

ศกุนตลา
มัทนะพาธา
ชาวีวเสสึณปม
ประมาสสุกาชิต

พระราชนิพนธ์

๒๕๖

สมเด็จพระรามาธิบดีที่๕ศรีสินทวาร

มหาจักราช

พระมหากษัตริย์เจ้าอยู่หัว

ศกฺษนตลล
ม้ทษะพทท
ท้ทลลลลล
ปรลลลลลลลลล

พลลลลลลลลล

ลลล

ลลลลลลลลลลลลลลลลลลล

ลลลลลลลลล

ลลลลลลลลลลลลลลลลลลล

พระบรมรูป

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖

คำนำ

สำนักพิมพ์ คิดป่าบรรณาการ แจกความมายังกรมคิด-
ป่ากรว่า มีความประสงค์จะรวบรวมบทพระราชนิพนธ์ในพระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อพิมพ์จำหน่ายแก่ประชาชน
ผู้สนใจ คือเรื่อง

๑. พระราชนิพนธ์ บทละครว่า เรื่อง ศักุณศดา ฅบมม
ภาคผนวก

๒. พระราชนิพนธ์ บทละครพูดคำฉันท์ เรื่อง มัทนะพาธา

๓. พระราชนิพนธ์ บทละครว่า เรื่อง ทำวแต่นปม พร้อม
ทั้งตำนานแฉะต้นนิษฐานทางโบราณคดี

๔. ประมวลสุภาษิต พระราชนิพนธ์

สำนักพิมพ์คิดป่าบรรณาการ ได้เคยขออนุญาตพิมพ์พระ-
ราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ออกจำหน่าย
เผยแพร่แล้วครั้งหนึ่ง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๕ ในครั้งนั้นได้รวบรวม

รวมพิมพ์เรื่อง ศักุณคตา มัทนะพาธา ท้าวแสนปม และบ่อเกิด
แห่งรามเกียรติ์ มาในครั้งนี้ได้เปิดย่นบ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์เป็น
ประมวลสุดท้ายตีพิมพ์พระราชทานแทน ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์ใน
ด้านวรรณคดีเช่นกัน

โดยที่พระราชทานทั้ง ๔ เรื่องนี้ กรมศิลปากรเคยได้รับ
พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้จัดพิมพ์ได้อยู่แล้ว จึงอนุมัติ
ให้สำนักพิมพ์ สตีปบาบรรณาการ พิมพ์ที่พระราชทานดังกล่าว
จำหน่ายได้ตามความประสงค์

กรมศิลปากร

๓ ตุลาคม ๒๕๐๓

เลขที่.....

เลขที่.....

เลขทะเบียน.....

NATIONAL LIBRARY OF THAILAND

31111012957195

สารบัญ

ศกุนตลา	หน้า	หน้า
พระราชันพนธ์คำนำ	๖๖	๓
เครื่องแต่งตัวละคร	๖๖	๖
หมายเหตุ	๖๖	๓๒
บทละคร	๖๖	๓๓
ภาคผนวก ๑ กล่าวด้วยนาฏกะ	๖๖	๕๗
ภาคผนวก ๒ อภิธานตั้งเขป	๖๖	๗๙
มีทนะพาธา	๖๖	๓๙๗
พระราชันพนธ์คำนำ	๖๖	๓๙๙
ตัวละคร	๖๖	๒๐๕
ลำดับฉาก	๖๖	๒๐๗
บทละคร	๖๖	๒๐๙
ท้าวแสนปม	๖๖	๓๙๗
พระราชปรารภ	๖๖	๓๙๙
ตำนานเดิม	๖๖	๔๐๓
พระราชวิจารณ์	๖๖	๔๐๓
พระราชตั้งนิษฐาน	๖๖	๔๑๖
บทละคร	๖๖	๔๒๙

ประมวลสุภาษิต	หน้า	๕๖๘
พระบรมราชประวัติ	,,	๕๗๓
ไตรรัตน์คณัน	,,	๕๗๐
ภาษิตนักรบโบราณ	,,	๕๗๕
ธรรม	,,	๕๗๗
อธรรม	,,	๕๗๗
ความดี	,,	๕๗๗
ความชั่ว	,,	๕๗๗
ความฉลาด	,,	๕๗๗
ความเขลา	,,	๕๗๗
ความรอบคอบ	,,	๕๗๗
ประมาท	,,	๕๗๗
ทุกข์	,,	๕๗๗
ความริษยา	,,	๕๗๗
โงก	,,	๕๗๗
ความขกตัญญู	,,	๕๗๗
กรุณา	,,	๕๗๗
กตัญญู	,,	๕๗๗
ภักดี	,,	๕๗๗

ความเพียร	หน้า	๕๖๓
ยศธรรม	"	๕๖๘
ความรู้อุตกมิต	"	๕๗๐
ความตระขายใจ	"	๕๗๓
ความตักขย	"	๕๗๓
ต้ามกค	"	๕๗๓
ความต้ามารถ	"	๕๗๗
ตุงกริต	"	๕๗๓
กาดเทศะ	"	๕๗๕
กรียา	"	๕๗๓
กฎธรรมตา	"	๕๗๓
เกยรคคกค	"	๖๐๗
ชวิต	"	๖๓๓
ไซคเศวระห	"	๖๓๕
ปรกคจิตขย	"	๖๓๖
มายา	"	๖๒๒
ฉาชา	"	๖๒๕
ฉษา	"	๖๓๗
เวถา	"	๖๓๘
ศิตป	"	๖๕๒

กานติภาพ	หน้า	๖๔๖
ธรรมเจริญ—นิพนทา	"	๖๔๗
ทวิพย	"	๖๔๘
ตั้งคราม	"	๖๕๓
หน้าท	"	๖๕๗
อำนาจ	"	๖๖๐
ชาย	"	๖๖๓
หญิง	"	๖๖๗
ความรัก	"	๖๗๖
สมรส	"	๗๐๓
สมาคม	"	๗๐๖
มิตรสหาย	"	๗๑๓
ญาติ	"	๗๒๑
บิดา มารดา บุตร	"	๗๒๓
อาจารย์ ศิษย์	"	๗๒๔
ทหาร	"	๗๒๖
ผู้นำ	"	๗๒๗
ความรักชาติ	"	๗๓๗
ไทย	"	๗๔๒
อัศวภาค	"	๗๕๐

ตฤนตลา

พระราชนิพนธ์คำนำ

เรื่องศกุนตดาณ คณเรองอยู่ในมหากาทร เป็นเรองเรกรต
อนหนง (หรือเรยกตามภาษาตั้งถกฤตว่า “อุปายาณ”) ^๑
มีนามปรากฏว่า “ศกุนตโลปายาณ” เป็นชอความทมอย ^๒
ในมหากาทร เพราะสมมติว่าเป็นเรองราวของกษตรยจนทรวงศ์ ^๓
องคหนง ^๔ ซึ่งเป็นชนกแห่งกษตรยไกรพ แดะปาดนทพ ซงทำ ^๕
ตั้งครวม กนทคาบด กุรเทศกร ^๖ อนเป็น คอเรอง แห่งหนงถอ ^๗
มหากาทร ทอวเรองศกุนตดาเป็นเรองของชนกแห่งกษตรย ^๘
กระทมมหากาทรคยทชนน คือทอวทษยนคณเป็นพระเอกในเรองน ^๙
นบวามนามปรากฏในหมู่กษตรยจนทรวงศ์ เพราะเป็นพระบิดา ^{๑๐}
แห่งทอวภทร ผู้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิองคท ๓ ในรัชมประเทศ ^{๑๑}
แเดะนามประเทศนทเรยกวามมหากาทรคยทษ ถคชเรยกตามทอว ^{๑๒}
ภทรคณอก ^{๑๓} ถงนศกุนตดา นางเอกนหน ตามเรองว้าเป็นบุตร ^{๑๔}
พระวอคจามีครมน ^{๑๕} ซงมีนามว่าพระเกาศัก (คือเชอภูกัก) ถงน ^{๑๖}
มารดาแห่งนางศกุนตดาณน ^{๑๗} คือนางฟ้าชอเมณฑา ซงพระอนทร ^{๑๘}
จัดให้งมาทำดาบพิชชองเกาศัก ^{๑๙}

ต่อมาภายหลังยุคมหากาหรณน มีจินตกวีชื่อกาตาทาต
ได้เก็บความมานพพรรณเป็นเรื่องละครชนิดที่เรียกว่า "นาฏกะ"
คือเป็นคำพากย์ และเจรจา คล้าย ๆ บทโขนของเรา แต่มิ
แบ่งชุดหรือบริเวทเป็น ๗ ชุด คำที่แต่งเป็นคำฉันทลักษณ์ต่าง ๆ
ตามแต่จะเหมาะแก่คำพูดของตัวละคร เพราะในนาฏกะ ตัวใด
ที่เป็นภริยาหรือบุษยพรหมณีพูดภาษาดังตลกพูด ผุหึงพูด
ปรวกลพูด (ซึ่งเป็นภาษาสามัญของตลกตลก) ฉะนั้นเป็นดังนี้

ตัวฉวนฉินเดินละครชนิดนาฏกะนี้ ก็เหมือนละครของเรา
นั่นเอง คือมีฉากหลังโรง มีประตูออก ที่หลังฉากเรียกว่า
"เข็บถึย" เป็นที่แต่งคอ ฉวนฉินไซ้บทก็เห็นจะเป็นอย่างไร
ตัวฉวนบทนั้นตัวละครของตัวเอง เจรจาเอง เว้นแต่ตอนที่มิใช่
คำพูด เป็นคำเนิ่นเรื่อง คงมีคนพากย์เจรจาย่างโขนของเรา
ในการแต่งเรื่องหน้าพเจ้าจึงจิตใจเช่นนั้นบ้าง คือในตอนใดควร
จะพูดตลกให้ตัวละครพูดเอง คือเป็นตอนที่มิได้ตลกก็จะทำ
เช่นนั้นจึงให้คนอื่นเจรจาแทน

ในทันทันชบายด้วยนาฏกะโดยย่อพอเป็นสังเขป แต่ถ้าผู้
ใต้อาจทราบข้อความพิสดาร ก็จงดูในภาคผนวกว่าด้วยนาฏกะ
ซึ่งอยู่ท้ายหนังสือนี้เถิด

ตัวฉวนกาตาทาตจินตกวีผู้แต่งบทละครคักกณศดาน เป็นกวี

มชช. เดียงว่า เป็น ผู้หนึ่ง ในอวตตณกัณณอยู่ ในราช ตำนก พระเจ้า
 วิกิรมาทศยราชานครของนครอชชชนัน แต่คักกราชไมด้จะแน่อนนนัก
 เป็นชอทุมเดียงกนอย เพราะเหตุว่าราชานูทรวงนามว่า วิกิร
 มาทศยมหลายองค และกอชชกาทาด้กมโหลายคน ชาวเจ้า
 อยากจะใครด้นนิษฐานว่า ชอกาทาด้จะเป็นราชทินนามด้สำหรับ
 ค้าแห่งรัตนกัณณ ไม้ไรเป็นนามบุคคตลยหนึ่งผู้ ไต โดยเฉพาะ
 จรงอยู่ บางท ในชนตณกจะมจนคกวดคักมยคนหนึ่งชชเชนนั้น แดว
 คอมาภายหลัง ไครมผปากคกได้อาท กาทาด้รัตนกัณณ ดังนค
 เจ้าทอยกอวอยางอน

คักนคตาเป็นนาฏกะ ซึ่งชาวยุโรปคั้นเตกนมากกกว่าทก
 เรอง มีแปลแด้เป็นโหลายภาษา แต่นอกจากรคักนคตลายังมี
 นาฏกะของกาทาด้ ทิมชชเดียงอยออีก ๒ เรอง คีอเรองวิกิร
 โมรจค ๓ มาตวิกากนมิตร ๓ แดะยังมีทงด้อภาพทอวาเป็น
 ของกาทาด้ออีก คีอ ระมุจค ๓ กุมารคัมภว ๓ เมชทุค ๓
 ฤคคังหาร ๓ กบไตแด้งคารบแบบฉนท ชอศร์คไพธ

ในทศุคนี้ ชาวเจ้าชอชบายว่า การแด้งบทละครเรอง
 คักนคตาเป็นภาษาไทยน ชาวเจ้าคังรูปตามใจชาวเจ้าเอง คีอ
 ให้เหมาะแด้การทจะเอนเป็นละครอยางไทยได้ ไม้ได้เตนตาม
 แบบนาฏกะฉนบคิม แต่หาได้คคคคเพิ่มคิมชอคความอนไตลงไป

โดยอำเภอใจนอกเรื่องไม่ ทงเนื้อเรื่องและเนื้อความ ถ้าผู้ใด
 จะตั้งใจต่อบกับคนฉบับคงจะเห็นว่า ข้าพเจ้ามิได้ยกยวนอก
 คอกไปปานใดนักเลย ถ้าหากว่าจะมีข้อผิดพลาดเกิดขึ้นอย่าง
 ใดจะเป็นเพราะข้าพเจ้าอ่านภาษาดังตักฤตเองไม่เป็น ต้องอาศัย
 ฉบับของกฤษซึ่งเซอร์วอดเดียม โยนต์เป็นผู้แปล และได้ อาศัย
 ฉบับของเซอร์โมเนียร์วอดเดียมผู้เทียบเคียงบ้าง เพราะฉะนั้น
 ก็เห็นมีทางที่จะผิดพลาดเกิดขึ้นมีความเพี้ยนอย่างใดบ้างได้ แต่
 คงจะไม่ผิดมากเท่าเรื่องรามเกียรติ์หรือนรทมิฬ (" นรทมิฬ ") ที่
 ได้แต่ง ๆ กันมาแต่ และเชื่อว่าจะมีผิดได้ ก็แต่ฉบับราชบัญญัตินี้
 ภาษาดังตักฤต และพอใจแปลหนังสืออย่างเปรียบเทียบกับ
 หนึ่ง ในท้ายหนังสือนี้ ข้าพเจ้าได้ถามบทกวีด้วย
 นาฏกะไว้บท ๓ ซึ่งกล่าวถึง การเดินละคร ในรัชสมัยประเทศ
 และแต่งตั้งว่าชาละครนั้นได้เดินมาเมืองไทยเราอย่างไร ไทย
 เราได้มาแก้ไขไปอย่างไร ๆ บ้าง กับมือภิกษานตั้งเขป คือรวบรวม
 รวมนามศัพท์ต่าง ๆ ที่ได้ใช้ในหนังสือเดิม ศัพท์หนึ่ง ๆ อธิบาย
 น้อยบ้าง มากบ้าง แต่แต่บทเป็นศัพท์สำคัญมาก หรือ น้อย
 และเก็บข้อความเพื่อ อธิบายได้มาก หรือน้อย ตอนอภิธาน
 ความตั้งใจของข้าพเจ้าสำหรับ เผื่อผู้อ่านที่เป็นนักแต่งหนังสือ และ
 โบราณคดี จะได้ค้นพบได้คำอธิบายพิสดารยิ่งกว่าที่จะเข้าใจ

ได้ในเมื่อพบตัวศพที่ไซ้อยู่ในประโยคในเนื้อเรื่องศกุนตดา หรือ
 ในตอนกล่าวด้วยนาฏกะ เช่น พบนาม "กฤษณ" อยากจะทราบ
 ข้อความพิสดารจนกว่าที่มอยู่ในตอนท่านอยู่นั้น พัดไปดู
 "กฤษณ" ในอภิธานก็คงได้สมปรารถนา แต่การรวบรวม
 อภิธานเป็นของที่ยาก และมีจะบอกพร่องได้ง่าย เพราะฉะนั้น
 ถ้าผู้อ่านพบบกพร่องอยู่ก็ขออภัย

๒๒/๗ ๒๓

เครื่องแต่งตัวละคร

มนุษย์

ท้าวทุษย์นัค

เครื่องนายโรง ได้ธฎา เว้นแต่ใน
คอนท้แรกพบนางนั ด่มมุดจ่า
เปลืองธฎา เพราะฉะนั้น ควรใช้
หมวกทรงประพาศบั๊กทอง ผัดหน้า
ถือศักร เว้นแต่ในคอนท้ถ่อธฎานัน
ถือพธัน

กุมาร (โอรสท้าวทุษย์นัค)

ยื่นเครื่อง หัวจุก ผัดหน้า

วาคายน (กรมวัง)

เครื่องเต้ณา ผ้าโพกกับตุ้จอร์ธณมา
ตา ผัดหน้า ถือไม้เท้าขอดทอง

นายตำรวจ

เครื่องเต้ณา ผ้าโพกกับตุ้จอร์ธณมา
ตา ผัดหน้า ถือแพนคู้ แซ่จามรี
เห็นบเข้มจั๊ด

เต้ณา

เครื่องเต้ณา หมวกทรงประพาศ
โหมต หรือตาด ผัดหน้า

กุมภิต (ชาวประมง)

นุ่งถกเขมร เต้ธแชนตัน ผมยว
ประบ่า ไม่ผัดหน้า และคึดหมวดค้ำ

ตอกคนเบต ยามตะพาย มีแหวน
ด้วยวง ๓

ราชบุรุษ (จำเริญ)
นางศุภนคตา

แต่งอย่างจำเริญ โปกผ้า ถือพดอง
คอนตันเครื่องชาวถวณ กระจับหน้า
แตะเครื่องแต่งดอกไม้ตัดถวณ ช้อง
เกล้ามอญ คอนกตาง แต่งเครื่อง
นางเอก ได้มิ่งกุฎกษัตริ์ คอนปตาย
นุงชาวห่มชาว เครื่องแต่งผมเป็น
ตอกไม้ชาว ช้องถักเบย

นางอนุชญาและบิยวาท
นางกำนัด

เครื่องชาว เครื่องแต่งผมตอกไม้
เครื่องนางกำนัด

ฤษีและพราหมณ์
พระกัณโถดาบต์

ผ้าชาวขดิบแดง ผ้าถุงห้อยชายใจ
ชาย เตื่อแขนงัน ผ้าห่มเฉียงบา
ชฎาผ้าชาวขดิบแดง แต่งตอกไม้ชาว
ไม้ผัดหน้า คัดหนวด เคราหางอก
ชาว ถือพดไปตาด้ามตรงดั้นๆ

ฤษ (ที่ห้ามทำอกุศลชนค
ไม่ให้ถึงกวางแตรที่เป็น
บริวารพระกศป)

โสมรท (ปุโรหิต)

โคดม ปราหมณ

พราหมณบริวาร

เครื่องฤษชาว คถาย ๆ ที่พระกณจะ
แต่ง แต่ชฎาไม้แต่งดอกไม้ ไม่
ผิดหน้า คิดหนดแตรคราดำ และ
ฤษที่ห้ามทำอกุศลชนค กอพร้า
หรือชวานดำหรับคตไม้

เครื่องพราหมณชนค คชนุงยก
ชาวจองกระเบน (ไม่ได้สนับเพลา)
เสื้อชาว ห่มเสื้อครุยเฉียงบ่า ผม
มวย ไม่มีเครื่องแต่งผม ไม่ผิด
หน้า คิดหนดแตรคราดำ หงอก
มีตาแฉม

แต่งชาวดอน นักระบงหน้าและผ้า
โปร่งชาว คกลมหัวบิตผม และชาว
ดงไปร้างหลังบ่าง กอ ๆ ใดที่บ่า
บ่าง ผัดหน้าบ่าง ๆ เขียนเดินให้เห็น
ย่นบ่างเล็กน้อย

นุ่งผ้าชาวจองกระเบน ห่มผ้าชาว
เฉียงบ่า โปกผ้าชาวทบบเมตต์ ไม่
ผิดหน้า คิดหนดแตรหรือไม้คต
ตามแต่จะเหมาะ

เทวดา

พระเทพมิตร

นุ่งยกขา^๕นุ่งชาย^๕ใจชาย^๕ เต็ม^๕ขาว
แขน^๕สั้น^๕ ห่ม^๕ผ้า^๕ดี^๕ใบ^๕เฉียง^๕ขาว^๕โรย
ทอง^๕ขลิบ^๕ทอง^๕ ทับ^๕ทรง^๕เพชร^๕ กำ^๕ไถ
เพชร^๕ มง^๕กุ^๕ฎ^๕นา^๕เค^๕้า^๕ ไม่^๕ผัด^๕หน้า^๕
ผมหงอก^๕ขาว^๕ คัด^๕หนด^๕คเ^๕รา^๕หง^๕อก^๕
ขาว^๕ ถือ^๕พ^๕ณี^๕

พระอัครเทพมารดา

เครื่อง^๕ชา^๕ว^๕ถ^๕น^๕ มง^๕กุ^๕ฎ^๕กษ^๕ต^๕รี^๕ ผัด^๕
หน้า^๕

พระอินทร์

ยืน^๕เครื่อง^๕ ข^๕ฎ^๕า^๕ ผัด^๕หน้า^๕ ถือ^๕ช^๕ระ^๕

พระมาตุ

ยืน^๕เครื่อง^๕ หิ้ว^๕ผ้า^๕โพ^๕ก^๕สุ^๕ว^๕ร^๕ณ^๕มา^๕ตา^๕
ผัด^๕หน้า^๕ ถือ^๕แพ^๕น^๕ก^๕

ท้าวจครุ

ยืน^๕เครื่อง^๕ ข^๕ฎ^๕า^๕ห^๕าง^๕ไ^๕ก^๕ ผัด^๕หน้า^๕
เขียน^๕พร^๕าย^๕ป^๕าก^๕ ถือ^๕พ^๕ระ^๕จ^๕ร^๕ร^๕ก^๕

ท้าวจิวพท

ยืน^๕เครื่อง^๕ ข^๕ฎ^๕า^๕ม^๕นุ^๕ษ^๕ย^๕ ผัด^๕หน้า^๕ ถือ^๕
หอก^๕

ท้าวกุเวร

ยืน^๕เครื่อง^๕ย^๕ก^๕ษ^๕ มง^๕กุ^๕ฎ^๕นา^๕เค^๕า^๕ด^๕เ^๕ด^๕ย^๕ม^๕
ผัด^๕หน้า^๕บาง^๕ ๆ และ^๕ค^๕ิด^๕ค^๕อ^๕ให้^๕ร^๕ม^๕ว^๕ด

- คิดหนดและเคราน้อยๆ ดีคำ ถ้อย
 คบของ ใช้กริยาอย่างยักษ์
 ยื่นเครื่อง ขฎายอดหัวนาค ผัดหน้า
 ถ้อยสร
- ท้าววิรุ๊ปักษ์
 ทเวตบวิจว (พดท้าว
 วิรุพหก) เครื่องเสนา ไล่ชฎา ผัดหน้า (หรือ
 จะใช้หัวโชนหน้าดีต่าง ๆ มีชฎาก็
 ได้) ถ้อยอาดูชยาว เช่น หอก หอก
 กับได้ ฯลฯ
- เป็ดเตล็ด
 คนขรรพ (พดขรรฐ) เครื่องเสนา หัวผ้าโพกศีรษะ
 มาตา ไม่ผัดหน้า เขียนคิ้วชมวด
 พรายปาก (หรือจะใช้หัวโชนอย่าง
 มนุษย์หัวโตน หน้าดีต่าง ๆ ก็ได้
 ถ้อยอาดูชสั้น เช่น ตาบเขน ตาบ
 ช้องมือ ฯลฯ
- ยักษ์ (พดท้าวภูเวร) เครื่องเสนายักษ์ กระโหลกหัวยักษ์
 ไม่ผัดหน้า คัดคิ้วชมวดและคกหนด
 เคราคามศวร (หรือจะใช้หัวโชน

	หน้าเต้านัยักษ์ก็ได้) ถ้อยคำของใช้ กริยาอย่างยักษ	
นาค (พดทำววิรูปักษ์)	เครื่องนาคแบบโชนหลวง	ผัดหน้า ถ้อยคำและคาบ
นก (บริวารพระเทพมิตร)	เครื่องเสนา ใต้หัวนก	
ฉานร(บริวารพระเทพมิตร)	เครื่องตีบแปดมงกุฏ	ขาวตัว ๓ ดำตัว ๓
ท้าวภาคเนม	ยันเครื่องยักษ หัวโชนหน้าดำ มงกุฏ หางไก่ ถ้อยคำ	
ทนาย (บริวารภาคเนม)	เครื่องเต้านัยักษ์ หัวโชนหน้าต่าง ๆ ถ้อยคำของ	
กวางคำ	เครื่องกวาง	มีเชือกทางเก่งติดกัน สวมหัวกวาง

หมายเหตุ

เรื่องละคร "ศกุนตลา" นี้ ถ้าแม่ว่าจะเล่นตลอดเรื่อง
ยาวเกินเวลาที่ต้องการ ก็ตัดได้เป็น ๒ ตอน คือ

ตอนที่ ๑-จบตงแต่เช้า ทำวทษยณคคนไปตามกวาง
พบนางศกุนตลาจนได้นางแล้ว ยกถบเขาเมือง เมื่อจบดามา
ย่องแล้วเซ็ดหายเข้าโรง จบตอน

ตอนที่ ๒-จบตงแต่เช้า พระกณดาจารย์ปรารภถึงการ
ตั้งนางเขาเมือง นางเขาไปเมือง และทำวทษยณคไมรุจก ดม
หอบนางหายไปแล้ว ทำวทษยณคได้แหวน คดง จนพระอินทร์
ให้มาเชิญไปปราบกาดนม แล้วไปเส้าพระเทพบิดร

คึกกนตลา

๓๖ ๑ เมื่อนน ของศกทวดทษยนคณาธา บรรทมรมไม้
ในพนา ตูชากริมยฤดี เมื่อยดาดาเนอศดอชกฉวัน แรมกตาง
ไพโรตฉนทศฐี จนจนจนระฉนรাত্র กุมพลถพนตฉนทรา
๑ ๔ คำ ๑

๓๖ ๒ แดกมอญ ๑ แดคอุอรุณไซแสง แดงแดงเวือเวือเงหา
ตุแสด่มเหมือนแกมกัญญา โสภากวกรุ่นครุณราม ดาวเดือน
เตอนดับเวहन ตูเรียนผ่องพณภูมิตำ แดงจับยอศไม้ใบงาม
งาม ๆ นาคางเคืออบาย แดงจับรดแกวเวอว็บ แดงจับ
เกรวาทหารน้อยใหญ่ คูพลสระพริ่งพริ่งไป ผ่องใสราวพล
เทอญ ๑ ๖ คำ ๑

๓๖ ๓ ร่าย ๑ จิ่งแแดงองศทรวงเคือของเวือของอร่าม แง่งามตงหนึ่ง
จอมอฉวรรัศ กรกุ่มศรงามตำมศูฉวรณ ผายฉนมาฉนรททง
๑ เสมอ ๒ คำ ๑

๑ ครัดตั้งเตนากทงหลาย ให้แยกย้ายกันเข้าไฟระหง ได้
คัฉนถกในพง มาให้ทงยงเตนเช่นฉนฉนฉน ทงรทจรคเตยอ

ไป ตามทางที่ในไพร่สำนัก ออกกลางทุ่งแจ้งแหล่งตาม เป็น
ที่ตำราญวิญญาน ๑ เช็ดมิ่ง ๔ คำ ๑

(ตั้งตัวต่างๆ จึงผ่านไป ท้าวทุขย่นคยงคายบาง หน้ชด
ไปบ้าง ในที่สุดมีกลางตัวองออกมา)

กาเรียนทอง ๑ เหลือบเห็นกวางเข้าตัวจับ งามด้รพ
ตะพรตงเดชา งามเขาเป็นกังกกาญจนา งามตานลรคนรุก
คอกงเป็นวงราววาด รูปตะขาตราวนางเจ้าอ้างศรี เหลือบหน้า
มาตภูมิ งามคิงนารชาเดองชาย ยามวงวงเวรดงตมตง คตตรง
ทงพตมณผาย ปันกษตริยเวรงรทพรณราย กระตงตงชาย
ไพร่จัน ๑ ๖ คำ ๑

ร้าย ๑ พระศรีพิงศักดิ์จากรถราช ยूरยาตรตามไปใน
ไพร่ตั้นท์ กวางดำราชดำเนนทัน กางกนหวงจับมฤคิน
๑ เช็ดฉาน ๒ คำ ๑

(ท้าวทุขย่นคตามกวาง รดตมมคิว่าจับตามหลังพระราชา
หนีไปห่างๆ เมื่อจับหน้าพาทย์ตงตา ฤษีคน ๓ ชอกมากับศิษย์
อีก ๒ คน ฤษีขกม้อห้าม)

— เจริจา —

ฤษี — มหาบพิตร ชย้า ชย้า ข้าขอเดียงท์ กวางตอง
ได้นเห็นเขามาจนตงทเคยพงพานถ ถ้าทรงศักดิ์จะแสดงศรัตอง

มฤคนไชรี ก็เหมือนหนึ่งจางวางเพลิงตงไปบนกองดำดี เปิด
 อกคักงจะดูกลตามใหม่ไปในพิริบตาณินโด กวางอินฮอนทอน
 ไชรีแม่หนักคร ก็จะต้องม้วยมรณไปฉนั้น เก็บตูกครเดี่ย
 เล็ดทรงธรรม เขาไว้สังหารเหล่าร้าย เขาไว้ปราบผู้มุ่งหมาย
 ทำอันตรายแก่พราหมณาจารย์ ตักวาที่จะใช้เพื่อสังหารสัตว์
 อันหาผิดมิได้

ทวยยันต์ — ข้าขอไหว้พระทรงพรต ดศศรลงตามวาที
 ฤษ — ตี้แถวเทวะ เฮอฉะนดระชื่อวาตีมาเป็นบรมกษัตริย์
 ควรเป็นเชอบุรุษรัตนชาติชาชาไนย ขอพระองค์จงทรง มีชัย
 เจริญอิตถิยยศ จงมีโอรสทรงคุณธรรมเป็นจักรพรรดิครอง
 บัถพี

ทวยยันต์ — ข้าขอรับพรด้วยยันต์ใจเหนือเกล้า ชิ่ง ขอ
 พระคุณจงกรุณาขแรงให้แจ้งใจ พระคุณน้อยแห่งใด ใคร
 เป็นคณาจารย์

ฤษ — อาคมะน้อยอยู่ดำราญ ณ อาศรมในป่านี้ ไน่นดำ
 นามาดิน เป็นที่ใส่รังของค้พระตาบด นามกัณเฑระจอม
 พรตกาศย์ปพันธุ เรอกรุณาแกัดตงทงหนไม่เตอกหน้า นม
 นางศกุนตลายอดสังดาร พระมุนีท่านเดียง มานานรักเหมือน
 ตวงใจ นางเอาใจได้แก่ผู้สังตงท โนป่า จนนางนหมเหมือน

มารดาเป็นที่นิยมรักใคร่ ถ้าแม่พระองค์ไม่มีภักจนใด ก็ขอ
 เชิญสู่อาศรม คงจะได้ต้อนรับตามนิยมอย่างประเพณี เมื่อ
 พระภุมมทอดพระเนตรเห็นแน่ชัด ว่าบริษัทพระตามต้นหนดอน
 ดัมมาจารย์ ก็จะมีพระภักมต้นตานเบิกบานเป็นยงนิก ว่าพระองค์
 เป็นผู้พทกษรวิชาชาแผ่นดินอันประพฤติกาม

ทฤษณันต์ - ตุกรมหาพราหมณ์ เจ้าชอถามอีกสักคำ
 พระมุนเณต์เจ้าในพราหมณ์วิสัย ท่านอยู่อาศรมฤาไหน ข้าจะ
 ใ้รับไปนมัสการ

ฤษ - พระภักมวาจารย์ผู้มานกถ้าหาอยู่ไม่ เชอใ้ไป
 บูชา พระเป็นเจ้า ณ ไ้ดมเคียรต์ เพื่อบำเพ็ญเพียร ระเคาะ
 เควาะหรัย อันจะมากดากรายนางศักุณศดา แต่พระมุน ไ้ดม
 บัญชาตั้งนางใ้ให้หคอยค้อรับแขก ตามประเพณี ขอเชิญ
 พระภักมไ้เสด็จไปยังอาศรมรมไม้ใหญ่ ฝ่ายคุชามักจะคคไ้
 ไปทำพินเพอกองอคค ขอทูลดาไปทางนเพอกกระทำกิจใ้ดำเรัจ
 (เข้าโรง)

(ท้าวทฤษณันต์ชนทรวงถ)

ร้าย ๐ เมื่อนน พระป็นไปพรังตวรค ไ้เกิดชนรถ
 ทองผ่องตวรณ มีข้าพจนกถงขอบไพร ๑ ๒ คำ ๑

โยมดาบ ๐ แดท้อยพระดาบส งามงคทาหคคไ้

คุนำภิรมย์รมไม้ นำใส่โหลเย็นเป็นขวัญตา โนนข้าวปลูกไว้
 ใช้พัด รมนต้นนามคตัญญา ควณไฟทกฤษณ์ทบุธา หอมธนาธา
 กตณตุคนธ ฝูงกวางย่างเยงธาเดองเห็น ไม่หดกรั้นเฉย
 อยุตุไม้พรณ คุนำธบายใจครัน ทุกตั้งสรรพทควรแก่พระมุนี
 ฯ ๖ คำ ฯ

รัาย ๐ ชมพลงทางตั้งให้หยุดรถ เผยจนแต่่นาย
 ด้ารกั เขาเซตตติโยกั ควรมเคารพแต่่มุนีทวั จักุจะ
 เปดองเควของทรง ถอมตงซงยคคักตต้น เหมอนกุเคารพ
 พรหมินทวั คงตมถิตจินดา ว่าพลางตงจากรถราช ยาคตรัฐ
 รมไม้ไบหนา ปดตเปดองศรของทรงอดงกรั แล้วมาอาศรม
 พระโยคี ฯ เสมอ ๖ คำ ฯ

(ทุษยันต์แตรด้ารกัเจ้าโรง)

(นางศกุนตดาและนางพดียงทง ๒ ออก นิ่งตามท)

ขำ ๐ เมื่อนน โดมศกุนตดามารศรี ถึงยามรุ่งแจ้ง
 แสงรวี พลิกพันจากทไธยา ฯ ๒ คำ ฯ

หุ่ม ๐ กตางไพรไก่อแก้วแจ้วเตียง ตั้งคัพทธำเนียง
 ก้องป้า ฝูงนกต่างคั่นทรา โทกิตถากุของกัจฉาน แก้วกุเรียก
 คุทพลตพราก จักรวากตั้งเตียงธำเนียงหวาน กระเวนไพรเว็ง

ร้องก้องพนาศั เตียงนทประธานเด่นาภรรณ แหกม่าน
มองดูเวหา เห็นแดงอุษาดายฉิน แสงอ่อนไม่ร้อนเหมือนตะวัน
ต้มกนกับผิวนวลระของ ฯ ๖ คำ ฯ

ร้าย ๑๑ ตกจากเตียงน้อยค่อยไป ปลดพิทราวมวยทั้ง
ต้อง ดังหน้านุ่งผ้าคากรอง เดินออกจากห้องทันทรา ฯ เพลง
ซ้ำ ๒ คำ ฯ

(เมื่อน้ำพาทกลงดา ท้าวทุขยนต์ออก ท้าวทุขยนต์
ในคอนนถอศรฐา คงมีแต่ผ้าโพกกับเครื่องแต่งผมและมาดัย
คอกไม้ดัด ในระหว่างที่ท้าวทุขยนต์ชมโฉม นางทั้งสามต่าง
รตคันไม้)

ร้าย ๑๒ เมื่อนั้น พระจอมหัตถ์คินนาตา แดเห็นโฉม
เฉดาเยาวพา ดูไม่วางตาจับใจ ฯ ๒ คำ ฯ

ชมโฉม ๑๓ นี้ฤๅบุตรพระตาบด งามหมดหาใครจะ
เปรียบได้ อนิจจาบิดาท่านแต่รังไร มารดคันไม้พรอนดิน ดู
ผิวดินนวลระของอ่อน มะติชอันดูดำไปหมดคัน ต้องเนตรงาม
กว่ามฤคิน นางนี้เป็นปิ่นโลกา งามโอษฐ์ตั้งใบไม้อ่อน งาม
กรดั่งตายเดชา งามรูปเดอด้รชอญฟ้า งามยิ่งบุปผาเบ่งบาน
ควรฤๅมานุ่งคากรอง ควรแต่เครื่องทองไพศาล ควรแต่เป็น
ยอดนงคราญ ควรคู่ผู้ผ่านแผ่นดินไทย ฯ ๘ คำ ฯ

ร้าย ๑ เมื่อนั้น โฉมเขาวนารัศมีได้ เดินชมบุปผา
ทั่วไป อรไท้เรื่อยร้องรำพัน ๑ ๒ คำ ๑

ลมพัดชายเขา ๑ ริน ๆ ชันกตมตถกา หอมชื่น
นาถาเกษมสันต์ ริน ๆ สุกฤษณ์มกน กตมตถกนชเยนฉำใจ
เรื่อย ๆ ลมพัดมาอ่อน ๆ ไชยกตมเกสรเข้ามาใกล้ เรื่อย ๆ
รตเว้าเข้าฤทัย พาให้ปดมเปรมฤดี งามเยนบุปผชาติสะฮาด
ครัน ถึงยามวสันตเปล่งศรี ต่างสุขเกษมเปรมปรดี ประหนึ่ง
วามักจจวาท ๑ ๒ คำ ๑

— เจริจา —

ปิยวาท (พิเศยง) — นี้นะหุดอนรุใหม่ ว่าเหตุไร
แม่ศกุนตลา จึงร้องรำเดินเชนนน

อนุสุชา (พิเศยง) — ทำไมเด้าจะ

ปิยวาท — หุดอนนี้อยู่ในใจ ว่าหนักเป็นยามวสันตค่อน
เป็นฤคูนายันต์ ดูแต่ดอกไมยงมีวาทักนได้ เหตุใดนตจวหุดอน
เองจะไม่ได้พบได้เห็นครุกรวมใจ

ศกุนตลา — (พูดตยต) นี้นหุดอนพูดจวอะไรกันก็ไมรุได้
ข้างกระไรไมมีมายชาย

ปิยวาท — กตมไมมีชาย จะตจงอบตของชายทำไมกน
นระของเชย อนทจจรกนาเตยตายเตยนกระไรเตยละเจ้าประคุณ

ผู้หญิงงาม ๆ กำลังรื่นเริงเหมือนแม่ศกุนตลา มาตกค้างชยูกกลาง
ป่าในหมู่ฤษชพรหมณ มีแต่ตั้งให้ดาราสัตว์ได้ชมความงาม
ของแม่สาวน้อย

อนสุยา — อรินนะห่อขน ฉันทชย ๆ อยากให้ใครมา
เห็นหน้าเรา ฉันทเชื่อว่าพอเห็นเขาคงจับใจ

ปียวาท — อ้อยห่อขนจำ นั่นอะไรอ้อยห่อขนไหม เดี๋ยว
ต้องด้วยชยุดรนน (นางทรงตามคางคกใจทำท่าจะหนี)

ร้าย ๑ เมื่อนั้น องค์ท้าวทฤษณศกแกตถกธา ออกจาก
ที่แฝงกาย แล้วมีอำนาจไป ๑ ๒ คำ ๑

ขอมกล่อมลูก ๑ ข้าขอโทษอย่าโกรชเลยสาวศรี ความ
มุ่งร้ายจะมีสักทำไม คุณาเดินมาหนทางไกล หมายใจจะเข้ามา
ขอพัก มาเห็นโฉมนางสำอางองค์ ก็ดชะรอยเม่าพวงศุ่มศกคิด
แต่ครั้นจะกล่าวถามทัก เกรงว่านางดกษณจะรำคาญ คุณาเป็น
เชอชาติกษศรีย อ้อยห่อขนไพศาล ศักนางผู้ยอดเขาวมาดัย มี
นามชานฉันไต ๑ ๖ คำ ๑

ร้าย ๑ บัดนั้น นางอนสุยาอัชฌาตัย เห็นศกุนตลา
ยาใจ หนึ่งอ้อมได้คอบความ จึงพูดแทนนางสระวงศรี อินท
ท่านมีกระทุถาม ข้าจะอธิบายชยายความ เด่าเวอของนางราม
คามท่านซัก ๑ ๘ คำ ๑

เซ่ง ๐ นางช็อคกุนตลา เป็นธิดาเกาศึกทรงศักดิ์
กับนางเมณฑายชดริภิกษุ จงรู้จักได้เกิดกำเนิดดี พระวิศคามิตร
บำเพ็ญพรต เว้นหมตกระทั้งโกสัย จึงใช้เมณฑาทอง มา
ทำตายพิชิตทรงธรรม เมื่อญประจบชุกฤทธานุภาพ บุปผชาติเม็กบาน
ยามอดทนดี เมื่อเห็นนางฟ้าดาวฉนวน ราชันชั้นชมดมฤทัย
เมณฑาไม่เข้าคอดอกบุตร ราคีนวลละของผ่องใส พระกณโฆ
มุนเอยงใจ เทวกลบไปฟากฟ้า ๆ ๘ คำ ๆ

วัย ๐ เมื่อนั้น องค์พระไศนพนันชุนาถา ชั้นชม
ดมถวิลจินดา ทราบว่านางเป็นกษัตริย์ ดมควรจะเป็นคู่ครอง
ร่วมห้องอนิตามารศรี จำจะรงย๑ใจไว้ที่ จนมิโอกาสออก
ตักวัน คิดพลงทางตามมอหงส์ ตรงกลับเข้าไปในไพร่ต้น
เข้าประทับพิศพบตาพนาวัน เพื่อสนพิศมอช่อนใจ ๆ เชิด
๖ คำ ๆ

๐ มาจะรถถ่วงทไป ถึงพราหมณาจารย์น้อยใหญ่ คง
แต่ดาบสเชอโกลด มิได้เป็นคู่ชด้าราย มีคำจระดักถ่วงแข็ง
รุนแรงด้ามารชหาญ คงหน้าดักกิจพิชิตการ รุกรานข่ม
เหงคะเนงวัย จึงปรึกษากันว่าจ้เรา ไปเฝ้าภูวนาทฤฎาย
ทูลป็นไปรพยชดชาย มอชดวายชาร์ทมทรงครอง คิดพลง

ทางแต่งกายา ครอบผ้าเรียบรอยทองผอง รับรัดตัดไปตั้งใจ
 ปอง ถึงทพดบพดาทองผองพรรณ ๆ เชิด ๔ คำ ๆ
 (ท้าวทษยนตออกนงเคียง เครื่องแต่งผมคงช้อยอย่างเต็ม
 มีเต็นาเฝ้าพร้อมตามระเบียบ พราหมณ์พากนวงเขามา)

— เจริจา —

พวกพราหมณ์ — ไปรดก่อนเจ้าข้า เจ้าข้าไปรดก่อน

ฯ ๓ ๑

ทษยนต — อะไรกัน ขอท่านทั้งหลายจงชี้แจงให้เรา
 แจงคดี

หัวหน้าพราหมณ์ — ข้าพระองค์ ทงปองนม ความเดียด-
 ร้อนเหลือประมาณ ด้วยพระภณจะศณาจารย์เรอจากสถานน
 ไป พวกอสูรผีไพร่มันตระนองอาว สามารถมารบกวนเหล่า
 ข้าในเวดงทำพิชี่ ขออญเชิญจอมมฤตพญทรวงศักดิ์ เด็ดจ้เข้าไป
 ครอบงำนกกทพกของข้าทงหลาย พอให้รากษสใจร้ายยำเกรง
 พระบารมี ไม่เห็นหาญทำตายพิชี่เหล่าชานอีกต่อไป

ร้าย ๐ เมื่อนั้น พระจอมหัตถ์คนรงสัตว์รค์ ได้ฟังระขอบ
 ขอบครัน ทรงขรรวมจกอบฉาท อินพราหมณ์ทงหลายเชิญ
 เรา เข้าไปช่วยคุมกณณ์ ตัวเรารับเชิญตวยยนต์ ดันของคุณ
 มุนทรวงญาณ ฉาพดางทางจับศัทรทรวง ถูกขริวงค์สามารถอาว

หาย พร้อมด้วยพวกพราหมณาจารย์ ไปสู่สถานพระมุนี
ฯ เพลงช้า ๑ คำ ๑

(พราหมณ์เดินเป็นกระบวนหน้าหน้า ท้าวทุษย์ยืนค้ำกับเสนา
สนิทรวม ๔ คนเดินตามหายเข้าโรง)

(นางศกุนตลา^๕กับพี่เลี้ยง^๕ทั้ง ๒ ออกรำพอดัมควร ^๕แต่
ตงดา)

— เจริจา —

อนุสุยา — แม่ศกุนตลา ดูท่าทางหุดฮอนจะเห็นอยกรรมง
มาเกิดหุดฮอนมานั่งเดิน ไครมไม้ พึงต้องจะโบกบักพัดให้เย็น
สบายดี (ตองนางพี่เลี้ยง^๕พัดศกุนตลา)

ศกุนตลา — ฉัพชบใจจะกระพังตอง ช่างเขาใจได้
ในตัวของตเหต้อใจ แคตงของนเหมือนเป็นไซไฟมาตุ่มอยู่ใน
อุรา ยามนอนไม่เป็นอนนทราวดกับจะเบ้นบาในครงน ^๕น้อง
เคราะห์ร้ายโรคมืดอกใจไม่อยู่กับตัว ใจหรือสันระริกกระวังตุ้ต
จะพรวรณา ถึงจะหาหุยกยามากินมาหากไม่รู้หาย ก็ได้แต่นั่ง
คอย ๆ จนกว่าจะถึงเวลาตายไปเท่านั้น (โอด)

(ในระหว่างโอด ท้าวทุษย์^๕นค้อออกมาแฉง ^๕ชู้^๕ที่ตน^๕ไม่
แอบดูแฉงแอบฟังนางตงดา^๕)

บิณฑาท - (พูดกับอนุชญา) หัดอนจำ นิ่งแรมมี
อาการบ่่วยได้ ฉันทมีความสงสัยว่าไม่ใช่โรคธรรมดา เจ้า
ศกุนตดาเห็นจะต้องศรัพระกามเทพเป็นแน่แท้

อนุชญา - อู๋ยแน่ละหัดอน ฉันทเห็นเป็นแน่อย่างหัดอน
ว่า คงจะได้ประธัมพบพระราชเจ้านายของเรา แม้นิ่งน้อย
นึ่งแต่เศรำโคศกสร้อยตะห้อยให้ ตามหัดอนดูเองเป็นไรให้รู้แน่
กนเดี้ยตักที (พูดกับศกุนตดา) นี่แน่แม่ศกุนตดา หัดอนบอก
พี่จริง ๆ ตักหน้อยเกิด โรคของหัดอนนบึงเกิดแต่ความรักจริง
หรือไม่จริง หัดอนจะมานิ่งอยู่ทำไมไม่เป็นการ ถ้าเป็นจริงพี่จะ
ได้ช่วยคิดอ่านช่วยนึ่งให้ได้สมถวิลนิต

ร่าย ๑ เมื่ออนน เกาศักตตามารศรี ได้ฟังทงตองนารี
จึงตอบพาทด้วยจริงใจ ฯ ๒ คำ ฯ

พดชา ๑ พยได้ประธัมพบเนคร ทรงเศขไปรพเป็น
ใหญ่ เหมือนศรัศกตมาบักถางหทัย ดวงใจอดอยู่ทฤบาท
งามทรงเหมือนองค์เทวราช องอาจดมชายชาติทหาร ช้า
เดชะเพราะรสพจมาน อ่อนหวานชื่นใจไม่จืดจาง นึก ๆ ก็
อยากเขารชิต แคจคิดคิดฮายฮางขนาง ดูไปไม่แแต่เห็นหนทาง
จำใจต้องห่างเหินรัก ทำไฉนจะดูให้รู้ได้ ถึงดวงฤทัยทรง
ศกต บางทีพระจะไม่จริงรัก พระจะไม่พักนำพา ฯ ๔ คำ ฯ

ร้าย ๑ เมื่อนั้น พระบิณฑกัจจันทรหรรษา จึงคอยตำเนน
 ออกมา เผยพจน์วาจาตบไป ๑ ๒ คำ ๑

กนิลากระท่อม ๑ โฉมนางแน่นนัยช้อยชดงามหมดทา
 ทศมได้ ถูกชกรกุจจอกดใจ คือไฟเผาดวงหทัยา กามเทพ
 ทนงองอาจ ผาดแผดงศรแกมบุปผา คีร์คกตบกลอยแหบธรา
 หอมสนนาคานายินดี ตงแคประตบพบตมร ศึกพนรอนตงไฟ
 กตวแต่เจ้าจะไม่โยคี พังจึงไม่กล้ามาวอน ถารูวานองรทศมคิ
 บ้าง ที่ไหนพิจะห่างดวงตมร ขอเซยพอวายหายร้อน บังธ
 ยยาคัดชาตย์ ๑ ๘ คำ ๑

— เจริจา —

อนุสุยา — ขอเชิญเสด็จประทับ พักผ่อนพระกายให้
 ตบายน่อน พอให้คลายความร้อนในพระวรกาย บนแท่นศิลา
 นั้นแน่เพคะตบายน้อมไม้มทไทรจะตั้ง จึงได้จัดให้เป็นที่แม่โถมต
 มานอนพักอยู่ทัน

ทุษยันดี — (นั่งบนแท่น แล้วพุดยม ๆ) ขอบใจ จริง
 ของหัดอน ตบยัดทงรมทงเย็น แต่ทำไมถึงดองตอเตนเซม
 ให้องหัดอนอาย หัดอนเองก็ยงสาอแต่ แต่ไม่เคยรักผู้ชายบ้าง
 หรืออย่างไร

อนสุยา — อุตุนไม่มีใคร มีแต่พวกฤษชบา ตูแต่แม่
 ศักนตดาดีเพะยังไมเคยรภษชาย จนพระองค้เด็คจกถากราย
 เขามาทน นางกจับไซไปทนท จนไมมายาจะรักษา เห็นอยู่แต่
 พระจอมพารานนแหะจะเป็นแพทยพิเคษพอรักษาได้

ปิยวาท — หล่อนดะก้พุดมากเกินไปไม่เข้าเรื่อง ประ-
 เดยวเจ้านายเราก้จะทรงขุนเคองกรวดเราไม่เข้าการ ที่จริงเราก้มี
 งานทียงจะควรทำค้อไป ไปเลอะหล่อน ไปรดคันหมากรากไม้
 กันทางโน้น (ต้องนางพิเดยงพากันเข้าโรง)

ร้าย ๐ เมื่อนน พระองค้ทรงฤทธคคดีย นิ่งแนบแอบ
 ของค้อรไท ภูณษย์รับขวัญกัตยา ๑ ๒ คำ ๑

ชาตรีใน ๐ โฉมเฉดา นางเยาว์ยว้ยอนเด้นหา กามเทพ
 แผลงศร์บุษบา ค้องอุราเรียมใหม่ตงไฟกตป์ ยามพิแรกเห็น
 อนงคนาง พิเหมือนกวางค้องศร์แทบฮาดัญ ยินนิงพนจพิศ
 พวรรณ เลอศร์รูปเรียมเอี่ยมอไว หอมกถันมดลิกาจำปา
 ทอง หอมตุ้กถันของพิไม่ได้ หอมกถันบุหงาซาไป หอมกถัน
 อรไทไม่ดาดต วันๆขึ้นจิตคคิตฮารมณ มีได้ชมจคิซาแค้น
 ก่าสัตว์ต ขอเวญนึ่งนอยชชยชต แลยพจนให้เรียมไดยันต์ ๑
 ๘ คำ ๑

ร้าย ๐ เมื่อนน โฉมศักนตตามารค้ว ทำจริตคิรียา

ทำทำ เริงเช่นนารวมชาย ตกจากที่แทนแผ่นผา แดงจึงคอบ
 ราชารุกาย พระปิ่นไปรพยอดชาย ข้าหรือจะหมายเป็นคู่
 ครอง ในพระนิเวศน์เขตวัง พร้อมพร้อมพระต้นมณฑลของ รุกก
 แต่งแบ่งผัดฉดลระของ เครื่องประดับแก้ทองวราภรณ์ ค่าง
 คนรูกักปรนนิบัติ ดำรงพิชชชิงเริงธมร ข้าพพดป่าพนาคร
 ไหมจะตั้งบังอรทวงโม ๑ ๘ คำ ๑

ไอ้โลมไย ๑ ขวัญฟ้า ไฉนหลุดอนแต่รังว่าฉนได้ แดง
 ดำดุดำรงข้างเป็นไร คิวพันไซ้ไรไม่นำพา ขอแต่อภิรมย์ชมชีวิต
 จุมพิศแต่แก้กนิษฐา เป็นคู่ดามีภริยา จนกว่าจะสิ้นชีวิต เจ้า
 จะหนีพิโยไม่เมตตา เหมือนจะแกล้งเช่นฆ่าให้อาตมู ขอเชิญ
 หนึ่งเคียงเคียงกัน พอดันศเกษมเปรมปรัด ข่างกระไรใจคอจะ
 เพิกเฉย จะไม่ยอมให้เชยหรือโถมศรี พี่เหมือนกุมรินชอยนัต
 ทกถนเกดร์ดุมณฑา ๑ ๘ คำ ๑

ร้าย ๐ เมื่อนั้น นวดนางเยาวยอดเด่นหา รัตกรัง
 รัตหทยา พังคำราชาจิมใจ ตอบว่าพระองค์ทรงภพ ขอ
 ข้างประจบหาน้อยไม่ อมิจจาราชาไม่เกรงใจ เหตุไฉนไม่รอ
 ขอมุน มาดามถนชอนชกต์มครชม รวบรวมกรมย์กนเองไม่ควรที่
 เหมือนผู้หลงผู้ใหญ่หนไมมี มาพูดเองเช่นนี้ไม่ควรการ ๑

๖ คำ ๑

๐ เมื่อนั้น จอมกษัตริย์ครัดคอบคำหวาน ชินองค์
 ถิ่นจะดีทราจารย์ พี่เชื่อกว่าท่านไม่ขัดใจ ประเพณีคนบรรพ
 ไนชั้นฟ้า ก็เลือกคู่ตัวหากันเองได้ แม้เราปรองดองต้องใจ ควร
 จะใช้อย่างเยี่ยงคนบรรพ พี่งจะทำอดีตเข็นเข็นไฉน หรือว่า
 ไม่เต็มใจเกษมสันต์ เต็มแรงพิศมครรักกริน น้องหรือจะย่นย่น
 ไม่นินดี ถึงเกณนางท่าทางไม่ขัดยังขัด กรกระหวัดฉวนตามารศรี
 ค่อย ๆ ประคองอินทรีย์ มาที่แผ่นดินนำดำรง ๗ ๘ คำ ๆ

บุ๋ง ๐ คัดงเคตเจ้าโตมโถมยง อิงองค์กรกอดยชด
 ตั้งตำร เหมือนแมตงภุจุมบุหงาบาน รักช่านซาบทรวงดอง
 กมด ตมพิตกถนถกามาถดง พี่ว่าไปรยปรอยเป็นฝอยฝ่น
 มาตนั้นนำใส่ไหลวน ท่วงต่ากถนนี้ ๆ โลม แล้วตระมอน
 ๘ คำ ๆ

ร้าย ๐ เมื่อนั้น พระบันไปรพเรืองศรี แด่นตุ้ชเกษม
 เปรมปรัด ภูมิภรมยชมน้อง จนนกกถึงเวตาค้องคดาโคด จำ
 ไปเวคีร้างห่างห้อง จุมพิตทรามตั้งอนนถดระของ ตรีของ
 กอดโถมไคร่วาง ยากจริง ๆ ค้องทงน้องไว้ ครนจะอยุ่คไป
 กษตชวาง พชอให้แหวนไว้แก่นถนนาง เพื่อดูต่างหน้าผอ
 ผุดวโถด เมื่อดงกรงแถวพะจะจตแจจ แด่งทุมมารบชยาดังดัย

ครั้นจะตัวนอนเจ้าเข้าไป เหมือนต้นความเกรงใจดีที่อาจารย์
 ตรีดีแล้วรับขวัญกัถยา อนิจจาจำจากยอดดงสาร ค่อยจร
 จากฝั่งเขางมาดย์ ภูมาตมาจนรถทรง ฯ โอศ แล้วทะยอย ฯ
 ๓๐ คำ ฯ

(นางศกุนตลาเข้าโรง แดงเขนและเสนาของท้าวมุขยัตต์
 ออกมาตงแถวพร้อมด้วยรถ)

รำย ๐ ให้กตลาชวนพยุหบาคร ตัดาศ์เข้าสู่ไพรระหง
 ตระฉัณรชนอ่อนแออดัดง พระศกัฟงศ์เจ้าเหวไนฤกษ์ ฯ ๒ คำ ฯ

ม้าย่อง ๐ เดินทางมากดางบ้ำขัญ จอมกษัตริย์ค้ำ
 ถังโถมศวี ถังนหอมตระหอบอบอินทรี หอมไหนไม่มีจะ
 เปรียบนาง ต้องมาคนเดี่ยวเบียดออก หนาวระทกกลางไพร
 ไหญ่กว้าง เจ้ามาด้วยจะได้ช่วยกันชมทาง พุดเด่นกันพดาง
 พอดำราย ยังคิดขึงยอกทรงไศก วิโยคใจจอดยอดดงสาร
 รับเร่งพดไกรมิได้นาน คั้นเข้าถาดานธานี ฯ เข็ด ๖ คำ ฯ
 (หายเข้าโรง)

(แต่เมื่อเถร พระกัณเฑระออกนั่งเคียง)

ธา ๐ เมื่อนั้น พระกัณเฑาะจารย์มุนีศรี ตักตักยังพากฝั่ง
 มาถัน พระโยคันนั่งนิกครักใคร ฯ ๒ คำ ฯ

ตามทวง ๐ ฉันทฤกษิตเป็นศรีวัน ตรียน์เรื่องรองผอง
 ใต้ ควรสักกนศตยาใจ จะเข้าไปเฝ้าพระภักดีดา นึกอาลัยดูกน้อย
 กตอยส์วาดดี ไม่เคยคลาดแคล้วไปไกลเคหา ตัณนอมกถ่อม
 เกดยงเดยงมา คิดไปชตนาท้งวัน ชิดาไกลใจพอจะโศกเคี้ยว
 จะเงยบเหงาเปล่าเปลี่ยวไปหมดสิ้น ครนจะหน่วงตูกไวตงใจจันต์
 กัหมอนงันเมศตาปราน ธรรมดานาริตองมยอ จะมามัจหวอง
 ใจไม่คอรที่ จำเราจะส่งบุตร ไปสู่ที่นคเรศนเณศันอง ๑ ๘ คำ ๑

ร้าย ๐ คิดแฉวงจงเรียกโคตม มาพาทถารบดรรพตัง
 ให้แต่งตวจิตอาขารอรง พาไปตงทงยงงใน ๑ ๒ คำ ๑

— เจริจา —

กัณเระ — (เรียก) โคตม

โคตม — (ชานจากในโรง) เจ้าชา

กัณเระ — ชอกมานั้นหน้อยเก็ด

(นางโคตมพรหมณีนออกมา)

กัณเระ — นเณโคตม ฉันทฤกษิตไปนงคศิษยบาเรชกณช
 เอาทอนพินเพิ่มพูนจนเป็นศวนกถุ่มไป แดงกกระหนกทหยอด
 เบรียงตงได้เหมาะตรงกลาง กุศิตตูกเห็นท่าทางเป็นตางดี ไม่
 คอรให้ศกุนศตนาารเจ้าละห้อยคอยอ๊กค่อไป เจ้าจงพาห่อหม

เจ้าผู้วัง โนให้ได้บำเรอพระภักดา อดคงประเพณีการอาวาท
 อย่างมหามงคล เจ้าจึงไปแต่งคณฤมตให้งามงด ให้ส้มเป็น
 นารมย์คณบริจาพระจอมไผท กุระให้มิศรพราหมณ์คุมไปกระทั้ง
 ถึงมหานคร ไปเถิดไปอย่าเพื่อให้ทันร้อน จะได้เดินทางไป
 สบาย ฯ

ร้าย ๐ บัดนั้น โคตม้เคารพนบไหว้ กราบดาพระสถิตธา
 ดาไคด เข้าไปหาฝั่งนารี ฯ เสมธ ๒ คำ ฯ

(พระภักดจะเข้าโรง นางอนุตฺยากับนางบิยวาทออกมานั่ง
 จัดดอกไม้)

— เจริจา —

โคตม้ — เออแม่ดาว ๆ แม่ศกุนตดาอยู่ไหน

บิยวาท — หด่อนไปไหว้พระภักดที่ในกุฎิณะะคะน้า

โคตม้ — ดั้แต่ัว หด่อนม่ความศรัทธาเด้อมได้ในพระ
 ภักดด้ ด้นนพระมุ่ท่านว่าฤกษ์ด้ ท่านว่าจะให้ด้งแม่ศกุนตดา
 เข้าไปในวังโน

บิยวาท — (พูดกับอนุตฺยา) อู๋ยตายจริง หด่อนจะว่า
 กระไร กรรม ๆ จริ่งเจ็วดะ

โคตม้ — หด่อนทำไมพูดเช่นนั้น น้าอัสจรรย่นักหนา แต่ัว

ก็ทำไมต้องทำหน้าตาคนเขินน่ะ มีเรื่องราวอะไรกัน เจ้าให้ข้า
ฟังสักที

บิ๊ววาท — เรื่องหนึ่ง แต่ไม่ใช่เรื่องของคุณคอกกะบ๊ว
ถามแม่อนุตยาหัดอนคุดักว่ากระมัง

อนุตยา — เขาเถอะกระ ฉันทเจ้าให้ฟัง เพราะข้าก็เป็นผู้
หัดกัญใหม่ เมื่อพลาดพลั้งในข้อใดก็ขอภัยเกิด เมื่อหลาย
เวลาผ่านไปเกิดเหตุร้ายอันน่าหวาดหวั่น

โคตมี — เอ๊ะ เกิดเหตุการณ์อะไรกัน ทำไมไม่มี
ใครรู้

อนุตยา — เพราะเวลานั้นเป็นเวลาเช้าครู่ ยังไม่มีแต่ง
ครวณ คิดฉันทกับบิ๊ววาทถือกระจาดไปเก็บดอกไม้ เดินไปไม่
ไต่ถึงไหนก็ไต่จนได้ยงดำเหนียว ได้ยงผู้ชายมาร้องเรียกที่หน้า
บรรณศาลา เวลานั้นแม่ศกุนตลาหัดอนเป็นหน้าทรรบรอง แต่
หัดอนนอนอยู่ในห้องเพราะหัดอนไม่สบายใจ ฉันทจึงรีบไป
หมายจะต้อนรับแทนสักที ยังมีตนจะไปถึงที่ พระฤกษ์ก็เปิด
ถึงหน้าท

โคตมี — ฤกษ์ไหน?

อนุตยา — พระทวาร

โคตมี — อ้อ! เจ้าประคุณรอนราวกับไฟ

อนุสุยา — จริ่งตะเจ้าคะ เมื่อดิฉันไปจนเกือบจะถึงทไต
ย็นเตียงพระมุนประกาศแข่งด้วยเตียงอนตัง

โคตม — กรรมจริง!

อนุสุยา — ดิฉันได้ฟังกษณลูกขนพอง ดังตำรแม่หม่มน้อง
นอนแน่วอยู่ที่ห้องใน

โคตม — พระมุนท่านว่ากระไร หล่อนจำได้ก็จงว่ามา

อนุสุยา — ท่านแข่งว่า “แม่เวदानมิงไผ่ฝนถึงผู้ใดผู้ท
ใจมิงมัวพระองค์หวงรักอยู่ ณ บัดนี้ จนไม่เอาใจได้โยดักอโยดัก
ผู้ทรงพรค จนดมหมคซึ่งหน้าทคอรบแวกผู้แปลกมา รุขสนน
จงตมหนากงแม่เห็นก้อยาจำได้ เหมือนคนเมาสุราซึ่งพูดอะไร
ใจเมื่อยามเมา รุงขนเข้าด้วางแตวกลตมหมคฉนเกิด”

โคตม — อนิจจา ว่าตะพิดตะเพิดไปไม่กิดดังตำร แต่
องค์พระดีทชจารย์ของคณท่านเจ้าโทได้หาที่สุคมิได้ เออก็แตว
หล่อนทำอย่างไร?

อนุสุยา — ดิฉันก็รีบไปจึงฉอน แต่เรอกรวโกจรทเหมือน
ไฟฟอน เดินคุมไปไม่ดูหน้า ดิฉันตั้งตามไปฉันทาขอโทษแทน
แม่หม่มรัก ในฉนคณเรอกกทกจะไมยอมฟังเตียงให้ ได้ดิฉันเข้า
กอดคันท่านไว้ จนท่านค่อยวายหายโกจรตง

โคตมี — เธอแฉงอย่างไร?

อนุสุยา — คิดนเวียนตรง ๆ ว่า แม่ก็กุนดาโฉมครุจะ
คงจตอบหลุดแฉงน้หามได้ หัดอนม่โรครักหนักใจแฉงจะระ
ห้อยสร้อยเศรำ ไม่ทราบเดยจ่าพระผู้เป็นเจ้าของมาถงบรณศาตา
ถารแฉงออกมัจฉนทา ด้วยความเคารพอย่างดี เพราะหัดอน
นบถของคพระมุนนเป็นนยอถยง

โคตมี — เธอ หัดอนข้างพุทจจริง ๆ และถ่านคอบว่า
กระไร

อนุสุยา — จ่า “ไม่แฉงงักแฉงไป กุพจะให้อภยงัก
ที่ แฉงคำพุทของกุระถถนไปแฉงจะคินม่ได้ แต่เขาเอะถาเมษ
โตนางไปพบกบถ่าม เมษเขาเห็นแฉงนมนท ให้ใจเมษจากถน
เมษนนแฉงให้เขาฐักฐากถถงเมษววมรท แฉงกรฐักจ่าได้รท
ใคร่ถนม่ถง ”

โคตมี — ถ่านได้พระจ่ามรทคของราชาไว้หรือเปล่า

อนุสุยา — ไตเจ้าคะ เดยถนงเขาจกถถวมชยทุกถนถน

โคตมี — ถ่าเช่นถนจะเป็นไรไป ไม่คองจถถถจจาร พอ
พระภบาถเห็นพระจ่ามรทคถถงจ่าได้ แฉงค้กุนดาถนอย่าง
ไรเรฐงหรือเปล่า

อนุสุยา — ไม่รู้เจ้าคะ ถินม่ได้เด่าให้หัดอนพ้ง ถถถ

ว่าทราบแต่อกจะนั่งแคว่คอกจาวไม้เซ้าท์

โคตม — คัดแคว่ ไม้รุกค จะได้น้ำหนักออกหนักใจ
แต่เมื่อเดินทางไปไกลไฟ บ้าจะคอยบ้องกันมิให้จามรวง
นนไปตกหายจะเกิดความ เขย กันแม่โถมงามเมื่อไรตอนจะ
มา

บียวาท — อัย คุณบ้า แม่ศกุนตลาอายุจะยืนตงหม่นมี
พอพูดถึงกมานี ดูหน้าตากเบิกบาน

(ศกุนตลาออกมา เห็นนางโคตมก็ไหว)

โคตม — น้แนแม่หลาน บ้านำชาวอนตมา เคยจนของค
พระบิดาจะให้พาเจ้าเข้าป่อง มาเกิดอัยารอวัง รับผิดชอบแจแ่ง
ตอโห่งามตอดตงแคหัวทองงเทา จึงควรแก่พระผ่านเผาญเป็น
พระบียดามี

ศกุนตลา — (ไหวแคว่พูด) นักเห็นชตว่าพระดกษม
ทรงการุญ ตอหลานนมบุญจึงได้เป็นบาทบริจา พระจอมกษตริย
ราชามันจนทรวงศ์ ตัดนจะตงใจปรนนิบคพระองค์ให้ตมททรง
เมตตา

โคตม — คัดแคว่แม่ศกุนตลา บ้าก็พดอยตใจ น้แนแม่
เด็ก ๆ อัยาร่าไรช่วยกันหีบแบ้งนามนหอม

อนสุยา — คิดนเตรยมไว้พรังพรอมทุกตงทุกอัยาง

โคตมี — ถ้าเช่นนั้น มาช่วยกันแต่งนางอย่าให้เนิ่นนาน
 ค่อยไป

ชมตลาด ๑ ขำระระระด้นานดำราญองค์ ขัดดีโฉมยง
 ผ่องฉวี ตู๋คนช้อทาตูปไตอนทริย หอมกถนมาดทปรงปน จัก
 แต่งเกศาผกาแซม ผัดหน้าแสด่มด้วยแป้งปน อัญชันทาคว
 นฤมด ไครยดกย้อมพังใจ มุ่งฝ้ายกทของผ่องพรรณ ซึ่งนางฟ้า
 จักตั้งรเรามาให้ ห่มผ้าปักทองผ่องอุไร วิไลเหมือนอย่างนาง
 ฟ้า ประดับรัตนาวารภรณ์ ทองกรขำมรงค์มีค่า งามละม่อม
 พร้อมพริ้งทังกายา ดวงสดาไปเฝ้าพระทรงพรต ๗ เพลง ๘
 คำ ๗ (พระกณโฆระออกมานั่งเตียง)

ร้าย ๑ เมื่อนั้น พระกณโฆระจรรย์ดาบตี เห็นศกุนตดา
 มาประณต จึงมีมธุรสวาที ๗ ๒ คำ ๗

จันทรวณีย์อ่อน ๑ ตู๋ก่อนเจ้าศกุนตดา ผู้ยอดเด่นหา
 มารศรี ขอเจ้าจงได้ขยติ ทงมความสุชทุกคณวิน ขอให้บัน
 ไพรพกพนาถ บำรุงเลี้ยงสุดดีดาดัดเกษมสันต์ จึงมีโอรสเดช
 อนันต์ เป็นจอมจักรพรรดิตลอดรัช ตู๋ก่อนเทวาทุกวราที พระพนธ์
 บัดเป็นใหญ่ ขำขอฝากองค์อรไท ขยำใหม่ภยแผ้วพาน จึงคุ้ม
 ครองนางห้วงฉวี จนถงชานไพศาด ขอองค์ดกษมนงคราญ
 ช่วยภบาทเอชเพื่อทุกเวดา ๗ ๘ คำ ๗

พรหมณ์เขาโบสถ์ ๐ ชนงพงจาคาดอน บังอรผู้ยอด
 เด่นหา จงเฝ้าปรนนิบัติภักดีดา อย่าทำให้ชองชืดใจ ถึงแม่เซอ
 มเมยอน ด็กพนหมนคตทั้งให้จงโต อย่าปากจืดคตงวางบ
 ผู้โต ตงใจมน้อยด้วยภักดี จงคงจืดเมตตาแก่ข้าทาส อย่า
 ทวาดอย่าบ่นจู้ ใครผิดค้อยต่อนค้อยดี ใครดีบำเหน็จให้
 คงถาวร อย่าเห็นแก่ตัวมัวหาสุข ท่านทุกขเจ้าทุกข์ด้วยกับ
 ท่าน เมียดเป็นทชนบาน เมียดรานเป็นเด็มนยคกรอบกรวด ๗ ๘
 คำ ๗

ร้าย ๐ เมื่อนม เยาวมาตยนมบงเห็นอหิว ชาตย์ใจ
 ดันรวริว เนศตยเยอเขยันทงไป แข็งใจกราบดาดีทชาจารย์
 แด้นดงดาร์ชดนครทตงโหด แข็งขันฝืนจิตขอรไท ออกไปนอก
 บรรณคำดา ๗ โอดแล้ว เสมอ ๘ คำ ๗ (พระกัณจะ
 เข้าโรง)

ปราสาททอง ๐ โอ้อึกเขยอกฟลกอนาด จำนิราศจาก
 แห่ดงเด่นหา จำจากพิร็กหักอร่า จำจากเคหาที่เคยนอน ให้
 ชาตย์กวางนัยกตอขยด์วาดดี ไม่เคยชาดยามกินมาให้บั้น โอ
 ชาตย์บุปผาอวธร มระดิชอนตุรกีที่เคยชม เมื่อยามตุชเคย
 ตุชด้วยตองพิ ช่วยกันเก็บมาตมาคั่งสม ที่เหลือผูกเป็นธ้อ
 พอไว้ตม พอรนรมยรมฝังมาตนี้ ยังคิดไปชาตย์ไปทุกอย่าง

จนไม่ยอกเห็นห่างไปจากที่ ถ่มธนูคอกอดตั้งภักดิ์ แล้วตาม
โคทม์ด้ดา ๗ เซ็ดลิ่ง โอด ๘ คำ ๗

(นางศกุนตดาถอกนางพิเตยงทงตั้งว้าดากัน แล้วนาง
ศกุนตดาไปกับนางเฒ่าโคทม์ พรหมณตั้งคนเดินนำทางนาง
พิเตยงเข้าโรงไปก่อน แล้วพวกศกุนตดาเดินรอบ แล้วจึงหาย
เข้าโรง)

(ท้าวทุขยนต์ออกนั่งเตียง มีเสนาเฝ้าตามระเบียบ แล้ว
วาทายนผู้เป็นหมนเทียบบาศงศดานเข้ามากววยบังคม)

— เจริจา —

วาทายน — ขอเดชะ บคนมพรหมณตั้งคนกับนาร
ว่ามาจากสำนักพระมนุทรมเขาหิมาดัย จะขอเฝ้าพระภูกุณัย
โดยรับฉันทะพระกณวาจารย์ ทงนผู้ตแท้แต่พระภูกุมาดจะทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้า

ทุขยนต์ — เออ ก็บอกโธมราคบุโรหิตของเราให้ค่อน
รับตามประเพณี แล้วเชื้อเชิญให้เข้ามาในนี้ รับไปอย่าช้า

วาทายน — พีจะกะ (เข้าโรงไป)

(แต่หมต วาทายนนำโธมราคบุโรหิต นางโคทม์ นาง
ศกุนตดา และมีศรพรหมณตั้งทงตั้งมาสู่ที่เฝ้า)

ร้าย ๑ เมื่อหน พระจอมหัตถ์ดินนาถ ปราศรัยต้อง
พร้าหมณตามอรธมา แล้วมัวจาตามไป ตัวท่านเป็นทศพระ
คาบถ์ พระทรงพรคอยู่ดหรือโดน หรือว่ามเหศุเภทภัย ร้ายค
อย่างใดแจ้จคคั ๗ ๔ คำ ๗

๑ บัดหน ต้องพร้าหมณคอบจอมบุรีศรี องค์พระ
กัณวะมุนี เรอนนอยู่ดไม่มภัย เธอให้พาชิตาโฉมฉาย มา
ถฉายทรงฤทธคคีัย ออกทงตั้งทูลพระทรงชัย ขอให้ทรงดคัม
ฉาจา ๗ ๔ คำ ๗

สามไม้ไผ่ ๑ พระจันทรองค์ทรงขรรค์ กับนางนวด
จันทรเด่นหา ได้ร่วมรักดมครดมานมา พระดิทชายินยอม
คด้วยินต์ พระภูมินทรเป็นมันโปรพ เกียรติกระหัดบทอชรรณ
ศรี โฉมศกุนตดานารี คอด้ครณยอดนงคราญ พระพรหมค
เมตคาทงด้องศรี จึงบนคาคดด้วดด้ดด้องด้มาน ขอพระองค์จรับ
เขาวมาดัย ไฉฐานชาวยารวมฤทัย ๗ ๖ คำ ๗

ร้าย ๑ เมื่อหน องค์ท้าวทุชชนคเป็นใหญ่ ทอดพระ
เนตรโฉมงามทรามฉวี ภูวนัยฉนงนงนเห็นัก เศษคำแข่ง
ทรวาต์ ภูวนาถพิศคไม่รู้จัก จึงตรัสว่าโฉมยงนงนคชนัน ฉ่อง
พักตร์ฉวพรรณคังจันทรฯ แต่กษัตริย์ฤจาจะเป็นชู้ จึงคู่ชาย
อินเด่นหา ที่จริงนางงามครนเป็นชวญิตา แต่จะเคยเห็นหน้า

นนไม่ คัวเราเป็นเผ่าพงศ์กษัตริย์ จะรับนางเซซิดไมควรท
 ไฉนพราหมณ์คุณณกนเช่นนี้ ขามไรดำมีของหวดจันทร์ ๖
 ๘ คำ ๖

— เจริจา —

ทูษยันต์ — นั้แก่พราหมณ์ ท่านมีพยานของท่านอย่างไร
 ว่าคัวเราคบนางนไชรีไคโรมรักสมัครกัน

โคตมี — กระท่อมฉันจะหลุดเคื้อนพระองค์ บางทีจะ
 จะคล้ายความมวงยงทรงจำได้ พระองค์เด็ค้ไปประพาดไฟโรม
 ฟากฝั่งมาฉัน พระองค์ประศบพบแม่สาวกนทรวงเป็นทพอพระ
 ทัย

ทูษยันต์ — เฮะ นั้อย่างไร คัวเรื่องราวนำอ้จรรย
 มศีรพราหมณ์ผู้ ๑ — พระองค์ทรงขรรคมวยพระเมตคา
 คือนางนั้ แด้วจะเคยขับไล่ไม่โยค้ไม่บริบรอง คัวระมิตทำนของคดอง
 ราชขรรคมจริยา

ทูษยันต์ — ขออภัยเกิดพราหมณ์ ท่านพูดมาจะปรารภนา
 ผลอะไร

พราหมณ์ — เช่นนั้นดี ผู้เป็นใหญ่ก็มีอ้วมาแต่ในข่านา
 จนพระทัยก้สามารถจะพลิกจะหันไปรอบข้าง

ทวยยันต์ — เออ ท่านนพุตชวาง แต่ท่านเป็นพรหมณ์
เราต้องตามใจ ท่านจะพดกแพดงแต่รังว่าอย่างไรก็ตามแต่ใจ
จะว่า

พรหมณ์ — พี่แม่แม่ก็กุนตดา หล่อนทูลเองบ้างเกิด
เป็นไร

ร้าย ๐ เมื่อนั้น เกาศีกานาวรมชอญ เฟงตรงองค์ท้าว
ทวยยันต์ ว่าพันศดพอพาท ๑ ๒ คำ ๑

คำหวาน ๐ โอ้อัจทรงภพไปรพราช องค์ราชตั้งพระยา
ราชศัพท์ เต็ดจยงฟักฝังมาดิน แทบที่ด้านกสิททชาจารย์ รื่นๆ
ชื่นจิตคิดนาตา หอมกลิ่นมดตกาอันทหวาน ภูมรินกตอกลั่น
ตุคนชาร กลิ่นประดานรตรักสมักรกัน โอ้อ่าบุษมากลิ่นหอม
โหย มารารอยราวต้นยามอดันต์ โอ้อีกหักได้ในเรื้องพลัน ยัง
มีทันจะโตกเดือน ๑ ๖ คำ ๑

โอ้อ้อ ๐ โอ้อีกกุนตดาหนีจจาเอ๋ย กระไรเดยชารพียง
กว่าเพื่อน เด๋ยแรงรักมันใจไม่แสร้งเชื่อน รกมาเดือนดับไปไม่
น้ำพา ๑ โอ้อ ๒ คำ ๑

ร้าย ๐ เมื่อนั้น จอมกษัตริย์ครัดคอบคาวา นางน
ข้างพุดเค็มประดา กลางบ่าใครมีกฝนาง ตูตุดมุนอุนวาย
ข้างไม้นักกระฮายแก่ใจบ้าง ขอเด็กเพียงนท้เกิดนาง จะเป็น

อย่างเยี่ยงชั่วคือไป ๆ ๔ คำ ๆ

๐ เมื่อนั้น โคมงามจึงแจ่มแสงไส ข้ามข้ามรงค์ทรง
 ชัย ประทานใจเพื่อเป็นพยานรัก แดกรวมองดูทรวงหัดดี ไม่
 เห็นแหวนเพชรรัตนของทรงศักดิ์ หนาเผือกเด็ดหมัดจากผัด
 พกศรี นงลักษณ์ปมว่าจะวายปรมาณ ๆ ๔ คำ ๆ

— เจริจา —

ศกุนตลา — บ้าคะ พระข้ามรงค์หายเสียแล้ว จะทำ
 อย่างไร

โคตม — บ้ายังเห็นหัดอนได้อยู่ตลอดเวลาที่เดินทาง มา
 ตลอดเมื่อกดางป่าบ้าคอยระวัง จนกระทั่งถึงศึกเขยริทหยุตพิภ
 หัดอนจกนาพระยมนาทหนาเทวดสถาน แหวนคงคกอยุทศักราว
 คารนหนแน่ละหัดอน

ร้าย ๐ เมื่อนั้น พระทรงภพคมหัดถนัดถาน ชะ ๆ
 เก่งแท่มแมตวการ อังกพยานของเจ้าดมเขามา เจ้าชยากได้
 ราชาเป็นสามี จึงแต่งแต่งวาทีเหิมกล้า รูปร่างกะทัดรัดไม่
 ขัดตา เดี่ยแต่บ้ากามาไม่มีชาย ๆ ๔ คำ ๆ

๐ เมื่อนั้น วนิดากถ้าวคอบพระภุชญาสาย พระองค์เองไม่
 มีชาย พุดงายย่อนยอกกตชกคำ มาหัดชกรวมคมเดินเดี่ย

เปล่า ๆ ทั้งข้าคอยด้วยเส้าทุกเช้าค่ำ เกิดคอกไม้ไปดมชม
จนเช้า ไม่ต้องจคต้องจ่าน้ำพา เหมือนผู้ร้ายของเบาเขาดกทรพย
กถฉเจ้าจบดวงปรัชไม้อรหน้า จงทรงพระเจริญเถิดราชา ข้าขอ
ลาแต่บคนไป ๆ ๖ คำ ๆ

— เจริจา —

ทวยษนตี — เออนางคนนวดาจาจคจ่านเกินประมาณเต็มท
นแนนางเต่าพราหมณและพราหมณทงตอง นางนเรามีได้มุง
ปองปรารภณาเอามาได้ จงรีบพากนถกบไป ถ้าหาไม่จะเกิด
เคืองกัน

โสมรธาต — ข้าก่อนพระทรงธรรม ข้าขอทูลเคอนพระ
ภูบาท ด้วยราชครูโหราจารย์ได้กล่าวทำนายถวายได้ ว่าพระ
องค์ทรงชัยจะมีพระราชโอรส อันดีชขปร กฏเป็นจักรพรรดิ
ครองมณฑล ชชชชชนางนไปไฉยงเรือนธา บดินนางศกุนตลา
กทรงคัรวรกี ถ้าแม่กุมารทคดอดมานนคองตกษณะมหาบุรุษ
มุดอดตายวงจักรมุตชนทศกและบาท ข้าจะถวายอภิภาทนยชม
นบนางเป็นเทวี จะอัญเชิญมาด้วยคจนกระทงมนเทียรทอง แต่
ถ้าแม่กุมารนนไม่ตองตองตกษณะพระจักรพรรดิ ข้าจะไดจค
ตั้งคองนางนคนไป

ทฤษฎีนี้ — ทงหนักตามแต่ใจ แดงแต่ท่านจะเห็นชอบ
เราขอมอบให้ท่านจัดการตามแต่ท่านปรารถนา

ร้าย ๑ บัตน โดมราตราชผู้ใหญ่ บังคมดาพระองค์
ทรงชัย พานางไปจากปรางครีตนา ฯ พราหมณ์ออก
๒ คำ ฯ

(ทำทฤษฎีนี้และคนอื่น ๆ เข้าโรงหมก
คงเหลือแต่โดมราตกับนางศกุนตดา)

เจรจาไซน ๑ โดมราตผู้มปัญญาเห็นศกุนตดานนร่าให้
ตั้งถ่านางนักรไธแสงนากพิชชจน ถ้าเมื่อนมฤตมถกดาว
มาเป็นความดีค่อย ขอให้มีนางปรากฏชัดแก่นัยนาในคราน พอ
ชาติคำเฆาะชชเห็นถนตมห้จักรชัย เวหาศคุมช่อมควนเหมือน
เมฆฝนบงทนกร แดงมีเทพปัดตรงมาจากบนฟากฟ้า โอบอุ้ม
ศกุนตดาจนถึงสุวรรณคในทันใด บัตน ฯ รัว ฯ (นางฟ้า
มาอุ้มศกุนตดาไป โดมราตคกใจยืนตรงอยู่ครู่หนึ่งแแดง
เข้าโรง)

(คราวนมตอนศตถเดณ คำเนนเรื่องด้วยคำพูดคือไป คือ
พอจบหน้าพาทยมราชบุรช ๒ คน ดากคอกุมภิดชาวประมง
ออกมา แดงคำพูดคือไปน ถึงแมตวตระจรจ่าไม้ได้ชนใจ
กควรให้ไธเนอศความ เพราะถามถนจะเดยเนอเรื่อง)

ราชบุรุษที่ ๑ — (ตีพาดจากพาด) เดินเร็ว ๆ หน่อย
ไม่ได้

กุ่มภิล — โขย ไม่ต้องตัดดอกพ่อเจ้าประคุณ ฉนั้นจะ
ไปได้ ๆ นี้จะพาฉันไปไหน

ร.บ. ๑ — ก็พาไปหานายหน้าดี (ตะโกน) นายขอรับ

เสนา — (พูดจากในโรง) ใครมาร้องเรียก (ออกมาก
จากในโรง)

ร.บ. ๑ — ผมเองขอรับ ผมจับผู้ร้ายมาได้คนหนึ่ง

เสนา — ผู้ร้ายอะไร

ร.บ. ๑ — นั่นแหละจะฉกชิงจางราว หรือตัดข้อมือของเฒ่า
อย่างไรผมก็ทราบไม่ได้ถนัด แต่ขอขานัญคือจับของกลางได้
คามือ นี้แน่ขอรับ แหวงจงย้ายกะโต เวียนเกล้าเพชรออกเบ็ง
แต่ดมพระนามเจ้านายของเราไว้ก้อยด้วยขอรับ

กุ่มภิล — ขอประทานโทษทีเถอะขอรับ กระผมไม่ได้
ทำผิดคิดร้ายอย่างฉกรรจ์อะไรเลย

ร.บ. ๑ — อ้อ ท่านมหาพราหมณ์ ถ้าเช่นนั้นแก่ได้
ทำความชอบอย่างไร เจ้านายจึงได้โปรดปรานถึงแก่ถอดพระ
ฉ้ามรงค์ประทานแก่

กุ่มภิล — พังผมก่อนเถิดขอรับ ผมชื่อกุ่มภิล อยู่ที่

บ้านที่กรวดดาว

ร.ป. ๒ — ก็นี่ใครได้ถามถึงช้อกถึงเตียง หรือถิ่นฐาน
บ้านช่องของแก

เสนา — ช่างเถอะ ปล่อยให้มันเงาเรื่องของมันเอง ข้า
อยากฟังดูที่ ว่าไปซี อย่ามีดอย่าบังอะไรนะ

กุมภิล — กระผม เป็นคนทำ มาหา เติ้ง บุตร ภรรยา โดย
ทางจับปลาดู ทอดแห ตกเบ็ด ตักถอบ

เสนา — (หัวเราะ) ฮะ ๆ หากินดีจริงนะ ปาณา
ติบาททองเวียง

กุมภิล — ได้ทำอย่างที่เคยจนกระผมเคยขอรับ การตั้ง
ไตที่ป่วยคายายได้เคยกระทำมาแล้ว ถูกหลานจะระทั้งเตียงไม้
เป็นการสมควร และคนที่มาตัดถวายเตียงซัพก้อาจจะเป็นคน
ที่มีใจกรุณาได้เหมือนกัน

ร.ป. ๑ — หรือขโมยก็ได้เหมือนกัน

เสนา — เจ้าค่อยไปตีน้ำ อย่าเสียเวลา

กุมภิล — วันหนึ่ง ผมจับปลาดูเทโพตัวใหญ่ได้ตัวหนึ่ง
พอชำแหละออกก็พบแหงนองงอยู่ในท้อง ผมเขามาขายก็พอ
นายทองต้องนำมาพบเจ้า ก็จับเขาคิดว่า จะว่าผมมีคความผิด
คิดร้ายอย่างไร ผมไม่ใช่อะไรขโมยอะไรเลย เป็นคความสัตย์จริง

เสนา ^๕แห่งระขอรับ

เสนา — (ตมแหวน) ^๕จริงอยู่แหวนนี้ได้อยู่ในท้องปลา
ยังมกถนคาวคืด ข้าจะตองไปถามท่านกรมวังดูสักที ^๕คุณคัว
ชาวประมงนี้ไว้อ่อนนะ

ร.ป. ๑ — ^๕อยากด้วระขอรับ ^๕ผมไม่ให้หน้ได้ (เสนา
เข้าโรง)

ร.ป. ๒ — นายเราน่ากตวัจะอีกนานกว่าจะกตบัออกมา

ร.ป. ๑ — ^๕แน่ละ ^๕การเข้าเฝ้าเข้าแทนมิใช่จะเข้าไปถึง
ง่าย ๆ

ร.ป. ๒ — ^๕เบือจริง ๆ ^๕ต้องมานั่งกุมอ้ายคานอยู่ ^๕กุดะ
กัน ๆ ^๕มือ ^๕อยากจามนเตี้ยให้เต็รจกนไป ^๕ให้รแด้จรวรชด

กุมภิล — ^๕โอ้ย ^๕โอ้ย ^๕อะไรนายจะฆ่าคนเจนน่าย ๆ ^๕ผม
ไม่มีความผิดเตย

ร.ป. ๑ — ^๕ดูเขาดี ^๕คานมารยาพิถัก ^๕ยังไม่ทันจะทำ
อะไรร้องเตี้ยก่อนแด้

กุมภิล — ^๕ก็นายว่าจะฆ่าผมก็ร้องดี

ร.ป. ๒ — ^๕ก็เขาไว้ให้ฆ่าเตี้ยก่อนถึงค่อร้องไม่ได้ฤ

กุมภิล — ^๕ตายแด้จะร้องแวงอะไรออกถ่นาย

ร.ป. ๑ — ^๕เฮอ ^๕นุกจริงของแก ^๕อั้นนแน้นายกตบัออก

มาแต่^๖ เขาตะพืด^๖ คด^๖ การ^๖ ประเด^๖ย^๖ว^๖ก^๖ไ^๖ด^๖ร^๖ก^๖น^๖ว^๖า^๖แก^๖จะ^๖ไ^๖ด^๖ก^๖ด^๖
บ้าน^๖ฎ^๖า^๖จะ^๖ค^๖อง^๖เป^๖น^๖ห^๖ย^๖อ^๖ร^๖แ^๖ง

เสนา — (ออก) เฮ้ย ตา^๖ปร^๖ม^๖ง^๖น^๖น^๖อ^๖ย^๖ไ^๖น

กุมภิล — คาย^๖ก^๖ุ^๖ คาย^๖แ^๖ (ด^๖ัน^๖เท^๖ม)

เสนา — แก^๖ไ^๖ม^๖ไ^๖ค^๖อง^๖ส^๖ะ^๖ท^๖ก^๖ส^๖ะ^๖ท^๖าน^๖ แก^๖ไ^๖ม^๖ไ^๖ค^๖อ^๖ว^๖ม^๖น^๖น^๖ (ด^๖ัง^๖
ร^๖า^๖ช^๖บ^๖ร^๖ุ^๖ช^๖) ป^๖ด^๖อ^๖ย^๖ค^๖ิด^๖ต^๖า^๖ปร^๖ม^๖ง^๖ เจ^๖้า^๖น^๖าย^๖ข^๖อง^๖เร^๖า^๖ร^๖ับ^๖ด^๖ัง^๖ว^๖า^๖ ข^๖็
ค^๖ว^๖า^๖ท^๖ี่^๖เจ^๖้า^๖เ^๖ิน^๖จะ^๖เป^๖น^๖ค^๖ว^๖า^๖จ^๖ริง

ร.ป. ๒ — พ^๖ัน^๖ร^๖ก^๖ไป^๖ท^๖ี่^๖ห^๖ึง^๖ด^๖ะ^๖แก^๖ (แก^๖ม^๖ัด^๖ก^๖ุ^๖ม^๖ภ^๖ิล)

กุมภิล — ไ^๖ด^๖เ^๖้า^๖ข^๖อ^๖ร^๖ับ^๖ ข^๖อบ^๖พ^๖ระ^๖เด^๖ช^๖พ^๖ระ^๖ค^๖ุ^๖ณ^๖จ^๖ริง^๖ๆ^๖ ถ^๖้า^๖
ไ^๖ม^๖ไ^๖ด^๖ไ^๖ด^๖เ^๖้า^๖ม^๖ก^๖ง^๖ไ^๖ม^๖ร^๖อด^๖ค^๖ิด^๖ไ^๖น^๖ค^๖ร^๖ง^๖น

เสนา — แก^๖ม^๖ัน^๖เค^๖ร^๖า^๖ระ^๖ห^๖ัด^๖ม^๖าก^๖ น^๖ี้^๖แ^๖ะ^๖ ไป^๖ร^๖ด^๖เก^๖ด^๖ๆ^๖ ไ^๖้
ก^๖ุ^๖นำ^๖เ^๖ิน^๖มา^๖พ^๖ระ^๖ร^๖า^๖ช^๖า^๖น^๖ เ^๖้า^๖ร^๖า^๖ค^๖า^๖ค^๖า^๖พ^๖ระ^๖จ^๖ำ^๖ม^๖ร^๖ง^๖ค^๖ท^๖แ^๖น^๖ำ^๖มา^๖ แก^๖
เด^๖ย^๖ม^๖ัง^๖ม^๖ไ^๖หญ^๖่^๖ด^๖ะ (ด^๖ัง^๖ห^๖้อ^๖เ^๖ิน^๖ไ^๖้)

กุมภิล — แ^๖หม^๖ ม^๖ม^๖ค^๖ี^๖จ^๖า^๖น^๖พ^๖ุด^๖ไ^๖ม^๖อ^๖อก^๖ (น^๖ั่ง^๖ด^๖ง^๖ถ^๖ว^๖าย^๖
บ^๖ัง^๖ค^๖ม^๖ด^๖ำ^๖ค^๖า^๖บ)

ร.ป. ๑ — แก^๖น^๖ะ^๖ม^๖น^๖เ^๖หม^๖อ^๖น^๖ผู้^๖ร^๖าย^๖ท^๖เ^๖า^๖เ^๖า^๖ด^๖ง^๖มา^๖จ^๖าก^๖ช^๖า^๖ห^๖ย^๖
แ^๖ด^๖ง^๖มี^๖ห^๖น^๖ำ^๖ช^๖ำ^๖ไ^๖ห^๖ข^๖ำ^๖ง^๖ก^๖ุ^๖บ^๖ท^๖อง

ร.ป. ๒ — น^๖าย^๖ข^๖อ^๖ร^๖ับ^๖ พ^๖ระ^๖จ^๖ำ^๖ม^๖ร^๖ง^๖ค^๖น^๖เ^๖ิน^๖จะ^๖เป^๖น^๖ข^๖อง^๖
มี^๖ร^๖า^๖ค^๖า^๖ม^๖าก^๖น^๖ะ^๖ข^๖อ^๖ร^๖ับ

เสนา - ส่วนราคาต่างอดดูเหมือนจะไม่สำคัญ แต่ดู
เหมือนจะเป็นของที่เจ้านายเราโปรดปรานมาก พอนำไปถวาย
ทอดพระเนตรเห็นดูทรงตะลึงอยู่ครู่ใหญ่ แล้วจึงได้มีพระดำรัส
ให้ให้นำเงินมาประทานคราประมง (พูดกับกมุภิด) แกะจะไปก็
ไปได้ (เสนาเข้าโรง)

ร.ป. ๑ - พระฯ ตาข้างหาปลา มาวันเดียวได้เป็นเศรษฐี
ทุกทำราชการจวนยงคำ จนกรอมขอยอย่างนเอง

กมุภิด - นายขยาโกรธขยาขงเดย จนนลนมตลกแดง
ก็อยากให้เพื่อนฝูงได้ตบทุกตบด้วย เขิญนายทงต้องไปหาเหล่า
กนกกันเด้นพอดบายบ้างปะไร

ร.ป. ๑ - เฮอ พุดยงงมนคอยนาฟังหนอย กนรจก
ทค้อยแห่งหนิง มาไปค้วยกนเถชะ (เขิดเข้าโรง) ฯ

(ท้าวทุษยนตคอกนงเศย ม้านางกานตงนงเผ้าตามค้ำแห่ง
ท้าวทุษยนตคอกนงเศย ๑)

ชา ๐ เมื่อนน พระจอมอาณาจักรเป็นใหญ่ พิศจำมรงค์
แก้วดวงใจ ภคินยไศกคัตยพรวรณา ฯ ๒ คำ ฯ

ป/แกวหนอย ๐ ไช้ศักุนตดาเมยชวณู ยังกวาชวณเสนหา
เดี้ยแรงรทกตมครตมานมา คอวฤพิยาดมอณงค ชะรอยผลราย

๘๙๕.๑๑๒๐๕๔-

๘ ๑๑๓๕

หมายรังแก จึงคิดใจให้แด่พระองค์ แกล้งทำให้ดมโอมยง
งวยงเหมือนหุดบด้นทอน บำหนักจะอยู่ไหน ใครจะพิทักษ์
ดวงจันทร์ ฤาอยู่กลางป่าพนาทร ออก่อนข้างว่างอยู่กลางไพร
ฤาว่ากตยาจะโกรธพี่ เจ้าหุดบดไปซ่อนอยู่ไหนไหน พันธุ์รอน
เหลือใจ ราวไฟเผาผลาญปานตาย ฯ ๘ คำ ฯ

อุกทะเลสองชั้น ๐ ยังแต่ดูแหวนที่แทนรัก ทรงศักดิ์
ยังกระหนังโอมฉาย รั้นกตมรมทั้งจรกาย พระภักดาชยคตัง
คตุมกตุมกตุมต ผู้ตุดกจากเคียงไปเมียงมอง ทงในหิ้งนอก
หิ้งทุกแห่งหน เห็นเงาคิดว่าเจ้านฤมต กต่าวยุบดเจิญชวน
นวดนาง เห็นสาวอรรภานตทงเผ้า พระผ่านเผ้าของจิตคิด
ชิตชวาง ดำคัญว่านันทากนอยู่พดาง กรวดนางทางใดไม่ปราณี ฯ
เชิดถึง ๖ คำ ฯ

(ทำวทษยันตคตตงกนางศกุนตดา เทยงคณคดาทานาง
แตชะอนนางก้านัดไปชมเชย โดยดำคัญว่าเป็นนางศกุนตดา
แตวภายหลังกรวดหาว่านางกานตพากนมาด้อย่าง ว่าหิ้งหองแกล้ง
เอนางศกุนตดาไปซ่อนไว้ม่าง ในที่สุดก็ไล่ค่นวงก้านัดหายเข้า
โรง)

(พระอินทร์ออกนงหนาวจมาน มีพระมาตุตเผ้า)

ยานี้ ๐ มาจะกต่าวทไป ถึงทวงศกกรนทรวนาตา ทัพ-

อาตมเคยอ่อนแอก่อนมา กระทั่งตั้งศักดิ์นามอัศจรรย์ จึงแต่ง
ทิพเนตรแลดู ภิรมเหตการณ์ทุกสิ่งสรรพ จำเราจะช่วยทวยษัต
ให้พดณไค้ดมอารมณ์รัก ออกหนงทานพเนม หมุนกำเรบเอียบหนัก
จะเชิญเธอบำราบปรามยกัน แล้วให้พบงดกษณมุยาใจ คิด
แล้วครัดตั้งสารถ มาคุดตุรายาชาไค้ รับไปหัดคินเจียงชัย แล้ว
รับจอมไมทจนมา ฯ ๘ คำ ฯ

กระบอก ๐ บดินน มาคุดรับตั้งไค้เกศา รับไปผูก
รกรัตนา รับดู่พุดธาไมชาท ฯ เชิด ๒ คำ ฯ (ท้าวทวยษัตออก
นงเคียง)

เจรจาไซม ๐ ถึงหัดคินบุรชานใหญ่ พระมาคุดมอง
ไปเห็นทวยษัต ประทับอยู่ในดงจวัญไค้รัมพฤกษา จึงเข้า
ไปทูลราชาว่า บดินทาจมชฉาน เธอไค้ความเคียดครันรำคาญ
เป็นเนองนศย เพราะทานพฤจรัตอิมเอียบกำเรบใหญ่ เทยจ่ม
เหงไมเกรงใจทงเทพบุตรและนางฟ้า ขอเชิญเสด็จราชาบันโปรพ
ไปทรงตั้งหารทานพกาดเนม ให้ชันเจียงไฟระเป็นทษนคทอ
กน ฯ

๐ บันโปรพรังสรรค ได้ฟังคำพระมาคุดกษณษมษนค
หาที่ชุดมิไค้ คิวรัตเรียกเงนามใหญ่ออกมำตั้งการ บดินทาจ
มชฉานครัดให้หาเรา อยุทางนทานจงเผ่านครไค้ เมอเสด็จ

กิจจอมภพใครเราจึงจะกลับมากว่า แดงกริบตาดำขนดู่รดวิมาน
ขบดอยขันธุ์เทวดสถานในชั่วพริบตา บัดนั้น ฯ เชิด ฯ

๑ องคค์กรนทรบันโดกากรนเห็นพระยาทุษยนต์ ก้ม
ความเกษมสันต์ได้มนต์ จึงครวญวณแนกษตรยอศจนทรวงค์
กาลเนมมนธอาของทรงงศ์กดี กอนเทวดาสุรวารักษ์ให้รชนวิภาณ
ขอเชิญเธอไปตั้งหารผลาญอายุทานพ ย่าให้มันอยู่กอนใคร
ภพได้ออกต่อไป ขอจงส่งด้อมรัชศักรุณยอย่าทานกร เถยนะ
ทาน ฯ

๑ ท้าวทุษยนต์รบพระพรได้เกศา ทูลว่าเทวดราชาอย่า
สงสัย ขำรับอาสาไปชิงชัยจนสุดกำลังแตรชีวิตามิ ว่าแด่วังคม
สถัดดำจากรถวิมานรัตนมณี บัดนั้น ฯ เสมอ ฯ

ลงสร่งไทน์ ๑ พระจึงชำระสระต้นาน ตำราญกษา
ชูราศ์ ทรงสุคนธ์ปนปรุงมาดี ทรงแบ้งอย่างดีของเทวัญ ต้นับ
เพดาเชิงมาศ์เวียงรอง ภูษาแดงเขียนทองฉายฉนิ นลขององค์
คิ้วดำคุดำคัญ แขนด้สุพรรณพรายตา ต้อคทรงเนาอวรัตน์
ตั้งวาง คายจันทรกานคีมค่า ประคำด้วงแก้วมุกดา อดัย
รัตนโกมิน ทรงมงกุฎของท้าวเทวดราช งามวิลาสเหมือนเทพโก
ตีนทร์ กุมภ์กรรชุนมณีจันต์ ภูมินทร์มาทรงรถสุวรรณ ฯ บาท
สกลี ๕ คำ ฯ

(กดม ตรวงพดเทวดา ทพหน้าคนขรรพ์ ปักขวาเทวดา
ปักซ้ายยักษ์ ทพหลังนาค)

พากย์ ๑ งามทรงองค์ท้าวทุษยันต์ เหมือนนจอมเทวัญ
ผู้ทรงมหิทธิฤทธา ๑ ทรงรถวิมานรัตนา มาคู่ตเทวดา ชนขม
ดัดจืดปัดจไป ๑ ทพหน้าคนขรรพ์ชาญชัย ชครูยศไกร
พระขรรค์ทะนงคงกร ๑ ปักขวาวิรุพหกเงิงรอน कुหม่อมม
ผู้ฤทธิรุทรยุทธนา ๑ ปักซ้ายกุเวรราชา कुยักขเดณา ถ้ำแห่ง
ด้วยแรงเงิงรณ ๑ วิรุปักขทพหลังยงพด นาคนาคานนต์
กระเหิมประยุทธิราวี ๑ ได้ฤกษ์เด็กพดโยธี ดันเมฆเมฆ
มายังต้มรภูมิชัย ฯ เชิด ฯ

(ยกพดเดินรอบ แล้วเข้าโรง ทพฝ่ายทานพออกคองทพ
เทวดาออกมาประทะ รบกันทีเดียว พวดเสนาทานพลัม ท้าว
กาดเนมิเข้าประจัญบานกับพวดเทวดา ท้าวทุษยันต์โคตตงจาก
รถ เข้าไปประจัญบานแล้วแสดงศร เป็ดยนหน้าพาทย์เป็นศร
ทะนง ท้าวกาดเนมิต้มแล้ว เชิดออก ทพเทวดายกเข้าโรงแล้ว
ท้าวทุษยันต์ชนรถมากับมาคู่ตของค้อตอง)

เชิดฉิ่ง ๑ เตือนดอยมาโดยนภากาศ โยภาตฝั่งเพียง
แฉไข เสร็จปราบอสูรจัญไร โสณพงค์ทรงชัยแดนยนิต์ ทูตดา
ดมเต้จอมเรศร์ เพื่อกันเข้าเขตกรุงศรี ด้องดอยเวहनันเมฆ

ชมเทพวิถ์ทางจร งามเมฆใหญ่เยี่ยมมहिมา ครอบภุมายอด
 ดั่งขร ดั่งแดงแจ่มจินทร ภูธรชมเพดินจำเวญตา ดั่งๆ
 ประหนึ่งดมพัต วรรคันแดนกลางห้วงเวหา เรื่อยๆรถตรง
 ลงมา ยิ่งผาเหมกฏุ์ ๑ เชิด ๘ คำ ๑ (สองคำรับที่ ก่อน
 ทำรับด้วยเชิดกตอง)

— เจริจา —

ทูลย์นัต — เขายอดคน คือเขาอะไรนะพระมาตุลี

มาตุลี — เขาตูกนมช้อเหมกฏุ์ที่ด้านกัสมิธร์ แห่งพระ
 กศปเทพบิตรและพระชกิตแม่เจ้า

ทูลย์นัต — ถ้าเช่นนั้นควรเราจะไปเฝ้านมัสการ

มาตุลี — คิดแล้วท่านมาพากันไป ๑ เสมอ ๑

(พระกศปเทพบิตรและชกิตเทพมารดาออกหนึ่งเคียง มีบริ
 จารเป็นเทวดา ๓ คู่ ฤษี ๓ คู่ พราหมณ์ ๓ คู่ มนุษย์ ๓ คู่
 นก ๓ คู่ จวนร ๓ คู่ นาค ๓ คู่ ยักษ์ ๓ คู่)

ร้าย ๐ กัมเภศอภิจาทนจนทา ของคปประชาชนตรีของศรี
 กบของคพระเทพพนน ด้วยความภักตจจรก ๑ ๒ คำ ๑

๐ เมื่อนม พระเทพบิตรทรงศกิต เมศตารราชาเห็นนา
 รก เห็นประจักษ์เป็นยชคชคคยา ตูกรทูลย์นัตไปพ ท้าว

วาดฝันเป็นตุ๊กตา ได้บอกเรื่องราวเข้ามา ว่าราชาไปช่วยราชินี
 ปราบกาดเหม่หัวหาญ แรงดาญแพ่ฤทธิชนปี คดีถูกพดอยยีน
 คดี เรอมีคความชอบจะคอบแทน กุมนางงามทรามดีวาดดี จะ
 ประดำทให้เธอไม่หวงแหน จะหาไหนไม่สู้ในดินแดน ถึงแม่
 ในเมืองแมนไม่เทียมทัน ตกรอทิดีเด่นหา จงตามแก้กักดยา
 เดอด้วร เราจะยกให้ทุษยงค์ เพื่อกองกันเกษมเปรมปรดี
 ๑ ๑๐ คำ ๑

— เจริจา —

พระกสป — นี่แม่เม่อทิดี หัดอนจงไปพานางโถมงาม
 ออกมาบคน

พระอหิตี — เพคะ (เข้าโรง)

(อีกครู่ ๓ พระอหิตีจึงจูงนางศกุนตลากับกุมารคน ๓
 ออกมา นางศกุนตลากับทุษยงค์ต่างตกตะดังอยู่ ๓ แล้วนาง
 จึงเข้าไปหาผัว โอด)

พระกสป — ราชะ เธอจะว่าอย่างไร นางคนนคองใจ
 ของเธอแดงๆ

ทุษยงค์ — (ถวายนั่งคม) พระเจ้าข้า พระกรุณา
 แห่งพระเทพบิดร เปรียบเหมือนมหาตำครใหญ่กว้างดังขงหา

ที่สุดมิได้ ข้าพระองค์คนชราเดี๋ยวเดียวเห็นใจ เมื่อพบนางจึงไม่
 รุจก จนเห็นแหวนให้แทนรักจึงได้หายความเคลือบแคลง

พระกศป — นนิกเพราะอำนาจแห่งทิวาวัดคาบถ์ แต่
 เกราะหีของเธอก็เปิดของปดหมด ไปแล้วจึงยินดี จึงรีบมิ่ง
 มเหสีกลับไปยังขบวนชั้นที่ และครอบครองปรองดองกันทุก
 ทิวาราตรี

นางมาศ ๑ ขอกษัตริย์โปรพลพนาถ ทรงราชย์เกษม
 ด้ขี้ ไชยะชัยธานีไพร่ ขยายมเหสีรายบ่ทา อนึ่งนางเกาศักกา
 มารศรี เทวผู้ทรงเสน่ห์หา จึงเจริญดีรสทุกทีดา ขยายเวลา
 อนาทร ฝ่ายเยาวกุมารโอรส จึงพูนเพิ่มเต็มยศดีโมถร เป็น
 ใหญ่ในปวงประชากร เป็นเอกอัครมหาราช ราชันจึงหมั้น
 ดำริการ อภิมาถรอบคอบชอบชั้นที่ บำรุงไพร่ฟ้าประชาชนที่
 ทศธรรมถือเที่ยงเยี่ยงยง จึงระอศกทั้งดี ขยายมีความโดก
 โกรรหถง เช่นนี้จะมีความมั่นคง ข้างอยู่ดินฟ้า ๆ ดะของ
 กรร ๑๐ คำ ๆ

ภาคผนวก - ๑

กล่าวด้วยนาฏกะ

(ที่ขุดตรวจอย่างมัธยมประเทศ)

นาฏกะ

คือละครที่เล่นในมณฑลประเทศ อันเป็นแผนแห่งละครไทย

การเดินละครนี้ ที่จริงก็น่าจะดูว่าเริ่มขึ้นอย่างไร แต่ก็
ย่อมจะเป็นการยากอยู่เองที่จะรู้ได้เป็นแน่นอน เพราะได้เริ่มมา
แต่ช้านานเต็มทีแล้ว ตามความเห็นของนักปราชญ์ยุโรป ซึ่ง
เขาใจได้ในโบราณคดีและวรรณคดี (กันหนึ่งถือเก่าใหม่)
กล่าวกันว่า ในชั้นต้นการเดินเต้นรำหรือละคร ที่สำหรับบำรุง
ความเพลิดเพลินอย่างเดียวนั้นไม่มี ย่อมหวังประโยชน์อย่างไร
อย่างหนึ่งด้วย ก่อนอื่นคงเกิดมีการรวบรวมเป็นบทกลอน และ
บทกลอนคงแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท คือ

๑. บทกลอนกล่าวด้วยสิ่งซึ่งเป็นไปในโลกโดยอำนาจอัน
เขาใจไม่ได้ จึงเป็นที่น่าพิศวง บทกลอนเหล่านี้คงจะกล่าว
ด้วยคุณแห่งดิน น้ำ ลม ไฟ และอากาศ คนเราได้อาศัย
อย่างไรเป็นผลดีอย่างไร และเมื่อนักไปเช่นนี้แล้วก็คงจะเคยนึก
ต่อไปว่า การที่เป็นไปโดยธรรมชาติเอง เช่น ฝนตก แดดออก
กลางวัน กลางคืน เป็นต้น เหล่านี้ น่าจะมีผลบันดาลให้เป็นไป
จึงเป็นไปได้ จึงเกิดความเชื่อถือในเทวดาผู้มอทฤทธิขบบันดาล

ให้ฝนตก แดดออก หรือไฟตก ฝนตก เป็นต้น และเมื่อ
 เชื้อเช่นหนวด แดง กัดของสัตว์เจริญด้วยวาจาอันดี ดำเนียรอน
 ไพเราะ หรือพูดกันตรง ๆ ต้องขอให้พอใจ นับเป็นคนเหตุแห่ง
 ภัย หรือ ถูก คือบทสัตว์เจริญหรือยอต่าง ๆ บทเหตุนาน
 รวบรวมกันเข้าเป็น สัทธา และเป็น ถูกเวท ยัชรเวท
 สามเวท และ อถรรพเวท เป็นต้น แดงก็แตกกิ่งก้านสาขา
 ด้ยาวมากออกทุก ๆ ที่ บทกถอนประเภทนี้ คงเป็นอันสรุป
 ความได้ว่า (ก) ถ้าหีบสัตว์เจริญพระผู้เป็นเจ้าของใหญ่ ผู้
 เป็นบรพการี เพื่อให้ปรากฏความกตัญญูและภักดี และ (ข)
 เป็นวิธีรวบรวมลักษณะบุรุษและสัตว์เจริญ ตลอดจนถึงสัตว์
 และธรรมอันยากจควรต่าง ๆ หนังสือข้างฝ่ายพระพุทธศาสนามัก
 มีโดยมากที่แต่งเป็นกาพย์ โดยเนื่องมาจากประเพณีเดิมของ
 พวกพราหมณ์อันกล่าวมาแต่ก่อนเอง

๒. บทกถอนกล่าวเชิดชูเกียรติคุณแห่งอริบรุษ เดิมถึง
 กิจการที่หมั่นไต่กระทำมาแต่เป็นอย่างไรบ้าง ความมุ่งหมาย
 กัดคือจะให้เตือนใจผู้ฟัง ให้มีมานะตั้งใจเขาอย่างวิริยะอุตสาหะ
 หรืออย่างน้อยให้มีความภาคภูมิใจ ว่าได้มีคนทักตักหาญ
 อดทนและเก่งเช่นหน้อยในตระกูลหรือคณะของตน หนังสือ
 รามายณะและมหาภารตเป็นตัวอย่างแห่งหนังสือชนิดนี้

๓. บทกถอนขบรของเพื่อให้อภัยจนใจ บำรุงความดีราญ
เช่น กถ่อมให้นอนหลับ หรือช่วยในทางความรักใคร่เป็นต้น
บทกถอนขบรคน บังเกิดมชนเมื่อเกิดกวดขวางประพนร ถอยคำท
ใช้พูดให้เป็นกาพย์ ทำให้หน้าฟังน่าจับใจมากจนกวดทจะพูดไป
ตามปรกติ

ตามข้อความที่ได้อีกต่างมาแล้ว จะแต่เห็นได้ว่า บทกถอน
เริ่มด้วยใช้ในกิจการอันสูงแล้วค่อย ๆ หย่อนลงมาเป็นลำดับตาม
เลข ๑-๒-๓ นั้น จนในที่สุดการร้องขบรดำเป็นดังซึ่งแยกไม่
ออกจากการบำรุงความเพ็ดดีเพ็ดดีในกามคุณารมณแล้ว พระ
พุทธเจ้าต่างเจดยห้ามตั้งมีโทษบดขรขบรดำ และต่อนกฤหัสถ์
อญุ่เดิมอ ๆ ว่า การขบรดำเป็นของไมดีอันหนึ่ง ซึ่งถ้ากระทำ
ให้ห่างและน้อยได้เท่าใดเป็นดี ขบรน้อยปมาคันใด ในด่วน
การพื่อนรำหรือเดินตะครกก็เป็นคณน เพราะไมต้องตั้งดัยเจดย
ว่ามทะเลครม ก้าเนตมาจาก การขบรขบรต่าง ๆ ดัง ได้กล่าวมา
แล้วนค คือเริ่มจากเป็นบทสรรเสริญปลัก ๆ แล้วจึงเกิดมี
เป็นเรื่องราวคิดคอกนยตยาดจน มีเป็นเรื่องราวแทรกอยู่ใน
คำรับคำรา อย่างเช่นเรื่องปุรรพและอูรจค ในฤคเจทเป็นต้น
เรื่องแทรกขบรคนเรยกวด “อาชยาล” หรือ “อปาชยาล”
แล้วตออดงมาพวดเรื่องเกเรตเหตานมยุรขบรพมกจน ทงพวด

พราหมณ์ผู้เป็นอาจารย์ตั้งเถิดเห็นว่า การตั้งสอนคดีใด ๆ ถ้า
 เค้าให้ศิษย์ฟังเป็นนัยยกมกจะทำให้จบใจจำแม่นยำ ผั่งอยู่ค
 กกว่าที่จะให้ท่องไปเปล่า ๆ จึงเกิดมีพวกเรื่องชนิดหนึ่ง ซึ่งฝ่าย
 พุทธศาสน์ของเราเรียกว่า “ชาดก” แต่ซึ่งเป็นนิทานที่มีอยู่
 แต่ก่อนพุทธกาลแล้ว คือ ๆ มานิทานชนิดชาดกนั้นยาวออก
 ทุกที่ จนถึงมีหลาย ๆ บรรพ เช่น มหาเวสสันดรชาดกเป็น
 ตัวอย่าง และข้างพราหมณ์ยังเดินต่อไปเป็นหนังสือจำพวกที่
 เรียกรวมว่า “ปุราณ” และเป็นรามายณ และมหาภารต
 เป็นต้น

ส่วนที่การเดินละครจะเกิดขึ้นต่อมาอย่างไรนั้น ตรีของค
 นิดเดียวกันจะแแต่เห็นได้ เพราะไม่ต้องแแต่ดูให้ไกลไปปานใด ค
 เพียง ในเมืองเราเองก็พอแแต่ แรกก็เริ่มด้วยการอ่านหนังสือ
 เป็นคำโตตอบกัน อย่างเทศน์มโหสถบทบัญญัติแแต่มีโหสถเป็นค
 ที่จริงเทศน์มโหสถนั้น ถ้าพิจารณาดูแแต่ ก็คล้าย ๆ ละคร
 ชนิดที่ชอบแแต่กันอยู่ในสมัยนั้น คือละครพูดนั่นเอง ชาดกอยู่ค
 แแต่ยังไม่ได้ออกท่าเทานัน ถ้าต่างว่าไม่มีพระวินัยบัญญัติห้าม
 มีให้พระภิกษุเดินละครแล้ว ข้าพเจ้าจะไม่รู้สึกประหลาดใจ
 เลยในการที่จะได้ดูละครเรื่องพระมโหสถ หรือแม่เรื่องพระ-
 เวสสันดรชาดก เพราะเรื่องกาพย์ซึ่งเป็นเรื่องชาดกก่อนหนังสือ

“กาภาคิชาตก” ก็เด่นตระครได้แล้ว เพราะฉะนนั้นดูไม่มทศกร
ตั้งสัยเตยว่า การเด่นตระครได้เดินมาจากการก่อดมถรรเวรัย
พระเป็นเจ้า แดวถงถวดหรือเทคันซัน จนถงออกทำรำเป็น
ทศุต

การรำเฉย ๆ นอกจากทำรำเป็น เรืองเป็น รวดนำ ธรรมตาง
หาค คือมอญแถวแต่ก่อนนการรำเข้ามาดมกบเรืองเป็นตระคร
แถและการรำกัณหจะแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ รำบูชาประเภท ๑
รำบำเรอประเภท ๑ แถจะได้แยกกันออกเมื่อใด แถะอะไร
จะเกิดก่อนเกิดหลังก็ให้การไม่ได้

โปรเฟสเซอร์ อาร์เธอร์ เอ. แมคดอนเนตต์ อาจารย์
ตั้งถกฤต ณ มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ได้แต่งหนังสือไว้
เล่ม ๑ ชื่อ “ตำนานวรรณคดีตั้งถกฤต” (History of

Sanskrit Literature. By Arthur A. Macdonnell, M.A.,
Ph. D., Corpus Christi College. Oxford: Boden Professor
of Sanskrit and Fellow of Balliol College.) บริเณที่ ๑๓

มีข้อความถาดถยบทตระครภาษาตั้งถกฤตโดยพิศดาร ตั้งชำ-
เจ้าจะได้เก็บข้อความถงไว้ ในท่นบางตั้งคอปไป

ในชื่อถาดถยกำเนคแห่งตระคร อาจารย์แมคดอนเนตต์
ได้อธิบายไว้ว่า คำถ่านักรำ (นฏะ) แถะบทตระคร (นาฏกะ)

มุดมาจากคำว่า “นฏ” เป็นคำปรากฏหรือภาษาสามัญ
 อันเนื่องมาจากคำดังตักฤตว่า “นฤต” แปลว่า ราว ครกกับคำ
 ภาษามคธว่า “นัจ” และซึ่งตามภาษาสันสกฤต (คือภาษาที่
 พุตกนในอินเดียในปัจจุบัน) ใช้ชื่อว่า “นาจ” หรือ “นอจ”
 การรำนเอง อาจารย์แมคคดอนเนตต์เห็นว่าเป็นประภมมุดแห่ง
 นาฏกะแห่งมัธยมประเทศ ข้าพเจ้าขอคัดความเห็นของท่าน
 อาจารย์นมาตงต่อไปดังนี้

“ในสันตคนคงจะมีแต่การออกท่าทางอย่างง่าย ๆ มีการ
 เขยวเอนร่างกาย ผสมกับการทำท่าเตียนด้วยมือและหน้า ไม่
 ต้องส่งเสียงเลย การขับรำคงจะได้ใช้เป็นเครื่องประกอบการรำ
 เช่นนมาแต่ในสันตคน ศัพท์ว่า ภโรต อันเป็นนามแห่งผู้ตมมต
 ว่าเป็นผู้คตนาฏกะชน ซึ่งในภาษาดังตักฤตแปลว่านกรำน
 ในภาษาอื่น ๆ ใช้แปลความว่านกร้อง เช่นคำ “ภโรต” ใน
 ภาษาคุชรตเคยจนเป็นคต การเพิ่มเติมคำพูดชนน เป็นชนน
 ตักในควมจำเวญ ซึ่งเป็นไปในอินเดียคล้าย ๆ ในประเทศกรซ
 ชนตคน (แห่งการเดินละคร) นี้ ยังมีตวอย่างอยู่ คือ ยาดรา
 ในแคว้นบังกต์ และ คตโควินท์ นี้ เป็นหัตถตทน่าไปตง
 นาฏกะตักฤต ชนตทมภพยและคำเจรจาตมมกน (เรื่อง
 คตโควินท์ดูในอภิธานต่อไป)

“ข้อความที่กล่าวถึงละครที่เด่นเป็นชนแรกที่สุด มอยู่ใน
หนังสือมหาภษา ซึ่งกล่าวถึงการเดินเรื่อง ก็สวัธ (“การ
ฆ่าพญาภง”) และ พลันธิ (มคทาวต) อันเป็นเรื่อง
ในตำนานพระกฤษณ ข้างประเทศอินเดียมีชอมอกเดากนคือ ๆ
มาว่า พระภรตได้จัดเรื่องละครรำถวายพระเป็นเจ้าทงหลาย
เรื่องหนังสือ เป็นเรื่องด้อยมพรพระดกษมญเป็นมเหสีพระพิษณ
คำเดียงมีต่อไปว่า พระกฤษณและเหล่าโคบี (นางเตียงโค)
ทงหลายเป็นมูรการสังคต คือการเดินชนคหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วย
ดำ เพดง และรำ เรื่อง คิตโควินที เป็นเรื่องเนื่องด้วยพระ
กฤษณ และละครยาตราอย่างใหม่ถมกจะเป็นเรื่องเนื่องด้วย
ดงหนึ่งดงใดในตำนานแห่งพระกฤษณน ข้าคัยเหตุเหล่านี้จึง
น่าจะกระเนา การละครในอินเดียจะได้เกิดขึ้นโดยเนื่องแต่การ
บูชาพระกฤษณาถว และละครรำที่ใหม่ในครั้งแรกน่าจะเป็น
ละครอันเนื่องด้วยคำถนา เหมือนอย่างละครมริยมดมัยแห่ง
คำถนาควิตถัง จะเป็นละครที่เด่นเรื่องดงน ใดดงนทงอนเนื่อง
ด้วยพระเป็นเจ้าโดยใช้รองและรำเป็นพน มคจาเรจจาเป็นรอยแกว
ซึ่งคดละครคังคิตพูดเขาเอง”

ตามความเห็น และข้อความที่อาจารย์ แมคดอนเนลด์ กล่าว
มา ซึ่งได้นำมาลงใจข้างบนนี้ ขอเชิญให้ท่านผู้อ่านตั้งเถิดว่า
มีข้อความอันเนื่องมาถึงละครไทยเรา ๒ ประการ กล่าวคือ

๓. ตามความนิยมในมัธยมประเทศเชื่อว่า พระภคินุ
เป็นปฐมอาจารย์แห่งละคร เป็นผู้คิดการเดินละครจน ท่านผู้น
ปรากฏว่าเป็นผู้แต่งตำรับอันหนึ่งซึ่งเรียกว่า กานธรรพเวท
อันหนึ่งเรียกว่า นาฏยศาสตร์ (ตำราว่า) หรือ ภรต-
ศาสตร์ ตามชื่ออาจารย์ ที่เรียกกานธรรพเวทนั้น เพราะพวก
คนธรรพเป็นพวกนักวิ่งนักวิ่งอย่างเก่ง และที่เรียกกยของเป็น
เวทนั้น เพราะเห็นว่าเป็นวิชา (ไซเอนซ์) ตำมอย่างอื่นหนึ่ง
ในเมืองไทยเราพวกที่เป็นโขนเป็นละคร ถึงแม่ที่เป็นชนครุบา
อาจารย์ในอุษาราคดี ข้าพเจ้ายังไม่พบเคยทบทองได้จาประถมครู
ของละครนั้นคือใครชื่ออะไร บอกได้แต่ว่าเจตนาให้ครูต้องเอา
หัวฤษีตั้ง เพราะฉะนั้นแปลว่าฤษีคือตัวครูเก่า ครูใหญ่ แต่ถ้า
จะได้เลี้ยงคอกไปง่า ทำไมจึงถือเอาฤษีเป็นครูใหญ่เช่นนั้นนักชกจะ
โมโยโมเย ทำที่เหมือนหนึ่งว่ารูปคอกแต่จะบอกคนที่ไม่ใช่พวก
พ้องแต่มีได้เป็นตะเม็งละครก็จะเอาไปตูกถูกเดินฉิ่ง แต่แท้จริง
ข้าพเจ้าเชื่อว่าไม่รู เพราะคงเดือนกันมาเสียหลายชั้วคนแล้ว

เพราะฉะนั้นในทันทีที่ข้าพเจ้าผู้มั่งใจจะทรงจึงจะขอบอกแทนว่า ฤษี
คือครุฑที่บินออกนกกินเนื้อไม่ไร้คนอ่อน คือ พระภริณี นเด

อนึ่ง ไหน ๆ ก็คือของตรีเรื่องครุฑครมารายหนึ่งแล้ว ข้าพ
เจ้าขอเดชะของตรีเรื่องครุฑพาทยเดี่ยวด้วยอักษรย่นหนึ่ง ท่านครุ
ฑพาทยนั้นนกกินเนื้อพาทยว่าชื่อ “พระประโคนธรรพ” ข้าพเจ้าขอ
บอกกล่าวว่า คือพระ ประโคนธรรพ ไม่มี ศัพท์ว่า “ประโคน
ธรรพ” นี้ ข้าพเจ้าตั้งนัยฐานว่าเดือนมาจากศัพท์ “ประโคนธรรพ”
แปลว่ายอดคนธรรพ และถ้าเป็นเช่นนั้นแล้วกรับบอกคือได้ทันที
คือ พระนารท (ซึ่งปากกตาดชอมเรียกว่า “นารอด”) นี้เอง
เพราะท่านผู้นั้นชื่อว่า เป็นผู้คิดพินิจ และเป็นนกร่องนกกินเนื้อ
จึงได้นามว่า เทพยคนธรรพบ้าง คนธรรพราชาบ้าง ประคนธรรพ
บ้าง เพราะเป็นผู้ชำนาญแก่งในวิชาของคนธรรพ คือการขบร่อง
และตัดตัดเบาตงนี้ เป็นอนดงรอยหมด

๒. ข้อที่ว่าละครอินเดียโบราณ จะเป็นละครอนมบทของ
เป็นพณ ว่าไรบัท และมีเจรจาเป็นตอน ๆ นั้น ก็คือเป็นอย่าง
มโนราห์ที่ยังคงเด่นอยู่ที่ทางมณฑลทักษิณเอง คือคือละคร
เห็นจริงของเอง มีลูกครุฑ แบบมโนราห์นั้นชื่อว่าได้มาจากมัธยม
ประเทศเป็นแน่ ถ้ายิ่งพิจารณาเรื่องราวที่ไรเด่นละคร ในเมืองไทย
เรา จะเห็นได้เป็นพยานชัดว่า เรื่องมาจากมัธยมประเทศ

ลักษณะอันหนึ่ง ซึ่งเรื่องละครตั้งตักฤศเป็นอย่างเดียวกับ
กับละครไทย คือไม่มีเคยที่จะบรรยาย ถึงแม้ว่าจะมีเหตุร้ายแรง
ต้องเศร้าโศกเสียใจ หรือพลัดพรากจากกันไปอย่างไร ๆ ก็ตาม
ในที่สุดพระเอกกับนางเอกคงต้องได้มีความสุข แต่ของเขายังไป
แรงกว่าของเราไปอีก คือของเขาไม่มีเคยที่จะเล่นกิจการอันใด
ที่บอกรายกาหรือรุนแรงต่อหน้าคนดู เช่นรบกันฆ่าฟันกันตาย
เป็นต้น เขาดีมมุกเขาว่ากันนั้น ๆ ได้เป็นไปข้างหลังโรง คงมี
แต่ตัวละครตัวใดตัวหนึ่งมาเล่าเรื่องเท่านั้น บางทีก็แค่เพียงร้อง
หรือพูดจากหลังฉากด้วยซ้ำ การใช้ฉากอันรุนแรง เช่นแข่งดำ
หรือขับโต้ เขาก็ไม่ใช่ เช่นในเรื่องสี่กั๊กตลา ตอนที่ฤษีทรวาด
มาแข่งนางนั้น ฤษีมิได้ออกมาเลย ได้ยืนแค่เพียงพูดจากใน
โรงเท่านั้น ถึงแม้ตอนตั้งवादหรือเขาห้องก็มีได้เล่นกลางโรงเลย
ถึงบทบาทละครนั้น อาจารย์แม่คอนเนดลธิบายว่า ต้อง
แต่งให้ภาษาพูดต่าง ๆ กัน ตามที่สมควรแก่ชนแห่งบุคคลบรรดา
พระเอก กษัตริย์ พราหมณ์ และคนชั้นสูงพูดภาษาดังตักฤศ
นางและผู้ชายชั้นต่ำพูดปรากฤศ (คือภาษาดำมัญมิใช่ภาษา
นักเรียน) แต่แม้ในหมู่คนที่พูดปรากฤศนั้นก็ยังมีต่าง ๆ กันไป
อีก คือ นางใช้ภาษามหาราชฐรีในที่เป็นบทบาทแต่ในบทร้ายใช้
ภาษาเค้ารเด็น และเด็กกับนางกำนตักใช้เค้ารเด็น เสนาใช้

ภาษามคธ คนจรจัดและหนักเตงเด่นเบยใช้ภาษาอันดี ไก่บาด
ใช้ภาษาอันดี คนเผ่าถ่านใช้ภาษาไปคำจี้ (ภาษาผี คือ ภาษาคำ)
และคนไพร่และเดว ๆ กับพวกคนป่าคนดงใช้ภาษาอันประหลาด

ส่วนเรื่องที่ใช้เงินตะครนิน มักเก็บจากหนังสือพงศาว-
ดารหรือตำนานหรือชาดก ในข้อนี้ครั้งกับของเรา ส่วน
พระเอกนางเอกมักเป็นกษัตริย์ ซึ่งตกทุกข์ได้ยากต่าง ๆ และ
เพ่อมให้คนดูเบยจึงมักมีศวดระครตวงหนึ่งเรียกว่า "อวทูษก" เป็น
ตลกหยอง ดำหรับเป็นมุกตลกขยให้ขยตามพระเอกไป และคอย
สอดเด่นตลกอะไร ๆ เรื่อย ๆ ไป แต่คำพูดนั้นอ่านเขาแต่จกไม่
ใคร่จะออกกรัดขบขันอะไรเลย เช่นในเรื่องศกุนตดาถมอวทูษก
ศกุนตมาชูพย (แต่เขาพเจ้าศกุนตออกเสียงเพราะเห็นไม่จำเป็น
อันใด และศกุนตออกเสียงไม่ได้ทำให้ความในเรื่องเสียงไปเลย)
ข้อควรตั้งเกศอนหนึ่ง ก็คือศกุนตนั้นมักเป็นพราหมณ์ ซึ่ง
ถ้าจะคิดไปตวงพราหมณ์ไม่น่าจะยอมให้เป็นไป เพราะศกุนต
จะเสยรศัมเตมที่

เรื่องตะครตั้งตลกทุกเรื่องต้องเริ่มด้วยคำให้พร เรียก
ว่า นานทิ แต่ตวงมตอญจตการโรงออกมาพูดโต้ตอบกับตวง
ตะครตั้งคนหนึ่งหรือสองคน ความประดังกคจะเดาว่าบท

นาฏกะนั้นใครเป็นผู้แต่ง และพยายามที่จะให้คนดูชอบ พุดจา
 ชมเขยคนดูว่าเป็นผู้ฉลาดไหวพริบดี คงจะรู้จักดีของตนดี และ
 อธิบายถึงเรื่องที่จะเดินพอสมควร แล้วจึงตั้งมือจับเรื่องต่อไป
 ละครเรื่องหนึ่ง ๆ มักแบ่งเป็นชุด ๆ และชุดหนึ่ง ๆ ต็มมุกที่ว่า
 กตาวด้วยกิจกรรมงานอันเป็นไปในสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง จนตลอด
 จบชุดจึงแปรสถานที่ ในเมื่อจะเปิดชุดใหม่บางทีก็มุกแทรก
 เรียกว่า วิชกัมภะ หรือ ประเวศกะ จะมีตัวละครออกมา
 พุดคนเดียวหรือจะเป็นพุดกันหลาย ๆ คนอย่างเช่นชุดจับรางวัลประ-
 มงในเรื่องศกุนตदानนก็ได้ ในชุดแทรกนั้นมักกล่าวถึงกิจการที่ได้
 เป็นไปแต่ในระหว่างชุดที่จบลงแล้วกับชุดที่จะเดินต่อไป เพื่อ
 เชื่อมต่อกันระหว่างชุด ในที่สุดแห่งเรื่องจึงมีบทสรรเสริญเทวดา
 ของศกุนตคนหนึ่ง ตัวละครตัวดังกล่าวหนึ่งเป็นผู้กล่าวคำสรร-
 เสริญนั้น

การให้พรข้างต้นนั้น ตรงกับบทไหว้ครูของพวกมโนรา
 เป็นธรรมเนียม พวกมโนราถ้าไม่ได้ไหว้ครู ก่อนแล้วไม่ ดงมือเดิน
 จึงเข้าใจว่าคงจะจำอย่างครูเขามานนเอง ส่วนการสรรเสริญ
 ในที่สุดท้ายนั้น ก็เนื่องมาจากการเล่นเป็นเทพบูชา การเดิน
 ละครเป็นเทพบูชา ก็ยังมีคติมาในเมืองเราจนบัดนี้ ก็คือการม
 ละครตั้งเวทย์แก้สิ่งปบนหรือในงานมงคล เช่น โคนจุกและทำบุญ

บาน ซึ่งเป็นงานอันดีมุกดาเชยเหตุตามาดีโมตรต้นนับาคด้วย
 จึงของมตะครวดาย เพื่อกานเห็นเรื่องราวของท่านหรือพวกพ้อง
 ของท่าน ท่านจะได้นรมย และการฉลองอะไร ๆ ทรงหนักมก
 ของมตะคร กับเมือกถาวมาถึงการเดินตะครในการมุงคตต่าง ๆ
 พาให้ซาฟเจานกถึงซอความในพระราชพงศาวดารกรุงเก่า อัน
 มชอความอยู่ว่า “ก็กราช ดนด บัวอก ฮู่ตัก ท่านประพฤคิ
 การเบญจาเพศพระองค์ให้เดินการตักดาบรพ” (ในต้นแผ่น
 ดินส้มเต็จพระรามาบคค ๒) ฉะนี้จะมุงความว่าทำอะไรกัน
 ได้เคยใจ ๆ กันอยู่ ในหมูนกเถงโบราณคดี คงตงความเห็น
 กนฉา เห็นจะเดินตะครของรามเกียรติ ขอนซาฟเจาเห็นฉา
 น่าจะเป็นจริงเช่นนน คือตงเดินตะครตามแบบตักดาบรพอย่าง
 แบบโบราณที่เขาเดิน และเรื่องนฉาไม่เป็นรามเกียรติคง
 อนิรุท (อนรุท) อันเป็นเรื่องเนื่องด้วยตำนานพระกฤษณา
 วดาร เป็นอันเขาแผนข้างครุทเขาเดินยอพระเกียรติพระนารายณ
 ปางโตปางหนึ่ง คงไม่ใช่เดินเรื่องเบตเคตคอันไม่เกี่ยวแก่เรื่อง
 ของพระเป็นเจ้า แต่ฉะเดินเห็นจะไม่เป็นอย่างไหน ซ้าฟเจา
 เห็นฉาน่าจะเป็นอย่างมโนรา คือหัวโชนคงไม่ได้ หากจะมี
 อย่างมากก็เพียงหน้ากากครึ่งหน้าอย่างพรานของมโนรา ซึ่ง
 ไม่กตแก่การรหรือเจรวาเอง ฉะฉอนชอที่ตะครอย่างตักดา-

ทางที่ดำเนินจากแบบเดิมมาเป็นโชนและละครรำ นานาจะเป็นคน
 คือกะเมอวชาข้างท่าหน้ากากเจเรญชน ทำหัวโชนได้ตั้งจน
 ถ่อมหัวได้แดง หัวโชนจะร้องหรือเจรจาเองก็ยอมจะเป็นการ
 ขัดขวางอยู่เอง จึงเกิดต้องมีคนพากย์และเจรจาแทน หัวโชน
 เป็นแต่เพียงทำทไปตามคำ ภายหลังถึงแม่ร้องเป็นรายเป็น
 รำก ไซ้คนอื่นร้องแทนค้อมา และถึงแม่ละครทเปิดหน้าพอจะ
 ร้องได้เองก็เห็นว่าการรำกเห็นชยพ่อยแดง ยังจะต้องร้อง
 ด้วยก็จะเห็นชยมากจน จึงเป็นอนให้คนอื่นร้องแทนค้อมไป เป็น
 การระตอกดี มีบางท่านกล่าวว่า โชนจะเกิดมาจากหนัง
 คือกะเมอวชาข้างท่าหน้ากากเจเรญชน ไม่กระตักกระเดยอะไร จึงให้คนแต่งตัวออก
 มาเล่นหน้าจอ แต่เขาพเจ้าเห็นว่าจะเป็นตรงกันข้าม คือโชน
 หรือละครอย่างคักดาบรพพณจะมีก่อน ค้อมาเมื่อหากคนเล่น
 ละครให้มาก ๆ ไม่ได้ จึงคิดหนังจนแทน แต่คราวนี้ยอมรับ
 ว่าเขาร้อยตามความคิดเรื่องเบบหนัง จึงกดบให้เล่นอย่างคัก
 ดาบรพพอย่างเดิม

ตั้งจนละครทเป็นผู้ชายหรือผู้หญิงนั้น ข้าพเจ้าเชื่อว่าใน
 ชนคนไม่เล่นผดัมโรงกันเคย ไซ้แต่เท่านั้น ข้าพเจ้าเชื่อว่า
 ผู้เล่นละครน่าจะเป็นผู้ชายทั้งนั้น ตั้งจนผู้หญิงจะเป็นแต่นางระบำ
 ค้อมว่าเล่นเฉพาะในบ้านไม่ไปออกโรงทอน และคงจะจำเฉพาะ

บ้าเรอผู้เป็นนายบ้านและแขกที่จะเชิญมากินเลี้ยงบ้างเท่านั้น ใน
 กฎมณเฑียรบาลตอนตกดาวดงโดยการมหรธพมจาระไนไว้ว่า มี
 ตะคร ระบุว่า ระเบง กุตาตไม ๆ ต ๆ มีปัญหาว่า "ตะคร"
 กับ "ระบุว่า" นั้นผิดกันอย่างไร ข้าพเจ้าจะใคร่ตอบว่า
 ตะคร คือผู้ชายร่าเริงเป็นเรื่อง ตรงกับคำว่า นาฏกะ หรือ
 นาฏย และ ระบุว่า คือนางร่า มีแต่ทำทางงาม ๆ ไม่ใช่ร่า
 เป็นเรื่องเป็นราว เช่นในงานโศกนคเขาไกรลาศ มีผู้หญิงร่า
 ต้นไม้เงนทองของยวมเกย นกขระบ่า กับมีระเบง (โอดระพ้อ)
 และกุตาตไม้อยหน้าเกย ดังนั้ คือมาภายหลังจึงได้เกิดมี
 หญิงร่าเริงเป็นเรื่องราวขบขาง แต่ก็ได้ผสมโรงกันอีก จึง
 เกิดมีตะครเป็นต่องชนิด เรียกว่าตะครนอกชนิด ๑ ตะครใน
 ชนิด ๑ มีอธิบายกันว่า ตะครนอกเป็นตะครผู้ชาย ตะครใน
 เป็นตะครผู้หญิง ซึ่งเมื่อพิจารณาตึกเห็นว่าจริงเช่นน
 ไม่ตองหาอื่นไกล เพียงวิธีร้องก็เป็นพยานอยู่แล้ว คือการร้อง
 อย่างตะครนอกเหมาะแก่เสียงผู้ชาย การร้องอย่างตะครในเหมาะ
 แก่เสียงผู้หญิง ไม่เชื่อใคร ๆ ตองตึกคงเห็นจริงเช่น
 ในที่สุดนี้ข้าพเจ้าขอแต่คงความเห็นต่องต่งนษฐานด้วย
 เรื่องยักษกับมนุษย์ในตะครไทยเรารู้กันน้อย ในชั้นนี้ที่จะ
 จำพิจารณาตและรูตักขนน คขรตักอยู่ว่า มนุษยขนนแดง

คองตามแบบที่ไทยเราตั้งอยู่แต่โบราณนั้นเป็นแน่แท้ แต่
 ยกยทำได้แต่งเช่นนี้ไม่ ถ้าเช่นนี้ยกยแต่งเขาอย่างใดเร่า
 ข้าพเจ้าได้ตรวจดูตามรูปภาพแต่ละตายต่าง ๆ ข้างมัธยม
 ประเทศ ก็เห็นชัดว่าไม่ใช่เขาอย่างจากทนน เพราะยกยกับ
 มนุษย์เขาแต่งเหมือนกันทุกประการ ไร้แต่เท่านั้น หน้าตา
 ยกยกับมนุษย์ก็ผิดแปลกแตกต่างกันปานใด หากจะมีคนอยู่
 บาง ก็แต่ยกยมักมีเขี้ยวขวาวออกมานอกปากบ้าง และบ้าง
 ก็มีหนวดหนาคัดโค้ง และคอขมวด เห็นได้ว่าเป็นคนอย่างดุ ๆ
 และถ้าไปโค่นคอทมหวมแขนมาก ๆ ก็เห็นง่ายหนอยเท่านั้น
 เมื่อทราบเห็นว่าไม่ใช่เขาอย่างจากมัธยมประเทศแล้ว จึงหัน
 มาตรวจทางขวา ก็เห็นได้ชัดว่าไม่ใช่ จนเดินค้อมมาถึงเขมร
 จึงถึง "บางอ้อ" ยกยคือขอมนั่นเอง เหมาะมาก เพราะ
 ถ้าจะเทียบกับครุฑเดิม เขาเรียกพวกสัตว์เขาเองว่าอริยกะ เป็น
 พวกพระอินทร์ ส่วนพวกชนที่เคยอยู่ในพื้นเมืองมัธยมประเทศ
 เดิม ซึ่งพวกอริยกะได้รบพุ่งจับเขี้ยวจนอยู่มากนนั้น เขาเรียก
 ว่าทตฺยหรืออตุร เปรียบไทยเราก็คือแก่พวกอริยกะ เปรียบ
 ขอมก็แก่พวกทตฺยหรืออตุร คู่สมเหตุสมผลกันดี ไร้แต่เท่า
 นั้น เครื่องแต่งตัวและหน้าก็เป็นพยานอยู่ คือ

๑. มนุษย์และเทวดานุ่งหางหงส์จับทับต้นนิ้วเพลาย่างแบบ

ไทย ยกขลุ่ยตกเขมรอย่างขอม ฝ่าปีกนกคือชายกระเบน
 ทชกชนไปแตะปัดขยห้อยลงไปข้างหลัง ฝ่าหุ่ยยาวไม่พอจึงทำ
 เบนอีกผืนหนึ่งคางหากผูกเข้าแทนชายกระเบน

๒. ขลุ่ยชนิดที่เรียกว่าขลุ่ยฆ้องน้อย พิจารณารูป
 จะเห็นได้ว่ามีรูปเดียวกับขลุ่ยเป็นอย่างดอมพอกไทย ขลุ่ยขลุ่ย
 ยอคอคูคิต่าง ๆ แต่ครั้นไปดูรูปภาพนครวมก็พบขลุ่ยยอคอคูคิ
 ต่าง ๆ น้อยบุรบรรณ จึงเห็นได้ว่าขลุ่ยนี้ได้รักษาขอมนั้นเอง

๓. มนุษย์แต่ละเทวดาเขียนหน้าไม้ไม่เคราเลย หากจะมี
 ก็แต่หนวดซึ่งเขียนเป็นอย่างไรปากไว้นั้นเท่านั้น ขลุ่ยขลุ่ย
 หนวดคีมเคราออกจิ้งจอก ตั้งปรากฏอยู่ทงระหนกทปากและคาง
 เป็นแผ่นหน้า ๆ ทงต้องแห้ง ทงคอดกตมาก คราวนี้ไปดูรูป
 ภาพของนครวมจะเห็นได้ว่า ผู้ชายทุกคนมีคอดกตหนวดเคราตก
 หน้าตาโกตหวโชนยกษเป็นอันมาก

๔. ยกษควดทาวพญาได้รักษา แต่เดิมนายกษหัวโตน มี
 แกรอบหน้าและสุวรรณมาตา ตรวจรูปขอมนครวมดูก็จะ
 เห็นว่า ควดทเป็นทาวพญาได้รักษา แต่ควดเป็นเดิมนายกษ
 ข้างบนคอดกต มีกรอบหน้าและสุวรรณมาตาทุกคน เหมือน
 เดิมนายกษ

โดยหลักฐานพยานเหล่านี้ ชาวเราจึงดงเนื้อเห็นว่า

ยักษของเราแต่งเขาอย่างขอม ซึ่งเป็นคนที่เราเกลียดชังเห็นเป็น
ข้าศึกกันเป็นแน่แท้

อนึ่ง บางทศมทานข้างรัฐบาลจะร้องว่า ละครของ
องค์พระศรีศิวดี เจ้านครกัมพูชานน พระกษัตริย์แห่ง
ของไทยเรา หัวใจนัยกษัตริย์ของเรา เหตุใดในเขมร
เขาจะดุด่าพวกเราเองให้เป็นนัยกษัตริย์นมาร แดะยกย่องไทยเป็น
เทวดาธรรมไซริ ข้าพเจ้าขอตอบว่า เครื่องที่ละครของเจ้ากรุง
กัมพูชาแต่งอยู่ทุกวันนี้ ไม่ใช่แบบเขมร เป็นแบบไทย ถึง
อุษารักเป็นแบบไทย แม้บทร้องก็ใช้ภาษาไทย ไม่ใช่ภาษา
เขมรหามิได้ เมื่อเจ้านครกัมพูชามาเอาแบบละครไทยไปเล่น
ก็เขาอย่างดุด่าคนเครื่องแต่งตัว เพราะฉะนั้น จระว่าเขมรเขา
คงใจดูถูกพวกขอมโบราณ ในการที่แต่งนัยกษัตริย์เป็นขอมนั้นหามิ
ได้เลย

ภาคผนวก-๒

อภิธานสังเขป

อภิธานสังเขป

อธิบายศัพท์ต่าง ๆ เฉพาะที่มิใช้อยู่ในหนังสืออื่น
(โดยลำดับอักษรานุกรม)

หมายเหตุ — คำใดที่เขียนเป็นไทยไม่ตรงกับที่เขียนในภาษา
ฝรั่งดักฤคได้มีเขียนอย่างดักฤคกำกับไว้ในวงเล็บเหลี่ยม [ ]
อย่างนี้ด้วยเพื่อเทียบกัน

อภรรพเวท [อภรรพเวท] — คือพระเวทคัมภีร์ ๔
(คู่ที่ เวท)

อหิที — แปลว่า “ไม่มกที่สุด” มุ่งความว่าสัตว์วรรคอื่น
หาที่สู้มิได้ จึงมกที่สุดเป็นศิวชน นับว่าเป็นพระเทพมารดา บาง
ทีว่าเป็นมารดาพระทศพรชบาดี บางทีว่าเป็นธิดาพระทศพร
ตามพระใคร่เพทว่า พระอหิทีมีโอรส ๘ องค์ แคว้นเพียง

๗ องค์ ซึ่งมีนามปรากฏออกมาว่าอาทิตย์ (ดู อาทิตย์ ค่ะไป)
 ในวิษณุปุราณกล่าวถึง พระอาทิตย์เป็นบิดาพระฤๅษีและเป็น
 ชายาพระกศป และพระวิษณุได้อวดตารเป็นคนค่อม เรียกว่า
 พระวามนาจตาร มาเข้าครรภ์พระอาทิตย์ (พระวิษณุจึงมีนาม
 ว่าอาทิตย์ด้วยของค่อม) พระกศปและพระอาทิตย์ ๒ นี้
 เป็นชนกชนนีแห่งพระอินทร์ด้วย จึงได้นามว่าพระเทพมารดา
 บ้าง พระโลกมารดาบ้าง อนึ่ง นางเทวกผู้เป็นชนนีแห่งพระ
 กฤษณาจตารนั้น ก็กล่าวว่าเป็นพระอาทิตย์แบ่งภาค

อนสุยา [อนัญญา] — เป็นนางพี่เลี้ยงของนางศकुณฑา
 (ที่ถูกศกนรเรียกว่า อนสุยา แต่ฉบับบางกตเรียกว่า อนัญญา
 และอนัญญาเข้าบทกตอนรของโคโหมาศก็ว่า จึงตกดงใช้เช่น
 นน)

อัปสรังสะ [อปสรังศ] — เป็นภาษาชวา จัดเข้า
 ในภาษาจำพวกปรากฏ แต่เป็นอย่างเฉกที่สุด (ดู ปรากฏ)

อัปสร [อปสร] — แปลตามศัพท์ว่า “ผู้กระตักใน
 น้ำ” รามายณกล่าวถึง เมื่อพระเป็นเจ้าทรงหทัยได้กวน
 เกษขรต์มูตรเพื่อทำน้ำอำมฤตนั้น ก่อนที่จะได้นำอำมฤตขึ้นมา
 มือน ๆ ขึ้นมาก่อนหทัยอย่าง อย่างหนึ่งคือ อปสร ซึ่งผู้ชมน

มานับด้วยหม่นด้วยแค้น ดอนเป็นหญิงทมิฬรูปร่าง ๆ และประ
 ดิบด้วยเครื่องต้นพิมพ์ภาพอันอย่างงาม แต่ทั้งเทวดาและอสูร
 ไม่รับไปเป็นคู่ครอง เพราะฉะนั้นพวกอปีตริจึงแยกคอกอยู่เป็น
 ของกลาง จึงได้นามว่า สุรางคณา (เมียเทวดาทัว ๆ ไป)
 และ สุมทาดมชา (ดักรู้ผู้เค็มไปด้วยความมัวเมา หรือใน
 ความเพ็ดดเพ็ด)

ในหนังสือพวกปุราณต่าง ๆ แบ่งอปีตริเป็นคณาหลาย-
 คณาอันหม่นนามต่าง ๆ กัน วายุปุราณว่ามี ๓๔ คณา แต่ตัวรับ
 หรือจะความ ๗ คณา กับยังมีแบ่งเป็น ๒ จำพวก คือเป็น
 ไทวิกะ (นางฟ้า) จำพวกหนึ่ง เลากิกะ (นางดิน) จำพวก
 หนึ่ง นัยว่า ๆ ไทวิกะอปีตริมี ๓๐ นาง เลากิกะอปีตริมี ๓๔ นาง
 พวกอปีตริเหล่านี้สำหรับมีเรื่องรักใคร่กับอวิรูปุษ เช่นนาง
 อรุณคังซึ่งรักกับท้าวปรวิพ (ตั้งมีเรื่องนาฏกะ ซึ่งกาดิทธาตั้งแต่ง
 ใจอกเวียงหง ซอเรื่อง " อกรโมรคัง " และกล่าวถึงใน
 ภาคผนวกที่กล่าวถึงนาฏกะนั้น) หรือมีคณนัททำตายพิชผู้
 บำเพ็ญตบะ อย่างเช่นนางเมณะกา กับ พระวิศคามิตร เป็นต้น

สรุปปรอมความว่า อปีตริเป็นนางฟ้าจำพวกหนึ่ง ซึ่งมี
 รูปร่างเป็นทหน้าพิงใจ และช่างยั่วยวน แต่ความประพฤติไม่สู้
 จะเป็นอย่างดีศรีที่สุภาพนัก และช่างมารยาจำแดงแปลงตัวได้

หลายอย่าง ไม่รู้จักใครไต่ยังยืน มีเด่นหึ่งซึ่งทำให้ชายหลง
จนในพระ อภรรพเวท ต้องมมนครหรืออา ภรรพณไว้ กนหรือ แก
เด่นหึ่งของอปัส

อภีร — เป็นภาษาหนึ่งในพวกปรากฏ (ดูที่ ปรากฏ)

อรุณ — แปลว่า “แดงเรือ” คือตะวันแรกขึ้น ตาม
เรื่องว่า เป็นลูกพระกศปกับนางกัทรุ และเป็นตำรับพระอาทิตย์
อรุณนพวงศ์ขึ้นในยุคหนึ่งต่อปุราณ ในยุคใดรเพทนั้น แดง
ตะวันแรกขึ้นเรียกว่าอุษา (ดู อุษา ต่อไป)

อรุปะกะ — ชื่อประเภทแห่งละครตั้งดังฤต เป็นประ
เภทคำ

อวินตี — (๑) เป็นชื่อแห่งแคว้นอันหนึ่งในมัธยม
ประเทศ ซึ่งมกรุงอูรชยีนเป็นนครหลวง ที่สถิตพระเจ้าจักรมา
ทิตยัมหารมราช

(๒) ชื่อภาษาที่ใช้พูดกันในแคว้นอวินตี จัดไว้ในจำพวก
ปรากฏ

อสูร [อสูร] — แต่เดิมคำนี้ใช้เรียกพระเป็นเจ้า เช่น
ในฤคเวทมีบทสรรเสริญอยู่หลายบท ที่เรียกพระอรุณบ้าง

พระอินทร์บ้างว่า “อสูร” แต่ในชั้นหลัง ๆ มาใช้กันเป็นนาม
เรียกบรรดาภูตเป็นอสูรกับเทวดา (อสูร)

อาชยาน [อาชยาน] — แปลว่า “เรื่อง” เป็น
ศัพท์สำหรับใช้ผสมกับชื่อของเรื่อง เช่น “แก่นหีเคปอาชยาน”
เรื่องแก่นหีเคป ดึงนเบนตัน มุ่งความว่าเป็นเรื่องราวที่เดา
มา ซึ่งถ้าเป็นในศตวรรษก่อนครของเราก็คงจะ “ถูกอุป
คำว่าอาชยานใช้เรียกเรื่องใหญ่ ถ้าเป็นเรื่องน้อยซึ่งแทรกอยู่
ในเรื่องอีกเรื่องหนึ่ง เรียกว่า “อุปอาชยาน” เช่นเรื่อง
กัณฐดา เรียกว่า “กัณฐโคปอาชยาน” เพราะเป็นเรื่อง
แทรกอยู่ในเรื่องมหาภารต ดึงนเบนตัน

อาทิตย [อาทิตย] — ในพระไตรเพทมีพระอาทิตย
๗ องค์ มีพระวรุณาทิตยเป็นอาทิ เป็นโอรสแห่งพระอติ
นนมโอรส ๘ องค์ แต่ทอดทิ้งพระมรรคตาณทะเดียองค์หนึ่ง
คงนำไปเฝ้าพระเป็นเจ้าแต่ ๗ องค์ แต่ภายหลังเกิดเกลียดกัน
อย่างไร จึงเป็นอันตกลงรับพระมรรคตาณทะนั้นเป็นอาทิตย
ด้วย พระอาทิตยทั้ง ๘ คือ ๑. วรุณาทิตย ๒. มิคราทิตย
๓. อวิยมนาทิตย ๔. ภคาทิตย ๕. องค์อาทิตย์ ๖. อินทรา
ทิตย ๗. ธาตวาทิตย ๘. อสูรียาทิตย พระอสูรียาทิตยแต่

คือพระมรรตคาณนทระ ที่พระชนนไม่รับและไม่พาไปเข้าเทวดา เพราะฉะนั้นจึงมิได้ไปอยู่ในเทวโลกอย่างพระชาติยศอีก ๗ องค์ คงเที่ยวขบถอยู่ระหว่างเทวโลกกับมนุษย์ โลกจนทุกวันนี้ (ดู สุริย ค่อไป)

อินทระ [อินทร] — ในยุคโครเพท พระอินทรเป็น เทวดาอันเป็นที่นับถือมาก แต่ไม่ใช่เทวดาที่เป็นด้วยมฤต คคือ ไม่ได้สร้างตนเอง มีเทวดาและเทวด์เป็นชนกชนน นัยว่า ๆ ผิด เบ็ดแต่ดหรือด่ทอง (เหตุไรมาถึงเราจึงกลายเป็นเขี้ยวไปก็ หาทราบชัดไม่ แต่ข้าพเจ้าได้พยายามตรวจค้นดูเห็นรูปที่ เขี้ยว ๆ มาจากอินเดียก็หาเขี้ยว เพราะฉะนั้นไม่ใช่มาเบ็ดยนต์ ในเมืองเรา คงเบ็ดยนต์มาแต่ถิ่นเดิมเอง—จ. ป. ร.) กับมี กตาวความแข็งแรงมาก แต่นัยว่า เบ็ดยนต์รูปได้ให้ตายอย่าง ตามใจ ยานที่ไปรถทรงคือรถทอง เขี้ยวมาแดงकुหน่มั่นคอย และหางยาว หักลชวากัธ วิชระ ซึ่งเป็นอาวุธของไปรถกว่า อย่างอื่น แต่นอกนนั้นมีอาวุธอย่างอื่นอีกคือศร ขบ ร้างแห ดำหรับใช้ตัดบศัศรุ ไปรถเสวยน้ำโสม ซึ่งทำให้มีความกล้า หาญในการสงคราม เป็นเจ้าเมื่นใหญ่แห่งอากาศ เป็นผู้ ก้ากับฤตุภาคและให้ฝน พระอินทรนั้นใช้วิชระ (คือสายฟ้า)

รมกับพฤตาศูรย์เป็นเนืองนิตย์ พฤตาศูร [จฤศร] นั้น ก็คือ
 ความร้ายอันเป็นของก่แห่งความแห้งแล้ง และความไม่เต็มแห่งฤดู
 ภาด พระอินทร์จึงตบของขอยรบและกำรามเพื่อให้ปัดย่อยฝนให้
 ตก จึงได้ฉายาว่า พฤตหน [จฤศรหน] กับมีเรื่องว่า
 ครั้งหนึ่งมีอสูรชื่อปาดหรือวตาศูร [วต] ได้ขโมยโคของ
 พวกฤษีเจ้าไปทิ้งฝูง พระอินทร์ไปตามโคนันได้และฆ่าวตาศูร
 จึงได้ฉายาว่า วัลลภิต [วตภิต] ในเทวดาศูรสงคราม พระ
 อินทร์เป็นผู้นำเทวดาไปปราบอสูร (คือสิ่งชั่วร้ายต่างๆ ใน
 ดินฟ้าอากาศ) ได้ทำลายเวียงผาของอสูรเดียเป็นอันมาก จึง
 ได้ฉายาว่า ปุรันทร [ปุรันทร] คือผู้ทำลายเวียง ใน
 พระไตรเพทมีบทสรรเสริญพระอินทร์เป็นอันมาก เพราะชน
 อริยกะถือกันว่า พระอินทร์เป็นเทพารักษ์ของพวกตนโดย
 เฉพาะ เป็นผู้นำพวกอริยกะรบกับพวกทศยุ ซึ่งอยู่ในแดน
 มัชฌิมประเทศก่อนที่พวกอริยกะได้อพยพเข้าไป ตามไตรเพท
 ปรากฏว่า พระอินทร์มีมเหสีองค์หนึ่ง ซึ่งเรียกว่า อินทรานิ
 [อินทรานิ] บ้าง เอนทร [ไอนทร] บ้าง ศรี บ้าง
 ซึ่งทำให้พระอินทร์มีฉายาชื่อว่า ศจิปติ [ศจิปติ] คือผู้
 นางศจ

ค่อยลงมาในชั้นหลัง ๆ พระอินทร์อยู่ข้างจะตกต่ำลงมา

มาก ก็ถึงมาเป็นรองพระเป็นเจ้าทั้งสาม แต่ถึงเป็นใหญ่
 ในเทวดาชั้นดาวดึงส์สวรรค์ จึงได้มีนามว่า เทวอินทร์ เท-
 เวศวรี เทวบดี สุรินทร์ อมรินทร์ ฯลฯ ยังคงทรงคุณ
 วิเศษต่าง ๆ อย่างเช่นที่เคยมีมาแต่ในชั้นไตรเพท แต่ถึงแก่
 ได้ว่าอิทธิฤทธิ์น้อยลงบ้าง เพราะมีเวลาดำเพื่อสู้ (เช่นแพ้เมฆ
 นาทลูกทศกัณฐ์ อันได้นามว่าอินทรีชิต) และสู้สู้ไม่ได้
 ต้องไปวานกษัตริย์มนุษย์ไปช่วย (เช่นวานท้าวกทศกรรในเรื่อง
 รามเกียรติ์ และวานท้าวกุชยกนดในเรื่องศึกกุนดาเป็นต้น) ทั้ง
 ความประพฤติของพระอินทร์ก็ดูทรามลงมาก มีเหตุทำชู้กับ
 เมียใคร ๆ บ่อย ๆ จนเกิดความใหญ่หลายครั้ง เช่นในมหา
 ภารตมเรื่องเล่าว่า พระอินทร์ทำชู้กับนางอหฺลยา ชายา
 พระโคตมดาบส จนถูกตำปให้บังเกิดเป็นรูปโยนผู้ชวนเคม
 คัด และเคยได้นายาว่า สโยน แต่ภายหลังจึงจ้องอันกนอย่างไร
 อย่างหนึ่ง รูปโยนที่ตามดวงนงจึงกลายเป็นตาไป เคยได้นายา
 ว่า เนตรโยน และ สหัสราภยะ [สังหัสราภยะ] หรือ
 สหัสรันยน์ (พันตา) และการที่คองแพ่ท้าวราพณาสูรจน
 อินทรีชิตจับไปได้หนึ่ง ก็เป็นต้นหนึ่งแห่งที่กษัตริย์ธรรมในการที่
 ทำชู้กับชายาพระโคตม กับในมหาภารตว่า พระอินทร์เป็น
 พระบิดาพระอรชุน (เรื่องนคู้ท ปาณาพ คือไป)

พระอินทร์ในชั้นหลัง ๆ นี้ บอกรูปกันว่า เป็นคนผิวนวด
ขมาขาว หรือขาง ถอดอชระ หรือศิวบ้าง พระชวรคบ้าง

นามพระอินทร์ที่เรียกกันอยู่บ่อย ๆ (นอกจากทักด้าวมา
แล้วข้างต้น) คือ มเหศวร ศักระ มัชฌิม วาสพ มี
ฉายาที่ไรบ่อย ๆ (นอกจากทักด้าวมาแล้ว) คือ เพชรปาลี
[จักรปาลี] แปลว่าผู้ถืออชระ เมฆวาหน แปลว่าเมฆ
ศักดิ์กระตุ [ศักดิ์กรตุ] แปลว่า ผู้ได้ทำพิธีร้อยครั้ง (คือ
ทำพิธีศิวเมฆร้อยครั้ง จึงได้สมณศักดิ์เป็นใหญ่ในเทวดา)
มรดวาน แปลว่าเป็นเจ้าดม สวรรคบดี เป็นใหญ่ในสวรรค์
เหล่านี้เป็นต้น

โอรสพระอินทร์ชื่อ ไชยนต์ [ชยนต์] เมืองชอ
อมราวดี [อมราวดี] ปราสาทชอ เวชยันต์ หรือ ไชย
ยนต์ [ไวชยนต์] ส่วนชอ นันทน์ [นันทน์] ๓ จิตรลดา
[จิตรลดา] ๓ ปารุสก หรือ ปารุชย์ [ปารุชย์] ๓ ช่างชอ
โอราพต [โอราพต] หรือ เอราวัน [โอราวัน] ม้าชอ
อุจโจศรพ [อุจโจศรพ] รถชอ วิมาน (หรือเวชยันต์
ก็เรียก) ตำรถชอ มาตุลี [มาตุลี] ศิวชอ ศักระณู พระ
ชวรคชอ ปรัญชะ

อิสวร [อิศวร] - ^๕คฤ ^๕ศิวะ

อุชเชนี - เป็นพระนครหลวงแห่งแคว้นอุชเชนี ที่ตั้งค
พระเจ้าอกรมาทิกย์มหาราช และเป็นนครอันเคืองแห่งหนึ่งของ
พวกคัสโตยศาสตร์ ในภาษามคธเรียกว่า อุชเชนี และใน
ปัจจุบันเรียกว่า อุชเชน (เขียนตัวโรมันว่า Ujjain)

อุปาชยาน - (^๕คฤ ^๕อาชยาน)

อุรวสี [อุรวสี] - เป็นนางเทพปัดซึ่งรักกับท้าวปุ
รพ ตั้งเมืองปรากฏอยู่ในหนังสือคัมภพราหมณะ และต่อมา
กาลิทัตได้แต่งเรื่องอันได้เป็นนาฏกะซิมเรื่อง "จักรโมรค"
(^๕คฤ ^๕ปุรพ ^๕คัสไป)

อุษา [อุษั] - คือแสงเงินแสงทอง ในพระเวทกล่าว
ว่าเป็นธิดาแห่งพระไทรยต์ [เทยยั] ก็คือฟ้า และเป็นภคินี
แห่งพระอาทิตย์ทงหลาย นางเทจนมคจามเมตตากรุณาแก่
มนุษย์มาก ยิ้มแย้มอยู่เป็นนิตย์ราวกับหญิงสาวที่ได้อำใหม่
นางมิได้มีเวดามืดแสงเปลี่ยน เป็นอมฤต (ไม่ตาย) ไม่แก่
จึงมีฉายาว่า เขาวนแก้ว

อุคเวท [อุคเวท] — คือพระเวทคัมภีร์ ๓ (ดูที่ เวท)

ฤษี — แปลว่า ผู้บัญญัติอันได้มาจากพระเป็นเจ้า ฤษี
มีเป็นหลายชน เช่น ราชฤษี (เจ้าฤษี) พราหมณฤษี
(พรหมฤษี) เทวฤษี (เทพฤษี) มหฤษี (มหาฤษี) เป็น
ต้น และมีความรอบรู้สูงค่าต่าง ๆ กัน มีอยู่ทั่วไป นับว่าเป็น
พราหมณ์อย่างสูง

กนิเว [กนิเว] — คือพระมุนผู้ที่ได้เก็บนางศกุนตดา
ได้ในกถางป่า และเลี้ยงไว้ตั้งแต่กำเนิดจนเติบโต เป็น
มเหสีท้าวทษยนต์ เชอเป็นคณาจารย์ ตั้งตำหนักอยู่ริมฝั่งน้ำ
มาถัน ในป่าหิมพานต์ (ฤษีชื่อกนิเวมีนอกนอกหลายคน)

กศป [กศัยป] — เป็นเทพมุนี ผู้มีนามปรากฏมาตั้งแต่
แต่สมัยไตรเพท และตั้งมั่นว่าเป็นผู้แต่งพระเวทบางตอนด้วย
ทุก ๆ คำรับคงมีความเดาอยู่เหมือนกันว่า พระกศปเป็นผู้สร้าง
ผู้หนึ่ง จึงได้นามว่า พระประชาบดี ตามหนังสือรามายณ
มหาภารต และปรากฏบางฉบับกล่าวไว้ว่า พระกศปเป็น
โอรสพระมัจฉิมุนี ผู้เป็นมานัสบุตร (ผู้เกิดแต่মন) แห่ง
พระพรหมา (ดูที่ ประชาบดี ค่อไป) และว่าเป็นพระบิดา

แห่งพระอิวตวัต (พระสุริยาทศิย) ผู้เป็นพระบิดาแห่งพระมนู
 ใจวัตวัต พระมนูใจวัตวัตคนเป็นมหาชนกแห่งมนุษย์ทั้งหลายใน
 โลกนี้ เพราะฉะนั้น พระกศปจึงเป็นทนต์บดขยี้ของเบ็นอนมาก
 มหาภารตและหนังสืออื่น ๆ ที่รูนราวคราอณกต่างใจว่า พระ
 กศปได้พระอหิตเป็นอกรรมเหต และได้ธิดาพระทกษประชาบดี
 เป็นชายาอีก ๓๒ องค์ โดยพระอหิตนั้น พระกศปได้เป็น
 ชนกแห่งพระอหิตยทงหลาย มีพระอินทรเป็นอหิต (ในเรื่อง
 ศกุนตดาณ พระกศปจึงพูดถึง “ท้าววาทพลกษา”) รามายณ
 และวิษณุปราณว่า “พระวิษณูเมือของดาณเบ็นวามน (ทนต์เคย)
 ๒ เป็นบุตรแห่งพระอหิตและพระกศป” โดยชายาอีก ๓๒
 ของคณน พระกศปได้เป็นชนกต่าง ๆ ทุกอย่าง จึงเรียก
 ว่าพระ เทพบิดร บ้าง โลกบิดร บ้าง มหาบิดร บ้าง
 ประชาบดี บ้าง

ภาพย์ [กาวย] — จากมุต “กัว” ซึ่งแปลว่าเจ้าบท
 เจ้ากตอน ทนต์อหิตประพนธ์ชนเบ็นบทกตอนหรือโคตงณท
 รวมเรียกว่า “ภาพย์” ได้ทงน

กามเทพ [กามเทว] — ในชนคณ ๆ กามเทพไม่ได้ถือ
 กณวาเบ็นเทวดาสุหนง ซึ่งมหน้าทวยจวณหรือบณควดให้ชาย

หญิงรักกัน ในทางประเพณีเท่านั้น "กาม" แปลตามศัพท์ว่า
 "ความใคร่" คือใคร่ในกิจใด ๆ ทั่ว ๆ ไป ไม่เฉพาะส่วนการ
 เสพเมถุน จึงไม่รู้จักกมว่าเป็นของทศาศาเดวธรรม เช่นใน
 อุกเทศมขอความปรากฏอยู่แห่งหนึ่งว่า ครนเมธด้วยมกุพรหม
 (นปัสถกต) ได้มกานตชนเองแล้ว "ธรรมอันแรกที่ได้เกิด
 มชนในพรหมนคอกาม อันเป็นประภพชแห่งมโน และซึ่ง
 พระมุนีทงหลายได้ตรวจตบคุดแล้วด้วย ปรัชชาญาณ ทราบ แน่ชัด
 แล้วในใจว่า นน (กาม) คือเครื่องเชื่อมระหว่างสิ่งซึ่งเป็นอยู่
 และซึ่งหาไม่" ดังนี้ อนึ่ง ในอถรรพเทศมัมภตธรรมเสวียน
 พระกาม ซึ่งอธิบายว่า "ไม่ใช่ความใคร่ในทางเมถุนธรรม
 ฝ่ายเดียว แท้จริงเป็นธรรมทั่ว ๆ ไป" ในพระเจตอันเดียว
 กณนมิชยทกถาดใจว่า พระกามก็คือพระอตนนเอง ในไตรค
 ตริยพราหมณะมีกถาดใจว่า กามเทพนเป็นโอรสพระธรรม
 ราช (พระยม) และนางศรัทธาญชชชช แคหนึ่งตือหวิคค
 ถาดใจว่าเป็นลูกพระรถขม อีกแห่งหนึ่งถาดใจว่าเกิดมาจากพระ
 หทัยแห่งพระพรหมา (พระผู้สร้าง เป็นปัสถก ไม่ใช่อันหนึ่ง
 อันเดียวกับพระพรหมาซึ่งเป็น นปัสถกต) อีกนัยหนึ่งจาม
 กานตมาแต่นา จึงมีนามว่า อวิราชะ อีกนัยหนึ่งว่าเป็นอถคมกุ
 (คือเป็นนตนเอง) จึงมีนามว่า อชระ (ไม่มีกำเนิด) บ้าง

อนันยชะ (มิได้เกิดแต่ใคร) บ้าง ในหนังสือปราณกถาว่า
มีชายชช รติ หรือ เรวา และมีนครคูใจอยู่คนหนึ่งชื่อ
วสันต์ (คฤ วสันต์)

อนึ่ง ในปราณมีเรื่องว่า ตั้งแต่เมื่อพระศกเทวได้ขึ้น
ชนมชีพไปเพราะพระทกษผู้เป็นบิดาได้ตั้งประมาทพระอิศวรผู้เป็น
พระสวามีของนางนั้น พระอิศวรมีความเคียดพระทัยยิ่งนัก จึง
เสด็จไปเข้าถ้ำนานประพฤติพระองค์เป็นต้นยาดี (คำอธิบายเรื่อง
ต้นยาดี มอญที่อธิบายศัพท์ พราหมณ์) ต่อมาพระศกได้มี
กำเนิดใหม่เป็นบุตรท้าวหิมาลัย ทรงนามว่าพระอุมาเหมวดี
หรือ บรรพศ กเรียกว่า เทวดาทงหลายคบคิดกันจะให้พระอุมา
ได้เป็นพระมเหสีพระอิศวร จึงแต่งให้กามเทพเป็นผู้ไปจัดการ
กามเทพจึงให้วสันต์ผู้เป็น สหาย นฤมิต ดอกไม้ให้ ผิด ชนเค็มดิน
และเชิญพระอุมาไปคอยอยู่ ณ ที่นั้นครั้นแล้ว กามเทพจึงยัง
พระอิศวรด้วยบุษปศร์ (คือศรทำด้วยดอกไม้) พระอิศวร
ถูกศรกลดพระเนตรที่ ๓ ขน ซึ่งบันดาลให้เกิดเป็นเพลิงไหม้
กามเทพสูญไป จึงได้นามว่า อนึ่งก (ไม่มีตัว) แต่ภายหลัง
พระอิศวร คลายความ พิโรธ จึง โปรดให้ กามเทพได้ เกิด
ใหม่ เป็นพระประทุมมนโอรสพระกฤษณาอวตาร กับนาง
รุกมิณี หรือมายา และ พระประทุมมน นเป็น พระบิดาแห่ง พระ

อนิรุทธ (อนรุท) กามเทพนงาเป็นอชิวิตในหมอบปลั่งทง
 หาดาย มีอาวช คอธนูทำด้วยคนอชย มีธายเป็นคองผงคชๆ กัน
 ถูกศรมปล่ายเป็นคอกไม้แทนเหล็ก ตามรูปมักทำเป็นชายหนุ่ม
 รูปงาม ฉนกกแกว มีอปลั่งเป็นบริวาร มีขงพนแดงตายรูป
 มงกร

นามของกามเทพมีเรียกกันอีกคือ อิชิม กั้นชนะ กิกิ
 มีทรมณ และ สมร มีฉายาว่า กวัช และ มโนช (เกิด
 มาแต่ใจหรือมโน) ในส่วนที่เป็นพระประทุมมนัน มีฉายาว่า
 กรรยณ (เกิดแต่กฤษณ) บ้าง กรรยณสุด (ลูกกฤษณ)
 บ้าง (นามนทเดชนๆ ถิ่นมาจากตายเป็น 'ไกรธต' ในเรื่อง
 อุนรุทของเรา) ส่วนที่เป็นลูกนางมาชานัน ได้ฉายาว่า มาช
 หรือ มวษาสูต และส่วนที่เป็นลูกพระธกษมีได้ฉายาว่า ศรี
 นันที นอกจากนั้นฉายาอีกว่า อภิรูป (งาม) ทรรปกะ
 และ ทปกะ (ผู้จุดไฟ) คัทยิตนุ คฤรุ และ กฤลส
 (มักมากหรือแหดหมคม) กามน และ ขรุ (กำหนด) กันตุ
 (สบาย) กลาเกลิ (สนุกและวุ่นมาก) มาร (ผู้ผจญ)
 มาย (ผู้ลวง) มชุทป (ตะเกียงนาผงหรือตะเกียงวสันต์)
 มุหิระ (ผู้ทำให้ถึงน) มุรุมุร (ไฟต้นเบรียระๆ) ราก
 พถุนต์ [รากพถุนต์] คือกานแห่งราก รูปัสตร์ (เครื่อง

ประหารของความงาม) รัตนาธิ (มีมากในราคะ) สะมาน
 ตก (ผู้ถึงความสงบ) สังสารคุรุ (เป็นครูโลก) สมร
 (ความจำได้) สฤงคารโยนิ (บ่อเกิดแห่งความรัก) ติก
 (ไฟ) วาม (งาม) และโดยเหตุที่มีศรเป็นดอกไม้ จึงได้
 ฉายาว่า กุสุมาวรุช (กุศุมายรุช) ว่า ปุุษปธนู (ธนูดอกไม้
 ไม้) และ ปุุษปสร (ศรดอกไม้) เขมมิงจะเป็นมิงกร จึง
 ได้ฉายาว่า มกรเกตุ และเพราะเหตุที่มีกลิ่นดอกไม้ชุกในมือ
 จึงได้ชื่อชว่า ปุุษปเกตน

กาลเนมิ — เป็นนามชดฐ ซึ่งในเรื่องศกุนตดาจารย์
 ไปรบภควพระอินทร์และเทวดา จนพระอินทร์ต้องจวนท้าวทุช
 ยันต์ไปปราบ กาลเนมิคนตามที่เขาใจได้จากข้อความในเรื่อง
 ศกุนตดาว่าไม่ใช่ตัวสำคัญ เป็นแต่ลูกหลานของท้าวกาลเนมิ
 ซึ่งเป็นลูกท้าวจิโรจนาดูรแลหาหลานท้าวหริณยะกคิบุ (ตัวที่ถูก
 พระนรสิงหาวตารสังหาร)

กาลิทาส — เป็นนามแห่งรัตนกถุผู้แต่งเรื่อง ศกุนตดา
 (เรื่องราวพิศดารมีอยู่ในคำนำแต่ และจงดูที่ นวรัตนกวี
 ด้วย)

กาศยป [กาศยป] — แปลว่า เชือกศป เป็นนามใช้
เรียกพระกนิษฐมนี

กุมภิล — เป็นชื่อชาวประมงผู้หนึ่ง ซึ่งคงบ้านอยู่ตำบล
สักกราดาร อันเป็นตำบลอยู่ใกล้ศาลเทพารักษ์อันมีนามว่า ศัก
เศียรดี ตามเรื่องก็กุนตลาว่า เมื่อนางศกุนตลาเดินทางจาก
อาศรมพระกนิษฐมนีไปนครหัตดินใจแฉะนมัสการที่ ศักเศียรดี และ
เมื่อจนารถหวนหนแหวนได้ตกลงไปในแม่น้ำ ปลาตองหนึ่งกตม
แหวนเข้าไป กุมภิลไปจับปลานั้นได้ ข้าแหวะปลาพบแหวน
ในท้องปลา จึงนำไปขายในนครหัตดิน กุภราชบุรุษจับว่าเป็น
ผู้ร้าย แต่ภายหลังกลับได้บาเห็นจรวงัดตั้งแจรงอยู่ในบทธะคร
นนแล้ว

กูร — เป็นมหาภคตรีจันทรวงค์ เป็นโอรสท้าวดังจรง
และนางคประตู่ริยวงค์ ท้าวกูรครองนครหัตดินภายหลังท้าวกุ
ยงค์หลายชวงคน เป็นบรรพบุรุษแห่งภคตรีที่เรียกว่า ไกรพและ
ปานทพ ผู้กระทำสงครามต่อกันเป็นกรใหญ่ได้นามว่ามหา
ภารตยุทธ อันมีเรื่องราวอยู่ในมหาภารต

กุเวร — อักษนิหนึ่งเรียกว่าท้าว เวสวัน [ใจศรีจรง]
โดยเหตุที่สมมติกันว่าเป็นโอรสพระวิศรีจรงมนี ในพระเวทว่าเป็น

อธิบดีในหมู่สัตว์ ต่อมาว่าเป็นเจ้าแห่งทวีปและราชอาณาจักร
 และกษัตริย์ (พวกกษัตริย์เป็นสัตว์จำพวก ๑ ซึ่งเป็นผู้เส้าทวีป
 ทั้งใจ ในแผ่นดินอย่างปฐิมของไทยเราเป็นต้น) นัยหนึ่งว่า
 ท้าวฤๅษเป็นโอรสพระวิศรวัตกับนางธิดาวิทา แต่กษัตริย์หนึ่งว่า
 เป็นโอรสแห่งพระปุตตีศยมุนี ผู้เป็นบิดาพระวิศรวัตอีกชนหนึ่ง
 ขอนมหาราชอธิบายว่า ท้าวฤๅษนั้นเป็นโอรสพระปุตตีศย์
 และพระบิดาโกรธเพราะฤๅษมีภักดีแต่ที่พระพรหมา ไม่เอา
 ใจได้แก่บิดา พระปุตตีศย์จึงได้แบ่งภาคออกเป็นพระวิศรวัต
 และได้นางนิกะษามุตรีท้าวสุมาลีรากษสเป็นชายา จึงมีโอรสอีก
 คือท้าวราพณาสูร กุมภกรรณและวิภักษณ (พิเภก) และมี
 ธิดาคือ คู่ปณชา

ในรามเกียรติ์ฉบับไทยเราเรียกท้าวฤๅษว่า "ท้าวฤๅษ"

ขอนคงจะ เป็นด้วยผู้ จดคำให้การ ของพราหมณ์ ผู้เล่าเรื่องนั้น พึง
 พราหมณ์เรียกชื่อว่า "ฤๅษ" และจดลงไปว่า "ฤๅษ"

(เพราะตัว "พ" ออกเสียงตามมคธหรือตั้งตฤกเป็นเสียงคล้าย
 "บ" ของเรา) ต่อมาทางตัว "ม" ต่กตกกลายเป็น "น" ไป
 ก็ได้การเท่านั้น ดังนั้นคนนั้น ว่าเป็นลูก "ท้าวตตีศยมุนี"
 นักจดหมายเหตุ คือวิศรวัตมุนีนั้น โดยเหตุที่มกำเนิดมาจากปุตตีศย์

จึงเรียกว่า "เป่าตตคยัม" เมื่อจุดคก "เป่า" คงเหลือชยแต่
 "ตตคยัม" และตัว "ม" กลายเป็นตัว "น" ไป จึงเป็น
 "ตตคยณ" ดังนั้นในที่จุดกลายเป็น "คยณ" ไปได้นั้นแต่ไม่ยาก
 เพราะคำว่า "พญชนะ" เราก็อ่านออกฉาเนียงกันอยู่ว่า "เพย
 ชนะ" คงเป็นตัวอย่าง

นอกจากทศเพย ชยด้วยฉะเขยณนาม ดังกล่าวมาแต่นั้น
 เรืองราว ใน รามเกียรติ์ ฉบับไทย ก็เป็น อันตรง กับ รามายณ เต็ม
 คือทำกฤเวรกับทำอราพณาสูรเป็นพี่น้องร่วมบิดากัน แต่ต่าง
 มารดา และทั้งรามายณและมหาภารตเล่าความจริงกันคือไป
 ว่า เต็มทำกฤเวรครองนครลงกา ซึ่งพระวิศ्वกรรมได้เป็นผู้
 สร้างให้ แต่นางนิกะษาได้ยุยงให้ทำอราพณาสูร ผู้เป็นบุตร
 มีความริษยาทำกฤเวร ทำอราพณจึงแย่งเขานครลงกาจากทำ
 กฤเวรได้ และบุษบภที่พระพรหมาประทาน ทำอราพณก็แย่ง
 เอาเสียด้วย แต่ทำกฤเวรนั้นพระพรหมาโปรดปรานมาก จึงสร้าง
 นครประทานใหม่ชื่อ อละกา หรือเรียกว่า ประภา บ้าง วสุธรา
 บ้าง วสุสถิต บ้าง อยู่ที่เขาคีมาตย มีถ้ำชื่อ เจตรรถ
 [ไจตรรถ] อยู่ที่เขามันทรคร อันเป็นกิ่งแห่งเขาพระสุเมรุ อีก
 หนึ่งหนงจากชยของทำกฤเวรอยู่ที่เขาไกรลาศ และพระวิศ्वกรรม

เป็นผู้สร้างวิมานให้ รามายณะและมหาภารตเด่าคือไปว่า ทำ
 กุเวรได้มาเพื่อยุคบะทลายพันปี เป็นที่โปรดปรานแห่งพระพรหมา
 จึงขอประทานพรให้เป็นอมฤต (ไม่ม้ตาย) ให้เป็นโลกบาดและ
 เป็นเจ้าแห่งทวีป คือยชานาจาพรณ จึงได้เป็นผู้อภิบาลทิศอุดร
 และได้เป็นเจ้าของทองและเงิน แก้วต่าง ๆ ทวีปแผ่นดินคนทั่วไป
 กับมทวีป ๘ ประการ เรียกว่า นวณิ ซึ่งไม่ผู้จะใดคความรัค
 นึกว่าเป็นขของอย่างไรและใช้ทำอะไรบ้าง

นามที่ใช้เรียกท้าวกุเวรมีอยู่เป็นอันมาก ทนบว่า ใช้อยู่
 บ่อย ๆ นอกจากกุเวรคือ กตนะ (คือขีรว) ธนัท (ผู้ให้
 ทวีป) ธนบดี (เป็นใหญ่ในทวีป) ธเนศวร (เจ้าแห่ง
 ทวีป) อัจฉาวสุ (มิ่งม้ได้ตามใจ) ยักษราช (ขุนแห่ง
 ยักษ์) มยุราช (ขุนแห่งกนิห) รากษเสนทร (เป็นใหญ่
 ในหมู่รากษ) รัตนครรภ (พุงแก้ว) ราชะราช (ขุน
 แห่งขุน) นรราช (ขุนแห่งคน) เปลีสัตย์ (ถูกปลัดสัตย์)
 โองทาวีหะ (ถูกอิทาวทา) ในส่วนที่เป็นสหายพระอิศวร (อัสะ)
 นั้น ได้นามว่า อัสะสัจ

รูปท้าวกุเวรที่อินเดียมักเขียนเป็นเหมือนสัตว์ รูปพิการ
 “มีชาติามชา” พัน ๘ ปี ตกแต่งเครื่องขากกรณีอย่างพิศตร

(ที่เราเขียนกันเมื่อวันขึ้นแรมค่ำของขางนั้น ก็เข้าใจว่าจะตั้งใจเขียนให้เป็นคนพิการซาโกง และตะบองขางนักรบมังจะเป็นชาติ ๓ แต่ของเราทำไมทำดีเป็นเข็ญไปก็ไม่ทราบ)

มหัศจรรย์เวรเป็นนักษัตรชอ จารวี หรือ ฤทธิ บุตรี มุราธูร์ มีโอรส ๒ คือ มณเฑียรพ หรือ วรรณแก้ว ๓ นลกุพร หรือ มยุราช ๑ มรคา ๑ ชอ มนากษ (ตาปลา)

กฤษณ [กฤษณ] — แปลศัพท์ว่า “ดำ” เป็นนามเรียกคนหลายคน และทอว่าเป็นขลุ่ยกลมเป็นอันมาก แต่ผู้ทมิชชอเลี้ยงเป็นทมิชชอมากที่สุดของชาวมัธยมประเทศ คือพระกฤษณยาทพ ซึ่งนับถือกันว่า เป็นพระนารายณ์ชวตารปางที่ ๘ หรือว่าเป็นตัว พระนารายณ์เอง ลงมาสถิตใน มนุษย์โลก ชวตารปางหนึ่งด้วยซ้ำ พระกฤษณนคชไทย ๆ เรารู้จักกันอยู่แต่ในเรื่องพระอนิรุทธ์ (อนรุท) คือเป็นปู่พระอนิรุทธ์ เรียกว่าทอบรมจักรกฤษณ

พระกฤษณเป็นกษัตริย์เกิดในสกุลยาทพ อันเป็นสาขาแห่งจันทวงศ์ สืบสายโลหิตจากท้าวยะยาศีราช ลงทางท้าวขุพระบิดาพระกฤษณคือพระ วสุเทพ โอรสท้าวกุรุราชผู้ครองนครมฤธา พระมารดาพระกฤษณคือนาง เทวกี บุตรีพระเทวกผู้เป็น

โอรสท้าวอุครเดินผู้ครองนครมฤทายาหึงท้าวสุวรรณัน ใน
 เมื่อก่อนที่จะกำเนิดนั้น พญา กงส์ [กัศ] ได้เป็นชบถ กอดท้าว
 อุครเดินผู้เป็นราชบิดาจากราชสมบัติแถวชนทรวงราชย์เชิง มี
 โหรทำนายว่าจะมีผู้เศษมาเกิดในครรภ์นางเทวกี (ผู้เป็นหลาน
 ลูกของชนุชาพญากงส์) พญากงส์จึงให้จับพระวสุเทพกับนาง
 เทวกีขังไว้ และเมื่อมีลูกก่อกำเนิดมาแต่ย์ทุกครั้ง แต่ทำเช่น
 ได้ ๖ ครั้ง ครั้นเมื่อนางเทวกีทรงครรภ์ครั้งที่ ๗ เทวกีจึงย้าย
 กุมารไปเข้าครรภ์นางโรหิตินผู้เป็นแม่เลี้ยงช้ายของพระวสุเทพ จึง
 ไปคลอดจากนางโรหิติน กุมารนี้ได้นามว่าพระ พลราม หรือ
 พลเทพ นางเทวกีทรงครรภ์อีกเป็นครั้งที่ ๘ จึงประสูติพระ
 กฤษณ มีตักยดำ มีขนที่อกคอดงด้วยมหาบุรุษลักษณะ พระ
 วสุเทพจึงพาพระกฤษณกุมารหนี หนีข้ามแม่น้ำมุนาไปฝากไว้แก่
 นายโคบาลชื่อนันท์กับนางยโคธา ขอแลกเอาลูกของนางยโคธา
 ไปแทน แต่พญากงส์ทราบว่าเป็นตนตัวกันแล้ว จึงให้ราชบุรุษ
 จับบรรดากุมารที่เกิดใหม่ฆ่าให้หมด นันท์โคบาลกับนางยโคธา
 จึงพาพระกฤษณ พระพดเทพ และนางโรหิตินพร้อมด้วยพรรค
 พวกลอพยพหนีจากวิมานครมานันท์ ไปตั้งอยู่ที่ตำบลโคกุดก่อน
 และอพยพต่อไปอีก ไปตั้งอยู่ที่ตำบลพจนทพ

แต่หาสำเร็จไม่ ในที่สุดจึงให้เชิญไปเล่นสัตว์รพพิทาในนครมฤดา
 และพญางงส์ได้ตั้งคนมอวยปลาดำคัญไว้ให้ฆ่าพระกฤษณ์ให้จงได้
 แต่พระกฤษณ์กลับฆ่าคนมอวยนั้น แล้วเดยฆ่าพญางงส์ตายด้วย
 คำทำนายและยกทำวอศุครเด่นชนทรงราชย์ตามเดิม (หมายเหตุ—
 ขอเชิญผู้อ่านเทียบเรื่องนกบวเรื่อง “พญางงส์พญาพาน” ใน
 พงศาวดารเหนือ)

ก่อนไปมคักราชนครมฤดา เพราะทำวอศุครเด่น ราช
 ครอบมครราชฐี เป็นพระบิดาแห่งพญางงส์ ยกทัพมา
 เพื่อแก้แค้นในการที่พระกฤษณ์ได้ฆ่าพญางงส์ ทำวอศุครเด่น
 ได้ยกมาถึง ๓๗ ครั้ง ทักเอานครมฤดาไม่ได้จึงขยับแต่พระ
 กฤษณ์เห็นว่าจะรักษาเมืองมฤดาต่อไปเป็นการลำบาก จึงอพยพ
 พวกษัตริย์และไพร่บ้านพลเมืองชาวอสูรเด่นนั้น ไปสร้าง
 เมืองชนใหม่ทรมฝั่งทะเล ในแคว้นแคว้นประเทศซึ่งเรียกว่ากูชชระ
 (เดี๋ยวนี้เรียกว่า “กูชรัต” อังกฤษเรียกว่า Gujerat) ให้นามนคร
 ใหม่ว่า ทวารกา หรือ ทวาราวดี

เมื่อไปอยู่นครทวารกานี้แล้ว พระกฤษณ์ก็ได้กระทำ
 การรบพุ่งอกหลายครั้ง เช่นครั้งหนึ่งพระอนิรุทธผู้เป็นนิตดา
 พระกฤษณ์ได้ไปดอบริกกับนางอุษา บุตรีพญาพาน ผู้เป็น
 อสูรราชของได้นิคปุระ พญาพานจับพระอนิรุทธมัดไว้ขอด

ปราสาท พระกฤษณ์จึงไปช่วยแก้สถานการณ์ พร้อมด้วยพระพล-
เทพและพระประทุมมณี (ผู้เป็นพระบิดาพระอนิรุทธ) พญา
พาดินขึ้นไปเชิญพระอิศวรกับพระขันทกุมารมาช่วยรบ กฤษณ์
พระกฤษณ์ไม่ได้ พญาพาดินถกครั้นเข่นชาติไป ๑๑๑ แขน
พระอิศวรขอโทษได้ พระกฤษณ์จึงยอมไว้ชีวิต แต่บอก
จากนพระกฤษณ์ได้รบอีกหลายราย รบทั้งชายทั้งหญิง มาก
มายเกินที่จะเก็บมาพรรณนาในที่นี้

พระกฤษณ์ เป็นมิตรชอบพ้องสนิทสนมกับพวกกษัตริย์
ปาดินทพ คือถูกท้าวปาดินทพ ซึ่งทำสงครามกับพวกกษัตริย์
โกรทพ มีเรื่องราวเจ้าไวพจน์ดาบในหนังสือมหาภารต ที่ชอบกันกับ
กษัตริย์พวกนี้ เพราะนางกุนตีผู้เป็นแม่พระยัชชชผู้ยวพระภมเด็น
และพระอรชุนนั้น เป็นน้องต่างพระอสุเทพ จึงเป็นชาวพระ
กฤษณ์ พระกฤษณ์มักจากการเกี่ยวข้องของกับพวกกษัตริย์ปาดินทพ
นั้นเป็นอันมาก ดังมีข้อความพิสดารอยู่ในหนังสือมหาภารต
ในที่สุดเมื่อพวกโกรทพกับปาดินทพเกิดรบกันจนแล้ว พระกฤษณ์
ไม่ยอมเข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด แต่ได้ไปเป็นตำรวจของพระอรชุน
ในตำนานรบ จึงได้นามว่า ปรรณะสารถิ “พระอรชุนมี
นามว่า “ปรรณะ” เพราะเป็นลูกนางปฤถาหรือกุนตี) ใน
เมื่อก่อนจะทำสงครามกันนั้น นัย ๆ ว่าพระกฤษณ์ได้ข่มขู่

พระอรชุนในธรรมะต่าง ๆ ซึ่งรวบรวมเป็นเรื่องเรียกว่า ภาค
 วิกิตำ (คือ ภาควิกิตำ ต่อไป) และเมื่อเสร็จการมหา
 ภารตยุทธ์นั้นแล้ว ได้เข้าไปช่วยงานพิธีศพของพระยูธิษ
 ฐเฐียรในนครหัตดิน

เมื่อกลับจากพิธีศพแล้ว ไปนครทวารกา เห็น
 ชาวเมืองพากันเมาสุรามากนัก จึงประกาศห้ามการดื่มสุรา แต่
 ชาวเมืองไม่พอใจ จึงมีเหตุไม่สงบต่าง ๆ จนพระกฤษณ์ต้อง
 จัดตั้งการบวงสรวงใหญ่ และอนุญาตให้เดินนักชดถุกซ์ และ
 ดื่มสุราก่อนหนึ่ แต่ในวณนนั้นมาภายหลังใหญ่ เกิดคักร
 ณ์ตายยุงในหมู่กษัตริย์ยาทพ พระกฤษณ์และพระอรชุน ซึ่ง
 พระกฤษณ์เชิญให้ไปช่วยว่า ถ้าวในหมู่ กษัตริย์ยา ทพให้ ประอง
 ของกณน ช่วยกันพยายามระงับเหตุกัหวาด้าเร็วไม่ พระพล-
 เทพหนีพ้นจากในทณนได้ แต่กัไปตายโคตนไม่อนหนึ่ พระ
 กฤษณ์เองหนีเข้าไปในป่า ไปถูกนายพรานยิงตาย ค่อนันไปอีก
 ๗ วัน เมืองทวารกากัจมทะเลสูญไป

พระกฤษณ์มีเมียและลูกมากจนนับไม่ถ้วน ทับว่าเม้น
 เมียและลูกด้าักญคือ (๑) รุกมีณี บุตรีราชาจักรภก มี
 ไอรัดด้วยนางน ๓๐ คน ริดา ๓ ไอรัดองค์ใหญ่ คือ พระ
 ประทุมณี ผู้เป็นพ่อพระอนิรุทซ์ (๒) สัตยภามา บุตรีท้าว

ตำราชีวิต ตักถยาทพ มีไอรตต์ด้วยกัน ๓๐ (๓) ชามพวด
 บุตรีท้าวชามพวาน ราชินีแห่งหมี่ (คือ "ชามพวาน" หรือ
 "ชามพวาราช" ทมช่ออยู่ในรามเกียรติ์) มีไอรตต์ด้วยนางน
 องค์ ๑ ชื่อค้ำพระ ส่วนนางราชินีซึ่งกตเวทิตถ์แถมจะเรียก
 ว่าเป็นชายนหรือมเหสีไม่ได้ เพราะนางมีผดอยู่แดงเมื่อรักกับ
 พระกฤษณ์

พระกฤษณ์มีจกรชื่อ วิษณนาภ ("พวงเพชร") ททา
 ชื่อ เกาโมทก ชื่อ ศตมน ("ฆ่าได้คงร้อย") มีตั้ง
 ชื่อ ปาญจันนิยะ มีครุฑเป็นพาหนะ

นามของพระกฤษณ์มีมากมาย แต่ที่เชื่อกันโดยมากคือ
 วาสุเทพ ("ตุ๊กตู่เทพ") โภบาล และ โควินท์ ("เตียง
 โค") อุเปนทร์ ("ตั้งว่าพระอินทร์") ทาโมทร ("พวง
 เชือก") เพราะเมื่อเด็กๆ ชนแม่เลี้ยงเขาเชือกผูกพุงดำมไว้
 กับอ่าง กัดบาดกางออกไปได้ จักร หรือ จักริน ("ตั้งจักร")
 กับมอกหลายชื่อซึ่งเรียกตามกิจการที่ได้กระทำเช่น กงสะชิต
 ("ชำนาญผูกมัด") เป็นต้น กับมีที่เรียกตามชื่อพระนารายณ์
 มาก เพราะนิยมกันว่าเป็นตนนารายณ์ แม่ในกาลปัจจุบัน
 ก็ยังมีผู้นับถืออยู่เป็นอันมาก

โกกิล หรือ โกกิล - คือนกกระเหว่า

โกรพ [เการัด] - กษัตริย์จันทรวงศ์ ซึ่งตั้งตูล
จากท้าวกรุงราช แต่นามว่าโกรพณ์โดยมากมักใช้เรียกพวก
โอรสท้าวจรตราชฐรมีพระทรโยชน์เป็นอาทิ เพื่อให้ผิดกัน
กับพวกโอรสท้าวปานฑุ ที่เรียกว่าปานฑุพ ซึ่งทำสงคราม
กันในมหาภารต

โกสี [โกศ์] หรือ โกสินทร [โกสินทร์] - เป็น
นามพระอินทร์ แปลว่าเป็นผู้มีศกข์ (โกศ์) เป็นผู้ยังมี
เกาศิก - แปลว่าเป็นเชือกูกัก (ดูที่ วิสวามิตร)

เกาศิกสุดา } - คือ ศกข์นคดา ผู้เป็นบุตรพระเกาศิก
เกาศิกา }

กษัตริ์ - นักรบ ไม่ใช่เฉพาะที่เป็นเจ้าเป็นขุน ผู้
เป็นเจ้าเรียกว่าราชัน หรือ ราชันยกุล (ดูที่ ราชัน)

กษัตริย์ - ขาดนักรบ เป็นวรรณอัน ๓ ในจักร
วรรณ (ขน & ตระกูล)

กนธรรพ [กัณธรว] - เป็นภุชณ์ (ผู้มีกำเนิด)

จำพวก ๓ ซึ่งเขาพวกเทวดาก็ได้ เขาพวกมนุษย์ก็ได้ เพราะ
 มณฑลที่อยู่สวรรค์และอยู่บนมนุษย์โลก หรือออกนอกรัง งามโลก
 ของเขาอื่น ๓ ต่างหาก เรียกว่าคนธรรมดาโลก อยู่ระหว่าง
 สวรรค์กับโลกมนุษย์ ซึ่งเข้าใจว่าจะมุ่งความเป็นชาวเขา
 มักจะตั้งถิ่นอยู่บนเขา ส่วนหน้าทของคนธรรมดา เป็นผู้รักษา
 โดม เป็นผู้ชำนาญในการปรุงโอสถ เป็นผู้อำนวยความสะดวก
 และเป็นหมอดูรอบรู้กิจการต่างๆ ที่เป็นไปในโลกทั้งอดีต
 ปัจจุบันและอนาคต อธิบดีแห่งคนธรรมดาชื่อ ท้าว จิตรรถ (ซึ่ง
 เรียกกันข้างฝ่ายเราว่า ท้าวจิตรราช บ้าง ท้าวจิตรราช บ้าง)
 หรือ จิตรเสน

อภินหารของพวกคนธรรมดาสามัญอยู่อีกอย่างหนึ่ง คือ
 เป็นผู้ชำนาญในการขับร้องและดนตรีปาทย์ เป็นพนักงานขับ
 ร้องและทำดนตรีบรรเลงพระเป็นเจ้าและเทพนิกร
 ผู้ที่เป็นครูเฒ่าของการขับร้องและดนตรีคือ พระนารถมน
 ผู้คิดทำเพลงแรก พระมุน ใต้นามว่า มหาคนธรรมดา
 บ้าง เทพคนธรรมดา บ้าง ปุโรคนธรรมดา บ้าง นามปุโร
 คนธรรมดา ใช้โดยมากในการเนื่องด้วยดนตรีปาทย์ เพราะนับ
 ถือกันว่าเป็นครูใหญ่ คือ ๆ มา นามนเรียกเพี้ยน ๆ กันมา จึง
 กลายเป็น "พระประโคนธรรมดา" การที่เดินทางไปเช่นนั้น เพราะ

คนอันหนึ่งชื่อไม่เป็นเท่านั้น (ชื่อนมอชบายได้ในเรื่อง "กล่าวด้วยนาฏกะ" อันเป็นภาคผนวกอยู่ต่างหากข้างหนานแดง)

อนึ่ง คนชรรพทงปองเขากัดว่ามندیเป็นเจ้าชู้ทุกคน (แมตวพระนารทมนุเเองก็อยู่ข้างจระมิกไม่ในกามคุณมาก) เขาว่ามندیที่ ซึ่งตอใจให้ผู้หญิงรัก ถ้าคิดไปเดินหนีหนักจะอยู่ในการชบรียงและคนครนหนเองกรรมง

การชบรียง การรำ และการเล่นคนครี ชาวมัธยมประเทศนับถือเป็นราชาคณูอน ๓ จึงยกย่องถึงให้เทียมพระเจก มีตวรียบเรียกว่า คานชรรพเวท แต่อนทจริงเป็นหนังสือบริวารแห่งพระด้ามเจก ซึ่งเป็นคำบริวารรวมบทธรรมเดริญต่าง ๆ ที่ใช้ในพิธีได้ยคำดคีร์ คานชรรพเจกนั้ ว่าเป็นคำบริวารรวมเรื่องชบรียง เรื่องคนครีปพาทยและฉวีรำ ว่าพระภรตมนุเป็นผูเรียบเรียง พระภรตมนุคนนเป็นปฐมาจารย์ครูเฒ่าแห่งฉวีรำ ซึ่งเรียกว่านาฏยคำดคีร์ หรือภรตคำดคีร์ คามชออาจารย์ (เรื่องฉวีรำนั้ กล่าวไว้พิสดารในภาคผนวกอันจำหน่ายว่า "กล่าวด้วยนาฏกะ" นั้นแล้ว)

คีตโควินที — เป็นบทกลอนกล่าวด้วยเรื่องพระกฤษณกับนางราชา เรื่องไม่มีอะไรนอกจากการรักกันระหว่างกฤษณและราชา โภกรกันและดักกันใหม่ แต่งเป็นเทือกละคร มีตัว

๓ คิวเทวนัน คือพระฤๅษณ์ ๓ นางราชา ๓ กับโคบาลอีก
 คน ๓ ผู้แต่งข้อขยเทพ ชาวองคราชภูรี (เบงกอล) ในรัช
 สมัยแห่งท้าวตลกษมนต์เดิมผู้ครององคราชภูรี ราว ๘๐๐ ปีล่วง
 มาแล้ว เรื่องคดีโคบาลนั้น แม่ในปัจจุบนนกกยงมเดณอยู่บาง
 เป็นอย่างละคร ดูท่าทางก็จะไม่สู้ดีนัก เพราะมคณอย แต่
 ถ้อยคำว่าเต็มไปดวยบทกตามภาษาหนังสือไทย เราเรียกกันว่า
 “บทตั้งวาที” เพราะฉะนั้น คนบางพวกก็อาจจะชอบได้

โคตมี [เคาตมี] — ชื่อนางพราหมณผู้ทรมใช้พระ
 กณดาบส ให้พานางศกุนตลาเข้าไปตั้งท่าทฤษณัต

จักรพรรดิ [จักรวรรดิ] — โมเนียร์ วิดเดียมส์ แปล
 ว่า “ราชามุขบรกลไปได้ทอไปโดยหาที่เกียดกนมโค” (คือ
 เป็นผู้ทรงอำนาจยิ่งกว่าผู้อื่น) หรือ “โคการบตี” หรือ “ผู้
 ครองจักร” (คืออาณาเขตอันแผ่ไปตั้งแต่มหาสมุทร ๓ ถึงมหา
 สมุทรอีกแห่ง ๓) ในรัชสมัยประเทศนิยมกันว่า ได้เคยมีจักร
 พรรดิมาแล้ว ๓๒ องค์ ท้าวภรดเป็นองค์ ๓ วิชาณปราณ
 กล่าวหา ผู้ที่จะเป็นจักรพรรดิกำเนิดมากมีองจักรมุคชนทฝ่ามือ
 ในเรื่องศกุนตลา ได้มราตปโรหิตจึงทูลท้าวทฤษณัตว่าขอสมัคร
 ถกษณะพระกุมารก่อน ถ้าแม่เห็นดวงจักรทฝ่ามือ จงจะเชื่อ

จำเป็นไอรด์ท้าวทวยยันต์ เพราะจะต้องตามทำนายของโหร

จันทร์ [จันทร์] — ตามเรื่องราวในหนังสือพวกปราชญ์ โดยมากเจ้าพระจันทร์เป็นไอรด์พระอัครมเหสีนางอนุชญา และ ทวีศักดิ์กต่างเช่นกัน พระจันทร์ได้บุตรพระทกษะเป็นชายา ๒๗ องค์ (นกอินทรี ๒๗) แต่พระจันทร์มีความจำเริญ รักนางโรหิตันมากกว่าผู้อื่น นางอื่น ๆ พากันไปฟ้องพระทกษะ พระทกษะไปว่ากล่าวก็ไม่ผลอันใด พระฤษีมีความโกรธ จึงแข็งให้พระจันทร์เป็นหมั้นและให้เป็นผู้ในท้องด้วย แต่พวก บุตรีช่วยกันจงใจขโมยโทษ พระทกษะจึงฝันฝันว่า โรหิตัน ให้เป็นแคพิท ๆ เพราะฉะนั้นพระจันทร์จึงไม่คงเดิมคงข้อย อย่างพระอาทิตย์ แต่มองดา “ ชูบ ” ลงและกลับเดิมขนอก เสมอ ๆ ไป

พระจันทร์ได้ทำพิธีราชธูษะครึ่งหนึ่ง ซึ่งทำให้มีความ กำเริบมาก จนได้ไปพานางคาราผู้เป็นแม่เห็ดพระพุทธรูปไปและ แม่เมื่อพระพุทธรูปขุด ๆ ให้คืนก็ไม่ฟัง พระพรหมว่ากล่าว ก็ไม่เชื่อ จึงเกิดเป็นเหตุให้วิวาทกันใหญ่จนถึงรบกัน พระ ศุภร์ซึ่งไม่ชอบกับพระพุทธรูปมากก่อนแล้วนั้น เขาอ้าง พระ จันทร์ และบรรดาท้าว ทาศย์และอรุณ ๆ ซึ่งเป็นศิษย์พระศุภร์ก็

เขาข้างพระจันทร์ พระอินทร์และเทวดาอื่น ๆ เขาข้างพระ-
 พุทธิ์ดับตมฺเป็นอาจารย์ (พระพุทธิ์ดับตมฺและพระศุกรเป็นฤษี
 ทงคฺ) การเทวดาตั้งสงครามครั้งนั้นว่า “เสียงตะเทอนไปทั่ว
 ไตรภพ” พระอิศวร (ซึ่งอยู่ข้างพระพุทธิ์) ได้เอาครีพัน
 พระจันทร์ขาดกต่างตัว พระจันทร์จึงได้นามว่า ภักคนาดม ใน
 ที่สุด พระพรหมาได้ ห้ามการ สงคราม และ บังคับ ให้ พระจันทร์ ตั้ง
 นางดาราคันแก่พระพุทธิ์ดับตมฺ นางดารานนมบุตรคิดทองไป
 คนหนึ่ง ซึ่งในที่สุดนางจึงรับว่าเป็นลูกพระจันทร์ กุมารนได
 นามว่าพระพุช และเป็นปฐมชนกแห่งจันทร์วงศ์ (ดู จันทร
 วงศ์ ค่อไป) ส่วนพระจันทร์นั้นถูกห้ามมิให้ไปในที่ชุมนุม
 เทวดาอีก พระจันทร์ไปดวงฉนวนพระอิศวร ๆ เขาพระจันทร์ทำ
 เป็นบั้นเขาไปในที่ชุมนุม จึงเขาไปได้

นามและฉายาพระจันทร์มีอยู่มาก ที่ใช้บ่อย ๆ คือ โสม
 อินทุ (“หยาด” เช่นหยาดน้ำ ชื่อนี้เรียกเนื่องมาจากโสม
 คือกุที่ โสม ค่อไป) ศลี (“ตายเหมือนกระต่าย”) ศลีธร
 (“ทรงไว้ซึ่งกระต่าย”) นิสากกร รัชนิกร รัชนิกฤต
 (“ผู้สร้างกตางคิน”) นักษัตรนาถ (“เป็นใหญ่ในนักษัตร”)
 ศีตมารัจจิ (“มีแสงเย็น”) ลีตางศุ (“มีแสงขาว”)

มฤคางกะ (“ตายเหมือนนาง”) ศิวเสขร (“เป็นพระ
 ศิว”) กุมทนต์ (“เป็นใหญ่ในดอกบัว”) เสวตวาท
 (“มีมาขาว”)

ตำรับปรุณดา ฤๅพระจันทรมีด้ามดอช มาดับดวง
 เที่ยมนนตฺ์เหมือนดอกมรด แต่ทเที่ยมนนเป็นหนากระดาน คือ
 ข้างขวาแห่งคานหัวคว ชายหัวคว

จันทรกานต์ — เป็นแถวชนิดหนึ่งซึ่งนิยมกันว่าแต่งจันทร
 รวงมกนเขาแดงเกิดเป็นก้อน เป็นแถวททำให้เย็น นัยว่า ถ้า
 ถูกแต่งจันทรบางทก็ตายได้ อีกนัยหนึ่งเรียก มณีเจก แก้ว
 จันทรกานต์เป็นลูกกับแก้ว สุริยกานต์ ซึ่งนิยมกันว่าเกิด
 จากแดงสุริย แก้วสุริยกานต์นั้นกเย็นเหมือนกน เจนเดี่ยวแต่
 ถ้าถูกแดดจึงจะร้อน

จันทรวงศ์ [จันทรวงศ์] — ก็วงศ์กษัตริย์ซึ่งนับตฤๅ
 เนื่องจากพระจันทรลงมาทาง พระพุท ซึ่งว่าเป็นโอรสพระ-
 จันทรกับนางคาราญเป็นมเหสีพระพุทหัดบด หรือออกนัยหนึ่งว่า
 เป็นโอรสนางโรหิตีมเหสีเอกของพระจันทรเอง (คือ จันทร)
 มเหสีพระพุทคือนางฮิดา (หรือฮิดา) ผู้เป็นธิดาพระมณูใจ
 วดีวด พระมณูใจวดีวดตนเป็นลูกพระสุริยาศิษย์และเป็นมหาชนก

แห่งกษัตริย์ตรีวงศ์ เพราะพระชนนีตรีวงศ์กับคนทรงวงศ์จึงนับ
 จำเป็นญาติกัน พระพุทธชนนีมีโอรสชื่อ ปรุรพ (คฤ ปรุรพ)
 เป็นมหากษัตริย์ครองประเทศฐานนคร ท้าวปรุรพได้นางฟ้า
 นางหนึ่ง ชื่อนางอุรจกเป็นแม่เห็ด (คฤ อุรจก) และมีโอรส
 ชื่อ อายู ท้าวอายูมีโอรสชื่อ นนทสู ท้าวนนทสูมีโอรสชื่อ
 ยยาติ ผู้เป็นมหाराชและอรรพบุรุษมีชื่อเรียงโด่งดังมาก คือท้าว
 ยยาติตั้งไปจนทรงวงศ์แบ่งเป็นสาขาใหญ่ ๒ สาขา คือ ยาทพ ๑
 โปรพ ๑ (คฤ ยาทพ และ โปรพ ค่อยไป)

สาขาที่จะแบ่งเป็น ๒ สาขาเช่นนี้ คือ ท้าวยยาตินมี
 แม่เห็ด ๒ นาง นางหนึ่งชื่อ เทวยาม เป็นธิดาพระศุกรี อีก
 นางหนึ่งชื่อ สรรมิษฐา เป็นธิดาพญาทานพคนหนึ่งชื่อพฤษ
 บรรพ นางเทวยามมีโอรส ๒ องค์ คือ ยทุ ๑ ตูรวสุ ๑
 นางสรรมิษฐามีโอรส ๓ องค์ คือ ทริยหุ ๑ อุน ๑ ปรุ ๑
 เรื่องที่นางทั้งสองจะได้มาเป็นแม่เห็ดท้าวยยาตินั้น คือ เดิมนาง
 เทวยามรักกับ กะระ บุตรพระพหูหัตถ์ ผู้เป็นศิษย์ของพระศุกรี
 แต่จะไม่ยินยอมพร้อมใจด้วย นางเทวยามโกรธจึงแข่งกะระ
 ก็แข่งให้บ้างว่า ขอให้นางได้ผัวเป็นกษัตริย์ (ซึ่งนับว่าเป็นขอ
 เดี่ยวหาย เพราะนางเป็นธิดาพราหมณ์ได้กับกษัตริย์ผิดชาติกัน)
 นางเทวยามนั้นเป็นพี่เลี้ยง ของนาง สรรมิษฐา ผู้เป็นบุตร ท้าวพฤษ

บรรพ (เพราะพระศุภกรเป็นบุโรหิตและอาจารย์ของท้าวพฤษ
 บรรพ) วันหนึ่งนางทงต้องไปอาบน้ำ พระพายุลับผามุ่งห่ม
 กนเดี่ย นางทงต้องจึงเกิดวิตกกังวลด้วยเรื่องแย่งผามุ่งห่ม และ
 นางเทวยานทำปากจืดมากหนัก นางธรรมิษฐามีความเคืองจึง
 ตบหน้าและผดถกตกเหวไป ท้าวยชาติไปพบช่วยนางเทวยาน
 ขึ้นจากเหวได้ จึงพาไปยังพระศุภกร นางเทวยานไปพูดคดีข้อ
 คดีอันบิดาต่าง ๆ จนบิดาต้องไปพ้องท้าวพฤษบรรพ ท้าวพฤษ
 บรรพพริบว่า พระศุภกรจะลงโทษนางธรรมิษฐาอย่างไรก็ตามใจ
 พระศุภกรจึงขอว่า เมื่อใดนางเทวยานมีสามี จะขอนางธรรมิ
 ษฐาไปเป็นสาวใช้ ท้าวพฤษบรรพขออาจารย์ไม่ได้ก็ต้อง
 ยอมตาม แล้วนางเทวยานจึงไปเป็นมเหสีท้าวยชาติ (สมดัง
 คำแข่งว่าให้ได้ผัวเป็นชาติกษัตริย์) และนางธรรมิษฐาก็ต้อง
 ไปเป็นสาวใช้นางเทวยานนี้ แต่ท้าวยชาติ นรวิธ ภารทมิ
 ษฐาจนได้แต่ยกนมตูกด้วยกัน นางเทวยานหนึ่ง จึงกลับ
 ไปหาพระบิดา พระศุภกรกรวดจึงแข่งท้าวยชาติให้ชราภาพมา
 ถึงก่อนสมัย แต่ภายหลังพระศุภกรมีอันฝันให้ว่า ถ้าโอรสองค์
 หนึ่งของบิดาจะรับชราภาพของพระบิดาไปได้แทน พระบิดาจะ
 รอดพ้นได้ พระยทุและลูกอื่น ๆ ไม่ยอมรับชราภาพของพระ
 บิดา พระบิดาจึงกรวด แข่งว่า ขออย่าให้วงศ์วานมีบ้านมีเมือง

เป็นหลักฐานได้ แต่พระปฐมเป็นโอรสองค์ที่ยอมรับชราภาพ
แทน ท้าวยาคจึงให้พรให้มันคงตลอดชั่วลูกชั่วหลาน และ
ท้าวยาคได้ส่งมคิพระปฐมเป็นทายาทด้วย เหตุฉะนี้ท้าวปฐมจึง
ได้ครองราชสมบัติสืบสันตติวงศ์พระบิดา ในประดิษฐานนคร
และเป็นมหาชนกแห่งกษัตริย์ที่ไดนามต่อมาว่า ไพรพ (เกิด
แต่ปฐม) และวงศ์ไพรพนี้ นับว่าเป็นผู้ดำรงจันทรวงศ์โดยคง
ฝ่ายพระยทนต์ ถึงแม่ได้ถูกแข่งแฉกจริง แต่กษัตริย์สืบ
ต่อกันจากท่านผู้เป็นชนมมาก ไดนามว่ากษัตริย์ ขาทพ (เกิด
แต่ยท) พระกฤษณ์และพระพลเทพกเป็นเชื้อต่อกุทายทพ (กุ
ท กฤษณ์) ถึงกษัตริย์ไพรพมีนามโด่งดังมากในสมัยยศ
ลงมาถึงท้าวทนต์และท้าวภรดเป็นต้น ต่อลงมาอีกกษัตริย์
ไพรพจึงมาแยกออกอีกเป็น ๒ พวก คือ ไกรพ กับ ปาณจพ
ซึ่งทำสงครามกันใหญ่เรียกว่ามหาภารตยุทธ์ (ดูที่ มหาภารต
ต่อไป)

จากรวาก [จักรวาก] — เป็นนกดนหนึ่ง ซึ่งกล่าว
ว่าในเวดากตรงกันเป็นตองพรากคู่กัน จึงได้ยื่นเตียงเรียกของ
หากัน เป็นที่น่าสงสารยิ่งนัก เหตุนี้กฤษณ์แต่งเรื่องทศกัณฐ์
ตั้งอาชหรือพดพรากจากกันจึงชบมกถาดถึง กับในหนังสือ
มหกถอนไทย ๆ เรามักชอบเขียนว่า “จากพราก” เพื่อด่น

ดำเนินให้เปรียบเทียบคำ “จาก” และ “พราก” ภาษา
ไทยเร่อีกชนหน่ง

ดาบส [ดาบต] — ผู้บำเพ็ญตบะ คือทรมานกายและ
จิตโดยหวังโลกุตระสูง

เดยวรี [ตริต] — ทานา ซึ่งมีเทวดสถานหรือทศเคารพ
อย่างใดอย่างหน่ง คือมาค้ำว่าเดยวรีนั้นมาใช้ว่าด้านกผู้ต่อน
ตทช้อย่างใด อย่างหน่ง ผู้ท อยู่ใน ด้านก เช่นนง จึงได้ นามว่า
“เดยวรี” [ตริต]

ไทรเพท — คูท เวท

ทานพ [ทานว] — เป็นพอกขสูงเรอตักทแห่งทนุ ทนุ
เป็นบุตรพระกคป

ทรวาส [ทรวาสต] — แปลว่า “นุ่งห่มปอน” เป็น
มุนีหน่งเป็นบุตรพระอศวิมุนีกบนางอนสุยา หรืออภินยหน่ง
ว่าเป็นภาคของพระอศวิมุนี พระทรวาสเป็นคนโทโลร้ายและได้
แข่งใคร ๆ เดี่ยวมาก เช่นในเรอศกุนตถาน พระทรวาสเดิน
ทางมาถึงอัครมพระกณวะ เรียกให้เบ็ดประทุ ไม่มีใครเบ็ด
รับ จึงแข่งมุนีหน่งทรวสแตก ซึ่งเมื่อญเวदानันตกขุแก่นาง

ศักดิ์คุณดา ความที่เป็นคนช่างแข่ง ถ้ามืดเหตุร้ายอื่นใดบังเกิด
 ขนแก่ใคร ๆ ก็ชดิวาถูกพระทุรวาดแข่ง เช่นพระกฤษณทั
 ต้องเสียชนมชีพโดยอาการอันทราม (คือที่ กฤษณทั) ก็มีขอ
 อธิบายไว้ ในมหาภารตว่า ครั้งหนึ่ง พระทุรวาด ไปหา พระ
 กฤษณทั ก็ได้ต้อนรับอย่างแข็งแรงแล้ว แต่เสียดูเมื่อพระ
 ทุรวาดบริโภคอาหารแล้ว พระกฤษณทัดื่มเช็ดเศษอาหารที่ตก
 เปื้อนคั้นพระทุรวาด ๆ โกรธจึงแข่งให้ พระกฤษณทั ต้องตายด้วย
 มือพรานผู้หนึ่ง และหนังสืออวษณปุรานก็กล่าวไว้ว่า พระ
 กฤษณทัได้ตั้งชนมชีพลงโดยถุกยง “ตามคำแข่งแห่งพระทุ
 วาด” (การที่กล่าวเช่นนี้เพื่อจะแก้หน้าในเรื่องที่พระกฤษณ
 ทัเป็นผู้เป็นเอกอัครวรบุรุษตายอย่างทรามเต็มที่ จึงชดิวาเป็นเพราะ
 ถูกทุรวาดแข่ง แต่การแก้เช่นนี้ ถึงแม้ว่าจะทำให้ยังชดิวา
 หนึ่ง ก็ดทำให้ร้ายออกทางหนึ่ง คือแต่งตั้งให้เห็นความเดวของ
 พราหมณ์ ผู้ควรจะเป็นที่ นบถอ คือ ทุรวาด นนกิน มุมมามเอง
 แล้วเหตุใดจะไปโกรธเขาคนอื่น ดูไม่มคดมีขรรคมที่ตรงไหน
 เลย — จ.ป.ร.)

ทุษยนตี [ทุษยนตี] — เป็นกษัตริย์จันทรวงศ์ ต่กุด
 ไพรพ ครองนครหัตดิน เป็นดำนีนางศักดิ์คุณดา เป็นพระเอก

ในเรื่องละครกษัตริย์ ของกาติทาส ทุษมนันต์ ก็เรียก

เทพบิดร — คุทั กศป

เทพมารดา — คุทั อหิติ

แทคย [ไทคย] — อดูรจำพวกหนึ่ง ซึ่งเกิดแต่นาง
อหิตกับพระกศป พวกแทคยกับทานพมก็เข้าเป็นพวกเดียวกัน
(และคุปน ๆ กันอยู่) เป็นผู้หมกทำตายพิธของเทวดาและรวมกับ
เทวดาอยู่ไม่ได้หยดหย่อน

ชตรฐ [ชฤตราษฎร์] — เป็นนามเรียกทั่วโลกบาดู
รักษาศักดิ์บุรพา และเป็นอธิบดีแห่งภูตหรือคนธรรพ (ตามความ
สันนิษฐานว่า คือตัวพระอินทร์นั่นเอง เพราะคำว่าชตรฐ ก็
แปลว่ารังเมือง หรือใช้ตามภาษาไทยโบราณว่า “งำเมือง”
และในคำรับที่กล่าวด้วยโลกบาล ก็ว่าทศิบุรพาเป็นของพระอินทร์
คุทั โลกบาล คือ)

นวรตันกวี — คือกวีทั้ง ๘ ซึ่งอยู่ ณ ราชสำนักพระเจ้า
วิกรมเทคย นคร อุษษยนิ และมีนามปรากฏว่า

(๑) ชนวนตรี [ชนวนตรี]

(๒) กษปณกะ [กษปณกะ]

- (๓) อมรดิงท
 (๔) คังกุ
 (๕) เวตาดภัก [เวตาดภักต์]
 (๖) ชฎักรรปร [ชฎักรปร]
 (๗) กาดิทาส
 (๘) จาราหะมิหิระ
 (๙) วรรุจิ

นาฏกะ — ละครตั้งตฤต

นาฏยศาสตร์ — วิชาว่า

นารายณ์ — คุทั พิษณ

เนมิ — ชื่อทานพ (คุทั กาลเนมิ)

ปาณฑพ [ปาณฑพ] — ไอรตท้าวปาณฑพ ผู้ทำ

สงครามกับพวกไกรพแยงนครหัตดินกัน เป็นการสงครามใหญ่
 เรียกว่ามหาภารตยุทธ มีเรื่องราวพิสดารอยู่ในหนังสือมหาภารต
 ตามเรื่องกำเนิดนั้นว่า ท้าวปาณฑพทุกแห่งจึงสมพาสไม่ได้
 ต้องอนุญาตให้นางกุนตีกับนางมีถรมตูกกับเทวดา เมื่อมตูกแล้ว
 ท้าวปาณฑพรับเป็นตูกทั้ง ๕ คน จึงได้นามว่าปาณฑพกษัตริ-
 ปาณฑพทั้ง ๕ นั้น คือ

๓. พระยชุธิเบ็ฐ [ยชุธิเบ็ฐ] เป็นโอรสนางกุนต์ กับ
พระยม (ธรรมเทพ) ซึ่งมีนามว่าเรียกว่า ธรรมบุตร บ้าง
ธรรมราช บ้าง เมื่อทำสงครามมีชัยชนะแก่พวกโกรพแล้ว
ได้เป็นราชาธิราชครองนครหัตดินทรงนามว่า มหาธรรมราชา

๔. พระภิมเสน เป็นโอรสนางกุนต์กับพระพาย เป็นผู้
ทมกาดังเข้มแข็ง ใจคอขุร้ายเหี้ยมโหด และเป็นคนกินๆ

๕. พระอรชุน (มุดแห่งนาม "พระยาเทพอรชุน")
เป็นโอรสนางกุนต์กับพระอินทร์ เป็นผู้ทบทนกรบเก่งในพวก
ปาณฑพ ตัวพระอรชุนเองไม่ได้เป็นเจ้าของเมือง แต่มี
ตุถูกเป็นเจ้าของคนหนึ่ง คือท้าวภพภูวาทิน ราชาคองนครมณ
ปุระ กับมณฑดาเป็นราชาคนหนึ่ง คือท้าวปรกษิต ซึ่งได้ครอง
ราชสมบัติในนครหัตดินคือพระมหาธรรมราชา

๖. พระนกุล (มุดแห่งนาม "พระยาราชนกุล" ซึ่ง
ภายหลังมาเขียนผิดเป็น "ราชนกุล" บ้าง "ราชนกุล" บ้าง)
เป็นโอรสนางมัทรีกับพระนาคัตยอศัติน

๗. พระสัทเทพ (มุดแห่งนาม "พระยาศรีสัทเทพ")
เป็นโอรสนางมัทรีกับพระทศร้อศัติน (พระนกุลกับพระสัทเทพ
นั้นเป็นตุถูกแฝดพ่อก็เป็นทวดตาแฝด)

เรื่องราวของกษัตริย์ทั้ง ๕ นี้ มีพดด้วงเกิดที่จะเก็บมาเอา
 ในทันใดแม่แต่โดยย่อ แต่ควรจดไว้ข้อหนึ่ง คือกษัตริย์ทั้ง ๕
 นั้นแต่ คือผดด้วง ๕ แห่งนางกฤษณา บุตรทางทรมุข ผู้ครอง
 บัญจาดรณบท (นางนันทมัตตาได้เป็นผู้กล่าวภาษาศตเรียกว่า
 “กฤษณาต่อนนทิง” แต่แท้จริงภาษิตนั้นเป็นชั้นใหม่กว่ายุคของ
 นางนั้นเป็นอันมาก) ใน ๕ องค์นั้น ชาวสยามประเทศ นับถือ
 พระยักษิษฐ์ยรรยงมราชว่า เป็นแผนแห่งบรมกษัตริย์ผู้ปกครองดี
 และนับถือพระอรชุนเป็นมหาดังบุรุษ คือเข้มแข็งในกระบถนยุทธ
 สงคราม (ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Hero) พระกัมเด็นไม่
 ใครมีใครชอบ เพราะคร้ายและกักขพระนิก ส่วนพระนฤอุณ
 นับถือว่าเก่งในทางฝึกหัดม้า พระศทเทพเป็นโหร

ปิยวาท [ปิยงาทา] — ชื่อพี่เตยงนางศกุนคตาคณหนึ่ง

ปีศาจ — (อิติถึงศ ปีศาจ) — เป็นผี ซึ่งชนคาคว่า
 รากษสและอสูรอื่น ๆ บางคำรับถือว่าพระพรหมาสร้างชนพร้อม
 กับพวกอสูร พระมนูตีหาว่ามีศาจเกิดแต่พระประชาบดีองค์หนึ่ง
 ปุราณว่าเป็นตูกพระศกกับนาง โกรชวสา (ชื่อโกรช) หรือ
 ปีศาจ หรือ กปีศาจ ก็เรียก พวกปีศาจมีที่อยู่เป็นแดนอันหนึ่ง
 เรียกว่า ปีศาจโลก อันเป็นภุมิตคำที่สุด

ปราณ — แปลว่า “เกา” เป็นนามใช้เรียกหนังสือ
 จำพวกหนึ่ง ซึ่งได้มีพราหมณ์เก็บรวบรวมแต่งขึ้นภายหลังยุค
 หนังสือจำพวกที่เรียกว่าอิตฺหาส์ (เช่น รามายณแถมมหาภารต
 เป็นต้น) หนังสือต่าง ๆ ของพราหมณ์แบ่งได้เป็น ๓ ยุค
 เรียกนามตามลักษณะแห่งหนังสือ คือ

(๑) ยุคไตรเพท — เป็นยุคที่แต่งคำบริบทออกนามว่าพระ
 เจทพริธัมด้วยคำบริบทอื่น ๆ อันเป็นบริวาร มีข้อความอันกล่าวด้วย
 การบูชายัญ ธรรมเสริญพระเป็นเจ้าโดยวิธอย่างเกาที่สุด ไม่
 ไครจะมีเรื่องราวเล่าเป็นอย่างนิยายหรือประวัติพิสดาร เพราะใน
 สมัยนั้น ยังมิได้มีเวลาคิดประดิษฐ์ประดอยเรื่องราวมากปานใด
 (ดูที่ เวท คือไป)

(๒) ยุคอิติหาส์ — เป็นยุคที่เกิดมีอวรัมบุรุษ (คือคนเก่ง
 ในสงคราม เป็นต้น ตรงศัพท์ของภฤษว่า “เฮโร” = Hero นน)
 ชนแดง จึงมีผู้คิดรวบรวมเรื่องราวอันเป็นตำนานแห่งอวรัม-
 บุรุษเหล่านั้น รจนาเป็นกาพย์เพื่อให้จำง่าย แดงแถมสอนให้
 ศิษย์ต่างชายในภาคอันควร แดงจากนั้นคือ ๆ มา เรืองชนคน
 มีพระรามายณแถมมหาภารตเป็นอาทิ แดงยังมีได้มีผู้ใดจด
 เป็นตายดกษณอกษร จนต่อมาภายหลังออกหลาย ๆ รัชสมัยจึงได้

สอนใจได้ชัดเจน (ถึงแม้ข้างฝ่ายท่านผู้เป็นอาจารย์สอนฝ่ายพุทธ
 คำสอนของเราทั้งสองใช้วิธีเช่นนั้นเหมือนกัน) ข้างฝ่ายได้ยศจำตวั
 จึงเกิดมีตำรับตำราพวกที่เรียกว่าปุราณ คืออ้างว่ารวบรวม
 เรื่องเก่าๆ มาตกแต่งจนใจเพื่อให้เป็นหลักฐาน (ข้างฝ่ายพุทธ
 คำสอนก็มีหนังสือคล้ายๆ ปุราณน้อยอยู่มากเหมือนกัน) และหนังสือ
 ตำรับเหล่านี้ เป็นที่ถูกใจผู้ศึกษามากกจากกันไต่มา จนมา
 ในที่สุดถึงพราหมณ์ และชนต่ำมัญ ทลธ ได้ยศจำตวั มีเป็นจำนวน
 น้อยที่รู้จักใครเพ้ออันแท้จริง โดยมากถือเอาหนังสือชุกปุราณ
 เป็นตำรับตำคัญของตวัชได้ยศจำตวัที่เคย ความรู้ในทางได้ย
 จำตวัที่ได้ เคยมีมาในประเทศสยามนี้ จึงเป็นไปตาม ข้อความใน
 ปุราณเป็นพัน และโดยมากผู้ทูลถึงพระเวทหรือพระใครเพ
 กผู้ตวัชน้อยๆ ไปอย่างนั้นเอง จะได้มีความรู้ตวัชซึ่งไปถึงพระ
 เวทจริง ๆ นั้นหาไม่ได้

เมื่อการเป็นอยู่เช่นนี้แล้ว ก็สมควรที่จะเดาถึงตำรับปุราณ
 นั้นต่อไปพอเป็นสังเขป ดังต่อไปนี้

พราหมณ์ อมรสิงห์ ผู้เป็นรัตนกวีหนึ่ง ซึ่งอยู่ ณ
 ราชธานีที่พระเจ้าอกรมาทศย์ กรุงอชชยนี้ (คือที่ นครคันกวี)
 ได้กล่าวไว้ในหนังสืออมรโกษ (ซึ่งเป็นอภิธานภาษาดังตวัช)

ทเถาทสุด) ว่า “หนังสือซึ่งชื่อว่าปูรานนนไชรี ความมีลักษณะพร้อมด้วยองค์ ๕ กล่าวคือ ๑. กล่าวด้วยการสร้างโลก ๒. กล่าวด้วยการสร้างโลกและกบัตถาปนาชน ๓. กล่าวด้วยกำเนิดแห่งพระเจ้า และพระบิดาทงหลาย ๔. กล่าวด้วยกตปฏิแห่งพระมุนุทงหลาย ผู้บันดาลให้กาดแบ่งเป็นมุนนวงคระ ๕. กล่าวด้วยพงศาวดารกษัตริย์ผู้ริยวงศ์และจันทรวงศ์ เมื่อหนังสือได้มีบริบูรณ์เช่นนี้ จึงเรียกว่าบริบูรณ์ด้วยเบญจลักษณะแห่งปูรานคัมภีร์ แต่ตามทบทปราชญ์เอาใจใส่ในวรรณคดีได้ตรวจดูดูไ้ความว่าไม่มีปูรานคัมภีร์ใดเลยที่จะบริบูรณ์ ด้วยเบญจลักษณะทั้งหมดของตามลักษณะบ้าง แต่ไม่บริบูรณ์กม ททางไกลลักษณะกมหนังสือปูรานทุกฉบับแต่งเป็นกาพย์ คอมนวนทกบไ้ดลกคตะกน ถิ่นรูปหนังสืออนนมากเป็นปูจาวถัธนา และมีคนอื่นๆ พุดแทรกบ้างบางแห่ง อายุของหนังสือไม่ใช่เป็นสมัยเดียวกันหมด แม้ในเล่มเดียวกันก็มขอความบางตอนที่เห็นไ้ความผูกเติมเข้าใหม่ภายหลัง เชื่อมหัวคอไม้สนิท หนังสือปูรานทุกคัมภีร์ มักอ้างว่าเป็นของมุนุคนใดคนหนึ่งรับมาจากพระเป็นเจ้า มาถ่อนให้ศิษย์อนนามาจดอย่างหนๆ อักษรหนังสือ เช่น วิษณุปูราน พระปุตต์คยมุนุรับมาจากพระพรหมา แล้วมาบอก

เล่าให้ศิษย์ชอปราคร แดะปราครบอกให้แกศิษย์ชอเมไครย
 [ไมไครย] อักขณหนง ฉะนเป็นตวอย่าง ค่ำรบปุราณหน
 มอญ ๓๗ คัมภีร์ แบ่งเป็น ๓ นิกาย ตามลักษณะแห่งเรื่อง ดัง
 คือไปน

(ก) สาคตวิกนิกาย คือที่มตลักษณะเต็มไปดว้ยความ
 เทียงธรรม หรืออักขณหนงเรียกว่า ไผยณพ [ไผยณจ]
 นิกาย เพราะกล่าวดว้ยพระพิษณุเป็นเจ้าเป็นอาทิ มี ๖ คัมภีร์
 คือ : ๑. วิษณุปุราณ ๒. นารท หรือ นารทียปุราณ
 ๓. ภาควคปุราณ ๔. ครุทปุราณ ๕. ปทมปุราณ ๖. อวรา-
 ปุราณ

(ข) ตามัสนิกาย เป็นคำรบกล่าวดว้ยดมัยเมื่อโลก
 ยังขุ่น (ตม = ขุ่น หรือ ขัน ในภาษาไทยเราก็เก็บเอาคำนี้มา
 ใช คือ "น้ำเป็นตม" นั่นเป็นอาทิ) อักขณหนง นิกายนเรียก
 ว่า ไสพย [ไสยว] นิกาย เพราะกล่าวดว้ยพระศิวะเป็นเจ้า
 เป็นอาทิ มี ๖ คัมภีร์ คือ : ๑. มัคดยปุราณ ๒. กรมปุราณ
 ๓. ดิงคปุราณ ๔. ศังปุราณ ๕. สกนัทปุราณ ๖. อคินิ-
 ปุราณ หรือ ฉายปุราณ

(ค) ราชัสนิกาย คือคำรบกล่าวดว้ยดมัยเมื่อโลก

เต็มไปด้วยความมืด [รัชต์] และกล่าวด้วยพระพรหมา (หรือ
 สัมมติว่าพระพรหมาเป็นผู้แต่งบ้างบางเรื่อง) มี ๖ คัมภีร์ คือ:
 ๑. พรหมปุราณ ๒. พรหมานาถปุราณ ๓. พรหมใจอรรถ
 ปุราณ ๔. มรรคินาถปุราณ ๕. กวีษยปุราณ ๖. ฉาน
 ปุราณ

นอกจากปุราณทั้ง ๖ นี้ ยังมีอุปุราณอีก ๑๗ แต่มี
 รัชชความช้า ๆ กับปุราณ และเป็นหนังสือที่หาไม่ใคร่ได้เฉย
 แฉว

ปุรุ — เป็นราชาของก๊ก ๖ แห่งจีนทรงตั้ง เป็นโอรสสุด
 ท้องแห่งท้าวยาคีและนางสัรรมีษฐา ได้รับสัมมติเป็นรัชทายาท
 ดินแดนคังตงส์ เพราะมีความกตัญญูกตเวที ยอมรับถูกด่าปแทน
 พระบิดา (คือ จันทรวงส์) กษัตริย์ที่เป็นเชอราชาของคนได
 นามว่าไปรพ (คือ ไปรพ ต่อไป)

ปุรุพ [ปุรุพวิธ] — มีนามปรากฏมาแต่ในพระเวท
 เป็นบุคคตที่เฝ้าด้วยดวงตะวันและอุษา และกล่าวว่าจะลิกคอยู่ใน
 อากาศภูมิ ตามพระเวทว่าเป็นตูกนางฮิดา และเป็นราชันผู้
 ในคึดในธรรม ต่อมาในมหากาทรกล่าวถึง ปุรุพเป็นโอรส

พระพุทธรูปนางอิตา บุตรีพระมนูใจดีสัต (ผู้เป็นโอรสพระ
 ดัรียเทพ และเป็นมหาชนกแห่งดัรียวงศ์) และพระปुरुพนได้
 ครองนครประดิษฐาน ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านตะวันออกแห่งที่แควม
 ระหว่างด้านากศกาศกับยมนาต่อกัน (อยู่ตรงข้ามปากเมืองฮัตตา-
 หบตเดียน) ประดิษฐานเป็นนครหลวงของกษัตริย์จันทรวงศ์
 ก่อนหัตดินบุระ การที่ปुरुพซึ่ง โนยุคไตรเพทเป็นนามแห่งบุคคล
 ไม่นัดว มาเกิดเป็นมมเหมมัตวและเป็นมหาชนกแห่งจันทรวงศ์
 วนดงน ก็ดงรอยเจ้าแบบแผนแห่งตำนานโบราณทั้งปวง คือ
 โนเมื่อแต่งพงศาวดารจันทรวงศ์ (ซึ่งในขณะที่ตั้งพงศาวดาร
 นนเป็นกษัตริย์ครองอาณาจักร) จะต้องเจ้าเรื่องสืบตั้งกุดชนไป
 ให้ไกล ๆ จึงต้องโยงชนไปให้ถึงผู้หนึ่งผู้ใดที่มชอเตียงปรากฏ
 อยู่แต่ในโบราณกาล และจำจะต้องให้ปรากฏว่าวงศ์นั้นเกิด
 ชนด้วยปาฏิหาริย์ อย่างเช่นเรื่องวงศ์เชียงรายของเรา ก็คือเจ้า
 ดาวจนไปจนถึงที่สุดแห่งความรูเพียงใด ก็เอาปาฏิหาริย์เข้าตรง
 นน จึงมีเรื่องพญาแด่นปมและอินทเรภรชน แท้จริงนพญา
 แด่นปมจะไม่มีตัวเลยก็ได้ฉันใด ท้าวปुरुพก็อาจจะไม่มีตัวเลย
 ได้เหมือนกัน

ท้าวปुरुพนเป็นชื่อ "อิกรม" คือ พระเอก ในเรื่อง

ละครของกาดิทัสเรียกว่าเรื่อง “วิกิโรมวดี” (“วิกิรม
กับ อูรูด”) แต่เรื่องราวของท้าวปู้รพ และ นางอูรูดนี้
กาดิทัสไม่ได้คิดขึ้น เป็นเรื่องโบราณอันมีอยู่แล้วในพระฤค
เจต มีเป็นคำสอนทวารวดีระหว่างปู้รพกับนางอูรูด และในหนังสือ
คัมภีร์พราหมณะ ซึ่งเป็นคำรับกำหนดกิจการของพราหมณ
กระทำหน้าที่อชวรายุ (คือผู้ลงมือทำการบุญชายัญทั้งปวง) มี
แต่เรื่องปู้รพกับอูรูดที่รักใคร่ได้เขียนอย่างไร และในหนังสือ
พจนานุกรมก็บอก ภาคอชวรายุอันมีชื่อกล่าวไว้ว่า “จากปู้รพ
นั้นไซ้ ได้บังเกิดซึ่งพระไตรเพทในคืนใดรดาวยก”

ปุโรหิต — คือพราหมณผู้ทำหน้าที่ประจำในราชสำนักแห่ง
ราชาเพื่อแนะนำในกิจพิธีบูชาพระเป็นเจ้า และในกิจการอื่น ๆ
ทั้ง ๆ ไป

โปรพ [เปารอ] — กษัตริย์ที่สืบสกุลจากท้าวปู้รพอันทร
วงศ์ ครองนครประดิษฐานและหัดดิน ต่อมากษัตริย์โปรพแยก
เป็น ๒ พวก คือโกรพ พวก ๓ ปาณฑพ พวก ๓ จิวาทแก่
แย่งกันจนในที่สุดทำสงครามกันที่คาบถกูเกชตร (ดู มหาภารต
ต่อไป)

ไปสาจี — “ภาษาผี” เป็นภาษาจัดเข้าในจำพวกปรากฏ
กฤต (ดู ปรากฏ)

ประชากรดี — “เป็นใหญ่ในประชา” เป็นบิดาหรือผู้
สร้างตั้งดวงหลาย ในพระเวทเป็นศัพท์ใช้เรียกพระอินทร์ พระ
ศิวิตฤ (ตะวัน) พระโธม (น้ำโธม) พระหิรัณยครรภ (พรหม)
และเทวดาอื่น ๆ มนุษย์ที่ศาใช้เรียกท้าวราชาพรหมผู้สร้างและค้ำ
ชูโลก และพระมนูด้วยมีภูว (ผู้แต่งตั้งมานวธรรมนั่นเอง)
ก็เรียกว่าประชากรดี เพราะเป็นลูกพระพรหมาและเป็นชนกแห่ง
ทศกฤษี ซึ่งเป็นชนกแห่งมนุษย์ (คำว่า “มนุษย์” นั้น กคช
แปลว่าเกิดแต่มนู) แต่โดยมากเมื่อกล่าวถึงประชากรดี ย่อม
เข้าใจกันว่ามุ่งถึงทศกฤษี ๓๐ คนผู้เป็นชนกแห่งมนุษย์นั่นเอง

ทศกฤษี ผู้ที่เรียกว่าพระประชากรดีนั้น ในมานวธรรม
คำศัพท์ได้ระบุนามไว้ คือ ๑. มรฺยจิ ๒. อตีริ ๓. อังคีร์ถ
๔. ปุถิตฺตยะ ๕. ปุถหะ ๖. กระตุ ๗. วติษฐู ๘. ประเจคฺถ
หรือ ทักษะ ๙. ภฤกุ ๑๐. นารท แต่บางอาจารย์ว่ามีแต่ ๗
ซึ่งเรียกว่า สัปตกฤษี หรือ มานัสบุตร (“ถูกเกิดแต่มนู”)
คำรับศัคตบรรพราหมณะระบุนามไว้ คือ ๑. โคตม [โคตม]

๒. ภริทวาร ๓. วิศคามิตร ๔. สมทอคน ๕. วดีษฐ
 ๖. กศป [กศยป] ๗. อติ มหาภารตระบุไว้ คือ ๓. มริจ
 ๒. อติ ๓. อังครี ๔. ปุถัตตยะ ๕. ปุถหะ ๖. กระตุ
 ๗. วดีษฐ ส่วนพระกศปนั้น มหาภารตเรียกว่า "มาริจ"
 คือเป็นตูกพระมริจประชามตอกชนหนึ่ง แต่กยงกยงยงให้
 เกียรติยศเรียกว่าประชามตเหมือนกัน เพราะเป็นชนกแห่งเทวดา
 และมนุษย์และสัตว์หลายอย่าง (ดูที่ กศป)

เมื่ออธิบายมาเพียงเท่านั้นแล้ว ก็พอจะสังเกตเห็นได้ว่า
 ศัพท์ "ประชามต" นั้น ใช้เป็นคำเรียกใคร ๆ หลายรายและ
 เมื่อพบศัพท์เข้าในหนังสือแห่งใดแล้ว ก็จะรู้ได้ว่ามุ่งเอาใคร
 ก็ได้แต่โดยพิจารณาประกอบกับความในเนื้อเรื่องเท่านั้น เช่นใน
 รัชกศตวรรที่กล่าวไว้ว่า "ชก ปชาปคิตตัส เทวราชตัส ชชคค
 ชุตโตเกยยาถ" ให้ดูซึ่งคำว่าประชามตเทวราชนั้นต้องเข้าใจว่า
 มุ่งหมายคือพระอินทร์เอง ฉะนั้นเป็นตัวอย่าง

ประเวศกะ — ชุตแทรกในนาฏกะ (ละครตั้งตักฤค)

ประหัตสัน — ละครตลกตั้งตักฤค

ปรากฏฤค [ปรากฏฤค] — เป็นภาษาดำเนินของภาษา
 ตั้งตักฤค คือภาษาที่ประชาชนพูดกันในพื้นเมือง แคว้นหนึ่ง ๆ

ก็พูดแปลกไปอย่างหนึ่ง ๆ แต่ก็จะอยู่ในจำพวกเดียวกับภาษา
 ตั้งตั้งถุกตนเอง เช่นภาษาที่ไทยชาวบางกอกพูด กับไทยเหนือ
 ในมณฑลพายัพพูด ก็ผิดกัน แต่เข้าใจกันได้ หรือชาว
 บางกอกกับพวกไทยใหญ่ (อย่างเชียงใหม่เป็นต้น) ก็พูดคนละ
 อย่าง แต่เข้าใจกันได้ คงเป็นคน ภาษาจำพวกที่เรียกว่า
 ปรากฏคนต่างกึ่งต่างมีนามเรียกคามชื่อชนบทบาง เช่น
 มลฑล (ภาษามลฑล) อวันตี (ภาษาอวันตีราชฎี) มหา
 ราชฎี (ภาษามหาราชฎี) หรือมีเดชนั้นก็เรียกโดยความ
 คุก เช่น อปะภรังสะ (ผิดเพี้ยน) ไปสาจี (ภาษา
 ฌรณเป็นตัวอย่าง

พนัสบัตติ [พนัสบัตติ] — แปลว่า “เป็นใหญ่ในป่า”
 ในชนกัน เช่น ในตำรับยุคไตรเพท ใช้เรียกต้นไม้ใหญ่ ๆ
 ทั้งปวง และเครื่องม้อต่าง ๆ ที่ทำด้วยไม้ต้นไม้ใหญ่ เช่น
 ครกและตำข้าวเป็นต้น ก็เรียกว่าพนัสบัตติ ต่อมาในชนหลัง
 เกิดมีความนิยมกันจนว่า ต้นไม้ใหญ่มักเป็นที่อาศัยแห่งรุกช-
 เทวดา จึงเรียกเทวดานั้น ๆ เป็นคำย่อว่าพนัสบัตติ ไม่ใช่เป็น
 นามเทวดาองค์ใดองค์หนึ่งโดยเฉพาะ ถ้าจะเทียบศัพท์ให้ใกล้
 ควรใช้ว่า “เจ้าป่า”

พิษณุ [วิษณุ] — คือพระเป็นเจ้า ซึ่งมักใช้นามเรียก
 ว่าพระ นाराยณ์ ในยุคไตรเพทพระพิษณุเป็นเจ้หลายพระอินทร์
 แต่พระอินทร์เป็นใหญ่กว่า คือมาในชนยุคปุราณ พระพิษณุ
 จึงมาเกิดเป็นใหญ่เป็นโคชน จนเป็นองค์หนึ่งเ็นพระเป็นเจ้าทั้ง ๓
 ทนบถสูงสุดของพราหมณ์ ได้รับแบ่งหน้าที่ให้เป็นผดงงโลก
 (หรี) หรือกโลก คือ เมื่อบาปกรรมมีหนาแน่นในโลกเมื่อใด
 ก็อดดารลงมาช่วยดึงเคราะห์เดี่ยครั้งหนึ่ง เพื่อดับเหตุให้เย็นใน
 โลกทั้งด้าม

อดดารหรือปางของพระพิษณุนี้ มีมากหลายปาง แต่
 ทนยมนับกันว่าเป็นปางใหญ่มี ๓๐ ปาง ดังต่อไปนี้

ปางที่ ๑ มัตสยาวดาร เป็นปลา (ตรงกบของเราแต่
 เราดำดบเป็นปางที่ ๓)

ปางที่ ๒ กูรมาวดาร เป็นเต่า (ของเราก้เป็นเต่า แต่
 เรียกว่า "กัจจปาดาร" และเป็นปางที่ ๒ ตรงกัน)

ปางที่ ๓ วราหาวดาร เป็นหมู (ตรงกบของเรา แต่
 เราดำดบเป็นปางที่ ๓)

ปางที่ ๔ นรสิงหาวดาร เป็นนรสิงห์ (ตรงกัน แต่
 ของเร่า ดำดบเป็นที่ ๖)

๔ ปางนี้ อดดารมาในกฤตายุค (ยุคที่ ๓ แห่งโลก)

ปางที่ ๕ วามนาวตาร เป็นคนเคย (ของเราเรียกว่า "ทิดขาวตาร" และลำดับเป็นปางที่ ๗)

ปางที่ ๖ ประสูรามาตาร เป็นประสูรามา (คือที่เราเรียกว่า "รามสูร" ของเราไม่นับเป็นนารายณ์ขอตารกดับไฟได้ไปเป็นยักษ์ ผิดคนจิตใจ)

ปางที่ ๗ รามาตาร เป็นพระราม (ของเราลำดับเป็นปางที่ ๑๐)

๓ ปางนี้ ขอตารในไตรตายุค (ยุคที่ ๒ แห่งโลก)

ปางที่ ๘ กฤษณาวตาร เป็นพระกฤษณ (ของเรามีอยู่ในแต่บัดเดียว คือ เป็นท้าวบรมจักรกฤษณปราบท้าวกรุงพานในเรื่องอุรุต แต่ลำดับเป็นปางที่ ๘ ตรงกัน)

ปางขอตารในทวารยุค (ยุคที่ ๓ แห่งโลก)

ปางที่ ๙ พุทธขาวตาร เป็นพระสมณโคตมบรมศาสดาจารย์ (ของเราไม่นับ) ปางขอตารในกัลป์ยุค (ยุคที่ ๔ แห่งโลก)

ปางที่ ๑๐ กัลป์ขาวตาร เป็นมหาบุรุษขี้เมาขาว (ของเราไม่มี) ปางขี้เมาในอนาคตกาล คือที่สุดแห่งกัลป์ยุคคล้ายพระศรีอารียของเรา คือเมื่อถึงปางท่านผู้ใดโลกขี้เมาสุดทั่วไป

พระนารายณ์ มีพระมหาดังทรงนามว่าพระ ดักษิณี หรือ
 พระ ศรี ก็เรียก (ไม่ใช่มีมหาดัง ๒ องค์อย่างที่มีคนเข้าใจกัน และ
 อยาก ใหม่) ที่สถิตของพระนารายณ์เรียกว่า ไวกูณฐ (ไม่ใช่
 ไวย กูณฐ) พาหนะ คือพญา ครุฑ รูปพระนารายณ์มักเขียน
 เป็นชายหนุ่มรูปร่างดีดั่งดอวย ตั้งกายนั่งแก่ ทรงเครื่องอย่างมหา
 กษัตริย์ มีจักร ถอดงาช้าง ปาณูจันนิยะ จักรขอ สุธรรสน
 หรือ วัชรนาภะ ศทาชือ เกาโมทกั และ ดอกปทุม มีหนูชื่อ
 สารนกะ พระจรวัก ชื่อ นนทก บนอุระ มีขนเรียกว่า ศรี
 วิดสะ มีแก้วบทพรอง ชื่อ เกาสตุภ มีฉวยฝังด้วยแก้วชื่อ
 สัยมนटक ในรูปบางที่ก็เขียนนั่งบนดอกบัวกับพระลักษมี หรือ
 บรรทมบนใบบัว บางที่ก็บรรทมเหนือพญานาค ชื่อ เศษนาค-
 ราช หรือ อนันตนาคราช บางที่ก็ เวเนไตย ครุฑราช

พระนารายณ์มีนามตงพัน จึงเรียกว่า สหัสนาม นาม
 ที่ใช้ ๆ อยู่มาก คือ อัจยุต (ไม่ตก ไม่สูญ) อนันต (ไม่มีที่
 ดุด) อนันตไสยณ (นอนบนอนันตนาค) จัตุรภุช (สี่แขน)
 ทาโมทร (พุงทาม เมื่อเป็นกฤษณ์) โควินท์ หรือ โคบาล
 (เมื่อเป็นกฤษณ์) หริ (ผู้สงวน) หฤชเกศ (ยอดแห่งความรั

ตั้งทงปวง) ชลไสยีน (นอนหน้า) ชนรธาทณะ (ผู้ซึ่งชน-
 ให้อ) เกศวะ (ผมงาม) กิริติน (ไต้มงกุฏ) ลักขมิบตี
 (ผัดลักขม) มธสุทาน์ (ตั้งหารมธุดู) มาธพ (เกิดแต่่มธ)
 มุกุนท์ (ผู้ช่วยให้พัน) นร (คน) นารายณ์ (ผู้กระตักใน
 หน้า) ปัญจาบุธ หรือ ปัญจาบุธ (ถึชชาบุธ ๕) ปัทมนาภะ
 (ตั้งค้อคอกบัว) ปิตามพร (นุ่งเหล็ก) บุรุษ (ผู้ชายหรือ
 คองวินญาณ) ปุรุโษคม (ยชชชาย) สารนคิน หรือ สารน-
 คิปาณ (ถึชษุสารนคะ) วาสุเทพ (ถูคคดู่เทพ ค้อคกฤษณ์)
 ไวภูณฐนาถ (จอมไวภูณฐ) ยัญญเศ หรือ ยัญญเศวร
 (เป็นใหญ่ในยัญกรรม)

เพท - ตูที่ เวท

ไพชยนต์ [ไวชยนต์] - ชื่อวิมานพระอินทร์ ในภาษา
 ไทยเราเชื่อว่า "เวชยนต์" ตามภาษามคธก็มี กับจริงของพระ-
 อินทร์ก็เรียกว่า ไพชยนต์ (แต่รัตนเป็นตั้งยัญที่ วิมาน)

พรหมา [พรหมา] - พระเป็นเจ้าผู้สร้างโลก มีกำเนิด
 จากไข่ เป็นมหาประชาบดี ยอดแห่งฤษีทั้งหลาย

เมื่อพระพรหมาได้สร้างโลกชนแล้ว โลกจะคงอยู่ได้
กำหนด ๓ วันของพระพรหมา คิดเป็นปีมนุษย์ได้สองร้อยสี่หก
โกฏิปี (เขียนเป็นตัวเลข ๒,๓๖๐,๐๐๐,๐๐๐) เมื่อถึงวัน ๓ ของ
พระพรหมาแล้ว มีไฟบรรลัยกัลป์ไหม้โลกและสรรพสัตว์จตุ
ทงปวง เว้นแต่พระมหาฤษีทั้งหลาย เทวดาทั้งหลาย และ
ธาตุทั้ง ๕ (คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ) พระพรหมบรรทม
หลับ ตื่นชนแล้วจึงจะสร้างโลกใหม่ อันจะคงอยู่ไปอีกวัน ๓
ของพระพรหมา และจะวนเวียนไปเช่นนั้นจนบรรจบครบ ๓๐๐ ปี
ของพระพรหมา (ซึ่งถ้าจะคำนวณเป็นปีมนุษย์จะต้องเขียนด้วย
เลข ๓๕ คือ จักรจักรพอ) จึงจะถึงเวลามหาปรินิพพาน คือเวลากระ
จุติกระจายอันใหญ่ยิ่ง พระพรหมาเองก็ พระฤษีก็ก็ เทวดาก็
และทุกสิ่งทุกอย่างจะกระจุติกระจายแยกออกเป็นธาตุต่างๆ อย่าง
ที่เป็นอยู่แต่เดิม

พระพรหมาน ออกนามบ่อยๆ ในพิชิต แต่มีเทวดา
สำหรับพระพรหมาโดยเฉพาะเพียงแห่งเดียว คือท้าวบดินทร
แคว้นอาชรมรณประเทศ ซึ่งเป็นพยานปรากฏว่าพรหมณ
มิได้บูชาพระพรหมาโดยลำพังเลย มักบูชาพร้อมกับพระอิศวร
หรือพระนารายณ์ (ซึ่งหน้าจะเป็นเพราะเห็นว่าพระพรหมพระทัย

เย็น ๆ และไม่มีใครจะขอตัวลงมาตึงตึงในโลก จึงไม่มีใครต้อง
 ประจบประแจงนัก รวบรวบความก็แปลว่าไม่ถนัด จึงไม่ต้อง
 ประจบ ซึ่งเป็นธรรมดาโลกตะหนอย)

พระพรหมานัน ^๕ ว่าดีกายแดง (ไม่ใช่ขาว) มีดีหน้าจึง
 เรียกว่า จิตฺรานัน หรือ จิตฺรมุจ และ อัยฎุภรรณ (แปลหู)
 มีดีกร เครื่องถือมีขารพระกร ขัน (สำหรับหยอดเนยในไฟ)
 กับมีประจำ มีขนูช่อ ปรีวตะ มีหมอนาและ (ในชั้นหลัง ๆ)
 คมกร มีเหตุ คือ พระสร้อยดี เทอญอุปลมภการศึกษ และ
 เรียกว่าพระ พรหมมี ก็เรียก พาหนะ คือ หงส์ (ห่าน) จึงมี
 นามว่า หงส์วาหน ที่ดีก็เรียกว่า พรหมพฤษภา

พระพรหมานัน ^๕ ถูกแย่งกินหารไปให้พระอิศวรและพระ-
 พิษณุแต่ยมมาก จนกระทั่งชอกก็ถูกแย่ง เช่นนารายณ์เดิมก็เป็น
 ชอกพระพรหม แต่ถูกแย่งไปให้พระพิษณุ หนังสือพวกปุราณ
 นนแต่อยู่ข้างจะตลกพระพรหมมาก จึงมีถูกพระอิศวรตรงโทษก็มี
 เกิดในตอกบัวจากนารีพระพิษณุก็มี ถึงในรามายณ์ก็ถูกพอ
 ไซอยู่ และพระพรหมานัน ^๕ คู่มือชยาศัยก็ขัดใครไม่ได้ ใครขอ
 พรก็ให้หงนน ^{๕๖๕๕๕} ยกษมารทกาเรบกมกเป็นเพราะได้พรพระพรหมา

(ที่ฝ่ายเราว่าพระอิศวรเป็นผู้ให้พรนั้น เห็นจะหลงไปโดยเหตุที่ ตกอกตกใจว่าพระอิศวรเป็นยศดอย่างหนึ่ง และถวยเขาคัพพัว่า “โลเกศ” และ “ปรเมษฐ” ซึ่งเป็นนามพระพรหมไปยกให้พระอิศวรนั้นอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งที่จริงไม่ควรจะให้ขึ้นไป เพราะพระอิศวรไม่ใช่เทวดาที่มักใจเย็นหรือมีลักษณะเป็นคนแก่ อย่าง พระพรหม ไม่เชื่อขอให้เทียบกันดูเถิด ดูที่ สีวะ ค่อไป)

นามพระพรหมมา นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ยังมีที่เรียกขานอยู่อีกบ่อยๆ คือ วิชิ เวธา หิริหิณ และ สรัษฏฤ แปลว่าผู้สร้าง ชาติดา [ชาติฤ] และ วิชาติดา [วิชาฤ] แปลว่าทรงไว้ ปิตามหา (บิดาใหญ่) โลเกศ (จอมโลก) ปรเมษฐ (เป็นใหญ่ยิ่งในสวรรค์) สันติ (เก่า) อาทิกวี (กวีแรก)

พราหมณ์ [พราหฺมณ] — เป็นชนชาติ (หรือวรรณะ) ที่ ๓ ตระกูลนักบวช แต่ไม่จำเป็นจะต้องบวชทุกคน

มานวธรรมคำสั่งศรัทธพราหมณ์เป็น ๔ ชั้น [ชาศรม]
คือ :—

๑ — พรหมจารี — นักเรียน มีหน้าที่เบญญูปฏิบคและศึกษาพระเวทในด้านนักคณาจารย์คนใดคนหนึ่ง (เทียบกับทางพุทธศาสนา คือ ตำมเณรและนวกะ)

๒- กฤหสตี - ผู้ครองบ้าน มีภรรยาและครอบครัว
เป็นหัวหน้าในบ้าน ชำนาญและต้อนรับพระเจด ทำการยัญบูชาเซ่ง
หรือช่วยผู้อื่นกระทำยัญกรรม ให้ทานและรับทักษิณา

๓- วานปรสตี - ผู้ยู่ป่า ละเคหสถานและครอบครัว
เข้าไปเพื่อทรมานตน มักน้อยในอาหารและเครื่องนุ่งห่ม กระ
ทำทฤทธิรยาต่างๆ สสมาธิ และมั่นคงในกิจวัตร (พวกคาวตและ
โยคอยู่ในจำพวกนี้)

๔- สันนยาสี - เทวฤกษอาจารย์ เที่ยงชีพด้วยการขอ
เซากิน และตั้งจิตมุ่งอยู่ตรงพระปรพหิมและนฤพาน อิกนัย
หนึ่งเรียกว่า ภิกษุ (แต่คำภิกษุหรือภิกขุในสมัยนี้ ใช้เรียกแต่
นักบวชในพระพุทธศาสนาเป็นพัน พราหมณ์ที่ประพฤติอย่าง
ภิกษุคงเรียกว่าสันนยาสีอย่างเดียว)

ชาติพราหมณ์ มีแบ่งเป็นตระกูลเล็กตระกูลน้อยเป็นอัน
มากเหลือที่จะพรรณนาได้หมด ทันทว่าเป็นตระกูลหรือคณะ
อันมรชอเสียงมากที่สุด คือคณะเห็นอถมคณะใด ดังนี้ :-

ปัญจโคท (คณะเห็นอ) อยู่ในแคว้นองคราษฎร์ (Bengal)
มี ๕ เหล่า คือ

๑. กานยกุพระ อยู่ในเมืองกานยกุพระ (Kanauj)

๒. สาร์ตวต อยู่ในคัมภีร์มฝั่งนาตวต (Sarsuti River)

๓. โทตะ (Gauda, Bengal)

๔. มังคิลา (North Bihar)

๕. อุตกถ (Orissa)

ปัญจทราวิท (คณะไต) คือคณะพราหมณ์ที่มี

๕ เหล่า คือ :-

๑. มหาราษฏรี (Mahratta Country)

๒. เตลึงคะ (Telegu Country)

๓. ทราวิท หรือ ทมิฬ (Tamil Country)

๔. กรรนาฏ (Canarese Country)

๕. กุวิระ (Gujerat)

(ข้าพเจ้าได้เขียนนามตำบล เป็นภาษาอังกฤษกำกับไว้ เพราะเห็นว่า ถ้ามณะนผู้ศึกษาภูมิศาสตร์ตามตำราฝรั่งจะฉงน จะเห็นว่าไม่รู้จักไหนเป็นไหน เช่นเมืองมหาราษฏรีเป็นคน เคยได้ยินแต่ครูเขาเรียกอย่างอังกฤษว่า "มาเร็ดดี" จะให้รู้จักอย่างไร เมื่อมาเห็นเขียนเป็นไทยว่า "มหาราษฏรี")

ภรด [ภรด] — (อ่านว่า "ภรด" ไม่ใช่ "ภรด" ดังนี้)
มีหลายคนทมิฬหรือเขมร ที่พอจะเก็บมารบได้ คือ

(๑) เป็นราชาผู้หนึ่ง ในโบราณสมัย มีนามมาในพระเวท เป็นอวีรบุรุษและมหาชนกของชนชาติหนึ่ง ซึ่งมีชื่อในพระ

เขตเรียกว่า "ภทรค" (เกิดแต่ภทรค) นามท่านภทรคผู้นั้นมักไปปน
กับพระวิศคามิตร เพราะเหตุที่ถูกท้าวภทรคนชอวิศคามิตร และ
ถูกพระวิศคามิตรชอภทรค

(๒) เป็นราชาผู้หนึ่ง อยู่ในมณฑลหรือมณฑลที่ ๓ เป็น
ผู้ที่มีความศรัทธาในพระพิฆเนป็นอันมาก ได้ตราสัมปตเพื่อ
จะได้มาสร้างถ้ำถ้ำพระพิฆเนป็นเนื่องนิตย์ แต่เมื่อมีเหตุทำ
ให้เสียความมุ่งแนວอนนั้น จึงต้องไปเวียนวายตายเกิดอกนาค
กว่าจะได้ถึงที่บุญสุด (นิรพาน)

(๓) โอรสท้าวทศรัถกับนางโกเกย (โกยเกษ) อุนชาพระ
ราม (ซึ่งในรามเกียรติ์ของเราเรียกว่า "พระพรค" นนคตถึง ๒
ชน ชนที่ ๓ คือ อาม "ภทรค" เป็น "ภทรค" ชนที่ ๒ ไม่รู้หนังสือ
เขา "พ" แทน "ภ" ตอ "พ" กับ "ภ" ๒ ตัวนี้ไทยๆ เรามักใช้ปน
กันเยอะมากเพราะอ่านออกเสียงเหมือนกัน) เรื่องราวของ
พระภทรคของกัน มีละเอียดอยู่ในรามเกียรติ์ของเราแล้ว ไม่ต้อง
เล่าซ้ำในท้น เป็นแต่จะขอให้ท่านผู้อ่านตั้งใจให้หน่อยหนึ่งว่า
ในหนังสือรามเกียรติ์ของเรา มีข้อความพระภทรคไม่ได้ถวายเพลิง
ท้าวทศรัถ เพราะท้าวทศรัถกรวด จึงห้ามไว้มิให้นางโกยเกษกับ
พระภทรคถวายเพลิง แท้จริงในรามายณมิได้มีข้อความเช่นนั้น

มกถาวรคิดว่าพระภคเป็นผู้จัดการถวายเพลิงทำวทศรท (ธรรม
 เนียม “ห้ามไม่ให้ดู” หรือห้ามมิให้เผาศพ ไม่ใช่ธรรม
 เนียมของชาวมัชฌิมประเทศ ดูทำทางต้มจะเป็นธรรมเนียมจน
 เพราะจันมักชอบดงโทษกันแปลก ๆ ต่าง ๆ ซึ่งคนชาติอื่นไม่
 ทำ) ออกขอหนังสือกวรทดาวในทน คอเมอพระรามเดรัจ
 คักดงกาทดบเข้ามาครองกรุงศรีอยุธยาแล้ว พระภคได้ไป
 ทาศักกบ “คนขรรพอนคราย อันมีจำนวนนับได้คงตามโกฏี”
 แดะเมอมชยแเดว ไตคงคนเป็นใหญ่ในแคว้นแคว้นแดนคนขรรพ
 เหน็ดานน เหนงคอเรืองศักพระภคพระศัครุมน ซึ่งมออยู่ใน
 รามเกียรตบณปถายขอเรา แดะ “คนขรรพอนคราย” นน
 เรามาเกณฑให้เบนยกษ เพอจะให้คตาย ๆ ครงคักดงกาของ
 พระราม พระดกษณ

(๕) พระภคจันทรวงค์ เป็นโอรสท้าวทุขยัคกับนาง
 ศักกนคดาเป็นราชาครองนครหัตดิน และนิยมกันว่าท้าวภคของคณ
 เป็นประถมจกรพรตติ กษครยจันทรวงค์ค้อทานผุนดงไปเรียกว่ำ
 ภคกษครยไตงนน แดะทไรกนออยู่มากทุดคคช ไซเรียวกษครย
 ปาณทพทง & มีพระยชิษเรูยรเป็นอาทิ (คู้ทปาณจาพ) เหนค
 ณะนการตั้งครามใหญ่ซึ่งกษครยปาณทพทง & ไตกระทำจ้งเรียก

เรียกจำมหาภารตยุทธ์ (คู่ที่ มหาภารต ต่อไป)

(๕) เป็นชื่อพระมุนีคนหนึ่ง ซึ่งนิยมกันว่าเป็นปฐม
จารย์ครูเฒ่าแห่งนาฏยศาสตร์ คือจิรวา (คู่ในภาคผนวก
“กล่าวด้วยนาฏกะ”)

นอกจากนมัสต์ชอภรตอกหลายคน เช่นตัวพระเอกใน
เรื่องนางเมรี ซึ่งเราเรียกกันว่า “พระภรต” นั้น กษอ “พระ
ภรต”

ภรต — “ผู้เกิดแต่ภรต” คือตั้งชื่อพระภรต มักใช้
เรียกกษตริยปาดาทพ

ภรตวรรษ — “แดนพระภรต” คือแดนมนุษยทรุจก
ในโบราณสมัย แบ่งเป็น ๘ ชั้นที่ กล่าวคือ ๑. อินทรทวป
๒. กเครัมต ๓. ตามรจรรณ ๔. อภัสคิมิต ๕. นาคทวป
๖. เต้ามยชั้นที่ ๗. คานรรพชั้นที่ ๘. วรณชั้นที่ กับ
ภรตชั้นที่ รวมเป็น ๘ ด้วยกัน

มคธ — เป็นชื่อแคว้นหนึ่ง ซึ่งบคนรวมอยู่ในแคว้น
พิหาร (Bihar) ภาษาที่ใช้ในแคว้นนี้เรียก มคธ หรือ บาลี
จัดเขาไว้ในจำพวกภาษาปรากฤตอันหนึ่ง (คู่ที่ ปรางฤต)

มีช้วน — แปลว่า “ผู้มอง” เป็นนามพระอินทร์

มัลลิกา — คือดอกมะลิ

มหาภารต — เป็นเรื่องราวกล่าวด้วยมหาภารตยุทธ์ คือ
การสงคราม ซึ่งภารตยุทธ์ (ปางทพทั้ง ๕) ได้กระทำ
กับกษัตริย์โกรพ หนังสือฉบับหนึ่งด้อยยาวมาก แบ่งเป็น ๓๗
บรรพ และตามที่ผู้พิจารณาในวรรณคดีและโบราณคดีได้ตรวจ
สอบแล้วโดยละเอียด ดงความเห็นว่า เรื่องราวต่างๆ ที่รวม
รวมอยู่ในเรื่องมหาภารตนั้น มีเป็นเรื่องอันมาแต่ยุคไตรเพท
หลายเรื่อง แต่ทนมุเตงแถมเติมหรือผนวกดงไปต่างๆ อนุใหญ่
กมเป็นอันมาก

เรื่องมหาภารต ในชั้นต้นก็เป็นแต่เรื่อง ซึ่งพราหมณ์
ท่องจำขึ้นใจและถ่ายทอดด้วยปาก ต่อมาในชั้นหลังจึงได้ดงเป็น
ดงดกษณอักษร ผู้รวบรวมขึ้นเป็นรูปนเป็นฤษ มีเติมว่า
กฤษณไหวปายนเวยาส์ แคมกเรียกกันว่า พระเวยาส์มน
(ท่านผู้กล่าวกณว่าเป็นผู้ทจัดพระไตรเพทดงระเบียบด้วย) พระ
เวยาส์มนได้ด้อนให้แก่ศิษย์ผู้หนึ่ง มีนามว่า ไวคัมปายน และ
พราหมณ์ผู้นี้ได้ไปดงดมหภารตเป็นครั้งแรกดวย ทำวชนเมษย์
ราชัจนทรวงศ์ เมื่อครั้งทำพิธีราชดุษยะ ณ นครหัตดิน (ทำ

ชนเมษายนเป็นโอรสต่างปรกษิต (ต่างปรกษิตเป็นโอรสพระอภิ
มัญญ จึงเป็นนคตาพระอรชุน)

เรื่องใหญ่แห่งมหาภารตนั้น ว่าด้วยกำเนิดแห่งกษัตริย์
ปาดนทพและโอรพ ว่าด้วยวิวาทกัน ตลอดจนถึงการทำสงคราม
คือกันทกุงกุรุษेत्र และพระยุธิษเฐียรเป็นราชาริราช แล้ว
ทำพิธีศิวเมธ (" ปลดขม้วยอุปการ ") จนกษัตริย์ปาดนทพ
& ไปสู่สังวรศักดิ์ เป็นเรื่องราวอันน่าอัศจรรย์พิสดารมากมาย แม้แต่จะ
เก็บเรื่องมาเล่าโดยย่อพอเป็นสังเขป ก็จะต้องการหน้ากระดาษ
มากหลายหน้าจึงจำคองงดได้

นอกจากตัวเรื่องใหญ่ ยังมีเรื่องเกร็ดหรือแถม เช่น เรื่อง
ศกุนคตา [ศกุนคโตปายาณ] ในอาทิบรพ (บรพศักดิ์ ๓)
และเรื่องพระนค [นคโตปายาณ] ในอนบรพ [บรพศักดิ์ ๓]
เป็นคน กบขงมหนงต่อทแต่งจนภายหลังแก ๆ แต่นิยมนับเขา
เป็นต้นหนงแห่งมหาภารต คือ ภาควิทคตา และ หริวิศ (ซึ่ง
มีอธิบายไว้ต่างหากในอภิธาน) เป็นต้น

ตัวอายุของมหาภารตนั้นยากที่จะกล่าวเป็นแน่นอนได้ ถ้า
จะว่าในส่วนของเรื่องนคปราชญ์มีความเห็นว่า ได้รวบรวมจน ในสมัย
กาลประมาณบัดงมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒๕๐๐ ปี แต่คงเข้าใจว่า
เหตุการณ์ ในเรื่องนั้นได้เป็นไปแล้วช้านานก่อนกาลนั้น (คือเมื่อ

ฉบับรวบรวมเป็นรูปเขียน เรื่องราวเป็นเรื่อง ไบรอน อยู่แล้ว) แต่ถึงเมื่อรวบรวมขึ้นแล้วก็ยังมีได้ลงเป็นตายตักษณอักษร จนต่อมาอีก ๒๐๐ หรือ ๓๐๐ ปี เพราะฉะนั้นอายุของมหาภารตฉบับเก่าเต็มแต่ได้ลง เป็นตาย ตักษณอักษรมา แล้วหนังสือ ประมาณ ๒๓๐๐ ถึง ๒๕๐๐ ปี หนังสือฉบับนี้ตายฉบับคัดลอกกันค่อย ๆ มา เป็นที่เคารพนับถือในหมู่ชนชาวมัธยมประเทศว่าเป็นพระคัมภีร์สำคัญ ซึ่งแม่ผู้ใดได้อ่านหรือได้ฟังก็จะเป็นผู้ดีตั้งคนมั่งคั่งอย่างยิง

มหาภายย — ชื่อหนังสือบรรดถา ของอาจารย์ชอ ปตัญชติ ว่าด้วยปาณินโดยากรณ ซึ่งหนังสือสำคัญ เพราะเป็นแบบแผนภาษาตั้งตฤต ตั้งแต่ปาณินได้ทางโดยากรณนี้แต่กมณแต่งบรรดถาอธิบายมาหลายราย มีปตัญชติกราย ๓ กับ กาศยายนาจารย์อีกกราย ๓ เป็นอาทิ

มหाराษฏริ — เขียนตามภาษาพื้นเมืองว่า “มหารัฐ” เป็นภาษาที่พูดกันในแดน มหाराษฏริ หรือตามภาษาพื้นเมืองนั้นเขงเรียกว่า “มหารัฐ” จัดเข้าในจำพวกภาษาปรกฤตอันหนึ่ง ซึ่งไม่เพี้ยนจากตั้งตฤตมากนัก

แคว้นมหाराษฏริณ คือที่เรียกตามภาษาภูมิศาสตร์ของฤช

ว่า “ มาหระตตะ ” (Mahratta)

มาตุลี [มาคต] — ตำราของพระอินทร์

มาลินี — ชื่อต้นไม้ ซึ่งกล่าวถึงในเรื่องศกุนตลา (ศัพท์
แปลว่า “ พวงดอกไม ”)

มิสฺระ — ชื่อสกุลพราหมณ์ ๒ คน ผู้รับใช้พระกนิษฐ
ให้พานางศกุนตลาเข้าไปถวายทั่วทุกชั้นยศ ชื่อศกุนตลาพราหมณ์ทั้ง
๒ นาม ชื่อ ศิวทิวติ คน ๓ ศีวรรณครพ คน ๓

มุกดา [มุกตา] — คือแก้วชนิดที่เราเรียกกันในกาตมัจ
จุบนันว่า “ ไข่มุก ” ตามความเข้าใจกันโดยมากนั้น มัก
ว่าแก้วมุกดา คือพลอยสีขาว ๆ ชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นพลอยอย่าง
เดว ที่พลอยชนิดนี้มาเกิดเป็นมุกดาขึ้นนั้น ก็เป็นเพราะแก้วมุกดา
แท้หรือไข่มุกนั้นหายาก ในเมืองไทยเราแต่ก่อน ๆ จะไม่มีใครเคย
เห็น ครั้นเมื่อจะทำแหวนนพเก้าก็ปรึกษาหารือครูบาอาจารย์
มีมุกดาอยู่ในพวกนพรัตนอันหนึ่ง อาจารย์จึงบอกกล่าว “ เป็น
แก้วสีขาวซึ่งมมาจาก โนมหาดมุทร ” ก็คงร้องกันว่า “ แก้ว
อะไรจะไปอยู่ โนมหาดมุทร ช่าง เถอะ ” ดังนั้นแล้วก็เคยมอง
หาพลอยอะไรที่มีสีขาวมาได้แต่พูดว่า “ นี่เองแหละนะแก้ว ”

มุกดา คาชาจารย์แกพูดไว้จักรพิศดารไป กระหม่อมเอง อ่างม
 แฉ่มอะไรจากที่ขงทะเล มนกลอยบนบกนแหละ ” ทงถงแม่
 ว่าจะไปเอาไข่มุกมาให้ ก็ทงจะไม่ใคร่ชอบด้วยซ้ำ เพราะเห็น
 ไม่เป็นแก้วเป็นพลอย ไม่แฉ่ม ๆ อ่าง ๆ ไม่เป็นลูกบัก ที่ไหน
 จะชอบ

มุน — คอพรหมณชนตั้ง ผู้มีความรอบรูชนตั้ง

เมณฑา — ชื่อนางฟ้า ซึ่งพระอินทร์ ได้จุดให้ลงไปทำดา
 พิศพระวิศคามิตร เมื่อพระวิศคามิตรบำเพ็ญตบะจนร้อนทงไป
 นางเมณฑาอดองพระเกาศึกมุนน จนพิศแตกด้วยความหลงแล้ว
 นางมีบุตรคนหนึ่ง ก็อนางศกุนตลา

ยัชรเวท — ตูที่ เวท

โยคี — ผู้หรือศึกษาในโยคกรรม มักใช้เรียกพรหมณ
 ที่เทียดยอยู่ในบำแตกรรมานคนด้วยอาการต่าง ๆ

ยุธิ ยลฐิย — เป็นนามมหाराชผู้ครองนครหัตดิน เป็น
 พี่ใหญ่ในกษัตริย์ปาดนทพทง ๕ (ตูที่ ปาดนทพ)

รัตนกวี — ตูที่ นวรัตนกวี

รวี หรือ รพี — คือพระอาทิตย์ หรือ ดวงตะวัน นามน

มักใช้เรียกพระอาทิตย์ เมื่อตกต่ำลงอยู่ในหมู่เทวดาตั้งปดเคราะห์หรือเทพเคราะห์ จนอาทิตย์จึงเรียกว่า "วิจาร์" และถ้าจะทำเป็นรูปจำลองของแฉวงในพิธี ก็ทำเป็นแผ่นสัมฤทธิ์กลมดวงทศวง เส้นสุริย ๓๒ ของคุ้ง (คุ้ง สุริย คือไป)

รากลขส — (ชื่อตั้งก็เป็น "รากลขส") เป็นขลุ่ยจำพวกหนึ่งตม ชั่วตม แต่โดยมากมักเป็นศักรูปกับเทวดา อาศัยอยู่ตามป่าช้า ชอบกวนพรพราหมณ์ในขณะทำพิธี มักกวนพรพราหมณ์ผู้คงใจสมาธิ เข้าตั้งในซากศพ กินคน และรบกวนให้ร้ายแก่มนุษย์โดยอาการต่าง ๆ พวกรากลขสเมื่อครั้งได้ทำอภิปธานุสตร์เป็นราชาเทวีอริ่งควานชานใหญ่ จนพระรามปราบแต่ดวงคงขอยส่งไปพักหนึ่ง

ส่วนกำเนิดแห่งรากลขสนั้น มีแต่ใจต่าง ๆ กันในที่ต่าง ๆ บางทีว่าเป็นลูกหลานพระปุตต์ศยมุนี บางทีว่าเกิดจากพระบาทพระชดา วิษณุปุตฺราณ ว่าเกิด แต่รากลขพรพราหมณ์ผู้เป็นลูก พระภคินีกับนางชดาและวามายณถ์ถ่าว่า เมื่อพระพรหมได้ทรงสร้างนาชนแดง ได้ทรงสร้างภูตจำพวกหนึ่งขึ้นไว้เป็นยรรยหานาทางปวง และนาม "รากลข" นั้นว่ามีมูลจากคำว่า "รกลข" นั้นเอง ตามทางที่ควรตั้งนัยฐานคือ รากลขคงจะเป็นคนบ้า

ซึ่งพวกอริยยะได้เข้ามาพบอยู่ในมัธยมประเทศ และได้รับฟัง
 ปราบปราม การรบนคช “เทवासูรสงคราม”

พวกราชาชนมีนามเรียกอีกหลายอย่าง ซึ่งมักเป็นนามบอก
 ลักษณะหรือความประพฤติ เป็นต้นว่า อนุสร อัสร และ
 หนุช มุ่งความว่าผู้ฆ่าหรือทำร้าย อัญญิปัจจ ว่าผู้ขโมยเครื่อง
 ตั้งเวย (อิชฏี) สนธยาพล ว่า “แรงเวดาพลบ” กัมปาญ
 นกัตัญจร ราชวัจร และ สมณียที ว่า “ผู้เที่ยวไปในเวดา
 กตางคิน” นฤชคช หรือ นฤจกษี ว่า “กนคน” ปลาท
 ปลิงกษี และ กราพยาท ว่า “กนเนช” อัสรป อัสตุกป
 เกานป กิลาลป และ วิกตป ว่า “ผู้กนเด็ด” ทันทสุก
 ว่า “ผู้กต” ปรนสิ ว่า “ตะกณะ” มลินมุข ว่า “หน้าดำ”
 แต่นามเหล่านี้มิใช่สำหรับใช้เรียกรากษสโดยเฉพาะก็มี เช่น
 ผู้คำจกเป็น “ราชวัจร” ได้ ยกษกเป็น “นฤจกษี” ได้
 ฉะนั้นเป็นต้น

ราชัน และ ราชันย์ — คำพ้องว่า “ราชันยะ” ในไตรเพท
 ใช้เป็นนามชาติหรือจรรณนกรบ คือมาภายหลังราชันกรบจึง
 เรียกว่า “กษัตริย์” ส่วนศัพท์ “ราชัน” ใช้เป็นทแปลว่า
 “เจ้า” และ “ราชันย์” เป็นศัพท์ใช้เรียกบุคคล ซึ่งแปลตรง

ตามศัพท์ ไทย เราว่า "เจ้านาย" คือ ทเกิดใน ต่กุต แห่งราชา
 ราชันย์ทุกคนมักจะเป็นชาติกษัตริย์ แต่ชาติกษัตริย์ทุกคนไม่ได้
 เป็นราชันย์

รามายณ — คือเรื่องของไทยเราเรียกว่า "รามเกียรติ์"
 เป็นเรื่องโบราณยุคเดียวกับมหาภารต แต่ได้รวบรวมชนกชน
 มหาภารต เพราะในมหาภารตมีกล่าวถึงเรื่องพระรามอยู่ใน
 ฉบับบรรพ (บรรพที่ ๓) แต่ใน รามายณไม่มี กล่าวถึง เรื่อง
 พระกฤษณะหรือศิวดำคัญใด ๆ ที่มีชชใน มหาภารต นั้นเลย ผู้
 รचनाเรื่องรามายณชนน ก็พระฤษัษทรงนามว่า วาลมิก
 (ซึ่งในรามเกียรติ์ของเราเรียกเพี้ยนไปว่า "จันทมฤค" จะเป็น
 ด้วยขอศศรุมากกันมาอย่างไรก็ทราบไม่ได้แน่ จะตของเค้าก็
 คือกกล่าวความยดยาว กิ่งของตไว้ที่) รามายณแบ่งเป็น ๗
 กัณท์ แต่กัณท์ที่เจตนัน เรียกว่า "อุตตรกัณท์" บอกต
 ว่า "แลม" เป็นของใหม่ หนังสือรามายณชนน เป็นที่เคารพ
 นับถือแห่งชนชาวมัธยมประเทศเป็นอันมาก จนทุกจอนหมความ
 นิยมกันว่า "ผู้ใดได้อ่านและได้ท่องพระรามายณ ชนนเป็นที่คอ
 เคารพและเป็นกศศณ จะได้รอดพ้นปวงบาปกรรมและจะได้ถึง
 ชงส์วรรคชนนตั้งตู่พรอมด้วยวงศ์าคณาญาติ"

รูปกะ — ละครตั้งถกฤชนิครันตุง (ดูในภาคผนวกว่า
ด้วยนาฏกะ)

ลักษมี — เป็นมเหสีของพระนารายณ์ ซึ่งมเหสี องค์
เดียว ไม่ใช่สององค์อย่างทมกเขาใจกนอยู่ พระ ศิว นนไม่
ใช้ชื่อกองค์ แต่เป็นนามแห่งพระลักษมีนเอง เช่น ภกวด ก็
เป็นนามอีกนามหนึ่งแห่งพระลักษมีเหมือนกัน และถ้าอำนาจ
หนึ่งจะให้เป็นองค์หนึ่งฉะนั้นไซ้ ก็จะเป็นอันได้มเหสีให้พระ-
นารายณ์อีกหลายองค์ คือ ๑. พระลักษมี ๒. พระศิว ๓.
พระภกวด ๔. พระกษีราพรตนิยา ๕. พระบาทมา ๖. พระ
กมดา ๗. พระชตชีชา ๘. พระจันจดา ๙. พระโลดดา ๑๐.
พระโลกมาดา รวมเป็น ๑๐ องค์ (ซึ่งถึงแม่พระนารายณ์ก็จะ
เห็นพอแก่พระเกษรตยศักรมิง) แต่แท้จริงนนามทั้ง ๑๐ ที่
กล่าวมาแต่ข้างบนนี้ เป็นนามแห่งเทวดาองค์เดียวทั้งสิ้น คือพระ
ลักษมีนเอง

ตั้งนุถาเนตของพระลักษมีน ตามรามายณะว่าเกิดจาก
พองน้ำ จึงไดนามว่า ชลชีชา ("เกิดแต่น้ำ") เมื่อเทวดา
และอสูรทวงเกษรตยศักรมิง นางได้บุตรขึ้นมาจากเกษร
ตยศักรมิง จึงไดนามว่า กษีราพรตนิยา ("ลูกสาวแห่งทะเล

นาม”) และเมื่อผู้ตนมานน ถัดคอกบัว จึงได้นามว่า บัณฑมา
หรือ กมลลา

คือ ๆ ไปในเมื่อพระนารายณ์อวดตาร ก็มักจะได้ไปกำเนิด
เป็นเนือคหรือเป็นญาคัตินิท เช่นในปางวามนาคตารเป็นนาง
กมลลา ในปางปรศุรามวตารเป็นนาง ชรณี ในปางรามวตาร
เป็นนาง สีดา ในปางกฤษณวตารเป็นนาง รุกมีณี

พระลักษมณ์นั้น นับถือกันว่าเป็นตออย่างแห่งนางทั้งงามทั้ง
รูปและภริยา เป็นผู้นำมาซึ่งความเจริญ (ภคระ) จึงเรียกว่า
พระ ภควัตติ เป็นผูอุปถัมภ์บรรดาศักดิ์ทรงปวงทุกชน รูปเขียน
มักมีตักกายทอง นุ่งบนคอกบัว ถัดคอกบัว

โลกบาล - โลกนี้ ตามความนิยมของพราหมณ์ว่ามี
เทวดารักษาทั้ง ๘ ทิศ ดังต่อไปนี้ ๑. บูรพา พระอินทร์ ฤา
เรียกว่าท้าวครุฑ ๒. อากเนย์ พระอิศน์ ทิศเรียกตามนาม
เทวดา ๓. ทักษิณ พระยม ๔. เนรติ พระสุริย หรืออีก
นัยหนึ่งว่าพระเนรติ [นิริฤติ] ๕. ปรัศจิม พระอรุณ ๖.
พายัพ พระพายุ ทิศเรียกตามนามเทวดา ๗. อติร ท้าวภูเว
๘. อีสาน [เอศาน] พระโล่ม หรืออีกนัยหนึ่งว่าพระอศาน
(ภาคหนึ่งแห่งพระศิวะ)

ส่วนในหนังสือข้างพุทธศาสตร์นามักกล่าวไว้เป็น ๒ อย่าง คือ
 ในท้ายชาฎาถวายปริตรใน ๑๒ คำนานกล่าวว่ ปุริมทิศ ท้าว
 ธรรัฐจอมภูต ทักขินเทส ท้าวจิรพหุกจอมเทวดา ปัจฉิมทิศ
 ท้าวจิรบุษย์จอมนาค อุตฺตรทิศ ท้าวกุเวรจอมยักษ์ แต่ใน
 มหาสมยสูตรและภณียกษัตราว่ ปุริมทิศ ท้าวธรรัฐจอม
 คนธรรพ ทักขินเทส ท้าวจิรพหุกจอมกุมภันท์ ปัจฉิมทิศ
 ท้าวจิรบุษย์จอมนาค อุตฺตรทิศ ท้าวกุเวรจอมยักษ์ ดังนี้

เมื่อพิจารณาเทียบเคียงกันเขากับข้างฝ่าย ไสยศาสตร์
 ดังกล่าวมาแล้วข้างบนนั้น จะเห็นได้ว่า บูรพา ท้าวธรรัฐกับ
 พระอินทร์ พอนับว่าตรงกันได้ เพราะถ้าจะว่าพระอินทร์เป็น
 จอมภูตหรือจอมคนธรรพ ก็พอจะใช้ได้ และนาม "ธรรัฐ"
 แปลว่า "รองเมือง" ก็พอควรเป็นชื่อพระอินทร์ได้ ทักขิน
 ข้างไสยศาสตร์ว่าพระยม ในท้ายชาฎาถวายปริตรว่า จิรพหุก
 "จอมเทวดา" ไม่ตรงพระยม แต่มหาสมยสูตรว่า "จอมกุม
 ภันท์" ฉะนั้น ตรวจดูตามศัพท์ "กุมภันท์" แปลว่า "มี
 อันตะเท่าหม้อ" และได้ความว่า "เป็นอสูรจำพวกหนึ่งมี
 พระรุทร (อิศวร) เป็นอธิบดี" ฉะนั้น ดูใจเขวไปใหญ่ไม่
 ตรงรอยกันแต่ทีเดียว คราวนี้ลองตรวจศัพท์ "จิรพหุก" ดูได้
 ความว่า "จิรพโห" หรือ "จิรพโหโก" แปลว่าชอกก็ไม่เข้า

เทพารักษ์ คือ เป็นอันคงดงเห็นเห็นว่า โลกบาดทศัน ข้าง
 พุทธศาสตร์และพราหมณ์ไม่ดงกันได้เป็นแน่แท้ ปรัชจิม ข้าง
 ได้ยศาสตร์ว่าเป็นทิศของพระอรุณ ข้างพุทธศาสตร์ว่าทั่วจักร
 บัณจอนาค พระอรุณเป็นเทวดาผู้มหานาทเกยวแทน เพราะ
 ฉะนั้นเขาเป็นดงรอยกันได้อีกทิศหนึ่ง อุดร เป็นทิศของท้าว
 กุเวร ตรงกันทงในพุทธศาสตร์และโดยศาสตร์ ดงทิศเฉียง
 ข้างพุทธศาสตร์ไม่ได้ออกนามโลกบาด แต่ดงเกิดตามนามทิศ
 ก็ตรงกัน คือตะวันออกเฉียงใต้ เรียกว่า “อาคิเนย” (ทิศ
 ของพระอินทร์) ตะวันตกเฉียงใต้เรียก “เนรตี” (ทิศของ
 พระนรฤกษ์) ตะวันตกเฉียงใต้เรียกว่า “วายุ” คือ พายุพ
 (ทิศของพระวายุ) ตะวันออกเฉียงเหนือเรียกว่า “เอसान”
 (ทิศของพระอิศาน) ดง

อนึ่ง ตามตำรับโดยศาสตร์ ทิศทุกทิศย่อมมีข้างดำคัญ
 ประจำอยู่ เพื่เป็นพาหนะแห่งเทพเจ้าผู้โลกบาดทศัน นาม
 กำหนดไว้ดังต่อไปนี้

๑. ทิศบูรพา ข้างดำคัญชื่อ ไชราพต [ไชราวต]
 หรือไชราจัน นางข้างชื่อ อภรมุ ๒. ทิศอาคเนย์ ข้าง
 ดำคัญชื่อ มุนทริก [มุนทริก] นางข้างชื่อ กบิลดา ๓. ทิศ
 ทักษิณ ข้างดำคัญชื่อ วามน นางข้างชื่อ บังคดา ๔. ทิศ

เนรติ ข้างตำคณฺชอ กุมฺท นางข้างชอ อนุปมา ๕. ทิศ
 ประสจิม ข้างตำคณฺชอชอณฺชน นางข้างชอ อณฺชนนวด ๖. ทิศ
 พายัพ ข้างตำคณฺชอ บุษปทนต์ นางข้างชอ กุฏทนต์ ๗. ทิศ
 อุตฺร ข้างตำคณฺชอ ธรรมโกม ๘. ทิศอีสาน ข้างตำคณฺ
 ชอ ตูประคทะ ส่วนนางข้างตำหรับทศอฺตรและอศานนินไมแน
 ยงมเหตอพงอชอ ๒ คือ อณฺชนา กับตามรรณน แต่พงโค
 จะอชอทศโคไมตจระแนนค ส่วนในหนังสือรามายณน ระบุนาม
 ข้างประจำทศโคได้แต่ตำหรับทศโคใหญ่ ๕ ทศ คือ ๑. บุรพา ชอ
 พลายอวีรุปากษ ๒. ประสจิม ชอพลายโธมนค ๓. ทักมณ
 ชอพลายมหาปทม ๔. อุตฺร ชอพลายหิมปานท

วสันต - ฤดูดอกไม้ผลิ ตรงกับท้องกฤษ เรียกว่า
 “ตปริง” (Spring) ในเมืองเรามากมาเข้าใจกันแต่ยว่าเป็นฤดูฝน
 ซึ่งเป็นความเข้าใจผิดอันเกิดจากความรู้น้อย รู้จักฤดูเพียงสาม
 คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน ฤดูหนาว นามแห่งฤดูทั้ง ๓ นี้เรียกตาม
 ดั้งดกฤต คือ:— ๑. ครษมะ = ร้อน ๒. วรรณษา = ฝน
 ๓. เหมนต = หนาว แต่ข้างมัธยมประเทศ และประเทศที่เหนือ ๆ
 มักแบ่งฤดูเป็น ๔ คือ:— ๑. วสันต = ใบไม้ผลิ ๒. ครษมะ =
 ร้อน ๓. คารท = ใบไม้ร่วง ๔. เหมนต = หนาว

วาทายน — ชื่อกรรมของทางทฤษฎีในเรื่องศกุนคตา
 (อนึ่ง ในทฤษฎีเขาจะขอแรงว่า การทฤษฎีเขาได้ลงใจ
 ในตอนกลางด้วยเครื่องแต่งตัว ว่าให้วาทายนถือไม่ตายอดทอง
 นน ให้อำนาจตกลงไปเช่นนั้นเพื่อจะให้เหมือนตมฺหพระราชา-
 มนเทียร ในปัจจุบันนี้ แท้จริงในบทละครเรื่องศกุนคตาของ
 กาดิทัส มีคำพูดของวาทายนอยู่ชัดเจนว่า “อนิจจาเอ๋ย! ตัว
 เราน่าจะมีสภาพครอบงำมากจริงหนอ ไม่นอน ซึ่งแต่เดิมได้
 เคยถือเพื่อตำแหน่งราชกิจ บัดนี้ตายเป็นเครื่องตำหนิ
 เรา” ดังนี้เป็นพยานชัดเจนอยู่ว่าผู้ทักการตำแหน่งมนเทียรบาด
 ถือไม่เท่าเป็นเครื่องหมายตำแหน่ง)

วาศพ [วาศว] — นามแปลว่า “เป็นใหญ่ในหมู่ผู้”
 ใช้เรียกพระอินทร์ พอดเทวดาที่เรียกว่า วสุ ซึ่งว่าเป็นบริวาร
 พระอินทร์นั้น ตามไตรเพทนับเป็นคณะหนึ่งในหมู่เทวดา ๘ คณะ
 พอดวสุเทพนม ๘ คือ ๑. ชร (เดิน) ๒. อาป (น้ำ)
 ๓. อนิต (ลม) ๔. อนต (ไฟ) ๕. ชรุวะ (ดาวเหนือ)
 ๖. โต้ม (ดวงเดือน) ๗. ปรัคยษ หรือ บัจจุส (รุ่ง)
 ๘. ประภาส (แสงสว่าง) ตามนามทั้ง ๘ นี้ก็เห็นได้ว่า

มุ่งเอาตั้งซึ่งคนในโบราณสมัย เห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญ และ อัครจริย
 จงยกย่องเขาว่าเป็นเทวดา

วิกรม — แปลว่า “กล้าหาญ” “เก่ง” จึงชอบใช้เป็นชื่อ
 กษัตริย์

วิกรมาทิตย [วิกิรมาทิตย] — “กล้าหาญเหมือนอาทิตย์”

เป็นพระราชามหากษัตริย์ครองนครอูรุษยนิ และเป็นกษัตริย์
 แห่งอูรุษยนิที่เรียกว่า “มาลิวสวัต” หรือ “วิกิรมาทิตย” ซึ่ง
 เริ่มเมื่อพระพุทธศาสดานายกาดวงแก้วได้ ๔๗๖ พรรษา พระเจ้า
 วิกิรมาทิตยนิ นัยมกัณวาได้กระทำสงครามขับไล่พวกคัก แต่
 ได้เป็นใหญ่ในอูตรเทศ คือภาคเหนือแห่งมัธยมประเทศ และ
 กล่าวดำเนินอุปถัมภ์นกราชบุรุษราชบัณฑิต มีนวรคันทกัเป็น
 อาภี เป็นทนายมนบาลอกัณวาเป็นมหาราชบุรุษทรงคุณธรรมอันมหา
 ประเสริฐ จระกัณจันยคักโคกัมิได้มีผู้ใดคิดใจเคย ทั้งเป็นมหา
 วัชรบุรุษอันเข้มแข็งในทางยุทธ์ด้วย เพราะฉะนั้นเมื่อเรื่องราวที่เดา
 ถึงพระราชอาชงกัณ มาหลายประการ เช่นเรื่องวิกิรมา
 บัดตงกั ซึ่งชาวมัธยมประเทศชอบเล่ากันอยู่ และพอจะเก็บมา
 แต่งตั้งเป็นคัวอย่าง ดังต่อไปนี้

ของของผู้นอนบางเตียง” พระยามหากษัตริย์วงศ์พระของคอก
 เทวดาซ่อนให้เข้าเพ็ญบาร์มคชไป แดงกอนตรธานเหมือนหินที่
 หิ้ง พระยามหากษัตริย์วงศ์ให้ตงพรอกร่วมวันตามคืน แต่เป็น
 อยุ่เช่นนเหมือนกันทุก ๆ คราวไป จนในที่สุดยงเหตอเทวดาแบก
 แผ่นศิลาอยุ่คนเดียวเท่านั้น พระยามหากษัตริย์วงศ์จะรบดงก
 เทวดานางจึงถามว่า “ราชะ พระกมดแห่งพระของคอกนผองแมง
 หมดมดทินโทษแด้วแดงๆ พระมโนแห่งพระของคอกเป็นประหนึ่งใจ
 เด็กแด้วแดงๆ ถ้าเป็นเช่นนแด้วพระของคอกจะควรประทบเห็นอ
 ธรรมบดดงกแห่งพระเจ้าอกรมมัทศย” พระยามหากษัตริย์
 คำนงอยุ่ครุหิงแด้วกตริ่งตอบว่า “ดูขานหาศอวไมทจะนงเห็นอ
 ธรรมบดดงกแห่งพระเจ้าอกรมมัทศย” ทนได้นนเทวดากแบกแทน
 ศิลาอันเป็นธรรมบดดงกแห่งพระเจ้าอกรมมัทศย เหาะขนตุ้ฟากฟ้า
 พระเจ้าอกรมมัทศยน คามค่านานบางรายกจาได้เดี่ยพระ
 ชนมรพในธนามรบเมื่อทำสงครามกับท้าวคำดีวาหนศักรราชผู้เป็น
 ใหญ่ในทกษณเทศ เมื่อปี ๓๐๔๔ แห่งกตยัค ซึ่งตรงกบบัททิง
 แห่งอกรมมดงกนเอง (คืออกรมมดงกนบจาเต็มแด้วนดินพระชนม
 แห่งท้าวอกรมมัทศย) แคว่ราชาททรงนามว่าอกรม หรือ อกรมมา

ทศย นกมหลายองค์ (เหมือนพระร่วงของเรากมหลายองค์)
 เพราะฉะนั้นไม่เป็นทแน่นอนได้ว่าจะเป็นจักรมองค์ใหม่ ทศยในท
 รม แต่กษครมาดพราชกับกักราชองค์พวกนี้ได้เคยขอขมาท่าง
 ครามคอกันอยู่ช้านานนเป็นแน่นอน และ ได้รบกัน หลายครั้งด้วย
 ผดกกันแพ้ชนะ

อนึ่งในทนมขอควรกำหนดไว้อย่างหนึ่ง เพราะเกยงเนื่อง
 มาถึงการตรวจโบราณคดี และพงศาวดารของไทยเรากด่าคือ
 ในทกษณเทศ อันเป็นแดน พระยาคำดีวาหนกักราช นั้นไม่ยอมใช้
 มาดวัดวัดอันเนื่องจากพระเจ้าอกรมาทศย เพราะเป็นอกรกม จึง
 ใช้ตัวครของศวงเองต่างหาก เรียกว่า "ศักส์วัต" หรือ "ศัก
 ราชส์วัต" ซึ่งเริ่มเมื่อพระพุทธศาณายกาดลงดวงแดงได้ ๖๒๓
 พรรษา ตัวคนแต่ได้ใช้แพร่หลายจนลงเมืองเรากชทเรียกว่า
 "มหาศักกราช" นนแต่ ข้าพเจ้าเคยได้ยหนักแดงโบราณคดีบับนๆ
 ขยากทราบมุดแห่งมหาศักกราช ข้าพเจ้าจึงมความยินดีได้ไว้ใน
 ทน การทศกต์วัดเขามาถึงประเทศเราไม่เป็นทน่าอศักรยอันใด
 เพราะพราหมณทมาทางนคงมาจากทกษณเทศเป็นแน่

วิบูลย์ - ตัวคตทในเรืองละครตั้งตฤต

วิมาน — เป็นชักรกของพระอินทร์ รัตนปางกเรียกว่าเวษ
ยันต์ จะเห็นด้วยเขาชักรวิมาน (ที่อยู่) มาปนกับชักรก “วิมาน”
กระมัง

วิรูปักษ์ — โลกบาดผู้รักษาทิศตะวันตก เป็นจอมภาค (ดู
ที่ โลกบาล ต่อไป)

วิรูปหก — โลกบาลทิศทักษิณ จอมเทวา (ดูที่ โลกบาล
ต่อไป)

วิศวามิตร [วิศคามิตร] — นามแปลว่า “เป็นมิตรทั่วไป”
(ในรามเกียรติ์ของเราเรียกว่า “พระ ศวามิตร” แปลว่าเพื่อน
ของถึง ตูกระไร ๆ อยุ่)

โดยกำเนิด พระวิศคามิตรเป็นชาติกษัตริย์ ในพระฤๅคง
ว่าเป็นโอรสแห่งท้าวจตุโลกบาล แต่ต่อมาถ้าวัดกันว่าเป็นโอรสพระคา
ลินี หรือคาคี ราชอาครของนครกัญญกษัตริย์ และว่าเป็นเชื้อจันทร์
วงศ์ สกฤๅคงไปรพ เพราะฉะนั้นหนึ่งชื่อหรือวิศคามิตร จึงกล่าวว่าเป็น
วิศคามิตรเป็นทั้งไปรพและเทาศิก บางครั้งก็ว่าท้าวจาคีนั้น เป็น
โอรสแห่งท้าวจตุโลกบาล และพระวิศคามิตรเป็นลูกท้าวจาคี จึงมีนาม
ตามสกฤๅคงว่า เทาศิก มีนามตามบิดาว่า คาคีช และ คาคีนิพนธ์
 (“เกิดแต่คาคี”)

เรื่องราวที่เล่าถึงพระอศิวามีศรมยศยาจพิศดารมาก ใจ
 ความน้อยชุกคอ พระอศิวามีศรมยศยาจพิศดารมาก ใจ
 พระอศิวามีศรมยศยาจพิศดารมาก ใจ พระอศิวามีศรมยศยาจพิศดารมาก ใจ
 ได้เป็นเจ้ากษัตริย์ปกครองอย่างเข้มแข็งแรงแรงมั่งคั่งชุกชวย
 ชวยมได้หยุดหย่อน และถึงรบกันด้วยกำลังกายและกำลังฤทธานุภาพ
 พระอศิวามีศรมยศยาจพิศดารมาก ใจ ไปเป็นลำดับ โดยมุ่งอยู่แต่จะ
 เป็นพรหมณ์จึงได้

ในระหว่างที่บำเพ็ญตบะอยู่นั้น เป็นที่เคียดชังแก่เหล่า
 เทวดา พระอินทร์จึงใช้นางเทพอัปสรชื่อเมณฑกาให้ลงมาทำลาย
 พืช นางได้มายั่วยวนพระอศิวามีศรมยศยาจพิศดารมาก ใจ
 ถูกเป็นนางศุกุนธดา พระอศิวามีศรมยศยาจพิศดารมาก ใจ พุศซา
 ว่ากล่าวให้นางเมณฑกาถลบขึ้นไปสู่สวรรค์ แล้วพระองค์ก็ไปยัง
 เขาจักรวาลเพื่อบำเพ็ญตบะต่อไปอีกหลายพันปี

รามายณกถาว่าว่า ในที่สุดเทวดาพากันไปขึ้นวอนพระ
 อศิวามีศรมยศยาจพิศดารมาก ใจ พระอศิวามีศรมยศยาจพิศดารมาก ใจ
 ได้บำเพ็ญบารมีพอแล้ว - ควรยกให้เป็นพรหมณ์ได้ ฝ่ายพระ
 อศิวามีศรมยศยาจพิศดารมาก ใจ ก็กระทำการเคารพต่อพระอศิวามีศรมยศยาจพิศดารมาก ใจ
 ตามสมควรแก่ผู้ทมิชชาชุกชวยมได้ ในฝ่ายพรหมณ์ด้วยกัน เมื่อ

สมัยกาด ที่ ท้าวทศรถครองนคร ศรีอโยธยา นั้น พระวิศณุมนต์เป็น
 บุโรหิตของท้าวทศรถ แต่พระวิศวามิตรตั้งกั้นแล้วจึงไปมาหาสู่
 กันอยู่เนือง ๆ จนได้ขอพระรามและพระลักษมณ์ไปช่วยปราบกา
 กนาสูรแล้ว พระวิศวามิตรก็เลยเป็นครุฑษัตริย์ทั้งต้องนั้นตั้งไป
 จนพากันไปนครมิลิตาในการช่วยมีพรนางสีดา และเมื่อพระราม
 ได้นางสีดาแล้ว ท้าวทศรถยกไปรับกลับเมือง พระวิศวามิตรก็
 ได้ไปในกระบวนท้าวทศรถ จนถึงนครอโยธยาแล้วจึงได้ลากลับ
 ออกไปอยู่จำนักรถทางป่าตามเดิม

วิษณุ — คฤ พิชณุ

วีรบุรุษ — คือคนกล้าหาญเข้มแข็งในการสงคราม คำว่า
 “วีร” หรือ “วีโร” นี้แต่เป็นมูลแห่งคำภาษาละติน “Hero” (ซึ่ง
 อ่านตามสำเนียงอังกฤษว่า “เฮียโร”)

เวท — แปลว่า “ความรู้” (จากมูลว่า วิท=รู้) พระเวท
 เป็นต้นคำรับแห่งไถยศาสตร์ คือศาสตร์ของพราหมณ์แต่งเป็น
 ภาษาสังสกฤตโบราณ แต่งเป็นฉันทหรือกาพย์ จัดเป็นบท
 สรรเสริญเรียกว่า “ตูกต” ตูกตหนึ่ง ๆ มีหลายบทเรียกว่า “ฤก”
 (ฤกเทียบหนึ่งชื่อชนหลัง ฤกก็คชคาถาหนึ่ง ๆ นั้นเอง) ส่วนอายุ

ของพระเจตนัน ไม่มีหัตถะไรที่จะคงเป็นเกณฑ์เพื่อกำหนด
ได้ ข้างฝ่ายพราหมณาจารย์ก็ถือว่าพระเจตนันได้ออกมาจาก
พระโอษฐ์พระพรหม พวกมหาพรหมฤๅษได้จัดขึ้นมาแล้ว จึงนำ
มาอนุষ্ঠานนรชนออกต่อหนึ่ง

ในชนคณพระเจตนมอยู่ ๓ คมภร คือ ๓. ฤคเวท ๒. ยชุร
เวท ๓. สามเวท ซึ่งรวมเรียกนามว่าพระไตรเพท ภายหลัง
จึงเกิดมชนอกคมภรหนึ่ง ชื่อถรรพเวท พระมนูได้กล่าวไว้ใน
มานวธรรมศาสตร์ว่า พระไตรเพทนี้ ประหนึ่งว่าได้รับออก
มาจากไฟ จากอากาศ และจากดวงตะวัน ที่แทนเมื่อ
พิจารณาดูแล้วก็ปรากฏว่า ในชนคณมพระฤคเวทคมภร
เดียว ยชุรเวทและสามเวทเป็นคมภรที่รวมรวมตั้งอยู่ในพระฤคเวท
นั่นเองมาจัดตั้งเป็นระเบียบใหม่ ตามความประสงค์สำหรับประ
โยชน์ต่าง ๆ กัน คือ ตั้งอยู่ในยชุรเจตนัน จัดไว้ตามลำดับ
ที่จะต้องใช้ในการทำพิธีต่าง ๆ ของพราหมณ์ และเป็นหน้าที่ของ
พราหมณ์ที่เรียกว่าชอวรูปุ คือ ผู้เป็นศกการลงมือทำพิธีต่าง ๆ
เช่น พิธีกรรมเป็นต้นนั้น เป็นผู้บมมนตรี ในขณะที่ทำกิจต่าง ๆ ดังนี้
เป็นต้น

พระเวททุก ๆ คมภรแบ่งเป็น ๒ ภาคคือ มนตรี ภาค ๓
พราหมณะ ภาค ๓ มนตรี คือ คำฉันทที่ใช้สวดหรือขันใน

เวลาทำพิธี พราหมณะ คือคำอธิบายพรวนณาด้วยกัจจการท
 จะพึงกระทำในพิธี กับมนตรีเจษปนายด้วย แต่งเป็นร้อยแก้ว
 พราหมณะเป็นหนังสือซึ่งแต่งขึ้นสำหรับประกอบกับมนตรี เพื่อ
 เป็นคำอธิบายอีกชั้นหนึ่ง ถ้าจะเปรียบข้างฝ่ายพระพุทธเจ้าตมา
 ของเรา ภาคมนตรีเหมือนพระบาท ภาคพราหมณะเหมือน
 พระขรรค์ถลา (คำที่อธิบายเช่นนุชโคตเคยมอชแล้ว หรือโค
 เคยเขาใจได้ ในกัจจางวัดอยู่บ้างคงจะเข้าใจพอแล้ว แต่ที่
 เคยมอชหรือไม่เข้าใจได้ในกัจจางวัด เห็นการเช่นเป็นการ
 เสียเวลาอยู่แล้ว ถึงแม้จะอธิบายให้ยากกว่านกกงไม่เข้าใจ
 และจะไม่ดีปรารถนาจะรุดตไปนกกด้วย จึงเห็นว่าอธิบายเพียง
 นกพอแล้ว) นอกจากนยงหนังสือเพิ่มเติมอีก ๒ จำพวก เรียก
 ว่า อารัญยกะ ๓ อปนิษัต ๓ เป็นหนังสือดัดบทร้อยแก้ว
 ตัดบทกัน เป็นข้อความกต่างด้วยพระเป็นเจ้าและธรรม ชาร์ณ
 ยกะเป็นหนังสือสำหรับเขาไปท่องในป่า และไม่ติดกับอุปนิษัต
 ปานใดนัก

หนังสือพระเวททั้งปวงแบ่งเป็น “ กาดณี ” หรือวิภาค
 ใหญ่ ๒ วิภาค คือ กรรมกาดณี หรือ กรรมวิภาค ๓
 ฉานกาดณี หรือ ฉานวิภาค ๓ บรรตามนตรีทั้งหลายจัด
 เป็นกรรมวิภาค บรรดาพราหมณะ ชาร์ณยกะ และอุปนิษัต

จัดเป็นฉานฉาบ

มนตรีทางทลายจัดรวมกันเขาแดง เรียกว่า สีหิตา พระ
ฤๅทเวทและพระตำมเวท มีคัมภีระ ๓ ดัหิตา แต่พระยัษฐเวท
มี ๒ ดัหิตา

บางคนจะได้อธิบายถึงพระเวททั้ง ๔ โดยสังเขป พอให้ผู้ชาน
ได้ทราบเค้าบ้าง ดังต่อไปนี้

(๓) พระฤๅทเวท เป็นคัมภีระ ๓ และเก่าที่สุด มีผู้กต
(บทสรรเสริญ) อยู่ ๓๐๓๗ คู่กย มีฉาดฉริยะ (บทสรรเสริญ
เพิ่มเติม) อีก ๓๓ รวมทั้งสิ้นเป็น ๓๐๗๐ บท จัดเป็น ๗ ฉัยฏก
หรือฉนิท ฉนิท ๓ แบ่งเป็น ๗ ฉัยยาย จัดเป็นฉรรค ๒๐๐๐
ฉรรค มีจำนวนฤๅ (กาถา) ๓๐,๔๑๗ ฤๅ หรือ ๓๕๓,๗๒๐ บท
อีกอย่างหนึ่งจัดเป็นมนๅทต ๓๐ มนๅทต และอนุฉาก ๘ อนุฉาก
จำนวนฤๅคงเท่ากัน

ส่วนข้อความในพระฤๅทเวทนั้นมกต่างด้วยเหตุต่าง ๆ ซึ่ง
สรรเสริญและบนขอให้ช่วยกำจัดภัยต่าง ๆ มีอาทิคือพระอินทร์
(คือผู้เป็นหัวหน้าแห่งเทพเจ้าทั้งหลาย และเป็นใหญ่ในส่นฟ้า
อากาศ) พระอคนิ (คือไฟ ซึ่งเป็นทนต์บถมาก เพราะจะทำ
กิจพิชิต ๆ ก็ขาดไฟไม่ได้ และทรงเป็นผู้ให้อาหารและความชอบ
อุ้นและแต่งสว่างด้วย) พระสุรย (คือพระอินทร์เป็นบ่อเกิดแห่ง

ความชอบอื่น แต่มักดรรชนีรวม ๆ กับพระอัครนี้ และบางที่ก็
เรียกว่า “ไฟฟ้า”) นอกจากนมหบทบถ คือพระ “ไทยต์
บิคร” (“พระพอบนฟ้า” ผู้เป็นใหญ่ในฟากฟ้าคือดวงรศ)
พระอหิที (“ผู้ไม่มีที่สุด”) พระจรูณ (“เจ้าฟ้า” ภายหลัง
นับว่าเป็นเจ้าแห่งหน้าทั่ว ๆ ไป) พระอุษะ หรือ อุษา (“รุ่ง”
เป็นธิดาพระไทยต์) พระอศิน (ลูกแฝดแห่งพระสุริย) พระ
ปฤถฉ (“พระกัจจ” คือแผ่นดิน เป็นมารดาโลก) พระมรุต
(เทวดาอม) พระรุทธะ (ผู้เป็นใหญ่ในพยุ) พระยมหรือ
ธรรมราช และพระโธม คือนาเถาโธมที่คมในพืชต่าง ๆ อันเป็น
ทงพระทัยเทวดาและพอใจพราหมณ์

บรรดาคำดรรชนีในพระฤคเวททุกดุษต์ มีนามฤษษุฑ
ได้ดัดกับมาต่อนคือ มีพระวศิษฐ์ พระวิศคามิคร และพระ
ภรทวาช เป็นชาติ คำดรรชนีเหล่านี้ได้ทงจำกันคือ ๆ ลง
มาด้วยปากแต่คักคำบรรพ แต่จะได้มาเขียนดงเป็นด้ายดักษณ
อักษรเมื่อไรก็หาปรากฏไม่ การด่อนพระเวทโดยวิธีให้เดา
บนัน ทำให้เกิดมีด้าธาจนอกเป็นหตายด้าธา คืออาจารย์
ต่างคนต่างใช้ถ้อยคำจำนวนต่าง ๆ กัน แต่ใจความก็คงดงกันทง
น

ฤคสัหิตา น มพราหมณะอยู่ ๒ คัมภร คือ โอดเรย

พราหมณะ ซึ่งถกพยหนึ่ง เรียกว่า อาศวลายน ๓ เกา-
ยติกพราหมณะ หรือ ศางขยายน ๓ เป็นคำรับดำหรับบอก
หน้าที่พราหมณผู้กระทำหน้าที่โศกฏ คือผู้สวดมนต์รักถ่อมใน
การพิธีต่าง ๆ เช่นเจด้าทำไฟฟ้าเพื่อใช้ในการพิธีเป็นต้น (ใน
หนังสือไฮดเรยพราหมณะ มอชุกอนหนึ่ง ซึ่งกล่าวด้วยพระราษ
ตุยะแฉะราชาภิเศก) อนึ่ง ถุกตั้งหิตาน มอชุนนิต ๓ ชื่อ
ไฮดเรโยปนินัท พ่วงชุกด้วยไฮดเรยพราหมณะ แฉะมชารณ
ชกะชื่อ ไฮดเรยารณชกะ ๓ เกายติกยารณชกะ ๓

(๒) พระยชัรเวท เป็นคัมภรท ๒ มล็ดกตั้งคคมา
จากพระฤคเจทเป็นพน แฉะมชอความเป็นรอยแฉะวบางคณชง
แปลกกับพระฤคเจท พระยชัรเวทนมยเรยนมมาก เพราะเป็น
คณคารบดำหรับพราหมณ ทมหนาทถมอกระทากจพิธีต่าง ๆ
คือพราหมณผู้กระทำกจในค้ำแห่งทเรยกวาชอชยุ ซึ่งเป็นผู้
ชระมากกว่าชุน (เทียบกกับในเมืองเรากคือเป็นพระศรพราหมณ
พฐ)

เมอมมยเรยนมมาก ก็เป็นชระมคชอยแฉะทจระคองแฉะกเป็นดำชา
มากยงกวาพระเจทคัมภรทอน ใช้แฉะเทานน มีหน้าช้ามแฉะกเป็น
๒ ตั้งหิตา คือ ๓. ไศคคตริยตั้งหิตา หรือ กฤษณยชัร (ดำ)
๒. วาษตั้งเนยตั้งหิตา หรือ ชวชุนยชัร (ฉอง) การทเกิดม

เป็น ๒ คมภี ๑๗๕ ๕ ตามความต้นนุษฐานอันควรเชิดโคก
โคกตรียต์หาคานน เป็นหนังสือเก่ากว่า ยงจัดระเบียบไม่ดี ๒๕
ความเปะปะอยู่มาก จึงมีผู้มาจัดตั้งรูปฉบับใหม่เรียกว่า วาขัต
เนยต์หิดา แต่คงจะมีบางอาจารย์ไม่ยอมใช้อย่างใหม่ คงใช้
อย่างเดิม จึงยังมีเป็น ๒ นิกายอยู่ต่อมา

ไตรศตวรรษสังหิตา หรือ กฤษณยัชชुर นน จัดเป็น ๗
กัณฑ์ ๕๕ ปรัศนระ ๖๕๓ อนุวาก ๒๗๗๗ กัณฑ์กา (กัณฑ์กา
๓ มีประมาณ ๕๐ บาท) พราหมณะสำหรับกฤษณยัชชุน ชื่อ
ไตรศตวรรษพราหมณะ และมีอุปนิษทพวงท้ายพราหมณะน ชื่อ
ไตรศตวรรษโฆปนนิษท มีชารณยกะ ชื่อ ไตรศตวรรษารณยกะ

วาขัสเนยต์หิดา หรือ อรชุนยัชชुर นน จัดเป็น ๕๐
อัยย ๓๐๓ อนุวาก ๓๗๗๕ กัณฑ์กา พราหมณะสำหรับ
อรชุนยัชชุน ชื่อ ศัตตปถพราหมณะ เป็นคำรับสำคัญและใช้
มากกว่าคำรับอื่น เพราะเป็นคำรับของพราหมณพิช (มีเรื่อง
ราชตุยะและราชาภิเศกอยู่ในนั้นด้วย) มีอุปนิษทชื่อ อโฆปนนิษท
มีชารณยกะชื่อ พฤทท์ออรณยกะ

(๓) พระสามเวท เป็นคัมภีร์ ๓ (เรียกว่า " สาม ")
ไม่ใช่เพราะเป็นที่ ๓ คำสามในที่นี้มาจากคำ " สามัน " (เท)
รวบรวมที่ต่าง ๆ สำหรับพราหมณผู้กระทำหน้าที่เรียกว่าชุต

คาคฤ คือผู้มีหน้าที่ส่งจดเห็ดด้อม (อย่างคฤผู้ส่งเวียงเป็นต้น) บทเห็ดโดยมากเก็บมาจากฤกษ์ดีหิดา แต่เขามาจัดระเบียบใหม่ให้เหมาะแก่ความประสงค์ในกิจพิธี

สามลัทธิ แบ่งเป็น ๒ ภาค ๓. บูรพารจิก หรือ ฉันทโศกรณดี มีบทเห็ด ๕๗๕ บท จัดเป็น ๕๗ ทศกิติ และแบ่งอีกเป็นปรปาสูระ และอรรคปรปาสูระ ๒. อุดตารจิก หรือ อุดตารจิกนดี มีบทเห็ด ๑๒๒๕ จัดเป็น ๘ ปรปาสูระ แบ่งเป็นอรรคปรปาสูระอีกด้วย และโดยมากจัดไว้เป็นไตรยางศ์ (คือชุดละ ๓ บท) ส่วนพราหมณะสำหรับพระดำมเจตนมถง ๘ คัมภีร์ ที่ดำคณียอยู่ ๓ คือ เปวราช หรือ ปัญจวิศพราหมณะ ๓ ตาเนทียพราหมณะ ๓ ยัทวิศพราหมณะ ๓ มีอุปนิษัต ๒ คือ เกโนปนิษัต ๓ ฉานโกลโยปนิษัต ๓

(๔) พระอภรรพเวท เป็นพระเวทที่ ๔ หรือพระเวทใหม่ เพราะเป็นคัมภีร์ซึ่งแต่งขึ้นภายหลังพระไตรเพท และพระมนุมีได้กล่าวถึงโดย คัมภีร์นี้โดยมากเป็นร้อยแก้ว มีเป็นฉันทอยู่ตักส่วน ๓ ใน ๖ เท่านั้น และในฉันทภาคนี้ ประมาณ ๓ ส่วนใน ๖ เป็นฉันทที่เก็บมาจากฤกษ์ดีหิดา นอกนั้นใหม่ ตามที่นักปราชญ์ได้พิจารณาดูแล้วถึงความเห็นใจว่า ผู้ที่แต่งพระ

ใครเพ่งก่อนนั้น มีความเคารพนับถือเทวดาคงๆ มุตนาย
หรือบิดาผู้เมตตาจิตมาก เพราะฉะนั้นทกดอนหรือค่างง
จึงเป็นไปทางเชิญมาช่วยอนุเคราะห์ที่ต่าง ๆ อย่างฐานผู้ไมตรี
แต่ผู้แต่งพระอรรถพเวทน์ ดังเกิดได้ความกลัวเทวดา
อย่างกลัวผู้ชั่วร้ายและใช้อำนาจโดยถือกำลังเป็นใหญ่ จึงใช้
ถ้อยคำอันมีไปทางคิดดินบน และมีความเชื่อกันในมนตรีและ
ของขลังต่าง ๆ อันนิยมกันว่าให้ร้ายผู้อื่นได้ และทำลายคุณ
ของผู้อื่นได้ มนตร์และสิ่งของขลังเหล่านี้รวมอยู่ในศัพท์ว่า
“อาถรรพณ์” ที่ไร ๆ กันชยว่า “สิ่งอาถรรพณ์” นั้น
คือสิ่งขลังของต่าง ๆ เพื่อบังคับแก่ผู้บัง หรือบงการแก่ผู้เป็นอมิตร
และอรรถพเวทน์ หรือกล่าวคือบงการอันจะนำมาแก่พยากรณ์ และ
มรณภัย (คือกตบัตร์ดุมเพลิง) ทำร้ายแก่อมิตรโดย
เสกสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปเข้าในคอหรือฝังรูปฝังรอย (คือกระทำ
“คุณ”) และทำให้ชุ่มความรักใคร่ (คือทำ “เสน่ห์”)
เหล่านี้เป็นคน

พระอรรถพเวทน์ อีกนัยหนึ่งเรียกว่า พราหมณ์เวท
เพราะกล่าวว่าเป็นคำรับดำหรับพราหมณ์ ผู้ใหญ่ ผู้กำกับกิจพิธี
ซึ่งเรียกว่า พรหมพราหมณ์

พราหมณะสำหรับบ่อถรรพเวทนี้ ชื่อ โกลฐพราหมณ
มีอุปนิษัตกรวมเบ็ดเตล็ดถึง ๕๒ เด็ม แต่ที่นับว่าสำคัญ คือ
กโถปนิษัต ๑ ปรีศโนปนิษัต ๑ มุณฑกโถปนิษัต ๑ มานี
ทุกโยปนิษัต ๑

อนึ่ง นอกจากพระเวททั้ง ๔ นี้ ยังมีตำรับจำพวกหนึ่ง
ซึ่งเรียกว่า อุปเวท ซึ่งกล่าวด้วยวิชาศาสตร์ต่าง ๆ กล่าว
คือ ๑. आयรเวท หรือ แพทยศาสตร์ (วิชาหมอ) ๒. ลาน
ธรรพเวท หรือ ดัตตยศาสตร์ (ตำราขบรวงและคนตรี) กับ
นาฏยศาสตร์ (ตำรารำ) รวมกัน ๓. ชนุรเวท คือ วิชายิง
ธนูและยุทธศาสตร์ ๔. สถาปัตยกรรม หรือสถาปัตยกรรม
(วิชาก่อสร้าง)

วิชาเรียนพระเวทให้เป็นผลนั้น เรียกว่า เวทวงค์ ประ
กอบด้วยองค์ ๖ คือ :-

- (๑) ศีกษา การเรียนออกดำเนียงให้ถูก ทั้งรุกครุ
ลหุและวิธานทั่ว ๆ ไป
- (๒) ฉินท์ รุกคณระฉินท์ และแต่งบ้างพอควร
- (๓) วิทยากรณ มีฉบับของปาณินี่เป็นอาทิ
- (๔) นิรุกตี แปลศัพท์ มีฉบับของยาสตะเป็นอาทิ

(๕) โขทัยนิษ คือโหราศาสตร์

(๖) กัลป์ คือตำรากระทำการพิธีต่าง ๆ ดังปรากฏอยู่ใน
ใน สุตร ต่าง ๆ

ศักร หรือ ศักรินทร์ — คือพระอินทร์ คำว่า “ศักร”
แปลว่า “มีแรงมาก” “ขลัง” อนึ่ง ขอสองแห่งว่า “ศักร”
กับ “ศก” นนผิตถัน ศักร [ศักร] คือพระอินทร์ แต่
ศก หรือ “ศก” [ศก] เป็นนามแห่งชนจำพวกหนึ่ง ซึ่งมี
ชื่อเดียวกันกำหนดจดจำ เพราะ วิชาสมบัติใช้ อยู่ใน เมืองเรา
และเรียกว่า “มหาศักรราช” นน คือเป็นวิชาของพวกศก
และคำว่า “ศก” ซึ่งใช้ไนที่แปลความว่า “บี” นน ก็มา
จากมุตเดียวกัน (ดูที่ วิกรมชาติย์ ตอนกล่าวด้วยเรื่อง
สัตว์)

ศักราวตาร — นามตำบล ซึ่งกล่าวในเรื่องศกุนตลาว่า
เป็นที่อยู่แห่งกุมภิล ชาวประมงผู้พบแหวนทองคำขุ่นนี้ (ดูที่
กุมภิล)

ศกุนตลา [ศกุนตลา] — เป็นธิดาพรวิศวามิตรมุนี
กับนางเทพอัปสร ชื่อ เมณฑา ซึ่งพระอินทร์ใช้ลงมาทำดาบพิช
(ดูที่ วิศวามิตร) เมื่อศกุนตลาคลอดแล้ว นางเมณฑากลับไปสู่

ตจวรก็ ได้ทอดทิ้งกุมารน้อยไว้ในกตางป่า มั่นมาเลี้ยงดูอยู่
 พักหนึ่ง จึงได้นามว่า ศกุนตดา (จากคำ "ศกุนต" = นก)
 พระกณเฑาะฐาบดีไปพบกตางป่า จึงเก็บไปเลี้ยงไว้อย่างบุตร
 จนเจริญวัยเป็นธำรงแล้ว ท้าวทศชนก กษัตริย์จันทรวงศ์
 ครองนครหัดคืนจึงไปพบรักใคร่ได้ด้วยกัน และมีเรื่องราวพิสดาร
 ดังปรากฏอยู่ในบทละครนั้นแล้ว

เรื่องนางศกุนตดา มีอยู่ในชาติบรรพ (บรรพที่ ๑)
 แห่งมหาภารต เป็นเรื่องเกร็ด เรียก "ศกุนตโลปาจารย์"
 ภายหลังกาลที่ท้าว รัตนกัจจิงได้รจนานเป็นบทละครให้ชื่อเรียก
 ว่า "อภิษญาณ ศกุนตดา" ("อภิษญาณ" แปลว่า
 "เครื่องเคียน" หรือ "จำได้โดยอาศัยตั้งใดตั้งหนึ่งเป็นเครื่อง
 เคียน")

นางศกุนตดา นอกจากที่มิชชอเตียงว่าเป็นนางเชกใน
 เรื่องละคร ซึ่งกตางมาเดวมน ยังมิชชอเตียงทางพงศาวดารอีก
 เพราะเป็นพระมารดาแห่งท้าวภรตจักรพรรดิราชาธิราช (ดูที่
 ภารต ๓.)

ศลี [ศลี] — เป็นนามพระจันทร์ (ดูที่ จันทร)

ศลีพงษ์ — คือองค์พระจันทร์

๑. ศิวะ — คือพระเป็นเจ้า ซึ่งมักเรียกกันว่า พระอิศวร
 ในชั้นต้น คือในยุครไตรเพท นาม ๓ วัระ ไม่มีเดย มีแต่เทวดา
 องค์หนึ่ง ชื่อ รุทฺร ซึ่งในชั้นหลังมากตายเป็นพระศิวะเทพ เป็น
 เทพเจ้าผู้มีอำนาจมากและศิวาย จึงนับว่ามหานาทเป็นผลตาม
 ทำตาย ในยุคไตรเพทนั้นพระรุทฺรเป็นเทวดาสำคัญ "เป็นเจ้า
 ใหญ่เหนือการตั้งรเวศรและยัญกรรม เป็นมีบาบศโรค ฯลฯ"
 แต่ก่อนอำนาจมาก ถึงอชฺระ ถึงธนูศร และศิวายชยายัง
 เป็นผู้ทำตาย ในยุชรเวทกล่าวถึงพระศิวะว่า "ศอนิต ภาย
 แดง มีตาพินตา" แต่ชื่อแห่งหนึ่งเรียกนามว่า "ไตรยัมพก"
 ซึ่งแปลว่าสามตา ในหนังสือพราหมณะต่าง ๆ มีเจ้าเรื่อง
 กำเนิดพระรุทฺรไว้ว่า พอเกิดมาก็ร้องไห้ พระประชาบดีเป็น
 เทพบิดรถามเหตุผล ก็ตอบว่าเพราะยังไม่ชื่อ พระประชาบดี
 จึงให้ชื่อว่า รุทฺร (จากมุต "รุท" = ร้องไห้) แต่ชื่อแห่ง
 หนึ่งมีว่า ได้ชื่อชื่อถึง ๘ ครั้ง และได้ชื่อเป็นลำดับ ๘ ครั้ง คือ
 ภาพ สรรพ ปศุบัติ อครเทพ มหาเทพ รุทฺร อส้าน
 และ อสนิ ในชั้นอุปนิษทพระรุทฺรสำคัญจนอีก จึงเรียกว่า
 มเหศวร

ในชั้นรามายณะและมหาภารตนั้น ก็ยังเป็นใหญ่อยู่แต่แค่
 คู่แม่ พระนารายณ์ บ่อย ๆ เช่นเมื่อ ครอง ไปช่วยทำอ พานา ตูร

ในเรื่องพระอิศวรเป็นต้น และบางแห่งก็มีตั้งใจจะไถ่เกตุย
ระหวางพระอิศวรกับพระนารายณ์ ครั้นลงมาในชั้นหลัง ใน
หนังสือพวกปราชญ์นั้น ก็แต่งแต่หนังสือนิกายไท่หนี่ ถ้าเป็น
หนังสือ ไค้พยี่นิกายก็ว่า พระอิศวร เป็นใหญ่ยิ่งกว่าใคร ๆ แต่ถ้า
เป็น หนังสือโพชนิกายก็ซึ่ง เขาความเป็นใหญ่ ไปให้ พระนา
รายณ์ ถึงแก่ให้พระอิศวรแต่งตั้งความเคารพก้ม

ถ้าจะกล่าวถึงรูปก็ตาม คือพระอิศวรนั้น นิยมกันว่าเป็น
ผู้สูงผู้ผดุง ผู้ดูแล ในหน้าที่ผู้สูงและผู้ทำให้ผู้ย่นเรียก
ว่า พระ รุทฺร บาง พระ มหากาล บาง แต่การต่างย่อมถือ
กันว่าเป็นของดี เหมือนทำให้สะอาดปราศจากมลทินโทษแล้ว
จึงจะได้อำนาจใหม่ จึงเรียกพระเป็นเจ้าผู้บันดาลให้สะอาด
เช่นว่าพระ ศิวะ หรือ พระ สังกิร เป็นมงคลนาม ๒ อย่าง
และโดยเหตุที่ต่างแล้วกลดบให้เกิดชนใหม่เต็มอไป จึงเรียกว่า
พระ อิศวร หรือ พระ มหาเทพ คือพระผู้เป็นเจ้าอันใหญ่
ยิ่งสูงสุด เครื่องหมายแห่งพระอิศวร ในหน้าที่ผู้สร้างชน ใหม่
คือ พระ ศิวลึงค์ อันเป็นเครื่องหมายแห่งความเกิด และ
พระ โยนิ คือศักดิ์ หรือแรงของพระอิศวร เป็นเครื่องหมาย
แห่งกำเนิดเหมือนกัน จึงมักไว้รวมกัน อีกประการหนึ่ง
พระอิศวรเป็น มหาโยคี เป็นทมิฬแห่งจิตของพราหมณ์ทั้ง

ปวงในทางสัมภเวยาและเข้ามานัดมาธิ เป็นยอดแห่งกรรม
 บัญญา ในส่วนเป็นมหาโยคิน มีนามเรียกว่า ทิคมพร
 ("ม่อมพรเป็นเครื่องนุ่งห่ม" คือเปลือยกาย) และ ชุรชฎ
 ("มูนธมมอ์รุงรัง") ถ้าจะกล่าวถึงในส่วนของนิหารในทางทำ
 ดายให้แรงขงอก ก็เรียกว่าพระ ไกรพ ("ผู้ทำลายอย่างคู้")
 อักประการหนึ่ง พระอิศวรโปรดอยู่ตามดู่ต่าน หรือที่เผาศพ
 และมีผู้เป็นบริวาร จึงเรียกว่าพระ ภูเศศวร บางที่ก็มีเวลา
 โปรดจับบรรพชาชนิตที่เรียกว่า "ตาณฑาพ" (นี้เป็นมุดแห่งคำ
 "คณตก" ของชวา) และโดยเหตุที่มุดำมตา จึงเรียกว่า
 พระ ตรีโลจนะ หรือ ไตรบัมพก ศาที่ ๓ นนมชานภาพ
 มาก อาจจะมีนาคให้เป็นไฟสังหารได้ทุกอย่าง ครนเมือกอน
 นำอำมฤตในเกษียรสมุทรนั้น ได้นำพิษขึ้นมาก่อน พระอิศวร
 ค้มเข้าไปทำให้คอเขียว จึงได้นาม นลกลฐ เมื่อพระจันทร์
 อ่อนนอนให้ช่วยพาเข้าไปในเทพธภาได้เอา พระจันทร์ เป็นมันเข้า
 ไป (คู้ที่เรื่อง พระ จันทร) จึงได้นามว่า จันทรเศขร
 และเมื่อพระคงคาจะลงจากสวรรค์มาสู่มนุษย์ก็มี พระอิศวรเกรง
 ว่าน้ำจะท่วมโลกหมด จึงเอาเกศาทำทวนกบแก้ว จึงได้นามว่า
 คงคาชร

นอกจากนามทุกดวงมาแฉวน ยังมีอีกเป็นช่นมาก นับ

ด้วยพื้น แต่ที่ดำคัญ ๆ คือ อโฆร (น้ำกดัว) พัทธรุ และ
 ภควัด (“พระเป็นเจ้า”) คิริษ (จอมเขา) หร (ผู้จับ)
 อีสาน (ผู้ครอง) ชฎาธร (ผู้หม่อม “ชฎา” แปลว่าหม
 ที่หมั้นแล้ว) พระกาล (เวตา) กาลัญชร กปาล มาลิน
 (ได้มาตย์หวัระโหด) มเหสร มฤตยุนุชย์ (ผู้ชำระ
 มฤตย) ปศุบดี (เจ้าแห่งปศุสัตว์) สถานู (มัน) อุกร
 (ตุ) วิรุปากษี (คาพิการหรือแปลก) และ วิศวนาถ หรือ
 วิศเวศวร (เป็นใหญ่ครองทั่วไป)

รูปพระอิศวรมักทำเป็นคนขาว มีตาดำมตา ตาที่ ๓ อยู่
 ตรงหน้าผากมีจันทรครึ่งซีกอยู่เหนือหรือด้อมดวงที่ ๓ เกศาหมุ่น
 เป็นชฎา มีประจำหวัระโหด [มุนีจากมาตา] กัดขึงคอ และ
 มีตั้งวางเป็นงู ค่อยดิ้นต นุ่งหนังเสือ หนังช้าง หรือหนังกวาง
 มีขาดนะเป็นหนังเสือ ดยตรคู่ต ชช ปีนาก บาง ถ้อยหรือ
 อชคัพ บ้าง ถ้อยบนเขาระว้าง ถ้อยคทายอดหวัระโหดชช
 จัญวางคี บ้าง ถ้อยมาคีบ้าง มีภูตเป็นบริวาร สถานที่ถักถัก
 คีเข่า ไกลาส (ที่เขียนว่า “ไทรดาด” นั้น เป็นอันแดง
 เกินจากของเดิมไป)

พระมหิตพระอิศวรคือพระอุมา ซึ่งเรียกว่าพระ บรรพต
 บ้าง พระ มหาเทวี บ้าง หรือพระ เทวี เฉย ๆ บ้าง เป็น

บุตรท้าวหมวด (เขาคีมัตถ์) เป็นกษัตริย์ของพระอิศวร เพราะ
 ฉะนั้นจึงมีเครื่องหมายคือ พระโยนช้อยด้วยกนกบพระศิวตั้งค
 พระเทวอนนมเป็นสองภาค ภาคหนึ่งใจดี ภาคหนึ่งดุและมือทช
 ฤทธิมาก มีนามหลายนาม ในเดือนภาคข้างดี ชื่อพระ อมา
 เป็นนางงาม เคารวี (เหตของและกระ้าง) บรรพดี [ปารวดี]
 คือหญิงชาวเขา และ เหมวดี [โหมวดี] คือลูกท้าวหมวด
 ชกัณมาตา (มารดาโลก) และ ภพณี [ภพณี] ในเดือน
 ภาคข้างดี ชื่อ ทูรคา (ผู้เข้างมได้) กาฬี และ ศยามา
 (ดำ) จันชา และ จันชีกา (ดู) ไกรพี (น้ำถั่ว) ใน
 ภาคคณมณบุษยามา เพราะกตอดกนมาก วิชบุษยานรยภาจ
 คือประการหนึ่ง ดมมุตกัณวาโปรตเห็นเลือดหรือเห็นคนตาย
 เพราะ ฉะนั้นจึงมี เขาคณไปฆ่า บุษชายูบบ้าง หรือ มีผู้เลื่อมได้
 ศรัทธาไปทำร้ายร่างกายตนเอง ถวายบ้าง เช่นเขา เบตเกยจ
 หดงและไกลไปมาจนเนือหลุดฉนเป็นคณ อีกประการหนึ่งมี
 วิชบุษยาเรียกว่า "คานตริก" คือ ทำให้พระเทวมัวเพ็ด
 เพ็ดนทอดพระเนตรแต่การ "สร้าง" (คือการเติมเมตุน ยัน
 นับว่าเป็นองค์ของการสร้างหรือให้กำเนิด) จะได้ทรงตมหนัก
 ถึงการอยากเห็นเลือดและความเจ็บความตาย วิชบุษยาทั้งสอง
 ประการนี้ เป็นวิชที่เกิดชนโชนหลัง ๆ เมื่อกความคตชของชน

ชาวมัธยมประเทศ เสด็จทรมาคำข้างกว่าชนชั้นยุคไตรเพทเป็น
 อันมากแล้ว การบูชาด้วยวิธีอันร้ายกาจ เช่นฆ่าคนบูชาขี้น
 หรือด้วยอาการอันต่าง ๆ นั้น รัฐบาลอังกฤษในอินเดียได้
 ประกาศห้ามหมดแล้ว รูปพระเทวโดยมากมักมี ๓๐ แขน ถึง
 อาวุธต่าง ๆ ทุกมือ ในภาคทศคามตั้งกายเหลือง รูปร่างหมดจด
 งดงาม ขี้ตืด ในภาคกาฬมีตั้งกายดำ รูปร่างน่าเกลียดน่ากลัว
 มีเลือดหยดตามปากและตัว เป็นเครื่องแต่ง และมีหัวกะโหลก
 หรือหัวคนตัดใหม่ ๆ ห้อย หรือถือไว้ ต่อมนามและเรื่องราว
 ย่อมย่อยอกมากและพิสดาร เหลือที่จะเก็บมาไว้ได้ในที่นี้ จึงต
 ใจก่อน

พระอิศวรกับพระเทวมโอรส ๒ องค์ คือ ๑. พระ คเนศ
 ซึ่งเรียกว่า วจินเนส (เป็นใหญ่ ชำนาญความขจัดของ) คณปติ
 (เป็นใหญ่ในคณะ ชื่อเดียวกับคเนศนั่นเอง) อชรูถ (อิเหน)
 มีหัวเป็นช้าง จึงไดนามว่า คชานน คชวัตน์ คช मुख และ
 กร मुख มังดาเดยว (เพราะถูกขจวนปรศุรามหักไปเพียงข้างหนึ่ง)
 จึงไดนามว่า เอกทันต์ เป็นผู้ทมกของต จึงเรียกว่า เหมรมพิ
 นอกจากนั้นเรียกว่า ลัมพกรรณ (หุยาน) ลัมโพทรร (ท้อง
 ยาน) ทวีเทท (คิ้วสองตอน) เป็นต้น ๒. พระ ขันทกุมาร

[๕๖๘] เกิดมาสำหรับตั้งหารท้าวदारกาสูร ผู้ครของครประ
 (ซึ่งข้างเราเรียกว่าท้าวครบุรีม) เป็นเทพเด่นาบดี จึงเรียกว่า
 เสนาบดี บ้าง มหาเสนา บ้าง สิทธิเสน (ผู้นำดีทษา) และ
 ยุทธรงค์ (รบเก่ง) มั่นคงยิ่งชื่อปรวณันเป็นพาหนะ จึงได้ชื่อว่า
 มยุรอาสน มยุรรถ (ขึ้นคง) และ มยุรถู (หนักคงเป็น
 ริง) ในดงหนที่เป็นลูกพระอิศวร เรียกว่าพระ กุมาร ถือหอก
 จึงเรียกว่า ศักติธร แต่หนีจากหอกมีธนู และศรัด้วย ดงหน
 ชนะदारกาสูรได้ชื่อว่า ดารกษิต มี ๓๒ แขน จึงเรียกว่า
 ทวาทสลกร มี ๒ หัว จึงเรียกว่า ทวาสาณีย์ (๓๒ ตา) และ
 รูปตรงตจึ่งชื่อ อชุกาย [ฤชุกาย]

พาหนะของพระอิศวรคือโคโยศกราชเผือกผู้ อันมีนามว่า
 นนทิ หรือ ศิงกายน เป็นเจ้าแห่งสัตว์จตุบาททั้งหลาย แต่ไม่
 ไข่เป็นโคอยู่เสมอทุกเวลา ถ้าเดาอยู่ปรกคตอฆามโกธาด พระ
 นนทิมีรูปร่างมนุษย์ กระทำหน้าทเป็น มนเทียรบาล และ
 หัวหน้าพวกบริวารพระอิศวร มีไม้เท้าถือสำหรับตำแหน่งด้วย
 และในเมื่อพระอิศวรทรงระร้นำคาณาทพ เป็นหน้าทพระนนทิต
 ตะโพน จึงได้นามว่า นาทิเทท และ คาณาทพตาลิก (คือผู้
 ให้จิ้งหะ)

หมายเหตุ — ข้าพเจ้าขอเชิญผู้อ่านตั้งเกศคุณในที่นี้ว่า
 โคอุศกราชนนทนิล เมื่อพระอิศวรจะเสด็จแห่งใดจึงจะเป็นพาหนะ
 ให้ดี แต่เมื่ออยู่ปรกคักท่าหน้าที่เป็น กรมวัง เพราะฉะนั้นตรา
 กระทบดวงแต่เดิมนั้น ตราใหญ่ที่เรียกว่า “เทพดาทรงพระ
 นนทิการ” น่าจะเป็นรูปพระอิศวรทรงโคอุศกราช (นนทิ)
 แปลว่าเสนาบดีกระทบดวง (พระนนทิ) ดำเนินพระบรมราช
 โองการ (รับรับตั้งพระอิศวร) ตราน้อยที่เรียกว่า “พระนนทิก
 การ” นั้น น่าจะเป็นรูปโคอุศกราช (พระนนทิ) อยู่ถ้าพึง
 แปลว่าเป็นคำตั้งเสนาบดีดวงเอง เข้าวรชพระยมทรงตั้งให้ (ใหญ่)
 กับตั้งให้ (น้อย) ดังนี้ ทิมทำรูปพระนนทิกการเป็นยักษ์ไปนั้น ถ้า
 จะว่าเหตุก็เคยก็ไม่ได้ เพราะพระนนทิจเอาจอยู่ปรกคิรูปเป็นภูต
 และไม้เท้า ถ้าหรับตำแหน่งนั้น จะเห็นเป็น ตะบองยักษ์ไป ก็เป็นได้
 โฆษณตณตศคตตราเขาคงรูเรื่อง แต่มาชนหลังตม ๆ กันไปแล้ว
 จึงเคยไม่มีใครรู้เท่า ที่จริงตราใหญ่น่าจะเรียกว่า “พระมหา
 เทพทรงพระนนทิกการ” และทำเป็นรูปพระอิศวรทรงโค ตรา
 น้อยคงเรียกว่า “พระนนทิกการ” และจะทำเป็นรูปโคอยู่ถ้าพึง
 หรือถ้าจะอดรู้ให้มากอีกสักหน่อย ทำพระนนทิกการเป็นคนถือ
 ไม้เท้าก็ใช้ได้ — อ.ป.ร.

เสารเส้น — เป็นภาษาคำพอกปรากฏ ซึ่งใช้พูดใน
คู่เริ่มต้นบท คงอยู่ ณ แคนริมฝั่งน้ำมุนา มีเมืองมฤตาเป็น
นครหลวง

สังคีต [ตัดค] — การขับร้องรับดนตรี และบางทีก็
รำด้วย

สังคีตจลา — เป็นคำดาอยู่ไพวงเจ้านาย ใช้เป็นที่มีการ
ขับร้องหรือละคร

สังสกฤต [ตัดคฤ] — แปลว่า “ ผสมกันเข้าแล้ว
อย่างดี ” “ เป็นรูปอันระเบียบ ” “ เป็นแบบแผนงดงาม ” ใช้
เรียกภาษาซึ่งนับว่าไพเราะเรียบร้อย ตรงกันข้ามกับภาษาคำพอก
ปรากฏ ที่ยังไม่เป็นระเบียบแบบแผน

ลีลิตา — เป็นฤษีเจ้าพอกหนึ่ง ซึ่งทรงคุณธรรมอย่างประ
เสริฐสถิตย์อยู่ ณ ธิมานหรือภูริระหว่างพนดินกับพระอาทิตย์ แต่
คำลีลิตาใน ชั้นหลังมาใช้ เป็นศัพท์ ยกยอ ฤษี ในเมืองมนุษย์ ที่ทรง
คุณธรรมมั่นคงอย่างลีลิตา

สุร — คือเทวดา ตรงกันข้ามกับอสูร ในชั้นต้นในไตร
เพทใช้เรียกผู้เป็นบริวารพระสุริยเทวราช ต่อมาใช้เรียกเทวดา
ทั่ว ๆ ไป

สุภักดิ์ — คอกไม้ซึ่งมักเรียกว่า “ธำรงก์”

สุริย์ หรือ สุริย — คือเทวดาทันทีเรียกกันว่าพระ อา-
ทิตย์ เพราะเป็นลูกพระอาทิตย์ (คือ อทิต และ อาทิตย์) ใน
พระเวท พระสุริย์เป็นผู้ให้แสงและความอบอุ่น และบ้างก็เรียก
ว่า สวิตฤ [สวิตฤ] ชาติเต็มมีห้าแฉก ๗ ตัว

พระสุริย์นี้ กล่าวว่ามีชายาหลายนาง แต่ที่มีชื่อเสียงและ
มีเรื่องราวเด่นที่สุด ก็ชื่อนาง สัตยญา ผู้เป็นบุตรพระวิศ्वกรรม
มีลูกด้วยกันคือพระ มนุไว้สวัสดิ์ หรืออีกนัยหนึ่งเรียกว่าท้าว
สัตยพรต ๑ พระ ยม หรือ ธรรมราช ๑ นาง ยม หรือ
ยมุนา (ธำนำ) ๑ พระสุริย์นั้นกายรุ่งโรจน์เหลือทนม นาง
สัตยญาจึงจัดให้นาง ฉายา ไปเป็นเมียแทน คือนางสัตยญาเอง
หนีออกไปบวชเป็นโยคีอยู่โนบ่า และเพื่อจะมีให้มัวจำได้ จึง
จำแดงเป็นนางมา ได้นามว่า อัสวินี พระอาทิตย์ก็จำแดงเป็นมา
ไปเป็นผิว เกิดลูกด้วยกัน คือ พระ อัสวินี แต้ศุ ๑ กับ
พระ เวโรนต์ ๑ พระอาทิตย์พานางกลับมาจึงจำแดงแล้ว พระ
วิศ्वกรรม ผู้เป็นพ่อตาจึงเอา พระอาทิตย์ ถอดเพื่อขจัดลูกผิวที่สว่าง
ออกเสีย ๑ ใน ๘ เดือน ผิวก็ถดงซุกซอกออกแดงน่น พระวิศ्वกรรม
ได้เก็บเอามาสร้างจักรถวายพระนารายณ์ ๑ ครบชุดถวายพระ

ยี่ศักร ๓ กทาให้ทำงกุเวร ๓ หอกให้พระขันตพุมาร ๓ และ
ทำอาวุธแจกเทวดาอื่น ๆ ได้ชอกเป็นอันมาก

พระสุริยนั้น ในรามายณว่าเป็นพ่อพญาสุครีพที่มีราชผู้
ครองนครกษิกินชยา (ชักรินซ์) ในมหาภารตว่าเป็นพ่อทำ
กวรรณผู้ครองแคว้นของคราษฏีร์ (เบ็งคอด) ผู้เป็นเด่นาบดี
แม่ทัพฝ่ายโกรพ ในทริวิคิต่า พระสุริยเป็นพ่อพระมนูใจอัสวิต
พระมนูเป็น พ่อทำงอกษวาถูกผู้เป็นบรมชนกแห่งกษัตริยสุริยวงศ์ ผู้
ครองนครคีรีโยชยา และมีภิตา และพระมนูมีธิดาชื่อนางอิตา
ซึ่งได้ไปเป็นมเหสีพระพุกเทอวราช พระพุกกับนางอิตามีโอรส ๓
ทำงปู้รพบบรมชนกแห่งกษัตริยจันทรวงศ์ กับมีความนิยมกันว่า
พระสุริยเมื่อจำแดงเป็นมาชยุนน ได้พบพระฤษชชยาญวถกย
ได้บอกพระอรชชชยฐรเวทให้แก่พระยาญวถกย (คู้ท เวท)

รูปพระสุริยมัดกายแดง เป็นคนร่างเล็ก ๆ อีรลเทียมมา ๗
ศว หรือศวเดียว ๗ ศว มีรังศรอบศว มีดาร์ถชช อรุณ นคร
ทางด้านกชช วิวสวศ หรือ ภาสวศ นอกจากนางตั้งญญาผู้เป็น
มเหสี และนางฉายาผู้เป็นสนม พระอาทศยมีธิดาอีก ๓ นาง คือ
สวรรณ ๓ สวาศิ ๓ มหาวีรยา ๓

นามพระศูรยาทศยมัทใช้ขยับอัย ๆ คือ สวิตฤ (ผู้แต่ง)
 วิวิสวัต (ผู้แต่ง) ภาสกร (ผู้ทำแต่งดวง) ทินกร (ผู้ทำ
 กดวงฉัน) อรหบดี (เป็นใหญ่ในวัน) โลกจักษุ (ตาโลก)
 กรรมสาภิ (พยานกรรม) เกระหราช (เจ้าแห่งดาว)
 กภัสติมาน (มีแสง) สหัสกริณ (มีแสงพันหนึ่ง) วิกรรต-
 ตนะ (ผู้ถูกตัดแต่งดวง คือถูกขุด)

สุริยวงศ์ — คือวงศ์กษัตริย์ซึ่งตั้งวงศ์จากพระศูริยเทอ-
 ราช (ดูข้างบน) และครองนครอโยชยากับมิลิตา

โสม — (๓) คือหน้าทศนจากตนไม้ชนิดหนึ่งเรียกว่าตนโสม
 เป็นไม้เถา เรียกชื่อตามภาษาละตินว่า "อัคเคเลปัสอัคคะ"
 (Aselepias acida) เถาเมือคนเป็นมาชาวหมกโวกอนแตรจิง
 ใช้เป็นเครื่องตั้งเวยเทวดาและพราหมณ์คิมคยไป เมือคิมแตร
 มีเมาและทำให้ใจร่าเริง พอกพราหมณ์ชอบกันมาก ถึงแก่
 กล่าวหาใครได้คิมโสมแตรได้แตรเห็นสวรรค์ ในพระฤคเจวม
 กล่าวเรื่อนำโสมนเป็นอันมาก มีคำสรรเสริญและกล่อมกับใน
 หนังสือ พราหมณะ มีอธิบาย พิษโสมพลโวก หลายอย่าง มีข้อความ
 วิจิตรพิสดารมาก โสมนัยกย็องเรียกว่า "ราชัน" และเป็น
 เเทวดามืออานุภาพมาก อาจจะมีบัตโรคได้ทุกอย่าง ให้ทรัพย์สิน

บังเกิดแก่ผู้หมกมิด และเป็นผู้ใหญ่ยิ่งกว่าเทวดาทงปวง เพราะ
 อาจระบมิตาดให้เทวดาทำอะไร ๆ ได้อย่างใจ (คือต้มเข้าไปแล้ว
 เมานั่นเอง) พระอินทร์เป็นผู้ที่โปรดนาโสมมาก เพราะฉะนั้น
 ถ้าจะตายถึงเวรอะไรก็ไม่โปรดเท่านั้น

(๒) คือพระจันทร์ ตั้งแต่ในยุคใครเพกแล้วได้นามว่า
 โสมเทพ ครอบจักรเป็นเพราะมีแสงขาวเหมือนนาโสมเมื่อแรกค้น
 อภินิหารต่าง ๆ ของโสมนั้น ก็มายกให้พระจันทร์เป็นอันมาก
 เช่นมีนามว่า โอสถิบัติ (เจ้าแห่งยา) เป็นผู้คุ้มครองรักษาพัต
 กรรมและการฆ่าเพิงูกัด

อนึ่ง โสมนั้นนิยมกันว่าเป็นยาอันประเสริฐ เพราะเป็น
 ยาอันเย็นระงับความโกรธอันปองร้ายได้ เพราะฉะนั้นเมื่อระบบ
 โกรธแห่งผู้อื่นได้ด้วยความคิด จึงเรียกว่า “ชนะใจด้วยโสม”
 และคำที่ใช้เช่นนี้กตตมาจนถึงในพุทธคำฉันท์ของเรา จึงยังมี
 ปรากฏอยู่ในคาถา “พาหุ” ว่า สัมเด็จพระมหารามุณีนทร์ทรงชำนะ
 นางจิญจาได้ด้วยโอสถอันประเสริฐ คือ โสม ดังนี้

โสมเตยรตี — ชื่อสถานเทพารักษ์ ซึ่งกล่าวในเรื่อง
 ศักุณตลว่าพระกัณโธไปนมัสการ

โสมรต — ชื่อไม้โรหิตของทางทฤษณคดีในเรื่องศกุนตดา

หวิวงศ์ [หวิงค์] — คือวงศ์พระหริ (นารายณ์)
 เป็นชื่อหนังสือ “ พงศ์อวตารพระนารายณ์ ” คือพงศอวตาร
 แห่งกษัตริย์สุริยวงศ์ ซึ่งเป็นชื่อสกุลของพระนารายณ์รามอวตาร
 และกษัตริย์จันทวงศ์ ซึ่งเป็นสกุลของพระนารายณ์กฤษณาอวตาร
 หนังสืออนึ่งเป็นภาพยมนิทถง ๓๖๓๗๔ คาถา ตามความ
 ปวารณาของผุ้แต่งนิพนธ์ จะให้ชื่อว่าเป็นส่วนหนึ่งของมหาภารต
 แคนกปราชญ์ผู้รอบรู้ในวรรณคดีนิพนธ์ ฐานว่า ชายุจะอ่อน กว่า
 มหาภารตเป็นอันมาก หนังสืออนึ่งแบ่งเป็น ๓ ภาค ภาคที่ ๑
 กล่าวด้วยการสร้างโลก และบอกพงศอวตารแห่งพรหมฤๅษีและ
 กษัตริย์สุริยวงศ์ จันทวงศ์ มีรายนามละเอียด ภาคที่ ๒ กล่าว
 ด้วยพระกฤษณาอวตาร เป็นเรื่องราวพิสดาร ภาคที่ ๓ ว่าด้วย
 อนาคตกาลแห่งโลก และความเสื่อมทรามต่าง ๆ แห่งภคโลก คือ
 เป็นภาคทำนาย (อย่างข้างพวกเราคนมกเดงจำพวกหนังสือซึ่งชอบ
 ชัดอะไร ๆ ให้เป็น “ พุทธทำนาย ”)

หีสติน [หีสตินาปร] — “ เมืองข้าง ” เป็นนคร
 หัตถของกษัตริย์จันทวงศ์ ตั้งอยู่ริมฝั่งน้ำพระคงคาเก่า ห่าง

จากนครเดลีไปประมาณ ๒๕๕๐ ไมล์ (๕๗ ไมล์) ทางทิศ
 ใต้ด้าน หมายความว่า พระราชาจันทรวงศ์องค์หนึ่งชื่อท้าวหัตถ์ดิน [หัตถ์
 ดิน] เป็นผู้สร้าง แต่ในเรื่องศกุนตลาถาถว่า ท้าวทฤษณนค
 ครองนครหัตถ์ดิน ท้าวทฤษณนคเกิดก่อนท้าวหัตถ์ดินหลายชั่วคน
 เพราะฉะนั้นเป็นชื่อเกียงกันอยู่

หิมพาน [หิมวัต, หิมวาน] — คือเขาหิมาลัย และ
 ป่าที่อยู่เชิงเขานั้นก็เรียกว่าป่าหิมพานด้วย

หิมาลัย — ชื่อเขาใหญ่อันอยู่ทิศเหนือแห่งมัธยมประเทศ
 ตามภูมิศาสตร์อังกฤษเรียกว่า "Himalays" (อ่านตามคำนี้
 อังกฤษว่า "ฮิมะเลต" แต่ในโรงเรียนเดี๋ยวนี้ดูเหมือนจะให้
 อ่านตามคำนี้เดิมแล้ว)

หิมกภู — แปลชื่อว่า "ยอดทอง" เป็นชื่อเขานึ่ง
 ซึ่งอยู่เหนือเขาหิมาลัย เป็นเขาที่เอกลายซึ่งเป็นพรหมแดนค้ำ
 หนึ่งแห่งกัมพูชาบรรพช กัมพูชาบรรพชเป็นภูมิอันหนึ่งในตำรา
 นวภูมิ (ตำราแผนที่โบราณ ซึ่งแบ่งโลกเป็น ๗ วรรษ) กัม
 พูชาบรรพช เป็นที่อยู่ของพวก กัมพูชา หรือ กิณนร [กินนร]
 คือเป็นพวกคนประหลาดอย่างหนึ่ง ซึ่งรูปไม่เหมือนมนุษย์ (คำว่า

“กิ” = อะไร “นร” = คน รวม “กีนร” = “คนอะไร”

(คืออะไรไม่รู้ได้)

หนึ่งในเรื่องศกุนตดาสน์ กล่าวถึงพระเทพบิดรทรงดำเนินก้อย
 บนยอดเหมกฐ และท้าวทษยนต์ได้ไปเฝ้าทัน ได้พบนางศกุนตดา
 ซึ่งได้พรากกันไปเดียนาน และได้เห็นพระภรตผู้เป็นโอรสเป็นครั้งแรก
 พากันกลับมาจากเขาน

ไม้พะยอม

หรือ

ตำแน่งดอกกุหลาบ

ละครพูดคำฉันท์ ๕ ของ

กรรมการบรรพชาศีลโมฬีประชุมพร้อมกันณหระระลุ่มกรวิบูลลสำหรับ
 พนมกร ในกรการประชุมครั้งที่ ๓ เมื่อวันเสาร์ที่ ๑๐ พฤษภาคม พ. ศ. ๒๔๖๓
 ปฎักษาเห็นชอบพร้อมกันทำ หนังสือขอละครอนทุกทำฉันท์ เว้นมีศัณฑาท หรือ
 ทำเนนแห่งครอกคหลาย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 พระมกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พ. ศ. ๒๔๖๒ แลฉิมพัตริ์แรกเมื่อ
 พ. ศ. ๒๔๖๓ เป็นหนังสือแต่งตั้ง พระภิกษุสงฆ์ทำวิปัสสนากรรมฐานที่แปลบทกลอนทุก
 ขึ้นเป็นขอแปลกลอนในกรการบรรพชาศีลโมฬีและแก้ไขโดยยาก ยี่ไม่ยอมมีก็คิดได้
 พยาธมแก้แค้นแก้ก่อน ฝึกประการหนึ่ง ในกรการขำขันประมุขครอนแลลุม
 ประกคักคักตามอุกแกกรการวราช ขึ้นทำนไต่เป็นครวีเฟส ยี่ทำรูปเฟสประมุข
 ารแต่งได้แก้กับพระปี่ศและสุกฤฎาณฉันท์จักรวาล สันครวระยกย้อมตามพระวราช
 บัญญูก็แก้กรการศีลโมฬีประชุมพร้อมกันทำประกาศข้อมกรอนบนี้ ซึ่งนามกรรณกา
 แลปะระบพระภักคัญกรวระคณควสำหรับบรรพชาศีลโมฬีเป็นลัญญู ทุกเกล้า
 ลกข เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๑๑ พฤษภาคม พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๒๖๖

๑๖๖ ม. ๑๐๗
 ๑๖๖ ม. ๑๐๗

พระสงฆ์
 พระสงฆ์
 พระสงฆ์

คำนำ

ละครเรื่องนี้ไม่ใช่ได้เนื้อเรื่องหรือคติสอนมาจากแห่งใด ๆ
เลย, จึงขอบอกไว้ให้ผู้อ่านทราบเพื่อไม่ต้องเสียเวลาไปเที่ยว
ค้นหาเรื่องนี้ในหนังสือโบราณใด ๆ แก่นแห่งเรื่องนี้, ได้เคยมี
คติอยู่ในใจของข้าพเจ้ามาช้านานแล้ว, แต่เพราะเหตุต่าง ๆ
ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องแสดงในที่นี้ ข้าพเจ้ามิได้ลงมือแต่งเรื่องนี้, จน
มาเมื่อกลางปี พ.ศ. ๒๕๖๖, เมื่อได้บังเกิดมีเหตุบังคบให้
ข้าพเจ้าต้องอยู่หนึ่ง ๆ เงียบ ๆ ข้าพเจ้าจึงได้หอนกชนของเรื่อง
นี้, เมื่อนกตงโคร่งเรื่องชนใดแล้ว, ได้เกิดมีปัญหาขึ้นมา
จะให้นางในเรื่องนี้ถูกสาปเป็นตอกไม้ชนิดใด, มีผู้เห็นกันโดย
มากกว่าควรให้เป็นตอกกุกุหลาบ, เพราะเป็นตอกไม้ที่คนทั้งโลก
ทุกชาติทุกภาษานิยมว่างาม และหอมชื่นใจยิ่งกว่าตอกไม้ชนิด
อื่น ๆ ขอนกจึงร้อง, แต่ก็ได้ทำให้ข้าพเจ้าออกอกคอคืออยู่
ไม่น้อย, เพราะข้าพเจ้าครองและตรวจจดเท่าใดก็หนักไม่ออกและ
ไม่พบ ณ ที่ใด ๆ ว่า ตอกกุกุหลาบนั้นหมายความว่าอะไรในภาษา
มคธหรือสันสกฤต, และเมื่อเป็นเช่นนั้นก็รู้สึกว่าจะสำคัญสำหรับ
ใช้ในกถาพนมข ไปไม่น้อย ๑ ; กับอีกอย่าง ๑, ซึ่งข้าพเจ้า
รู้สึกว่าจะสำคัญว่า, คือนกตงโคร่งกุกุหลาบไม่มีในภาษามคธหรือ

ต้นดงฤๅคั้งนั้น จะมีคองเจ้าใจละหรือว่าในภารคววรรษ (อิน
 เต็ย), อินกำหนดจะเป็นกุ่มิดำเนาแห่งเรองน, มีไคเคยมมี
 คอกกุกุหตาบโนโบราณตัมย? ถ้าในภารคววรรษไม่เคยมมีคอก
 กุกุหตาบ จะคั่งดงไปจามีคูปเป็นการฝ่าฝืนขรรวมคทาไป, อาจทำให
 ฤๅคั้งเป็นคณคณกได้.

แต่ข้าพเจ้ายังไม่ยอมปลงใจเชื่อว่ คอกกุกุหตาบไม่มมีชื่อ
 ในภาษามคหรือต้นดงฤๅค, ข้าพเจ้าจึงได้ใช้ให้รของข้ามาคัย
 โท หดวงขุระกิกิจิกิธาน (ครี นาคะประทูป) เบ็รยญ, คันค, หดวง
 ขุระกิกิจิกิธาน ได้ไปปริกษาพราหมณ กูปปลัดวามี อารย
 ทิหอพระตุมควขิรญาณ, แลวและได้รยงานมา คั้งค้อไปน:—

ชนแรก เจคตักของนกรเบ็รยนบวดี ผู้ไคยีนค้ำว่ “ กุ
 หตาบ ” ย่อมนกรปราคไปคังคัพท “ ขปา ” ; ค้อหวดวงขุระกิก
 ธิธาน, ครนมพราหมณกูปปลัดวามี อารย เป็นทปริกษา, ได้
 ความว่ “ ขปา ” ทำใช้ “ กุหตาบ ” ไม่ ทปริกษาเด็คคัดชาค
 เชน เพราะ “ ขปา ” มีไซไมมีหนาม แลวกุหตาบไม่ม
 หนามไม่ม ผลแห่งการคณค้อไปเป็นอินไคคัพท “ กุพช ”,
 ซังโมเน็ยร์ วิดเด็ยมด แปะได้, โนปทานุกรมต้นดงฤๅค
 อังกฤษ, ว่ “ Rosa moschata ”, แลวซังมกถาวในคณภริชน
 วนคริย นขณญ คั้งน:—

กุพฺพชโก ภทฺรตฺรณั	พฺพหคฺคฺชปฺพชปาติเกตฺตรา
มหาตฺถา กณฺณกาตฺถยา	นัฏาติกฺคตฺถกฺคา :
กุพฺพชก : ตฺถรณั : ตฺถวาทฺ :	กษายตฺ คฺ รตฺถายน :
คฺวีทฺชคฺมโน วุชฺชย :	คฺต : ตฺถรทฺโณปร :

โคลกที่ ๑ กล่าวถึงลักษณะแห่งคอก “กุพฺพชก”, มีคำแปลว่า: “กุพฺพชก งามดังดาวรุ่ง, มีคอกใหญ่, มีเกสรเรียง, ทนมาก, สะพร่งด้วยหนาม, มีฝูงผึ้งเจียดเป็นกลุ่ม”.

โคลกที่ ๒ กล่าวถึงสรรพคุณ, มีคำแปลว่า: “กุพฺพชก มีกลิ่นหอม, กินอร่อย, หวาน, มีรสเลิศ; (เมื่อกินแล้ว) ระวังตัวโรช (คือกำเริบแห่งลม, ต้, เต็มทะ), เจริญราค, เย็นสบาย, แก้โรคเช่นท้องร่วง.”

ตามที่หลวงพระภิกษุชาน คนได้ความมาเช่นนี้ ข้าพเจ้าคะเนว่าผู้ที่เป็นนักแต่งหนังสือ และนักเรียนคงจะพอใจที่จะได้ทราบด้วย, ข้าพเจ้าจึงได้นำมาลงไว้ในที่นี้, และข้าพเจ้าก็เอาโอกาสนี้เพื่อขอชมใจหลวงพระภิกษุชาน ในการที่ได้เอาใจใส่ค้นศัพท์จนได้สมบัติของข้าพเจ้า.

ก่อนที่ได้ทราบว่า คอกกุพฺพชกเรียกว่าอย่างไรในภาษาสันสกฤตนั้น, ข้าพเจ้าได้นึกไว้ว่าจะให้ชื่อนางเอกในเรื่องนี้ตามนามแห่งคอกไม้; แต่เมื่อได้ทราบแล้วว่า คอกกุพฺพชก คือ

“ กุพชก ” เคยต้องเปลี่ยนความคิด, เพราะถ้าแม่อาจจะให้ชื่อ
นางว่า “ กุพชกา ” ก็จะถูกถ่ายเป็นนางค่อมไป, ข้าพเจ้าจึงค้น
หาศัพท์ต่าง ๆ ที่พอจะใช้ได้เป็นนามสตรี. คิดลงเลือกเอา
” มัทนา ” จากศัพท์ “ มทน ” ซึ่งแปลว่าความดุ่มหลงหรือ
ความรัก. เมื่ออยู่ในขณะทศนันทเองก็ไดพบศัพท์ “ มทนพารชา ”,
ซึ่งไมเนยร วัดเดียมต์ แปลไว้ว่า “ the pain or disquietude
of love ” (“ ความเจ็บหรือเคียดครั่นแห่งความรัก ”), ซึ่ง
ข้าพเจ้าได้โดยเขาทันที, เพราะเหมาะกับลักษณะแห่งเรื่องที่
เดียด. เรื่องจึงได้นามว่า “ มัทนะพารชา หรือ ตำนาน
แห่งดอกกุหลาบ ” ด้วยประการฉะนี้.

เรื่องละครนี้ ความตั้งใจเดิมของข้าพเจ้าจะแต่งชมเป็น
แต่หนังสือสำหรับอ่านอย่างกวนพันชเท่านั้น; แต่ได้มีญาติมิตร
ขอให้จัดเล่นออกโรง, ข้าพเจ้าจึงตกลงตาม. ส่วนนักประพันธ์
อื่น ๆ จะรู้ดีอย่างไรก็ตาม, แต่ส่วนตัวข้าพเจ้าคงต้องตำราพว่า
เมื่อข้าพเจ้าได้แต่งหนังสือครบจนเป็นละครแล้ว ก็ยอมจะรู้ดี
พอใจเมื่อมีผู้ขอให้เล่นเรื่องละครนี้; และถ้าแม่ถามได้พอใจ
หรือปรารถนาที่จะให้ผู้ใดเอาเรื่องของเราไปเล่น ออกโรงเป็น
ละคร, เราจะ ประดิษฐ์ รูปเรื่อง ของเราขึ้นไว้ เป็น อย่าง ละคร
ทำไม ?

ก่อนจะเริ่มต้นเรื่อง "มัทนะพาธา" นี้, ข้าพเจ้ากำหนดไว้ให้ตัวละคร พูด บทของตนเอง, ไม่ใช่ร้องบทนั้นๆ อย่างแบบที่เรียกกันว่า "ละครตักตาบรพ", คือเมื่อบทใดเป็นบทขับร้องจึงให้ร้อง; กับให้มีดนตรีเล่นสอดเสยงเบาๆ ในเวลาที่เจรจา, และมีหน้าพาทย์กำหนดลงไว้บางแห่งเพื่อช่วยการดำเนินแห่งเรื่อง.

อนึ่ง เพื่อประดับหนังสือเรื่องนี้ ข้าพเจ้าได้ให้จางวางศรีพระยาอนุศักดิ์ศรีจิตรกร (จันทร์ จิตรกร) เขียนภาพจนเพื่อสอดไว้ในตอนละคร, และข้าพเจ้าขอขอบใจ พระยาอนุศักดิ์ศรีจิตรกร ในทันทวย.

ประทีป ช

พระที่นั่งไวกูณฐ์เทพสถาน, พญาไท.

วันที่ ๓๗ ตุลาคม, พ.ศ. ๒๔๖๖

ตัวละคร

ชาวฟ้า

ผู้เทศน์เทพบุตร.

จิตรระเด่น, หัวหน้าคนขรรพ์ของผู้เทศน์.

จิตรระรถ, ตำรวจของผู้เทศน์.

มายาวิน, วิทยาธร.

มัทนา, เทพธิดา.

เทพบุตร, คนขรรพ์, และอัปสร บัณฑิตของผู้เทศน์

ชาวดิน

พระกาละทรรคิน, คณาจารย์อยู่ในป่าหิมะวัน.

โตมระทัต, หัวหน้าศิษย์ของพระกาละทรรคิน.

นาค, } ศิษย์ของพระกาละทรรคิน.
คูน, }

ท้าวชัยเด่น, กษัตริย์คนทรงคู่ผู้ทรงราชย์ในนครหัตถินาปุระ.

คู่ภางค์, นายทหารคนสนิทของท้าวชัยเด่น.

นันทอรรชนะ, อมาตย์ของท้าวชัยเด่น.

ชาวสวนหอดง.

อิฐ, พราหมณ์หมอเด่นนี้.

พระนางจันทิ, แม่เหล็กของท้าวชัยเด่น.

ปรียมะธา, นางกำนัลของท้าวชัยเด่น.

อราต์, นางค่อมข้าหอดงพระนางจันทิ.

เกศิน, ข้าหอดงพระนางจันทิ.

ศิษย์พระฤๅษี; นายทหาร, พราน, ราชบริพาร, และข้าหอดง.

ลำดับฉาก

องก์ที่ ๑

ฉากรับหน้ามู่ขี้เตี้ยแห่งวิมานของตุ้เทศณะเทพบุตร, บนสวรรค์.

องก์ที่ ๒

ตอนที่ ๑ : โลกต่างหิมะฉิม.

ตอนที่ ๒ : ทางเดินในดง.

ตอนที่ ๓ : ฉากรับหน้ามู่ขี้เตี้ยแห่งวิมานของพระกาดะทรรคิน.

องก์ที่ ๓

ฉากรับหน้ามู่ขี้เตี้ยแห่งวิมานของพระกาดะทรรคิน.

องก์ที่ ๔

ตอนที่ ๑ : ส่วนหลังวังข้างพระราชวัง, ในกรุงหัสตินาปุระ.

ตอนที่ ๒ : ริมรั้วค่ายหลวง, ค่ายตฤกษะบุตร.

ตอนที่ ๓ : ส่วนหลังวังข้างพระราชวัง, ในกรุงหัสตินาปุระ.

๒๐๘

องค์ที่ ๕

ตอนที่ ๓: พลับพลาในค่ายหลวงที่ตำบลกุฎเกษตร.

ตอนที่ ๒: ในกลางหิมะวัน.

หมายเหตุ

เรื่องนัสมมติว่าเป็นไปในภวตวรรษในโบราณสมัย.

๘๘
องกัท ๑

ฉาก : ลานหน้ามุขเด็จแห่งวิมานของ
สุเทษณะเทพบุตร, บนสวรรค์.

[ก่อนเปิดม่าน, ตัวละครเหล่านี้ต้องพร้อมอยู่บน
เวที, คือ สุเทษณะ เทพบุตร, เอกเขนกอยู่บนเตียง
ที่บนมุขเด็จ, มินางอัปสรอยู่งานพัดคน ๑; จิตรระเสน
นั่งอยู่หน้ามุขเด็จ, และมีบริวารของสุเทษณะนั่งรายเป็น
แถวทั้ง ๒ ข้างเวที; กลางเวทีมีพวกคนชรรพสำหรับ ๑,
ถือช่อดอกไม้ทั้ง ๒ มือทุกคน. พิณพาทย์ทำเพลงโหม
โรงจนถึงเวลาควรจะเปิดม่าน, จึงทำเพลงเหาะ. พอ
เปิดม่าน, พวกคนชรรพก็เริ่มร้องและรำอย่างแบบรำ
โคม, ดนตรีเล่นคลอเสียงไปตลอด, ไม่ต้องรับ.]

บทร้องของคนชรรพ

(ถ้าเหาะ.)

[ธานี, ๑๑.]

๑ ข้าบาทผู้ภักดี

พร้อมกันถวายอา—

ค้อชุดพระบาท

เคี้ยวระพาตแต่ทวัน

๑ ขขจงเสวยสุข	นิราศทุกขไว้โรกัน—
คะรายแดกยัน—	คะรายายอ้ายยี้
๑ พระองค์ทรงมีคุณ	กะตะบุญบารมี
บำเพ็ญในอศ—	คะกาดตลผดไฟบุญ
๑ ซาศิก่อนเป็นอุกยัตร์	เถลิงรัฐราไชสุริย์
ในวงศ์ประยูร	สุระแมนแก้วบัพัญชาติ
๑ ทรงขรรคมตามะนุช	อุทริฐุมหาคาส
บำเพ็ญพระดีการ	ทุกอย่างงามตามวิสัย
๑ ครนถงเวดาควร	ภูมิศวรจากไฟท
เดด็จสุธาธ	เสวยสุขในแดนสรวง
๑ เหลดาข้าพหพระเดช	ปกบ้องเกศข้าทงปวง
จงพร้อม ณ แดดวง	ภักดีหมายถววยพร
๑ ตั้งโคพระประสงก	จงดีทริวันคร
โคของคัจอมอมร	ไม่โปรดปรานเร่งผ่านไป

[สุรางคณา, ๒๗.]

สุเทษณ์. เหวยจิตระเสน มิ่งบังฮาจเด็น ด้อกุกุไฉน?
 จิตระเสน. เทอะ, ข้าบาท จะบังฮาจใจ ทำเช่นนั้นไซร์
 ได้บัพม.

สุเทพณ์. เช่นนั้นทำไม พวกมันมาให้ พรกบตน
ว่าประดังกัด ให้ส้มฤๅ? มิ่งรุยูนี่ ว่ากูเค้รำจิด
เพราะไม่ได้ส้ม จิตก็ไผ่ชม, ออกกรมเนื้องนิตย.

จิตระเสน. ดูซากักดี ก้มแต่คิด เพื่อให้ทรงฤทธิ โปรด
ทุกขณะ.

สุเทพณ์. กูไม่พอใจ! ได้คนขรรพไป บัดนี้เที่ยงละ.
อยามวอรอง.

จิตระเสน. เข่งทะเล! (หันไปสั่งคนขรรพ.) เชอ
พอแต่ฉะ, พวกเจ้าลงไป.

(พวกคนขรรพถวายบังคมแล้วเข้าโรง.)

ข้าบาทได้เตรียม อปัสร์เตียงม ส่างามไว้
เพื่อรับแะรำ บำเรอเทพไท, แม้โปรดจะได้
เรียกมาบคน.

สุเทพณ์. เขาเกิดของกู เผื่อว่าตังกู จะคอยดูขี้.

จิตระเสน. (เรียก) คนเอาอปัสร์ ผู้พื่อนรำดี ออกมา
บัดนี้ รำถวายกร.

(พิณพาทย์ทำเพลงเร็ว. คณะอปัสร์รำออกมาถึง
กลางเวที, ลา, แล้วรำ และร้องบทต่อไป, และ
ดนตรีเล่นคลอเสียงไปตลอด, ไม่ต้องรับ.)

บทร้องของอัปสร

(ถ้านางนาค.)

[ฉบับง, ๑๖.]

- ๑ เหล่าเจ้าคณาอัปสร   ก็มีเกศยอกร
 บังคมพระเทพรังสรรค์
- ๑ ผ่านกเนาสู่ขลุ่ยทุกวัน   พระคุณอนันต์
 ชเนกประตุศโพธิ์ทอง
- ๑ อินพระเมตตาเนืองนอง   ประตุศถของ
 วรรณระรินรอยเย็น
- ๑ พระกรุณาแน่เห็น   คดีประตุศเป็น
 วายูราเพยชื่นใจ
- ๑ พระมุกตาแน่วใน   ข้าบาทจึงได้
 มานะเป็นนิตย์ในงาน
- ๑ พระอุเบกขาดีมาน   จิตให้เบิกบาน
 บัดเดียมบ่ตั้งญักต์
- ๑ เจ้านายองค์ใดในตรี   โดกฤจาจะมี
 เหมื่อนพระผ่องเกล้า

๑ ขอพิงยุกถมาทา ไปจนเวลา
ประจวบเมื่อกลับบรรดัยฯ

(เพลงเร็ว. อปสรจับระบำสักสามท่าแล้ว, สุธ
เทษณ์ยกมือห้าม, จิตรระเสนก็สั่งพวกนางให้เลิกการ
ระบำ, และพวกนางถวายบังคมแล้ว. พิณพาทย์ทำลา,
พวกอปสรเข้าโรง, พวกเทพบริวารก็คลานเข้าโรงไป
ด้วย.)

[ขานี, ๑๑.]

จิตรระเสน.	อินนางอปสรศรี	งามมีดีประการใด,
	ขอทอระฤทธิได้	โปรดคำหนักขีประทาน,
สุเทษณ์.	ตัดแฉงทงการรำ	และดำเนินำขีบรของหวาน
	ทงตนครประดาน	ก็พิงเพราะเสนาคี;
	แตกทใจเค็รำ	แตงมเหงาขยูเช่น
	ศอเจ้ากรูต	ว่าเหตุคุณเป็นฉนใด.
จิตรระเสน.	ข้าทรามและพลอยไศก.	อินโรครักหนักใจ;
	แต่ในสุรราชย์	สุรางค์คักมถม.
	ข้าเชื่อว่าพระองค์	ประดังค่านางตอางชม
	คงได้ดมฤทษ่ม	หทัยแท้ทุกนงกราญ.

[อินทวงศ์, ๑๒.]

สุเทษณ์.	จริงอยู่พระเจ้าเขย	นี้จะเซยสมักรวดมาน
	นางโต ณ แม่นการ	ก็จะตีทิดมฤดี,
	เว้นแต่ยกก็แค้โถม	มะทะนาวิสุทธีศรี
	ผู้เลิศผู้รางคัม	จรรูปิเดชวิดิย.
	แค้เห็นอนงค์รา—	มะประเดรีชูวิเศษวิดิย
	ไม่ม่อนงค์โต	นะจะเทียบจะเทียบจะทัน;
	งามผิวงประไพผ่อง	กตทาบศุภาสุพรรณ,
	งามแก้มแดงมันัน	พระอรุณแอร่มตะดาน,
	งามเกศะดำจำ	กตนา ณ ท้องตะหาน,
	งามเนตร์พินิศปาน	ตมณัมะโนหะรา;
	งามทรวงต้งต้งตอง	วรณันดุมนุดมา—
	ดีเลิศประเดรีชูกว่า	วรบุตตะโรชะมาศ;
	งามเขวอนงค์ราจ	สุระกิตบีชาญตตาด
	เกดากต้งประหนิงวาค	จรรูปิโดยพะวง;
	งามกรประหนิงงวง	สุระคชสุเรนทะทรง,
	นวยนาญวิตาคอง	ตุจะวาระบาระเบง;
	ข้าไฟเราะหน้าเตียง	อรเพียงพิมประเตง,
	ได้ฟังก็จิงเง	บมิว่างมิวายถวิล,

นางโคจรม้เทียบ มະทะนาคพัว ฌ ดิน,
 เบ็ญชดแตะจอดจิน— ตะนะเน่จณอกณใจ.

(จิตรระรถออก, ไปไหว้สุเทษณ์,
 แล้วหมอบคอยฟังรับสั่ง.)

[จบอง, ๑๖.]

สุเทษณ์. อ้อ, จิตรระรถเจ้าไป ตามที่ภูใช้,
 ดำเร้จประดั่งคฤหา?

จิตรระรถ. เทอะ, ข้าบาทโคดคลา ตามองค์มหา
 ฤษณ์นามนารท,

ไปท่อกทุกแดนสามหมต; ในฟากฟ้าจรด จนถึงขอบนระภาดัย;
 ไปท่อกแดนมนุษย์สุดไกล บ่เว้นแห่งใด, กระทั่งยังขอบจักรระวาฬ;
 ไปท่อกในแดนบาดาด, ท่อกทุกสถาน ทุกถิ่นจนจบภพไทร.
 ไปถึงซึ่งแคว้นแดนใด, ข้าบาทก็ได้ วิชารูปองนังงามอน,
 มาเพื่อถวายนมทิสร์; ขอบองค์อมร จงทอดพระเนตรรูปา.

สุเทษณ์. มาเกิดนำรูปขมา, แตะจงเจรจา
 แดงซึ่งตักษณ ให้ภู.

(จิตรระรถเรียกคนใช้ให้นำรูปออกมา, แล้วเอาขึ้นไปถวายสุเทพณ์ที่หอจดพระเนตรพลาง, จิตรระรถแถลงลักษณะแห่งรูปไปพลาง.)

[อุปราตี, ๑๑.]

จิตรระรถ.	ประภมภ์รูปเท—	พระธิดาตั้งำตรู,
	มีนามะเรียกยุ—	พระธิดาดีโคกน.
	งามเนตรและเกศแถม	กลดดอกกะมดต้น—
	ชิตั้งประเดวีรูปน	กิริยาตั้งำศรี.
	วรวิเศษเป็น	พระเทพะนารี
	จำองค์อุมาศรี	สุระอักษะเทวิน,
	เนาศรีโกธาด.	
สุเทพณ์.		พระธิดานั้นจะจงจัน—
	พระนางจะราคิน,	บ่มีควรคณังถึง.
จิตรระรถ.	ทุกุชยะรูปนาง	สิริวิ้งสธางซึ่ง
	แต่นางามและหากถึง	จะประเทียบบ่แพ้ใคร.
	นางช้อวิเดชา	กลดภาพพิเศษไซรั,
	วิโรจน์วิโดยใคร	ยดะรำนระคัพพ.
	ตั้งำพระเทวี	มหิษบคัตุร
	ผู้ตั้งณใจกุนจู.	

สุเทพณ์.

หัดอันเป็นกาน้ำดีแห่ง
จรมุ่งณ โฉมฉาย

จิตรระรถ.

ฉะน่นถายรูป
ช้อเมนะภาภา
ข้าเห็นณต๋อหมกตาง
ฉิจิตรวิศิษฏ์สร—
นางข้างประแดงขับ
แปรของคักุโรคม.

สุเทพณ์.

ท้าวคักุระทรงฤท—
ฉิตรงพิโรธอาจ

จิตรระรถ.

ฉะน่นถายรูป
หน่อนาถะผู้ผ่าน
ปรากฏพระนามนาง
ฉิจิตรวิศิษฏ์
พระโฉมแม่แพ้โฉม

สุเทพณ์.

แพ้ยอดฤคักุ

จิตรระรถ.

นัรูปชิตาท้าว

ฉะมิกจระมุ่งหมาย.

หริราชชนารายณ์,
กัจะทรงพระโภกรา.

อระเทพกัญญา,
ฉะฉิเดชวิไลยวรณ ;

อมะราวคักัฉวรคัก,
พระฉะกนระชอนชม,
วรคักัพะเริงรมย์

กัฉฉิฉะจระมุ่งมาด.

ฉิมหิทธิกัาแห่งกาจ,
จะประหัดประดัยดาน.

ฉะฉะฉะฉะฉะ,
ฉะฉะฉะฉะฉะ ;

ฉะฉะฉะฉะ,
ฉะฉะฉะฉะ,

ฉะฉะฉะฉะ.

ฉะฉะฉะฉะ.

ฉะฉะฉะฉะ

	นรินทร์ราชทรง	บุรุษกานุชเยศุพฐา,
	ประกาศพระนามเรียก	จรเวณุกาภา.
สุเทษณ์.	เปรียบโฉมวิเศษ	มะทะนาบแพ้นาง.
จิตรระรถ.	นึ่งรูปชิดารา—	ชะวักทรรณะไศลังค์,
	พระนามอนงค์นาง	ทมะยัคติบังอร.
สุเทษณ์.	จรมัจฉาแดงรูป	ชระเนานคินคอน,
	ห้วงหาด่างอน	ฤจรเปรียบชิดาสรวง.
จิตรระรถ.	ข้าวกัดวิเศษ	ชระงามณแดนปวง,
	ถวายพระปิ่นสรวง,	แต่ก็สุดจะโปรดปราน.
	แต่รูปชิดานา—	คะแคะดุกอสูรหาญ,
	อันเห็น ฌบาตาด,	ตมูวาคถวายไว้
	เพื่อทอดพระเนตรเด่น.	ตตะตงก้มองใต้ ;
	จะควรมีควรวไร	ฤกษ์สุดจะปรานี.

(จิตรระรถส่งรูปถวายสุเทษณ์, แล้วสุเทษณ์รับไป
ดูผาด ๆ, แล้วส่งคืนให้แก่จิตรระรถ, จิตรระรถส่งให้
คนใช้นำเข้าโรงไป.)

[จบอง, ๑๖.]

สุเทษณ์. ปวงรูปเจ้าวาทมาน เป็นรูปนารี
ที่ถ้วนประเสริฐเลิศงาม ;

แต่กูดทกนงราม ก็ยังเห็นทราม กอานารวิคินมทนา.
 ฉะนณแม่ไม่เอาจหา เทียมเท่ามทนา ฤกฏจะกล่าวชมเชย?
 เป็นกรรมกฏแล้วเจ้าเฮย, จำต้องชวดเชย ที่รักด้อมครจริงใจ.
 จิตรระรถ. ฉะนณค้องกิดแก้ไข โดยอุบายให้
 พระองค์ได้ด้อมจินดา.

สุเทษณ์.

จะแก้ฉนิใดเล่าหว่า? กูหมตบ้ญญา.

จิตรระรถ.

ข้าบาทขอทูลบอก.

ยามข้าเที่ยวไปตั้งที่ ขุนโชดคีร์ ศรีมันทระระงามอน,
 ได้พบหนังสือวิทยากร เรื่องวิทยากร, มีนามว่ามายาฉิน;
 ผู้นมความรูชุน เริงชาญโยคิน และเชี่ยวชาญรพวิทยา,
 วิชาใช้โยคะนิทรา ไปผูกหทยา แห่งผู้ทออยู่แม่โกด,
 ข้าจรายมนครเรียกมาได้.

สุเทษณ์.

ฮะ! จริงหรือไฉน?

จิตรระรถ.

ข้าบาทได้เห็นเองแล้ว

สุเทษณ์.

ถ้าจริงเขาก็เป็นแก้ว!

จิตรระรถ.

ข้าบาททราบแล้ว จึงกล้านำคองเขามา.

สุเทษณ์.

พามาด้วยแล้วหรือหว่า?

จิตรระรถ.

หมอเขกนหมา คอยอยู่ข้างนอกพระदान.

ขอได้โปรดให้ทำการ ดองเวทชำนาญ ขำนิดวายสักครึ่ง
 สุกเทศน์.

เจ้าพูดชวนกุให้หวั้ง! แม้ไม่สมดัง ปากว่าจะทำฉันใด?
 จิตรระรถ.

ข้าบาทเชื่อแน่ว่าใจ ชยู่แล้วจึงได้ กัด้าพามาเผ้าทุตเทศน์.
 ขอโปรดทดของคุเวท, เมื่อพระทรงเคษ จะได้ตั้งพระจินภนา.
 สุกเทศน์.

ดีละ, เวียกเขาเข้ามา ชัดกัถนา จะดองให้เห็นประจักษ์.

(จิตรระรถถวายบังคมแล้วเข้าโรงไป.)

จิตรระเสน.

เทวะ! ข้าตั้งตั้งนี้, แต่ไม่อยากทัก อยากร้องค้อหน้าธำรงค์.

เวทมนตร์นั้นเขาอาจะมี จริ่งอยู่พอที่ จะเรียกเขาใครๆมา;

แต่จะบังคับหทยา ให้อรกนช้ำ ยังนกระแวงแแดงนั.

หากเรียกโณมยงนงตักษณ มาแล้วไม่ภก- ดิอยู่เป็นขำบทมาดย์.

ก็จะกตบกลายเป็นถาวร เต็มแก่ยรตวิคาคัด ขององค์พระจอมเทวณ.

สุเทศน์.

เจ้าพูดถูกทุกตั้งอน, แต่กูยคือน อูระด้วยยรกรังใจ,

ฉะนกลงอย่างไร ๆ เพียงแต่ให้ได้ เห็นวรพักตร์เดี๋ยงาม
 แห่งมีทนางงาม, ก็อจมีความ ประโมทย์มันต์ตมกจิต.

(จิตรระรภพมายาวินออกมา,
 มายาวินเป็นวิทธาธร, นุ่งห่มหนังเสื่อ.)

จิตรระรภ.

ทอระ, นีมายาวิน มาเฝ้าดิน— ทะด้วยมะโนภักดี.

สุเทษณ.

ขอบใจทมาคราน; เขาว่าท่านมี ชิงโยคะวิทธาธาณ.

หากเราจะขอให้ท่าน ช่วยเป็ดองร่าคาณ จะได้ละหรือว่ามา.

มายาวิน.

ทอระ, อันเวทวิทยา ชำรเรียนมา เต็มใจจะใช้ฉดอง

พระเศษพระคุณดอง ชุตบาทดอง จนเต็มตักบัพญา.

สุเทษณ.

ท่านมีเวทมนตร์คาถา อาจดตหัทธา ใคร ๆ ได้ห่มตฤาไนน?

[ภุขงคป์ปะชาตร์, ๑๒.]

มายาวิน.

จะทุดทอระเกรงค

จะง่าเงอนบทุตไซ

ประห็นงคทูทงไป,

ก็เหมื่อนบัตติธาการ.

พระจงโปรดประทานซึ่ง	อภัยข้าจะหลุดจ้าว,
และความจริงวิชาการ	ก็มีอยู่ประจำตน.
อกรรพเจตเจณอยู่,	แถมมนตรีครูกก็ได้ค้น
มโนจำแตรช่าคน	คดีเพิ่มเบ็ดลมหอง.
ฉะนั้นอาจจะผูกจิต—	ตะใคร่ได้ประตัจจง,
และใช้โยคะแฉ่วคง	จะเรียกให้ตระบังมา
บนานแม่จะช้อยถึง	ฉะจักกระอาพา,
อุยู่ต้วรงอุยู่หนา—	คะโลกคำณบาตาด.
จะเป็นหญิงอุเป็นชาย	ก็เรียกตายมียากนาน,
เพราะใครเลยจะทนทาน	พระอาถัพพะมนตรีโหด.
ฉะนั้นแม่พระองค์มี	ประสงค์ให้ตัญไชรี
ประชุมมนตรีเรียกใคร	ก็โปรดมีพระบัญชา

[สุวรรณกษา, ๒๘.]

สุเทษณ์.

อันคจเวาน จิตจอช้อยท์ โฉมมะทะนา,
 ผู้เด็กเดอธรร ในชันกามา พระจรฟากฟ้า บมีใครทัน.
 ตังแต่เรามา เกิดในฟากฟ้า พิภพภูมิธรรค,
 เราเห็นค้องจิต ก็ค้อยากเชยจวัญ แต่ไอ้นางนั้น หล่อนไม่ปลงใจ

มายาวิน.

ข้าบาทเด็งตุ ค้อยญาณกรู นางนคออไกร,
ออกทงรูเดศ อ่าเหตุไฉน พงรามจ้งไม่ ปตงใจยินต์.

สุเทษณ. รู้อ่าอย่างไร ?

มายาวิน. หากทุดความไซ้ จงไปรดปรานี่.

สุเทษณ.

เอาเถิดอย่าเกรง, เร่งบอกบคน มีเหตุร้ายดี จงเด้ามาพถัน.

[อินทระวิเชียร. ๑๑.]

มายาวิน.

เมอกรวงพระองค์เป็น

กรองเขตประเทศอัน—

ครัดไซ้อมาคยเป็น

ถึงราชะผู้ผ่าน

ขอของกษัตราชอ

เป็นราชันตาม

แต่ทำอสุราชฐ์ไซ้

ให้ซึ่งพระบุศวี,

ครัดเกณฑพหุดกอง

จรรราชราชัน

ทะวิตุทธิบัญญัติ,

จรรทุดตุดสาร

นรชาติสุราชฐ์งาม,

มะทะนาอิตอยราม

จรรราชประเพณี่ ;

บมียอมแเดยินต์

พระกัทรงพระโกรธา.

จตุรงคะเดณา

ยกไปประชิดรา—
 โจมตีบุรีป็น
 จับได้นโรคม
 จึงมีพระโองการ
 แต่หากชิตามา
 ยอมเป็นวระชูปาท
 ไถ่โทษะชั้วฉัน
 ฝ่ายนางก็ยอมตาม
 พอรอดพระชนมา
 ครนนางแต่ตั้งถึง
 กัมเเกศ์และกรบาท
 แด้วทุดแถดงโดย
 วาองคพระนงศราญ
 แต่ได้ปะฏิญญา
 ว่าจักมียอมให้
 ครนนแหดะตุตแด่น
 เพราะอำบิตารัก
 จึงยอมถวายนคัว
 ขององคชนกนา—

ชะบุรีจโรคม.
 บมัทนทตายด่ม,
 นรนาถสุราชฐีรมา ;
 จะประหารพระชั้วฉา,
 แดะประนอมมโนฉันท์,
 บริจาริกานันท์,
 ก็จงคพระธาญา.
 จรราชะบัญญัติ,
 ก็เพราะตุตฉีกักต์.
 จรมาตะกาศ์รี
 ทวีบาทพระภูปาต,
 ดีวีดีจจะวาทหวน
 บมียากจะชั้วไท้,
 จรดีจจะมันไว้
 นรฝืนฤคั้วรัก.
 จะประคักประเคิดนั๊ก,
 จะบรชคพระชนมา,
 แดะก็ไถ่พระโทษา
 ตะบคัองมถายนม้.

แต่รักก็จระการดี	ภรณยะเป็นผด,
กราบบาทยุคลดคน	มะทะนาจระตาคาย
จำพดางยุพชาติ	จรชัคคะแพรวพราย
แทงตรงพระทรงคายน	เฉพาพิศครพระภูมิ.
คายนแต่จก้าเนตใน	ตุ้รภพิศิม ^{๕๕} ;
ฝ่ายองค์พระภูมิ	ก็มาเพญพรดกรรณ,
จนได้จำเร็จผด	จรตตณแดนตจจรก ^{๕๖}
มาพบแตรรักกัน	เพราะอะเศยดีเนหา.
แต่กรรณพระทำไฉ	ณพระชาติอดีตมา
ของชดและชวางหน้า	บมิให้พระตมจินต.
อินถอยคนทุด	ถูกตจจระ ^{๕๗} ตงต้น,
ขอองค์พระณบน	ตุ้รเทอะปราน.

[สรวรคณา, ๒๗.]

สุเทษณ.

ที่ท่านเจ้าไชวี เราขอขอบใจ ที่ท่านไมตรี,
 เราขอเพียง เดียงเคราะห์ตุ้ ที่ เผื่อโชคจะมี ตโตตักกรา.
 มายาวิน.

แต่จแต่จะโปรต, ไม่ทรงพิโรช ก็บุญนัทหนา ;

ขอประทานไฟ จะได้นุชา.

จิตรระรถ

(ร้องตะโกนสั่งไปในโรง) เขาของออกมา ตามที่สั่งไว้.

(คนใช้นำเครื่องทำไฟออกมา, คือบายศรี ๑. หัวหมู, เป็ด, ไก่, มะพร้าวอ่อน, ขันหมสำหรับจุดไฟ, และเทียนชนวนจุดไฟพร้อม; ของเหล่านี้เอาไปตั้งตรงหน้ามายาวิน, และมีคนเอาห้อยคามาทอดแล้วเอาหนึ่งวางปูบนห้อยคาเป็นอาสนะ. มายาวินขึ้นนั่งขัดสมาธิบนอาสนะ, จุดไฟในขันหม, แล้วกล่าวคำบูชาต่อไปนี้.)

[สัททูลลวักห์พิต, ๑๘.]

มายาวิน.

โอมมังคมพระคณศะเทวะคีระบุตรี

ฆ่าพิษณะตันตุต ประดิษ;

อ้างามกายะพระพรายประหนึ่งระวิฤทัย,

ก้องโกญจะนาทให้ ณะหรรษ์;

เป็นเจ้าดีปประประดีทระวิระวรรณ

วิฑฺยาวิเศษธรร—พะธอน;

ยามชุกอบกรณยพรมะยะบวร,

จงโปรดประทานพร ประสงค์.

โสมนารายณะเทพเถลิงอู่ระคะชาตน์,

จรนสู่บรรณราช จรด;

ถ้อยตั้งจากกระคะทาทรรณณ

ปรามยักษะกมุภณัท มรดาญ;

เชียวชานูโยคะจิตพระพิระอภิปราย

คตกิจจะทงหตาย ตระมีทช.

ยามช้ำกอบกรณนยพิระมระจจคร

จงตมมะโนตติ-ชิตเทญ.

(พิณพาทย์ทำเพลงสาธุการ.

มาหาวันไหว้บูชาสัทศ, แล้วรำยมนตร์ต่อไป.)

[วิชชุมมาลา, ๘.]

ข้าต้องเทเวศร์ โปรดเกศข้าบาท ทรงพังซึ่งวาท ที่กราบทูลเชิญ,

โปรดช่วยคตใจ ทรามวยให้เพดิน จนตมชวยเงิน แด่รับเร็วมา,

ด้วยเดชเทพไท้ ทรามวยรูปงาม จงได้ทกราบความ ข้าชอนนา,

แม็คคชชชชช ชนมนศรคาคา ขอให้นิทรา เขาตั้งถึงใจ.

มาเกิดนางมา ออย่าช้ำเชื่องช้อย คุณชานคชย ต่อนรับทรามวย,

ช้านางไธภา ออย่าช้ำมาไฉ คุณช้ำตั้งให้ โสมตรับจร.

โฉมของย่ำชาติ รั้งรั้งมาเกิด ชันชัดคงเกิด ในทรงเว้าร้อน,
มาเร็วบดิน รั้งรั้งดาว มาเร็วบงอร ชำเร็กนางมา.

(มายาวินประนมมือและนั่งบริกรรม. พิณพาทย์
ทำเพลิงตระสันนิบาต. ทุก ๆ คนตั้งตาคอยมองดู. พอ
ถึงรั้วท้ายตระ มัทนาเดินออกมา, ตาจ้องเบ่งไม่แลดู
ใครและกิริยาอาการเป็นอย่างคนที่ยังหลับอยู่, และพูด
หรือแสดงกิริยาอย่างคนทึบ. สุธะณิเล็กจากบัลลังก์
ลงมาต้อนรับด้วยความยินดี, แต่ครั้นเห็นมัทนาจ้งจ้ง
อยู่ไม่ขมแย้มก็ขงัก, แล้วหันไปพูดกับมายาวิน.)

[สุรางคณา, ๒๘.]

สุทธะณิ.

นางมาแต่ไฉไร แต่ว่าฉันใด จ้งไม่พูดจา?

มายาวิน.

นางย้งงงงอย ด้วยฤทธานตรา, แต่จาคูชา จะแก่บดิน.

(พูดสั่งมัทนา.)

[อินทระวิเชียร, ๓๓.]

ดูก่อนตู่ชาดา

มะทะนาจโดยศรี,

ยามของคตู่เทศณิ

วรพจน์ประการใด,

นางจงทำนุดตบ
เข้าใจมิเข้าใจ

มะรุรต์ชครัดไชร์;
ถูกคอบพระจำพัน.

มัทนา.

เข้าใจละเจ้าชว;
ครัดมาคินพัน

มิจะของคตุเทศนิน
จะเฉลยพระวาท.

[วสันตทิลก, ๑๔.]

สุเทษณ.

ข้าใดมวิโดยะสุปริยา
พริกแคะกอบอภิระค
บอกหน้อยเถอะว่าครุณิเจ้า

มะทะนาสุรางค์ศรี,
บมเวณตีเนห์หนัก;
ก็ระยอมดัมครวัค.

มัทนา.

คุชาดัมครณิมัมคร

กัมชิตจะคต้อยตาม.

สุเทษณ.

จริงฎาณะเจ้าสุมะทะนา

จะเจ้าแถดงควาญ ?

มัทนา.

ข้อขอแถดงจะระนะตาม

สุระเทอะไปรดปราน.

สุเทษณ.

รักจริงมิจริงถูกไฉน

อรไทยบ่แจ้งการ ?

มัทนา.

รักจริงมีจริงก็ดูระชาญ ชะโยปรดตถานใด ?

สุเทษณ์.

พี่รักและหวังดูจะรัก แต่บ่ทอคับทงไป.

มัทนา.

พระรักดีมีครณพระหทัย ฤจะทอศจะทงเดี่ย ?

สุเทษณ์.

ความรักดีเดี่ยดูระระทต เพราะมีอาจะคตอเคตย์.

มัทนา.

ความรักระทตดูระระเดี่ย ฤจะหายเพราะเคตย์คตอ ?

สุเทษณ์.

ไอ้ไอ้กระไรนะมะทะนา บ่มีคอบบระจ้พอ ?

มัทนา.

ไอ้ไอ้กระไรอะมระง้อ มะทะนามีพอดี !

สุเทษณ์.

เดี่ยแรงดูเทษณ์นะประตพิทซ์ มะทะนาบเปรมปรีย์.

มัทนา.

แม้ข้าบเปรมปรีย์ระนะนี้ นิจะ โปรตก็เดี่ยแรง.

สุเทพณ์.

ไอ้รูปวิไลเยะศุภะเด็ค บมิกควรจะใจแข็ง

มัทนา.

ไอ้รูปวิไลเยะพดะแรง ตะกั้จำจะแข็งใจ.

(สุเทพณ์ข้างคูนาง, แต่่นางยังกงตาลอยไม่จับตา
อยู่, สุเทพณ์ออกฉงน, จึงลองพูดไปอีก.)

สุเทพณ์.

หากพี่จะกอดดรุณแตรจุม — พิศะเจ้าจะว่าไร ?

มัทนา.

ข้าบาทจะขัดฤกษ์มิได้ ฅิพระองค์จะทรงปอง.

สุเทพณ์.

ว่าแต่จะเต็มฤทธิหาก ฅนุกอดแตรจุมนี้้อง ?

มัทนา.

เต็มใจมิเต็มฅนุกั้ฅอง ปฏิบัติระเบียบต้.

(สุเทพณ์ไม่พอใจในคำตอบของนาง
จึงหันไปพูดกับมายาวัน)

[สุรางคณา, ๒๘.]

สุเทพณ์.

แน่ะมายาวัน เหตุไใดยุพิน จึงเป็นเช้นน ?

ดูราวมะเมื่อดู ฝืดอ ๆ ฤๅก็ ประตุจไม่ม่ ชั่วจิตจิตใจ.
 คว้าไคเราตาม หัดอหนักยั้งความ เหมือนเช่นตามไป,
 คิงนจะยอน ชอนเซยณใด ก็เปรียบเหมือนไป พุกกับหุ่นยนต์,
 มายาวิน.

เดอะ, ที่นาง ขาการเป็นขอย่าง นเพราะฤๅทรมนตร์;
 โยคะอันขลัง บังคับได้จน ให้คอบยุบด ได้ตามค้องการ.
 แต่จะบังคับ ใคร ๆ ให้ถดถอย มโนวิญญาณ,
 ให้ชอบให้รัง ยืนยังอยู่นาน ย่อมจะเป็นการ ดุดพันวิสัย.
 หากว่าพระองค์ มีพระประสงค์ อยู่เพียงจะให้
 นงคราญผลอง รองพระบาทไซ้ ข้าอาจุผูกใจ ไว้ด้วยมนตรา,
 มีให้ทรงคน คอตั้งขงขด ชงพระอชณา,
 บังคับให้ยอม ประนอมเป็นข้า บาทบริจา ธิกาเทวณ.
 สุเทพณ.

อะ! เราไม่ขอ ได้นางตะหนอ โดยวิธนั้น!
 เดี่ยวแรงเรารัก สัมครใจกรัน อยากรให้นางนั้น สัมครรักคอบ.
 ผู้จิตคิดด้วยมนตร์ แด้วตามใจจน ฝ่ายเคี้ยวมิชอบ,
 เราไม่ละโถม ประโดมใจปลดอบ ให้นางนักรชอบ นักรักจริงใจ.
 ฉะนนทานครุ คดาเยทมนตร์ดู อยาข้าว่าไร,
 หากเราไซ้คิด ครวงนกงไค ดีทรส่มตงใจ; รับคดาเยมนตรา,

มายาวิน. เออ! เทวะ.

(มายาวินประนมมือแล้วร่ายมนตร์ต่อไปน.)

[วิชชุพมมาลา, ๘.]

มายาวิน.

อันเจตชาติรพพิ ที่พันธุจักจิต แห่งนางมิ่งมิตร อยู่บดินนา,
จงเกิดอนกตตายฤทธิ จากจิตกัญญา คตตายคตตายอย่าช้า
ตวัดตวัดวาทาย!

(พิณพาทย์ทำเพลงรัว. มายาวินยกมือไหว้แล้ว
เสกเป่าไปทางมัทนา ฝ่ายมัทนาค่อยๆ รู้สึกตัว, เอา
มือลูบตาเหมือนคนตื่นนอน, และพองบราก็พอได้สติ
บริบูรณ์. บัดนั้นนางเหลียวไปเห็นสุเทษณ์เกิดตกใจ, ตั้ง
ท่าเหมือนจะหนีไป, แต่สุเทษณ์ขวางทางไว้.)

[ฉบบง, ๑๖.]

สุเทษณ์.

ข้ามัทนาโฉมฉาย เกิดช่วงตึงสาย วิชชุประโชติธัมพร,
ไหนๆ ก็เจ้าตายธมร มาแต่จระอัน จระนแฉะรีบไปไหน?
มัทนา.

เทวะ, อันชานไซ้ มาได้อย่างไร บทราบด้านักตักนิก;

จำได้ว่าข้าสถิต ในสวนมาติต แดงดมว่าเพยเซยใจ,
 แค้อยู่ดี ๆ ทั่นใด บังเกิดร้อนใน อุดระประหนึ่งไฟผดถุย.
 ร้อนจนสุดที่ทันทาน แแรงไฟในราน กัดมดงต้นตมฤดี.
 ฉันทมาไต่แห่งนี้? หรือว่าไต่มี ผู้ใดไปอุ้มขามา?
 ขอพระองค์จงเมตตา แดงดกโทษข้า ผู้บุกรุกถึงถานใน.
 สุเทษณ์.

ถ้าอรเอกของคฤโร พังระบอกให้ เจ้าทราบคตตงจนค;
 พ้องใช้มายาวน ให้เชิญยุพน มาทนดวยอาถรรพ์.

มัทนา.

เหตุใดพระองค์ทรงขรมี่ จึงทำเช่นนั้น ให้ข้าพระบาทคองชาย
 แก่หมู่ชาวฟ้าทั้งหลาย? โอ้พระภุชชาย พระองค์มทรงปราณี.
 (มัทนาร้องไห้. พิณแพทย์ทำเพลงโอด. สุเทษณ์เปลอบ)

[อินทวงส์, ๑๒.]

สุเทษณ์.

อ้ายชดดีเนหา

มะธนะนาวิตุทศิษฐ์,

ออย่าทรงพระไศกี

วรพักตร์จะหม่นจระหมอง

พนนระวิกเจ้า

แจะจะเฝ้าประกบประคอง

คู่ชิตตณทน้อง

ม่มีให้ระคางระคาย

พรักวระฐนอด
 ษณนารักบชาย
 รูปเจ้าโดยราว
 มีคจวระร้างรัก
 ษาดารต์ร้างองค์
 ไว้เพื่อจะผูกพัน—
 ษนพิศบุญแต่
 แดร์กตมกรรม
 ษอโคมเจตาปดง
 วับริกแดะยนิยชม
 ษากนางมีธองชติ
 ษทงตองจระตุนาน
 ษอาชวยระงบคบ
 พรักอพงคนาง
 ษเหมือนพมไคคง
 ษทรยไซริบไผ่จีน—
 ษพชยูกเหมือนคตย,
 ษทุกชยากแดะกรากกรม
 ษยพงคตุนเถด

บมีคจวระธาดะชย,
 ฤกคจวระร่วมจระรัก.
 ษู่ระแดร์วังประจิคประจักษ์,
 เพราะพระชูปพิศพัน;
 ษอรเพราะพิศุชิตร์รพ
 ษนระจิคคระของฤก.
 ษก็เสอญประตมสิริ
 มนระมุงทระนุกนอม.
 ษพระฤกประนประนอม
 ษคตุนริกตมกรรมมาน.
 ษประคพิทชประตมประตาน,
 มนระจอบจคตบจาง.
 ษทชระพระคตยระคาง;
 ษผมตมฤกคจกต,
 ษจวระชวคตน—
 ษคระนทองแดะท่อนนิยม.
 เพราะมีวชยระทจวระทม
 ษชวระชวระกาทจ.
 ษมะทระนชแดะคตบจจ

พอให้คน^๕นั้นดู^๕พระเวียงระวอย.

[วัฒนทัศติก, ๑๔.]

มี^๕ทนาย.

ฟังถ้อยคำ ^๕ ว่าดี ^๕ ระวอย	คน ^๕ นั้น ^๕ เออชวย.
จักเป็น ^๕ มุดำจะ ^๕ ชนะด้วย	บมี ^๕ ตรง ^๕ กะ ^๕ ความ ^๕ จริง.
อัน ^๕ ชาย ^๕ ประ ^๕ ทศ ^๕ วระ ^๕ ประ ^๕ ทาน	ประ ^๕ ดิ ^๕ พิ ^๕ ท ^๕ ระ ^๕ แต่ ^๕ หญิง,
หญิง ^๕ ควร ^๕ จะ ^๕ เปรม ^๕ ก ^๕ ระ ^๕ ม ^๕ ระ ^๕ ยั้ง	มี ^๕ ระ ^๕ จิต ^๕ ตะ ^๕ ค ^๕ อบ ^๕ รัก ;
แต่ ^๕ หาก ^๕ ถู ^๕ ค ^๕ บ ^๕ อะ ^๕ ภ ^๕ ร ^๕ ม ^๕ ย	จะ ^๕ เฉ ^๕ ย ^๕ ฉ ^๕ ระ ^๕ น ^๕ จัก
เป็น ^๕ ป ^๕ ด ^๕ แ ^๕ ระ ^๕ ด ^๕ ง ^๕ บุ ^๕ ร ^๕ ษ ^๕ ระ ^๕ ก	ก็ ^๕ จะ ^๕ หล ^๕ ง ^๕ ด ^๕ ะ ^๕ เ ^๕ ด ^๕ ง ^๕ ไป.
ดู ^๕ ชา ^๕ พระ ^๕ มา ^๕ ท ^๕ ดี ^๕ สุ ^๕ ริ ^๕ ต	บมี ^๕ ค ^๕ ิด ^๕ จะ ^๕ ป ^๕ ด ^๕ ไ ^๕ คร,
จ ^๕ ง ^๕ ห ^๕ วัง ^๕ แ ^๕ ด ^๕ ะ ^๕ ม ^๕ ง ^๕ ม ^๕ ระ ^๕ ระ ^๕ ใน	ว ^๕ ร ^๕ เม ^๕ ค ^๕ ระ ^๕ ช ^๕ ร ^๕ มา.
อัน ^๕ วา ^๕ พระ ^๕ ช ^๕ ง ^๕ ค ^๕ ก ^๕ ร ^๕ ุ ^๕ ณ ^๕ ะ ^๕ ช ^๕ ย	ถู ^๕ ค ^๕ ควร ^๕ จะ ^๕ ป ^๕ รี ^๕ ดา,
อ ^๕ ก ^๕ ค ^๕ ว ^๕ ร ^๕ ด ^๕ ของ ^๕ ว ^๕ ร ^๕ มา	ก ^๕ ร ^๕ ุ ^๕ ณ ^๕ า ^๕ ชิ ^๕ คุ ^๕ ณ ^๕ ค ^๕ ร ^๕ น ;
ด ^๕ ง ^๕ น ^๕ ค ^๕ ระ ^๕ น ^๕ ง ^๕ ถู ^๕ ก ^๕ ระ ^๕ บ ^๕ ม	อ ^๕ ุ ^๕ ระ ^๕ แ ^๕ ห่ง ^๕ ก ^๕ ระ ^๕ ห ^๕ ม ^๕ อ ^๕ ม ^๕ ฉ ^๕ น,
ท ^๕ ค ^๕ น ^๕ บ ^๕ ฮา ^๕ จ ^๕ จะ ^๕ อ ^๕ ภ ^๕ ฉ ^๕ ฉ ^๕ น—	ท ^๕ ระ ^๕ ห ^๕ ค ^๕ อบ ^๕ พระ ^๕ วา ^๕ จา
ให้ ^๕ ถู ^๕ ก ^๕ ประ ^๕ ค ^๕ ุ ^๕ จ ^๕ สุ ^๕ ระ ^๕ ประ ^๕ ส่ง ^๕ ค ^๕ ,	มี ^๕ ระ ^๕ ท ^๕ ร ^๕ ง ^๕ พระ ^๕ โก ^๕ ร ^๕ ธา,
ห ^๕ ม ^๕ อ ^๕ ม ^๕ ฉ ^๕ น ^๕ ก ^๕ ไ ^๕ อน ^๕ สี ^๕ ระ ^๕ ณ ^๕ า—	ท ^๕ ระ ^๕ ย ^๕ ุ ^๕ ค ^๕ ด ^๕ แ ^๕ ด ^๕ ะ ^๕ ก ^๕ ร ^๕ า ^๕ บ ^๕ ก ^๕ ร ^๕ า.

[อินทวงศ์, ๑๒.]

สุเทษณ์.

ที่หัดขมยนิยขม	มะนรรักถ่มครตมาน,
มีคุดะมรมาน	อภิรมย์ฤเป็นไฉน ?

[วสันตดิลก, ๑๔.]

มัทนา.

หม่อมฉนัมมีบุษะณู	ประติพิทชะโตโต,
เป็นโตคบบมีมะนะตะไม้	อภิรมย์ฤตมรต.

[อินทวงศ์, ๑๒.]

สุเทษณ์.

เช่นนนักเชิญพิง	ตมูกถ้าวดีเนหะพจน์,
แจ้งามประเดวีฐุหมต	ก็มีคอรฤดีจะดำ.

[วสันตดิลก, ๑๔.]

มัทนา.

หม่อมฉนตตบมะชุระกขย	ก็ถ่านักเตนะคำ,
แต่ค้องทำนุถอจะนะชา	คฺจะได้นทำนุถมา.

[อินทวงศ์, ๑๒.]

สุเทษณ์.

นเจ้ามยอุมรบ	วระรักฉนนฤจำ ?
--------------	----------------

ควณินจะเสวธา   หะต๊ะค้อยประการไณน ?

[วสันตคิลก, ๑๔.]

มัทนา.

ข้าองค์พระผู้สุระจักษุ,   พระจะผิดสะฐานใด ?
หม่อมฉนตีทราหมเพราะบ่มีไต   อนุวัตน์พระบั้นทูล.

[อินทวงส์, ๑๒.]

สุเทษณ์.

ยังฟังพระคำศรี	ก็ระคี่ประมอญประมุต,
ยังชดกยงพูน	ทุชะท่อมระทมหะทัย !
ข้าเจ้าตาเภาพกคร	ตีริตักษะณาวิโดย,
พิชฉนจะคงโคต	ตีตเพื่อพะวงฉนงค.

[วสันตคิลก, ๑๔.]

มัทนา.

ไยไยละเหี้ยอุระตบ   วรคัพพะท่านทรง
อัยอัยแดงฉนประตัง—   คะณคัจฉกรหม่อมฉน;
ชยากใคร่ฉนของพระฉน—   ทวคฺฉนฉนเนกฉน,
ฉนใจเพราะผิดคคิสุฉน—   สัจริตประคิฉนญา.
ขอให้พระองค์ฉนระเท—   ฉนเสฉนประโมทา,
หม่อมฉนจะขอประฉนคะตา   สุระราชฉนฉนคไป.

(มีทันนกราบแล้วตั้งท่าจะไป, แต่สุเทษณ์จับข้อ
มือไว้ด้วยกิริยาออกจะโกรธ.)

[จบอง. ๑๖.]

สุเทษณ์. ซ้ำก่อน! หัดอนจะไปไหน?

มีทันน. หม่อมฉันอยู่ไป ก็เครื่องแต่งทรงรำคาญ.

สุเทษณ์. ใครหนอบอกแก่นางครามญ ว่ารำคาญ?

มีทันน. หม่อมฉันตั้งเกิดเองเห็น.

สุเทษณ์.

เฮอ! หัดอนนั่นมาดอเตน! อินคตพเบน คนโง่ฤาบ้านใด?

มีทันน.

หม่อมฉันเคารพเทพไท ทูลอย่างจริงใจ ก็มีทรวงเข็ดเคย,

กตบทรังคำรังเดอญ ชวนชกชมเชย แดะชิตตนิทเส่นหา.

พระองค์ทรงเป็นเทวา ชิบคปรา—กฎเกียรติยศเกรียงไกร,

มีดาวดู่รางคันางโน มากมอดแต่จ้ไขว้ ในพระพิฆานมณั,

จะโปรคปรานขำบาทน ตักกราครี? แดะเมอพระเบอชาน้อย,

จะมีคองนั่งระห้อย นอนโศกเศร้าด้ร้อย ชะเงอชะเง้แดหรือ?

หม่อมฉันนเป็นผู้ถอ ตัจจาหนงค้อ ว่าแม่มีรักจริงใจ,

ถึงแม่จะเป็นชายใด ขอสัมพาศไ้ ก็จะมียอมพร้อมจิต.

ตงนขอเทพเวอญฤช โปรคชาน้อยนิต, ขำบาทขอบังคมดา.

สุเทษณ์. (ตวาด) อุเหม!

มะทะนาชะเจ้าเดห์

คะตะกำอุจาทา

ตุนุถวมกัเจ้าไชรั

อนินตาพยายาม

กัแตะเจ้ามีเต็มจิต

ผิวะให้อนงกัณวต

บมียอมจระว่จวรั

กัตะนุจะยอมให้

ผิวะนางเผอญชอบ

จระทุนทุรายศักดิ์—

เพราะฉะนั้นจะให้นาง

มะทะนาประดังกัคน

ทวิบทจะสุวับาท

จระเด็อกจะตามใจ

จระถักคณนัถนกว่า

แตะผิวอนคณพัตัน

อนินตาจระถกัถบ

ชิวี่ข้างจันรจจา,

ฤกระบิติกระบจนคความ.

บมีคอบณค้ำถาม,

คะตะเด้นด้านวตทอน.

จระดักับคณชจน,

ชนะหต่อนทงใจ.

แตะถ่มักครถ่มไรรั,

อนินตานิวาศถ่จวรั,

มรุอันกัข้าพัตัน

ยะบ่อยยากจระยิตยต ;

จุกิตถุ่นแดนคน,

จระกำเนติดนรูปใด ?

ฤจระเม้นอะไรไชรั,

แตะจระถาปประตุจถรร ;

จระถำนัถนโทษทันท

จระประถาทพระพรให้

ณ ประเทศสุรราชัย;

ก็จะชอบตั้งฐานใด

จรุชชอบคนูมา.

[สาธินี, ๑๑.]

มัทนา.

ข้าเทพศักดิ์ทรงซึ่ง

พระจรดงพระอาญา,

ข้าเป็นแต่เพียงข้า

บมมุงจะขอจตุ.

หม่อมฉนนธภาพ

แต่ก็ไซ้คบพม,

จึงไม่ได้รองศรี

จรบาทพระจอมแมน.

อินทรวงเมตตาควร

จะประจบและคอบแทน

คุณท่านที่มากแด่น

คณนาประมณูมี.

อินโปรดให้เด็ดอกตาม

ฤคชาณบดิน,

ขอเป็นซึ่งมาดี

รุจิเรชวิโดยจรณ,

สุดแท้แต่จอมธรวง

จะประดีทบริประดำทพันธุ,

ขอเพียงให้มีคน—

ชะวะรินระรอยหอม

คดยถัดนขอจบาบาท

ก็จะได้ประณคณหม,

ใจนคยบุชจาจอม

ตุระบมบ้าเพญบุญ.

ข้าขอแต่เพียงให้

มรุทรวงพระการุญ,

ให้ข้าได้ทำคุณ

และประโยชน์มอญหมน.

[จบจ. ๑๖.]

สเทชน.

ที่เจงอนงอชอนน เราจะยอมดรร— พระพิทักษ์คงใจจิต.

ตุราท่านมายาวัน, นางนถอด จะถือรูปเป็นมาต.

กับุปลาอย่างไคมี ทงามทงอ อักทงมถนดั่งไกล?

แต่ต้องให้หม่นนามไว้ บ้องกันมีให้ เหล่าเดรัจฉานผดาดญม.

มายาวัน.

เทอะ! อันไม่งามดรรพ นัตกษณคองกับ พระองค์ดาร์ดินนม

โนนันทะโนทยานคีร์, องค์พระคีร์ ขโปรดเป็นยอดมาตา.

เห็นม้แต่ในฟากฟ้า, ในแดนคนหา ไม่นมได้แห่งไหน.

สเทชน.

ไม่นมนามณใด? ท่านจงเด่าให้ เราทราบซังดกษณแจตง.

[อินทวิเชียร, ๑๑.]

มายาวัน.

ไม่เรียกผะกาทุกุ—

ปานแก้มแฉดม้แดง

คอกใหญ่แฉดเกดร์

อยทนบวางฉาย

อักทงธะพรังหนาม

ผงเขี้ยวตบิณไซว

ชะกะธักรุนแดง

ดรุณันยามฉาย;

ตุ่อกนระมากมาย,

มขุรต์ขจรไกล;

ดูจะเขมประดับไว้,

บมิใคร่จะห่างเห็น.

อันกุพระกาหอม,	บริโภกข่อยเพติน,
รดหวานดีหวานเชิญ	นรดมเพราะเลิศรส;
กินแต่จรวงับตรี	พิระโทษะหายหมด,
คือดมและตัดค	ทุษะเต็มทะเลียมต์รพ;
อังกทั้งเจริญกา—	มะคุณาภิรมย์นันท,
เย็นในอุราพัตน์,	และระงับพยาธิ.

[ฉบับง, ๑๖.]

สุเทษณ์.

ตัด. จะให้มารศรี เป็นดอกไม้ ไฉนจะจว่าฉันใด?

มัทนา.

ไหน ๆ จะเป็นดอกไม้, หม่อมฉันพอใจ เป็นดอกไม้ที่ออกนามมา.
ข้าชอกมเกศวันทา ที่จสมเทวา การุญให้เด็กเช่นนี้.

สุเทษณ์.

ด้วยอำนาจอิทธิฤทธิ์ อันประมอญมี ฌตักกุมแรงหาญ,

กุด่าปมัทนาจนคราญ ให้จุติมาน ไปจากสุธาดีเลิศ,

ตั้งแต่มนุชย์แต่เกิด เป็นมาดีเลิศ อันเรียวกว่ากุพระกระ,

ให้เบเนเช่นนกกวาจะ รัตกธระ ระอเพราะรกรังเชิญ.

ทุกเดือนเมื่อถึงวันเพ็ญ ให้นางนเบเน มนุชย์ชยูกาหนดม

เพียงหนึ่งทวาราศรี; แต่หากนางมี ความรักบุรุษเมื่อใด,

เมื่อนนแหะให้หรามวัย คงรูปอยู่ไซ้ บ่คนกดบ่เป็นบุปผา.
 หากรักชายแถมทนา บ่มัดธา— ก็รมยเพราะเร็ดร้างรัก,
 แดะนางเป็นทุกขยงหนัก จนเหลือทจก อดทนอยู่อดค้อไป,
 เมื่อนนผวาอรทัย ถ้าวอนเราไซ้ เราจิงจิงคโทษทัณฑ์.

[จิตรปะปทา, ๘.]

นางมธนะ จุคิย้านาน จงมธนะฐาน สุระแมนดอรรค์,
 ไปเถอรกำเนิด ฌหิมาวัน คังคณุตัน วิจิตาปได้!

(พิณพาทย์ทำเพลงลูกพาทย์, สุุทยณณ์แผลงฤทธิ,
 ฟานแลบแวงวาบตลอดเพลง. พอถึงรวทำย มีทนาร้อง
 กรดและถ่มลงกับพน.)

(ปิดม่าน.)

๘๘
องกต ๒

ตอนที่ ๑

ฉาก : ในกลางหิมะวัน.

[เป็นลานหญ้าอยู่ในระหว่างต้นไม้ใหญ่งาม ๆ, ที่ตรงกลางแห่งด้านหลังของเวที มีต้นกุหลาบอยู่ต้น ๑, ซึ่งมีดอกแต่ดอกเดียว, เป็นดอกใหญ่, สีมชมพูแก่, นอกจากต้นกุหลาบ มีต้นไม้ดอกอย่างอื่นอีกบ้างก็ได้, และ ตามต้นไม้ มี กว๊วยไม้ กำลังออก ดอกไสว อยู่ หลายช่อ.]

(เปิดม่านขึ้นเห็นเวทีว่างอยู่. แล้วนาค และศุน, ศิษย์ของพระกาละทรศินมุนี จึงออกมา.)

นาค. มันอยู่ทางไหน! แก่ไม่ได้กลิ่นหรือ?

ศุน. อ้อ!

นาค. จะพูดอะไรก็ไม่พูด มีแต่ร้องอ้อเท่านั้น.

ศุน. ก็จริง ๆ นี้, ให้ตายดี! (ลงนั่งเหยียดต้น, และแสดงอาการกริยาเหนื่อย.)

นาค. จริงอะไร?

สุน. ยู่ดี ๆ ไร่ให้ตามหากัน, ใครจะไปหาพบ. (นอน
เหยียดลงกับพื้น)

นาค. ทำไมจุมกแกไม่มีหรือ? (นั่งบนตอไม้.)

สุน. ก็มันะดี! แต่เกิดมายังไม่เคยรับไร่เช่นนเดย. ข้าดูต
หากันเจียจนมุกเขมแล้ว; ไร่ใหม่?

นาค. จมุกเขมกิดแล้ว; แปลว่าแกไม้เจ็บ.

สุน. เอ๊ะ! อย่างไรกัน?

นาค. ข้าเคยสังเกตเห็นชายต่างของข้า, เมื่อไรจุมกมันแห้ง
ตกรักแปลว่ามันไม้ดีบาย.

สุน. อูวะ, แล้วกัน! เขาข้าไปเข้าประเภทหมาเดี้ยแล้ว!

นาค. กิดนั้นะ; หมาจุมกมันเก่งกว่าคนอีก.

สุน. (ยกมือขึ้นปิด) เฮ้ย! อย่าเด่นหน้า! จกระจ. (หงก
หัวชนมองดู.)

เอ๊ะ! พิกัดแฮะ, หมายถึงแกเด่นรังแกอีก. ที่แท้
แมตงกุนะเอง. (นอนลงอีก)

นาค. แกว่าแมตงกุนะหรือ? เอ! ทำทางชอบกต! (ลุกขึ้น
เดินมอง)

สุน. มันลุกขึ้นเดินไร่อยู่ทำไมนะ? ข้าเวียนหัวพิดก.

นาค. ที่ไหนมีแมลงกัดของมีของหอม, ฉะนั้น— (เดินค้น
ต่อไป.)

สุน. (เอกเขนกขัน, หันหน้าไปทางหลังเวที) แกนี่—
(เห็นดอกกุหลาบ, จึงร้องขึ้น.) นั่นแน่! ได้
ตัวแล้ว, ให้ตกนรกดี!

นาค. อะไร?

สุน. ข้าของหอมของแก. (ชี้ดอกกุหลาบ.) นั่นเป็นไร.

นาค. (เดินเข้าไปยังต้นกุหลาบ) จริงของแก; ข้ายดอก
นี่เอง. เอ๊ะ! เขาเรียกดอกอะไรนะ?

สุน. ชบา.

นาค. บัดชบ! ชบาหอมมีหรือ!

สุน. มี. หอมเขี้ยว!

นาค. มีดกข! หอมเขี้ยวมีหรือ?

สุน. ไม่มีกแต่ไปดี.

นาค. ชกประการหนึ่ง, ชบาไม่มีหนาม; มีหนามชมพิดก.

สุน. ถ้าฉนั้นเรียกว่าอะไรล่ะ?

นาค. ถ้าชารุชาจะถามแกหรือ? แคบางที่ไต่มะทัดจะรู้จัก. ไป
บอกชาวให้เขาทราบเห็นจะดีนะ.

สุน. ดีดี. แกร็บไปเถอะ.

นาค. ก็แก่งะ?

สุน. ข้าจะอยู่เฝ้าอายคนไม้่น. (นอนลงอีก)

นาค. ฮีๆ! มันจะหายไปไหนได้เที่ยงนะ. คนไม้่นเดินหนี
ไปเองได้เมื่อไร.

สุน. ก็เผื่อมีคนมาตักเขาไปเสียล่ะ?

นาค. ผู้คนอะไรจะมาในบ้านนอกจากพวกเรา.

สุน. ก็พวกเรานะแหละ; ถ้าแม้ว่าเราไปเสียทั้งสองคน, แล้ว
มีคนอื่นในพวกเรา มาพบคนไม้่นเขา แล้วรับเขา
ความไปเรียนท่านอาจารย์ได้ก่อน, เรามิขาดทุน
หรือ?

นาค. ก็จริงอยู่, แต่ว่าถ้าท่านอาจารย์ได้ทราบข่าวที่ท่าน
ปรารถนาแล้วก็เป็นผลเท่ากันไม่ใช่หรือ?

สุน. มันจะเท่ากันอย่างไรได้ พ่อเจ้าประคุณเอ๋ย. ใคร
เป็นผู้เอาความไปบอกได้ก่อน คนนั้นก็ได้
บำเหน็จดี.

นาค. ถ้าเช่นนั้นถ้าไปบอกข้างเถอะ, จะได้ได้บำเหน็จ.

สุน. อ้อ, ข้าไม่เป็นคนที่อยากได้บำเหน็จจนปานนั้นดอก. แกร็บ
ไปเถอะ.

ก็ออกวงไปเรียนท่านอาจารย์ให้ทราบเถยจน.

ศุน. ขอรับ! ไปปรี๊ดเป็นลมพัดเทียบจระเข้รับ. (ไหว้ แล้วลุกขึ้นวิ่งเข้าโรงไป.)

(โสมะหัตต์ไปพิจารณาตุ๊กหลายตัวด้วยความพิศวงอยู่ ครู่ใหญ่ๆ, แล้วจึงกล่าวคำชม.)

[อุบัติฐิตา, ๑๑.]

โสมะหัตต์.

อันบุษประประหลาด	บมิเห็น ฌ แห่งใด
งามสรรพระวิไล—	ยะวิเศษระมาดี;
ดีแต่งกมจำ	ตุจะดอกชบาดี,
งามดังตรุณี	ยดะเพดินเจริญตา.
กลิ่นหอมกัระรอย	รณะดมว่าเพยพา
ถึงไหนฤักนำ	จระรันภิรมย์ห้วน.
แม้แต่งคีระเกด้า	ฉนิศาตของนวด
เห็นแน่จะประมอญ	อรตักษณะนาง;
ดอยภาชนะหน้า	ก็จะทำอุทกพธาง
หอมมันระดะอย่าง	ตุระเทจะ โธตถ.

จัดภาชนะครึ่ง	พระดีเทวดาทรงยศ,
กัณฑ์หอมบดระดก	จะประคองแดนตั้งวง.
อันบุษปะประเสริฐ	ณ ๑ กอดพิภพปวง
งามเด็กและเหมาะดวง	ฤดีเท่าบัพหงา.

(พระกาละทรรสีนคนาจารย์ออก, มีศุนกับบริวาร
อื่น ๆ ถ้อจอบเสียมตามมาหลายคน.)

[ฉบง, ๑๖.]

กาละทรรสีน. ไหนเล่าคนไม่ท้อว่า มีตอกตั้ง่า และหอม
ประเสริฐตั้งไกล?

ศุน. อ๋อเจ้าข้า! ข้าไซริ เป็นผู้ที่ได้ ประดับพบดอก
อัครจริย.

นาค. คุณามาด้วยพร้อมกัน.

ศุน. แค่ว่าดิฉัน เป็นผู้ประดับพบแท้.

นาค. คุณาเห็นหาเจียนแย, ถ้วนเขานอนแม่ ตบชายอยู่กลาง
บัพหงา.

ศุน. จะนอนหรือนั่งตามที แต่เห็นของดี—

นาค. เพราะไซริเท่าเห็นบนตาด!

กาละทรรสีน. มีดเตียงกันไม่เข้ากร! ไปเก็บดวงมาตย์
มาให้เราพด้นทันใด.

(พระกาละทรศินไปนั่งบนตอไม้. ฝ่ายนาคกับ
 ศุนนันต่างวิ่งแย่งกันไปเก็บดอกกุหลาบ; นาคเป็นผู้น
 มือเข้าไปถูกหนามเข้กั้หุดมือกลับโดยอาการตกใจ, ฝ่าย
 ศุนนันหัวเราะเยาะและยื่นมือเข้าไป, ก็ถูกหนามบังต้อง
 หุดมือกลับออกมาเหมือนกัน.)

โสมะทัต.   ต้องคนอย่ามีวรัไไร! ท่านตั้งแต่วโย มีทำคัง
                   ท่านมีญชา?

นาค.   ไม่ไหวจริง ๆ เจ้าข้า.

ศุน.   ท่านต้องมา เก็บเขาไปเองเถิดหนอ.

โสมะทัต.   อย่ามีวพุดจาตอตั้ง ค้อเถียงเราหนอ; จงเก็บ
                   ตอกไม้โดยพลัน.

นาค.   ไอ้ช่างไม่เห็นใจกัน! ไซ้ว่าดิฉัน จะแแต่รังชัด
                   คำพิพราหมณ์; จริง ๆ ขยาก็ไรทำคาม,
                   แต่ว่าถูกหนาม!

ศุน.   โอยเจ็บพิด้กักกัก!

โสมะทัต.   แกทังตั้งคนหุดค้อ, ไรคความนับถือ จังชคคา
                   เราผู้ใหญ่; ช่างเกิดไม่จำต้องไซ้!

ศุน.   ตั้งแต่วเชิญไป ถูกหนามแแต่บั้งแแต่ระตี!

(โสมะทัตถ์ตรงเข้า ไปจะ เต็ดดอก กุหลาบ, ถูก
 นามเข้าข้างต้องหัดมือออกมา. ศัพท์สองคนหัวเราะ,
 ซึ่งทำให้โสมะทัตถ์ขัดใจ, ชักมิดเหน็บออกจะพังก
 กุหลาบ.)

กาละทรรศิน. ข้ากัณ! อย่าคัตมาดี ทั้งามเช่นนี้; เรา
 อยากใใครให้ชุดไป ปดุกหน้าอาศรมเพื่อได้
 ดูเด่นค่อไป อักนานตำราญฤดี.

(โสมะทัตถ์สั่งพวกบริวารให้ชุดต้นกุหลาบ. พอ
 บริวารเอาเครื่องมอชุดลง ก็มเสียงเหมือนนุหญิงร้อง
 “โฮ้ย!” พวกบริวารตกใจ, โจทย์กันต่าง ๆ นานา.
 โสมะทัตถ์บังคับให้ชุดอีกก็มีเสียงร้องเช่นนออีกทุกคราว.
 เล่นตลกพูดกันเองพอสมควร, แล้วในที่สุดพวกบริวาร
 ไม่มีใใครกล้าชุด. โสมะทัตถ์จะลงมอชุดเอง, แต่พระ
 กาละทรรศินยกมือห้ามไว้.)

[อุเปนทะวิเชียร, ๑๑.]

กาละทรรศิน.

อ๊ะ! อย่านะอย่าเพ้อ;	ผิระมิ่งตุมาดี
จะไปกระเราน	ตะกัจจะพาไป;

เพราะเราดีเด็งญา—

พระกาฬิเศษไชว

และเบ็ญจรูญ

เพราะรักษะดีขัง

ก็ถูกกำราบให้

กำเน็ดประตจพิน—

ณ วันพระจันทรวเพญ

และคงฉนนม

และเอกะราตรี

พระกาฬิเศษไชว

ณ ถิ่นฉนวนาริน—

กัญญ์และทงไฉ

ฉนฉนจะกดาวชอน

กัญญ์คณูปตาง

ฉนฉนจะกดาวชอน;^{๕๕}

บมิไช่ฉนฉนจริง,

ประเศษไชวจะชอนตพิน,

บมิยอมจะเด็ยฉนฉน.

จตุคิจจาก ฉน ฉนฉนฉนฉน

ฉนฉนฉนฉน.

ก็จะเป็นฉนฉน

ฉนฉนฉนฉนฉนฉน

ก็จะกดบฉนฉนฉน

ฉนฉนฉนฉนฉน.

ฉนฉนฉนฉน

จะฉนฉนฉนฉนฉน;

ฉนฉน ฉน ฉนฉน

ฉนฉนฉนฉน.

(พระกาลฉนฉนฉนฉนไปที่ฉนฉนฉน)

แล้วพูดกับฉนฉนฉนฉนต่อไป.)

[ฉนฉน, ๒๕.]

ฉนฉนฉนฉนฉน, ฉนฉนฉนฉนฉน,

ข้าจะขอเชิญ ฆะกาไป

ผู้ส่งงานข้างกู่ให้ รมะณิยะจะบำรุงไว้
เพื่อมภัย พิบัตปอง;

ข้ารับคำว่าจะแทนดวง ประคองวรจิตาคอง
ใจจะไม่หอง ดุคาภา.

ข้าเชิญไปกับบิดามา! ครุณิภยะครา

ชุตชตพา จรดไป!

(พระกาละทรรศินเรียกเอาหม้อน้ำไปหลั่งลงที่โคน
ต้นกุหลาบ. พินพาทย์ทำเพลงรัวฉิ่ง. พอพระกาละ
ทรรศินหล่นน้ำเสร็จแล้ว, สั่งให้บริวารชุตต้นกุหลาบ.
คราวนี้ไม่มีเสียงร้องเช่นครั้งก่อน; พินพาทย์ทำเพลงฉิ่ง
ในเวลาชุตตลอดจนชุตเสร็จ, และพวกบริวารจัดการ
ยกต้นกุหลาบขึ้นจากหลุมแล้ว. พินพาทย์จึงหยุด.)

กาละทรรศิน.

บัดนี้เจ้าอย่าว่าไร ช่วยกันยกไป ยังสวน ณ ชาติรมสถาน;
ต้องดื้อยาได้ถนถน, ประคองเมฆผ่าน, ที่เดินดำบากยากเชิญ.
จำได้ว่าไม้เป็น ของพิเศษเช่น บมีณดินแดนใด.

ตามมาข้าจะนำไป; โสเมทักไซร์ จงคอยกำกับตามมา.

(พิณพาทย์ทำเพลงเข็ด. พระกาละทรสรินเดินนำ
เข้าโรง, บริวารนำต้นกุหลาบตามไป.)

ตอนที่ ๒

ทางเดินในดง

[ใช้เป็นม่านม้วนทั้งระหว่างหลับ,
เขียนเป็นภาพต้นไม้และกอหนาม.]

(ท้าวชัยเสนออก, พร้อมด้วยสุภางค์,
กัณฑ์ทหารและพรานอีกสี่ห้าคน.)

[อินทระวีเจียร, ฯลฯ.]

ชัยเสน.

เรามิควรเดิ่งได้	มิควรงามคะมั่งบ้า
จนตัก ณ ถางป่า	แต่ระอิตรระชาใจ;
๖๕๖๖, บดินทรจ	ดระแทบ ณ หนไต,
อีกทั้งจะเดินไป	บริวารบตามทัน.
เขาคงจะเป็นห้อง	แต่ระวิตกเพราะเราครัน;
ใครจะเอนพระนารัน—	ยะประเทศะถิ่นนี้?

(ศุภางค์สอบถามพวกพราน. พูดยกกันเบาๆ.
แล้วจึงกราบทูล.)

ศุภางค์.

พวกพรานกระบวนตาม	พระเดด็จก็ไม่มี
ผู้ใดชำนาญที่	จะทำนุถนบดีได้;
แต่เคยตั้งบั้ง	จะจะเขาแกลงไซ้
ว่ากตางธรมใหญ่	ณประเทศะแถบนี้
ยังมีด้านของ	วรพรทมะโยคี,
ผู้ครองคณา	ปฏิบัติตะปาการ.
พรานรับจะไปค้น	พระนิเวศคณาจารย์,
แล้วมาแกลงการณ	ผิจะพบพระอาศรม.

ชัยเสน.

ตั้งแถว, และเรา	ก็จะพกณ ได้
พฤกษาตุ้ขารม—	ยะคตยคณวาท,
เพราะว่าจะเดินคือ	ถูกเห็นอยณบดิน
เมื่อยดำจะรินทร์—	ยะแคะไกรจะผ่นอกาย,
คณนกกจณเพญ	คีคีชรจะงามหงาย

โพล่ยกัแแต่ตศัวรัย	ฉิจะมากเห็นพถน.
จงใช้คณาพราน	จรวรบนไพรตั้นท
หาทพระนักรวม	ฉนิวาศณกลงไพร
อึกให้ทหารบ้าง	จรวรอนวิถไป
จนพบกระบวนใหญ่	ตถักนำกระบวนมา,
ท้เหลอถให้ถาง	คิณะไค้สุพฤกษา
ไทรย้อยดอชดา	ตถักคงจระพพัก,
จนกว่ากระบวนใหญ่	จรวร้อมกจจก
ตั้งร่างกายแแต่ทพก	ณประเทศะถันคอร.

[ฉบงง, ๑๖.]

ศุภางค์.

ข้าจะได้ตั้งถถอน ตามภูมิศักร ไค้มพระราชบัญญัติ.
 พวกรานจงตามเรามา บัดนี้อย่าช้า จะใช้ไปตามมุ่งหมาย.

(ศุภางค์ถววยบังคมท้าวชัยเสน
 แล้วเข้าโรงไปกับพวกราน.)

[อุปราถิ, ๑๑.]

ชัยเสน.

อโหระถกชน

ตถักสุตจะเดี่ยตาย!

ได้เคยประดับหลาย	มีกระแต้วบ่เคยเห็น
กวางงามอร่ามทั่ว	วรกายะตั้งเช่น
คณูตะเตงเตน	จรวได้ณฉนวน.
ชระเนตรต้นทนิล	กะตะนิลมะณิศวี,
ยามแต่เช้าเดื่องมี	กิริยาประหนึ่งช่าย;
เขางามประหนึ่งช้อ	ฉรววิชชุนาตย์ฉาย,
และหนึ่งระยิบตาย	กุดะเดือมประดับจาว;
ชของต้นทาคา	ตุจะเขียนเขมายาว,
งามทรวงสระอาศราว	หิมะตกณยชดผา;
ยามเดินก้งามยัง	และจะวงกี้ยวนตา,
จวิตกิริยา	กตะด้าวตุ้รางค์ฉรวรค.
และเมอชคณูตาม	มีกระโกถจระตามทัน
โหม่นนำวชนุ่มน	เหมาะและเตรียมจะยิงไป,
มอเพตณตะตั้งนั่ง	บมียังณบัตใจ
และกวางก้งองไฉ	จรวแผดฉนวนแฉวง.

(ศุภางค์กลับออกมาถวายบังคมท้าวชัยเสน.)

[จบอง, ๑๖.]

ศุภางค์.

ข้าได้จัดพรานคันทง ไปตรวจตราตรง, ที่ชยุแห่งคณาจารย์,

อังกศดแแบ่งพวกดทหฬร ย้อนทงทผน มอแถวเมอโตมฤค;
 ถ่วงการแผ่ดถางบรูฬิ ต้าเรจแถวดี พอจะประทบธาคัย.

ชัยเสน.

ดแถว, กุณออนใจ จงอยากจะใคร่ ได้พัถได้ผ่อนภยา.

(ท้าวชัยเสน, ศุภางค์, และบริวารเข้าโรง)

ตอนที่ ๓

ลานหน้าอาศรมของพระกาละทรรคิน

[ด้านหลังเวทีเป็นมุขหน้าแห่งอาศรม. ซึ่ง เป็น
เรือนเครื่องไม้หลังคามุงแฝก, มีบันได ๓ ขั้นขึ้นจาก
พื้นดินไปสู่ระเบียง, และจากระเบียงมีประตูเข้าไปใน
อาศรม. สองข้างเวทีเป็นหลังสวน. มีต้นไม้ใหญ่อยู่
ต้น ๑ ต้นไปข้างขวาแห่งเวที, และได้ต้นไม้นั้นมี
แท่นศิลาอ่อน, มีที่นั่งวางปูลาด, พระกาละทรรคิน
นั่งอยู่บนแท่นนี้.]

[ฤกษ์ค่ำปะชาตรี, ๑๒.]

กาละทรรคิน.

จะมีเหตุอะไรหนอ	จะบังเกิดอุบัติ์จวมา,
เพราะว่าเนตรระช้ายชวา	เขม่นอยู่จะเป็นนาง.
ขอให้หนักกรรชอนอก	วิตถถึงชิตาพดวง;
ชระรอยภักจะพานนาง	ชิตาเนตระทราน.
ตระแรกตรวจณฤกษ์ยาม	ถึงดงามแต่คู่ดี,
คำมวณตอชดีเห็นมี	เคราะห์ร้ายแซกณชิตา.

บรรลุจะหายแน่	จะมีโชคแฉะตาภา,
ถือว่าร้ายแฉะนวดนา—	รู้จักต้องกำสรดศัสย์.
อนิจจาจะเค้รำจิด,	มีเจ้ายอดสุดตานั้น
เคราะห์เจ้าร้ายทำตายขวัญ,	กรุป็นจะพลอยไศก;
เพราะรูปได้สุดตามมา	ประคุดได้ประดับโชค,
ประหนึ่งเจ้าและนำไศก	ประเวศแห่งอนชาศรม,
และหากคองวิโยคเจ้า	จะเด่นเค้รำณขารมณ,
เพราะเคยเห็นแฉะเคยชม	บเว้นว่างณวันเพ็ญ:
ชิตาข้างบำเรอจิด	บิดาให้สุดเย็น;
ประคินรู้โภชนาเช่น	บเคยตมณก่อนกาด,
จะกินเค้มฤกนมัน	ก็พด้นดมมะโนมาตย์
จะชอบเปรี้ยวจชอบหวาน	ก็ปรุงรดบมีคใจ.
มหาเทวะทรงศักดิ์!	คณูกักคิคือไท,
พระจงโปรดคณูไซรั	และคุมกรองสุดตาภา.

(มัทนา, ถือกะเช้าเต็มไปด้วยดอกไม้, เดิน
ออกมาทางขวาและตรงไปคุกเข่าลงที่ตรงหน้าแท่นศิลา,
และพูดกับพระกาละทรรศสิน)

มีทานา.

เอ๊ะอะไรพระพ่อมัน	วรมนตร์ฤเจ้าชา,
และคิดันตะตามา	บมิกวรฤณันไค?
ผิวของคืบตามัง	จะบ้าเพ็ญตะปาไซร์
กิดันจะหลัดไป	บมียูและกัศขวาง.
พระบิดากัยอมรู	มะทะนามือยากห่าง,
ปฏิบัตคิอูข้าง	พระบิดาและพอใจ;
เพราะมิใช่คิดันเหมือน	อูรขรรมะตาไซร์,
ตละเดือนกัศใจ	บมิมฤคังราญ;
เพราะมโนสันกเวง	ศัคิรและนับจาร,
ตละเดือนกัศูกาด	จิระกว่าจะจนเพ็ญ.
และณบั้นณระดีวา—	ระกัยอมจะกดับเห็น.
ทิวระดวงประศุจแผ่น	จรูบอยุ่ยัง!
ผิวของคืบตาว่าง	มะทะนาจะขอหนึ่ง
ปฏิบัตคืบตาดัง	ฤคิมุงเต็มอมา.

[มั่นทักกันตา, ๑๑.]

กาละทรรศิน .

อ้าโถมตายต่ายต่มะระมะทะนา, พ้อตีเพ็ดินตา เพราะถูกขวัญ!

ดูถูกอยู่ไกลพอจะก่กรรมละฉันท์ แลออกอุทกอัน ประพรมใจ
 ไม่เคยมีศิษย์คู่จะชรวินโดย, ช่างประพุดให้ บิดาสุข,
 วันเพ็ญพอเป็นระมะณิยะบทุช ปราศ์เชิญชุก แลระวิคาน,
 ส่วนอันอื่นพอฤกษ์มีตราญ เหมือนณวันวาร ชิตาไกล;
 คิงนแม่ว่าระมะระจะกระไล จากบิดาไป ก็พอน
 คงต้องไว้ความสุขเพราะระฤกษ์ คงบได้มี ระมองแก้ว.
 ข้าตูกนัยกตอยฤกษ์ระมะณิแก้ว, พรากชิตาแล้ว จะชาตुर!

[สัททูลลวิฤกษ์พิศ, ๑๖.]

ข้าขอให้สุระเทวะฤทธิระนุกุต,
 พังข้าพเจ้าทูล เถอะไท้,
 หากข้าได้มะระนาชิตาชรวินโดย
 ข้าบาทจะได้ใคร ระแทน!
 ข้าเทวันมะระหิณฑาชิปะติแมน
 ทรงวิษระแก้ตัวแก้วัน ชะมร,
 ไปรดอย่าให้มะระนาสุคตาชรวินิธร
 ต้องไปอะนาทร ฤกษ์เชิญ!

[ฉบบง, ๑๖.]

มีทานา.

๗
 เอะพระมิดานเป็น ทุกชรวินใดเห็น มเคยแต่ก่อนคิงน

ดูพระบิดาจะมี ความวิตกกังวล พระยังมีบอกดูหน่อย.

เป็นไรไปรบรบดูดูหน่อย.

กาละทรสสิน.

ถ้าถูกผู้กดขี่ จิตขอยอดสู้กับตา!

พ่อมัวคณกัถนา ด้วยเกรงขยู่ ว่า ชีตาจะจากพ่อไป.

มัทนา.

พระองค์จะกลัวทำไม? ไม่เห็นว่าใคร จะกล้ามาพาตัวหนี.

แต่กลัวว่าส่วนตัวลูกนี้ ฤจะชยักดิ์ ลาศ์จากบิดาการุญ?

กาละทรสสิน.

เป็นธรรมชาติของตุน— ธรรมชาติคุณ กุมาวีย่อมยอนดา

แห่งชายหนุ่มและไม้ช้า รักก็จะพา รักเข้ามาจ่อจอกใจ,

แต่พอหญิงยอมจะศตาคิด จากอกพ่อไป คู่เคหะแห่งตำม.

มัทนา.

พระพ่อโยกถ้าวเช่นนั้น? เมื่อทราบอยู่ดี ว่าถูกไม่เหมือนเขา ๆ,

แต่ถกผู้ชายโตเต่า จะรักข้าเจ้า, ผู้เป็นมนุษย์หนึ่งจวน

กับชกหนึ่งคนแถวพดณ กัดบเพศ์แฉกผัน ไปเป็นดอกไม้

มากหนาม!

ถึงหากนาริเดศีงาม, แม้ได้ชมทวาม ดีเนหะได้เพียงแค

หนึ่งจนหนึ่งคนแถมแถม มีไตขมแม่ สักนิดคดลอคอกเค็ชอน,
 ชายไตจะยอมอยู่เพื่อน? ชนรกกเหมือน วิกฺรูปนิมิตมายา.
 ฉะนั้นของศพระบิดา จงไปรดเมตตา และศกตายวิตกด้วยพณ.

(โสมะทัตตพาศูภางค์ออกมากทางซ้าย;
 ต่างกระทำความเคารพต่อพระญาน.)

[สุรางคณา, ๒๗.]

โสมะทัต.

นายทหารนี้ ไตจรัส ดวงหนาราชัน,
 จอมชิตคยวงค์ เผาองศพระจนทร ผู้ดำรงชนก หิตตนิมิต,
 เพื่อบอกข่าว ว่าสมเด็จท้าว ผู้จอมชานัน
 จะเสด็จพณ วันทาศุภ ตามสมเด็จท้าว กำหนดวันน.

กาละทรรศิน.

อันภูมินาถ เสด็จประพาส พักแรมไหน?

ศูภางค์.

พระร้อนแรมมา ในพนาถัย, ดำราญแห่งไต ประทับแห่งน.

กาละทรรศิน.

อันอาคระมะ เต็มใจที่จะ ต้อนรับจอมชิตนัง,
 จะตั้งเครื่องที่ มีในอริญ ถวายราชัน เสด็จดำราญ.

เฒ่าโสมะทัต แดงเจ้าจงจัด รับประทาน,

ถั่วถั่วโกสนา โอชารอาหาร จะให้หนึ่งคราญ จัดแต่งเตรียมไว้.

ไปเกิดธิดา, เข้าในศาลา เตรียมเครื่องทันโต,

อึกทงจืดของ ดำรงพร้อมไว้ เฝียงพอกงาโท ผู้บริพา,

ศุภางค์.

อินกระบจนหลอด ก็พร้อมทงปอง เฒ่าบงอาหาร.

กาละทรรสิน.

แต่ว่าตัวเรา เป็นเจ้าของบ้าน คั่งชอเฉยงท่าน. มาเกิดธิดา.

(พระกาละทรรสินกับมัทนาเดินไปชนบันได
และหายเข้าไปในอาศรม.)

[สาลินี, ๑๑.]

ศุภางค์.

ขอโทษเกิดหากดู

แต่ข้าชอถามว่า

ได้ยินท่านเรียกว่า

ถูกจริงฤาฉันใด.

ตมูไว้ กิริยา,

จรุนนระก็ใคร ?

จรบุศริท่านไซ้,

ฤจะบุศริบุญธรรม ?

โสมะทัต.

หากข้าบอกความให้

ฤที่ท่านจะเห็นคำ

ข้าขอบเป็นขอข้า
 นางนเป็นตนพุก—
 กตางคง โกล่ ทคง
 อาจารย์ท่านเชิญมา
 แดเมอถองฉนท
 ดั่งนต่นนษฐาน
 กฤถ่าปจิงจำทน

ศุภางคิ.

ททาน ไตเต้าน
 แดครนเมอพิศพา
 ดอยนางนมต่น—
 ยอดกกว่าบรรดาหญิง
 ฉิวนางนนผดผอง
 เกศาคำแมนแท้
 ด้องเนครเหม็อนดารา—
 แดงแกมเบรียบรตม์
 เชอชอันว่าชายโต
 ใจคงไม่มกตาย

แดะบยอมจะเชือฟัง.
 พระประคิษฐูระช้อยยัง
 อวบรรณระคำตณ ;
 แดะตถิกณต่อนศร์,
 ศ์ศัพเพญกเป็นศน.
 อชเป็นตู่รางคบน,
 ทูชระชอยุณะพนา.

นกัแปลกถะเจ้าข้า ;
 ฤดิเห็นจะเป็นจิง,
 ทระระถกษณายัง
 ณมะนุตตะโลกแท้.
 กถะนวดตะกาวแซ,
 กถะฟ้าณราศร์ ;
 กะระไนนระภาศร์,
 พระชรุณแชร่มนาย.
 ฉิวะได้ประดบถาย
 รธะรักณคองแด !

โสมะทัด.

ท่านเขยอย่าฝันใฝ่,
นางนั้นไม่พึงแด
นอกจากท่านอาจารย์
เพียรพูดเท่าใด ๆ

ศุภางค์.

ข้าท่านอย่าเข้าใจ
ข้าเองไม่หวังที
ข้าหนักไปดังองค์
ผู้เป็นเจ้าของชั้น—
ท่านเป็นซึ่งเผ่าพันธุ์—
หากเห็นซึ่งเทว
แค่หากนางเป็นบาท
ข้าเกรงคงเกิดการ
ฝ่ายท่านไม่ใช่ข้า
ข้าเจ้าทำปากบอ
จงจำต้องของด
ขอท่านอย่าได้มี

บมิเป็นประโยชน์แท้;
และบพูดกระชายโต,
อนิตาบรักใคร ;
บมิฟังจะ ใยดี.

จะจะมีคิดคนบดิน !
จะประโลมตุ้ดาดวรรค์ ;
อรรราชระราชัน
จะประเทคะธานี.
บุพระจันตะเวียงศรี,
ชกักคงจะโปรดปราน ;
บวิจาริกาท่าน,
ทุมะนัตตะแน่มอน.
อรรบาทพระภรร,
บมิดอรรณท น ;
อธิบายะใจท,
ฤดี ชิงคนุหนอ.

โสมะทัต.

คู่ข้าเป็นคนต่ำ

บมีจกทนงขอ;

ท่านจงกล่าวแต่พอ

คำวิศกรแดงดำ.

(พิณเพาทยัทำเพลงพระยาเดิน. ท้าวชัยเสนออก,
พร้อมด้วย บริวาร, พระกาละทรรศิน ออกมาจากใน
อาศรม, ลงบันไดมาต้อนรับท้าวชัยเสน; พิณเพาทยั
หยุด.)

[เมฆวิปุลุชจิตา, ๑๕.]

กาละทรรศิน.

ชโยข้าชอกต่างคำประจุกระมะเนกา

แต่พระผู้ผ่าน มโหศุวรรัย;

ชโยขอให้องค์ท้าวพระระปติพระชน-

มายุรชัยพร - ษะกาตยง;

ชโยขอให้มีชัยข้านะอริทเนง

ตมประตังค้องค์ อธิราช;

ชโยขอให้องค์รัตติยนิกะระนาถ

ดีทริตมมาต ฤทธิการ;

ชโยขอจงทรงเกษมสุขฤทธิธราญ

ทุกทิวาภาต และวราตรี ;
 ไซขอจงองค์ทำวมีษะนระบัต
 กงพระตงมี นรินทร !

[อินทระวิเชียร, ๑๑.]

ชัยเสน.

ข้าขอประณตณัอม	คีระเกด้าแถรวบพร,
อ๊กขอประณตมกร	แถจะถามพระโยคี่:
ท่านอยู่ณไพรธำณทั	พหุการกุกัดดี,
แต่ท่านบไดม	ภยบังฤอย่างไร ?
อนมุดผลาหาร	บริบูรณฤณไโต,
ยุงรนแถะเหต็อบไร	บมิกวนฤเจ้าธา ?
ดัดวตั้งหี่ตังมิงไพร	บมึเบียนแถะบ้ธา,
แต่ค็ษยพระดีทธา	ลู่ชะท่วฤนักรรรม ?

กาละทรรคิน.

ข้าขอถวายพร	ดีริโง่คตึราชัน.
อนวาคำวตั้งน	ตนุคอบพระตงน :
ข้าอยู่ณไพรธำณทั	พหุการกุกัดดี,
แต่ข้าบไดม	ภยพาดประการไโต ;

ยื่นมุตตนาหาร	บริบูรณ์ระดมใจ,
ยงรณและเห็ดอบไธ	บมิกอนณกายน :
ตัดวตังหัดมิงไพร	บมึเบี่ยนและบ้ทา,
อ๊กคี่ษยะของฉ่า	ตุ้ระโด้คักทักกัน.

(มัทนาออกมาจากในอาศรม.
ท้าวชัยเสนเห็นก็จ้องจนตะลึง.)

[ฉบง. ๑๖.]

มัทนา.

บิดาเจ้าชาติฉิน เตรียมเด็วจซึ่งตรร— พระโภษะนาค้านง ;
อ๊กได้เค็รยมนำไสรจตรร ตำหรับพระองค์ วิตุ้ทริราชภักชัย,
ทงเค็รยมนามนพร้อมได้ เพื่อพระจะได้ ทรงทาแก้เมื่อยอกรกาย.
ขอเชิญบิดาฉินมาย พร้อมพระภักชัย เข้าตุ้ค่าตามัน.

(กราบพระกาละหรรสีน, และกราบท้าวชัยเสน,
แล้วกลับเข้าโรง.)

[ยุเปนพระวิเชียร. ๑๑.]

ชัยเสน. (พูดกับศุภางค์.)

เอะกุตุ้บิเห็น	ฤดะจริงนะเมือก,
ฤเทอดนาร	ชเด็คัจฉนค้ำดา ?

และเจ้าก็แต่เห็น,
จะเป็นผู้ตาฟ้า

เพราะฉะนั้นดีตอบมา
ฤๅจะเป็นนรีใด ?

ศุภางค์.

พระทอดพระเนตรเห็น
มุขเด็จงวี่
และนางถนัคณาม
เสด็จประเวศที่
ก็คงจะได้เห็น
เพราะหล่อนก็ลงมา

ตรูณวิเศษไซ้,
ตุจะปรียะบุตร,
มะทะนาจิดุทธี ;
จรมรรณะศาตา
จรุณนระอิกครา,
ปฏิบัติพระภูบาท.

ชัยเสน.

พฐุประตามี
จะหาวิโดยปาน
และหากจะรู้ได้
จะรักและยกเป็น
ทิวาและราตรี
จะเว้าระคัม—

ณบุรีฤไพธำณท์,
ถูกกุมเคยเห็น
ก็จรรนฤตเยน,
ภริยาภิรมย์ดัม ;
บมิหน่ายมีแห่งชม,
ยะระร้นระรอยใจ.

(พระกาละทรศิน ยืนคอย อยู่ จนเห็น ท้าวชัยเสน
ตรัสกับนายทหารจบลงจึงพูดข.)

[จบง, ๑๖.]

กาละทรศิน.

ข้าขอทูลเชิญทรงชัย เด็ดจ้เข้าใน ธาศรมถ์ราญรมเย็น.
จริงอยู่เรือนข้าก็เป็น เพียงเรือนอย่างเช่น บุคคลชาวป่าอาศัย,
แต่ว่าอาตมะเต็มใจ ต้อนรับท้าวไท.

ชัยเสน. ข้าขอชะมาเถิดท่าน!
ข้าเจานมัวตั้งงาน กับนายทหาร, จึงตู่ประหังงเพิกเฉย.
ทแท้ไซ้เช่นนเดย.

(หันไปพูดกับสุรางค์.) นี่แน่เจ้าเอ๋ย, เข้าใจกูแล้ว
ฤาไหน?

รับปลุกซึ่งพลับพลาใหญ่ ณที่ใกล้ๆ ธาศรมถ์ถานที่นี้.

สุรางค์.

ข้าพระบาทเข้าใจดี, และได้เลือกที่ ใดแต่เมื่อตวงหน้ามา;
ได้ตั้งเขาปลุกพลับพลา, ซึ่งโนไม้ช้า ก็คงดำเร็จเสร็จได้.
เมื่อมาตถ์แล้วเมื่อใด ข้าบาทจะได้ นำความขนกราบทูลพณ.

ชัยเสน.

ข้าแต่องค์พระมหากษัตริย์, อินทอัครมนตรี ขอพักอยู่ใกล้ข้ากรม;
เพราะมาเมื่อยด้าระทม, ได้เฝ้าอนนทรมณีน ณ ทตำราญเช่น
คงจะพอเป็นสุข. ไม่ช้าชาน ก็คงจะตากลับไป.

แต่หากว่าข้าอยู่ใกล้ จะรบกอนไซ้ร ก็จะได้รับแปรตธาน.
กาละทรศิน.

ราชะ, อินพระภูบาศ ก็เป็นผู้ผาน พิกพและทรงคุมครอง;
ฉนโคพระองค์จะตอง เกรงชานุกรอง เพียงเขตอรญพงพิ?
อินโปรตค้ำบดพนน อาศะมะม ความปลัดมกมลพนไป,
เพราะชานโยคชัไพร นาน ๆ จะได้ เฝ้าพระบรมบพิตร.
หากกล่าวตามอ้าเถอจิต พระองค์ดัดค ยังนานกยงยนต์.

ชัยเสน.

ฉนณเชญพระมุนี นำทางจรต. ข้าเจ้าจะตามท่านไป.

(พระกาละทรศินกับท้าวชัยเสน

เดินหายเข้าไปในอาศรม.)

[อินทะวิเช็ช, ๑๑.]

ศุภางค.

นัคนาอณาณจิต

ก็จะคิดประการใด?

นัคนกแตงวระทราวมวย

ถูกศอวระทรวงคักต

นักเตาถึงสาร

นักถึงจะคงหนัก

อนตายพาพักตร์,

อรระเนนระนงคราญ!

(ศุภางค์เดินก้มหน้าเข้าโรงไปทางหลังซ้าย,
คนอื่น ๆ ยืนจ้องดูตามไป.)

(ปิดม่าน.)

๘๘
อิงกิต ๓

ฉาก : ลานหน้าอาศรมของพระกาละทรสิน.

[คือฉากเดียวกันกับตอนที่ ๓ แห่งอิงกิต ๒ นั้น
เอง, แต่หน้าต่างวางที่ปูบนแท่นศิลาใต้ต้นไม้หนึ่เก็บไป
เสีย; และสมมติว่าเป็นเวลากลางคืน, มีแสงเดือน
หงายแจ่มอย่างในวันเพ็ญ.]

(ท้าวชัยเสนออกทางหลังซ้าย.)

[อินทระวิเชียร, ๑๑.]

ชัยเสน.

ไอ้ไอ้กระไรเลย	บมิเคยณก่อนกาล!
พอเห็นก็ทราบชาน	ฤดีรักบหักหาย.
ยิ่งยดระนิดา	ตะก็ยงจะรั้นนค้าย
เพลิงรุมประชุมกาย	ณอุราบตาดต.
พิศไทรนบมีทราม,	จะชุงามตั้ง่าหมด,
จนตุดจะหาพจน์	สัตว์เสริญเต็มอใจ.
องค์วงศ์ระกรรมัน	นะสืบนี้วะฐูไข้ว

พอเสร็จก็เทพไท
 ยืนเพ่งแตรหนึ่งพิศ
 งามไต่บงามเกิน
 แดงวิศวะกรรมัน
 แบบชอกกไม่งาม
 เหตุนี้ตั้งศรกาญ
 จึงไม่ประดับที่
 งามเกินมนุษย์จริง
 จนแรกประดับนิน
 นกวางต้นทนต์
 แค้นกอกออกกถ
 ครนเมื่อตัดบศพ—
 ราวคิมอุทกเพญ
 เสียงเจ้าตีเพร่ากว่า
 ฟากฟ้าสุราษฎร์
 ยามเดินบเขินซัด,
 กรายกรกเรารม—
 ยามนั่งกนงเวียบ
 แขนอ่อนนฤเปรียบด้วย

พิศรูปประดับเพดาน ;
 วรรพศรบทมางเมิน,
 มทรนาณ โลกด้าม :
 มีวะบั้นวะชุตตาม
 คุจะ โฉมของคน :
 ฉนตถานพิภพตรี
 ดีวีรูปะเทียมทัน.
 กตระหญิงนิมิตต้น,
 คุนุจจะปลุกศอ,
 นยหาก่แนอนจ,
 จะฉวาและไม่เห็น.
 ทะธำเนียงกเยอกเยน
 วรรธวัณระรวยใจ ;
 คุวิยางคะตัตใน
 สุรศัพพะเว็งรมย์.
 กตนะจจะนำชม ;
 ยะประหนึ่งระบำอวย ;
 แดะระเบียบบเขินชวย,
 คุนุก่งกระซิบไว้.

พิศโฉมและฟังเสียง
 โธ่ถอนจะหลับไหล
 ชันนอนกรอมนเว้า
 หากฉันจะนอนเฉย
 จำมาณ^{๕๕}ทน
 โธ่เรอบดมจิน—
 ข้าก่อน! ดมูเห็น
 ดังหนึ่งจะมีใคร
 ข้าชอดว้ายอัญ—
 รขอให้ดมูชม

ตะกั้เพียงจะขาดใจ,
 ฤๅ^{๕๕}นจะรอกอเอ๋ย!
 ฤๅ^{๕๕}เฝ้า^{๕๕}คหนึ่งเซย,
 อยุธยาจะพังภินท์.
 เพราะอะโกถ^{๕๕}ดู^{๕๕}นา^{๕๕}ริน;
 ตะนะได้ฤๅ^{๕๕}น^{๕๕}ใด?
 ฌประคุด^{๕๕}รำ^{๕๕}ไร
 จระจากพระธำ^{๕๕}ศ^{๕๕}รม.
 ธดีของค^{๕๕}ดู^{๕๕}โร^{๕๕}ตม,
 วร^{๕๕}เด^{๕๕}ก^{๕๕}เ^{๕๕}อะ^{๕๕}ด^{๕๕}ก^{๕๕}!

(ท้าวชัยเสนเลี้ยงเข้าไปแฝงอยู่หลังกอไม้ข้างซ้าย.
 มัทนา เดินออกมา จาก อาศรม และ มายืนฟัง เสาระเบียง,
 มองดูดวงเดือน.)

[อินทวงศ์, ๑๒.]

มัทนา.

โธ่ว่าอนาถใจ
 แคโร^{๕๕}ก^{๕๕}ไม่^{๕๕}
 ไม่เคยจะเชื่อ^{๕๕}ว่า

ตะไฉนนะเป็น^{๕๕}ฉ^{๕๕}น^{๕๕}?
 มะ^{๕๕}นะ^{๕๕}น^{๕๕}ก^{๕๕}ระ^{๕๕}เท^{๕๕}ร^{๕๕}ท^{๕๕}น;
 รัต^{๕๕}น^{๕๕}จะ^{๕๕}ด^{๕๕}ป^{๕๕}ระ^{๕๕}ค^{๕๕}น

มาตุนใจคน
 เมื่อก่อนดีชายรัก
 ขอคิดและขอคิดด้วย
 ทั้งเคยเขาระเหยหยัน
 ว่าเขาจะเขาดาก
 เคยว่าบุรุษกต่าง
 ไปร่วมดีเนหา
 ดั่งนั้นดีแม่ร้าย
 เราจึงมีตุงตึง
 คราวนั้นดีพบชาย
 ใจอาบและหวิวาพาน
 เขอนนฤเจยมตอ
 ไม่มิดะตักนอย
 ว่าเธอประตังค้จะ
 เป็นแต่ข้าเองที่
 คราใดประตบเนคร
 เขอโกถกดีราว
 โอ้อาณคราน
 ด้วยรักกระทำเขื่อน

และจะคองระทมระทวย.
 ก็มีพักจะเออจะอวย,
 บมีเคยจะตุมจะหลง ;
 นระนุพะจำพะวง,
 จรบพันระอิคระธา.
 วจะดองยุพาและพา
 บมีชากทอตักทง,
 อภิปรายและอ้อยและอิ่ง
 และบรักดัมคิระมาน.
 วรรูปจีเคษวิศาต,
 ฤตินนจะโตดจะถอย !
 กิรยาก็เรียบกวิรอย,
 จะแต่ตงณทวงณที่
 อภิกรมยฤคระต,
 คนบ้างณควังณคราว ;
 ฤก้เราดะริช้นและหนาว,
 นภาไว้คระวันและเต็อน.
 แหะฤค้จะพันจะเพ็อน,
 ณะณะจะทำไฉน ?

ชัยเสน. (พูดปรารภ)

ฟังคำที่ทูลออบน
ว่าคำที่พูดไซ้
หากเราอนุญาต
โดยยังคงรับเข้า
คอยฟังเมื่อพูดออก
เพียงฟังเจ้าแก้วตา

ก็กรมดบมนไต
อวมิ่ง ณ ตัวเรา;
ผละชดถุดเจ้า
ณ พระบรรณระศาธา.
เถอะนะเห็นจระดักว่า,
ก็ระรนะเวิงใจ!

มัทนา. (ยังไม่เห็นท้าวชัยเสน, พูดคนเดียว)

ไอนักวนมาแดง
พอมคคณไซ้
เออทำณไต
อยุคอไมดดาศ
หากว่าไม่ได้เป็น
คกงดาแดงพา
ให้คงแรมอยุค
แดงหากว่าทูลออบน
ว่าเราณภักดี

ตะกั้แทบจระร้องให้,
ก็จระชวดละโศกาธ.
นะจระให้พระทรงราชย์,
จระจาก ณ ทน?
ยุวะพรหมะจาว,
พจระทูลพระภุชช,
ณ ประเทศะนุกอน;
พจระก้อาจจะเดารู
แดงกคกงจะเอินดู;

ฉันหญิงขอมไม่อยาก	จะกระทำประคุดชาย
ความรักให้แก่ชาย	เพราะจะเกรงจะคู่แค้น.
อันชชของหม่อมฉัน	ถูกผู้ใดจะทวงแทน;
เกลียดหญิงที่แปรแปรวัน	ภระชอนบุรุษชม.
ครานพันเอนองค์	อิริราชนะโรตม
ทรงยืนคำปรารม—	ภะแตะบ่นณราตรี,
คงทรงนึกขยู่ว่า	คณุทราวมแตะต้นตี,
ราวนางไต้เกณี่	บมิเขินมิขวยใจ,
แถ้วคงทรงคูดูก	คณุนตะยังใหญ่
ว่าเป็นผู้หญิงไว้	คุณะชรรวมะอันคอร.
หม่อมฉันขอทูลดา	นรนาถบตีศอร,
ยังขยู่คงขยู่กวน	จรบาทพระภุชว.

[อุบิณฐิตา, ๑๑.]

ชัยเสนา.

อ้าโณมมะทะนา	บริตุทธิบั้งอร.
ข้าฤจาจะตีहतอน	เพราะตตีบจะจ้หงาน?
อันจิตตะตตีบ	มขุรต์ฤตีบาน,
ทราบว่ายุจะมาตย	กรุณานาน ^{๒๕} ชาน.

พอเห็นวรพักตร์
 บดินนฤกม
 เหมือนโฉมตระรุณ
 ดวงใจคนุคว่าหิ
 แค้นนกลอนงค
 กำดวงฤดีใน
 หากนางบมิชอบ
 ขานกจะคัด—
 ขอให้อนิตา
 อย่าเพื่อส่งระรอน
 ถึงหล่อนจะมีรัก
 ให้อ้อมคณูมิ
 จนกว่าจะประจักษ์—
 ด้วยฤกให้
 อ้าโฉมมะทะนา
 ใจพละกความ
 แต่หากมะทะนา
 เหมือนคถกขจ

อนิตาจะวางคิ,
 ฤกที่จวมดีเนหา;
 นะแหงะย่นตุหคถมา
 แดะกระดิ่งหทัยไฉ;
 นะดียังบคนให้,
 วรหคถะแน่นครัน!
 แดะจะคั้นหะทัยน,
 ยะพิลาบพิไรวอน
 กรุณาตระนุก่อน,
 ระคิราญตุไมตรี.
 ก็จจะขออะโฉมคัรวี
 ฤกิริกพะฐไป,
 ษณจิตตะหล่อนไชร
 คณูผู้พยายาม.
 ฝิฉะหล่อนจะยอมคาม
 ตัจะพะจะพุนพิ;
 บมรกกพน
 ทุชะท่อมบรูวาย.

มัทนา.

กระหม่อมฉันตั้งค้ำ	ตำรับแห่งพระภุชจา,
ประณตชอบระยอบกาย	และกราบแทบพระบาทา
ก็ร่ำไต่จะหวนแม่	สุรดีแห่งพระวาทา,
กระแค้นชานทรองช้า	พระบาทปดมบัฏมรด:
และรูจักพระการุณ—	ยระภาพแห่งพระทรงยศ,
จะฝังใจได้ด	ฤดีมจนวนันมรณ.
ก็แต่ว่ากระหม่อมฉัน	ฤเป็นชาวพระนาคร,
จะเทียบชาวนครค้อน	จะเสียดเปรียบบ่ควรหอง;
ต้นนางกำนัลใน	ตฤตแทบฉนเวียงจิง,
ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ	ประดับแก้ววราภา,
และรูจักน้ำเรอครบ	ประจบองค์พระราชา,
กระหม่อมฉันดีชาวบ้า	จะสู้เขาได้แท้.

ชัยเสน.

๗ อ๊ะ! จริง ๆ นะแก้วตา	๕ ดูนุบชยาคแด
ฤเชยนาวันแม่	กนิษฐาประนอมรัก;
เพราะนาวันฉฉฉฉ	บม่ใครจะงามพกศร
ฤงามรูปฉฉฉฉฉฉ	เต็มอเจ้าบั้งม่.

คณานางต้นมเปรี้ยว

วรายอดฤคพิ

กพนดีเคยชม

จรกถัมชมชิกานน

ประหนึ่งกาแตรถ้อยท์,

ประหนึ่งหงส์คู่พรรณพรรณ:

วิหคหงส์เดอด้ร,

บได้แต่ฉนะแก้งตา!

มีทนา.

กระหม่อมฉันก็เคยทราบ

บุรุษยามดีเนหา

ประจบนางแตรพดางกชด

แตรหดอกเขาวะนาริน.

ดูภาพศบุราณว่า,

ก็พูดได้ละหลายต้น,

พนอพดอชแตรปดอชปด้น,

ชยเส็น.

ก็ทุกถนจะรวมถ่าว

แตรทุกถนจะเปรยปราย

พะจ๋าจะระกยต

ตบถให้ละค่อหน้า

ผัดนพะระมีหลาย,

แตรตงระกณ โฉมฉาย,

ประกาศถ้อยประัญญา

บจางจัดดีเนหา;

พระจันทรแจ่มฉเวทน.

มีทนา.

พระกถาอ้างพระจันทรน

ชระยทมิชชบถด.

ชยเส็น.

เพราะเหตุใดละหน้ามน?

มีทนา.

เพราะเคื่อนนพนมนคง.

ณข้างขันตีหยาจแค้น

ณข้างแรมบเห็นองค์

กระจ่างสดและกลดทรง,

พระจันทร์เจ้าณราตรี !

ชั้ยเสน.

ฉะฉนขอตั้งบถคือ

ฉะฉนขอตั้งบถคือ

ตุ้ตาราจารย์ดีศรี

นระภาภาคีพะแพรวพราย.

มีทันนา.

ก็เห็นความชอบกต

เพราะเมื่อใดพระจันทร์ฉาย

ฉะฉนก็แล้วพระภาจาย,

ก็ชบดาวฉะฉนตายไป.

ชั้ยเสน.

ฉะฉนเจ้าจะให้พิ

ตั้งบถโดยสุเทพีได้?

มีทันนา.

ก็หากทรงประทานให้

จะขอให้พระตำบาน

พระองค์ใดก็ไม่มัน

พระองค์ทุกกระหม่อมแก้ว

ฉะฉนแม่พระทรงเดช

กระหม่อมฉะฉนจงรัก

โฉนเจ้าจะส่งกา?

กระหม่อมฉะฉนเด็ชกัถรร,

ฉะฉนองค์เทวะเทจัน

ฤดีเท่าพระจอมเกศ;

ก็ฉะฉนดีสุเทพีศรี,

ดีศรีดีคำปฏิญา,

ฉะฉนก็กตฉะฉนเป็นชา

ชั้ยเสน.

ฉะฉนพกยนต์?

(ทำวชิรเสนาไปจูงมอมีทันนาจากระเบียง
และจูงมากกลางเวท.)

[ไตรภพ, ๑๒.]

มะทะนาคนุรัก	วรายอดยุพดี,
และจะรักบมิมมี	ฤทธิหน่ายฤระชา;
ผิจะอายุจะยื่น	ที่ระพระพระระฤกว่า
ก็จะรักมะทะนา	บมิมิหย่อนฤทธิหรรษ;
นยะนาก็จะชม	วรุค่างมะณิพรรณ,
และจะตุดตุดจะคันนี้	ระระต่างตุดผะกา;
ผิจะคันก็จะดู	ยุจะตุดตีมา,
ผิจะหุดบฤกษา	จะตุดบินฤทธิเพดิน:
ทิวระราตรีจะนอน,	ฤจะนั่งฤจะเดิน,
บมิมิจะเห็น	ฤจะห่างมะทะนา;
บมิมิเห็นวรพักตร์	ก็จะหนักฤจะว่า,
ขณะเคียงพระนิตา	ก็จะวินฤทธิก้านค.
ผิจะเจ้ากัถัมคร	และจะรักคนุนาน,
จระตุดุทธะชาร	เถอะนะเวากัจะจก
อุทะกถาวตุดุประทาน	เฉพะะเทพตุดุคักค

มีทนาย. มีพระโปรดดะกัซ้อย บมีจัตตะจระนา,
 และจะตามพระลิตา จระท้าวประฐะพี.

(บัดนี้สมมติว่าเริ่มจะรุ่ง, ฉะนั้นใหม่แสงแดงขนที่
 ท้องฟ้า, แล้วค่อยเปิดไฟขาวมากขนทีละน้อยๆ ระหว่าง
 เวลาที่สองคนพูดกันต่อไป.)

(อิทิสะ, ๒๐.)

ชัยเสน.

อ้าอะรุณแอร่มระเรื่อรุจ

ประตุจมะ โนภิมย์ระคั ฌแรกกรัก!

แดงอะรุณวิโรจน์นภาประจักษ์

แดงเต็มเฉตาและได้ภินัก ษะฉันโต,

หญิงและชายณยามระคัอุทัย

สว่างฉกดวงกะมดตะโม กัฉนพน;

แดงอุษาถะกาวพะพราวฉนักรัก

ก็เหมือนระคัวิสุททธิฉัน สว่างจิต!

อ้าอนงคะเชฎฐาคำเนินฉนิต

ฉนข้างตะนุประตุสุฉมิศร์ มโนมาน,

ไปกระทั้งณฝั่งอุทกอะจระชา
 และเปล่งพระคำณตั้งจักรการ ประกาศหมั้น,
 คอพระพักตร์สุรางษัณษอนัน
 เด็ดจดังถศนเขตอะวณัน—ยะนีไซวี,
 ว่าคะนุแตะน้องอะเคียงกระไล
 แตะกรของคตชคณชายุชชี บักดาตคดา!

มัทนา.

ดูรูยะต้องต้วางณกลางพระภา
 ก็พลอยต้วางณภูมิหัตถ์ แหละณันโต,
 ยันพระไปรดกัจจิตตะชากได้
 ต้วางกระจ่างแตะตตแตะไต้ ณ บัดนี้!
 ข้าพระบาทจะสุชตธรรมฤดี
 ก็ยอมจะโดยพระบารมี ขปภเกล้า:
 พงพระคุณกะรุณยะคำแตะเข้า
 จะปราคะโสภณมเค็ว้า ฤทุกข;
 โจคะอิมจะเอมเพระเปรมปรีดิ์,
 แตะวันณรตระตจวี ระรอยใจ.
 ทุดกระหม่อมต็ดจันเทศะโต
 ก็ข้าพระบาทจะตามขไป พระเจ้าข้า!

(ท้าวชัยเสนกับมัทนาจูงมือกันเดินเข้าโรงทางลับซ้าย.)

(บัคันสว่างแจ้งแล้ว. เวทีว่างอยู่สักครู ๑. เสียง
ไถ่ขันและนกร้องในโรง. แล้วมีพวกบริวารของพระ
กาละทรศินออกมากวาดลานหน้าอาศรม, ศุนเป็นผู
กำกับพวกทำงาน. อีกสักครู ๑ นาคจึงออกจากทาง
ลับขวา, หน้าตาตื้น.)

นาค. มันเกิดเรื่องพิสดายแล้วละเพน.

ศุน. พิศายอะไร?

นาค. ตันนนะ.

ศุน. ตันนนะอะไร? พุติให้เหมือนคนทนอยไม่ได้เที่ยงหรือ?

นาค. ตันไม่วะเศษของท่านอาจารย์อย่างไรละ.

ศุน. กุพระกะ! ข้าเพียรทองชยเดยเป็นนานจึงจำได้. แล้ว
กมันเป็นอะไรไปละ?

นาค. หายไปแล้ว!

ศุน. บคชบ! กฉนเพยคณนกดายเป็นนางนเพน.

นาค. แกตบคชบ! เมชฉฉนคางหาคฉนเพย. ฉฉนแรมคฉ ฉ.

ศุน. เอช, จฉฉแฉ! นางคฉฉจะกตบเป็นคฉนไมชกแล้ว.

- นาค. ก็นั่ง; แต่เดี๋ยวมันไม่ไปโดยตามที่เคยอยู่.
- สุน. ข้าว่าแถวใหม่ตรงวาคันมันมันเป็นคนใหม่. ถ้าเบ็ดตกก็ไปอยู่ป่า เตี้ยอีก ระวังจะทำควม ถ้ามาก กับ พวกเรามาก
ถนนะ.
- นาค. จริง! ข้าก็ของถูกขนามแยะเท่านั้น.
- สุน. แน่ะ! แกมันเป็นที่น่าที่บำรุงรักษาคนมันน้อยด้วย.
- นาค. จะทำอย่างไรกันดีล่ะเรา?
- สุน. อย่ามาดากเขาเข้าเข้าไปด้วยเลย. ข้าไม่ขอแบ่งโทษ
ของแกดอก, เชื้อเถอะ.
- นาค. เขาเถอะ, โทษที่ฉันที่ข้ารับคนเดียวกันได้, ขอแค่ให้
ช่วยออกความคิดหน่อยเถอะ.
- สุน. เบ็ด!
- นาค. เบ็ดอะไร?
- สุน. เบ็ดหน่ะดี!
- นาค. หนไปไหน?
- สุน. อันจ้ออันจ้อ! หนไปไหนก็ของถามด้วย. คงออก
กว้างขวางจะหนไม่พันเทียวหรือ?
- นาค. ถ้าเถอะไม่กนเตี้ยก็คงอดตายเท่านั้น. ไปคนเดียวยังจะ
เขาเต็มยังอาหารไปได้พอหรือ?

สุน. คนเอ๋ยคน, เกิดมาทำไมจึงโง่งงเช่นนั้น?

นาค. โง่งอย่างไร?

สุน. ค่ายหลอดตงตั้งอยู่กับแกจมุ๊กแกไม่เห็นหรือ?

นาค. ก็แล้วอย่างไรล่ะ?

สุน. ก็เราเข้าไป ตามภักคกบเขา ฉะจะขอตาม เด็ดจ กลับไป
กรุงตวย, เทานนทจะตั้งนเรองกน.

นาค. จะตั้งนเรองอย่างไร? เวदानทกยงไมม่กำหนดทจะเด็ดจ
กลับ, ฉะนนตงฉะจะไปตามภักค ก็คงยงไมได้ไปพัน
๕๕
ทน.

สุน. แล้วกน, แล้วกเมือไรโดยนเขาเทยวตามทาควทแอบ
เดี่ยกได้, ใครจะกล้าไปค้นคว้าหาแกในค้ายหลอด.

นาค. ซักอน!

สุน. จะซักยูกทำไม? แกน้อนจะถูททำโทษหรือ?

นาค. ไม่ใช่! ซักนอะไรฉะนมาออกกอย่างหนึ่ง. ผู้คนตาม
เด็ดจเจ้านายมานาน, บางทจะมผู้มาตทเขาไมฉะ
ไปเสี่ยฉะกระมิง.

สุน. เฮอ! ก็แล้วแกจะคิดอย่างไรล่ะ?

นาค. เราตของตีบคุดเคาเงอนตี.

สุน. "เรา" อักแดว! ขอบเตยที่เถอะ, ออย่าพุดแทนคนอื่น
 เดย. แกเป็นผุมหน้าทวิชาตนไมอเสษ, เมอทำตน
 ไมของทานหาย ก็เป็นหน้าทของแกทจะตีบแแต่งหา
 เขากตบคนมา, หือขอย่างนอชกตีบให้ตีบรองรอยว่า
 ไครเป็นผุมราย.

นาค. ก็จะไปตีบตอด้วยกันไม่ได้หรือ?

สุน. ตอของขอคุดเตยทละเพอน! ซากตอหวัดแตก.

นาค. ทำไมจะตอหวัดแตก?

สุน. เพราะถ้าพอกทหารดักเอาไปจริง, ก็คงเป็นเพราะเขา
 ขยอกได้, แดงถ้าเขาขยอกได้เขาก็คงไม่ขยอกให้เรา
 ไปพบแแต่งเขากตบคน. เพราะฉนั้นจนเขาไปตีบไปถาม
 เขาก็คงแพนเขากระบาดแยะ; แต่ถ้าเขาไม่ได้ดักเอา
 ไป, แดงเราเขาไปตีบไปถามเขาก็คงโกรธว่าหาความ
 ร้ายได้เขา, แดงก็คงแพนเขากระบาดแยะเพิ่มอหนัก.

นาค. ทแกพุดนถขอบกตออยู่.

สุน. ขอบกตอดีซาจึงได้พุด; แดงก็เพราะเห็นว่ามีแต่ทำทาง
 ทจะตอหวัดแตกทงหนซาจึงขอคุดไม่ไปกบแก แต่ขยา

จิตตก, เถียงแรงเราเป็นเพื่อนกันมานาน, ถ้าแก่ถูกคหัว
แตกแฉกจะรถถดบมาเถอะ, ข้าจะคิดเด็ดให้.

นาค. เมื่อไม่ไปด้วยกันก็ตามใจ, ข้าจะคงรีบไปเดี๋ยว.

สุน. ข้าก่อน! ไม่คงรีบร้อนไปข้างไหนละ (ชี้ทางซ้าย.)
นายทหารคนสนิทของเจ้านายกำลังเดินมาแน่แล้ว. คอย
พูดกับท่านหนักได้.

นาค. จริง. แต่ถกบางทีถกท่านใจดีก็อาจจะช่วยให้ความ
ตึงตงกแก้เราด้วย.

สุน. กเชนนนระดี! แทนถ้าไม่มีข้าคอยเป็นที่ปรึกษาคงเอา
คัวไม่รอด.

นาค. เขาเถอะ, ข้าไม่อยากเถียงกับแก่เวदानี.
(สุภางค้อออกทางหลังซ้าย. ศิษย์ทั้ง ๒ ตรง
เข้าไปไหว้.)

สุน. ได้เท่าขอรับ, กระผมขอความกรุณาตั้งท่น้อย.

สุภางคี่ มีธุระอะไรหรือเพื่อน.

สุน. ธุระนะมีอยู่ขอรับ, แต่มันไม่ใช่ธุระของกระผม; มัน
เป็นธุระของเพื่อนกระผม, ดังที่เพื่อนกระผมจะได้กราบ
เวียนเอง. (เดินหลังเพื่อนให้ออกไป.)

นาค. กรรมมีค่ามากทุกชีวิตอย่างมาก, จึงอยากจะขอความ
กรุณาข้อใดเท่า. คือว่าตนได้เกิดเหตุ—

สุน. (แย่งพูด.) ขอรับ, เป็นเหตุใหญ่, ทำให้เป็นทิวตกแก่
พวกกรรมมาก, ตั้งเพื่อนกรรมจะได้กราบเรียนค่อ
ไป. (กระตุนหลังเพื่อน.)

นาค. นั้นแหละขอรับตามที่ใดเท่าได้ทราบแล้ว—เอ๊ย—เอ๊ย—
ศุภางค์. ฉันทราบอย่างไรได้, เมื่อแกยังไม่ได้ทำอะไรให้ฉันท
เลยจนอย่างเดียว!

สุน. กรรมต้องขอ รับประทาน อภัยแทนเพื่อน ของ กรรม,
เขาเป็นคนที่ขบประหม่า, และพูดจาไม่ใคร่จะเป็น,
เพราะไม่ใคร่จะเคยพบเห็นคนจำคัญเช่นใดเท่า.

ศุภางค์. ฉันทเห็นแล้วว่าแกเป็นคนทงกกว่าเพื่อนแกมาก; ฉันท
แกเดาเรื่อง ให้ฉันทฟังกแกกน.

สุน. เรื่องกมอยู่ต้นกเดียว, ซึ่งเมขรบรรคคคความและ
ดรูปหิวขอแกก—ก—มีขอดรูปตงทเพื่อนกรรมจะได้
กราบเรียนค่อไป. (กระตุนหลังเพื่อนอก.)

ศุภางค์. ใครจะเดากเดาเสียคนเออะเพื่อน. มัวแกยงกนอยู่เชนน
เสียเวตามานก.

- นาค. ^๑ คือว่าพระอาจารย์ท่านมีคนไม่เจ้ช้อยคนหนึ่ง—
- ศุน. ^๒ ชั่งชอกุพระกะ, ตามที่โตเท่าได้ทราบช้อยแล้ว.
- ศุภางคี. ^๓ เป๋ตา, ฉนยงไม่ได้ทราบเดยวาชช้อย่างนน. แดกชาง
เกอะ, เดาคือไป.
- นาค. ^๔ ท่านรักคนไม่มมาก, แดะปลุกใจกัถางฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ—
- ศุน. ^๕ แดะคนไม่ช้อยทนนแล้ว, เพระว่า—เฮอ—คนเพอนกระ
ผมจะได้ทราบเรียนคือไป.
- ศุภางคี. ^๖ ถ้าแคะมอแคะแยงกนทช้อยเชนน เทนจะไม่มีฉฉฉฉ
เรื่อง, เพระฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
ตัวเอง. คนไม่ทแถกดาวฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
ทุก ๆ วันเพี้ยไรใหม่?
- ศุน. ^๗ โตเท่ามความปรีชาฉฉฉฉฉฉ—เฮอ—ดำมารดมาก ฉฉ
ได้—
- ศุภางคี. ^๘ พท! ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
ตอบตรง ๆ ก็คือว่า โตเท่าทายลูกแล้ว.
- ศุภางคี. ^๙ ก็เดยวอย่างไรฉฉ?
- นาค. ^{๑๐} แดวก็ฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ, แดะ—
- ศุน. ^{๑๑} คนไม่ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ

สุภางคฺ. เออ, แล้วก็จะให้ฉันทำอะไรล่ะ?

นาค. ก็ดูค้แก่ค้ไค้เท้าจะโปรคกรุณาเถอะจอรบ, เพราะ
จ่า-เอ้อ-เอ้อ-

สุน. เพราะจ่าเพอนกระผมตั้งตั้งจ่าพอกของไค้เท้าจ่าจะไค้
มาเขาคันไม้นนไป, เท้านนแหดะจอรบ.

สุภางคฺ. (หัวเราะ) ขอบกค้! ฉันทจะบอกอะไรให้. ฉันทเอง
ก็ออกจะตั้งตั้งอยู่จ่า พอกของฉันทผู้หน่งเป็นคันท
เหตุทำให้คันทไม่วิเศษของแกหายไป.

สุน. ถ้าเชนนนไค้เท้าคงจะกรุณาโปรคช่วยให้ไค้คันทไม้นน
คันทมาดะริจอรบ?

สุภางคฺ. อ้อ, ฉันทรับรองเชนนนไมไค้คอกเพอน, เพราะถ้าผู้ท
ถกคันทไม้นนเป็นคันทฉันทตั้งตั้งจะกฉันทไปเขาคัน
มาให้แกไมไค้คอก!-เออ, ฉันทเห็นได้มะทค้มา
ทางนแถว; ฉันทขอพุดกับเขาค้กหน้อย.

(โสมะทค้ต้อออกทางหลับขวา)

[จบอง, ๑๖.]

โสมะทค้.

ข้าเคารพท่านเด้นา! อินคค้ท่านมา แห้งนทาไมค้ค้ค้?

สุภางศ์.

เรามีธุระร้อนอยู่, มาหาท่านผู้ เป็นศิษย์ผู้ใหญ่ท่าน.

โสมะทัต.

พวกเจ้าจงหลีกไปที! เรากับเด็น มักจะพูดจากัน.

(พวกศิษย์และบริวารเข้าโรงทางหลิบขวาทั้งหมด.)

บัดนี้มีขอสำคัญ ไตจงบอกพذن, เด่นมีคองเกรงใจ.

สุภางศ์.

ท่านเคยได้เล่าเรื่องให้ ว่านางทราวมวย ผู้เห็นอยู่เมอจนวนาน
นั้นโดยปรกติคาด เป็นพฤกษะมาน มาดสูคนข้หอมเย็น,
แต่ตอเมอถงจวนเพญ นางจึงจะเป็น นงคราญวิสุทธีศรีได้,
ตั้งนั้นถูกฎาฉันไต?

โสมะทัต.

ถูกเช่นนไนไร.

สุภางศ์.

แต่จกเมอครบหนงจวน

กบอภกหนงคนนางนิน กัดบตตายพذن เป็นพฤกษะออกทนต์,

ถูกไทมเข้าใจเช่นน?

โสมะทัต.

ถูกแต่จเด็น

สุภางศ์.

เมอขพวกคิษย์บอกร้า

ว่ากุพระกะพฤษชา หายไปแล้วนา; ท่านทราบเหตุแต่เจ้าไหน?
โสมะทัต.

พอคนแฉวบูชาไฟ, แฉวชากไป ยังตั้งนทข้างชาศรม,
คงจิตตรงไปไม่ชม กุพระโกตม, แต่เดินไปถึงย่านกตาง
ตั้งนทเห็นหลุมว่าง, พฤษชาดำอย่าง มีอยู่ณทเคยอยู่
ชาเทอวคนทดำหาคู เมื่อจะไปอยู่ แห่งอื่นเพชชาศรม.
ไม่พบตระหนกอกกรรม, จึงมาชาศรม เมื่อจะได้พบภายใน.
ศุภางคิ. น้ากตั้งบ่วยการเข้าไป!

โสมะทัต. เฮะ! เพราะเหตุใด? โปรดบอกให้รู้กจา.

[ธานี, ๑๑.]

ศุภางคิ.

เมื่อตักชาศรวายาม	เมื่อย่ำตามแฉวไม่ชา,
เดินผ่านหน้าพตบพดา	เห็นคนตงจากมาตง;
ท่าทางนเห็นได้	ว่าตงใจจะบีตบก,
แฉงกายกำบังรก	แฉงรับเดินคุ่ม ๆ พตน.
ชาเห็นกตั้งตย	จึงเตรียมออกตักกน,
แต่พอแฉงเดินพตน	ตงกกระจางตวงไชว,

ข้ามองไปดูหน้า
 จงยอมให้ครรไกร
 แฉกฟันตรงหน้า
 เพื่อยोगกนขงความ

โสมะทัต.

ข้าพังกพอเตา
 หากเป็นผอนท

ศูภางค.

ท่านเตคงไม่ผิด;
 อนผทชาจร
 เมอถงกยนถดาง
 พรำบนประหนงฉา
 คอพนจงเหินนาง
 ฉะค้ำดแฉะยณผ
 แดวบนอยคนเดยว
 ฝ่ายชายได้ฟังเพื่อน
 แดวตางกแฉกรก
 ษาเหินฉางอยน
 ครนเมออรุณฉาย

แฉวศูชากจาไต,
 จากก่ายหลดวงบห้ามปราม;
 อนศูชากเคินตาม
 ประทุษรู้อนฉางเคินม.

ฉาทานเดถงใครน;
 ท่านคงจับเป็นแน่นอน.

จงคงจศพิงชากอน.
 ฉะกรขอแฉะตามมา,
 ระหฉางฉานแฉะเจรฉา
 คนมะเมอแฉะเพอฉน!
 ออกมาจากฉางโนบร—
 พกศรฉะแฉะแฉะเคอฉน,
 ฉงหิ่งจศฉะพิงเพอฉน;
 กพิศคอบพิรฉฉน,
 ฉมศรฉคฉฉน,
 มคฉรแฉะฉฉฉฉฉฉ.
 ฉฉาพรำยพฉฉฉฉ,

เห็นคู่เนหฬวาง
 มุ่งตรงลงไปยัง
 แคนนกระทงกาด
 ขอบอกให้ท่านรู้
 อันโฉมนางพาง
 ฤจาพอมก
 นางนจรมิได้

จับหัดจูงกันจากดาน,
 ณฑมชอุทกธาร,
 บคนยงมกตบมา.
 เพศตรงตุงจงดา
 จะกตบร้างฤจาอย่างไร;
 เป็นเชิงชู้ที่ขอบใจ
 กตบรูปเป็นเหมือนเช่นเคย?

โสมะทัด.

ชอนไมเคยว;
 เพราะเห็นนางทราชมช
 แต่เมอทานถามมา
 จำเป็นต้องเวรนคร
 ขอทานจงคอยก่อน
 และเวรนพระดีทชา

ทงมโตคานงเดย,
 ไมเคยชอบโพเชิงช;
 ชากเห็นชอบกตบ
 ให้ทานทราชมชกจจา,
 ช่าจะรับเขาไปหา
 เต้าแดงแจ้จคค.

(โสมะทัดขึ้นสู่อาศรมแล้วหายเข้าโรงไปทางประตู
 อาศรม. ฝ่ายศุภางค์ไปนั่งแท่นศิลาใต้ต้นไม้, ทำทาง
 รัฟงอยู่. สักครู่หนึ่ง นาคกับสุนจึงพากันย่องออกทาง
 หลบขวา, และตรงไปไหว้ศุภางค์.)

นาค. ได้เท่าซอรับ.

สุภางคิ. ฮ่าว, ทำไมกนฮักดะเพื่อน?

นาค. ก็คือว่า—

สุน. เพื่อนกระผมคงใจจะกราบเรียนว่า เรื่องที่ได้กราบ
เรียนแฉวงเมื่อกนนน, มันมีระคความค้ออก. ดัง
เพื่อนกระผมจะได้กราบเรียนค้อไป.

(สกิดเพื่อน.)

สุภางคิ. เพื่อไม่ให้คองเป็ดองเวดาเป็ด่า, ฉนั้นขอบอกให้เพื่อน
ทราบว่าเรื่องทเพื่อนจะเดานฉฉนใครูเพียงพอกฉฉ
อยากจจะรู้อยู่แฉวง, แฉฉนั้นขอแนะนำว่าในฉฉฉ
ศฉเพื่อนทงฉฉฉ ก็ไม่คฉฉอยากกรูอยากเห็นฉฉไร
ยังไปทฉฉฉได้เห็นอยู่แฉวง, เข้าใจไหม?

นาค. ไม่เข้าใจซอรับ!

สุภางคิ. (พูดกับสุน.) แต่ฉฉฉเพื่อนเป็นคฉฉฉคฉฉเข้าใจ
แฉฉฉฉฉฉ?

สุน. เข้าใจแฉฉฉซอรับ.

สุภางคิ. เข้าใจว่ากระไร?

สุน. เข้าใจว่าได้เท่าไม่อยากพูดกับสมณะและเพื่อนกระผมอีก.
ศุภางค์. (หัวเราะ.) นินว่าแล้วจำแก่เป็นคนฉลาด!

(พระกาละทรรสีนออกทางประตูอาศรมมายืนอยู่ที่
ระเบียง; โสมะทักตามออกมาด้วย. ศุภางค์ลุกขึ้น
กระทำความเคารพ. ฝ่ายนาคและสุนเด็จพระเจ้าโรงทาง
หลังขวา.)

[ธานี, ๑๑.]

กาละทรรสีน.

อ้อ, โสมะทักเด้า
และเรามีไต้มี

เพราะเราเข้าใจว่า

ศรานบางทัก

หากนางจะมีโชค

โปรดปรานนางศรานุน

และมาจนบัดนี้

ไม่ก่ตายเช่นคนไม้

ตามที่ไต้ตั้งญาณ

ให้เราแล้วละเซ็น,

ความเคียดร้อนเท่าไต้;

มะธนะบุตรรัก

ได้ปลื้มปลอบต้นธำปสรพ์.

โดยต้มเต็จพระทรงธรรม

ก็ควรที่จะดีใจ;

ยังคงรูปเป็นนางไซว์,

ไปตั้งเช่นที่เคยมา.

เราทราบแล้วเป็นแน่ว่า

นางนโมไชนา
 เป็นเทวธิดา
 และโฉบก่อนไซ้
 ของจอมดีรัยภูมู
 จงควรพระภุม
 เมชทราบชยเซพน
 แต่เราตีมาครของ
 ควันจะอธิบาย
 ท่านฤาจะเข้าใจ?

ศุภางคิ.

แต่ดวงจระทรบต้น
 และขามูรการ
 ข้าใครจะบอกกล่าว
 แตนกอกทต
 หนึ่งถึงแม่มอก

กาละทรศิน.

จริงนา, เห็นว่าไว้

ริเดอทรามตถานโต;
 จุติจากตุรัถย,
 ก็เป็นราชะบุตร
 ชำรงยศและศักดิ์ศรี,
 จะทรงรับเป็นคูครอง.
 ควรยนิตที่ดมปอง,
 ก็เกิดความวิตกใจ;
 ก็ยากชยุห่านชยไม่,

พระคุณเจ้าได้ตั้งญาณ
 ณเหตุซึ่งจะรำคาญ,
 ก็ชอกนถวิตกชย!
 ให้นางถ่านนโครู,
 จะเป็นการชอดคไป;
 ก็ถาจเปถ่าประโยชน์ได้.

ประโยชน์เปถ่ามิชชอกถ.

ความรักเหมือนโรคา	บันดาตคาให้มิดมน,
ไม่ยืนและไม่ยด	อยู่ประดับกระโต ๆ.
ความรักเหมือนโคถึก	กำลังคกมิขงใจ,
ก็โอดจากคอกไป	บยอมอยู่ณที่ขง;
ถึงหากจะผูกใจ	กตั้งไปด้วยกำลัง,
ยังห้ามกขงคตง	บหวนคตถึงเจ็บกาย.
ตงนพยายาม	จะห้ามปรวมนางโฉมฉาย
คงมีแต่ผลร้าย	และปราศจากขงผดต.

(ท้าวชัยเสนกับมัทนาจูงมือกัน ออกทาง หลับซ้าย,
ไปเคารพพระกาละทรรศิน.)

[วสันตดิถี, ๑๔.]

ชัยเสน,

ข้าขอประชุมพระประณค	วรบทมนัศวี,
ด้วยข้าและโฉมสุระนรี	ธิดะเมิดพระดีทธา;
เหตุด้วยตะเถิงกะมตะร่าน	ระคิริงณวิญญาณ,
ข้าเจ้าและเขอาจะมะทะนา	ดีประพฤคบบังควร.
แต่กามะเทจะนะดีแผง	คัระแกมณะกามจต
มาค้องกะมตอุภะระชวน	ฤคิรักตัมคักรัน.

พอข้าประดับฉิมตะพิกตร์	มะทะนานครวิชัย.
อินชงประหนึ่งฉิมกระอิน	ศักระเด็ยบณกตางใจ;
พิชกามะศัรประตุจะพิช	งระอุคคิเผาใน
อกผดายุแตรราญกะมตะใหม่	บมิอาจจะดับตง.
ยามกดับณมาตระกักรัก	บมิวายพะวงหลง,
เห็ดอทจะหักกระตักตรง	คิระตุ้พระอาศัรม,
ห้วงเพยงจะศุวกรกฎ	กัจะรันระรวดยรมย;
พันเอนกะนิษฐุระกัสมท	บมิหุดบแตรออกมา
ย่นยงระเบียงแตรอระเปล่ง	อรพจนแต่ตงว่า
นางเอนกันอมกะมตะมา	อภิมยะเช่นกัน.
ชาฟังกเปรมกะมตะชอบ	แตรกคอบพะจพตณ,
แตรดางแต่ตงดับยนิษ—	ทะนะพจนพิเคษหวน.
แตรจงประนอมมะระตจ	คตยงอุทกมาน
มานต์แตรกถ่างอระพาทน	วิธิลกประเพณ.
บคนประนอมกะมตะมา	อภิวาทะจอมช,
ชยให้กระทำอระพิช	อภิเชกะตมรด.
เพยเป็นตุ้จกตติรมง —	กะตการะปรากฏ
ตมที่กตแตรตมตุ้วยศ	มะทะนาแตรชาน.

[ฉบบง, ๑๖.]

กาละทรศิน.

ราชะ! อินพระวาทิ กถมกถอมกถอมถิ, แดะรูปถวยพระพร;
 อินองคพระปิ่นนกร กบองคบงอร, ทิแทกกุศกรณ,
 เพราะนางมิใช่ธำมัญ, เป็นธิดาสุวรรณิ กุติมาจากฟากฟ้า,
 อิกในชาติก่อนนินนา ทิเป็นธิดา แห่งจอมกษัตริย์ทรงดิน,
 ดงนคอรพระภูมินทร์ จะยกนาริน ขึ้นเป็นพระอัครชายา:
 ข้าจะทำการอาวาทิ ดิงทรงปรารธนา ถวักพิพัฒน์ผ่องไธ.
 แนะไธมะทักจงไป นำเพลิงทไธ เตาकारิหะบัตยชอกมา,
 จะไธก่อเพลิงบูชา ทวยเทพเทวา ตามแบบคัมภีร์โบราณ.

(โสมะทักทไธแล้วเข้าโรงไปทางประตูอาศรม.)

ชัยเสน.

ศุภางคิเวียกนายทหาร มาเป็นพยาน ในกรพิชชาวาหิ.
 ธิบไปอย่าไธรอชา.

ศุภางคิ. ขำธิบธิบญา แดะธิบไปนบดิน.

(ศุภางคิเข้าโรงทางหลังซ้าย.)

ชัยเสน.

ข้าพระผู้ยอดโยคิ พระคุณปรานี แก่ข้าเป็นถนพันไป.

กาละทรศิน.

อันอาคะมะนไชว์ ทุกเมื่อจงใจ ถ้นองพระคุณราชา.
เมื่อเห็นทรงพระเมตตา แต่มีทะนะว ก็พดอข้มัจคยนต์,
เพราะรักเหมือนเป็นบุตร, และบุตรได้ดี มีตากคองพอใจ.

(โสมะทัตกับพวกศิษย์ออกมาเตรียมการพิช, คือ
บางคนเอาหญ้าคามารอบบนแท่นศิลา แล้วเอาหนึ่งกวาง
ปูทับอกที่ ๑; บางคนยกแท่นกฐนที่ออกมาตั้งตรงหน้า
แท่นศิลา, เอาโถน้ำมันเนยและชันมาวางบนแท่น
ศิลา, และชนเชื้อเพลิงมากองไว้พร้อมข้างแท่นกฐน;
บางคนยกเครื่องสังเวชเทวดา, สังข์สำหรับบริดนา, และ
แบ่งเจิมมาตั้ง. ระหว่างที่เตรียมการนี้, พระกาละทร
ศินเรียกท้าวชัยเสนกับมัทนาขึ้นไปสนทนากันเบาๆ ที่บน
ระเบียงอาศรม, เพื่อให้โอกาสให้พวกที่จัดเตรียมพิช
ได้พูดกันตามควร, เมื่อจัดของต่าง ๆ ตั้งตามที่แล้ว,
พวกศิษย์ยกตั้ง ๒ อันมาตั้งตรงหน้าแท่นกฐน, แล้ว
โสมะทัตเรียกนักสวด ๔ คน กับคนเบาสังข์ ๒ คน
มากอยไว้. ฝ่ายศุภางค์บัดนี้ก็นำนายทหารและบริวาร
ของท้าวชัยเสนออกทางหลังซ้าย, และนั่งเรียงรายทาง

ด้านซ้ายแห่งเวที. พอพร้อมหมดแล้ว, พระกาละทร
 สิ้นชวนท้าวชัยเสน และมัทนานางจากระเบียงอาศรม,
 พาคู่บ่าวสาวไปนั่งตามที่, คือหันหน้าไปทางแท่นกุธภัณฑ์
 ทั้ง ๒ คน, ให้ท้าวชัยเสนนั่งตั้งขวา, มัทนานั่งตั้งซ้าย,
 แล้วพระกาละทรสิ้นไปนั่งบนแท่นศิลา. โสมะทัตตนา
 ได้จุดไฟออกมาจากในอาศรมไปส่งให้พระกาละทรสิ้น.
 พระกาละทรสิ้นรับไปจบ แล้วก่อไฟในกุธภัณฑ์พลาง,
 เสกมนตร์เบา ๆ พลาง. บัดนั้นนักสวดจึงย่นขนและสวด
 ดังต่อไปนี้.)

บทสวด

(สรภัญญะ)

[อินทระวิเชียร, ๑๑.]

๐	ข้ายังภักดิ์พระอัครัน	จรตรีประภาใต้.
	เป็นเอกอุตมโน	หุตะนิจพระดีการ
๐	ข้าขอประณตองค์	ตุระทังณตร์ตั้งถาน
	ทุกภาคพิเศษมาน	มนะมุงณการยัญ
๐	หนึ่งคืออสูรย์แจ่ม	ตุจรวัดณภูมิตุจรวรทั

ต้องโลกมนุษย์นี้—	ทะนุบำรุงอุบาย
๑) ที่ต้องประภาพรา—	กะฐะโนระภาพราย
คือวิษณุโชติฉาย	รุจิแถบณเมฆา
๑) ที่ตามกศอไฟ	นระก่อนเคหา
เพื่อกอบตักษา	และประกอบพลังพูน
๑) ของคนและได้เจริญ	พระเสด็จณแท่นกฤษณ์
ด้วยพร้อมมะโนมุต	จะกระทำหุตาการ
๑) ข้าองค์พระทรงเมษ	สุระเดชระการณาน
โปรดเคอและเอาการ	ขุระด้วยสุไมศรี
๑) ยามเริ่มพระตกรร—	มะตุยัญญะการน
จงดีทศด้วยดี	ตุจะข้าทำนุดอน
๑) ช่วยนำพระจถง	ตุระเทพณอัมพร
มารับพระตกร	คนได้มัจจรัรพี ฯ

[กุสุมิตลดา, ๑๘.]

กาละทรรศิน.

ข้าขอให้อัคคีอริปะติตุพร—

ณาทิตุตตวร- คระเว็องเตช,

จงโปรดนำคำทูลประมะสุระเศรัษฐ์

วิศวะเทเวศร์ มหาศาล :

โอมอัญเชิญนารายณะพระหริชาण

ชัยนำรามมาร ปรวชัย,

พร้อมด้วยเทวี่ศัรภะคะเวตีโดย

จรรณเฒ่งใต้ วมิตเนตร์;

โอมอัญเชิญองค์ศรีศุภศีวะมเหศร์

นังนยชดเชต- ตะจอมผา,

อึกแม่เจ้าตจรรคับรรพคิระวะอุมา

ผู้พระชยา ยุคมศักดิ์;

โอมอัญเชิญธาตาศะคิระพัคค์

เพ่งพิณจรัท- ษะตักศ,

ทงโอมชยายชดสุริระศุภะวิทย์

ศึลประต่อนจิต จรุงใจ;

อึกขอเชิญท้าวศักระอมระวิชัย

จอมตุ้ราตย์ มหัทธ,

พร้อมองค์เทจันบันอมระยุวะตี

อินทระศักคศัร ศัระจอร์;

อึกขอเชิญองค์เทพระฉินและศัระศัร

ต่องธะมรยชด พยานกรรม;

อักษรเชิญเหงามิกระวีศิริธรรม

ตั้งสถิตยัม—พระวากาศ,

ทั้งทวยเทพที่ตั้งณประสูริวิยาจ

รักษะทวยราชภูรี ฤๅนแดนคน;

เชิญทุกเทพเจ้าผู้ดีรววมถ

มานมณฑล พิธีเชิญ.

(ฉบบง, ๑๖.)

บทพากย์ของนักสวด.

- ๑ อ้าทวยเทพฟังคำเชิญ   แล้วไปรดอย่าเมิน
มะโนจน้อมพร้อมกัน
- ๑ ฟังคำชาตทเววัน   ผู้ทรงมหันต์
มหิทธิเดชเกรียงไกร
- ๑ ด้วยองค์สมเด็จพระจอมไธ—   ศูวรรยาธิปไตย
ดำรงซึ่งรัฐหัตถิน
- ๑ ทรงนามชัยเด่นนริน—   ทพระราชเรืองศักดิ์—
ประกาศุระเชียวอำนาจ
- ๑ แจงเจมไตรเพทพิศาด   อักทงปราน
คมภรรกูตามควร

- ๑๐ ชักว่องไวในกรรเบณ ชาดูชดถัดฉวน
 ทุกอย่างในทางยุทธภท
- ๑๑ ถันทศชศวะ โภคสด - พระรูปวิมต
 สิริไต่ภาคัยฉรรพวงค์
- ๑๒ พระคุณสมมัตต์ดำฮาง รูปสมมัตต์สด่าง
 และโภคระดมมัตต์บุรณ
- ๑๓ เทวานุเคราะห์เทเกอภูต แก่นะเรนทรสุร
 จงทรงสดัดตแต่นต
- ๑๔ ดั่งทรามไต ๆ ไม่มี มากถฉฉนท
 พระองค์สมเดจ้ญบาท
- ๑๕ บัดนี้พระหฤทัยท่าน เมตคานงคราญ
 อดุทธศกตได้ภา
- ๑๖ อันมีนามะไซยยา จำมะทะนา
 วิเศษสุดกษะณานวด
- ๑๗ ทว้ทงฉรรพวงค์นางยวด เนตรข่มอ๊กชฉวน
 ให้เฟ่งแฉฉเพดฉฉเจริญใจ
- ๑๘ มรรยาทเรียบร้อยแฉฉใคร ยดขมฉรไทย
 จำแต่นประเสวีชูเดจ้ศต

- ๑) ต่อมควรเป็นของศกเทวี่   คุบารัมมี
 ต่อมศกเทพรังค์รค
- ๑) พระงามนางงามตมกน   ทงคุณอนนคี่
 อเนกะเทาทงตอง
- ๑) ข้าชอทวยเทพทงผอง   พรหมกนปรองคอง
 ปรธานพระพรเพมศวี
- ๑) แด่ราชาธิบตี   ยถองศกเทวี่
 วิตุทศคุตมรด
- ๑) บคณองคพระตาบตี   จระถววยรค
 อุตทประกอบคากา
- ๑) อักเนตมพระพคตรา   เพมมิงคะธา
 ธิการณกจพิช
- ๑) ชยจธององศทงศวี   ศูภะธวีตตี
 ครองคูกนอยจระกาด ๆ

(ในระหว่างทสวดบทข้างบนนี้ พระกาละทรรศิน
 หนึ่งปริกรรม, ตักน้ามันเนยหยอดในไฟเป็นลวงคราว;
 พอถึงบทที่เริ่มด้วยคำว่า “แด่ราชาธิบตี ๆ ล ๆ”, พระ
 กาละทรรศินรินน้ำ จากหม้ออกลดลงในสังข์และเปิดตลับ

แบ่งเจิม, ส่งสังข์ให้โสมะทักและตลับแบ่งเจิมให้ศิษย์
 อีกคน ๑ ถ้อยตาม, แล้วเดินไปยังที่คูบัวสาวนึ่ง, พอเขา
 สวดว่า “จะถวายเป็น ฯลฯ” พระกาละทรรสินทร์ดน้ำ
 ให้คูบัวสาว, และพราหมณ์เป่าสังข์เมื่อรับตะโพน ;
 ในระหว่างเขาสวดว่า “อีกเฉลิมพัศตรา ฯลฯ” พระฤๅ
 เจิมคูบัวสาว, และพราหมณ์เป่าสังข์เช่นครั้งก่อนใน
 ระหว่างเวลาที่เขาสวดบทสุดท้ายนั้น, พระฤๅกลับไป
 นึ่งแทนตามเดิม, แล้วคูบัวสาวจึงยืนชนและกล่าวคำ
 ปฏิญญาดังต่อไปนี้.)

[จิตรปทา, ๘.]

ชัยเสน.

ข้าชัยเด่น อธิเบนทร์พงศ์ จันทะประดงค์ พิชิตมรด
 กับมะทะนา ฤๅปรากฏ กอบจระยศ์ ตีรืเท่ากัน ;
 ข้าจะถนอม ทะนุพร้อมพรัง ต้มตุ้จะตั้ง มหิษอัน
 เป็นภริยา ตั้ระชาตักัน เป็นอรรจัญ ณ นิเจศน์ไน !

มัทนา.

ข้ามะทะนา ฤๅนคายนอม มออบฤๅคั่นอม ณ พระทรงชัย
 เป็นจระราช มหิษไน่ ฤๅกคณไต้ บมิดตดา.

(พราหมณ์เป่าสังข์. คู่บ่าวสาวจูงมือกันเดินประทักษิณเวียนรอบไฟและพระฤๅษี ๓ รอบซ้ำๆ. ในระหว่างที่คู่บ่าวสาวเดินประทักษิณดังนี้ นักสวดสคนสวดฉันทสาคูที่ตั้งไปนี้.)

บทสวด

(ทำนองสาคูดีสังเวช)

[วสันตศดิถก. ๑๔.]

๑	อ้าหมิงแฉะชายฤๅษีตั้งมัคร	มณะร่วมดีเนหา
	พร้อมจิตตมตมณะระมา	อภิเชกะตมรัต
๑	เหมือนหนึ่งประมณฤๅษีระอ๊ก	มณะรวมกยงยศ
	ยงศักดิ์เกียรติคุณะหมต	เพราะผลตมก่าดงกัน
๑	ผู้โคตมัครตมณะระตม-	ระตมร่วมมะ โนฉันท
	ปวงไท้เทวะมรุตรร-	พะอ้านวยพระพรพูน
๑	หมิงชายกระทำวิชิวิตา-	หะดีมุงตตงกุต
	วงศาคนาคณะประยูร	บมิเดอมมัทรามหาย
๑	เทจาประตัทธิตอรบุตร	แฉะชิตาประตุดุหมาย
	ไท้ทรงแฉะตบตมณะตตาย	ตุดะพันชัพพิชาม
๑	ชอทวยตมณะระตม-	ชิมะหิทชิวเองราม
	ไปรดชวยบำรุงวรวิคาม-	ปะคิอ๊กพระชายา

๑ ให้ทรงเจริญสิริสวัสดิ์—	ถิพิพัฑฒนะนาอา—
ยู่บรรณะตุษพะระและธา—	ระวิตุษริศุญการ
๑ ขอพรประติทริบมิชาติ	ณ พระราชะธมการ
ฉีกเทวียงค์อระวิศาต	สิริสิทริภัยโย ฯ

(คืบ่าสาวประทักนิณไฟเสริจแล้ว, ไปยื่นประนม
มื่ออยู่ตรงหน้าพระกาละทรรสิน, แลพระกาละทรร-
สินอำนาจพรเป็นภาษามครดังต่อไปนี้)

[สมัญญคาถา..]

กาละทรรสิน.

ธำช เทวานุภาเวณ	ธทา ใต้คฤ ถิวทฆโมน
ทัฆายโก จ นิททุกุไซ	นิพุกโย จ นิรามโย ฯ
สิทริ กิจจญจ กมมญจ	สิทริ ตาโก ชโย ชโย
ชยเด็น มหาราช-	อรธัส ภาตสุ ธัพพทา ฯ

(ปิดม่าน)

๑ คำแปลคาถาข้างบนนี้ :-

ตั้งข้าวิงวอน ขอ (พระเจ้าชัยเสนมหาราช) จงทรงพระสวัสดิ์,
ทรงพระเจริญพิเศษ, ทรงพระชนมายุยืนนาน ปราศจากทุกข์, ปราศจากภัย,
ไร้ความไม่สำราญ, ด้วยอานุภาพเทวดา ทุกเมื่อ ฯ

ขอกิจที่สำเร็จ, การงานที่สำเร็จ, ลาภที่สำเร็จ, ชัยชนะชัยชนะ
ที่สำเร็จ จงมีแก่พระเจ้าชัยเสนมหาราชผู้ประเสริฐ ในกาละทั้งปวง ฯ

๘๘
องกต ๔

ตอนที่ ๑

สวนหลวงข้างพระราชวัง, ในกรุงหัสตินาปุระ.

[ฉากเป็นสวนดอกไม้, มีต้นไม้ร่มรื่น, และไม้ดอกไม้ประดับเรียงรายไว้อย่างเรียบร้อย. ด้านหลังมีศาลา, มีเตียงสำหรับนั่งเล่น. ในตอนนี้เป็นเวลากลางวัน.]

(เมื่อเปิดม่านมีชาวสวนคน ๑ กวาดใบไม้อยู่. สักครู่หนึ่ง ๑ อร่าลี, นางค่อม, ถือกะเช้าออกทางซ้าย, และจะไปเก็บดอกไม้ที่ต้น ๑, แต่ชาวสวนยกมือห้ามไว้.)

ชาวสวน. ไม่ได้!

อร่าลี. ทำไมไม่ได้?

ชาวสวน. ไม่ได้.

อร่าลี. ใครห้าม.

ชาวสวน. นาย.

อร่าลี. นายไหน? ชื่ออะไร?

อร่าม. ข้าเคยออกมาเก็บดอกไม้ในสวนนี้ได้เต็มช่อ, รู้ไหม?

ชาวสวน. ไม่รู้.

อร่าม. (โกรธ, พูดเสียงดัง.) แกเป็นคนทักทวนโทโส
ที่สุด, ไม่เห็นมีอะไรพูดนอกจาก “ไม่รู้”
ข้าขอบอกกล่าวว่าจะเก็บดอกไม้ไปถวายเจ้า
นายของข้า. (จะไปเก็บดอกไม้.)

ชาวสวน. (ยืนขวางหน้าและห้าม.) ไม่ได้!

อร่าม. ข้าจะเก็บ!

ชาวสวน. ไม่ได้!

(สุภาพก็ออกทางหลับขวา.)

[จบอง, ๑๖.]

สุภาพก็. เออแน่, นางอร่าม! มาทำของดี ตั้งเตียงแจ้วๆ
อยู่ไย?

อร่าม. ให้ใครไปก่อนเป็นไร.

สุภาพก็. (หันไปสั่งชาวสวน.) เขาเกิดเจ้าไป ทำงาน
ทางอื่นตั้งครา.

(ชาวสวนเข้าโรงทางขวา.)

อร่าม. นี่แน่ะกุ๊กกึ่งเต๋นา, เมื่อกู๊ซำ ก่าตั้งจะเก็บดอกไม้,
แต่ชาวสวนกต่างห้ามไว้, เขาว่าท่านได้ ตั้ง
เขาให้ห้ามเซ่นน.

สุภางศ์. ถูกแต่จ.

อร่าม. เพราะเหตุใดกัน?

สุภางศ์. เพราะว่าคังฉัน ชอบคูดอกไม้งามๆ.

อร่าม. ก็ใครตั้งให้ท่านห้าม?

สุภางศ์. ทำไมจึงถาม?

อร่าม. ก็เพราะคังฉันขยากรู.

สุภางศ์.

ขยากรูขยากรูเห็นเกินอยู่ คังฉันกู ขำชอกถ่าวเค็ช่นนางว่า
ผู้ชอบประพฤติเช่นจา— วรรตศิรขำ มีชอบแะมกหมั้นได้;
อินคุดูเจ้านายใช้ ให้เป็นผูใหญ่ รัชษาพระอุทยานน,
จึงห้ามว่าดวงมาต ของท่านคังๆ มีให้ผู้ใดเก็บไป.

อร่าม. ก็คังฉันคอกใคร?

สุภางศ์. อินคังนางใช้วี พิกาทังกายแะเจจิต!

หลังค่อมค่อมกุดผิด มนุษย์ชาติ แขนเบียดบเหมื่อนขรรคมดา,
 คัดกุดใจคดขีจนา แยกยูมุด่า ใคร ๆ ย่อมรู้ทั่วแจ้ง;
 รูปชั่วคดแค้นน่าขง แลื่อนางกยง ไม่รู้ดำเนินคดงเลย.
 อร่าดี.

ชะ ๆ อแม่เจ้าเอ๋ย! ช่างพูดเพี้ย ๆ นะท่านคู่กลางคี่เสนา;
 ขอดคี่นักเพราะช่างหา หึงงัดด้วย ๆ มา บำเรอพระมิ่งมิด?
 นี่ไปหาไธเถณี่ มาช้ชนไวที คำหนักโนราชอทยาน,
 จังต้องเกะกระระราน เพราะจ่าเกรงการณี่ จระราบถึงพระนาง
 เธอ!

สุกลางคี่.

นางอร่าดีนเธอ ขอดคี่เผยขอ หึงเยอเหมื่อนอย่างคางคก.
 ชาตินางขางหัดไม้ตก ก็คงผงก ผงาดมั่งอาจเอิบใจ.
 ไปเถิด, นางค่อม, รีบไป!

อร่าดี. ท่านจะทำไม? กตาคี่ก็เจิญหน้อยช้.

สุกลางคี่. ข้างอกจ่าไปเถยจน! ไปเถยคี่ ๆ,
 หาไมจะเกิดเค็งกัน.

อร่าดี. ไม่ไป!

สุกลางคี่. ต้องไปโดยพด้น!

อร่าดี. ไม่ไป!

ศุภางค์. อย่าตน!

อร่าด. ไม่ไป!

ศุภางค์. เมื่ออยากอยู่นี้ ก็จะให้อยู่กับที่. เฮ้ย, ออกมานี้ ใจ ๆ
เจ้าหว่าอย่าซ้ำ!

(ชาวสวนออกทางหลังขวา)

นี่แน่ะ, นางนี่เขาว่า ชอบอยู่ตงนา, และเขาก็ยอมตามใจ.

เจ้าจงนั่งอยู่ด้วยไซ้, ระวังอย่าให้ นางตูกไปพันทนต์,

แม่หว่ามมพองวาท ก็เจ้าจงด ก็ให้แรงด้วยด้ามไม้กวาด!

จนเตียงเถียงคำหนึ่งฟาด ตองคำตองฉาด, จริง ๆ มิต้องเกรงใจ

(ศุภางค์เดินจะไปทางขวา
ก็พอปริยัมวะทาออกมาทางนั้น)

ปริยัมวะทา.

ศุภางค์, ท่านเกรยจโกรทใคร?

ศุภางค์. (ซอราดปลางคอบปลาง)

โกรทคนจัญไร ที่กอนโตได้ตุดทนต์!

ปริยัมวะทา.

ข้าขอโทษแทนตักทนต์, เพราะเขาเป็นคนที่มักมียอมแพ้ใคร.

อร่าด, อย่ายุ่งไป, ดินขอเกิดให้ หล่อนกตบั่นเข้ไฉนวัง.
อร่าด.

ดิฉันมาตามรบตั้ง. เมื่อดิฉันยัง มิได้ทำตามท่านใช้
ดิฉันจะกตบ์อย่างไร?

ปริยัมวะทา.

เขาเกิดคอกไม้ ฉันทเองจะเก็บมากมาย แล้วให้คนไปถวาย
อร่าด.

ก็เมื่อคุณนาย รับแล้วดิฉันขอตา.

(เข้าโรงทางหลับซ้าย.)

[ภุชงค์ปะชาตรี, ๑๒.]

ปริยัมวะทา.

อะร่าดแห่หน้ากตบ์	จะก่อเว็ของระคายนา;
พระนางคงจะ ใช้มา	และตั้งเบ็เรื่องพระกุ่ม.

ศุภางคี.

แต่ตั้งกตบ์นครหลวง	กตบ์ปคาหะแฉฉฉ,
ประทับแรมฉฉฉฉฉ	บกตบ์คณฉฉฉฉฉ.
จะมิให้มะเหต	ระแฉฉฉฉฉฉได้?

พระไฉนางนบ้ำใหญ่
จะปัดความมิดามงู

และพากลับณธานี,
จะอยู่ได้ไฉน?

ปริยัมวาทา.

คิดเห็นมะเหต

ชกทราบและหิงทอง.

สุภางค.

พระนางเรอกโทษา
หะทัยอยู่และไครทวง

คะตัมก็จะครอบดวง
ฤทกัมก็จะยิงใหญ่.

ปริยัมวาทา.

คิดหนักดังดาว
เพราะเรียบร้อยและดูไม้
คิดนมาและรับใช้
ประเดวีรูแท้และควรเคียง

ดุนงกราญพระองค์ใหม่,
พระโษษูจัดถนัดเตียง.
ถนิทแถวกก็เห็นเนียง
พระองค์ผู้ประเดวีรูชาย!

สุภางค.

ก็เห็นคุณถนัดจง
บุรุษควรจะมุ่งหมาย
จิโดยโฉมและมีใจ
ถนหนควรจรรวิกจริง

คะนงอยู่มรูวาย!
มะโนแค่ณยอดหญิง
จิตที่ใส่ระฮาดยิง,
และช้จิตมิเป่าเปิดอง;

ผีเดือกก็เพราะเพ่งทาง
มีชานานกจาเคือง

ประโยชน์เพียงณการเมื่อง,
ระคายจิตระคายตา!

ปริยัมวาทา.

๗ ๕
อะพชายวยายเวอง

๕ ๕
ฉนเควของจะเตยพา

พะหุโทษะพถันมา

กระทบกายมีบังคอร.

ศุภางคิ.

ก็ฉนพุดกะหัดฉนได้

เพราะได้ใจนะหม่นวด,

และหากหัดฉนมีเล่าทวน

ตะก็ใครจะรูด?

(ทำวชัยเสนกับมัทนาออกทางหลังขวา, และพานางตรงขึ้นไปนั่งเคียงบนพลับพลา. ศุภางคิกับปริยัมวาทาและชาวสวนคลานเข้าโรงทางหลังขวา.)

[วสันตดิลก, ๑๕.]

ชัยเสน.

๕ ๕
ตงแตกเษกแตะชภิรมย์

ระติแนบณโถมทรู

๕ ๕
พินประทงรมะณียชยุ

ณพิภพสุรادث;

๕ ๕
แต่ไหนมิเคยจะฤติริน

นิริระโสกนिरามย์

๕ ๕
เหมื่อนปัจจุบันเพราะชรัทัย

๕ ๕
นะดีปลุกประมวณูปรีย.

มัทนา.

อินทุตถกรรมหม่อมมียะมหา
 จักมาทบำเรอพระบทธะศรี
 ขยอกมังกาดงพริยะอ๊ก
 การอนบำเรอพระบทธะคือ

ตุระราชธำม้,
 ฤกษ์ยังมีเพียงพอ;
 พดะไซ้ระได้ก้อ
 บมให้ระคายเค็ง!

ชัยเสน.

อินของดีเป็นตุปริยะหญิง
 อินพกมยสะระประเทง

ยุกรมิงแฉะชวญเม็ง,
 เพราะจาคูจะชวญ.

มัทนา.

อ้อองค์พระมิ่งคิดกระวี
 ข้านอยฤเวียกตุ้ชวญ
 แท้จริงนะหญิงก็ตีวิจัท—
 หญิงโด้ดจะเวียงยสะระแฉะศรี

ขค้ำร์ดีตะยอกรัน!
 ฤระราชธำน?
 ฅนะได้เพราะธำม้,
 ฤกษ์แต่้นจะยากเย็น.

ชัยเสน.

หากพร้อมตุ้คุณกั้คุระดัก— ชะณะนารียอมเป็น
 ชวญเม็งประตุ้ระคะนะเห็น บมค้องประกอบทอง!

มัทนา.

ถ้ามีดีเป็นพระตะนะเถติ

แต่จะดูตามะณัชของ

นารีและฮากระระณะผอง

บมี ยิ่งสุภรรดา.

ชัยเส็น.

อันชายจะมดีนชิโต

กับเปรียบกะภรรยา,

เป็นศรีและศักดิ์ระตะนา

ทิพระดับประดาเรือน.

มัทนา.

สุขใดจะเปรียบประมะตุช

ประยหม่มเหมือน.

ชัยเส็น.

เพื่อนใดจะมีประตุจะเพื่อน

ฤดีรอมดีเนหา.

(พระนางจัดเต้ออกทางหลบชาย, มีข้าหลวงตาม
หลังตามสมควร. จัดเตยนดูท้าวชัยเส็นกับมัทนาอยู่ครู่
แล้วจึงเข้าไปบังคมท้าวชัยเส็น.)

[อุปราติ, ๑๑.]

จัดเต.

ประณตยุดบาท

นรนาถะราชา.

หม่อมฉันตั้งดับดา—

ทระมื่อตั้นไป

ถึงในนิเวศน์ว่า
 เสด็จจนถิ่นไพร
 ก็คอยจะเฝ้าองค์
 หลายจนพระยังพัก
 ครนว่าจจะรออยู่
 จะเสด็จและสำมาญ
 ฉะนนทระนางอา
 ขอมิ่งมฤตุมิ
 ไซ้แต่รังจะมาขัด
 เพราะถึงจะไม่โปรด
 และหวังจะมาพบ
 ซึ่งองค์พระทรงชัย
 จากในพนารัตน์—
 และเปล่งกระแฉกัฟท์

ชัยเสน.

กระไรนะแตกคั้น
 นางเป็นมะเหดี
 ไม่ควรจจะค่อนมา
 คู่คุดจะมีหวัง

พระนรินทรราชไซ้
 พระธนูถนัดมานัก ;
 จรภูมิทรงศักดิ์,
 ณพระมาตะกาการ ;
 ก็จจะตุมิเข้าการ,
 ตูจะขาดตู่กักต.
 ยุระยาตริณเสถนศรี,
 กรุณาแตรงคโทษ ;
 พระหทัยฤท่าโกรธ,
 ฤกษ์คงบขาดไป.
 อวเอกะธำไฟ,
 กรุณาแตรงคดับ
 ยะกะธำกัมารับ
 ประจุคมอุตมัต.

และประชดนะจันท์ !
 ตระกัถจจะอยู่จ.
 แดะอูวาทะเสด็จตั้ง,
 ตู่ประโยชน์ณฐานใด ?

ก็ตามประเพณี
มาเพื่อประพันธ์ไม—

แต่ฉันก็ตั้งใจ

ก็คงจะคู่ครอง

จันทา.

มีเวทมร้างจริง

นั่งแสร้งฉวนฉวนจันทร์

ชัยเส้น.

ฉันฟังจะกลบจาก

จะเข้าฉันถึงไหน

จันทา.

จะอดศุขจริง

รูปทองจะหมองแค

มัทนา.

อันว่าตระนุ

พระอยากแต่ด้จกด

จันทา.

ตระนุกรวด

พระบิดาประดาทให้

ตุ้ริระหว่างประเทศต้อง,

ทะนุนางแฉะยกของ,

บมีเวทมร้างกัน.

ตะตึงจกระหม่อมฉัน

บมีเห็นแต่ด้จไป.

ฉนะเขตตะใหม่ ๆ

ก็จะอดศุขแท้.

ตะเพราะจำจะทงแม่

เพราะจโยคก็เห็ดชทน !

ญจะยึดพระจุมพด ?

กับเคยจะช้นชด.

พระดีไปรคนะแน่ชัด,

เหตุวามะวรัตณ
 หึงไคตระหนัดว
 ฉะนพชชช
 คุนดีเป็นตุก
 ถอยคักรุก
 ทโหนจะตุเยา—

ชัยเสน.

อะ! อย่านะจันท์;

มัทนา.

พระองค์จะครัดห้าม
 นางเป็นตุตาไท
 ถังหากจะครัดตา
 เพราะองค์พระทรงธรรม
 พระนางจะกรวดกราด
 โดยบารมีไท

จันท์.

ถังฉนจะไรชง
 กยงมชชช

บมิมจะชชช!

ฉะกมฉวรกย

ฉะประจบัฉฉวรก;

ฉะระวษะทรงคักค,

ฉะประจบัประจฉค,

ฉฉฉฉฉโยค!

ฉะเรฉฉฉฉไป!

ฉะเทฉฉฉ?

ฉฉฉฉฉฉ,

กบัฉฉฉฉฉฉ,

กรฉฉฉฉฉ.

กฉฉฉฉฉฉ,

ฉฉฉฉฉฉ.

พระมหากะรฉฉ,

ฉะบ่หฉฉฉฉฉ.

[สุรางคณา, ๒๗.]

ชัชเสน.

เหมือนางจันท์ พุดจาคราน แต้นจะหยาบตาย!

เธอเป็นธิดา ราชากุฎาย ไฉนปากร้าย รวดแม่กำปตา?
จันท์.หม่อมฉันดำมาญ เพราะพระองค์ท่าน หมดพระเมตตา;
หากข่าวระมื่อ ฎากจากพารา ถึงพระบิดา คงเดี่ยหทัย.

ชัชเสน.

นี่จะมาโกรธ แตะมุงถั่วโตษ ฉนฉิดอันใด?

จันท์.

พระองค์ทรงฤทธิ จะผิดอย่างไร? พระองค์เป็นใหญ่
เห็นอณเห็นคน,

ถึงจะรับนาง ไตๆจากถวาง อริญโพธฉน?

มายกมายของ ถัดข้งจำทน เพราะข้าเป็นคน อากพอปรัย.

ชัชเสน.

เธอถ่มศักถิด ไยพุดหยาบนัก นะนางจันท์?

ควรยงถอมัน ฉนเป็นฉาม, แตะไม่ควรที่ ถั่วถฉยหยาบข้า.

ฉนขอบอกให้ เธอจงเข้าใจ ว่ามะทะนา,

ก็เข้านารี ศรีสุชาดา ไม่หย่อนไปกว่า ลูกท้าวมคธ.
 หัดนอนควรมีนคู้ เคียงคอดนอยอยู่ ต้มคักกิดต้มยาศ์;
 เรอชยาพูดมาก ไม่อยากฟังพจน, ถึงท้าวมคธ จะไม่พอใจ,
 ไซ้ว่าควดน จะนิกประทอน พรินจิตเมือไร;
 ถึงจะพิโรธ โกรธก็โกรธไป, ควดนมได้ เป็นข้าชอบชณท.
 มคธราชา กับพระบิดา ดีท่านชอบกัน,
 จึงได้ตกลง ตองของกักถ้าวหมัน คองเชอกับฉัน ได้เคียงเข่าว;
 ไซ้ฉันทะกาย ไปรักโณมฉาย เองเมือไรเด่า,
 ตองบิดาท่าน จิตการให้เรา ฝ่ายฉันทนเด่า กอบกระคัญญู
 จึงยอมตามท่าน และไปทำการ แต่งกับโณมศรู,
 และแคนนไซ้ร ก็ได้เคียงคู้ ต้มคองแกลู เป็นมทิส.
 ฉันทจใจรัก, และฉันทกษณ มีจิตไมศร์
 คงจะไม่ตอง ชุนหมองศราน; ขอจงครัด ก็คงแแต่เห็น.
 จินท.
 หม่อมฉันทเข้าใจ ว่าทรงเตงได้ ก็เพราะจำเป็น!
 ชัยเสน.
 ตามใจเถิดนา! ถ้าเธอนิกเช่น นนก็อาจเป็น เช่นเธอเข้าใจ!
 มา, มะทนา, เราไปดีถ่า, อยุ่อกทำไม?

ฉันอยู่พังแต่ียง ก็เถียงกันไป ยึดยาวยิ่งใหญ่ ไม่เป็นแก่นสาร!
 (ทำวช้ยเสนาจอมมัทธนา พวกกันเข้าโรงไปทางหลัง
 ขวา. พอสองคนขึ้นไปบนอราลก็ออกมาทางหลังซ้าย.)

[อุเปนทระวิเชียร, ๑๑.]

จันทา.

ชระดาชระราดี	ชิตะปรียชิตตัวการ.
กระไรจะเหิมหาญ	บมิมูดำนกดจ;
ชิตไธถินดี	คะประจบถ้ำชอยผัว,
แหม่มงพะเงาหัด	บมิมัดระรูใหม่?
พระผดกั่มหวด	แคะพระวงชิตาจไฟ,
บหนักกระกูไชร์	ดีดตามคชราช.
มีกัจะไชร์คน	จรวยังชระนกนาค
แคะทุดกตักกาจ	ถูจะไท้จะคูตาย?

อราด.

พระนางพิโรชกรวด	นระกัควรจระมากมาย,
แคะเหคุกัแวงร้าย	จระมิตรงพิโรชฤ?
กัแต่จะพาที่	บมิได้ถนัคชิต!
เพวระเกรงจระองอช	จระมิพนณะโทษทัณฑ์.

ฉ ฉ ฉ ฉ	ฉ ฉ ฉ ฉ
ฉ ฉ ฉ ฉ	ฉ ฉ ฉ ฉ
ฉ ฉ ฉ ฉ	ฉ ฉ ฉ ฉ
ฉ ฉ ฉ ฉ	ฉ ฉ ฉ ฉ

ฉฉฉ

ฉฉฉไปฉ, เพราะฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ.
 (พระนางฉฉฉ, ฉฉฉ, และฉฉฉฉฉฉฉ
 ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ.)

ฉฉฉ ๒

ฉฉฉฉฉฉฉ, ฉฉฉฉฉฉฉฉฉ.
 [ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ,
 ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ.]
 (ฉฉฉฉฉฉ, ฉฉฉฉฉฉ, ฉฉฉฉฉฉ)
 ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ.)
 [ฉฉฉฉฉฉฉ, ฉฉ.]

ฉฉฉฉฉ.

ฉฉฉฉฉฉฉฉฉ	ฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
ฉฉฉฉฉฉฉฉฉ	ฉฉฉฉฉฉฉฉฉ

คงยังมีอาชยก
 หากเราจะตั้งรัก—
 บดินนะภูแด่น
 ด้วยข้าอจะทรามวัย
 จังใครจะไปกรง
 เยี่ยมแต่ฤตฤตฤ

ศุภางคี.

ขาภักดีจตุต
 ขาคีตระแวงครน
 เกรงว่าจะมีผู้
 กถกอบอุบายแค้น
 เพื่อให้แต่ตจกถบ

ชัยเสน.

ทเจ้าอศกน
 จันท์ดีหมายมุ่ง
 จังบอกบิดา
 เขื่อนกอนาถจริง
 แแรงฤทธิธิดา
 ไชยศักดิ์ทหารเรา

ฤทธมประหารหัก,
 ชะระเนียดก็คงไหว.
 จะวิตกต์ทใจ,
 มะทะนาประชวรอยู่,
 แดะก้มุ่งจะไปดู
 ก็กะถลบณค้ายพถน.

อรบาทพระทรงธรรม,
 เพราะจะศักดิ์ดอแถม.
 ทุกวิศแดะท่าแกม
 อจะดอพระภม,
 อระราชะธาน.

นะก้ออกจะคอออยู่ ;
 มนะพาดประหารภู,
 จระพดพะหดมา.
 ดะนะหญิงวิหิงดำ,
 บมันกตะหน้าหง.
 ฤกษ์พร้อมพระดังขดง,

หากช่วยให้มีชัย
 ส่วนที่ให้ทำกิจ
 ทูลจริงแต่ทรงคราญ
 หากทำวเชอกรวโกรช

อร่าม.

ถึงแม้ว่าทรงฤทธิ
 เท่าใดไม่ได้ถ่วง
 อาจารย์กตบยงฉิน—
 นำเห็นจำนำญพอ

ฉิน.

จริงหนอเราขอให้
 หากท่านทำการดี
 เชื้อเกิดว่าคู่ชา
 โคนมนับด้วยพัน
 อักทงให้เรือนชาน,
 เขตบ้านที่ท่านอยู่
 ยกขึ้นเป็นเมืองมี
 เป็นเมืองเดื่องภายศ
 ท่านเองเป็นราชัน

ก็จะเด่นดราญบาน ;
 กตมะน็ดเนให้หาญ,
 บมีใครจะชอบจิต.
 คนญาจะพันผิด ?

จะพิโรชและดงทัศน์
 นิระเทศะเท่านั้น,
 ทมครกักงได้
 ดะนะท่านจะทุกขไย.

จะจิตต์ยประัญญา
 ดุนนประตังคณา.
 จะมีตมวิปราชารัย ;
 ก็จะให้ขึ้นนาน,
 พหุทาณะมากม,
 ก็จะมีเฉลิมศรั
 วรรณต์มวเคษดรรพ,
 ณมะครประเทศฉิน,
 อุประราชะเวียงยศ,

วิทร.

ดู^{๒๘}ขาน^{๒๘}แก^{๒๘}เฒ่า
คิด^{๒๘}หา^{๒๘}ซึ่ง^{๒๘}ดา^{๒๘}ภย^{๒๘}ศ

ว^{๒๘}ย^{๒๘}ระ^{๒๘}น^{๒๘}น^{๒๘}ก^{๒๘}จ^{๒๘}ว^{๒๘}น^{๒๘}ห^{๒๘}ม^{๒๘}ด^{๒๘},
ม^{๒๘}ม^{๒๘}ิ^{๒๘}ค^{๒๘}ว^{๒๘}ร^{๒๘}ณ^{๒๘}ช^{๒๘}ว^{๒๘}น^{๒๘}.

อราด.

ถึง^{๒๘}เฒ่า^{๒๘}ท่าน^{๒๘}อา^{๒๘}จ^{๒๘}ร^{๒๘}ย^{๒๘}
ยาม^{๒๘}เห็น^{๒๘}โ^{๒๘}ก^{๒๘}า^{๒๘}ด^{๒๘}ดี^{๒๘}
แ^{๒๘}ด^{๒๘}ข^{๒๘}จ^{๒๘}ง^{๒๘}จ^{๒๘}ำ^{๒๘}ไ^{๒๘}ว^{๒๘}
อา^{๒๘}จ^{๒๘}ค^{๒๘}อ^{๒๘}ง^{๒๘}ย^{๒๘}าก^{๒๘}แ^{๒๘}ก^{๒๘}เ^{๒๘}น^{๒๘}ถ^{๒๘}า—
อา^{๒๘}จ^{๒๘}ม^{๒๘}ผู้^{๒๘}ใจ^{๒๘}ท^{๒๘}ย^{๒๘}ว่า
ไ^{๒๘}ช^{๒๘}ให้^{๒๘}ท^{๒๘}าน^{๒๘}อา^{๒๘}จ^{๒๘}ร^{๒๘}ย^{๒๘}
เพ^{๒๘}อ^{๒๘}ให้^{๒๘}ท^{๒๘}า^{๒๘}ก^{๒๘}จ^{๒๘}า—
เช^{๒๘}น^{๒๘}น^{๒๘}ท^{๒๘}าน^{๒๘}ย^{๒๘}อ^{๒๘}ค^{๒๘}ช^{๒๘}

ถู^{๒๘}ก^{๒๘}บุ^{๒๘}ศ^{๒๘}ร^{๒๘}แ^{๒๘}ด^{๒๘}ะ^{๒๘}ห^{๒๘}ถ^{๒๘}าน^{๒๘}มี^{๒๘},
ม^{๒๘}ม^{๒๘}ิ^{๒๘}ค^{๒๘}ว^{๒๘}ร^{๒๘}จะ^{๒๘}ท^{๒๘}ง^{๒๘}น^{๒๘}.
มี^{๒๘}ม^{๒๘}ิ^{๒๘}ร^{๒๘}ับ^{๒๘}พ^{๒๘}ร^{๒๘}ะ^{๒๘}บ^{๒๘}ัญ^{๒๘}ชา,
ห^{๒๘}ด^{๒๘}ะ^{๒๘}เท^{๒๘}น^{๒๘}ะ^{๒๘}อา^{๒๘}จ^{๒๘}ร^{๒๘}ย^{๒๘}.
ม^{๒๘}ระ^{๒๘}ค^{๒๘}ษ^{๒๘}า^{๒๘}ร^{๒๘}า^{๒๘}ช^{๒๘}า^{๒๘}ท^{๒๘}าน^{๒๘}
จ^{๒๘}ร^{๒๘}ะ^{๒๘}ด^{๒๘}ุ^{๒๘}พ^{๒๘}ร^{๒๘}ะ^{๒๘}ช^{๒๘}าน^{๒๘},
ร^{๒๘}ร^{๒๘}บ^{๒๘}ร^{๒๘}ุ^{๒๘}ษ^{๒๘}ณ^{๒๘}ท^{๒๘}น^{๒๘};
ก^{๒๘}็^{๒๘}จะ^{๒๘}ย^{๒๘}าก^{๒๘}ด^{๒๘}ำ^{๒๘}บ^{๒๘}า^{๒๘}ก^{๒๘}ใจ^{๒๘}!

วิทร.

ไม่^{๒๘}จ^{๒๘}ำ^{๒๘}ต^{๒๘}อ^{๒๘}ง^{๒๘}ก^{๒๘}ด^{๒๘}ำ^{๒๘}ว^{๒๘}ฐ^{๒๘},
เก^{๒๘}ร^{๒๘}ง^{๒๘}ซ^{๒๘}ึ^{๒๘}ม^{๒๘}จ^{๒๘}ุ^{๒๘}ภ^{๒๘}ย^{๒๘}
หา^{๒๘}ก^{๒๘}ร^{๒๘}ับ^{๒๘}ท^{๒๘}ำ^{๒๘}ก^{๒๘}าร^{๒๘}ไ^{๒๘}ด^{๒๘}
แ^{๒๘}ด^{๒๘}อ^{๒๘}ง^{๒๘}ก^{๒๘}็^{๒๘}เท^{๒๘}ว^{๒๘}์^{๒๘}ศ^{๒๘}รี

เพ^{๒๘}ร^{๒๘}า^{๒๘}ะ^{๒๘}ค^{๒๘}น^{๒๘}ุ^{๒๘}ก^{๒๘}็^{๒๘}แ^{๒๘}ก^{๒๘}เ^{๒๘}ไม่^{๒๘}
แ^{๒๘}ด^{๒๘}ะ^{๒๘}บ^{๒๘}ห^{๒๘}็^{๒๘}ง^{๒๘}ณ^{๒๘}ช^{๒๘}ว^{๒๘}.
ก^{๒๘}็^{๒๘}เพ^{๒๘}ร^{๒๘}า^{๒๘}ะ^{๒๘}ใจ^{๒๘}แ^{๒๘}ห^{๒๘}ด^{๒๘}ะ^{๒๘}ภ^{๒๘}ก^{๒๘}ด^{๒๘}
แ^{๒๘}ด^{๒๘}ะ^{๒๘}ด^{๒๘}น^{๒๘}อ^{๒๘}ง^{๒๘}พ^{๒๘}ร^{๒๘}ะ^{๒๘}บ^{๒๘}า^{๒๘}ท^{๒๘}.

(เกศีนออกทางหลังซ้าย, ตรงไปหาอราลิ.)

[ฉบง, ๑๖.]

เกศีน.

บคนมุษชายมา บอกว่าราชา เดี๋ยวจะลงอุทธาน.

อราลิ.

ไวๆ เกิดท่านอาจารย์, ท่านจงเริ่มการ พัดตั้งทันใด.

วิฑูร.

คุราชอกถ่าวอีกไซ้ ว่างมีใจ ตะริศระของมากอยู่.

อราลิ.

อย่ามว่าไรรวครุ, เคยของท่านจะจุ มาถึงมทนต์มอ.

(วิฑูรลุกไปจัดการจุดกองไฟ, และนั่งขัดสมาธิ
ประนมมือ, เอาข้อมวางไว้ข้างตัว.)

จินชา. ถ้วนกุจะอยู่นฤฯ จะแอมเดี่ยวหือ?

อราลิ.

พระนางต้องแอมก่อนดี.

คตเมอเห็นเหมาะทวงท, เดี๋ยวมาน, ประเทงจาพังทรงทราบ

จาเขานคคถาวรหยาบ, แดะเพอภาราม จึงสู้เสด็จออกมา.

เกศีนอยุณนา, แดะทำเหมือนนา เป็นยุรรวมคคกบพราหมณ,

ก่อนนั้นจึงได้ทำตาม ที่ฉันบอกความ ไว้แต่เมื่อบายน์ไซร์.
เข้าใจดีแล้วฤๅไหน?

เกศินี. ดิฉันเข้าใจ, แต่จะทำทุกสิ่งสรรพ.

อราลี.

ดิฉันขออย่าได้นักพริน, เพราะว่าโทษทัณฑ์ ยายนกเดยวามี,
และหากการดำริ่เจดี แล้วของสเทวี คงจะประทานรางวัล.

จันทา. จริง, ขยาดตกขอนน.

เกศินี. อันคือหม่อมฉัน ขอเพียงแต่ได้รับใช้.

จันทา. ดีแล้วละ, กุชอบใจ.

อราลี. เชิญเสด็จไป ใด ๆ ดีกว่าเทวี.

(จันทากับอราลีเข้าโรงไปทางขวา. ฝ่ายวิฑูรคองนั่งหลับ
ตาและเล่นดนตรีพิณพาทย์, และเกศินีนั่งดูพราหมณ์ด้วย
อาการเอาใจใส่มาก. อีกครู่ ๑ ท้าวชัยเสนออกทางซ้าย,
มีสุภางค์, นันทิวรรณนะ. และบริวารอีก ๓-๔ คนตาม
มาด้วย. ท้าวชัยเสนเห็นวิฑูรนั่งอยู่ขงัก)

[สุรางคณา, ๒๘.]

ชัยเสน. นันทิวรรณนะ! มีใครกัณหะ มานั่งอยู่ที่นี่?

(วิฑูรกับเกศินทำเป็นตกใจ,
กราบท้าวชัยเสนแล้วหมอบตัวสั้น.)

นั่นท้าวรชนะ.

แกมาจากไหน? ทำไมรัชชั้ไม่รู้หรือนี่ เป็นที่สวนหลวง?

วิฑูร.

โอโฮ, เจ้าประคุณ จงโปรดการุญ ที่ข้าตาดัง
เข้ามาถึงได้ ที่ในสวนหลวง, ละเอียดระดัง ถึงระโหฐาน.
ข้านเกิดแท้ คอรัยโทษแน่ ทุกๆ ประการ,
เพราะเข้าใจผิด คิดว่านางคราญ เธอโปรดประทาน โอกาสจึงมา
ชัยเสน.

ออกชื่อนางใด? พราหมณ์จึงบอกไป, เรายังกังขา.

วิฑูร.

ขอทูลทอระ ว่าพระชายา นามมะทนา ครัดเรียกมาใช้.
ชัยเสน.

อะ! พราหมณ์ชุกุ, เราฟังๆ ชุกุ ยังออกแกลงใจ.

วิฑูร.

นางนี้ได้ ออก ไปบอกข้าใช้ ว่ารับสั่งใช้ ให้ตามเข้ามา.

ชัยเสน.

อย่างไรก็ตามน้อย, มั่งรับใช้ด้วย ไปจริงหรือหา?

เกกนิ.

เพคะเป็นจริง ทุกตั้งเช่นว่า; พระราชาอาญา ไม่พินเกล็ด.

ชัยเสน.

ก็เทวไชร์ ให้ทำอะไร นอนเฝ้าหรือ?

วิฑูร.

ข้ากาดงเริ่ม ประเดมิอคค เพื่อทำพิธี การฝังอาถรรพ์.

ชัยเสน.

เอะ! หากว่าจริง ตะกัเป็นตั้ง ที่โทษถกรัจ!

เร็วๆ คันยาม ของพราหมณ์นพตณ, ดูว่าในนั้น จะมีตั้งใด.

(นั่นทิวรรธนะคันในยามของพราหมณ์,
ได้รูปปั้นด้วยขงสามรูป.)

นั่นทิวรรธนะ.

มีรูปขง เป็นดามรูปซึ่ง พราหมณ์บนเตรียมไว้;

รูปหนึ่งหนามแหลม มีแหลมเห็นได้ ตรงที่หทัย และตรงอุทร;

อีกสองรูปปั้น เป็นคู่ติดกัน เช่นคู่ดมร,

เพราะต่างถกศวิต ตระหวัดเถยอกร, ชายกับบังอร เชิงซุกใจ.

ชัยเสน.

เอ๊ะพราหมณ์หมอเฒ่า นี้อย่างไรเล่า จะคิดทำใคร?

แกจงแสดง ให้แจ่มทันใจ โดยจริงหาไม่ จะค้องเคื่องกัน.

[อุบัติฐิตา, ๑๑.]

วิฑูร.

ข้าต้มมะคิเทพ

ถวญถคคตวัรว—

นางเกศันน

วามัวชุงาม

ให้ช่วยและกระทำ

หึงเพอมะละธ—

ต้องเพื่อจะประพันธ

นางพาคะนุมา

พอกังตะนุเวม

แล้วของคควรรร—

อันว่าครุทณัท

ไม่พันศีระธา

ตนุจะทุดพถน,

พระบิศบบังความ:

พระดีไปและกถำวคาม,

จะประดังคคณุน

พิธิกอบอะถรรพัต;

ฉิศะแห่งตุถรรรดา,

ฤคิฐดีเนหา;

บมินานถตถนทวิญ,

ฉิศการบนานครัน,

มีกระราชเตตัจมา,

ฉรรราชธญา

เพราะจะผิดถจริงไซรั.

[ฉบับง, ๑๖.]

ชัยเสน.

เหว่ยอทาตั้งอย่างไร? ที่พราหมณ์เขาให้ การนตุกตของหรือทวา?

เกศินี.

เพคะ, ถูกตามเขาว่า; ปุริยัมวะทา ใช้เข้าไปตามพราหมณ์.

ศุภางค์.

อินฉานางเกศินี เป็นข้าเทวี ของคณุประทบวงใน,
แต่เมื่อก่อน ๆ นี้ไม่เคยเห็นรับใช้ ที่ในพระแม่มีทันนา,
กัณนีได้เล่าจึงมา เป็นศอการชา ยังนักระแวงแกลงใจ!

เกศินี.

คิดนมาจากวงใน เพื่ออยู่รับใช้ ที่คุณปุริยัมวะทา,
แต่เห็นคุณเองดีชา จึงได้เคยมา เกยวในคตเรองน.

นันทิวรรธนะ.

อินรูปบุรุษทมึ หนามเห็นบอยุน มุงหมายเป็นรูปผู้ใด?

เกศินี.

หมายดังพระองค์ทรงชัย และข้างในได้ เห็นพระเกศาทรงศกต.

นันทิวรรธนะ.

กัรูปหญิงชายร่วมรัก กัณนีเล่าจัก มุงเขาเป็นรูปผู้ใด?

เกศินี.

อันรูปนารินไซร์ ค็องคัทรามวย ผู้เนาวณราชอุทยาน,
 ส่วนรูปบุรุษคือท่าน ผู้นายทหาร มีนามคู่ปางคเณรี.

ศุภางค์.

ฉันใดมุสาพาที้ ได้ความเช่นนั้น, ใครตั้งใครสอนเจ้ามา?
 ชัยเสน.

เขี่ยคนหนึ่งไปอย่าช้า, เขิญพระชยา กับนางกำนัลมานี้.

(มหาดเล็กคน ๑ เข้าโรงไปทางขวา.
 ท้าวชัยเสนขึ้นนั่งบนเตียงบนศาลา.)

[อินทระวีเชษฐ์, ๑๑.]

ศุภางค์

อ้าเทวะข้านบ	ณ พระบาทยุคคศรี,
ขอจงพระภุมิ	กรุณา ณ ข้าไท;
ในงานพระสงคราม	ถูกตามเด็กร้างไป,
เหตุคุณและฉันใด	คุณนี้จะคิดร้าย?
หากคิดมืดแต่	ก็จะทูลพระภาสาย
โดยถ้อยทุโรบาย	และสมัครพิทักษ์นาง;
โดยเหตุพระองค์ทรง	พระประสงค์จะมีอย่าง

น ^๒ น ^๒ อยู่ ^๒ ก ^๒ เป็น ^๒ ทาง	ค ^๒ น ^๒ ค ^๒ ว ^๒ ร ^๒ จะ ^๒ ด ^๒ วย ^๒ พ ^๒ ด ^๒ น ^๒ ;
แ ^๒ ก ^๒ ข ^๒ า ^๒ ด ^๒ น ^๒ ก ^๒ เ ^๒ ร ^๒ ง	ม ^๒ ิ ^๒ จะ ^๒ อยู่ ^๒ ณ ^๒ ถ ^๒ ง ^๒ น ^๒ ข ^๒ ว ^๒ ญ ^๒
อ ^๒ า ^๒ ค ^๒ ุ ^๒ ม ^๒ ี ^๒ ค ^๒ ร ^๒ น ^๒ ,	เพ ^๒ ร ^๒ า ^๒ ะ ^๒ ว ^๒ ะ ^๒ ค ^๒ น ^๒ จะ ^๒ น ^๒ ิน ^๒ ท ^๒ า.
น ^๒ ค ^๒ า ^๒ ม ^๒ เ ^๒ ด ^๒ ค ^๒ จ ^๒ า ^๒ ก	ว ^๒ ร ^๒ า ^๒ ช ^๒ ะ ^๒ พ ^๒ า ^๒ ร ^๒ า
ย ^๒ ง ^๒ ม ^๒ อ ^๒ ม ^๒ ี ^๒ ค ^๒ ร ^๒ ห ^๒ า	ค ^๒ ต ^๒ โ ^๒ จ ^๒ ท ^๒ ย ^๒ ณ ^๒ ค ^๒ ร ^๒ า ^๒ น ^๒ .
ใ ^๒ น ^๒ อ ^๒ า ^๒ ท ^๒ ะ ^๒ ก ^๒ ด ^๒ ่า ^๒ ว ^๒ โ ^๒ ษ ^๒	ม ^๒ ิ ^๒ ว ^๒ ะ ^๒ ข ^๒ อ ^๒ พ ^๒ ุ ^๒ ร ^๒ ุ ^๒ ษ ^๒ มี ^๒ ,
ข ^๒ อ ^๒ ท ^๒ ร ^๒ ง ^๒ ป ^๒ ระ ^๒ ห ^๒ าร ^๒ ช ^๒ —	ว ^๒ ิ ^๒ ค ^๒ ระ ^๒ ข ^๒ ้า ^๒ แ ^๒ ด ^๒ ะ ^๒ ว ^๒ ง ^๒ ค ^๒ ี่ ^๒ ว ^๒ า ^๒ น ^๒ .
แ ^๒ ด ^๒ ว ^๒ ่า ^๒ ม ^๒ ี ^๒ ฝ ^๒ าย ^๒ โ ^๒ จ ^๒ ท ^๒ ก ^๒	น ^๒ ะ ^๒ ม ^๒ ุ ^๒ ด ^๒ ่า ^๒ แ ^๒ ด ^๒ ะ ^๒ แ ^๒ ด ^๒ ง ^๒ พ ^๒ า ^๒ ด ^๒ ,
ข ^๒ ้า ^๒ ข ^๒ อ ^๒ พ ^๒ ระ ^๒ ภ ^๒ ู ^๒ บ ^๒ า ^๒ ด ^๒	ก ^๒ ร ^๒ ุ ^๒ ณ ^๒ า ^๒ ณ ^๒ ข ^๒ ้า ^๒ ไ ^๒ ท ^๒ .

(มหาเศเล็กกลับออกมาทางขวา,
และปริยัมวะทามาด้วย.)

[ฉบบง, ๑๖.]

ชัยเสน.

ปริยัมวะทาท่าอย่างไร มะทะนาไม้ มาดักยกับเจ้าฤฤหา?

ปริยัมวะทา.

เทวให้ห่มอมนันมา บังคมทูลว่า ก่าตั้งเดียนพระเคียรนั,
อึกตักครุหนิงจิงจก มาเผ้าทรงคักดี แดะกราบพระบาทญมี.

ชัยเสน.

นั่นทิววรรณะบดิน จงถามคดี ที่นางปริยัมวธา.

นั่นทิววรรณะ.

บดินมยุกถาวหา. ตัวคุณนี่ว่า ใช้นางข้าหดวงไปตาม
หมอบเฝ้าขออุทรพราหมณ์, ข้าจึงขอถาม ข้อนให้การฉันท?

ปริยัมวธา. เอ๊ะ! นางข้าหดวงคนไหน?

นั่นทิววรรณะ. (ชเกศินี) นางคนนั้นไซว์.

ปริยัมวธา. เอ๊ะ! ดูน่าสงสัยนัก!

นางไม่เคยอยู่ท่าหนัก ขององค์นางฉกษณ, และมีได้เคยเป็นข้า.

นั่นทิววรรณะ. นางโน้นจงให้การมา.

เกศินี. คำให้การข้า ก็ยื่นอยู่อย่างเดิมไซว์.

คุณปริยัมวธาไซว์ ให้ชานไป ตามพราหมณ์มาทำพิธี.

ปริยัมวธา.

เอ๊ะ! ถ้าวะไรเช่นนั้น? จะทำพิธี ทำไม่เพื่อเหตุคั่งฤา?

เกศินี.

คุณไม่ต้องทำไรดี้อ, ดิฉันดีถือ ว่าคุณเป็นมุตเป็นนาย,
ถึงคราอับจนก็หมาย จะพึ่งคุณนาย, ถัดปฏิบัติเช่นนี้.

ปริยัมวะทา. นางนันทาดันต์!

นันทิวรรธนะ. ข้าคือขอกที่ ขยำกต่างมรดกวาจา.

นางทาสให้กรว่า ก้างทำฮา—กรรพเพื่อประทุษฎฐบาด,
อ๊กเพื่อให้เขากมาตย์ กับขุนทหาร ได้ร่วมดีเนให้ตมใจ.

ปริยัมวะทา.

หากพราหมณ์ทำเช่นนไนไร้ ฤกมิไร้ เพราะว่าดิฉันตั้งแท.

นันทิวรรธนะ.

เขากต่างโทษคุณเพียงแต่ ว่าดำระเน ตั้งแทนผู้นอกค้อ.

ปริยัมวะทา. จะแทนใครได้อ๊กหนอ?

นันทิวรรธนะ. นันดีเป็นข้อ ที่ขยากจะถามค้อไป.

ปริยัมวะทา.

ดิฉันมิได้รับไร้ ผู้หนึ่งผู้ใด ให้คิดซังกกเดอทราม.

มิได้ไร้ใครไปตาม คาทมอเฒ่าพราหมณ์, ไม่เคยรู้จักขริจครุ.

ดิฉันเป็นเจ้าพระภู— มีนากก็อยู่ เป็นสุขทุกเมื่อเกษมศานต์.

ชัยเสน.

มิวชักเช่นนบอวยการ. ต่างคนค้อค่าน มียอมจะถอนวาจา.

ศุ์กางค์, เจ้าได้กต่างว่า มิได้เสนหา กับมะทะนฮาอย่างใด.

กูเห็นว่านางนไนไร้ มีโทษผิดใหญ่ ตมคควรประหารข้อ;

จงซักถามออกมิตน แดงรีบเรวรี ไปคัดเอาหัวนางมา!

ศุภางค์.   ทေး!

ชัยเสน.   ว่าอะไรหว่า?

ศุภางค์.   ทေး—

ชัยเสน.   เขื่อน้ำ! จะพูดก็อย่ารำไร?

[อินทระวิเชียร, อว.]

ศุภางค์.

ข้าเคยต้นองบาท	ขุดของค้พระทรงชัย,
แต่เด็กประจวบใหญ่	บมีเคยจะขุดคำ;
เมื่อมีพระบัญชา	ตะกริบและรีบทำ,
ถึงหากจะชอกช้า	ฤจะเจ็บจวนทรย
แทบตายบวายเพียร	และผิงบเด็รจัด
เพียรจนประจวบที	นรนาละบบัญชา.
องค์าพระยพของ	ตนเป็นพยานว่า
เคยทนและเคยฆ่า	พหอนัศรายแท้,
ทอภายะชาน	ฤกมณะบาดแผล
เพื่อได้แต่ตงแก่	นระชนผียากดู;
ทุกแผลดัดกช	จะแต่ตงกะค้ญญ,

ยิงพุดยงนอ เขาตอราไป มิ่งจะอยู่ไซ้ หนักมีรูฟ.
 เหยยนิทอวรณัน จมคู้ภางคิมิต เขาไปทนต์,
 แดงพามันให้ บรรดยคินน คนคตอปรย มีคอรอยู่นาน.
 ต่อนมะทะมา ก้อหังการ วิริมเหิมหาญ,
 ชันจะเขาได้ ค้อไปไม่นาน ก็คงคิตการ ประหารกุตาย.
 จงเขาโถมครุ ไปพร้อมกบขู้ ของนางโถมถาย,
 มาเตี้ยค้อยไซ้ จะได้ตัมหมาย พร้อม ๆ กนตาย ไปคู้เคียงกัน.
 ปุริยมะธา ก้อชวหนักหนา ไม่คอรเดยงมัน,
 จงขับนางออก นอกเมืองกุตตัน แดงอย่าให้มัน นนกดบคินมา.
 ฝ่ายนางทาด์ โทษก้อครมี จงดงอาญา,
 ดั่งมันจำไว้ ในครุจนกว่า จะครบเวลา รวมได้สามปี.
 คาพราหมณ์หมอเฒ่า คุ้มฉายนกดเฒ่า ผิดมากคราน,
 จงครเณรอบ ขอบเขตธานี้ แดงขบขี้ พันเขตพารา!

(นั่นทิววรรณนะถายบังคม, แล้วพาตัวสุภางค์,
 ปุริยมะธา, วิฑูรและเกศินีเข้าโรงไปทางหลังขวา. ท้าว
 ชัยเสนนั่งตะลึงอยู่บนเตียงครุหนึ่ง, แล้วชบหน้าลงกับ
 หมอนร้องไห้, พระนางจันทิออกทางหลังขวา, ตรง
 ไปกราบท้าวชัยเสน, และลำออย. อร่าลแอบมองจาก
 หลังขวา.)

จิตฯ

พระทนต์กระหม่อมแก้ว	ตุนุน ^๕ ทงมา
โดยฝันพระบัญชา	ก็เพราะรู่ ^๖ ระเกิดศวม
ซ้อ ^๗ ซ้าและตำมาญ	ศคิ ^๘ แต่ ^๙ นจะ ^{๑๐} เด ^{๑๑} จ ^{๑๒} ท ^{๑๓} ร ^{๑๔} า ^{๑๕} ม,
มีหน้า ^{๑๖} ณ ^{๑๗} ต ^{๑๘} ง ^{๑๙} ค ^{๒๐} ร ^{๒๑} า ^{๒๒} ม	พ ^{๒๓} ระ ^{๒๔} ก็ ^{๒๕} ค ^{๒๖} ง ^{๒๗} พ ^{๒๘} ระ ^{๒๙} ด ^{๓๐} ง ^{๓๑} น ^{๓๒} ก,
ศค ^{๓๓} ก ^{๓๔} จ ^{๓๕} บ ^{๓๖} แ ^{๓๗} ถ ^{๓๘}	ภ ^{๓๙} ย ^{๔๐} ะ ^{๔๑} แ ^{๔๒} ถ ^{๔๓} ว ^{๔๔} พ ^{๔๕} ระ ^{๔๖} ท ^{๔๗} ร ^{๔๘} ง ^{๔๙} ศ ^{๕๐} ก ^{๕๑} ค ^{๕๒} ,
ผู้ ^{๕๓} ค ^{๕๔} ด ^{๕๕} ข ^{๕๖} บ ^{๕๗} ถ ^{๕๘} ก ^{๕๙} ก ^{๖๐}	บ ^{๖๑} มี ^{๖๒} ห ^{๖๓} า ^{๖๔} ญ ^{๖๕} ด ^{๖๖} ะ ^{๖๗} ค ^{๖๘} ็ ^{๖๙} ไป ^{๗๐} ;
แ ^{๗๑} ถ ^{๗๒} ว ^{๗๓} า ^{๗๔} ระ ^{๗๕} ต ^{๗๖} ง ^{๗๗} ค ^{๗๘} ร ^{๗๙} า ^{๘๐} ม	น ^{๘๑} ะ ^{๘๒} ด ^{๘๓} ี ^{๘๔} ย ^{๘๕} ัง ^{๘๖} บ ^{๘๗} ห ^{๘๘} ย ^{๘๙} ุ ^{๙๐} ค ^{๙๑} ไ ^{๙๒} ด ^{๙๓} ,
ค ^{๙๔} น ^{๙๕} ุ ^{๙๖} จะ ^{๙๗} ข ^{๙๘} อ ^{๙๙} ไป ^{๑๐๐}	ณ ^{๑๐๑} ต ^{๑๐๒} น ^{๑๐๓} า ^{๑๐๔} ม ^{๑๐๕} ป ^{๑๐๖} ร ^{๑๐๗} ย ^{๑๐๘} ุ ^{๑๐๙} ท ^{๑๑๐} า ^{๑๑๑} ;
เพ ^{๑๑๒} ระ ^{๑๑๓} อ ^{๑๑๔} า ^{๑๑๕} จ ^{๑๑๖} จะ ^{๑๑๗} ห ^{๑๑๘} ำ ^{๑๑๙} ม ^{๑๒๐} ท ^{๑๒๑} ัพ	อ ^{๑๒๒} ร ^{๑๒๓} ร ^{๑๒๔} า ^{๑๒๕} ช ^{๑๒๖} บ ^{๑๒๗} ิ ^{๑๒๘} ด ^{๑๒๙} า ^{๑๓๐} ว ^{๑๓๑} ,
ผู้ ^{๑๓๒} ท ^{๑๓๓} ร ^{๑๓๔} ง ^{๑๓๕} พ ^{๑๓๖} ระ ^{๑๓๗} โ ^{๑๓๘} ก ^{๑๓๙} ร ^{๑๔๐} ช ^{๑๔๑} า	เพ ^{๑๔๒} ระ ^{๑๔๓} ว ^{๑๔๔} ะ ^{๑๔๕} เ ^{๑๔๖} ้า ^{๑๔๗} พ ^{๑๔๘} ระ ^{๑๔๙} ท ^{๑๕๐} ย ^{๑๕๑} ศ ^{๑๕๒} ค ^{๑๕๓} ,
ก ^{๑๕๔} ิ ^{๑๕๕} ด ^{๑๕๖} ว ^{๑๕๗} า ^{๑๕๘} พ ^{๑๕๙} ระ ^{๑๖๐} อ ^{๑๖๑} ง ^{๑๖๒} ศ ^{๑๖๓} ก ^{๑๖๔} บ	ต ^{๑๖๕} น ^{๑๖๖} ุ ^{๑๖๗} น ^{๑๖๘} ะ ^{๑๖๙} ห ^{๑๗๐} ะ ^{๑๗๑} มา ^{๑๗๒} ง ^{๑๗๓} จ ^{๑๗๔} ิ ^{๑๗๕} ต ^{๑๗๖} ;
มี ^{๑๗๗} ท ^{๑๗๘} ร ^{๑๗๙} า ^{๑๘๐} บ ^{๑๘๑} พ ^{๑๘๒} ระ ^{๑๘๓} ท ^{๑๘๔} ร ^{๑๘๕} ง ^{๑๘๖} ฤ ^{๑๘๗} ท ^{๑๘๘} ธิ	แ ^{๑๘๙} ถ ^{๑๙๐} ะ ^{๑๙๑} ต ^{๑๙๒} น ^{๑๙๓} ุ ^{๑๙๔} บ ^{๑๙๕} ห ^{๑๙๖} มา ^{๑๙๗} ง ^{๑๙๘} ก ^{๑๙๙} ัน ^{๒๐๐} ;
พ ^{๒๐๑} ระ ^{๒๐๒} จ ^{๒๐๓} อ ^{๒๐๔} ม ^{๒๐๕} ม ^{๒๐๖} ะ ^{๒๐๗} ค ^{๒๐๘} ษ ^{๒๐๙} ร ^{๒๑๐} า ^{๒๑๑} ษ ^{๒๑๒} ฏ ^{๒๑๓} ี ^{๒๑๔} ร	จ ^{๒๑๕} ะ ^{๒๑๖} ระ ^{๒๑๗} ง ^{๒๑๘} บ ^{๒๑๙} พิ ^{๒๒๐} โร ^{๒๒๑} ช ^{๒๒๒} พ ^{๒๒๓} ถ ^{๒๒๔} ัน ^{๒๒๕} ,
แ ^{๒๒๖} ถ ^{๒๒๗} ว ^{๒๒๘} ม ^{๒๒๙} ค ^{๒๓๐} ระ ^{๒๓๑} ด ^{๒๓๒} ัม ^{๒๓๓} พ ^{๒๓๔} น ^{๒๓๕} ธิ	ก ^{๒๓๖} ั ^{๒๓๗} จะ ^{๒๓๘} มี ^{๒๓๙} ป ^{๒๔๐} ระ ^{๒๔๑} ค ^{๒๔๒} ุ ^{๒๔๓} ค ^{๒๔๔} เ ^{๒๔๕} ย ^{๒๔๖} .
โ ^{๒๔๗} อ ^{๒๔๘} ก ^{๒๔๙} า ^{๒๕๐} ด ^{๒๕๑} อ ^{๒๕๒} เ ^{๒๕๓} ศ ^{๒๕๔} ษ ^{๒๕๕} น	บ ^{๒๕๖} มี ^{๒๕๗} ค ^{๒๕๘} อ ^{๒๕๙} ร ^{๒๖๐} จะ ^{๒๖๑} ท ^{๒๖๒} ง ^{๒๖๓} เด ^{๒๖๔} ย ^{๒๖๕} ,
ผ ^{๒๖๖} ี ^{๒๖๗} ผ้า ^{๒๖๘} พ ^{๒๖๙} ระ ^{๒๗๐} บ ^{๒๗๑} า ^{๒๗๒} ท ^{๒๗๓} เ ^{๒๗๔} ย ^{๒๗๕}	ด ^{๒๗๖} ะ ^{๒๗๗} ก ^{๒๗๘} ค ^{๒๗๙} ง ^{๒๘๐} บ ^{๒๘๑} ค ^{๒๘๒} ด ^{๒๘๓} ร ^{๒๘๔} บ

ชัยเสน.

ชะแกงตะฉันท	ชะช่มอบายครบ,
เตรียมเพอจะตกรบ	รณะดวยจะห้ามทัพ!
การศึกกเขอกอ	ชณะนจะชอคบ,
ฉฉินจะยอมรบ	กจะชวดจะยอมแพ.
ฉรณตฉฉนมง	รณะยุทชออกแท,
คอยตเกิดหนอแน	ตะจะฝากกำหนดมา;
ฉฉกตจะตั้งเคียร	มะกะชาธิราชา
แหตะให้กะโฉมนา—	วิชบถณดำมี!

(ท้าวชัยเสนลูก ขนกระทับตัน แล้วเดินดุ่มเข้าโรง
ทางซ้าย, พรอมดวยบริวาร ฝ่ายพระนางจันทน์นั่งตะลึง
อยู่. อราก็ชะเงอมองอยู่ด้วยความตกใจ.)

(ปิดม่าน)

๔๘
องกท ๕

ตอนที่ ๑

พลับพลาในค่ายหลวงที่ตำบลกรเกษตร์.

[ฉากเป็นห้องประทับที่ข้างในพลับพลา, ซึ่งมีม่าน
ทองกันแทนฝาทั้งด้านขวาและด้านซ้าย; ด้านหลังมีม่าน
รวบผูกให้แหวกตรงกลางเป็นช่องเข้าออก, มีลั่นแลตั้ง
บังช่องนี้. ทางด้านซ้ายมีเตียงตั้งอยู่ชิดม่าน, มีราช
อาสน์และหมอนทอด, และเครื่องราโฆปโภคตั้งพอ
สมควร.]

(เมื่อเปิดม่าน, ท้าวชัยเสนเอกเขนงอยู่บนเตียง,
มีมหาดเล็กอยู่งานพัดคน ๑, หมอบอยู่ทางด้านขวาอีก
๒ คน. สักครู่ ๑ นั้นท้าวรรณนะแหวกม่านด้านขวาแล้ว
คลานออกมาถวายบังคม.)

[ยหน้า, ๑๑.]

นั้นท้าวรรณนะ.

ขอเดชะพระบาท
บดินเดชาธิ
ซึ่งมีพระบัญชา

บรรพตเห็นเอเก้,
ผู้ขอทูลไชว,
ให้ตระเวนแล้วจับได้,

โธหิงบังธาคใจ
 ข้าบาทได้ชักถาม
 เรื่องทูลพระทรงศรี
 ยินย่นดำัญแก่
 ตองรับธัญาหนัก

เข้ามาถึงณคายน.
 พราหมณ์วามากเพระมี
 เป็นขอความดำัญนัก;
 วาดังแม่แกเองจัก
 กขอทูลซังกจจา.

ชัยเสน.

แกคงตองมตั้ง
 เขาเถตเรียกเข้ามา,

จำเป็นจริงแกจังกดา;
 จะฟังเรื่องของแกตุ.

(นั้นทวธรณะถวยบังคม แล้วกลานไปที่ม่านด้าน
 ขวา, แหวกม่านหน้อยหนึ่งและกวกเรียกเข้าไปในโรง
 พราหมณ์วิฑูรออก, จึงพากันกลานเข้าไปเฝ้า.)

ชัยเสน.

นี่แน่ตาพราหมณ์เฒ่า
 มีข่าวตั้งโตอยู่

แกขอเฝ้าแตะบอกกุ,
 จงรับแจ้งแกดงมา.

[อุปฐริศา, ๓๓.]

วิฑูร.

ขอเตชะพระด่ม
 ไปรดทรงกรุณา

มคิเทจวราชา,
 ดนุถาระภาพมิต;

โศคคัปประทุษ
 ได้ว่ามิจะปิด
 เมื่อคนพระเด็จ
 ข้ำทุดคคอิน
 ความจริงมะทนา
 ไม่เคยวิพิฆาต
 แท้จริงณพระนาง
 ตรัสใช้คน^๕
 นางนามะอะรา—
 บอกแก้าคคความ
 ทรงนัยพระหทัย
 ไปรดนางมะทนา
 ความทราบณพระองค์
 ขาแต่้นยะจระค
 บคคณกประยุท—
 จิงของคจระจัน—
 ขอให้คนแต่รัง
 หนึ่งว่ายุอะมาตย์
 ให้ฝั่งจรวรูป

ฤคิข้ำกั้หอนกค
 คคได้จระบาปครัน.
 จระเข้านตจอนชจญ,
 ทุจริคมุสัจจาท.
 คุระดักขระณานาญ
 ฤชมถณญม.
 วจเทจจันท์
 แดะจระทำอุบายทราม.
 จคิการะไปตาม,
 พระดำริพระนางว่า
 เพราะอะองคพระภรรตา
 แดะมิไปรดพระจันท์,
 บคจระจจจกร—
 บุระหัดคินาพตัน;
 ษะแเดะยงบแพกกัน,
 ทจตฤจระเสยการ,
 แดะจระทำพิชปาน
 มะทะนาดำวดีใช้
 นรนาถะภจจัน,

ออกจากใจให้
 ข้าเห็นคติธรรม
 นางคอมะประดักษณ
 งามเฝ้าคุณ
 โทษใหญ่และจะเห็น
 เหตุเขาแหวะจะกล่าว
 เป็นจรรยาบุรุษ
 ข้าเห็นจริง
 แหงนายคุณ,
 ทำตามอภิปราย,
 สัมคิดและกะไว้
 ครนเมื่อดนฟัง
 ใจข้าขณะนั้น
 ข้าเองดีเพราะให้
 คนผู้ระโทษ
 แด่ดวงขณะนั้น
 เกรงผิดจะพละคน
 ครนราชาบุรุษ
 ออกจากฉวธา—

ฤดีแห่งศุภางศรึก,
 และอุวาทะทองทักษ,
 กตระคอกและชเชญ
 บมยอหมกคงเบน
 ทูระอันมหันต์สุด,
 พระจีห็องคะนุค
 ณพระราชธานี;
 ขกเป็นสุดาศรี
 ดนุจประหมใจ
 และอุบายก็เป็นไป
 บมิชาติละดังอื่น.
 พระคำรัสประดำรทินท์,
 หิริเคื่อนว่าตนโหด,
 นรนาถกรวิโกรช,
 ดีจะถูกประหารชนม์;
 ดนุกถณะเต็มทน,
 บมิอาจระพูดจา.
 นิระเทศ์ศุขธา
 นิคะนุคเนจร,

ไปไหนฤกษ์ข้า	บมีอาจจะหัดับนอน,
เหมือนเพลิงพิษร้อน	ระอุรมณกลางทรง,
ตั้งนแหดระทง	จรตวงณค้ายหลวง,
เพื่อทลคคิปวง	แฉะประณคณบาทา.
ข้าเป็นทุรชน	แฉะฉะเมิตพระอาญา,
แฉะแฉะนรนา—	ลระจะตงเถอะโทษแฉะ.

[สัทธา, ๒๑.]

ชัยเสน.

พังคำหอยเฒ่าวิฑูรแจ้ วจนะระประคุจะแฉะ
 ทอราแยง กระทบใจ!
 โอ้แพรวนารัจญโร, ทุษะประทะณหะทัย
 โดยมีทันได้ กระจังฉะ
 จณคณเป็นชิตารา— ชมะกะระแหดระจะกล้า
 ออกลอบายพา— ตระเชนน;
 โดยคความหังหนกเพราจะรักกรัน คคคิประทะทุษะพด้น
 พดุงประหนังควน กระทบตา,
 ดูดแฉะคังแฉะนฤคฉะ บียะจะระมุระทะนา
 นอถฤคฉะ กฉิตใหญ่,

มัตนปรากฏอุบัติโต สُبิยะชิตะประถัย
ข้าจะอยู่เอย ฌโลกน!

(ท้าวชัยเสนชักดาบออกและทำท่าจะแทงตัว. แต่
นันทิวรรณะรีบไปจับมือไว้ได้ทัน, และในขณะนั้นเอง
พูดต่อไปน.)

[อินทะวิเชียร, ๑๑.]

นันทิวรรณะ.

ข้าเฑาะโปรตเกล้า	กรุณาจะข้าท์,
ขอของคพระเจ้าข้า—	วิคระวังพระทัยไว้;
เหตุด้วยอะรียก	พตะแด่นยะเกรียงไกร
เกษมถึงพระเวียงชัย,	แตะตลขคควัดมา
ไตทาระดำปวง	นรทอนณวิญญาณ,
คิงนแหลทะทวยนา—	คระระยงระวิกวิจ.
หากกรวะเด็ยของค	บิยะระราชะทูลหัว
คงยงจะเพิ่มกถอ	ภยะพาดพิบค้เขยง;
คราบบไตพระเตชแผ	จรรยาจะเห็นอเค็ยร
ยอมค่านคัจาเนยร	เพราระพระบารมะมรัม;
ชัพทนและชัพญาต	บมึห้วงณอารมณ,

ก็หงุดหงายเขา
 เพราะเช็ดอนชนโหด
 อนงค์ผู้ปรียา
 อดแห่งคนุน
 มะโนคนุเปรียบ
 ประคองประทัปไซ้
 และภูษิตกถอง
 พิโรชและจับปา
 ตระเกียงวินาศแต่
 ครนึ่งจะไม่ควร
 คู่ทางคะเด็น
 คนุกถอมนัน
 เพราะโกรธระครองใจ
 อดเพือนกับคน
 คู่ทางคะเหมือนพา—
 คนุตีปดคปติ
 อดโหจะหาเม็ย
 จะเหมือนอนธองคน
 จะหามณรคน

คนุเห็นจะคนโหด,
 ก็ประหารระคนตี,
 มะทรนาดีเปรียบชี—
 อดต้นชิวาตย;
 ตระเรือนและนางไซ้
 อดถิตคนเคหา,
 อดก็ชัดชวาตดา,
 บมิตันจะใคร่ครวญ,
 ตระหมัดตีจิงหวน
 จะทตายประทัปนิ
 อดก็เคยต้นทกัน,
 อดติวาตูกัก;
 คนุให้ประหารชี—
 อดสิริระไรณิต.
 อดวิเศษะแรงฤทธิ์,
 อดพาหะแห่งคน.
 อดผู้มีตระอ๊กหน
 อดจะได้ณ โลกกา?
 อดจึเลิศก็ชวาหา,

เพราะมี^๕จะ^๕ณ^๕ช^๕ค^๕
 ก็^๕แต่^๕จะ^๕หา^๕ซ^๕ง
 มี^๕ท^๕ร^๕พ^๕ย^๕ะ^๕มา^๕ก^๕มี^๕
 แ^๕ด^๕ว^๕ง^๕เ^๕อ^๕ะ^๕จ^๕น^๕ด^๕ุ^๕ต^๕
 เม^๕ย^๕ไ^๕ด^๕แ^๕ด^๕ะ^๕เพ^๕อ^๕น^๕ไ^๕ด^๕
 ฉ^๕ะ^๕น^๕ด^๕ัง^๕จ^๕แ^๕ด^๕น^๕
 แ^๕ด^๕ะ^๕น^๕ก^๕ก^๕ซ^๕ง^๕ค^๕ุ^๕
 ด^๕ั^๕บ^๕พ^๕ะ^๕จ^๕ำ^๕เจ^๕ำ^๕
 แ^๕ด^๕ะ^๕จ^๕ำ^๕จ^๕ะ^๕ค^๕อ^๕ง^๕ท^๕น^๕
 เพ^๕ร^๕า^๕ะ^๕ถึง^๕จะ^๕ไ^๕ศ^๕ก^๕ค^๕ั^๕ย^๕
 แ^๕ด^๕ะ^๕ว^๕ค^๕ค^๕ไ^๕ย^๕ช^๕า^๕ค^๕

แ^๕ด^๕ะ^๕ค^๕น^๕ุ^๕ก^๕ม^๕ง^๕มี^๕;
 ภ^๕ว^๕ิ^๕ย^๕า^๕แ^๕ด^๕ะ^๕มี^๕ค^๕ร^๕ี^๕ต^๕,
 ก^๕็^๕บ^๕ไ^๕ด^๕ั^๕ป^๕ระ^๕ค^๕ุ^๕จ^๕เ^๕ย^๕,
 พ^๕ระ^๕สุ^๕ร^๕า^๕สุ^๕ร^๕า^๕ดิ^๕ย^๕
 บ^๕มี^๕เป^๕ร^๕ิ^๕ย^๕บ^๕ด^๕ะ^๕ร^๕อ^๕ง^๕ก^๕ุ^๕!
 ท^๕ุ^๕ซ^๕ะ^๕มา^๕ก^๕บ^๕ช^๕ย^๕า^๕ก^๕อ^๕ย^๕,
 เพ^๕ร^๕า^๕ะ^๕ว^๕เ^๕ง^๕เ^๕ล^๕ด^๕ท^๕น^๕.
 น^๕ระ^๕ตี^๕เร^๕า^๕ด^๕ำ^๕น^๕ั^๕ก^๕ต^๕น^๕;
 ท^๕ุ^๕ซ^๕ะ^๕เพ^๕อ^๕ป^๕ระ^๕โย^๕ชน^๕ร^๕า^๕ษ^๕ฏ^๕ี^๕,
 ก^๕ะ^๕ระ^๕ณ^๕ิ^๕ย^๕บ^๕ค^๕อ^๕ว^๕ร^๕ช^๕า^๕ค^๕,
 ท^๕ุ^๕ม^๕ร^๕น^๕ด^๕ั^๕ก^๕ก^๕ด^๕พ^๕น^๕!

[ตาลินี, ๑๑.]

นันทิวรรณนะ.

ช^๕ำ^๕ร^๕อ^๕บ^๕ง^๕ค^๕ม^๕บ^๕า^๕ท^๕
 จ^๕ิ^๕ค^๕ข^๕า^๕น^๕ใ^๕ด^๕ง^๕พ^๕ด^๕น^๕
 บ^๕ด^๕น^๕ก^๕ร^๕า^๕บ^๕ท^๕ุ^๕ด^๕ว^๕อ^๕
 ด^๕ว^๕ย^๕ม^๕ซ^๕ง^๕ก^๕จ^๕จ^๕า^๕
 เม^๕อ^๕ค^๕น^๕ท^๕ค^๕ร^๕ด^๕ด^๕ง^๕
 เท^๕ว^๕ผู้^๕ม^๕ง^๕ม^๕ค^๕ร^๕

สุ^๕ระ^๕น^๕า^๕ค^๕ระ^๕ว^๕า^๕ชน^๕,
 เพ^๕ร^๕า^๕ะ^๕ด^๕ั^๕บ^๕พ^๕ระ^๕ว^๕า^๕จ^๕า^๕
 พ^๕ระ^๕ป^๕ระ^๕ท^๕า^๕น^๕อ^๕ภ^๕ิ^๕ย^๕ช^๕ำ^๕,
 ค^๕น^๕ุ^๕ต^๕ำ^๕ระ^๕ภ^๕า^๕พ^๕ล^๕ิต^๕.
 ค^๕น^๕ุ^๕ป^๕ด^๕ง^๕พ^๕ระ^๕ช^๕ว^๕ค^๕
 ม^๕ะ^๕ท^๕ะ^๕น^๕า^๕ค^๕ระ^๕ฐ^๕เ^๕ช^๕ว^๕ร^๕,

ข้าพาทงสองถึง
 พบพราหมณ์มาแต่ไพร,
 ข้าเดาถกฉวมจง
 ขอเชิญสู่อารีณ—
 ข้าเห็นว่าโปรดให้
 นนคชวาภูมิ
 แม่ปัดขยให้เซอเข้า
 เหมือนต้นชั้ววาลัย
 ข้าจึงได้กล่าวคำ
 เทวเจ้าผู้มา

ชัยเสน.

อันว่าหัวหน้าพราหมณ์
 พานางสู่ไพรสณฑ์

นั่นทีวรรณนะ.

เขาหนปรากฏนา—
 แดกล่าว่าอยู่ใน

ชัยเสน.

ขอบใจ, เจ้าหนเป็น
 เหมือนนำซึ่งวารี

ณประตูพระเวียงชัย
 ทิษระตามกตพัฒน์;
 ทิษระทุดกะแจ่มจันทร์
 ยะกะพรหมคณาช;
 คณุปถงพระชั้ว
 จะมีเตียงพระนางไซรั,
 ณอรวิณยะตัญญไป
 เพราะกักขบคันทมา,
 อัญญาตทิวาพา
 แดะบได้เผด็จชนม์.

คณะผู้จะเดินคันท
 นะแห่ดะรุฎีชื่อไร?

มะวะโสมะทักไซรั,
 หิมะจันทรวิญศรี.

วรเสวียชคต,
 ดีตะช่วยโสดมตุ!

ต้ใจทรวงา
 พอม็โศกาตฤ
 เมียรอดยงหองมิตร,
 ได้ปลงช้จาดัย
 นันทิวรรชนะ.
 ขำบอกแกแถน
 เป็นแคให้เขานน
 เขาคอบว่าเขานน
 ค้องห่างจากทรวงศวี
 ขอดาแถว่ามุง
 ทัพหดวงด้วยใจปอง
 จนลงเวดาท
 คักแถวเขาเตรียมค
 เพื่อนคายในทรว
 ขำฟังนกล่งถาวร
 ครนลงเวดาอุท
 ออกนำหน้าพดไป
 เห็นพอกขาคักห้อม
 ทงพันทงแทงยบ

มะทะนานะยงอญ,
 แถจะระขอวรากัย.
 กักุ่กวางคระนไนไชวี
 ถูระปัดอຍประกุ่จกัน?
 จะบปดงละช้ฉัน,
 มตะเขตประเทศัน;
 ฤคมีนณภกต,
 ชีวะเขามชยากคระอง.
 จะระคระณทกถอง
 ฤคิแถงระหัดอຍ
 จะระประยุทระค้ออ
 จะระรบคระคระพาด,
 ขริออย่างทหารหาญ;
 กักประถ่าทระตามใจ,
 คนุเห็นคักุ่ภา:คไชวี
 แถระประยุทระหน้าทพ,
 ณคักุ่กวางคระเทอฉันน,
 แถระคักุ่กวางคระดมคตาย,

ตมใจที่ไม่มอบ
ได้บาทแห่งภษาตาย

ชัยเสน.

เชือกค้อยคลายความ
เมอทราบมิตรของกู
เบนเขอชาตินกรบ
นับว่าได้ค้ายงาม
อกทงนคือนาง
ได้ยอกจากพารา

นนทิวรรชณะ.

นางขอตามไปเพื่อน
จงพร้อมกันเดินไป

[อุปราติ, ๑๑.]

ชัยเสน.

ตระหนักพอ
ให้ถูกณทางขรร—
อันทวอศรยก
เพราะเขอชิตารอน
และได้ปะราชิต

ชิวะเป็นพระถ์กาย
เพราะวะมันักะตัญญู,

ทุระทับหทัยอยู่,
บมิเดี่ยชิวัทราม;
ตตระชัพณตังคราม
กุจะนายทหารกล้า.
สุปริยัมวะทาภา,
จระสู่ประเทศไหน?

จรเทวีศรีได้,
ณประเทศะฮารัญญ.

จระประคำตันและตั้งธรรม์
มะแตรตมกะโทษกรณ.
พลกอกะถับร,
รณะปราศะขรรมา,
ชณะนคตกมา

เป็นคัวเซตยชา
 ให้โหระหาฤกษ์
 จะทำพิธีศรี
 และปลงพระชนม์ทำ
 รong เด็ดขำระตวร—
 เขาเคี้ยรอรได้
 ริดาและรับเขา
 และทูนกระบาดจาก
 ดู่แตนมคหให้
 อย่างฉานวิคต
 ก็แพ ฌ ภัยคัว
 และออะราต
 ให้เจ้าพนกงาน
 เขียนเดี่ยเถอะด้ามยก
 และคัตจุมุกกรรณ,
 วิทรกัมโทษ
 แดจวราชได้
 จนเวาตระหนกเรอง,

บมิกอวจะปรานี่,
 ตีถึงามแตรยามคั,
 อรุดมประภมกรรณ,
 มคะราชิเบนทรนั
 พระอุบักฉนบาทเรา;
 ฉนชดอมแตรให้เจ้า
 ศีระแห่งบิตาไซรั,
 อรชานิกูไป
 นระเห็นแตรเป็นคัว
 แดชบถประทุษผัว
 บมิได้เจริญนาน.
 ทุรยศกะถพาด.
 นคะราภริกษพตณ
 แดกัถักฉะดาคมัน,
 นิระเทศมันไป.
 เพราะฉะรุแตรเป็นใจ,
 ฉติฉาระภาพฉิต
 ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
 ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ

ขวิณมีผัด	ถูกชอบประกอบมี;
จะให้ภัยพรหมณ,	และณกาตคณ
พรหมณเจงประพฤต	ตุจวิตณไตรทวาร;
จงมุงผดุงกิจ	ตะบะกรรมมะเผาผดาญ,
และขมิถเดตมาน	มะนะแนฉณพรหมา.

[อุบิฐิตา, ๑๑.]

วิทร.

ข้าเฑอะตุชรร—	มิกระปรัยะราชา,
อันทรงกรรณา	คณผู้ประพฤตผิต,
นคชพระแฉตง	ตุชระกรรมะโถภิต,
มีแฉตุระฤท—	ชิจจะเทียบพระภูบาด;
นิกฉามมิรชด	ครุทณทะแรงแรงราย,
บคณพระประทาน	พระชกยกะชาน,
เหมฉนรตคิระค้วย	ตุชระทิพยุฉวาร
ชัมชฉนฤค,	คณชอปฏิญญา:
แฉนตฉตง	คหะทรพิยแฉะชอกป้า
เพฉตงตะบะบา—	ระมิบ่มกุศตไว้,
แนแฉจะอุทิส	ผดะมุญฉฉายให้
คอบแทนพระชกย	ฉวรทานฉนกาฉน.

ขอให้พระเสด็จ	สู่ระเพ็ดมเจวิญคัว,
สมเด็จพระฤดี	ภยะแผ้วพระภยาต;
กิดาโคพระประดัง—	ครกัจจงประดิษฐาน,
การปวงประตุปาน	จรวาษประดังคัธรรพ,
ดาภหลังบมิหยุด	เถอะประตุจุกกัณ,
ทรงชัยชนะธรร—	พะศัศครบรแพ.
ขอให้อวรศักดิ์—	ดิและฤทธิเวียงแผ
ไพศาลประตุแก่	สู่ระภูมิภากบณ,
เป็นใหญ่ณประเทศ—	คัระมนุชยันดังกถ,
ศรอบครของนรชน	จตุรางคะจรรณา.
ขอทวยสู่ระฤท—	ธิประดิษพระพรมา
พร้อมตั้งพระจิต้า	จรวาทถววยพร.

(พราหมณ์วิฑูรถววยบังคมท้าวชัยเสนแล้วคลาน
ถอยไปเข้าโรงทางขวา.)

[อุเปนทะวิเช็ธ, ๑๑.]

ชัยเสน.

แนะนำที่จรรจน์เตรียม	พตะเดนินากร,
จะไปพนาคร	และจรวับพระนงคราญ;

และตั้งณวจ์เตรียม
 ต้นมพนักงาน
 ดนุจะไปยัง
 และรับวรุรัก
 ณฝ่ายนครหุดวง
 เพราะกตบณเมื่อใด
 ภิเชกพระนางเจ้า
 วิตุทชินงคราญ
 อนึ่งคูกางคคู้
 กคควจะเผาผี
 ผิศพคูกางคคู้ยัง
 ประคิษฐูะเชิงชน
 และเผาสุ่มิตรแต่
 ณฝั่งมหาธาร
 กคังจะต่างมด
 และโทมนังคคู้
 สุ่มิตรระคนน
 ฉะนณนะคคู้เจ้า
 มิให้อะไรขาด

วจวิตุทกากาญจน,
 ตั้งวิตุทรวพประดับคคู้คคู้.
 กคู้คคู้คคู้คคู้,
 จระกตบณเวียงชัย;
 กคู้ประดับประคาคคู้,
 กคู้จะมพคคู้การ
 มะทะนาสุ่มนมาดย์
 อรเอกมะเหตคคู้.
 คคู้ระมิคคู้ระยอคคู้คคู้;
 และต้นองคคู้ณานันคคู้;
 บมิคคู้ญกคู้จงพลัน
 วจวิตุทระกาธาร,
 ฉะกคู้แห่งระวางคาร
 ยะมุนานะคคู้คคู้,
 ทินะโทษประคาคคู้,
 ฤคคู้คคู้จะคคู้ยเบา:
 นะกคู้คคู้จะนุชเรา,
 แหตะประจณการคคู้พ,
 เพราะจะปราคคู้ะเคารพ.

นั้นทิวรรณะ.

คำรับ^๑พระทรงภพ

คุณ^๒จะทำตาม.

(ท้าวชัยเสนเข้าเฝ้าทางช่องกลาง, และมหาดเล็ก
คลานตามเข้าเฝ้าทางนั้นด้วย; ส่วนนั้นทิวรรณะเข้าเฝ้า
ทางขวา.)

[ระหว่างเปลี่ยนฉากพิมพ์ทำเพลงพระยาโศก.]

ตอนที่ ๒

กลางป่าหิมะวัน.

[นกออกเดี๋ยวกับนกตอนที่ ๑ องค์กรที่ ๒ นั้นเอง,
ผิดแต่ในตอนนมได้มีต้นกุหลาบเท่านั้น.]

(มัทนานั่งอยู่บนดอกไม้; ปริยัมวะทานั่งอยู่กับพิน
ข้างดอกไม้; มีนางสาวไว้อีก ๒ คนนั่งอยู่ห่าง ๆ ทางด้าน
ขวาแห่งเวที; และมีพวกบริวารของพระกาละทรรศสิน
กำลังขนพินมากองที่กลางเวที, เตรียมสำหรับจุด; สุน
เป็นผู้กำกับพวกบริวารให้ขนพินและจัดเครื่องพะล ใน
ระหว่างเวลาที่ปริยัมวะทากับมัทนาพูดกันต่อไป.)

ปริยัมวาทา.

พระแม่เพียรพระดีมา	ก็ตั้งปาดาทรงดวงต้าม,
มิเห็นว่าจะตมคความ	ประดังคั่งคังตำรังได้;
กระหม่อมฉันจะทูลดำ—	ระภาพทรงณจวิงใจ,
กระหม่อมฉันมขอยากให้	พระตนประดีทรมต;
เพราะหากดำพระดีเดรัจ	เด็คจกดับณเบองบน,
กระหม่อมฉันจะค้องทน	ระทมทุกขะหองยเหงา.
เพราะทุกวารก็บานใจ	แตรรับใช้พระแม่เจ้า,
บำเรอบาทะคำเข้า	บเคยคดาตแตรคดาโกต.
พระแม่ไปรดกระหม่อมฉัน	ก็อย่าพด้นเด็คไป,
จะทรงทั้งตะขี้ให้	อนาถโอบตังตำร.

มัทนา.

๗ ชะปริยัมวาทนาง	จะหมองหมางมิเข้าการ,
มิใช่ฉันมิตังตำร	อุซิงซังนะหัดอนเอ่ย.
เพราะตังแต่ตะนูไป	ณกรุงไกรกัทรามเซย,
บำเรอจิตตนิทเคย	ประจบคตบเวณฉัน;
แตรเห็นแตรอระวิจวิง	มีจำทงกตวณ
จะเตยใจและโคกคัตย	มีน้อยแน่ตะโณมตร.

ผีเทวราชเทือกภูต

ผีพานางนระไปขยุ

จรดของทูลแต่ละถามดู,

กะช้าได้จะพาไป.

ปริยัมวะทา.

พระแม่เจ้าเด็ดยี่

ก็อยากตามเด็ดยี่ไป

พิภพตุ่วรค์ณชั้นใด

นำเรอบาทบคตาคคตา.

(บัดนี้สุนมา รายงาน กับ ปริยัมวะทาว่า พร้อมแล้ว, มัทนา จึง ลุกจาก คอไม้ไป นั่งที่ หน้า กองหิน และ ก่อไฟ. คนอื่นนั่งในที่อันควร. มัทนาจุดไฟเสร็จแล้วกล่าวคำ วอนเทวดา.)

[ไรทุทธา, ๑๑.]

มัทนา.

ข้าประณมกระระพุ่ม

ไหวด์ุ้เทศน์วระมหา

เชิญต์คัมภ์วระพจน์

วอนพระองค์ระอนุภูต

ยามคณูดีทุระจัต

โดยพระมุงกรุณระอวย

ข้าพระบาทฤทุระมี

ประชุมระชา

มหิตธิบุรณ,

ประณคทำนุต

และเมคคระด้วย.

ชตริต์จะช่วย

พระพรประทาน;

ฤดีจะราน,

ทเวโรปรตและอุปะการ	จระดีทิมิต:
เมตตะชรรวมะนะดีจน	และหนูนตัก
ช้อยณคฺจนิกะระชน	ประโดมฤดี.
เชิญแต่คจอะมะระมา	ณจาระน,
รับแต่ยอะระพดี	ตมฺกวาย.
โดยคณทุชะวิโยค	และโซคกัหาย,
อยากจะใครชีอะมตาย	บ่ทนตะทุกซ์,
อยุกไคอะจะทอ	บมตฺนุก,
ด้ามทั้งฤอะจะสุช	ณฺมเจริญ.

(คักนำมันเนยหยอดที่กองไฟ, แล้วกล่าวต่อไป.)

อาดุเทศณฝกรุณา	กัชาดีเชิญ
ตองนะภาพะระและเทิร	ระเห็จอะมะ.
โปรดเถอะองคอะมะระรับ	ตคับะทา,
ข้าพะมาทะมะทะนา	จะทุดอะมร!

(พิณพาทย์ทำเพลงตระเชิญ. พอถึงรั้วท้ายระ
เมฆด้านหลังเวทีแหวกออก, และสุเทษณ์เลื้อยอยู่ใน
ระหว่างเมฆ, แต่สมมติว่าไม่มีใครเห็นนอกจากมัน.)

สุเทษณ์.

ข้าด้คัมสุ่มะทะนา	วจะว่าวอน
ใจกัณกกรุณะหัดชน	ฤติตั้งตำร ;
เด็งกรุณพะหุเหคุ	ทุชะเภทพาด
ใครจะช่วยแะอุปะการ	ยุวะนารี.
หากว่า โฉมศุภะชนงค์	จะประดังคัก
ถาณแดนสุระวะตี	ก็จะพาไป
เพ็ชถนอมวระวะฐ	ตุจะคูใจ
เป็นมะเหดิชโรไทย	ก็จะแดนสุช ;
ข้าจะเดียงตมะวะรัตน	แะชจิดทุกช,
ชอนภริมายะคีตัญก	บมิเจฉฉน.
ข้าจะหาสุระนะวี	ยุวะคัตตุวรรค.
เป็นตมะชัคณะกานัต	ปฏิบัคนาง,
ทุกทิวาจะบมิต้อง	ฤติหมองหมาง,
นังตคัมสุคิริยาง—	คะประเดงนิตย ;
ในสุระาตะยะวิมาน	จะตฺราญจิต,
แนบคะนุมะนะตนิท	แะตีเนหา ;
ทงบทำกะมละหมอง	ชตนะองคา

เช่นพระของคะนรดา—	มิกระทำได้!
เชิญพระวัระคะนระมิ่ง	มณีนัยแก้ว
ไปกระซำตะกัจะแควด	ภะตักด้วยพด้น.
เชิญพระวัระตีรดำรอย	จระคักยกัน,
ตั้งพิภพะมระตรรัก	เถอะจะว่าไร?

(มีทันนากมีหนำนึ่งนิกออยู่ครู่ ๑ ก่อน, แล้วจึงกลาน
เข้าไปทางด้านหลังและยกมือไหว้, แล้วทูลตอบอย่าง
ฉลาดฉาน.)

[ระโรหุตา, ๑๑.]

มีทันนา..

ฟังพระวาจาพระอรศัพท	ก็จุมฤทัย,
เห็นพระทรงกรุณะไซรั	บัจฉบจาง;
ข้าจะทูลนะฤกยาก	บออยากจะพวาง,
แต่มีทูลอะมระทาง	ก็คงมิไปรด.
ข้าพระบาทะฤกเซธา	และเเฉาและโณด,
คงมีพันตุระพิโรช	และโทษะกรณ.
ข้าเฉตยพระมระขุรต	ตุระติศร
ได้กตั้งประคจจะกอน	ณภูมิตรรัก.

อันจะทรงพระกรุณา	ณข้าฉันนี้,
เป็นพระคุณคระนุจะพร—	ณะนาบได้ ;
หากจะมอถกถนค	บขัดหะทัย,
ทั้งจะใช้ฉันชุระโค	บมีระชา,
แต่จะไปรดคตนะและให้	ครระโดนภา
เป็นพระบาทะบริจา—	วิภาฉันนี้,
เกรงจะผิดพระนิตติธรรม—	มะฉันนะวิ
แต่พยักะถองบุรุษะมี	ฤไทรจะชม ?
อันพระองค์อะมระเศรัช—	ฐุระเศรัชุตม
จึงมีกวัระอะภิรม—	ยะนาวิฑิราม ;
ข้าทำนุถะจะนะตรง	คำรงณคความ
ด้ยัระชรรมะคะคิงาม	นะเทอะไท !

[สวาทา, ๑๑.]

สุเทษณ.

พุดพิกถะมะทะนา,	ก็จะว่าไร ?
ชอฉนถรงกับมีไป	บมีจจันค,
หัดอนจะคงกะมถะแก่น,	และณแดนดิน
อยู่จะแดนทุชะยุพิน	ก็จะฉันอยู่ ;
อันจะชอชุระยุพา	ฤกข้าตุ

ไว้ ^{๖๕} จิตและกัณฐะ	จะประสาธไต,
จึงจะสมอวประดัง—	กระหนังกัได?
จงเฉยจะจะนะให้	คณ ^{๖๕} รุต.

[รโหฤทธา, ๑๑.]

มัทนา.

ไต่จะพึงกะมตระกว่า	พระสามีที่
เป็นวราภะระณะศรี	ณเกศกถก.
ข้ากัขออะมระฤทธิ	ประดีทมิผล,
ช่วยประสาธทะลุชะต	หทัยถนัค
แห่งพระอัคระชยะเด่น	นเรนทระรัตน,
ให้พระจากนะคะระหัต—	คินาแตะมา
รับคณฐะระณชฉินท์,	ฉะนัมแห่งทะข้า
ไศกจะต่างแตะมะทะนา	จะเปรมหทัย!

[สวาคตา, ๑๑.]

สุเทษณ.

ผวก ^{๖๕} ทงแตะบมิหอง	อชู่ห้วงได้.
ทคะนุอะชู่ไฉน	บมียอมรัก?
ข้าจะวอนต้บิยะรัตน	กัถบตพกัคร,
ราจกะทรามแตะทุระถักษณ	บมิมัต.

ข้าจะกล่าววาระพระจริง	๕๕ ตระหนักรังน;
คือผินางพระมม	มะนะรักไ้รั,
ข้าจะมีฤทธิประหมอม	ฤจะยอมให้
หัดสอนพระรักบุรุษไต	นะฤอย่ากิด.
เมื่อตนพระมม	อภิมยจิต,
จักมียอมมบุรุษรัก	มะทะนาแด้ว.
จำจะตาตะบียะนาฏ	เพราะจะกลาดแด้ว,
คงมิเห็นตุ้พระชแด้ว	มณีกถอยคา.
แค้นกาตะทิดอน	อนิตาภา
เป็นตุ้กพุทธะกะมะกา	บมิเป็ดยนเดย,
เพื่อประกนบุรุษอน	บมชนเชย.
โถมอนงศตรุนิเฮย,	วจะข้าขตั้ง,
ต่าปักจกอะจระตัท-	ชิตะมทขตั้ง
ข้าประกาศวาระพระตั้ง	นะตัตบตี :
กลายเออะร้างตุ้มะทะนา	ตุ้จมาตี,
เป็นตุ้กพุทธะกะมะน	เออะนิวันตร !

(พิณพาทย์ทำเพลงรวีสามลา. มีทันทูบตัวก้ม
หน้าลงและนั่งไปเหมือนตาย, แล้วค่อย ๆ กลายเป็น

ต้นกุหลาบอย่างเช่นที่เห็นในต้นองก์ที่ ๒. สุธេษณ์ได้
อยู่จนนางกลายเป็นกุหลาบไปแล้วก็หายไปในโลกใบเมฆ.
คนอื่น ๆ จึงควม้ทนา อยู่ด้วยความประหลาดใจ อย่างมีรู
ทางเหนือทางใต้, จนจบเพลงจึงต่างคนต่างสีกัดกันและ
พูดกันซุบซิบ, เว้นแต่ปริยัมวะทาวังเข้าไปที่ต้นกุหลาบ
และกล่าวคำครวญ.)

[ปี่ชวา, ๑๒.]

ปริยัมวะทา.

ทุชะชะโหพระมะทะนา	พระมาตุอร,
พระจระเมตายพระชิดะจร	พระแม่โธม
บมิดำรัดอะจะนะชอน	พระด่องนกระโต,
พระมตะทังตะนุโพโร	พิดาปะชนันต์ ;
พระอรุณอุตตะครอง	แตะบั้งแตะกัน,
คณุณะนฤจะมีกัต—	ยะเศร์้าอุรา.
กัณณะวัณคคิชา	ปริยัมวะทา
ฤจะมีตามพระอรมา—	ตุฉายชิวาตม์ ?
พระบียะเทอิจระไป	กัใจจะชาติ ;
มิจะระตามยุคะปะบาท	มิขัตแตะชวาง,
อะคิระตามปะทะตำเนิน	บเห็นบห่าง

และปฏิบัติประดุจอย่าง	ยึดครกาด.
พระพระมัจจุฤกระไร	หทัยขาด,
ก็คนุนดีมีประหาร,	ประหารพระแม่.
ทุกระทมกรมตะเปิดยอด	จะเห็ดยวจะแ
กับประตบสู่พระณแแต่,	จะพึงณใคร?
พระบียะมาตุจระคน	ณสวรรค์
คนจะขอจระวิระไป	ณกาด ^๕ !

(พิณพาทย์ทำเพลงโอด : ปริยัมวะทาร์องให้สีก
 สอน. พอจบหน้าพาทย์ก็พอพระกาละทรรสินเดินนำ
 เสด็จท้าวชัยเสนออกมาทางซ้าย; นั่นทิวรรชนะ, โสมะ-
 ทัด และนายทหารตามออกมาด้วย. ในชั้นต้นผู้มา
 ใหม่ยังไม่มีใครเห็นต้นกุหลาบ.)

[จบอง, ๑๖.]

ชัยเสน.

เอะ! พระคุณดำเทว^๗ เธออยู่^๕แห่งนี้, แต่^๕ผมเห็น^๕ทราวมวย.

กาละทรรสิน.

เทว^๕คง^๕แต่^๕มา^๕ไพร, ทุก^๕ปี^๕ดา^๕ให้^๕ได้^๕ เสด็จ^๕ณ^๕แดน^๕ตง^๕,
 ๕

เพื่อทรงทักท้วง; นักของอศค ยงอยู่เพื่อเป็นพยาน.

เธอบอกจะกอบกู้บุญญะการ วนเทพพิศาด ขอให้อ่านฉดพรศรี.

(ระหว่างนี้โสมะทัตได้แลเห็นต้นกุหลาบแล้ว,
จึงเข้าไปไหว้อาจารย์และพูด.)

โสมะทัต.

ข้าขอโอกาสนี้! โปรดดูทางนี้. (ชี้ต้นกุหลาบ.)

กาละทรศิน.

(เหลียวไป, และพูดอย่างตกใจ.) อะโฮ! เรามาช้าไป!

ชัยเสน.

เธอก็นนาร์โต ชบตวร้องให้ อยู่ข้างพุ่มพฤษภา?

กาละทรศิน.

นนคชปริยมฉะทา นาร์ตมา พร้อมกับพระราชเทวี.

ชัยเสน.

ปริยมฉะทานาร์, ข้าขอโทษที; เชิญเจ้ามาหาข้าเถิด!

(ปริยมฉะทาคลานมากกราบท้าวชัยเสน.)

จงเถ่าให้เรว่าเกิด เหตุใดโดมฉัด จึงได้โสกาฮาดู.

ปริยมฉะทา.

เรื่องทีหมอมฉฉะทุด องคนเรนทรผู้ร องแทบมิทรงเชื่อได้.

ชัยเสนา.

เขาเกิดแดงเรืองไป, อันเรือนไซรี จะเข็และพังบังอร.

[อินทวิเชียร, ๑๑.]

ปริยัมวาทา.

คิงแด่พระเทวี

มาตุ้พระนาคร

เฝ้าแต่จะทรงคีต—

เชญม้ทอ้ทุก

จิงทรงพระปรารภ

ทุกเด้าเร่เด้าจมา

กชชคคชนแดว

ทุดเทวระนามมี

ขอให้เด้าจมา

ขอให้ชปลดคปลิต

ได้คิงพระถ้กรร—

แต่ยังบเห็นปรา—

จนมาณครวาน

มธธนาเด้าจจร

พระฤคัมมีตุ้ช,

ยะถ้าถรวอดและครวญชุก

ทิวระราตรีโค้กา.

พระถิบวงสุ้เทว,

จนระถนถ้นามน.

ถระถกถ้าวพระวาท

พระตุ้เทษณวิเค้ษฤทช,

และประทานพระพรดีทช,

ทุชระทอ้มณวิญญาณ.

มะณถ้ามตุ้ปลาท,

กฏะมถณถารยัญ.

ดีประเดิมพระถ้กรรม

ไม่ช้าก็หอมมณ
 ค้อเห็นพระแม่เขอ
 ตู้อฟ้าประคองจัก
 หอมมณนระเงอบ้าง
 แด่องค์พระแม่ไซ้
 ทงเงยพระไต้คพึ่ง
 แด่วครัดเฉดยเป็น
 ข้ำจำกัระแต่ได้
 ทูลเด้าแดงตาม,

นระดีเห็นพิถนถัก,
 นระเงอแต่แหงนพักตร์
 จระทำนุดกะเทพไท;
 กบเห็นจระมีโคร,
 ษประพฤคิประคองเห็น,
 วจระคังจระยีนเจน
 กคิถ้อยกระทงความ,
 และจจะขอพยายาม
 วจรพจน์พระแม่ว่า :

[ไรทฤตา, ๑๑.]

“อันจะโปรตคนและให้ กระไลณะภา
 เป็นพระบาทะบริจา ริกาณะนี้,
 เกรงจะผิดพระนิติขรร— มะอันนระ
 เสพย์กะสองบุรุษมี ฤไกรจจะชม ?
 อันพระองค้อมระเศรย— ฐิระเดชอุตม
 จังมีควระจะอภิรม— ยะนาริทราม;
 ข้ำทำนูลวะจะนระตรง ดำรงณความ
 สัตตะขระมคคิงาม นระทวะไท!”

[อินทวิเชียร, ๑๑.]

ชัยเสน.

อ้อ! ก็อสูรเทศน์กล่าว ยิงฟ้าผ่าราดัย แค้นนางมียินยอม เรื่องเดิมพระอุชา ปรีyamะทาง คออกจากตะกน,	จะพระชนนจะพาไป นิจะยอมมีเนหา, จะประนอมกะเทวา! ฤกรูอยู่แล้วดี. อภิปรายชอกท เพราะอ่ายังมีจบลง.
---	---

ปรีyamะทาง.

คชนนก็ไต่เห็น ดูท่าประหนึ่งม่ง แห่งเทวณเษย แดวจงพระมาตา	จรเทวณังตรง, มนะพั่งพระมัญชา พระจะจากณฟากฟ้า, รอุวาทะคิงน;
--	---

[โรหุชตา, ๑๑.]

“ดูจะฟังกะมลละกว่า เป็นวาระภะระณะศรี ขากัขออะมระฤทช ช่วยประสาทะสุชะคด	พระสามีที่ ณเกศถกกล ประสัทธิผล หทัยฉนัต
--	--

แห่งพระวโรหิตเสนา   นเรนทรวัดนี้,
 ให้พระจากนักษะหัต   ดินาและมา
 รับคณูจระณชัณท์,   ฉะนั้นแหละข้า
 โสภจะสร้างและมะทะนา   จะเปรมหทัย!"

[อินทรวีเจียร, ๑๑.]

พอดรัตถณแต่	คณูเห็นพระแม่ไซร์
คงคงพระเนตรไป	ฉนระภา, แดะข้าค
อิกหน้อยกตั้งเกด	ทูลเหตุพิภดอยู่
โดยพักคระโณมคร	นระดีชัคบดตแดง;
แต่มุดำเนียงมา	ตุจะพายุพิคตแรง,
อึงชดฉนหนแห่ง	กฉเมทนีไหว.
ครนเมอตั้งบพา—	ยุคนองฉิมองไป
เห็นองค์พระแม่ไซร์	ชระทมแฉดฉมันฉน,
แฉดเห็นประหลาดฉ	ฉระบปฉะงามฉน
แทนองค์พระมารดร	ตุจะเห็นฉนแห่งฉน.

[บีฉงทา, ๑๒.]

คณูกัฉฉนกมฉะโสภ	ฉโยคแฉดศัฉฉ,
เพระฉมฉรุแฉดฉมฉน	ฉจะคัฉฉฉมหทัย;

ผิดนุรุระหัดระกวม	จะคามพระไป
และปฏิบัติพระอรทัย	บกิตระธา,
เพราะคณูวิกบียะนะระ	ฉะนแฉะถ้ำ
ชิวะคณูจะมระณา	บหองบแหน.
พระบียมาคฺพระเสด็จ	ประเวศณแมน
คณูจะมีตุ้ฉะฉนแดน	มะนุษย์ไฉน ?

(ปริยัมวะทาขบหน้าลงร้องให้. ท้าวชัยเสนก็ร้องให้ด้วย, แล้วแข็งใจดับโศกและพุด.)

[อินทวงศ์, ๑๒.]

ชัยเสน.

พั่งนางแถดงเหตุ	ภยะเภทะจับหทัย,
เห็นเป็นพยานไซ้	มะทะนาฉิเค้ชะแท้;
ด้วยหัดอนดีจงรัก	มนะภักคิตุ้ตตะแม่
เทวนัชรฉวนแม่	บมียอมประนอมฤดี.
หานาวิริคนไฉน	ฉนประเทค้ะเมทิน
เปรียบมิ่งมะเหดี	คณูไต้ณะตุ้ตจะหา!
แม้วอประเศยวเศยว	ฤกฉฉฉฉฉจะมา
ทนพบแฉะแถ้วตา	นระก้ตงบว้อนกะมต

เป็นกรรมกระทำไว้

ผองมัทนยถ

ถึงแม่จะเป็นกู่—

ขอนำสู่มาตา

จกจคคณานาง

ทงมทหรรพริ้อม

ถึงเวียงจะคงการ

นำวรั้งประกาศให้

รูเรื่องประเทืองเทอด

เทวานระการ

อีกเราจะรับตัว

กตบศนพระพารา

ให้สัมกะทชอ

ยศศักดิ์ตั้งเสริม

ที่ได้กระทำโทษ

คงคอบและแทนให้

ปรีชัมวะทา.

หม่อมฉนบกเป็นชา

แต่หนอยบเคยม

ณอดีตประดีทิมต,

วระพักครสูตักษะณา.

ชระกะแต่วกข้างเถอะชา

ณนะครทระนุณนอม;

ตั้งวิภกตแวดแะด้อม.

จระคงกระบวนกระไล.

สุริยัญพิเศษพิสัย,

มรุอ๊กมนุชย์นกร

วระเกยรคต่ายตมร,

กัจะพริ้อมและโมทะนา.

วระนาฏปรีชัมวะทา

แะจะเดียงประคัจฉณเต็ม,

สุจวิคคุณาเฉลิม

แะระคณูจะชอชะภัย

วรุณิตสูชรรมะไซว์,

สุชระศานต์สรายัญทอ.

วระบาทพระภูบต,

วระนาถะอินฤไถต.

เมื่อทรงพระการุณ—
ชีวิตถวายไว้

พระข้าตวามุหิตย์,
ณชุดพระบาทยุคต.

[ฉบบง, ๑๖.]

ชัยเสน

มุนข้าชอชกกัน, จงช่วยด้วยมนตร์ ให้ข้าได้สมจินตา;
ช่วยกล่าวมียะว่าจา ให้มะทะนา ยอมไปนครหัตดิน.

กาละทรรศิน.

อันอาตะมะกัยน— ต้ช่วยนรินทร์ เพื่อให้รัดมประตังค์,
เพราะเชื่ออยู่ว่าคง เต็มหทัยทรง บำรุงซึ่งมิ่งไม้,
แต่ถ้าอยู่กรุงจะดี กว่าคงอยู่ที่ ณกดางอริญกันดาร.

โปรดตั้งให้เขาเตรียมการ ชุตรุกษะมาถย์, เพราะเชื่อว่าคง
ยอมไป.

(ท้าวชัยเสน สั่งนันทิวรธนะ ให้เตรียม เครื่องมือ.
ฝ่ายพระกาละทรรศิน ไปที่ต้นกุหลาบ และพูดกับต้นไม้
นั้น)

[มันท์กัณฑ์, ๑๖.]

กาละทรรศิน.

ข้าโฉมฉายสายตะมะระมะทะนา, พังบิดาว่า เถอะทราวม้วย.

อันองค์สมเด็จพระนรประวัติไซ้ ท่องจรรีบไป ณเชคฉันท;
 ถูกเคยมุ่งภักดีณประมะธรร— มาธิราชัน— ยะธำม,
 ท่านตามมาจากอระสูระบุรี โดยกะเมดที่ ถีนเหา,
 หากถูกยอมไประกัอระสูคา คงจะได้สำ— ระพัตสูช,
 ไปอยู่เวียงเนียงถูกจระมิมทุกซ์ ปราศะเชิญชุก และปลดอภัย.
 ภูมิดกว่าอะมะระเพราะหะทัย ท่านสิรักใคร่ ดุณาวิ,
 พอแต่เห็นปรากฏระฤฤดิฉะน จึงจะมอบศรี ดุตาขร
 แต่องค์สมเด็จพระประมะธดศัร, แต่จะได้ขึ้น ณระคาหัดับ.
 อำตุน้อยกตอชยฤติบิคุระรับ เชิญเถระงามธรรพ ดุมาดี!

(พระกาละทรรสิน เรียกสั่งเข้ามาหลังนำที่โคนต้น
 กุหลาบ, แล้วทูลเชิญท้าวชัยเสนให้ตรัสชวนเอง. ท้าว
 ชัยเสนจึงไปกล่าวคำชวนดังต่อไปนี้.)

[อิทธิส, ๒๐.]

ชัยเสน.

อ้ายระสูคะนุระทุกขทอ

เพราะแต่จะไค้กวิโยคสูบุรี— ยะธอย่าแทนง,

พัตติตเพราะจิตวิโรชะแรง,

๒๒
 ๒๓
 ๒๔
 ๒๕
 ๒๖
 ๒๗
 ๒๘
 ๒๙
 ๓๐
 ๓๑
 ๓๒
 ๓๓
 ๓๔
 ๓๕
 ๓๖
 ๓๗
 ๓๘
 ๓๙
 ๔๐
 ๔๑
 ๔๒
 ๔๓
 ๔๔
 ๔๕
 ๔๖
 ๔๗
 ๔๘
 ๔๙
 ๕๐
 ๕๑
 ๕๒
 ๕๓
 ๕๔
 ๕๕
 ๕๖
 ๕๗
 ๕๘
 ๕๙
 ๖๐
 ๖๑
 ๖๒
 ๖๓
 ๖๔
 ๖๕
 ๖๖
 ๖๗
 ๖๘
 ๖๙
 ๗๐
 ๗๑
 ๗๒
 ๗๓
 ๗๔
 ๗๕
 ๗๖
 ๗๗
 ๗๘
 ๗๙
 ๘๐
 ๘๑
 ๘๒
 ๘๓
 ๘๔
 ๘๕
 ๘๖
 ๘๗
 ๘๘
 ๘๙
 ๙๐
 ๙๑
 ๙๒
 ๙๓
 ๙๔
 ๙๕
 ๙๖
 ๙๗
 ๙๘
 ๙๙
 ๑๐๐

๒๒
 ๒๓
 ๒๔
 ๒๕
 ๒๖
 ๒๗
 ๒๘
 ๒๙
 ๓๐
 ๓๑
 ๓๒
 ๓๓
 ๓๔
 ๓๕
 ๓๖
 ๓๗
 ๓๘
 ๓๙
 ๔๐
 ๔๑
 ๔๒
 ๔๓
 ๔๔
 ๔๕
 ๔๖
 ๔๗
 ๔๘
 ๔๙
 ๕๐
 ๕๑
 ๕๒
 ๕๓
 ๕๔
 ๕๕
 ๕๖
 ๕๗
 ๕๘
 ๕๙
 ๖๐
 ๖๑
 ๖๒
 ๖๓
 ๖๔
 ๖๕
 ๖๖
 ๖๗
 ๖๘
 ๖๙
 ๗๐
 ๗๑
 ๗๒
 ๗๓
 ๗๔
 ๗๕
 ๗๖
 ๗๗
 ๗๘
 ๗๙
 ๘๐
 ๘๑
 ๘๒
 ๘๓
 ๘๔
 ๘๕
 ๘๖
 ๘๗
 ๘๘
 ๘๙
 ๙๐
 ๙๑
 ๙๒
 ๙๓
 ๙๔
 ๙๕
 ๙๖
 ๙๗
 ๙๘
 ๙๙
 ๑๐๐

จะเปรมมิให้ชานาถฉวัน ฤราตรี.

เชิญเถอะแม่คนเชิญมะระศรี,

เสด็จเถอะย่ำระกายฉุด หนูฉอน!

(ท้าวชัยเสน เรียกสังข์หล่งนาทโกนคั่นกุหลาบ,
แล้วให้คนชุกก็ชุกได้โดยสะดวก. นั้นท้าววรรณะก็เรียก
วอทองออกมา, และให้ชกคั่นกุหลาบขยับนอว.)

[ฉบงง, ๑๖.]

ชัยเสน.

ก่อนทศูชาจะจร ข้าขอรับพร จากองค์มุนีทรงญาณ;

จงโปรดอำนาจยเกิดท่าน, เพื่อช่วยให้การ เดินถลันเป็นไปไดดี.

อีกเมื่อไปถึงขาน ขอให้มาดี ยขุดได้โรยรา,

และให้ตำรงคงกว่า ชีวิตของข้า จะถึงฉนอายุขัย.

[อุสมิตลดา, ๑๘.]

กาละทรรสิน.

ข้าขอให้เทพองค์อะชิประคินไตร—

ครึ่งพระโปรดให้ พระพรดีทช

แต่ของคัมเด็จราชะประระมะบพิตร

เรืองมหาฤท— ชิตธา,
 มีชัยในการยุทธระแคะบมิประรา—
 ชัยณทอหัตถ์ ดังกดขาม,
 ขอบจงทรงตัวดีคืนใจระตุระภิราม
 รณะทุกยาม บเด็อมซา.
 หนึ่งอวยพรให้กฤษณะระตุระผลกา
 คงคิดกหัด้า บัญญูพรพรรณ,
 เป็นดังชอนยอนจิตตะนระตุระกันษ
 ช่วยระงับสรวร— พระทุกขหนัก;
 หญิงชายยามเริ่มรู้ระตะณฤติรัก
 ใ้กฤษณะบจัก ระเวิงใจ,
 อันดวงมาดักฤษณะระตีผิระให้
 พังจะรู้ได้ ว่ารักแท้,
 แดยามคตมคอกฤษณะระนะก็จะแก้
 เดือดคณดวงแด และระตุระพถัน.
 ขอมาดักฤษณะระตีระตุระกันษ
 จงประคินบุรีพรพรรณ นินันดร!

(ช่วยเสนคุกเข่าลงไหว้รับพรพระฤๅษี, แล้วให้ตั้ง
 กระบวนแห่วอทรงต้นกุหลาบ, องค์กรเองเดินนำหน้าวอ.
 พิณพาทย์ทำเพลงกลองโยน, กระบวนแห่เดินผ่านจาก
 หลับขวาเลยไปเข้าโรงทางหลับซ้าย.)

(ปิดม่าน)

จบเรื่องมัทนะพาธาเท่านั้น

ທ້າງແລ້ວປ່າ

ท้าวแสนปม

ปรารภ

เรื่องท้าวแสนปมเป็นเรื่อง ๑ ซึ่งผู้ใดอ่านแล้วมักรู้สึกว่าจะ
เหลือที่จะเชื่อได้ เพราะเหตุการณ์ที่เป็นไปในเรื่องนั้น เค็มไป
ด้วยปาฏิหาริย์ อันคนเราในสมัยนั้นมักรู้สึกคนอารมณ์มาก
เกินที่จะเชื่อได้เสียแล้ว เพราะฉะนั้นจึงไม่มีใครใคร่ไปใจจนถึง
เรื่องท้าวแสนปม พอได้อ่านแล้วลงเอยเห็นเสียว่าเหลือแล้วอีก
เลยทั้ง ไม่พิจารณาต่อไปทีเดียว โดยเห็นว่าเสียเวลาเปล่าใน
การที่จะใช้ความคิดเพื่อพิจารณาเรื่องเช่นนั้น

แต่ที่แทนถาคัดไปได้ก่นอยก็จะรู้สึกได้ว่า อันที่จริงควร
ที่จะอยากรู้อยู่บ้าง ว่าในเรื่องท้าวแสนปมนั้นจะมีความจริง
จริงอยู่เพียงไร เพราะท้าวแสนปมไม่ใช่คนอันโหดเลย เป็น
พระบิดาสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ผู้ทรงสถาปนากรุงเทพ
ทวารวดี จะว่าไม่เป็นคนสำคัญอย่างไรก็ได้ เว้นเสียแต่ถ้าจะ
ไม่เชื่อว่า สมเด็จพระรามาธิบดีเป็นลูกท้าวแสนปมทีเดียวนั้น
หาละจนใจอยู่ แต่ถ้ายิ่งเชื่อว่าสมเด็จพระรามาธิบดีเป็นลูกท้าว
แสนปมอยู่แล้ว ก็คงจะยังคงอยากรู้อยู่ว่าท้าวแสนปมแท้

จริงคือใคร และเรื่องราวของท่านผู้นั้นจะมอบคุณความจริงอยู่มาก
หรือน้อยเพียงใด

ข้าพเจ้าอยู่ในคนจำพวกซึ่งพอใจจะเชื่อว่า เรื่องราวแห่ง
อัศจรรย์บุคคล อันมีปรากฏอยู่ในตำนานต่าง ๆ โดยมากไม่ใช่
ผู้แต่งชนิดอย ๆ เป็นนิยายเก่าแก่ โดยมากย่อมมีความจริง
เป็นเค้าอยู่บ้าง เช่นเรื่องพระร่วงด้วยนักกับขอมดำดิน ซึ่ง
ข้าพเจ้าได้อธิบายมาเรื่องหนึ่งแล้วนั้นเป็นต้น ชนิด ๓ อีกชนิด ๓
เป็นเรื่องซึ่งไทยเราได้มาจาก มัชฌิม ประเทศอย่าง เช่น เรื่องพญา
กนต์พัฒนาพาน ซึ่งเดินจากมัชฌิมประเทศไม่ใช่แต่ทางทิศตะวันออก
ออก ทังทางทิศตะวันตกก็ได้เดินไป ดังปรากฏอยู่ในเรื่อง
“เซดีปอส” (Cedipos) ในหนังสือโยนิก (กรีก) เป็นต้น
ตั้งเรื่องทำดั่งเล่นปนิน ตั้งเกิดดูเค้าไม่เป็นเรื่อง ซึ่งมาจาก
ต่างประเทศเช่นเรื่อง พญากนต์พัฒนาพาน เพราะฉะนั้นจึงควร
พยายามหาหลักฐานในเมืองเราเอง ก็พอได้บ้างเพียงพอที่จะ
ให้ข้าพเจ้าต้องตั้งนิษฐานเรื่องได้ ตามที่คาดคะเนว่าจะเป็นจริง
อย่างไร

แต่ก่อนที่จะแต่งตามความตั้งนิษฐาน ของข้าพเจ้าเอง
ควรที่จะนำเรื่องตำนาน เล่นปนิน มาเล่าไว้ เป็น ดังเขป ตามข้อ
ความที่มาในคัมภีร์ของพระราชาพงศาวดาร ของกรมดมเด็จ

พระปรมาธิบดีฯ แล้วแต่อธิบายทางวิจารณ์ซึ่งได้ดำเนินมา
เป็นลำดับ จนจับเค้าหลักฐานได้พอที่จะตั้งนิษฐานได้นั้นด้วย
แล้วจึงจะได้ แต่ง เรื่อง ความ ตันนิษฐานของ ข้าพเจ้าเองตั้ง
ไป หวังใจว่าคงจะเป็นหนทางที่หาใหม่ชานเรา ใจง่ายดีกว่า
ทางอื่น

ตำนานเดิม

ณ กาดก่อนต๋องมานานแล้ว มีเจ้าไทยผู้ ๓ ทรงพระ
นามว่าพระเจ้าพรหม ได้รับกับพวกขอม ได้อาณาเขต
ตันทนาไทย (คือมณฑลพายัพเดยวัน) แล้วตั้งราชธานีที่
เมืองเชียงใหม่ (พงศาวดารโยนกกว่าชโยท เมืองฝาง ซึ่งน่าจะ
ถูก เพราะเมืองเชียงใหม่ นปรากฏว่าสร้างภายหลัง ตมย นน
หลายร้อยปี)

ครั้นเมื่อราวจุลศักราช ๕๕๐ พ.ศ. ๑๖๓๓ มหาราช
เมืองต๋อง (รามัญ) ได้ยกทัพมาตีพระนคร พระราชาใน
ตมย นนตั้งราชธานีได้ จึงอพยพไพร่บ้านพลเมืองหนีลงมาข้างใต้
มาพบเมืองร้าง ในแคว้นเมืองกำแพงเพชร ชื่อเมืองแปบ จึง

สร้างเมืองขึ้นใหม่ ให้นำวานครไตรรงค์ คือนาม
 กษัตริย์ได้โดยราชย์ในนครไตรรงค์ ดั้งเดิมตั้งกัณฑ์ลงมา
 & ชว

ท้าวไตรรงค์ชวท & นน มีราชธิดาของค ๓ ซึ่งมี
 รูปงามนัก อยู่มากครั้ง ๓ เทวดาคัดใจให้อยากด้วยมะเขือ
 พอกชาติตองกเทยงหามาถวายเต็มมือ ธรรมนมหชายทุกคะคน ๓
 ชื่อนายแต่นปม เพราะมีปมเต็มไปทั้งตัว ปลุกมะเขือไว้เป็นอัน
 มาก แต่ค ๓ ซึ่งขยันมีกระท่อมแห่งนายแต่นปมนั้น มีผด
 ใหญ่งามกว่าคนอื่น ๆ โดยเหตุที่นายแต่นปมถ้ายับดีสวรรค์
 อยู่นั้น นายแต่นปมทราบข่าวว่าพระราชธิดาโปรดด้วยมะเขือ
 จึงนำมะเขือผดใหญ่ของตนนั้นไปถวาย นางได้โดยมะเขือนั้น
 เขาไปไม่ช้ากมครรภ และเมื่อถึงเวลาที่มาดีแล้วกคคอกกุมารมา
 องค์ ๓

ท้าวไตรรงค์อยากจะใคร่ทราบว่ ใครเป็นบิดาแห่งพระ
 กุมารนั้น จึงให้บ่าวร้องเจ้านายขุนนางและราชธูรมาพร้อมกันใน
 วัง ให้มีของกินถือคิดมอมาทุกคน และท้าวไตรรงค์เสียดาย
 ว่า ถ้าใครเป็นบิดาพระกุมารขอให้กุมารรับของแต่เฉพาะจาก
 มือผู้นั้น พระกุมารก็มิได้รับของของผูใด จนนายแต่นปมถือ
 ก้อนข้าวเย็นมาให้พระกุมารจึงรับข้าวเย็นนั้นไปด้วย ท้าวไตร-

ครึ่งทรงพระพิโรธ แดงระชาয়ว่าพระธิดามณีไพร่เช่นนั้น จึง
จับนางออกจากนครไตรครังษ์ พร้อมด้วยนายแสนปมและกุมาร
ผู้เป็นบุตร

นายแสนปมพานางกับกุมารไปโนบ่า ได้รับความลำบาก
เป็นอันมาก จึงร้องถึงพระอินทร์ ๆ จึงจำแดงเป็นจวนร นำ
อินทเทวีมาให้ใบ ๓ นายแสนปมก่อกองหนกให้ปมหาย มีรูป
ร่างงดงาม แดงดนมคเมของชนใหม่เมือง ๓ ถ้าเรจัดเมื่อมะแม
จุลศักราช ๖๘๓ พ.ศ. ๑๗๖๒ ให้นำมเมืองว่า เทพนคร และ
ท้าวแสนปมกษัตริย์ของราชธัมมปัตในเมืองเทพนคร ทรงพระนาม
ว่าพระเจ้าศรีไชยเชยงแสน ส่วนพระราชโอรสนั้นพระบิดาได้
เอาทองคำทำพระธูให้บรรทม จึงมีพระนามปรากฏสืบมาว่าเจ้า
เจ้าอูทอง ท้าวศรีไชยเชยงแสนอยู่ในราชธัมมปัต ๒๕ ปี ทวง
กตเมื่อบวออก จุลศักราช ๗๐๖ พ.ศ. ๑๗๘๗ พระเจ้าอูทองจึง
รับราชธัมมปัตสืบพระวงศ์ต่อมา

วิจารณ์

เรื่องท้าวแสนปมตามตำนานมีมาเช่นนั้น ทำให้เป็นที่น่า
จะนึกอยู่ว่า คงต้องมีมตความจริงอยู่บ้าง แต่อย่างน้อยก็กราช
บิตวงศ์ตนนั้น ก็มิเป็นชองแน่นอนช้อย่างหนึ่งแล้ว เพราะฉะนั้น

เรื่องน แท้จริงข้าพเจ้าได้นกกลองอยู่นานแล้ว แต่ยังไม่ได้อะไร
 ได้ครองให้ตกซึ่งปานได้นก จนเมื่อวันที่ ๒๔ มกราคม พุทธ
 ศักราช ๒๔๕๖ ข้าพเจ้าได้ไปตั้งเมืองอุทของ จึงเกิดโง่จนจน
 กงพระเจ้าอุทของ องค์ซึ่งภายหลังได้ทรรตลาปนากรุงเทพทวาราว
 ดิศ์ร้อยยชยานน ณ ตำบลหนองไถ่นนน์ ว่าสัตว์กลองของพระองค์น
 เป็นมาอย่างไร

นักเตงโบราณคดีซึ่งอยู่ด้วยกน ณ ทนน์ มีพระเจ้าบรม
 วงศ์เชอ กรมพระดำรงราชานุภาพ กับพระยาโบราณราชชา
 นินทร์ เป็นอาทิ พรหมด้วยต่อข้าพเจ้าแสดงความเห็นพร้อมกัน
 ว่า ไม่ใช่กำเนิดในวงศ์กษัตริย์เมืองอุทของเป็นแน่ เพราะบรรดา
 หิ่งถ้อยตำนานต่าง ๆ ที่มี กล่าวถึงสมเด็จพระรามมาชบดดม
 กล่าวไว้ต่าง ๆ กัน ก็ว่าเป็นโอรสนายแค้นปม ซึ่งภายหลังได้
 เป็นพระราชาครองเทพนคร ทรงพระนามว่า พระเจ้าศักริชัย
 เขียงแค้นดงนอย่าง ๑ อีกนัย ๑ คือพงศ์ดาวดารเห็นว่าเป็นลูก
 โชคติกเศรัษฐ์ ซึ่งอาณาประชาราษฎร์ได้พร้อมกันอัญเชิญ
 ทรงราชย์ในเทพนคร เป็นปัญหาว่าจะควรเชื่ออย่างไร หรือ
 จะไม่เชื่อทั้ง ๒ อย่าง จึงมีขอควรวิจารณ์อยู่ดังต่อไปนี้

(๑) ส่วนที่กล่าวสมเด็จพระรามมาชบดดมเป็นลูกโชคติกเศรัษฐ์

นนไม่หาเชื้อ เพราะถ้าเป็นลูกเศรษฐีไหนจะได้รับเชิญขึ้นเป็น
เจ้าแผ่นดิน เพราะจะว่ามีอภิเษกหารอะไรพิเศษอย่างที่กล่าวใน
ถ้อยพระร่วงหนักห้ามได้

(๒) ควรเข้ข้างเป็นลูกท้าวศรีไชยเชียงแสน มากกว่า
และบัญญัติกันต่อไปว่า ท้าวศรีไชยเชียงแสนนั้นคงได้ทรงราชย์
ในนครศรีไชยหรือศรีวไชย (คือที่เรียกนครปฐมบดิน) จึงได้
มีนามว่าพระเจ้าศรีไชย ซึ่งถูกต้องตามแผนโบราณอันใช้กัน
มาจนทุกวันนี้ เช่นเรียกเจ้าแก้วนรวิรุว่า "เจ้าเชียงใหม่"
ดังนี้เป็นตัวอย่าง

(๓) คราวนี้มีปัญหาว่า พระเจ้าศรีไชยเชียงแสนเอง
นั้น เป็นลูกเต้าเหล่าใคร อันเป็นปัญหาที่คอบยากอยู่ ข้อที่ว่า
เป็นคาชปมคนสามัญอยู่คน ๓ แถวอยู่ดี ๆ จะเกิดมบุญญาธิการ
ขึ้นมาจนได้เป็นพระยามหากษัตริย์นั้น ดูเป็นการพนวดียที่จะเป็น
ไปได้ แม้แต่พระร่วง ซึ่งกล่าวว่ามีอภิเษกบุตรจนได้เป็นพระเจ้า
กรุงสุโขทัยนั้น ก็มีสามัญ เป็นพ่อเมืองตะไฉ่ ซึ่งนับว่า
เป็นเจ้าอยู่แล้ว ดังข้าพเจ้าได้อธิบายมาแล้วในเรื่อง "ขอม
คำคืน" ของข้าพเจ้านั้น

(๔) นามแห่งท้าวแสนปม ซึ่งมีชื่อว่าพระเจ้าศรีไชย
เชียงแสนนั้น ทำให้มีผู้ยากใคร่คอบว่า ท้าวแสนปมเป็น

กษัตริย์วงศ์เชียงแค้นหรือเชียงราย แต่เมื่อพิจารณาดูแล้วก็
 จะแลเห็นข้อคดีกันอยู่ ๒ สถาน คือสถานที่ ๑ แม้ในตำนาน
 แค้นปมในต้นพงศาวดารกรุงเก่าอันเอง ก็มีใ้ก่กล่าวว่่าแค้นปม
 เป็นเชื้อวงศ์กษัตริย์เชียงแค้นหรือเชียงราย เป็นแต่เป็นผู้ใด
 นางธิดาท้าวโครศรี ซึ่งกล่าวว่่าเป็นกษัตริย์เชียงแค้นต่างหาก
 เหตุไฉนจึงจะเอาชื่อแห่งวงศ์ฝ่ายเมียไปไว้เรียกตัวเอง ดูไม่มี
 มติอันใดเลย สถานที่ ๒ ตามตำนานโยนก็มีข้อความปรากฏ
 ชัดอยู่ว่่า ขุนเม็่งรายเป็นผู้สร้างเมืองเชียงรายขึ้นเป็นราชธานี
 และได้อยู่ก่อน แล้วจึงได้ลงมาตั้งเมืองทริภุญชัย แล้ว
 จึงสร้างนครเชียงใหม่ ขุนเม็่งรายนตามจดหมายเหตุของโหร
 ว่าล้มภพเมื่อฉวัน ๓ ๗ ๓ ค่ำ ปีมะจิด จุลศักราช ๖๐๐ พุทธ
 ศักราช ๑๗๗๑ และสร้างเมืองเชียงใหม่เมื่อล่วงจุลศักราช
 ๖๕๗ พุทธศักราช ๑๗๑๗ จึงเอาเชียงใหม่เป็นราชธานีจน
 ถึงบัดนี้ ขุนไชยสงครามลูกขุนเม็่งรายจึงถบขึ้นไปอยู่ที่เมืองเชียง
 รายตามเดิม ส่วนเมืองเชียงแค้นนั้น ตามตำนานโยนกว่่า
 เมื่อจุลศักราช ๖๗๗ พุทธศักราช ๑๗๗๐ เจ้าแสนภู (หลาน
 ขุนเม็่งราย) ได้ราชสมบัติคือขุนไชยสงครามผู้เป็นพระบิดา ขุน
 แสนภูได้ไปสร้างเมืองเชียงแค้นขึ้นเป็นราชธานี และขุนแสนภู

หนทางกตเมือจตุศักราช ๖๕๖ พุทธศักราช ๑๘๑๗

ตั้งปรวมความจาเมืองเชียงรายนั้น ขุนเมืองรายได้สร้าง
 ขนในระหว่างจตุศักราช ๖๕๐ พ.ศ. ๑๘๓๓ (ซึ่งเป็นเวลาที่ขุน
 เมืองรายมีนามปรากฏจนแล้ว) กับจตุศักราช ๖๕๗ พ.ศ. ๑๘๔๑
 ซึ่งเป็นปีที่สร้างนครเชียงใหม่ ตั้งเมืองเชียงแสนนั้น ขุนแสน
 ได้สร้างขนระหว่างจตุศักราช ๖๘๗ พ.ศ. ๑๘๗๐ กับจตุศั
 กราช ๖๘๖ พ.ศ. ๑๘๖๗ แต่สมเด็จพระรามาธิบดี ๓ ซึ่ง
 เรียกกันว่าพระเจ้าอู่ทองนั้น ในจดหมายเหตุของโอร่าตัมภพ
 เมือ ณ วัน ๒ ๕ คำ บิชาติ จตุศักราช ๖๗๖ พ.ศ. ๑๘๖๗
 เพราะฉะนั้นพระเจ้าศรีไชยเชียงแสนจะเป็นเชื้อวงศ์เชียงแสน
 เป็นเมืองที่สร้างขนภายหลังบิตัมภพ แห่งพระโอรย์ยอมไม่ได้
 เอง ตั้งขอที่จะจาเป็นเชื้อวงศ์เชียงรายก็ไม่ถนัดเหมือนกัน เพราะ
 ในตำนานโยนกมีข้อความปรากฏชัดเจนอยู่ว่า ขุนเมืองรายผู้สร้าง
 เมืองเชียงรายนั้นมลูกหลานกัน และได้ครองเมืองโตขุน

(๕) เมือพิจารณาได้ความดังกล่าวแล้วข้างบน จึง
 ญัตติกันว่า พระเจ้าศรีไชยเชียงแสนไม่ใช่เชื้อวงศ์เชียงแสน
 เชียงรายเป็นแน่ แต่ถ้าเช่นนั้นเหตุใดจึงมีคำว่าเชียงแสนอยู่ใน
 ชื่อเดา ขอนจะหาสิ่งใดเป็นพยานหลักฐานตอบก็หาไม่ได้ กรม

พระตำรงกับพระยาโบราณขอให้ข้าพเจ้าของคันทนามบุคคล ซึ่ง
 ใช้คน ๆ อันมีตำแหน่งกต้าย ๆ เชียงแต่น ข้าพเจ้าคนพบนาม ๓
 ซึ่งใกล้พอประมาณคือ “ชินเสน” อันเป็นนามที่พบบ่อย ๆ
 ในหนังสือต้นตงฤๅก และนามว่าชินแต่น ถ้าหากจะเพี้ยนเป็น
 “เชียงแต่น” ไปก็อาจจะเป็นไปได้ เพราะผู้แต่งตำนานท้าวแต่น
 ปมหนักของเขาใจว่าไม่ใช่คนในสมัยท้าวแต่นปมเอง หากเป็นคน
 ซึ่งเกิดภายหลังนาน และไม่มีคามวิตกซึ่ง ในเรื่องเมืองเชียง
 แต่น รู้แต่ว่าเป็นเมืองโบราณอัน ๓ ซึ่งเป็นราชธานีเท่านั้น จึง
 เหมามาให้วงศ์สมเด็จพระรามาชิมคามาจากทนน เป็นอันเป็นไปโดย
 ความวิตกเท่านั้น จึงคิดลงเป็นอนญัตตกถว่าท้าวแต่นปมหนัก เป็น
 เจ้านายเชอภษครยนนครศรีไชยและบางที จะชื่อชินแต่น แต่ขอ
 นไม่ยืนยัน ถ้าใครหาหลักฐานมาคคทานให้เพียงพอว่ามิได้
 ชื่อชินแต่น ข้าพเจ้าก็จะยอมถอนความต้นนี้ฐานอนนโดยทันที

(๖) เป็นอนญัตตกถแล้วว่า ข้างฝ่ายพระบิดาสมเด็จพระ
 พระรามาชิมคเป็นเชอวงศ์ศรีไชย หรือศรีวิไชย ก็ตั้งนข้างฝ่าย
 พระมารดานั้นจะเป็นเชอโตเต่า ข้าพเจ้าตอบว่า ข้าพเจ้าเชอคาม
 ข้อความในพระราชพงศาวดารตั้งเขป ของกรมสมเด็จพระปร
 มานุชิต ซึ่งกล่าวยุติของกันกับตำนานโยนก และซึ่งข้าพเจ้า

ได้นำมาลงไว้ข้างหน้าโดยตั้งเขปแล้ว ข้าพเจ้าผู้มกรจะเชื่อว่า
พระมารดาพระเจ้าอุทองเป็นราชธิดาแห่งท้าวไตรศรีขันธ์ ผู้เป็น
เชอวงศ์พระยาสุทนต์หรรษาญตมาจกเมืองฝางนนเอง ส่วนกรม
พระดำรงในชนคนทรงทวงว่า เมืองไตรศรีขันธ์หาไม่พบ เพราะ
ฉะนทรงต้นนษฐานตามนามแห่งท้าวศรีไชยเชียงแสนว่า วงศ์
พระยาฝางนนจะไดครองเมืองศรีวิไชยนเอง และพระเจ้าอุทอง
ก็ได้กำเนิดในวงศ์นเอง แต่ถาเช่นนเรองแสนปมจะมีมาได้
อย่างไร ถาพระเจ้าอุทองได้กำเนิดมาโดยปรกคิมได้มีเหตุการณ
แปลกประหลาด เหตุไฉนจะมีเรองแปลกประหลาดเช่นเรองแสน
ปมฉะน มวชยทงเถยงกนอยในชนคนเช่นน จึงขออธิบายความ
เห็นทง ๒ ฝ่ายดังต่อไปนี้

กรมพระดำรงได้ทรงแต่ดงความเห็นไว้ในเรองเมือง ไคร—
ศรีขันธ์ว่า ตามทกถาดในหนังสือพงศาวดารยอ ว่าพระยา
ฝางแพแถมหาราชเมืองตตอง แดวจึงกวาดครอบครัวชาวเมือง
อพยพหนีชาคักกลงมาคองราชธานอยทเมืองแปบ อันเป็นเมือง
เการวาง อยคนดะฟากกบเมืองกาแพงเพชรน พระองค์
ทานทรงพิเคราะห์เห็นฉะธรรมตาการตั้งคราม ถาพ่ายแพ้อย
บ้านเมืองแกชาคักกมกจะไดแต่หนีเอาตัวรอด ทจขอพพ
ไพรบ้านพลเมืองหนด้วย ในเวดาชาคักกอยู่ในชานพระนทรน ๒

ยากอยู่ ตั้งแต่เมืองฝางลงมาเมืองกำแพงเพชรทางไกลมากมี
 ใช้น้อย ถ้าพระยานนไถเดี่ยวพระนครแก่ชราศีก น่าจะหนีมาแต่
 กับสมัครพรรคพวก อย่างครึ่งพระเจ้ากรุงธนบุรีหนีพม่าลงไป
 เมืองชดบุรี ลงมาอยู่กับพวกไทยที่ลงมาตั้งอยู่ก่อนแล้ว พวก
 ไทยเห็นเป็นเจ้านาย จึงยกพระยาฝางหนั้นขึ้นเป็นขุนในหมื่นคน
 ตามพระคำริของกรมพระดำรงในคชนน ข้าพระเจ้าเห็นด้วยทุก
 ประการ

ถัดมาราชธานีที่เจ้าพระยาฝางได้ครองนั้น กรมพระดำรง
 ทรงพระดำริว่า ธรรมเนียมเมืองแบบ ที่อยู่ในแขวงเมือง
 กำแพงเพชรนั้นแห่งเดียว ทรงพระดำริว่าน่าจะได้ครองพระนคร
 ศรีวิไชยหรือศรีไชย เพราะประการที่ ๑ เจ้าผู้ทอพยพจากเมือง
 ฝางหนั้น มีนามปรากฏว่าไชยศิริ ประการที่ ๒ ตามหนังสือ
 เกาทัณฑ์ว่า คินวงศ์พระเจ้าอู่ทองอพยพลงมาพบเมืองร้าง จึง
 ตั้งเป็นราชธานี เมืองนครปฐมในเวลานั้นก็เป็นเมืองร้างมา
 เกือบ ๓๐๐ ปี ตั้งแต่ครึ่งพระเจ้าอู่ทองมาตกอวตคินเชื้อคนไป
 ประการที่ ๓ ตามเนื้อความในพระราชพงศาวดารสมเด็จพระ
 จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า พระเจ้าอู่ทองเป็นราชบุครเขย แล้วได้
 ครองเมือง เมืองอู่ทองกับนครปฐมอยู่ใกล้ ไปมาถึงกันสะดวก
 อาจารย์จกมกุนไปมาหาหนได้จายกว่าอยู่เมืองเทพนคร ทว่าอยู่

ไคเมืองกำแพงเพชรลงมาหนอยหนึ่ง ซึ่งต้องเดินทางตง ๓๐ วัน
 จึงจะถึงเมืองอุทของ ประการท & เมื่อคนวงศ์พระเจ้าอุทของ
 อพยพลงมา ว่าเมื่อ พ.ศ. ๑๗๓๑ มาครองเมืองถับพระวงศ์กัน
 ต่อมาถึง ๑๖๐ ปี จึงเกิดพระเจ้าอุทของ - ความจริงในระหว่าง
 ๑๖๐ ปีนั้นได้เกิดราชอาณาจักรสุโขทัยชนแคว และกษัตริย์วงศ์
 พระร่วงได้สร้างเมืองนครปฐมที่ตรงเมืองกำแพงเพชรขึ้นเป็นราชธานี
 ฝ่ายตะวันตกกรมแม่น้ำพอง พวกคนวงศ์ของพระเจ้าอุทของ ถ้าจะ
 ได้ครองราชสมบัติอยู่ในแขวงกำแพงเพชร เมื่อก่อนพระร่วง
 ตงราชอาณาจักรนั้นเป็นได้ แต่เมื่อพระร่วงได้ตงราชอาณาจักร
 ขึ้นแล้ว จะครองราชสมบัติซ้อนกันอยู่กับพระร่วงอย่างไร ด้วย
 เหตุเหล่านี้ กรมพระดำรงจันทรงพระดำริว่า ทักถ้าวในพระราช
 พงศ์คำดวยยอชของกรมสมเด็จพระปรมาหุริศ ว่าคนวงศ์ของ
 พระเจ้าอุทของครองราชสมบัติอยู่ในเมืองแปบในแขวง เมือง กำแพง-
 เพชร ศดอดมาจากพระเจ้าอุทของสมภพนั้นเห็นจะไม่ถูก ที่จริง
 งามจะลงมาอยู่ถึงเมืองนครปฐม ถ้าไม่ใช่ในชั่วแรก ก็ย้ายมา
 ในชั่วหลัง

พระดำริของกรมพระดำรงเช่นนี้ ข้าพเจ้ามีความเห็นพ้อง
 ด้วยอยู่หลายประการ แต่ทว่าข้าพเจ้ายังมีความเห็นแตกต่างกับ
 พระดำริของท่านบางกม ดังจะได้กล่าวต่อไป

ข้อ ๑ ท้าวพระเจ้ายุธองเป็นเชลย กษัตริย์ นครคีรีไชยนิ
 ข้าพเจ้าเห็นด้วย แต่เชื่อว่า เป็นข้างฝ่ายพระบิดาคือท้าวแดงปม
 นนเอง แต่ข้างฝ่าย พระมารดา เป็น เชลยวงศ์ กษัตริย์ นครไคร-
 ตรังษ์

ข้อ ๒ ข้าพเจ้ายังไม่เห็นด้วย ในข้อท้าววงศ์ กษัตริย์ ทไต
 หนีจากเมืองฝางนั้นจะได้ลงมาถึงนครปฐม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง
 ก็คือว่า เมืองไครตรังษ์ได้มาจริง ไม่ใช่เหลว และไม่ใช่เมือง
 เดียวกับนครปฐม

ข้อ ๓ ท้าวเมืองไครตรังษ์จะไปคงคิด ๗ อยู่กับเมืองกำ-
 แพงเพชรไม่ได้นั้น ข้าพเจ้าก็ยอมว่าไม่ได้ เพราะพวกพระร่วง
 คงไม่ยอมให้ตั้งอยู่ แต่การที่จะมาคงทนนครปฐมนั้น ข้าพเจ้า
 เห็นข้อขัดข้องอยู่ เพราะพระยาฝางนั้นเสียดนครหนึ่งลงมา ไม่มี
 กำลังวงษาอะไร เพราะฉะนั้นเมืองที่จะตั้งจนคงเป็นเมืองยอม ๗
 คงไม่มาเดือกคงจน ณ ที่เมืองร้าง อันเคยเป็นนครราชธานี
 ใหญ่โตมาแต่ก่อนอย่างเช่นนครปฐมนี้ ทั้งเป็นที่อยู่ใกล้อาณา-
 เขตคูทอง ซึ่งเขาก้ออาจจะไม่ยอมให้อยู่เหมือนกัน

ข้อ ๔ ถ้าจะถามให้ข้าพเจ้าว่า นครไครตรังษ์นั้นอยู่ที่
 ไหน ข้าพเจ้าจะคงเริ่มด้วยตอบว่า ไม่ใช่อยู่ที่ตรงข้ามปาก
 น้ำกับเมืองกำแพงเพชร เพราะที่นั้นไม่มีเค้ามุดว่าเป็นเมืองเลย

ก็พอดันนษฐานได้จา เมืองโตทหนวาไดรอมอยในราชอาณา-
จักรของพระเจ้าอทองอยู่แถว เป็นอนไม่มชออยในหมู่ประเทศ
ราช เพราะระฉนการทเมืองสรรกไม่มชออยในหมู่ประเทศราช
ก็อาจจะเป็นเพราะเป็นเมืองของคาพระเจ้าอทอง จึงนับว่าอยู่
ในอาณาเขตแถว ทั้งค้อมาปรากฏในพระราชพงศาวดารว่า
เมืองสรรกเป็น เมืองลูกหวดง มีเจ้านายไปครอง เช่น เจ้าญ พระยา
เป็นคัวอย่าง อีกประการหนึ่งมีความที่ปรากฏอยู่แน่นอนว่า
เมื่อสมเด็จพระรามาธิบดี วิชาทกับสุโรทัยโค ชนไปยึด เมืองสรรก
ไว้ก่อน เพื่อเป็นเมืองหน้าด่าน ลูกเป็นข้อควรอ้างเป็นพยานได้
อีกสถานหนึ่ง

อนึ่งในคำจารึกหัดคีตาของพ่อขุนรามคำแหง นามนคร
ไตรตรังชนนหามไม่ ซึ่งอาจจะทำให้คนเฒ่าโบราณคดีบางคน
หียบยกมาอ้างเป็นพยานว่า นครไตรตรังชนนไม่เคยมีเป็นเมือง
ทีเดียว แต่ถากถางเช่นชนชาฟเราจะต้องตอบว่า นามเมือง
ตามที่เราเรียก ๆ กันอยู่ กาดบตนักไม่มออกหลายเมือง เพราะ
ในคำจารึกนนั้นเรียก นามเมืองผดกบที่ เรียกกันอยู่ ณ บดิน เป็นชน
มาก เช่นเรียกเมืองพิษณุโลกว่า "สรรหวดง" และเมือง
โอชบุรี (พิษณุโลกฝั่งตะวันออก) ว่า "ตองแคว" ดังน
เป็นคน ส่วนเมืองสรรคนน ในคีตาจารึกเรียกว่าเมืองแพรง

ขี & ตามพระดำริของกรมพระดำรง ซึ่งทรงแต่งตั้งไว้
 ในคำอธิบายเหตุการณ์ เมื่อก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยา อันม
 อยู่หน้าห้องต่อพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัดถเลขาณน
 ข้าพเจ้าได้เกิดได้ว่าทรงยุดำเรื่องสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 อันมีข้อความแต่เป็นพงศาวดารอยู่ในฉบับพระราชพงศาวดาร ฉบับ
 กรมสมเด็จพระปฐมยุวัฒน์ เป็นเรื่องอันไม่ตำราจะควรจด
 ทศเดียว คือไม่ทรงเชื่อเรื่องท้าวแสนปมหนทศเดียวทรงเชื่อว่า
 พระเจ้าอยู่ทองได้ สมภพ มาโดย ปกติ ใน พระราชวงศ์ แห่ง กษัตริย์
 เมืองฝาง แต่ข้าพเจ้าได้ใคร่ครวญดูฐานานแสดเห็นว่าเรื่องท้าว
 แสนปมหน ทูมข้อความฉิครพิศดารมากเกินกว่าที่จะผูกขึ้นเป็น
 นิยาย ฉย ๆ ข้าพเจ้าสมควรจะเชื่อว่า เรื่องนมนมุดความ จริงอยู่
 แต่หากผู้ทศภายหลังไม่ได้มีความรูถกซ่งปานใด ทงใจกชอบ
 ในทางปาฏิหาริย์อยู่แล้ว จึงแต่ไปเป็นทางปาฏิหาริย์มากไป
 แต่ถ้าพิจารณาและใช้ความสันนิษฐานประกอบเข้าบ้าง ก็พอจะ
 แดเห็นทางอันน่าเชื่อได้ อย่างเช่นเรื่องพระร่วงซึ่งได้ไปครอง
 เมืองสุโขทัย ข้าพเจ้าได้ดองอธิบายเรื่อง ๓ แดแล้ว ก็ดุมผเห็น
 ดวยกับข้าพเจ้าเป็นอันมาก จึงทำให้ข้าพเจ้าทระนงนถอธิบาย
 เรื่องท้าวแสนปมบ้าง ได้แต่ดงความเห็นแด่กรมพระดำรง แด

พระยาโบราณราชธานินทร์ ทานทง ๒ นรบริของอาชอบกตอยู่บาง
 ชาวเจ้าจงกตานามาแต่ตง ณ ทน ดังคือไปน

ต้นนิษฐาน

เมื่อราวศตศักราช ๕๕๐ พ.ศ. ๑๗๓๓ มีพระเจ้าแผ่นดิน
 ไทยองค์ ๓ เป็นเชลยของข้าศึกพระเจ้าพรหมมหาราช ทรงพระ
 นามว่าท้าวไชยศิริ (ซึ่งเป็นชื่อมโหฬารยศยศกัน ๆ ข้างมัธยมประเทศ)
 ครองเมืองฝางอยู่ ได้ถูกข้าศึกจากรามัญประเทศยกมาตีเมือง
 ท้าวไชยศิริสู้มิได้ จึงหนีลงมาข้างใต้ พบพวกไทยที่ได้อพยพ
 กันลงมาแตกกันแล้วแต่คงอยู่ตามดงแพรก พวกไทยเหล่านั้นหา
 เจ้านายเป็นขุนครองมิได้ ทงคงอยู่ในภูมิตกกลางระหว่างราช-
 อาณาเขตตโยทยกบอของ จึงเป็นอันห่างไกลราชธานทง ๒ แห่ง
 รุติกว่าเหตุ จึงอัญเชิญพระเจ้าไชยศิริขึ้นเป็นขุนเหนือคน ท้าว
 ไชยศิริซึ่งตัวร้ายราชธานชนใหม่ เรียกนามว่านครไตรตรังษ์
 พระเจ้าไชยศิริครองนครไตรตรังษ์อยู่จนทวงคตแล้ว เชอพระวงศ์
 ไตรของราชตมบคตัมมาอีก ๕ ชั่ว

ท้าวไตรตรังษ์ชวต ๕ นน มีราชธิดาอยู่องค์ ๓ มีรูป
 งดงามมาก ถัดคตัพทเดาตอระบือไปในเมืองต่าง ๆ ทราบถึง
 พระเจ้านครศรีวัดไชย จึงไซ้ทูกไปทาบทามเพื่อชชนางนนแบบ

มเหสีแห่งพระชินเด็นราชโอรสผู้เป็นยุพราช แต่ทว่าใครตรึง
ไม่มีราชโอรส ก็ปรารถนาจะได้เขามาเป็นกษัตริย์ครองเมือง
สืบไป จึงตอบว่า ท้าวท้าวไชยจะยอมเป็น เมืองจนคงจะยก
พระธิดาให้ท้าวท้าวไชยก็ไม่ยอม จึงงดกันไป

ครั้นเมื่อราวปีฉลู จุลศักราช ๖๗๕ พ.ศ. ๑๗๕๗ พระ
ชินเด็นมีความปรารถนาจะใคร่เห็นตัวนางธิดาใครตรึง จึง
พระราชบิดาไปยังเมืองใครตรึง แต่ครั้นว่าจะตรงเข้าไปก็เห็น
ไม้ตะดอกลง ด้วยพระบิดากับท้าวใครตรึงผิดใจกันอยู่ จึงต้อง
ใช้อุบาย แปลงตัวเป็นยาจกเขาฝุ่นและเขม่าทาให้เปื้อนเประ
เอารกแค้นตัวให้ดูประหนึ่งว่าเป็นปนม่มทอไปทงคต นุ่งห่มให้
บ่อน แลตัวเข้าไปในเมืองใครตรึง ไปอาศัยรับใช้ผู้เฒ่าชอน
หลอวงอยู่ เพื่อหวังของตัวนาง

อยู่มาวัน ๓ นางธิดาใครตรึงออกไปประพาสสวนหลอวง
(ซึ่งเทียบดูตามที่ใดเคยเห็น ๓ อยู่ตาม เมืองโบราณ มักอยู่นอก
กำแพงเมืองเช่นสวนมะม่วงที่กรุงสุโขทัย และสวนหลอวงที่กรุง
เก่าจนเป็นตัวอย่าง) พระชินเด็นไปเที่ยวเดินเก็บผลหมากกรากไม้
และผักหญ้าอยู่ได้เห็นตัวนางก็มีความรัก จึงเข้าไปหาและนำ
ผักไปถวายเป็นนางตั้งเกตุพระชินเด็นเห็นได้ว่าไม่ใช่คนไพร่

จริง เพราะประการ ๓ มิได้ให้ อีกประการ ๓ ตาจึงดูไม่
 หุดมเลย นางให้ข้าหลวงชักดู พระชินเด็นก็ให้การแต่เพียงว่า
 ชื่อนายแสนปม แต่ไม่บอกว่าเป็นใครหรือเป็นลูกใคร
 เด็ดไหนเลย นางนึกในใจว่าเป็นคนมีตระกูลแปลงตัวมาเป็นแน่แท้แล้ว
 แต่จะพูดจาอะไรกันต่อไปอีกก็ไม่ถนัด จึงตั้งอาตอไปให้หมัน
 เก็บผักตงเขาไปในวัง แล้วนางก็กลับเขาวัง

ฝ่ายพระชินเด็นกลับไปถึงที่พักแล้ว ใคร่ครองดูเห็นท่า
 ทางว่านางจะมีความรักใคร่บ้าง แต่ยังไม่แน่ใจแท้ จึงใช้ชื่อนาย
 เขาเหล็กแหดมจารเป็นหนังสือบนมะเขือ เป็นถ้อยคำเกี้ยวเจิบ
 เกี้ยวเป็นนัยๆ แล้วนำมะเขือกับผักตงๆ ส่งไปให้นาง ฝ่าย
 นางได้เห็นหนังสือนั้นแล้ว ก็เขียนหนังสือตอบได้หือหมากฝาก
 ไปให้นายแสนปม พระชินเด็นได้รับหนังสือตอบเข้าใจได้ว่านาง
 ชื่นชมรักใคร่ในตนเป็นแน่แท้ จึงเข้าไปหานางในวัง (การที่
 จะเขาวังในสมัยนั้น ไม่เป็นการยากเย็นปานใด เพราะวังคงจะ
 ไม่มีกำแพง มีแต่รั้วไม้อย่างบ้านเรือนคนๆ เราเท่านั้น และราช
 มนเทียรและคานหนักก็คงเป็นเรือนฝากระดานทงนนั้น ไม่เป็นเรือน
 ตู้งป่านใด)

คือนนมากคงจะได้พบปะกันออก ที่สวนเป็นพน และวิธี

ถ้าแม้ตัวแฉกใครเป็นผัวนาง ถ้าเป็นผู้ที่สมควรกันจะไต่เตย
 ผัดมผลแต่อกเขกให้เป็นคู่อยู่ครองกันเดียงทีเดียว แต่คตชดทพระ
 ธิดาไม่ยอมบอกคตผู้เป็นผัวนั้นเลย จึงคตขคิดเบี่ยงบายหาอุบาย
 ที่จะไต่รู้คตผัวแห่งนางนั้น บรึกษากับพระมหाराชครู เป็นทศก
 คตถพรหมกันทำให้ข่าวประกาศว่า เมื่อดงกำหนดดนนๆ ให้
 บรรดาทวย ลูกเจ้าลูกขุน และทวยราชูร มาพร้อมกันยง ให้นำพระ
 ถาม ให้ถือธนมมมเนยคตมอมา แดงก็จะธิษฐานว่า ถ้า
 ผู้ใดเป็นบิดาพระกุมาร ขอให้พระกุมารรับของจากมือผู้นั้น เมื่อ
 เห็นปรากฏเช่นนั้นแล้ว ทว่าใครครึ่งชกจะได้ยกพระธิดาภิเชก
 ให้แก่ผู้ที่เป็นบิดาพระหลาน (ที่คตอุบายเช่นนคโดยเชอแนวว่า
 นางธิดานนอย่างไร ๆ ก็คงจะไม่ยอมให้ถูกรับของจากมือผู้นนอก
 จากผัวของตน เพราะว่าถ้ากุมารรับของของคนอื่นก็จะต้องไปเป็น
 เมียเขาอนน ที่ไหนจะปลงใจยอมไปได้)

กตคคักพคตประกาศแห่งทว่าใครครึ่งชก ทราบไปถึงพระ
 ชินเด็น จึงให้เตรียมรพดตกลโยธาเป็นทัพใหญ่ คตพระทยว่า
 อย่างไร ๆ ก็จะต้องรับนางผู้เป็นชายนมาให้จงได้ จึงคต
 เตรียมกำลังไปเพอรวมโคตเดียว พอใกล้นครใครครึ่งชกตั้งให้
 ทัพหยุดพักอยู่ แดงตั้งให้อุบายแก่ชุนพดไว้เสร็จแล้วพระชินเด็น

จึงแต่งตั้งเป็นนายแสนปม ถัดจากเขนก่อน ๓ เข้าไปยังพระदान
 ครนถงเวดากำหนด ทางไตรตรังษกษชอกยงหน้าพระदान
 ให้เชิญพระนิตดาออกมา และพระขงคทรวงตงดีคยาชษฐานแล้ว
 ก็ให้อมพระนิตดาไปเที่ยวคณน พระกุมารก็ไมรับของของใคร
 ตักคนเดียว จนกระทั่งนายแสนปมชุกอนชาวเขนให้จรงรบ - (ซึ่ง
 ไม่เป็นการอศักรยอื่นใด เพราะนางนมคงจะได้รับคำสั่งมาจัด
 เจนแล้วว่า ให้รับแต่ของจากมือนายแสนปมคนเดียวเท่านั้น)

ทางไตรตรังษ เห็นหลาน รับกอน ชาวเขน ของนาย แสนปม
 เป็นการผิดคาดคะเน ทงรดีกอบฮายแก่ขารกำนัดว่าพระชิตาเงิน
 ชุกบคนเดวเขนหน ก็มีควมโกรช ชบพระชิตาออกจากพระนคร
 โดยทนต์ และดำว่ำนายแสนปมต่าง ๆ นายแสนปมจึงดำว่ดำ
 ถึงชบโลกไม่วคก เมืองจะสร้างอยู่เองใหม่ตกเทวนกได้ ทงไม
 มีความเกรงกลัวใครเลย เพราะพอคอนทเถรชนรพดกจะมีมา
 เหมือนนาโนมหาสมุทร ทางไตรตรังษจำคณญว่าแสนปมพูดอวดดี
 จึงทำให้คกถอง แสนปมกตกถองอินทเถรชน ๓ ดา ชนณะน
 ชนพดแห่ง นครศรัวิไชยไคยินเงยงถองกให้ พดไพรชองชน คามท
 พระชินเด็นไตครดีตั้งไว้ (ถองอินทเถรชน คามควมเข้าใจกน
 ว่าเป็นถองใบใหญ่ แท้จริงเป็นถองขนาดย่อม ซึ่งใช้น้ำ

กระบวนพลแต่ละทัพให้ตั้งสัญญาณในการทัพ ข้าพเจ้าได้เคยเห็น
 กตของเขื่อน ซึ่งเขาใช้คนนำกระบวน เมื่อเจ้าอินทวโรรสสู้รบองค์
 แห่งข้าพเจ้าเขาเมืองเชียงใหม่ แต่โดยเหตุที่หมื่นช่อว่าอินทเทวี
 ผู้แต่งเรื่องแค้นปมจึงเหมาเอาว่า เป็นกตของของพระอินทร์นำมาให้
 และเมื่อเป็นกตของพระอินทร์เช่นนั้น จึงนมทได้ทั้งพลและพัสดุ
 แท้จริงพระอินทร์เห็นคงคือนทเทวีเพื่อเป็นสัญญาณเท่านั้น)

ครั้นเมื่อพระอินทร์เห็นคือนทเทวีนั้น และพลได้ให้ร้องก
 ก้องขึ้นเขื่อนนั้นแล้ว ท้าวไตรตรึงษ์ก็ทรงใจตั้ง หมดทำ
 มรัทจะทำการประกราดต่อไป แต่เห็นถนัดว่าเดี่ยทำเขาแล้ว ก็
 ได้แต่ท่ายอมเท่านั้น และถึงแม้ว่าจะจงใจของของพระชนเสน
 ให้เขาอยู่ เขาก็คงไม่อยู่ เพราะตูกูกพอเขาแล้ว ยังได้คิดว่า
 ตัวเขาเองอีก พระอินทร์เห็นคงเป็นอินทร์รับนางและบุตรกลับไป
 นครศรีวิชัย

คือนไป ในตำนานมีกล่าวไว้ว่าทำแค้นปมได้สร้างเทพนคร
 ขึ้นและขึ้นด้วยราชย์ในนครนั้น เมื่อบรมแม่ จุติศักราช ๖๗๓
 (พ.ศ. ๑๙๖๒) ฉะนั้น ข้าพเจ้าเข้าใจว่าจะเป็นการเข้าใจผิดด้วย
 เรื่องนามนคร ก็เข้าใจว่าเทพนครเป็นนามเมือง ๆ หนึ่ง และ
 โดยเหตุที่ยังมีเทพนามเทพนครมาก่อนนั้น จึงเข้าใจเอาว่าคร

เป็นเมืองซึ่งสร้างชนใหม่ด้วยอำนาจอินทเกীর แต่ลาพจารณาดู
 แล้วก็จะเห็นได้ว่า ชอนไม่มืหดกฐานอินทเดย เพราะตัวเมือง
 นนได้พยายามคั่นกันมานานแล้ว ไม่พบเดย แดะยั้งแต่ไม่เห็นว่า
 จะไปสร้างตงที่ไหนได้ แต่ตรงกันข้าม มชชทจะยกเอามาถั่งย
 ได้ตง ๒ ชช ว่าเมืองเทพนครไม่ไช่เมืองทสร้างชนใหม่ คือชช ๑
 ท้าวแดนปมเมืองนครองราชธัมบคในเทพนครนน ทรงพระนาม
 ว่าพระเจ้าศวีไชยเชยงแดน เพราะฉะนั้นควรตั้งนชฐานว่าได้
 ทรงราชย์ในเมืองศวีไชย ตงได้ชชบายมาแล้ว ชช ๒ คำว่า
 เทพนครน ตั้งเกตจาเป็นนามเรียกเมืองหลวง ไม่เป็นชชจากต
 สำหรับเมืองใดโดยเฉพา เช่นกรุงเก่าก็เรียกว่า “กรุงเทพมหานคร
 นครบวรทวารวดีศรีอยุธยา” แดะบางทอกก็เรียกว่า “กรุงเทพ
 มหานครอมรรัตนโกถินทรมหินทราโยชยา” ตงนเป็นตัวอย่าง
 แต่ฝ่ายผู้แต่งตำนานแดนปมหาได้กำหนดชชอื่นไม่ จึงแต่งไปโดย
 หลงเชอในทางปาฐทاریย์ อินจาเต็มแค่การหลงว่า “อินทเกীর”
 เป็นกลองทพระอินทนามาให้นนแล้วก็เดยเพदनตอมา ถึงเม้ฉา
 จะยอมกล่าวตามตำนานว่า เทพนครเป็นเมืองซึ่งท้าวแดนปม
 สร้างชนใหม่ ก้มชชควรฉงนชชในตงแล้ว คือตามตำนาน
 นนว่า ครนปจุลศักราช ๖๘๓ ท้าวแดนปมได้สร้างเทพนคร

เสด็จแล้ว ขนทรงราชย์ในนครนั้น ก็เป็นเวลาดึงห้าปี ภายหลัง
 สมภพเจ้าอุททอง ซึ่งตามบุญญาธิการนิมิตเมืองไค้จะรอรังอยู่
 ทำไมจนถึงปานนั้น ทำไมไม่รับจัดการสร้างเศียรเศียรแรก จึง
 นำจะตั้งนชฐฐานว่า แท้จริงนั้นพระชินเดินรับนางจากใครใครงษ์
 แล้ว ก็กลับไปอยู่นครศรีวิชัย ในตำแหน่งพระยุพราชตามเดิม
 จนเมื่อปัจจุตศักราช ๖๗๓ พระราชบิดาทรงคตลง พระชินเดินจึง
 ได้ขึ้นครองราชสมบัติตั้งต้นศตวงศ์ เป็นพระเจ้าศรีวิชัยดัดมา
 ส่วนชื่อที่พระโอรสแห่งท้าวชินเดิน มีนามปรากฏว่าเจ้า
 อุททอง หรือพระเจ้าอุททองนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าน่าจะมพระนาม
 เช่นนั้น เพราะได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินในเมืองอุททองนั่นเอง ไม่ใช่
 เพราะพระบิดาท่าเปิดทองให้นอน อย่างเช่นที่กล่าวมาในตำนาน
 อันเป็นความ เข้าใจผิดเนื่อง มาจากความ รุคินไม่รู้จัก เมือง อุททอง
 และหลงไปในทางเชื่อปฎิหาริย์แห่งอื่นที่เถื่อนนั้น จนเพี้ยนไปดัง
 อธิบายมาแล้ว ส่วนเหตุที่พระราชโอรสแห่งพระเจ้านครศรีวิชัย
 ได้ไปเป็นพระเจ้าอุททองนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า
 อยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ว่า ไปเป็นราชบุตรเขยแล้วเคยได้
 ครองนครซึ่งคิด ๆ ไปก็น่าจะเป็นได้ เพราะนครศรีวิชัยกับอุททอง
 ก็อยู่ระยะ ใกล้ ๆ กัน เดินทางไปอย่างสบาย ๆ เพียง ๔ วันก็ถึง

ทงข้าพเจียงเช็ดตอไปอกฉา กษัตริย์ทง ๒ นครนหน้าจะเบ็น
 ญาตกนอยแด้ว คือเบ็นเช็ดวงค์เดียดกนเดียดูตางนคร อยง
 เช่นเจ้าเชียงใหม่ เจ้าดาพน เจ้าดาปาง ซึงเบ็นเช็ดวงค์พระเจ้า
 กาดิระทง ๓ ต่กุด ตงนเบ็นศวดอยง กษัตริย์อุทงแฉะศัรวไชย
 นน ทงจะเบ็นเช็ดวงค์กษัตริย์ ซึงได้อพยพตงมาจากขางเหนือ
 ในตัมยเมือตงพระเจ้าอนุรชเมืองรามัญแด้ว แต่เมือตงมาตงทาง
 ใต้แด้ว จะได้อแยกกนตงราชธานชนเบ็น ๒ แห่งพรอหมกน ทง
 ทอทงแฉะศัรวไชย หรือฉาในชนคนจะได้อตงราชธานชนแห่ง
 เดียดกน แฉ้วภายหตงรุติกว่าอาณาเขตกลึงฉวงวงเกินทงจะแผ
 อาณาให้ทงตงตอดตอได้จากราชธานเดียด จึงได้อแยกตอออกเบ็น ๒
 แฉ้วน แฉ้วแฉ้วนไหนจะเบ็นแฉ้วนหตงตงเดิมนน หาหตงฐาน
 อันใดจะประกอบศวดมตัมมชฐานมิได้ จึงตงยุดไว้กอน

ตามค่านานแฉ่นปมกถาวว่า ท้าวศัรวไชยเชียงแฉ่นอย
 ในราชตัมมบัต ๒๕ ปี ทงศตเมือปีวอก จุตศักราช ๑๐๖
 (พ.ศ. ๓๑๖๑) เจ้าอทงจึงได้อชนครของราชตัมมบัตในเทพนคร
 ตับพระวงค์ศอมา ชอนกรมพระค่างทงพระค่างวิว่า จะแปล
 ฉาชนเตียดราชชใหม่เมือชออุทงใหม่นน แต่ข้าพเจ้าเห็นฉาใน
 ค่านานเขาถลางไว้ชตเจมฉา มีจุตศักราช ๑๐๖ นน พระเจ้า

ศรีไชยเชยงแค้นทวงยศ เจ้าอุททองผู้เป็นราชโอรสจึงได้รับราช
 ทัมบัตต่อพระราชบิดา ดังนี้ ดูของเขาก็เป็นกัจจะดกขณะอยู่
 พิจารณาดูเทียบศักราชปรากฏว่า ในนั้นพระเจ้าอุททองมีพระ
 ชันษาถึง ๓๐ แล้ว ข้าพเจ้าจึงเห็นว่าควรตั้งนามว่าเมือท้าว
 ชินเด่นทวงยศนั้น พระราชโอรสได้ไปเป็นราชบุตรเขยท้าวอุททอง
 ชยนิมานแล้ว บางทีจะคง ๓๐ ปีก็ได้ และอาจที่จะได้ครองเมือง
 อุททองแต่เมื่อก่อนท้าวชินเด่นทวงยศนั้นแล้วก็ได้ ต่อเมื่อบึงจุล
 ศักราช ๗๐๖ ท้าวชินเด่นทวงยศแล้ว พระเจ้าอุททองจึงได้รับ
 ราชทัมบัตในนครศรีวิชัยด้วย แต่เมื่อได้รับราชทัมบัตนครศรี
 วิชัยนี้ พระเจ้าอุททองจะทรงรูตกว่าคงราชธานีอยู่ที่อุททองดังจด
 กว่า จึงเคยคงเสด็จอยู่ที่นั่นต่อไป และถ่วงแคว้นศรีวิชัย ก็
 เป็นอันยกไปรวมเข้าในราชอาณาจักรอันเดียวกัน เหตุฉะนช
 เมืองศรีวิชัยจึงมิได้ปรากฏอยู่ในจำพวกเมืองประเทศราช เมื่อ
 พระเจ้าอุททองได้ทรงอาณาจักรเป็นขุนหลวงแห่งพระนครศรีอยุธยา
 พระเจ้าอุททองนั้น เป็นอันคดถกกันแน่แล้วว่าเรียกพระนาม
 ตามเมือง แต่ถ่วงพระนามของพระองค์เองมิว่ากระไร ไม่
 ปรากฏว่าได้เคยมีใครได้เดาได้แห่งใดเลย เพราะฉะนั้นข้าพเจ้า
 ขอเดาไว้ในที่นี้ว่าชื่อ พระราม (คือเจ้าราม) โดยอาศัย

เกณฑ์พระนามเมธทรงราชย์นตนเอง คือเมธชนทรงราชย์ในกรุง
 ศรีอยุธยา น ชพอพราหมณ์ถวายพระนามว่า สมเด็จพระราม
 ธิบดีศรีสุนทรบรมพิศพระพุทธรเจ้าอยู่หัว ข้าพเจ้าเข้าใจว่า
 พราหมณ์คงจะได้ชานพระนามเดิมของพระองค์ตนเอง มีค
 อย่างเช่นพระร่วงเมืองละโว้ เมธชนทรงราชย์ในกรุงสุโขทัย
 พราหมณ์ถวายพระนามว่าพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ อันเป็นพระ
 นามผู้กษัตริย์จากคำว่า "ร่วง" หรือ "รุ่ง" ซึ่งเป็นพระนามเดิม
 นตนเองตงน จจริงอยู่ในพระราชพงศาวดารมีคำอธิบายในเรื่องพระ
 รามาธิบดีไว้ว่า "เหมือนด้วยพระนามสมเด็จพระรามนารายณ
 อดิศารอันผ่านกรุงศรีอยุธยาแต่กาลก่อนน" แต่พระนครศรี
 อยุธยา ได้มีมาแต่ก่อนที่พระอู่ทองโปรดสร้างพระนครทวารวดีขึ้น
 แดง เหตุไฉนจึงไม่ปรากฏเลยว่า ได้เคยมีพระเจ้าแผ่นดินใน
 พระนครนซึ่งทรงพระนามว่ารามธิบดี ทำไมจึงไม่มีพระเจ้า
 อู่ทองเป็นองค์แรก จึงนำต้นนุษฐานว่า เพราะท่านเป็นขุนองค์
 แรกทมิชของอาราม จึงได้เป็นองค์แรกซึ่งมีพระนามว่ารามธิบดี
 กับยังมีชควรตั้งเกิดออกอย่างหนึ่ง คือบงซึ่งอยู่ในกลางพระนคร
 ทวารวดีน เดิมก็เรียกว่าหนองไฉน แต่ต่อมาเรียกกนอวบง
 พระราม และเรียกกนชยจนทุกวันนี้ บงนี้จะได้เปลี่ยนชื่อจาก
 หนองไฉนเป็นบงพระรามเมื่อใด หาหลักฐานมิได้ คงมีหลัก

ฐานอยู่แต่ถนัดวงศกษัตริย์หมองนั้น คงมักถาอไว้ในคนแผ่น
 ดินส้มเค็ญพระบรมไตรโลกนาถว่า "ที่ถาอพระเพลิงส้มเค็ญพระ
 ราชาธิบดี พระองค์ที่สร้างกรุงนั้น ให้สถาปนาพระมหาธาตุและ
 พระวิหารเป็นอารามให้นามชื่อวัดพระราม" จึงตั้งนชฐานก่น่า
 บงนจะไดเรียกนามไปตามวัด แต่ข้าพเจ้าจกใครตั้งนชฐาน
 ตรงก่นชามว่า วัดเรียกตามบง และบงนเปลี่ยนจากท่นของ โสณ
 เป็นบงพระราม เพราะเป็นทชงฐนหดวงรามได้ตรงเดอชเป็นทชง
 พระนครนชง

ความเห็น ของข้าพเจ้าในเรื่องทำวแต่บม และ ส้มเค็ญพระ
 ราชาธิบดี ๓ มอยเชนน นักแดงโบราณคดีจะวินิจฉัยอย่างไรก็
 แดงแดงจะเห็นสมควร

บทละคร

บทละครเรื่องทำงแด่นปม ข้าพเจ้าได้แต่งขึ้นตามเค้าเรื่อง
อันดีมีชื่อนานนึ่งเอง แต่หยิบเอาเฉพาะเรื่องของทำงแด่นปม
โดยแท้ คือจับแก้พระอินทร์ส่งทูตพาพระบิดาไปดัดนางในใคร-
ครึ่ง จงได้นางกลับมากับราชย์แต่จกจบ มีแค้นเคืองบ้างบาง
แห่งพอให้เหมาะแก่ทางละคร และคิดชื่อให้ตัวสำคัญๆ ในเรื่อง
เช่นนางอุษาเป็นต้น ขอนักเลงโบราณคดีจงโปรดให้อภัยแก่
จินตกวีบ้างเถิด

อินทร์

สนามจันทร์

วันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๐

ท้าวแสนปม

คำกลอนบทละคร

ได้จับแต่งขน ในระหว่างเมื่อเดินทางกลับจากพระเจดีย์
พระนเรศวรแขวงเมืองสุพรรณบุรี ไปบ้านโป่งแขวงเมืองราชบุรี
วันพฤหัสบดีที่ ๒๘ มกราคม ต้นร่างแล้วเสร็จ ณ วันพฤหัสบดี
ที่ ๕ กุมภาพันธ์ และได้เกิดตกลงพิมพ์มาอีก แล้วเสร็จบริบูรณ์
ณ วันพฤหัสบดีที่ ๓๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๖

ท้าวแสนปม

บทละคร

ตอนที่ ๑

ท้าว^๒ ^๕เมื่อน^๒
เป็น^๒ โอรส^๒ที่ย^๒ทรง^๒ศักดิ์^๒ดา
ทรง^๒ฤ^๒ทธิ^๒กา^๒แห่ง^๒แคว^๒น^๒รณ^๒
แต่^๒ย^๒พ^๒รา^๒ชา^๒น^๒ไซ^๒วี

องค์^๒พระ^๒ชิน^๒เดิน^๒ม^๒รง^๒ฟ้า^๒
แห่ง^๒จอม^๒อา^๒ณา^๒ค^๒ร์^๒ว^๒ไส^๒ย^๒
ประ^๒ชา^๒ชน^๒นิ^๒ยม^๒หา^๒น^๒ช^๒ย^๒ไม่^๒
ยัง^๒มี^๒โต^๒ม^๒ค^๒ุ^๒ย^๒ุ^๒คร^๒อง^๒

๑ ๕ คำ ๑

โชน^๒ดา^๒
ธิดา^๒แห่ง^๒ขุน^๒หอ^๒ท^๒อง^๒
ชาย^๒กร^๒น^๒รา^๒ว^๒อ^๒ก^๒น^๒
ยัง^๒ค^๒ด^๒จ^๒ต^๒ชา^๒ว^๒า^๒พ^๒ง^๒
นาง^๒ฤ^๒ก^๒เป็น^๒น^๒ดู^๒ก^๒ษ^๒ศ^๒ร^๒ย^๒
แต่^๒ก^๒อน^๒จะ^๒ร^๒อ^๒ย^๒ุ^๒ค^๒เ^๒ย^๒ง^๒
แม่^๒นาง^๒ว^๒าง^๒า^๒ม^๒ท^๒ร^๒า^๒ม^๒ต^๒ว^๒า^๒ท^๒
จะ^๒เ^๒ม^๒ไ^๒จ^๒ร^๒ก^๒เ^๒ม^๒ย^๒เ^๒ศ^๒ต^๒ย^๒ค^๒ด^๒อ^๒

ถึง^๒แก^๒ว^๒ก^๒ญ^๒ญ^๒า^๒ม^๒ุ^๒ต^๒ม^๒อง^๒
ผู้^๒คร^๒อง^๒น^๒คร^๒ไ^๒ว^๒ค^๒ร^๒ง^๒ษ^๒
จึง^๒พ^๒ด^๒น^๒ย^๒ว^๒น^๒ใจ^๒ให้^๒น^๒ก^๒ถ^๒ง^๒
ยัง^๒ค^๒า^๒น^๒ง^๒น^๒ก^๒ไ^๒ว^๒เ^๒ห^๒น^๒เ^๒ย^๒ง^๒
ค^๒ง^๒ไม่^๒ม^๒ท^๒ช^๒ค^๒ไ^๒ด^๒เ^๒ย^๒ง^๒
ไ^๒ว^๒จะ^๒ต^๒ย^๒ค^๒ว^๒เ^๒ย^๒ง^๒ให้^๒เ^๒ย^๒ง^๒พ^๒อ^๒
จะ^๒ช^๒น^๒ช^๒ม^๒ต^๒ม^๒พ^๒า^๒ต^๒ว^๒อ^๒ม^๒ห^๒อ^๒
บ^๒มี^๒ห^๒น^๒า^๒ย^๒ร^๒ิ^๒ก^๒ต^๒ก^๒เ^๒ว^๒เ^๒า^๒

๑ ๘ คำ ๑

รำย ๑๐ คิดแหว่ดุกจากบวรจกรณื เห็นนุ่งสู่นทรภษา
ทรงอาภรณ์ดั่งดัดครีนา ฉดาชนเฝ้าบศกรัก

๑ ๒ คำ ๑ เพลงซ้ำ

๑๐ ครนถงหอยทองผองโองภาด ฉดาศเจ้าเฝ้าตั้งประดงค
นอมเคี้ยวรอกวาทบาทมงตุ กรวยทุดพระทรงศรัวย
พระองค์ทรงพระกรุณา ฉดาเป็นนคยทานอยไม
ให้เรียนรชราชาญไชย ทงโหววเรียนด่มปอง
บดินชามชงอายุ บวรตุดวงบยดบดอง
อนวาชายาอยครอง รวงหองช่าไชยรงไมม่
ขอพระองค์ทรงพระกรุณา ให้ช่าโตมมเหดี
แม่ไปรดตามช่าคราน ฉยินตเลดอยดนคณนา

๑ ๘ คำ ๑

๑๐ เมื่อนน ท่านทาดศรัไชยนาตา
ฟังระบอบชอบคำตูกยา ฉงมบญช่าคอบไป
ถูกรักจงบอกแกพอ เจ้าโตพอใจหญิงอยุทโชน
แม่ศกคิดมค้อยไชร พอนกมโตทคทาน
คองเจาเบนเฝ้าพงศกษศรย บวรศนเชอช่ายช่าคิทหาร
คองค้อยเคียงนงศรายน ถูกรพระยาผู้ผ่านกรุงไกร

๑ ๖ คำ ๑

๐ เมื่อนั้น

ทูลความไปตามจริงใจ
 ขาทราบชาวถูกท้าวใครตรงษ
 งามรูปเรียมเยียมดำอาง
 ข้ายากจะใครบังคมตา
 แม้งามเหมือนนมธมต์มดี
 จึงจะทูลพระบิดาผู้ขอ
 แด่ถาแม่ไม่พอจิตไซ้

๐ เมื่อนั้น

จึงตอบวาจาพระกุมาร
 พอได้ไซ้ดวงแก้วไปถือตำ
 แด่ท้าวใครตรงษองไป
 คอบว่าถาแม่พอยอม
 จึงจะยอมแม่ใจไมศรี
 สุดทจะเขาศรีวิไชย
 พอจึงเงียดงคอดมา

จึงพระชินเด็นบั้งคมไหว
 มีเคืองอาอาพราง
 คนภากอของรอมข้าง
 เป็นนางประเสริฐเลิศดี
 ไปคู่คอกัญญามารศรี
 เป็นตครังามสัตว์รบจับใจ
 มาเป็นคู่ดีหอส่งไต่
 ก็จะได้หาใหม่ไม่ขัดการ

๑ ๘ คำ ๑

องค์พระจอมวงใต้ฟ้า
 แถดงการตามจริงทุกสิ่งไป
 เพชชอนงคราญมาให้
 มีไตรรงค์พังกดี
 อ่อนน้อมเป็นข้าบทศรี
 ให้มิงมารศรีแก้ถูกยา
 ไปออกเขาได้ดังทว่า
 มีไต่แจงกัจจาแก้ถูกรัก

๑ ๘ คำ ๑ เสร็จ

๐ เมื่อนั้น

ทูลว่าข้าขอเห็นพักตร์
ถ้าแม่จริงคงภาวระบือมา
ถ้าสมควรตั้งวาสนาพิง
แต่ชาติถวายตั้งปัญญาน
มิให้เต็มมือตั้งระพระหอกทอง

ฝ่ายพระยุพราชทรงศักดิ์
ดูลักษณะโฉมตรูให้รูจริง
ว่าสุดได้ภายอดหญิง
ไม่ควรทรงเพอคนอนครอง
จะไม่ทำภูปาให้ชุนชอง
มิให้ตั้งชอนน้อมแก่ผู้ใด

๑ ๖ คำ ๑

๐ เมื่อนั้น

แม่ชยากเห็นนางงามก็ตามใจ
ไปตีมาคือยามโรก
ขอภียอย่าได้พองพาน

จึงชุนหอกคำเฉยใจ
พอไม้ชิงชดักตทาน
ไว้โคกเป็นสุขเกษมด้านดี
ทุกประการจงต้มอารมณ์ปอง

๑ ๕ คำ ๑

๐ เมื่อนั้น

ตี่ใจให้วธาชุนหอกทอง

ยุพราชประนมหัตถ์ต้อง
จากห้องกตบคนคำหนักจันทน์

๑ ๒ คำ ๑ เพลง

๐ ครบตั้งชุนอินทร์เคชะ
จงรับตั้งหมายชายฉกรรจ์

ให้เกณฑ์กระพืดพดชนธ์
เร่งรัดจัดสรรให้ทันการ

๑ ๒ คำ ๑

๐ บดิน ขุนอินทร์เดชะ ใจหาญ
 บังคมดาออกม้างการ เดรัจฉังบรรหารมิช่า
 ๑ ๒ คำ ๑ เด่มอ (เจริจาตั้งเกณท์พิพ)

๐ เมื่อน องค์พระชินเดนมเรืองศรี
 ครนเกิดถูกขงามยามค จงเดัดจตุตถรงชด

๑ ๒ คำ ๑ เด่มอ

สาริกา
 เขมร ๐ ไรทอบัวทองผ่องพิลาต นำหยาดโปรยปรอยเป็นฝอยฝน
 ครนเดรัจฉังจรจรงทรงสุคนธ์ ปรุงปนเกตุรตุมาตา
 ดอดทรงต้นับเพดาผุดผ่อง ทรงผ้าเขียนทองแดงตั้ง่า
 ฝาทพิยทองลายพรายคา ฉลขององค์โอ้อ่าเยี่ยมอุไร
 ตั้งวางนวรคณจตุรร คาบทพิยภูคั่นดวงใหญ่
 ทองกรกอบแก้วแวงไฉ ข้ามรงค์เพชรได้แดงงาม
 ทรงชฎาเดินหนพันภพ งามดบประเดรัชูเด็คตาม
 กุมพระแดงขลุ่รงอนงาม เหมือนพระรามมาชนรถทรง

๑ ๘ คำ ๑ เด่มอ

๐ ไร่ ให้ศถาทพิเข้าไพรระหง
 ๐ ครนถึงขงฤกษ์ยาศรา

เรื่องพดด้ำนเนินเตินตง

มุงตรงไทรครึ่งขี้เวียงไชย

๑ ๒ คำ ๑ เซ็ด

๐ ครนไถดไทรครึ่งขันนคเรศ ทรงเดชพักพดในป่าใหญ่
เรียกขานคำรจรว่มใจ ให้เข้ามาไถดรัถทรง
ครัดว่าครนกูจะจุไป ที่ไหนไทรครึ่งขันตั้งประดงค์
จอมเมืองเคื่องพระบิคุรงค์ ก็ระจงใจหลุดแกลด
กูคิดจะแปลงตัวกู ดอบไปคู้ตามูหวงแหน
เจ้าจคุมพดอยุแทน อย่าให้ขาดแกลดตั้งโต

๑ ๒ คำ ๑ เจรจา

แมลงวันทอง ๐ ตั้งแด้วตงจากรถทอง เปิดองเคื่องเรือรอม่องได้
เขาฝึนและเก้เข้ามาไฟ ดูปไต้มอมทั่วด้รพวงค์
เอารงค์แค้นองค์เป็นปมปม ปมขุมทงศอทอข้าง
ตุทกรยาทำทาง เหมือนอย่างยาจกเข็ญใจ
เกศำรุงรงตงฤษ ฤษาหาทตไม้โต
มัยามตะพายหนง โย เพื่อได้แต่บยงพอกิน
แตดรุงรงไปทงตอ ตงแคะหวตงคนหมตตง
ถอไม้เทากวดไปตง ใจจันต เขาไปตงถนไทรครึ่งขี้

๑ ๘ คำ ๑ เซ็ด

๐ ราช ครั้นมาถึงที่สวนหุดวง จวนจะดวงดงบมิ่ง
 ยูพราษณดาตจก้านัง จะตะบงถงวงยังไม่ควร
 ออย่าเลยจะเข้าไปอาธา รับไว้ทตาเฝ้าสวน
 พอดูดาตเดาเค้ามวด หาทางคูนอดนางชิตา
 คิดแล้วไปหาพนักงาน ผู้ภบาทสวนหุดวงที่สง่า
 ขอรับทำงานนานา ไร้อะไรไม่ว่าจะตามใจ
 ขอแค่เพียงใดกินอ้มทอง ขอห้องพอนอนนอนอาศัย
 ฅึงวอนงอนงอให้พอใจ ปราศรัยเพื่อเพาะไมตรี

๗ ๘ คำ ๗

๐ บดินน ตาเฒ่าผู้เฝ้าสวนศรี
 พงยอดตอดนกยนต์ จึงมีวาจาถามไป
 เชอเจ้าตเป็นยาจก ดังปรกเป็อนเป็ระหาน้อยไม่
 ตอเจ้าขอเวียงเตียงไร มาแต่ไหนจงแจ้งกิจจา

๗ ๙ คำ ๗

๐ เมื่อนน ฝ่ายพระชินเด็นจึงตอบว่า
 ตังแต่ไหน ๆ ไร ๆ มา คนเขาเรียกชื่อข้าว่าเด็นปม
 ฆระรอยกรรมทำไว้ในปางก่อน จึงมีกายแปกปอนกระทั้งณ
 ว่างกายได้ใครกได้มม ไม่น่านิยมทุกออย่างไป

ถึงแม่แคงเป็นทารก	พ่อแม่เห็นดังปรกจึงจับได้
ซัดเซคะเนจรร้อนไป	เข้าบ้านใครเขาจับด้วยพด้น
แควจนหนทุบญจะหนุหน้า	จึงบนตาดให้มาในสวนขวัญ
พบปะเจ้าประคุณเป็นบุญครัน	หวังมณพงบุญกรุณา

๑ ๘ คำ ๑ เจจจา

๐ บคณน	ตาเฒ่ามายอหวัรธว่า
ตอบว่าอย่าวิตกไปอีกนา	กูจะเมตตาย่าร้างใจ
ตักกูแก่เฒ่าเฝ้าสวน	ชวน ๆ จะดูไม่ทั่วได้
เจ้าจงอยช่วยกูเกิดเป็นไร	กูจะให้กินหน้าดำราญ
กุมทบนอยอยู่ปตายสวน	เห็นพอควรเจ้าอยู่เกษมด้านค
พูดพดางทางสวนมีช้านาน	เตาระดัดอุทยานผ่านไป

๑ ๖ คำ ๑ เซ็ด

๐ เมอนน	นางอุษานารศรัได้
ครันเวดารุงแจ่งแดงอุไร	อรทัยพดกพันคนนทรา

๑ ๒ คำ ๑

๐ อารรพม	ไถแก้วกิ่งวานชานเตียง	ตำเนียงถนตจคจจา
เตียงคเหวดาเวาแฉฉแฉพนา	ตำริกาพดอดเพรียกเรียกรอง	
ยุงทองรองตงทอวงรคน	ฟังเสียงถนตกกกของ	

มีชวากำยำกำพร้าว
เก็บผลหมากรากไม้
ชกมะเขือแดงกว้าหาไป

ตัดจากทับฉับไฉ
ลงใส่ตะกร้าใบใหญ่
เทียวในเขตพระอุทยาน

๑ ๖ คำ ๑ เพลงดัง

๐ มาถิง
ไต่ยีนเดี่ยวเหล่านงคราญ
ค้อยย่องไปมของดูเนียง
แดงเห็นอุษาทรมวย

ยังซังสระใหญ่ไพศาล
ตำราญเด่นหน้าข้าใจ
แอบเมียงเหมาระแสงไม้ใหญ่
แดงดูรทัยไม่วางคา

๑ ๕ คำ ๑

ลี้ลากระท่อมพิศดูโฉมงามทรมสวาท ผู้คาดเพียงเทพเดชา
๐ หดอันคืออรุรงคนางฟ้า สุดจะหาเทียมได้ในแดนดิน
งามพิศครตักขณาหาใครเหมือน คือดวงเดือนเด่นนวลชวนถวิล
งามเกศได้ภักดิ์นิทนิต งามขนงราวอินทร์ธนูทรง
งามโอษฐ์เชื่อมแดงแดงแดงดี เหมือนมุกหุดาบยามแย้ม
ยังประดังค์
งามปรางพ่างเพียงบุษบง พิศวงจำเรียมพืดนพินิจ
งามถันเทียมดวงดอกกมต กรกตคิดบี่ข้างประติษฐ์
เขวถมตัมทรงพระวงพิศ งามจริตงามธรรพจับใจ

๑ ๘ คำ ๑

เวศกรรม
๐ ขมพดางทางพระอชิวฐาน ไหว้เทพมหาศาลน้อยใหญ่

แม่บุญแต่ปางก่อนไซ้
 เมื่อนางประดับพบพุกศรี
 ขอให้ถมรูปแต่ร้างแปลงน

ได้เคยสัมผัสต้องครองกัน
 ขอให้นางนักรักเป็นแม่นมั่น
 เห็นพดณถึงรูปภายใน

๑ & คำ ๑

ร้าย
 ๐ พอเสด็จตั้งตยอราชฐาน
 พระจึงค่อยเดินเข้าไป
 วางตะกร้าดวงพดณทันใด
 ตามองจ้องอุษานารี

พอนงศราญจินจากสระใหญ่
 เผื้องค้อยทัญบุตร
 แคมได้บังคมก้มเกศ
 ยิงทอรัถโควโนนอดจันทร์

๑ & คำ ๑

ลมพัดซาบซาบ
 ๐ เมื่อนั้น
 ดูพระอินเส่นบคนน
 รุงรังดงหน่งอนาถา
 จ้องดูไม่หลบตาไป
 เห็นชะรอยเป็นเฝ้าเจ้านาย
 ข้าเดียงแต่ประดับพบตา
 โฉนหนอจึงแต่ร้างแปลงมา
 ผู้ชายใดไม่เคยจะนักรัก
 ฤจาจะเป็นบุพเพตนิภาต

โฉมนางอุษาต่างดวงรัก
 ก็พดณดูความปลาบใจ
 แต่ดวงตามิใช่ตาไฟ
 นมิใช่คนทรามคำซ้ำ
 แปลงกายเป็นคนอนาถา
 กัดยาเสี้ยวชานับบาดรัก
 ปรวารถนายอย่างไรใคร่ตระหนัก
 ชอบกถนักรานนกระไร
 เคยสัมผัสพาดชาก็อนกเป็นได้

ยังพิศยังคิดคองใจ

ยังไม่ลืมต้องครองกัน

ฯ ๑๐ คำ ๑

ร่าย ๑
๐ คิดพลางทางตั้งพระพิเตยง

คู่เคียงคู่ใจทุกตั้งตั้งรพรพ

พิงถามกิจจาตาคนน

แกมาจากไหนกันและชื่อไร

ฯ ๒ คำ ๑

๐ บคนน

พระพิเตยงประนมบังคมไหว้

แต่จรงกลานคด้อยถอยออกไป

ซักใช้ด้วยพด้นตามบัญชา

ฯ ๒ คำ ๑ เสรจ

๐ เมื่อนน

นางอุษาเยาวชอดเด่นหา

ฟังเรื่องแต่ปมเดามา

กัถยายังแห่งแคงใจ

คิดว่าท่าทางจะบีคความ

เพื่่อมให้ดูงามไปใหญ่

จึงไม่เฝ้าความจริงทุกตั้งไซ้

คงจะคิดรวไฉเมื่อเหมาะการ

คิดพลางทางตั้งพระพิเตยง

ให้รับเมียงแแต่หมากหน้าหวน

ไปให้แต่ปมอย่าได้นาน

ว่าประทานมาให้เป็นรางวัล

ค่อไปให้หมิ่นเก็บผูกญา

ทงมะเขือแดงกวางจิดตั้งร

ตั้งเขาไปที่ในฉงจันทน์

ตั้งนนความชชบจะคอบแทน

ฯ ๘ คำ ๑

๐ เมื่อนั้น

ซึนใจเหมือนไต้ อดมานแมน
 รุเคาฉาเจาหงดกษณ
 กงจะไต้ตมหวงทบงอร
 จงตอบนางพเอยงทรามอวย
 มอบกายถววยซัว

ซึนเด็นเปรมปรัดเด็น
 ดึงไต้แหวนรคานาวราภรณ์
 ผูกจิคคิครักตโมสร
 เหมือนอมรให้ทพยวาร
 ษาเจาตใจลงท
 แด่พระบคุรทุกเมื่อไป

๑ ๖ คำ ๑

๐ เมื่อนั้น

ฟังคำถันคัพทจบใจ
 แด่ครนจะพุดตอไป
 จงเสด็จขนทรงอวยต่อวรณ

นางอุษานาวรคิรไต้
 ทรามอวยยงรักตมคิรครน
 กระจากใจนิกอวยแก่ดาวสรรค
 จจรจัดคนเขาอวงใน

๑ ๔ คำ ๑ เชิด

๐ เมื่อนั้น

คงแคไต้พบอรทัย
 คำเข้าเฝ้าคะนงถึงนออง
 มารวาดถกลงคางอนดา
 ออย่าเตยจะตองใจต
 จำจะเขียนถาราลงนวดจันทร
 กิดพดวงทางหิบบมะเข็มา

ฝ่ายพระซึนเด็นเป็นใหญ่
 ฝันใฝ่ไม่เจ็นตักเวตา
 ไฉนจะไต้ครองเด็นหา
 แยมทาทรกตมคิรครน
 ทรวดครุดครวจทางถึงนางชวัญ
 ตรีายเห็นกนมช้านาน
 เด็อกหาผลใหญ่ไพศาล

เขาปดายเหล็กแหลมเข็ญจาร เป็นตำรถึงองค์อรัย

๑ ๘ คำ ๑

พราหมณ์

ดัดน้ำเต้า

ในลักษณะนั้นวานิจจาเอ่ย กระจิโรเดยหัดอกหมกใหม่

อกผ่าอวราวดุมรมไฟ

ทำไฉนจะพันไฟราญ

เดี่ยแรงเกิดมาเป็นนักรบ

เผ่าพงศ์ทรงภพมหาศาล

สู้กรากกรำดำบาศยากนาน

ยอมเป็นปมเป็นป่านเประอะไร

ได้เห็นแก้วประเสริฐเลิศชม

จะนิยมกัณฑ์กรวดกระจิโรได้

เคยพบสาวฟ้าสุธาธัย

ฤจาจะไม่ต้องชาวบัณฑิณ

โธ่แก้วแฉดอ้อมข้างจับจิต

จะใคร่ปดิตปดตมาดังถวิล

โธ่เอี่ยมสุดดัด่างฟ้าดิน

จะได้สัมตังจิตต์คณโต

๑ ๘ คำ ๑

ร่าย เสร็จเข็ญนถอนธรรบรจ

เขามะเข็ญไต่ตงตะกร้าใหญ่

หีบมะเข็ญแดงกวมมาหลายใบ

แซมใส่ให้พอดอกรการ

เคชระบุญบุพเพสันนิวาต

ขอให้นางนุชนาฏเห็นตำร

นวยได้ตะกร้ามีช้านาน

ไปยังราชฐานจอมบุรี

๑ ๔ คำ ๑ เชิด

๐ เมื่อนั้น

ความรักเริ่งรุ่มสุดฤดี
 นงนงอยู่ในฉากสุวรรณ
 พदैยงซาหตองทองปองไซรั
 ษณระนนพอเห็นนางทาธา
 ทุดวารีบมาจากผู้ชาย

ฝ่ายนางอุษามารศรี
 บ่มีความสุขสนุกใจ
 จะตรวดถันคเช่นเคยกหาไม้
 ค่างกนงนงไปไม่ได้บาย
 น้ำตะกร้าผักสดมากววย
 ว่าแต่ปนปลถววยพระชิตา

๑ ๖ คำ ๑ เจรจา

๐ รับตะกร้ามาทรงเพ่งพิศ

หียบผลมะเขือแดงกว
 พิศไปจึงเห็นอักษรดาร์
 นางอ่านดาร์ถันกระแต่ไซรั
 รุแนวว่าเป็นกษัตรา
 จึงหียบกระคาศมาพดณ

มิ่งมตรยหนักเป็นหนักหนา
 ชมเด่นปานว่าเป็นดอกไม้
 จารทิมะเขือผลใหญ่
 ชำนใจส้มครรักกรัน
 แดรงแปดงกายามาคุชฉัญ
 นวดจันทรเขยนคอบดารา

๑ ๖ คำ ๑

ทองย่อน ในตักษณนนจนาประหลาด เป็นเชอชาตินกรบถนถกธา
 ๐ เหตุไฉนย่อท้อธรรวา
 เห็นแก้วแววฉบที่จับจิต
 เมื่อไม่เออชมจะได้ยังไรมี
 ฤจาจะถ่าแต่เพียงวาที่
 โยไม่กิดอจาเออมีให้ถึงที่
 อนมณฤจาจะโดดไปถึงมีช

อันของสูงแม่ป่องคองจิต
มิใช่ของตลาดท้อจ้อช้อ
ไม่คิดด้อยมั่งคองคอกไม้ร่วง

ดูแต่ภูมิวันเทียบวันค่อม

ถ้าไม่คิดมันไปจะได้ฤา
ฤาแย่งยอด้้อได้โดยไม่ยอม
คงชวดคองบุปผชาติ
ณะอาดหอม

จึงได้ยอมอบกถันสุมาต์

๑ ๘ คำ ๑

ร้าย เวียนเดรัจฉาดารนนี้ต่อได้ ที่ในผ้าห่อคำพระศรี
๐ ตรีตั้งท่าถ่านารี เขาหมากนไปประทานเป็นรางวัล

๑ ๒ คำ ๑ เสร็จ

๐ บคนน ทาดับงคมถ้าวัดวรศักดิ์
รับชอกไปจากคำหนักจนทน ไปตามตั้งนนมทนนาน

๑ ๒ คำ ๑ ชุบ

๐ เมื่อนั้น ฝ่ายพระชินเด็นได้รับสาร
อ่านคำโดมยงนงคราญ แต้นจะหวนจับจิตคิดวิญญา
ไคร่ครองมองเห็นในสารศรี รุกนางแนเส่นหา
ชอกหนึ่งเหมือนขมรรคา ให้กถาคะบงถึงนาง
นังครองมองท่าเข้าหานอง จำจะต้องข้ามเครื่องกตขวาง
ทอชองคตงนอนกิตพดาง ได้ทางยามต้นแดงตะวัน

๑ ๖ คำ ๑

สร้อยเพลง ไช้ว่าดวงใจอยู่ไกลดิบ เหล็ดอะหิบบมาชมภิมยต์นัค
 ๐ เหมือนดวงดาวจาวๆอยู่ไกลครัน ชิดสัตว์รักสุดเข่อมมาเชยชม
 เตี้ยแรงชื่อชานาวรี ไช้ไม่มีเทวามาอุมดม
 ปล่อยให้หนึ่งพุ่มฟลอกกรม ร้อนระบมอนาดจรชาติใจ
 รตใดไม่เหมือนรดรัก หวานนักรหวานใดจะเปรียบได้
 แค่มิได้เชยชมตมใจ ชมใดไม่เทียบเปรียบปาน
 อ่าองค์เทวดารักษ์ ทรงฤทธชัศกคตมหาคาด
 ช่วยตลใจให้ชุกช้วนัค เตี้ยวชานรักบางอย่างชาน

๑ ๘ คำ ๑

ร้าย เมื่อนน ฝ่ายชินเด่นเรื่องศรี
 ๐ แผลงอยู่ในส่วนมาด ได้ยินนางพาทังคอบไป

๑ ๒ คำ ๑

คลื่นกระทบฝั่ง อ่าดาวดูรางค่างสัตว์รัก เดอสัตว์หาที่เปรียบมิได้
 ๐ จะวอนอมรมแนโย เห็นไม่จำเป็นเช่นนั้น
 เขางมาตย์เมียบานบญชรมาศ์ แต่งพิตาดกกระจ่างกตางสัตว์รัก
 แต่งนางสว่างไกวัด ยิ่งกว่าแต่งจันทรเมื่อนนเพญ
 อ่าองค์กษัตริณดานกเนตร แต้นวิเศษเจ้าเฮยไม่เคยเห็น

รักพามาได้ไม่ต่ำเคย
ชอดเป็นชอญุคยาใจ
เหมือนเดินทางมากดวงถนถนถน
มาได้เห็นถ้ำธารนทีได้
แม่แต่เพียงฟังเสียงกเย็นใจ
เหนื่อยเท่าใดหายเหนื่อยเมื่อยตา

๑ ๘ คำ ๑

ร้าย ^๕ ^๕
๐) เมื่อนน โดมนางแห่งน้อยเตนหา
ได้ฟังคำตอบวาจา
ก็ยั่ววুবอบปตามใจ
จึงถามว่าไฉนโยมบังอาจ
เข้ามาได้ในราชวังใหญ่
ไม่รักถักถักวค้ายฤาอย่างไร
จึงรีบถนไปเดี่ยดบพด้น

๑ ๘ คำ ๑

๐) ^๕ ^๕ เมื่อนน
อินกระต่ายนิยมชมจันทร์
จะเหินเหินไปไม่มีเตย
เมื่อยังชมไม่หน้ารำใจ
จะหัดกไปไม่ได้ตะแม่เอ๋ย
คงจะเพ่งพิศโฉมประโดมเขย
พอเดบยมันผ่อนร้อนวิญญา
อ้าดวงดอกฟ้าสุธาธัย
ทุกคืนวันนั้น ไม้เตนหา
อันไฟกามตามรุ่มตุ่มอุรา
บ่ได้มีเจดาม่อนดง
ยามนอนนอนหลับไม้ถนิต
ผ่นเห็นมิ่งมิตกรพิศวง
ปรานีพทน้อยเถิดอนงค์
เดี่ยแรงจงจิตไว้ใคร่ครอง

๑ ๘ คำ ๑

๐ เมื่อนั้น

แต่นตมัครรักใคร่ปรองดอง
 เหลือบเห็นดีไบท์ในหิ้ง
 หาดายฉันทาก ๆ มากมี
 หยิบเข้ามาคอกันหาดายฉันท
 จึงผูกชายหนึ่งหนแน่นไว้

๐ เมื่อนั้น

เขาใจอุบายแห่งบงอร
 ดวยชายดีไบคิงดู
 จึงคอยด่าคอยขบขันด้วยดี

๐ เมื่อนั้น

เห็นโฉมจีนเด่นสง่ากรัน
 แต่เดิมเมื่อพบประดัมตา
 มีรูปร่างประเสริฐเลิศดกษณ
 จึงถามว่าท่านเป็นเทอฤทธ
 มีชื่อเหตุมถกตกใด

โฉมอุษานารีไม่มีต้อง
 ไคร่ตรองดูท่าหาที่
 วางบนพานทองผ่องศรี
 มารศรีเห็นเหมาะเจาะใจ
 คະเนพองถึงพันคืนได้
 อักชายหนึ่ง โยนไปนอกบญช

๑ ๖ คำ ๑

ยุพราชชาติเชือบดศรี
 เหมือนอมรให้ทิพย์วารี
 เห็นคิงแน่นอยู่ใต้
 เขาไปสู่อำนาจหนักจันทน์

๑ ๔ คำ ๑ เชิดฉิ่ง

นางอุษานารีมีขวัญ
 นงนพินิจพิศพิศศรี
 กรูว่าปรากฏชยศักดิ์
 ยิ่งพิศยิ่งรักจับใจ
 ถึงสถลคิวิมานชั้นไหน
 จึงได้จำแดงแปลงมา

๑ ๖ คำ ๑

๐ เมื่อนน	ฝ่ายพระชินเดินมรรจงฟ้า
ตั้งเกดถอยทวนตา	เห็นทาทกรถัมศกรกน
จรงนบนเคียงเคียงข้าง	พิศพดางประโตมรับขวัญ
ชมงามทราวมตั้งฉนวนอดจันทร์	แถวพดณเผยพจนร์จนา

๑ ๔ คำ ๑

ชาตรี โฉมเกิด	ถ้าเกิดตายถักษณเดชา
นางค้อชาวอ่าวรรคชนฟ้า	ตุ้ตหาเป็รียบได้ ในแดนดิน
คตพนเบนเชอภษศรย	ทราภณตเถยรคินของปองถัด
รูชาวราวเรืองโฉมยุพิน	จรงจากถนเวียงวงคงใจมา
เสแต่รงจำแดงแดงกาย	เป็นนายแแต่่นปมอนาภา
ทองเพอศพกศรถกชณา	แห่งมิ่งมิตรวนิดาयाใจ
คตพบุญตได้แต่เห็น	ควัน้องยามเด่นในสระใหญ่
พอโฉมกระทบตาไซรั	คองใจจอดจ้อยู่ท้น้อง
เห็นชระรอยบุพพถันนิจาต์	เคยถ่มพาดภีรมยถ่มถ้อง
เทวดาคตจิดให้กิดปอง	ฝากชีวิตทนของจนวันตาย

๑ ๓๐ คำ ๑

ว่าช เมื่อนน	จรงนางอุษาโฉมฉาย
พ้งแต่ถ้สะเทินเม็นชาย	ชยับกายให้ห่างแต่ถ้คอบไป

กัมพกตฺรไมคอบจจา
 เดอชชนแดงเรอกเหอพกตฺร

นยนาชาเออชคฺทรวงกต
 นงตกษณนงนงไมคิงกาย

๑ ๕ คำ ๑

บุลิ่ง ^๕เมอนน
 นิ่งแนบแอบชิตตนิทกาย
 คอยกางกตระกของประคององค์
 นางจะถอยกคอยเหนียวไฉ
 ต้องตนิทชิตชมดมค
 คางองค์เกษมเปรมปรัด

ฝ่ายพระชินเด็นภาต่าย
 ฐว่าโณมฉายนนพอใจ
 กอตองนงค์นารีศรีได้
 คุมพิศอทยด้วยยนิต
 เริงชูเริงชมดมค
 ในทหองสูววรรณชั้นใน

๑ ๖ คำ ๑ โดมแก้วตระนอน

ร้าย ^๕มาจะกต่าวบทไป
 อยู่วงกุ่มศรีวไชย
 ดวยวาชนหลงนนประชวร
 เพื่จะไตกตบมามีชานาน
 คิตพตางทางมับญชา
 จงไปไตรตริงษควยบริบรค
 นแนหนงตอจงตอไป

ถึงพระยาอ้งแก้วผู้ใหญ่
 นงนคกรกไครถึงเหตุการณ
 คดรองคัยพราษจะทรบถาร
 ชวยกิบาดบำรุงกรุงรัตน
 ตูราหมันจงผู้ทรงตชัย
 เชิญหน่อกษศรียคินมา
 อย่านอนใจเลยจะเดี่ยท่า

การนวดจนหนักอย่าชักช้า

ไปถึงยุพราชายานานวัน

๗ ๗ คำ ๗

๐ บदन

รับตำราฉบับฉบับพัน
เรียกมาตวัดมลิเทา
ชนชริจากศรวิไชย

หมื่นจงภักตคนชยัน

จรจัดออกนอกวงใน
เอาเครื่องชานผูกเข้าหาช้าไม่
มุ่งไปไตรครังษพารา

๗ ๔ คำ ๗ เขต

๐ ครนถทพกจตุรงค์

ไม่เห็นของคัยพราชา
เที่ยวเดินเที่ยวคนจนประดับ
จงแจ้งเหตุการณทอไป

หมื่นจงให้นกกงชา

เห็นแต่เหล่าเตนาแน่นไป
พบอินทรเศษะฐใหญ่
ตามททานฐใหญ่ไซ้มา

๗ ๔ คำ ๗ เจริจา

๐ ได้ทราบข่าวคราวถนัด

จึงชวนขุนคำวจมิได้ช้า

หมื่นจงยหนดเป็นหนักหนา

ดัดไปยังอุทยาน

๗ ๒ คำ ๗ เขต

๐ ครนถชงทบทพก

จึงถวายจดหมายแถดงการณ

เข้าไปเฝ้าทรงศักคไฟศาล

แห่งมนเทียรบาดกุตมา

๗ ๒ คำ ๗

๐ เมื่อนน

ทรงอ่านทราบตำราผู้มีมา
จริงอยู่บดินทาดังคิด
แคว้นกรุงศรีอยุธยา
อันจะปลดปล่อยประเดเลย
จำจะรับกตบขันฐาน
จำเราจะบอกแก่เมียขจัญญ์
จงหยับมะเขือที่เตรียมไว้
เขียนแต่รั้งจันมะเขือแดงกวา
ฝากคนเฝ้าต้อนมาตี

คีรีราชโอรสยศตั้ง่า
คิดถึงพระบิดาทรงธรรม์
จ้อจิตคิดชมตำราตั้งวรศักดิ์
คุณอนันตเหลืออดนพพันทวี
เพิกเฉยค้อไปไม่ค่อวาท
ไม่รอรับหักใจไป
บ่ยังกันความมืดใจได้
ได้ตายอักษรมิชาติ
ได้ตระกร้าเช่นเคยแต่ก่อน
ไปถวายพระบุตรีเช่นเคยมา

๑ ๓๐ คำ ๑ เจริญ

สามเส้า แดงจิงแดงองค์ทรงเครื่อง อร่ามเรืองดังเทพเสชา
๐ จักรพรรดิทศกิดักขณา มายังโยธาพาดกร

๑ ๒ คำ ๑ พระยาเดิน

กระบองขันทรงรถสูงวรรณอันโสภาส งามพิลาตราชวามทรงศร
๐ ให้ยกพดแต่หน้าเตนตอน คั่นต้นครศรีวิไชย

๑ ๒ คำ ๑ เข็ด

๑) ครวตีปรัภษามหาราชครู ผู้รอบรู้อวิชาน้อยใหญ่
ตามทัมเหตุคนไชวี จะควรทำฉันใดให้เหมาะการ

๑ ๒ คำ ๑

—เจรจา—

ท้าวไตรตรังษี—นี่แนมหาราชครู บคนกุมความเดือด
ร้อนเป็นอย่างยิ่ง เพราะลูกหญิงของกุนั้นถามเท่าใดไม่ยอมให้
การ กุชั๊กถามนางพิเตยงนงกราณญแต่ข้าหลวงทงปองหมคกไม่
ได้ความปรากฏเป็นประโยชน์อันใดนักหนา คงได้ความแต่เพียง
ความผู้นำมาเชือผลใหญ่มาให้ดูกกุ อยู่มาได้ไม่ช้าเจ้าอุษากัทรง
ครรวตี คณานางต่างโจษกันว่าเป็นการอัครจริยนัก เคยกล่าว
คือไปว่า เทวดารักรักษบัณดาดีให้กุมารมาเกิด แล้วโหรดูดวง
ชะตากัว่าเป็นผู้ประเสริฐเด็ศบุรุษรัตน พยากธณัจจะเป็นพระยา
มหาภษตรียทรงอาญาพอนยิ่งใหญ่ กับคนทัวโลนจะไดรู้จ่าใคร
เป็นบิดาแห่งกุมาร ราชครูเป็นผู้ชำนาญชำนาญรอบรูในใครเพท
มีปัญญาอย่างวิเศษกว่าใคร ๆ จะเห็นควรทำฉันใดจึงจะไดรู้พอ
แห่งหลานชาย ขอจงได้แถลงแจ้งอุบายให้เราฟังบ้างดีกั

พระมหาราชครู— ขอเดชะพระบารมีปกเกล้าปกกระ-

หม่อม ข้าพระองค์ นย้อมจระเมจจวงกรภกดี ขอพระราชทาน
 กราบบังคมทูลพระกรุณาขานบัพัญญาอันน้อย แม่พลองพลาตขาด
 เกินก้อยขอพระราชทานอภัย ขอพระองค์ผู้ทรงไผ่ทรงมีพระราช
 บัพัญญา ให้บ้างประกาศบรรดาถูกเจ้าถูกขุนและประชาชนและ
 ท้าวพระยาตามนครราชผู้ประกาศเมืองไกลเคียงขันธ์ ให้มาจง
 พร้อมกันภายในปดายมีหน้า ให้มีขลุ่ยโขนกลีตม่อมาพร้อม
 พรัง ให้มาเฉพาะหน้าพระที่นั่งจงดีตาม แดงจึงให้อมพระกุมาร
 ออกมาสู่ตม่อมาคนั้น ขอให้พระองค์ทรงธรรมทรงตั้งดีคยาธิษ
 ฐาน ว่าถ้าแม่พระกุมารเป็นโอรสแห่งผู้ใด จงรับของของผู้นั้น
 ไซ้ไรไปเดวยให้ปรากฏ ตั้งนพระองค์ทรงยศก็จะทรงทราบตัวผู้
 เป็นมีศุรงค์ ค่อนั้นไปก็สุดแต่พระประสงค์พระผ่านเกล้า ศอรัม
 ศอรัมสุดแท้แต่จะโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ ฯ

ราช ๕ ๕
 ๐) เมื่อนั้น

องค์พระราชามหาศาล

ฟังพรหมณ์บัพัญญาวิชาชาญ

ภูบาตเห็นชอบด้วยพด้น

จึงมีบรรพหารชานใจ

ตุรามหาดไทยคนอัยน

จงเร่งบ้างร้องทอวกน

ทุกตั้งอันเล็วจักรพด้นใจ

๐ บดินน พระยามหาดไทยผู้ใหญ่
ก็มกราบพระองค์ทรงไมท ออกไปจากห้องพระโรงชาร

๑ ๒ คำ ๑ เต็มขอ

๐ ถึงศาลาดูกษนจึงตั้ง ทุกตั้งต้นตั้งพระบรรหาร
จัดแบ่งแต่งพวกพนักงาน บำรุงห้องทอستانด้วยพลัน

๑ ๒ คำ ๑ เสรจจา

๐ บดินน ฝ่ายราชบุรุษคนขยัน
รับบัญชาพระยาครานน ก็ต่างคนแยกกันรับไป

๑ ๒ คำ ๑ เสร็จ

(คราวนี้ภรรยาของพระยาดำนนครราช ยกไปใคร่ครวญ
หน้าพาทย์ต่างๆ ตามภาษา เต็มเอาแต่ที่พอจะเชื่อได้ว่าไปมา
ถึงกันได้ในสมัยนั้น ภาระบงออกเป็นลำดับคือ ๑. ญี่ปุ่น
๒. จีน ๓. ขวา ๔. ญวน ๕. ขอม ๖. นครศรีธรรมราช
๗. ม่าน (พม่า) ๘. ฉานนาไทย เมื่อภาระบงออกครบแล้ว
หน้าพาทย์ เสร็จเดินภาระบงพร้อมกันรอบ ๑ แล้วหายเข้าโรง)

๐ ช้ำ เมื่อนน ฝ่ายพระชินเสนเป็นใหญ่
ตงแตกตบชานศรีวิไชย รับใช้สมเด็จพระบิดา

ช่วยประกาศนักราชการบ้านเมือง เกียรติกระเดื่องคนรักเป็น
 นักรหา
 เมื่อยามว่างราชกิจจจา จึงได้มีเวลาคำนึงใน

๑ ๘ คำ ๑

พระยาโศก เอนองค์ดงเห็นอพระแท่นมาศ ยุพราชไปได้หัดบ่โหด
 ๐ พุ่มฟลอกผ่าจราวไฟ ก็ดั่งขรทัยผู้ขจรวิภ
 โอ้อาปานฉะนเจ้าเนชชอน จะเรารอนไว้ดูขเป็นทกรทนก
 เหมือนผองแกดงตะเถยไม่เซยพกคร เหมือนแต่รงทงนงดกษณ
 ไม่ไยดี

เจ้าจะไต่กถึงผอผู้คัวห่าง โอนางนวดตะของจะหมองศรี
 ยามไต่กวิโยคในบศน ฤาจะมีใครช่วยปลดอบนั้ง
 ไต่กรรมทำได้ในปางก่อน กรรมมารอนรักร้างห่างห้อง
 พระเผ้าตริกใครไฝ่บอง จนแสงทองผ่องผ่านภาดัย

๑ ๘ คำ ๑

๐ ร่าย จึงถูกจากแท่นสูงวรรณบรรจง ไตรจตรงดั่งตะของผ่องใส
 ทรงเคว็องเรื่องศรีมณมัย เต้คจไปพระโรงรัตนา

๑ ๒ คำ ๑ เต็มขอ

การะเวก ๐ พรังพร้อมเหตาดังกล่าวมาคย บังคมบาทแวดด้อมอยู่

พร้อมหน้า

๑	๑
๒	๒
๓	๓
๔	๔
๕	๕
๖	๖
๗	๗
๘	๘
๙	๙
๑๐	๑๐

๑ ๖ คำ ๑

—เวรจา—

ขุนอินทรเดชะ— ขอเดชะพระบารมีปกเกล้าปกกระหม่อม ด้วยมีข่าวบ้างประกาศมาจากนครใดครั้งหนึ่ง ถึงท้าวพระยาตามนครราชให้รู้ทั่วกัน ด้วยขุนหอกคำผู้ทรงชันชัใดครั้งหนึ่ง มีพระราชชนิตดาอันธมภพแต่พระบิดาท่าน แต่ใครเป็นบิดาพระกุมารหาปรากฏไม่ ขุนหอกคำของกันนไชรี จึงให้บ้างประกาศ ขอเชิญท้าวพระยาตามนครราชไปพร้อมกัน ชุมชุม ณ วังแห่งขุนนภายในกำหนดดังนี้ และต่างองค์ต่างให้มิชชโยชนา ถอดคิดมือไปในเวลาเข้าไปยังหน้าท่ง ขุนหอกคำเขอจึงจะคงตั้งยาศิษฐาน แม้ใครเป็นบิดากุมารผู้ใด ขอให้กุมารรับ

โกชนาจากมือนนน แดงจจะจัดให้ครองกันกับพระบุตร จะ
 จัดแจงแต่งมรดกพิชโดยถัดจน ควรมิดควรสุดแท้แต่จะทรงพระ
 กรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ ฯ
 ๐ ราช เมื่อนน ศิริราช โอรสยศตั้ง่า
 ได้ฟังก็เปรมปรีดา จึงมีบัญชาตั้งไป
 เหยยขุนคำรจจตัวดี จงตั้งเกณฑ์โยชทัพใหญ่
 กูจะดาพระบิดาทรงไชย ภายใต้น้ำวันจะพด้นจร
 กูจะรบยกไปใครตรงษ์ เพื่อดึงทันเขาดไม้ดร์
 ไม่ช้าจะกลับคืนนคร พาบังอรธูกท้าวหนมา
 เจ้าจงเตรียมคั้งศรอาวุธ ดำหรับการยุทธ์แกดจกตั้ง่า
 อย่งไร ๆ จะรับนางมา ถึงแม่ต้องรบรากับกัน

๑ ๘ คำ ๑

๐ บัดนน ขุนอินทรเคระคนขย้น
 อภิจากหน้าบาทงตั้ง พระทรงจธรรม ออกไปเกณฑ์พด้นขตาม
 บัญชา

๑ ๒ คำ ๑ เต็มอ (ตั้งเกณฑ์ทัพตามตมควร)

๐ เมื่อนน องคพระชินเด็นมุงฟ้า
 ครนจจนศุกฤกษเวดา เสด็จจมาทตั้งรงชดชาร

๑ ๒ คำ ๑ เต็มอ

๑๐	ชมตลาด ไซ่ที่ชวราซากระเซ็น	หยาดเย็นทวของคตังต้นนาน
	เสด็จตรงทรงคู่คนขับม้าย	ผัดพกดรัมของปานคศิธร
	ถ้อยทรงถ่มบเพลาเพราะพิลาต	เชิงมาคเคียมไฮตโมตร
	เขียนทองผ่องภูมิตาภรณ์	ฉดองของคตวรรษ่วงตุ้จวรรณ
	ทรงตั้งวาดฝั่งเพชรเก็จดวง	คาบที่พยับทรวงดวงกุดัน
	ข้ามรงค์เวียนทองผ่องพรรณ	นวรคณจัตถรรพพรรณราย
	ทรงชฎารัตนาตง่าตุต	ผ่องผุดแพรวเพริศเกิดฉาย
	กุมพระแสงคักคตทรงพงค์นารายณ์	เขื่องกรายไปยงทตงทพ

๑ ๘ คำ ๑ เต็มขอ แดงจักรวณนอก

๑๑	แขกบรเทศ ใคคตาพหตพดยุทซ์	อตุตตุโห้รของกองค์พท์
	งามถ้วนชงทิวปติจระยับ	จิงยทพเจ้าตุ้พนารัญญ

๑ ๒ คำ ๑ เข็ด

๑๒	ร้าย เมื่อนน	พระองค์ทรงพิภพภูมิตรรก
	ครนรุ่งแจ่งแสงทองผ่องพรรณ	ทรงขรมไปตรงเสด็จตราญ
	แต่งองค์ทรงเครื่องเรืองจรัส	ตมพงค์องค์กษศรยไพศาล
	กุมพระแสงกอบแก้วแกมกาญจน์	ออกจากราชฐานฉวีโน

๑ ๔ คำ ๑ เต็มขอ

๑ ประทับแท่นแผ่นผาศีดาอาถ้ง หน้าปราสาทได้ร่มไม้ใหญ่
 ท้าวพระยาตำมคนนไชร์ คอยเฝ้าท้าวไทยอยู่พร้อมกัน
 เรอจิงครตให้เชิญพระนัตดา ออกมาที่ประชุมเสด็จสรรพ
 จิงจุตเทียบเงินทองของพรณ ทรงธรรมตงดีคยณบัตใจ

๑ ๔ คำ ๑

ฝั่งทอง	เจ้าแต่ท้าวสุรารุทช	ผู้สถิตนิมานน้อยใหญ่
๑	ทเวดวาทรักษาแนวไพร	ทงอยู่ ในถาวรระหารทรง
	เทพมมืหัทธฤทชเศช	เด่งเนตรรูได้ตงประตงค
	ฟังรทวทศจิดจางง	ขอจงช่วยแก้ความตงกา
	ควยบุครขามชงโฮรต	งามงคศุภตกษณคักตงงา
	แต่ถ้วนคยผู้เป็นภตดา	มิได้ปรากฏชคณนัตตน
	บดินขอทเวดสุรารักษ	จงช่วยประจักษได้ตงทน
	จงช่วยแถดงแจงยุบต	ใครเป็นผัจนฤมตมิงตดา
	ขอจงตตจิดกุมารไชร์	ให้ชพอพหหมคกงชา
	ขอกุมารจงรับโภชนา	แต่จากมือบิตาของค

๑ ๓๐ คำ ๑

๑	แต่วครตตงนางนมอมนัตดา	เซตชคหน้าคนจงทง
	คอยทอคพระเนครตงเกตค	เพือรวอแห่งตดาयाใ

เห็นทุกคนชุกโภชนาหาร
ยังคืองประหลาดหลาดกฤตย์

แต่กุมารจะรับก็หาไม่
หัดานบรับของใครเลยตั้งกราย

๑ & คำ ๑ เจริจา

๐ เมื่อนน

แต่แต่งจำแดงแปลงกาย
มอถอชาวเขนอยุกอนหง
แหวกผู่แหวกคนชนมา

ฝ่ายพระอินเด่นฤาถ้าย

เป็นนายแต่ปมเข้ามา
จงเชษฐมอถอธา
ยนกอนรญญาให้กุมาร

๑ & คำ ๑ เชิดดัง แดงเพลิงเรื่อ

๐ เมื่อนน

ครินเห็นนคตายชดกุมาร
เดี่ยใจมตหนานยนตามด
พอกอชยเหือดหายวายเป็นตม
ร้องศวาดเรยกราชบุตร
ม่งนอปรยนกระไร
คุดกเจยงใหม่คักก
อชายขปมเหยนราก็ไม่ยอกดู
คคค ๆ กแต่้นแต่้นคัง
แต่เป็นเวรเป็นกรรมจะทำไย

ท่านท้าวใครตรงข่มมหาศาล
รบชาวเขนพนพานเนนหม
มหาดเล็กต้องคนค้องนวดห่ม
แสดแต่่นปมกขุดใจ
เขยอหญิงกาดมนอยุโหน
ไต่หิ้วออกไปจากเมื่องกู
ช่างตอปรกอายธรานาษคดู
ยังเดนมชกบมนอจญวโร
จะใครดั่งผลาญชพคกษย
ไปเกิดไปกบผวอชวด

๑ ๓๐ คำ ๑

๑ เมื่อนั้น

เมื่อพระพ่อท่านไม่โยค
ถึงแม่พอบบได้ไปจากน
คนเหต่านใจเงาไม่เข้าใจ
แต่ทแต่ไม่แพแก่ผู้ใด
ญาติใครกจะทำทำสงคราม
แต่พอพคือนทเถร
ถันพวกพคหาวญชาญก้าตั้ง

แต่แม่ไปปตอบประ โดมนาง โฉมศรี

จะคงอยู่ชานท่านทำไม
พจะสร้างชานใหม่กได้
เพราะเห็นรูปพี่ไซรัศูเดวทราม
พี่ไม่เดวกว่าใคร ในแดนสาม
พี่ไมรอให้ถามถึงสามครั้ง
เหมือนนมตโยชจะพรอมพรัง
เหมือนดังพระสมุทรองมา

๑ ๘ คำ ๑

๑ เมื่อนั้น

ร้องว่าเหมือนชายคนขอหึงการ
มึงขอตอทรฤทธช้ามมาก
เขาเกิดกนจะตองใจ
มึงจงคือนทเถร
แม้นมตพดไกรโคตถักคว
ถ้าแม่ไม่สั่งมดปากว่า
ญาติมึงรักคอกถวคาย

ใครตรงซงแค้นเป็นหนักหนา
มึงจะคุดหมนธาฤฎว่าไร
กถจจะตแต่ปากชายชาติไพร
เพชให้ โธกาตมึงแกตอ
ศูทโตเห็นตชอ
หวจจะคงตคตถาย
กูจะไวชอานนอย่าหมาย
จงยอมกายรับผิดเสียโดยต

๑ ๘ คำ ๑

แม่เราปรารถนามาต่อศักดิ์   คงจะได้บุรีในอึดใจ
 แต่ท่านเป็นบิดรungsk์แม่หงดกษณ เราจะทำกัญญาท่านหาควรไม่
 บัดนี้เราจะขอตาไป   เพราะท่านได้แต่จะอยู่ดไม่ด
 ตรังพดางทางชวณอุษาเคยง   พดียงอุมกุมารพค้ำดศรั
 ขอถจากพระถานรจ   จรตรมจากเวยงไชย

๑ ๘ คำ ๑ เพลง

๐ ครนถงชงกถงทอชหาญ   จงเรียกตั้งกถากาญจนมองได้
 ใหนางฉนทรวงอเอียมอุไร   กบักุมารนไนชไรไปดอชกน
 ถ้วนพระอชคชนทรวงรราช   แถวตั้งใหยาครพดชนช
 รับเตินผ่านบ้ำพนาฉน   ตั้งฉนทศรัวไชยฉน

๑ ๔ คำ ๑ เซ็ด

๐ จบบริบูรณ์ ๐

પ્ર:માતૃસંગાંકિત

พระบรมราชประวัติ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖

พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ พระเจ้าแผ่นดินแห่งประเทศไทย ทรงพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๓ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๒๔
ในกรุงเทพมหานคร เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ และสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี
เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๓๗ ได้มีพระบรมราช
โองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นสมเด็จพระโอรสาธิราช
เสด็จขึ้นเถลิงถอยราชสมบัติ ณ วันที่ ๒๓ ตุลาคม พุทธศักราช
๒๔๕๓ ทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพบกและเรือแห่งประเทศไทย,
นายพลเอกกิตติมศักดิ์ แห่งกองทัพบกอังกฤษ, ราชาธิบดีแห่ง
เครื่องราชอิสริยาภรณ์มหาจักรีบรมราชวงศ์, เสด็จคบตี เครื่อง
ราชอิสริยาภรณ์ชั้นมกุฎ ราชาธิบดี, ฯลฯ สมชายิกแห่งเครื่อง
ราชอิสริยาภรณ์ โกดเค้น พรีต (๘เบญจ), สมชายิกแห่งเครื่อง
ราชอิสริยาภรณ์ เฮเดแพลนท์, สมชายิกแห่งเครื่องราชอิสริยาภรณ์

เดียวกันเองได้เสด็จไปประจำหน่วยทหารภูเขาคี ๖ ค่ายฝึก
 ทหารปืนใหญ่ ณ ดาร์ทมัว โกลด์ฮ็อกแฮมตัน เดวอน ต่อมา
 อีกหนึ่งเดือน จึงเสด็จเข้าทรงศึกษาในโรงเรียน School of
 Musketry ที่ไฮร์ และได้รับประกาศนียบัตรพิเศษออกเป็นนาย
 ทหาร

วิชาชั้นมหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๔๕๓ ทรงเป็นนิสิตมหาวิทยาลัยออกด์ฟอร์ด ประ
 ทับดำนัก ณ หอวิทยาลัยไครสต์เชิร์ช ทรงศึกษาประวัติศาสตร์
 และกฎหมาย ขณะทรงศึกษา ณ มหาวิทยาลัยนี้ ได้ทรง
 นิพนธ์หนังสือสงครามฉบับราชสมบัติ ไปแดนดี ใน ภาษา อังกฤษ
 และทรงดำรงพระยศ เป็นนายสิบ แห่งกอง ทหารม้า Oxfordshire
 Yeomanry Hussars.

เสด็จประพาสนานาประเทศ

พ.ศ. ๒๔๕๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 เสด็จประพาสยุโรป สมเด็จพระยุพราชก็ได้ โดยเสด็จประพาสยัง
 ถิ่นต่างของประเทศต่าง ๆ ในยุโรปโดยเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว

พระองค์ได้เสด็จประพาสเยี่ยมเยียนประมุขและเจ้านายแห่งประเทศ
 บนภาคพื้นยุโรป เกือบทุก ประเทศ และได้เสด็จ ประพาส ประเทศ
 อียิปต์ อเมริกาและญี่ปุ่น ก่อนกลับประเทศไทย เมื่อยังประทับ
 อยู่ในยุโรปก็ได้เสด็จในงานสำคัญต่าง ๆ เช่นพระราชพิธีสมโภช
 ราชนมัสการครบ ๗๐ ปี (เพชรราชิมงคล) ของควีนวิกตอเรีย งาน
 พระศพควีนหลุยซาแห่งเดนมาร์ก งานพระศพควีนวิกตอเรีย
 งานราชาภิเษกพระเจ้าแผ่นดินเดนมาร์ก และงานบรมราชาภิเษก
 พระเจ้าเอ็ดเวิร์ดเป็นต้น

ทรงผนวช

สมเด็จพระยุพราชเสด็จกลับถึงประเทศไทย เมื่อ พ.ศ.
 ๒๔๔๐ รัชชน พ.ศ. ๒๔๔๗ ทรงผนวชและประทับศึกษาพระ
 ธรรมวินัยอยู่ ณ วัดบวรนิเวศวิหารจนตลอดพรรษา จึงทรงดา
 ผนวช

พระราชวังสราญรมย์

ที่ประทับของสมเด็จพระยุพราชในพระนคร คือพระราชวัง
 สราญรมย์ อันทรงใช้เป็นสถานที่ก่อสร้างนิคมธรรมเนียมใหม่

และเป็นศูนย์กลางแห่งการเคลื่อนไหวแบบใหม่ทั้งหลาย ทรงตั้ง
 “ทอบัญญัติโมธ” ออกหนังสือพิมพ์ทอบัญญัติ ทรงนพนช
 บทความ เห็น เกี่ยวกับ การส่งเสริมให้ชาติ ประเทศ ก้าวหน้า ด้วย
 พระองค์เอง ทั้งในหนังสือพิมพ์อังกฤษและไทย ในนามปากกา
 “อควพาหุ” ทรงตั้งสมาคมละครดัมครเตนชนทวงศราญรมย์ มี
 โรงละครเล็ก ๆ สำหรับแสดง และทรงดำรงตำแหน่งจเรทหารบก
 และนายพันเอกทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ ทรงเป็นนายกหอ
 ตมุดวชิรญาณ และเป็นนายกกรรมการแสดงพิพิธภัณฑท์ ทรง
 พระอุทิศชำระ เด็ดขาดประพาสสถานที่ ต่าง ๆ ภายใน ประเทศ อันเป็น
 แหล่งสำคัญในทางโบราณคดี ดังเป็นผลให้ทรงพระราชนิพนช
 หนังสือเรื่อง “เที่ยวเมืองพระร่วง” จน ภายหลังที่เสด็จประ-
 พาสหัวเมืองฝ่ายเหนือ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐

เหตุการณ์และความเจริญในรัชสมัย

ในระหว่างรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ใน
 รัชกาลที่ ๖ นั้น พระองค์ได้ทรงทำนุบำรุงบ้านเมืองให้เจริญรุ่ง
 เรืองทั้งทางการศึกษา, การเศรษฐกิจ, การคมนาคม, การ
 ปกครอง, ตำราวรรณคดี, คีตกรรม, คำสอน, การทหาร,
 ศิลป, และฐานะของประเทศ

ในด้านการศึกษา ได้ทรงจัดตั้งโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ คือโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัยบดินทร์ ทรงออกพระราชบัญญัติประถมศึกษา พระราชทานกำเนิดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และทรงขยายกิจการมหาวิทยาลัยนันทาลัย

ในด้านการเศรษฐกิจ ได้ทรงจัดตั้งคณะกรรมการสำรวจโลกทรัพย์ของประเทศ กรรมการตรวจประเมินอัตราค่าระวางบรรทุกสินค้าไปมาภายในประเทศ กรรมการสอบสวนปัญหาที่ดินในกรุงเทพฯ ๑ ออกพระราชบัญญัติใช้มาตราเมตริก พระราชบัญญัติมาตราชั่งตวงวัด ทรงตั้งโรงเรียนทดลองการเพาะปลูก การสัตวแพทย์ ทรงออกกฎหมายให้มีการจดทะเบียนสหกรณ์ เริ่มการทศนาในแคว้นประดัก เป็นต้น และ ทรงริเริ่ม การคลัง ขอมดิน

ในด้านการคมนาคม ได้ทรงขยายและจัดสร้างทางรถไฟ ขนหลายสาย โปรดเกล้าฯ ให้สร้างสะพานพระราม ๖ ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา และจัดตั้งไปรษณีย์ทางอากาศ เป็นต้น

ในด้านการปกครองและการศาล ก็ได้ทรงจัดระเบียบใหม่ ขยายให้กว้างขวางหลายประการ ออกพระราชบัญญัติอาชญากรรม พระราชบัญญัติการจัดตั้งตุลาการ จัดทำตำราในคดี และบำรุงวิชากฎหมาย เป็นต้น

ในด้านอนามัยของราษฎร เป็นดังที่พระองค์ทรงเอาพระทัยได้อย่างที่สุด ทรงออกพระราชบัญญัติควบคุมมิให้กรรมกรทำงานหนักเกินไป ทรงให้มีการตัดยาแก้ไข้ทัพพิษ เปิดการประปา การไฟฟ้า ออกพระราชบัญญัติการฝากศพ ประกาศใช้พระราชบัญญัติฉันทน์ พระราชบัญญัติโรคติดต่อ จัดประชุมสภาประชาตแห่งประเทศไทยในบุรพทิศ และทรงขยายการสาธารณสุข และการแพทย์อีกเป็นอันมาก

ศีลธรรมของประชาชน ก็เป็นดังที่ พระองค์ทรงด้น พระทัยมิใช่น้อย ได้โปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ ออกพระราชกฤษฎีกาห้ามเล่นการพนัน เด็กโรงหอยและบ่อนเบี้ย และลงพระนามในข้อตกลงของสันนิบาตชาติเกี่ยวกับการค้าหญิงและเด็กเป็นต้น นอกจากนี้ยังได้ทรงทำนุบำรุงการศาสนาอีกเป็นอันมาก

ในด้านกรทหาร ก็เป็นดังที่พระองค์ทรงพยายาม ทำนุบำรุงอย่างยิ่ง ให้ทรงขยายให้ก้าวหน้าทั้งทางกรทหารบก ทหารเรือ และการบิน ได้ทรงพระราชนิพนธ์บทละครและคำโฆษณาเรียไรเงินตั้งมรดกชาติ บำรุงกรทหารด้วยพระองค์เอง

ในด้านศิลปวิทยาเล่า ก็ทรงบำรุงทุก ๆ ทาง ได้โปรดให้

จัดหาและรักษาโบราณวัตถุของประเทศ ทรงตั้งเสริมวิทยาการ
ศิลป์ คุรุวิชาลัย และนาฏศาสตร์ ด้วยพระองค์เอง

ในด้านฐานะของประเทศ ก็ได้ทรงนำประเทศเข้าร่วมใน
มหาสงครามโลกครั้งแรก ทรงนำประเทศเข้าเป็นสมาชิกสันนิ
บาตชาติ และทำสัญญาพันธมิตรรักษาดินแดนของอาณาเขตทาง
กฎหมายและได้อิสระเกี่ยวกับกาใช้เงิน

นอกจากนี้ยังได้ทรงออกพระราชบัญญัติใช้นามสกุล ตั้ง
เสริมการหนังสือพิมพ์ ทรงก่อกำเนิดเด็บบ้าและลูกเด็ชเพื่อฝึกหัด
และอบรม หน้าที่พลเมือง ในยามฉุกเฉิน ให้แก่ข้าราชการ ฝ่ายพล
เรือนและยุวชนของชาติ

พระราชนิพนธ์

ประชาชนได้ถวายพระสมัญญาสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัช
กาลที่ ๖ ว่า สมเด็จพระมหาจักรวาลเจ้า ทรงพระราชดำริได้
ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือเป็นจำนวนมากมาย ทงตำราคดี บัน
เทิงคดี ทงร้อยแก้ว บทละครและกาพย์กลอนโคลงฉันท์ ทง
ภาษาไทยและต่างประเทศ หนังสือพระราชนิพนธ์เหล่านี้ นอกจาก
จะเป็นวรรณคดีชั้นสูงแล้ว ยังแต่คงให้เห็นพระราชอัธยาศัย

ภาพในอันที่จะก่อให้เกิดความฉงนนาถาวร ให้แก่ประเทศชาติของ
พระองค์อย่างแจ่มชัด และแสดงให้เห็นความรักชาติอันมีอยู่ใน
พระราชหฤทัยของพระองค์อย่างเต็มเปี่ยมอีกด้วย

สมเด็จพระราชธิดา

พระองค์มีพระราชธิดาประสูติด้วยพระนางเจ้าสุวัทนา พระ
อรรษาเทวีพระองค์หนึ่ง เมื่อวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๗
ทรงพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงเพชรรัตนราชธิดา สิริโส-
ภาพัณณวดี

สวรรคต

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ทรงพระประชวร พระโลหิต เป็น
พิษในพระอุทร สวรรคตเมื่อเวลา ๓.๔๕ น. วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน
พ.ศ. ๒๔๖๗ ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เป็นเหตุเศร้า-
โศกที่สุดอย่างยิ่งใหญ่ในบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ และทวยนิกร
ชนทั่วพระราชอาณาจักร

ไตรสรณคมน์

พระรัตนตรัยเป็นของหมดจดอุดมเลิศในไตร

พระพุทธเจ้าตรีสรู้อะไร น. ๕๗

๐ .. พังพระไตรรัตน์	สุดอดัดดโมตร
ยึดมั่นบถนจร	อกุศลละเล็อมค
๐ พังไตรเจม่นเหม็อน	ตรยรัตนาคร์
ชันชมอุตมปรี—	ตมน์ตมน์โนยง
๐ หวงไตระไค้ดัม	มนะรมยะเหม็อนหวง
ตันทุกชะโทษง	ดีริสุทชิตำราญ
๐ ไตรรัตนขจัตตร—	พอบุ้ททะวาพาด
เพิ่มพูนประมุคค่าน—	คิวิฉมน์นาภา ๑

พระนล ๒ น. ๗๒

- ๐ ไหว้องค้ดัมมาตัมพุทธเจ้า
ตถิตถเถดำการุญเป็นปฐม
ผ่องได้บริสุทชิตเอกอุตม
เป็นบรมเวทคัมภีรญาณ

พระองค์คือคำสัตยาพาธักวโลก
 ข้ามพ้นซึ่ง โสมสังสาร
 เหมือนดั่งรัตนาญจวิกรมาน
 ให้ใจพาดกตบร่ายกตายเป็นดี
 ๑ ไหว้พระธรรมวินัยวิไลเลิศ
 แด้นประเสริฐคำสอนามุนีศรี
 เหมือนประทีปแดงประเทืองเรืองสุริย์
 ต้องฉกฉิมรชาติด้ามารถแด
 แดงพระธรรมดาดบซึ่งแดงสุริย์
 ซ้ำประมุขแดงสว่างกว่าแดงแฆ
 ผู้เที่ยงธรรมดั่งไร่ม่มแพ
 ฤกว่าแม่พบภยันไม่พรมภัย
 ๑ ไหว้พระสงฆ์ทรงศีลวิโรภาส
 รับพจนารตคำสัตยามาไว้ได้
 อุดดำหะทรงจำธรรมวินัย
 เพื่อดอนให้รชาติฉลาดการ
 ปฏิบัติตั้งวันดีไม่มีหย่อน

อินทรีย์ตั้งอรรถวารตาม
 ประพฤติเป็นตัวอย่างในทางงาม
 ทุกโมงยามเป็นที่ควรบูชา ฯ

สามัคคีเสวก น. ๕๔

สุโข พุทธานัน อูปปาโท
 (ธรรมบท ชุตทกนิกาย)
 (โคลงมหาวิเศษมาต)

๑ กำเนิดแห่งพระผู้	รูจริง นันแด
ย่อมเป็นสิ่งที่ให้เกิด	สุขได้
นิมิตเรายัง	ตรีไตร เต็มขนา
ดำริแต่ვნบให้	จักยังเจริญศรี
๑ ตีฬไฟศาซไซร์	เป็นวัน
ตำซุชนกจรจะ	รำลึก
ถึงองค์พระต้ฬพัญ—	ญศาต— ตาแด
อีกตรีจนวนุตั้ง	จิตหมั่นต่อไป

๐ องค์ใดให้โตกน	อยู่สูง
ต่อนต์ควดตต้นตาน	อันบาป
ต่อนรงบับดับทุกข	ถอนเกดศ
ต่อนว่าต้นติภาพ	เติกตาเดอธรร
๐ ของคนนเป็นยอดแห่ง	บุพ—วิเศษ
ควรระกคณญ,	กราบไหว
เคารพนบบุธา	เนืองนิตย แผ่นอ
พระมหาตควไช	ยากแท้จกหา
๐ ภาวะพระประสูติ	ศุภกาด
อัครตฤตม—	โพธิ
อัครปวิณฑาน	จันเอก อุดมเศ
เรากัควรน้อมคี—	โรตมกัมฉันทา
๐ กายามนัตน้อม	นมัสการ
ระตักพระคุณพระ	โลกนาก
โนเมอวค้ำชาวาร	เพ็ญเพียบ
เทียนรูปอักษมาตาศ	พรังพร้อมทุตถวาย

๑ ด้วยกายและจิตพร้อม	ฉาจา
เคารพพระมหากษัตริย์	ศากยะ
ขอเดชพระมหา	ไตรรัตน์
คุณชดช้อยต์	โทษร้ายภัยพาด ๆ
	ดุสิตสมิต

ภาษิตนักรบโบราณ

Mon âme à Dieu,

Mon dras an roi,

Mon coeur aux dames,

L' honneur à moi.

๑ มะโนมอบพระผู้	เสวยสวรรค์
แขนมอบถวายทรงธรรม	เทอดเหล่า
ดวงใจมอบเมษขวัญ	และแม่
เกียรติศักดิ์ศรีของข้า	มอบไว้แก่ตัว
๑ มะโนมอบพระผู้	เสวยสวรรค์
นักรบต้องรักธรรม	เที่ยงแท้
ยามด้อยทรภามีอัน	ประชิด
จิตคงจะมนเม	เคียดถ้ำไปชาม

๐ ตั้งครามทำเพื่อบั้ง
 นักรบเวียงอาดำ
 อยู่ในที่ตึกหา
 จิตมณฑลวิญชาวม

๐ เป็นชายเชอชาติแก้ว
 แขนมอบถวายทรงธรรม
 รมไซเพื่อบั้งกัน
 เพอพระคงคู่ฟ้า

๐ ภูบาลระตรีดีใช้
 เห็นห่างจากเคหา
 ภูศักดิ์แฉะอาดำ
 งามารมบั้ง

๐ หักใจรจากห้อง
 รักชาติและรักธรรม
 ดวงใจมอบเมยขวัญ
 คงเด่นห้อยแม่

๐ ยามไปไต่ถันกว้าง
 พบตั้งขั้วยวนใจ
 ก็จะไม่เหตวโหด

ธรรมา
 ไม้คร้าม
 ความฉลาด ได้ญา
 ปดอศพนอนคราย
 เพญชวัญ
 เทอดกล้า
 จรบาท พระเคย
 ครอบเกล้าเราธรรม
 โศดกลดา
 ห่างห้อง
 เพราะเชอ
 ปกเกล้าเราไป
 หฤหรรษ์
 เทียงแท้
 และแม่
 อยู่ร้างกลางสนาม
 ทางไกล
 อยู่บาง
 หลงวุ่น

เพราะจิตจืดชืดอยู่ข้าง

๑ รตนวงคยองยุทธแยง

จำจะต้องทำใจ

นักรบจงควรไม่

เกียรตศีกตกรักของข้า

๑ มิวรธให้พอกพ้อง

คงไม่รู้จักเหมือน

ใครจะทราบว่าเป็น

ตัวดีเดือนตัวไว

๑ ตรีรูปความจำแม่น

อีกภักดีอาสา

รักเมียรักแม่พา

ตั้งวนศักตจกตั้งตระได

๑ ศัวิ ศัวิตั้งตั้งพรอม

ตีทช จิตุพรตต

ฤทช เรืองฤทชแรงรณ

ชย ชนะศักตแถถ

หนึ่งแถมมณฑ

ยังภย อินนอ

กาจกตา

เคื่อนดคี คนเอง

มอบไว้แก่ตัว

คอยเคื่อน

จิตได้

นิกหวน อินนอ

เหมาะแท้ทุกยาม

ชรรมา—ชิปแะ

ราชไท

ใจแน่ว

หมดแม่ชัว

พณต

อย่าแถถ

อวิราช

เกียรตศีกของตักต ๑

ดุสิตลमित

กรรม

ธมฺมกาโม ภวํ โหติ

๐ ผู้ใดใฝ่จิตตั้ง	ในธรรม
แม้ถูกอภรรยา	ข่มกู่
ที่สุดก็ยอมฆ่า—	นะพวก พาลนอ
ใครปราชญ์ก็ยอมรู้	เช่นน้ ^๕ แน่นอน
๐ ไปขามเพราะรบเพื่อ	ธรรมา—ชิปแ่
ยอมต่ ^๕ ดะทุกตั้งดา—	มารกแท้
จำน ^๕ ระซึ่งแ่ ^๕ นยา—	นุภาพ แ่ ^๕ จพอ
จงให้ให้แ่ ^๕ ยงแ่ ^๕	ตั้งช ^๕ ร็องไซโย ฯ

ธมฺมเทสุลี ปรากโว

๐ โยโสโมห่มัดแ่ ^๕	ชังกรรม
ถึงจะมกำ ^๕ ลั้ง	มากลัน
ที่สุดก็ระยา	ยับฉิบ หายแ่ ^๕
แม้ชนะเบ ^๕ องคน	ตุ้ ^๕ คทายมตายจ ^๕ ญ
๐ กมดเหียมโหดไว้	ธรรมา
ธรรมบ ^๕ ค ^๕ ม ^๕ ผู้ ^๕ อา—	ต ^๕ ค ^๕ ย ^๕ ไซ ^๕ ร์

จิ่งกั้งซังปวา—

เตี้ยคักตเตี้ยยคักไต

ชัยฉิบ หายแฮ

ตงนกรรรมตงนง

ดุสิตสมิต

หิริ โอตตูป็ีษณูณเวา

โลกั ปาเลติ สาธุกั

(ภามิศของตมเต็จพระมหาดมณะเจ้า

กรมพระยาวชิรญาณวโรรส)

(โคลงจิตรดตา)

๐ หิริคือได้แก่

โอตตูป็ีษณูณเวา

ย้อมรักยัโลกไว้เป็น

นตุภามิศซัง

๐ ไกรม็หิริแต้ว

เพราะจะทำสังโต

ตระของตระจิตโน

กับ้ออาจริเวม

๐ แม้ทำชอมีไต

กันกัชยายคนเอง

ละอายใจ

เป็นผิด

คืออย่าง ยั้งนา

เด็คดี

มีจิต ดีจริง

ย้อมตริ

ใจอยู่ แด้วฤา

บาปกรรม

มีใคร เห็นเดย

อยู่แท้

จะทำชั่วใดลง

มักจะงตแม่ขยาก

๐ ซ้ำมีโฮตคบปะ

ก็ดจะทำมาปคง

แม่จกไม่มีไใคร

จิตกงทกแม่น

๐ มีโฮตคบปะแดจ

ว่ามีทำมิตดง

คนคงคเงเบน

รู้ดีกมิตคบแกน

๐ ไกรจาคหิรโฮต—

เหมเอนไม่ใ้ใ้คน

ปวงอาริยชน

คคนมคจต

กนคไใ้ฎา

จะทำ

ยิงค้

ชรงก

เห็นโชย

เพอนค

ยอมแกรง

อยางดบ

แม่นมัน

จนทรน

คบปะ

เปริยบดคว

บกบไใ้เดย

จกเจริญ ๑

คุสิตสมิต

๐ ปราษณีดรรเริญวารรมเนนดาเดิค้

ดุคประเริฐกวาทรพิยทงนอยใหญ

กรรมคุณผู้ประพฤติกกรรมชั่ว
คงต้องได้ผลตามตำรา

สาวิตรี น. ๒๕

กรรมเป็นดังซึ่งบนคาตความสงบและความสุขให้บังเกิดใน
คณะชาติมนุษย์

อำนาจคือธรรม น. ๒

๐ นักพรตผู้ประพฤติดมปากสอน
เป็นผู้ประเดริฐุเด็กผู้ทรทอรวอกาถ ๑

เวนิสวานิช น. ๓๗

๐ นักบุญ
ดมกวจะได้รับ

ดีริสุนทรศัพท์

ความเคารพนบประณม ๑

สกุนตลา (ละครดึกดำบรรพ์) น. ๖

๐ อนาคตผู้มนในทางกรรม
เหมือนนมเครของกุมกนกายาอุณ
เพราะกรรมมาดังตั้งคองคัจจน
บำรุงบุญบำรุงบาปมตาย ๑

พระเกียรติกร น. ๔๓

กตอบายบางอย่าง ผู้ทมิฬหรือคนป่าจะใช้ไม่ได้ทั้งสำหรับ
หญิงและเด็ก

ทำนอง น. ๒๓๓

◎ ธรรมเนียมคนคัมภีร์ธรรม

* คนควรทำคือตัดศอกทงหงาย
คือมีไค่ประทุษและปองร้าย
ทงด้วยกายวาจาอีกทงใจ ฯ

สาวตรี น. ๒๖

ฆ่าตัวตาย เป็นการผิดทงทางโลกทงธรรม

บ่วงมาร น. ๕๕

มนุษย์เราทงเรื่องแล้ว และผิดกับคนป่าและสัตว์เดียรัจฉาน
คือมีความเที่ยงธรรมเป็นเครื่องประดับ มีความเมตตา
เป็นอาทิ จึงควรขอว่าเป็นมนุษย์ทงเรื่องแท้

อำนาจคือธรรม น. ๑๑

◎ คนผู้ใดไร้ธรรมเป็นเนืองนิตย์

แต่รู้จักซมใจไม่ย่อหย่อน

ปฏิบัติพร้อมพรังดังครูสอน

คงไม่คองอนาทรและร้อนใจ ฯ

สาวตรี น. ๕๕

๑ อินจรงแกหญิง   หยาบแท้
 อปรียะตะที่ต   น้าบค-ดี้อย ๑
 พระนล ๓ น พ.

ไม่ขอ.อาศักรอดโดยทางที่จะต้องให้คนอื่นเสียชื่อ
 ความดีมีชัย น ๗๓

คนเรา จะเป็นผู้ถือสัญชาติใด และถือศาสนาใดก็ตาม
 ย่อมไม่ชอบและไม่ใ้ใจบุคคลที่ไร้ธรรม

พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร น. ๕๖

สัพพราลี ธมฺมราลี ชินาติ

(ธรรมบท ชุตทกนิกาย)

(โคลงฉิชชุมาต์)

๑ รสธรรมข้านะรส   อ้นปวง
 ภาษิตอนนควร   วิเคราะห์
 ธรรมะประคิษฐ์ทอง   ใจมั่น
 จ้งนับว่าเป็นเหมาะ   จิตต์มาน

๑ อาหารรดย่อมให้   ชวนชิม
 แดกพอเคยวไป   ดันรส

๐ เริ่มเรียนธรรมะแล้ว	อย่าทอดทิ้งเลย
หมั่นศึกษาเข้าใจ	ให้มาก
ธรรมะจะคุ้มครอง	ปวงทุกข์ พ้อเขย
คงจะได้ปราศจาก	ชุกเข็ญ ฯ

ดุสิตสมิต

ธนฺนุจเช อญฺควรสุสฺส เหตุ

๐ ครอบงำเสียทรัพย์เพื่อ	รักษา
อวัยวะแห่งกายา	แน่ไซ้

อญฺคณฺจเช ชีวิตํ รกฺขมาโน

จะถนอมซึ่งชาว	ยืนอยู่
ควรจะสละองค์ได้	แน่แท้ไปขาม

อญฺคํ ธนฺนุชีวิตนฺจจาปี สหุพํ

อุปฺเปว ชเห ธมฺมมนุสฺสรนฺโต

๐ เมื่อยามจะต้องตรึก	ถึงธรรม เข้าแฮ
ทรัพย์ออกอวัยวะจำ	สละแท้

ถึงชีวิตจะกำ
 ครอบจะสละแม่

จัดจาก ร่างฤ
 หมดทั้งปวงนา

(โศคนมหาตมามูมัต)

๐ ภาษิตพุทธคำสอน	สอนคน
ว่าทรัพย์สิ้นได้ภณ	หากรัก
ไปเท่าส่วนกายตน	ประเสริฐ กว่าพ่อ
ควรจะต้องยอมรัก	ทรัพย์ใช้เยวดยา

๐ แม้ว่าทุก ๆ ส่วน	องคา— พยพแผล
เป็นตั้งซึ่งรักษา	ใช้น้อย
ชีวิตประเสริฐกว่า	กายส่วน ไค ๆ
ยอมสละกายวัยช	ส่วนแตกชั่ววัน

๐ แต่ขรรมะประเสริฐ	กว่าปวง
ตั้งสรรพซึ่งพึงหวง	ในโลก
ไว้ขรรมะโลกคงต้อง	ถึงยุค ดับแผล
เราจะมีแต่ไคก	แน่แท้ทุกสถาน ๆ

ดุสิตสมิต

อหรรรม

บุคคลที่ไร้ธรรม เปรียบเหมือนสัตว์ในป่าดุร้าย

พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร น. ๔๖

ในโลกลงมีบุคคลบางคนมุ่งร้ายต่อเพื่อนมนุษย์ มีใจ
อำมหิตริษยาหยาบช้าทารุณ ถืออำนาจเป็นธรรมปราศจาก
ความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์

คดีสำคัญ น. ๒๖

Dhammadessi parabhavo.

He who hates Virtue is damned.

Might is Right P. 97

ความดี

คุณแต่ละความดี ทำให้มีผู้อยู่อัจฉนาทุกแห่งหน

ตามใจท่าน น. ๔๗

ใครมีความดีอยู่ในตัวจริง ๆ ต้องมีคนเกียดคนบ้าง เพราะ
ย่อมต้องมีคนอิจฉา

นันทาสโมสรร น. ๓๕

ความดีไม่เป็นของททาหงอนจน

ตามใจท่าน น. ๓๒๘

๑ การวាយปราณและวิชาหิ้งรุกข์
เป็นผลกุศลกรรมทำได้มี ๑

เวนิสวานิช น. ๘๕

๑ แต่ปราการและบ้อม ประคอง
ยังคองทถายตง ตักกรัง
มันจริงก็แต่ตรง บุญบาป
เราจึงควรแต่ตง จิตเกอการกุศล ๑

ลิลิตพายัพ น. ๓๕๒

๑ ผู้เร้าจศักษาไซร์ ตู้งต้นจิตตัม ๑

ลิลิตพายัพ น. ๓๖๕

๑ อนิจจาโตกรวน่าเค้าจิจ
อันความงามจจิริททุกตั้งจรรพ์
กตัมจะเป็นเค็รของประจัญคนดีพัฒน์ ๑

ตามใจท่าน น. ๕๗

๑ จงดูแยบแบบโบราณท่านสอนไว้
ให้กอบกิจโดยไม้นึกประตงค์

ซึ่งบา^๑เห็น^๒เจตนา^๓ และพระวง

ตรง^๑อยู่^๒จะ^๓กอบ^๔กรณ^๕เย! ๗

ตามใจ^๑ท่าน^๒ น. ๕๓

๑ ผู้^๑ท^๒คน^๓ห^๔ต^๕าย^๖ค^๗น^๘ค^๙ง^{๑๐}ม^{๑๑}ท^{๑๒}ร^{๑๓}พ^{๑๔}ย!

นาย^๑จะ^๒ก^๓ด^๔บ^๕ค^๖อ^๗ง^๘ร^๙ร^{๑๐}ย^{๑๑}อ^{๑๒}บ^{๑๓}น^{๑๔}อ^{๑๕}ม^{๑๖}ช^{๑๗}า

ช^๑น^๒ด^๓ำ^๔ม^๕ญ^๖ย^๗ั^๘จะ^๙พ^{๑๐}ด^{๑๑}น^{๑๒}ช^{๑๓}น^{๑๔}ร^{๑๕}า^{๑๖}ค^{๑๗}า

แม้^๑ว^๒า^๓ด^๔ร^๕ร^๖จ^๗ร^๘ิง^๙ค^{๑๐}า^{๑๑}ม^{๑๒}ค^{๑๓}ว^{๑๔}า^{๑๕}ม^{๑๖}ด^{๑๗}ัง^{๑๘}ก^{๑๙}า^{๒๐}ม ๗

เวนิส^๑วา^๒พิ^๓ช น. ๑๓

ผู้^๑ก^๒่เกิด^๓มา^๔ใน^๕ต^๖ระ^๗ก^๘ุด^๙ค^{๑๐}ำ^{๑๑}ด^{๑๒}ั^{๑๓} แต่^{๑๔}ป^{๑๕}ระ^{๑๖}พ^{๑๗}ฤ^{๑๘}ค^{๑๙}ิ^{๒๐}ค^{๒๑}น^{๒๒}ด^{๒๓}ั^{๒๔} ก^{๒๕}่^{๒๖}ด^{๒๗}เ^{๒๘}ม^{๒๙}อ^{๓๐}ก^{๓๑}บ^{๓๒}
ย^๑ก^๒ค^๓น^๔เ^๕ง^๖ใ^๗ห^๘ั^๙น^{๑๐}ด^{๑๑}ุ^{๑๒}ช^{๑๓}า^{๑๔}ค^{๑๕}อ^{๑๖}น^{๑๗}ด^{๑๘}ัง

พระ^๑ศ^๒น^๓ท^๔เศ^๕ป น. ๑๗๓

ร^๑ก^๒ุ^๓เ^๔ย^๕ย^๖ษ^๗ อ^๘ด^๙ุ^{๑๐}ด^{๑๑}ไ^{๑๒}น^{๑๓} ส^{๑๔}ำ^{๑๕}ก^{๑๖}ุ^{๑๗} ล^{๑๘}ว^{๑๙}ณ^{๒๐}์^{๒๑} ไ^{๒๒}ล^{๒๓}ณ^{๒๔}ด^{๒๕}ุ^{๒๖} ย^{๒๗}ด^{๒๘}า

(ส^๑ม^๒เด^๓็^๔จ^๕พ^๖ระ^๗ธ^๘ัง^๙ม^{๑๐}ร^{๑๑}า^{๑๒}ช^{๑๓} ด^{๑๔}ำ^{๑๕} ท^{๑๖}ร^{๑๗}ง^{๑๘}นิ^{๑๙}พ^{๒๐}น^{๒๑}์)

(ไ^๑ต^๒ด^๓ง^๔ม^๕ห^๖า^๗ด^๘ิ^๙น^{๑๐}ร^{๑๑}ู^{๑๒}มา^{๑๓}ด^{๑๔})

๑ ค^๑ว^๒า^๓ม^๔ด^๕ัง^๖ร^๗ัก^๘ษ์^๙ไ^{๑๐}ว^{๑๑} ใ^{๑๒}ห^{๑๓}ั^{๑๔}ง^{๑๕} ด^{๑๖}น^{๑๗}น^{๑๘}า

ป^๑ระ^๒ห^๓น^๔ง^๕เก^๖ล^๗ือ^๘ด^๙ำ^{๑๐}ร^{๑๑}ง

ร^๑ส^๒ห^๓ม^๔น

อ^๑น^๒ว^๓า^๔จะ^๕ถ^๖ือ^๗ศ^๘ร^๙ง

ภ^๑า^๒ษ^๓ิ^๔ค^๕ น^๖ิ^๗ฎ^๘า

จ^๑ำ^๒จะ^๓ต^๔ง^๕จ^๖ค^๗น^๘น

น^๑ำ^๒น^๓ไ^๔ว^๕เ^๖น^๗ช^๘ร^๙ร^{๑๐}ม

กุดจะกอบเกิน
ประหนึ่งตงทุนค้า

ไปบ่ ได้เลย
ประโยชน์ยังบุญ

๐ ทุนตงไปกัตข้ง
นแหดระย้อมเป็นหลัก
กุดตเว้มแถวจาก
ตองรักษาไว้นคย

ตามรัก— ขาแธ
พานิช
ทงทอด ฉันโต
เพื่องอกเงยงาม ๆ

คุสิตสมิต

A fonte puro pura defluit aqua

(ชา ฟอนเต ปูโร ปูระ เตฟลูอิต อควา — ภาษิตละติน)

(โคลง ๒)

๐ จากพุกุบริสุทธุ์แล้

อุทกสะอาดแท้

จึงได้หลังไหล ๆ

(โคลง ๔)

๐ ตั้งใดจะเลิศด้วย
 ย่อมจะเกิดจากกรรม
 ใจชั่วย่อมจะหัน
 นำประพาศชั่วแม่

ควรธรรม— เดวีญา
 เทียงแท้
 เทียนหยาบ
 มุงคำหาคี

(โคลง ๓)

๐ แม่มุงศรีในกิจ
 สุขจิตในจิตแล้ว

ต้องคงจิตของแม่
 เด็ดพร้อมออกต้อง ทวารนา

(โคลง ๔)

๐ ฝีมือได้ลาภทั้ง
 จงจิตมากริษยา
 บ้าเพญกอบกิจจา
 ทศุดก็จะคล้าย

ยศฐา— นันตร์แด
 มุงร้าย
 เพียรเท่า ไทโต
 กับก้าวถอยหลัง

๐ ตั้งจิตให้เด็ดแล้ว
 ทำกิจพิริยะแรง
 ถึงพบอุปสรรคแข็ง
 ก็อาจจะข้ามได้

ชยาแห่ง
 เรือยไฉ
 แรงชัด
 เพราะด้วยความดี

๑ ดึงน้^๕เมือ^๕เป^๕รีย^๕บ^๕ด^๕ว^๕

ได้^๕ระ^๕ชา^๕ด^๕ดำ^๕ทะ^๕ห^๕าน

พ^๕ุ^๕เป^๕รีย^๕บ^๕ม^๕โน^๕มา^๕น

ชา^๕ร^๕เป^๕รีย^๕บ^๕ป^๕ระ^๕พ^๕ฤ^๕ติ^๕แพ^๕ว^๕ัว

พ^๕ุ^๕ชา^๕ร

ดู^๕ๆ^๕แ^๕ก^๕ัว

ม^๕ุง^๕ช^๕อ^๕บ^๕ น^๕น^๕เ^๕ง

เพ^๕ริ^๕ศ^๕พ^๕ร^๕ั^๕ม^๕เพ^๕ร^๕า^๕พ^๕ร^๕ร^๕ณ

๑ อ^๕น^๕พ^๕ุ^๕ท^๕เก^๕ด^๕ช^๕ก^๕ก^๕ด^๕ว^๕

ชา^๕ร^๕ก^๕ย^๕อ^๕ม^๕เป^๕็น^๕ค^๕ม^๕

ม^๕โน^๕ป^๕ด^๕อ^๕ย^๕อา^๕ร^๕ม^๕ณ^๕

ย^๕อ^๕ม^๕แ^๕หะ^๕ป^๕ฏิ^๕บ^๕ค^๕ี^๕ห^๕ั

ไ^๕ด^๕ม^๕

ก^๕ุ^๕น^๕ไ^๕ช^๕ว^๕

ช^๕ั^๕ว^๕ค^๕ร^๕อ^๕บ^๕ ง^๕า^๕ฤ^๕า

ช^๕ั^๕ว^๕ช^๕้า^๕ด^๕า^๕มา^๕น^๕ย^๕

๑ โ^๕บ^๕ร^๕า^๕ณ^๕จ^๕ึง^๕ว^๕่า^๕ไ^๕ว^๕

เป^๕็น^๕ไ^๕ห^๕ย^๕ไ^๕น^๕ช^๕ร^๕ร^๕ม^๕ไ^๕ช^๕

ว^๕่า^๕มิ^๕ว^๕ะ^๕ผู้^๕ไ^๕ด^๕

จ^๕ง^๕ช^๕ม^๕จ^๕ิต^๕ค^๕น^๕ด^๕ระ^๕น^๕

ว^๕่า^๕ไ^๕จ^๕

ค^๕ค^๕ช^๕

ห^๕ว^๕ง^๕ช^๕อ^๕บ^๕

แ^๕น^๕แ^๕ก^๕ค^๕ว^๕ร^๕จ^๕ำ^๕ ฯ

ค^๕ุ^๕สิ^๕ค^๕ส^๕มิ^๕ค^๕

Lives fo great men all remind us
 We can make our lives sublime,
 And, departing, leave behind us
 Footprints on the sand of time.

(จากโคลงชื่อ เซซาตม์ ฮอฟไต้ฟ, ของคินคกัวอเมริกัน
 ชื่อเฮนรี่ วอดด์เวอร์ท ดองเฟลด์โตว์, พ.ศ. ๒๓๕๐—๒๔๓๕.)

(โคลงมหาวิชรูมาถ์)

๐ ประวัติวิชรูมาถ์	เดือนใจ เรานา
ว่าอาจจะยังชนม์	เลิศได้
และยามจะบรรลัษ	หงซง
รอยบาทเหยียบแน่นไว้	แทบพันทรายสมัษ ๗

๐ ในโคลงบทนมุง	จักตอน เราแถ
ดูเยงบรรพบุรุษ	ประเด็ริฐ
เขามัเก็ยวิชร	เพ็เหตุ ไตฤ
เรากัดูเยงเกิด	จักได้ดีเหมือน

๑ เตือนใจให้ไฉนบ้าง

แม่หวงตงจกตง

คิดไต่เช่นเขานน

ชื่อของเรากอจ

อย่างบรร— พชนแฮ

ถ้ามารก

เป็นแน่

เพื่องฟังตงเขา

๑ แม่เราตงจกให้

กอบกจมชชอเตียง

เหมือนบาทเหยียบแฉ่ง

คนชกจะไต่

มันทง

พินไซร์

บนหาด

พบแถวเดินตาม

๑ ตยามยงอยู่ด้วย

เพราะบรรพบรุษเรา

เป็นไทยอยู่พนบ

เราตงนกรบกาจ

เดรั— ภาพแฮ

รักษชาติ

ไม่เตอม

กตงแกถ้วเคิมมา ๑

ดุสิตสมิต

๑ นามนนตำคณไฉน?

แม่เรียกวาจอย่างอน

ที่เราเรียกกทตามนน

กทอมรณชชเหมือนนท ๑

โรเมโอและจูเลียต น. ๕๓

Human beings, who lay claim to being civilized and to be different to savages or brute beasts, must have moral Virtue as their principal ornament, and in order to be called truly civilized must know the meaning of Humanity.

Might is Right p. 90

ความชั่ว

ทุกแห่งหนความชั่วมีทั่วไป

ตามใจท่าน น. ๖๘

ความชั่วร้ายทุก ๆ อย่าง คร้ายกาจมากที่สุด จนกว่าจะมี
ความชั่วร้ายอีกอันหนึ่งมาแทนที่ ให้เทียบกัน.

ตามใจท่าน น. ๘๗

๐ ดวงวิญญาณดีดั่งคำ ๆ
อาจตั้ง ในกายมนุษย์ผู้ชั่วร้าย

เวนิสวานิช น. ๑๓๘

๑) อินทราความทรยศขบถนั้น
จะรับมฤตกกันได้อันใด ๆ

ตามใจท่าน น. ๓๓

ทั้งโลกเขาจะยอมจะต้องเห็นเหมือนกันหมดว่า คนที่ประทุษ
ร้ายต่อมิตรผู้ซื่อตรง นับว่าเป็นคนเลวที่สุด

แกแค้น น. ๕๐

ความซวักคอบาป และบาปกคอกเครื่องพาไปนรก

ตามใจท่าน น. ๗๓

๑) ใช้อุบายย้ายแย่งแฝงกาย
เหมือนผู้ร้ายตอบยิงหน้าบดดี ๆ

รามเกียรติ์ น. ๓๕๗

๑) คนจัญไรเอาใจไปออกแก่ศัตรู
ควรไปอยู่ในพวงงูและตั้งตัวร้ายทั้งหลายทั้งปวง ๆ

รามเกียรติ์ น. ๖๓

เราจะประพาศเป็นผู้ต้มใจ เราก็กลายเป็นเด็นยัคจัญไร
ไปด้วยเท่านั้นเอง

อำนาจคือธรรม น. ๘๕

คนพาด เห็นแก่ตนมากเกินที่จะช้อแก่ใครได้

อำนาจคือธรรม น. ๘๕

๑) แม้มันที่กตักตักคุณของคนเรา

ไม่หาเขาโดยทุจริตได้

เวณีสวานิช น. ๘๐

๑) อัครรมดีนำผล

เพราะกรรมกระทำให้

ณชิวจิรไชวี

ผลชวดแต่ชื่นชม ๑

ปรียทรรตีกา น. ๘

๑) ชนคิดทุจริตแต่

ไม่พ้นราชทัณฑ์ ๑

ลิลิตพายัพ น. ๘๘

๑) ชนผู้ใดเพ็ดยงพถำกระทำผิด

จะพินิจคดีด้วยไฉน ๑

เวณีสวานิช น. ๘๒

การที่แก่งได้ความกันเด่น โดยไม่มีเหตุณะ ยิ่งเดี่ยกว่า
ได้ความดำหรั้มแก่กัน

นิมทาสโมสร น. ๒๘

ผู้ที่เกิดมาในตระกูลสูงแล้ว แต่ประพฤติคนไม่ดี ก็เสื่อม
กับต่ำปตนเองให้ตกไปเป็นคนชาติต่ำ

พระสุนทเศป น. ๓๗๓

C'est le crime qui fait la honte,

et non pas l'échaffaud

(สุภาษิตของปราชญ์ฝรั่งเศส ชื่อ คอว์เนย์ต์)

(โคลงมหานันททาย)

๐ บาปแหละเป็นข้อที่	พึงอาย
ยิ่งกว่าการตายเพราะ	ทัณฑ์โทษ
นี้ปราชญ์มุ่งหมายเตือน	สติ
ว่าบาปดีโหดยิ่ง	กว่าคั่งงตงทัณฑ์
๐ อันบาปทำแม่ที่	จัดับ
ใครมีอาจจับกุม	แน่ไว้
และแม่ไม่รับทัณฑ์	โทษอย่าง โดเถย
ใจกคงให้หนัก	แน่แท้คุดู

๑) แมตม็อยยากคั้ง

จั้งคองนาจาว

ชัวแตจจะวาม

ทาเด็อมชงยัคคักกิด

ถาขญา

จั้งหมด

ถงถาข—ญาญา

คั้งนณนโต

๑) วิถยผุขังปก

ยอมไปรดผุขังคัษรรม

อิกมุงชจคัษรม

เพอด้ชงคัคณน

ครองรัฐ

ตุจรัก

ทูลเจคัน

ทอทงชรรณ

๑) ชินดีหัพุทธเจ้า

ครัดว่าไกรชาติคความ

แผนยอมอาจทา

กิดัดกัทยาบแท

โดกนาก

ถายบาป

ทูลรัก ถังนนา

เพวระต้นคความถาย

๑) หญิงชายอยู่ไต้ย้าง

เพวระหิริกนการ

กฏหมายแตะทักทโทษ

ไต้คักการาบเมือ

เกษมด้นัค

ทำบาป

นัยใหญ่

ผิดแคว้แตะเห็น

๑ เช่นนแม่ประพุกติ
 ย่ากิดตะฮายต้อ
 คิดชวยเมื่อหมายจะ
 จะมีค้องโกกรชเพราะ

ผิดร้าย
 รับโทษ
 ทำผิด นันต์
 เหตุค้องอาชญา ฯ
 ศุสิตสมิต

สกกาโร กาปฺริสํ หนฺติ

(สกาลดรรค ตั้งยุคตนิทาย)

(โคตงมหาตนิชฺมาถึ)

๑ สักการฆ่าบุรุษ
 ภาษิตนเชญเจีย
 คุชาจกชชเฉตย
 แม่มิตชาชอรับ

ชั่วเสียบ
 โตตตักบ
 เฉตยอรรค
 มิตค้วยเต็มใจ

๑ ใคร่ครวญหวนคิตว่า
 ย่อมจะเห็นแก่คัว
 จะกิดตั้งไคมัว
 ประโยชน์ตนไปริ

คนชั่ว
 ชั่งผู้
 มุ่งแต่
 โอบอ้อมฮารี

๑ อักมาศกอบตวย

เห็นว่าใครวณนา

เห็นใครกอบกิจจา

กยงกตบหนักเกิดยศ

๑ ถิ่นคานชั้วหยาบแต่

ซึ่งศักดิ์อีกโองการ

นักชอมีตำมารก

ก็ประพฤติเรียบได้

๑ คนเขนนหากได้

ไว้ว่าโถภจะตด

วิชาใช้จะหมด

กตบทอชรอย

๑ ยามได้ไผ่เปรียบผู้

ใครเยี่ยมก็เฉย

แข่งชนมพตนเดอ

แค้นคงซึ่งทุกผู้

วิชา

ซึ่งเคยต

ชนชอบ

มุ่งร้ายหมายพาด

แต่ขาด

ก็ไว้

ทำชอ ฉะนินญา

เหตุเพราะจำเป็น

ตภยศ

กตบชย

ไปเมื่อ ไรนา

เท่ามั่นเพ็ดงตาม

อื่นเสมอ

ชยากผู้

เด็กเท่า ชยากฤ

ไปเจนนเคยตคณท

๑๐ ฉะพณด้าหรับผู้
 ตาภยศัทรพยให้โทษ
 กวรคคตคัคคคโคต
 จงคอยฐบเดยงแด

ชัวโอด
 แน่แท้
 เดี้ยก่อน
 อาจได้มถค้ ๑
 ศุสิตสมิต

ความฉลาด

๑๑ อคคเผาแถวเด็วจ
 เหมอนตค้แห่งชาย

เจ็ดหน
 ฉลาด ๑
 เวณีสวานิช น. ๗๒

ผู้ฉลาดหรือจระงมขมตั้งชัว

เวณีสวานิช น. ๖๘

ผู้ทมคุณถ่มบค้ เมื่อยามถงเวดาคาย มัถจะให้อุบายได้
 อย่างต่ำคัญ

เวณีสวานิช น. ๑๘

คนเรายังอยู่ไปก็ ยังได้บุญญาเพิ่มชนทุก ๆ วัน

ตามใจท่าน น. ๓๗

๑ นี่แน่หญิงชายสหายรัก

เราควรจักคิดหลังและคิดหน้า

ผู้ทมิฬคิและบุญญา

ไม่ควรหลงวาทที่หลอกลวง ฯ

วิวาทพระสมุทร น. ๗๒

ธรรมคาผู้มั่งคิมบุญญา ถ้าเขาชนะไม่ได้ตรง ๆ ก็คือของ

เขาชนะด้วยอุบาย

วิวาทพระสมุทร น. ๘๐

ผู้ทมิฬได้บุญญามาโดยธรรมชาคหรือโดยแฉ่ง อาจะ
 บันได้ ถึงกาเนตทรามของคน หรือมณะนถเป็นเชอင့်กุดทบคชบ
 เตมท

ตามใจท่าน น. ๘๓

๑ อินผู้ทมิฬคิมบุญญา ช่มโทษะอุคด่าห้อยคถน ฯ

รามเกียรติ น. ๘๕

คนโง่ย่อมนึกว่าคนฉลาด แต่คนฉลาดย่อมรู้ว่าคนโง่
ตามใจท่าน น. ๓๕๖

คนที่รู้ดีก็อยู่ว่าคนฉลาด ไม่อยากแสดงความรู้ให้ปรากฏ
แก่คนทงปวงเลย

ทวิปัญญา เล่ม ๕ เรื่องนิทานดี ๆ

Il sabio muda conscio, il nescio no.

(อิด ชะบิโฮ มุตะ คอนชิโฮ, อิด เนชิโฮ)

โน — สุภาษิตสเปน.)

(โคลง ๒ คั่น)

๐ คนฉลาดเปลี่ยนคิดได้

แต่ว่าคนโง่ไซ้รี ไปแปลง ๆ

(โคลงวิษณุมาตี)

๐ จักแต่งขรรณถ้อย

ภาษิต

อันว่าคนฉลาดจริง

ย่อมรู้ —

ดีกคนว่าตนคิด

เผดอพลาด

เมื่อพลาดจึงบ่ดี

แตกคั่น

๑	ฉิบพุดน้อยขมเปลี่ยนแก้	ความคิด
	ถึงจะพุดไฉนอย่าง	หนึ่งแต่
	ยามผิดกรับผิด	ขอเปลี่ยน แปลงนา
	รักถูกเหมือนรักแก้	ก็ของงาม

๑	คนทราวมัดไว้	ปัญญา
	หวังจะให้คนชม	ว่าฉลาด
	เห็นผิดพูดผิดถ้า	ใครทัก
	กตบยงทำอุกอาจ	ขอคดี

๑	นเพราะชงนาหนัก	ตนเอง
	ไฉนมากกว่าความจริง	ยิ่งนัก
	จะรับผิดก็เกรง	คนเขาระ
	คนทวงหวังจก	คบคา

๑	แควท่าเสาเช่น	วิญญู - ธนญา
	กตบจะเห็นจากตน	ไฉนแท้
	พลาดแต่ดวงคนอยู่	เห็นเก่ง
	เพื่อนน้อยมรรยาแท้	หุดกหัน

คนโง่ ไม่สามารถที่จะทรงไว้ซึ่งภาระอันหนัก ที่เรียกว่า
กตัญญู ก็คือ ความรับผิดชอบของผู้ที่อุปการะ

หลวงจำเนียรเดินทาง น. ๓๕๓

๐ เตือนอนกวางดง ไม่รู้ตัวว่าแกดงนง

ขอมคำคืน น. ๓๒

๐ จระดับไฟด้วยเชือกเพลิง เหมือนก่อกองไฟให้ระเริงยิ่ง

กว่าเก่า ๆ

รามเกียรติ์ น. ๒๒

๐ ผู้ใดถูกตดกต่างเย้ยหยัน

ถึงเจ็บแค้นแม้ โกรธาโศคนัด

อันความเขลาของปราชญ์ปรากฏชัด

ถนัดแม้เมื่อตดกซ้ำเดียงดา ๆ

คามใจท่าน น. ๖๗

๐ อันทาร์กยงไม่มดัดตรง

ไม่ควรเลยจะเข้ามานั่งในชุมนุม

ที่ประชุมปรึกษาการงานสำคัญ

มาพูดจาหุนหันไม่น่าฟัง

มาขอตัดนางขงเป็นหนักหนา
 มาขอตัดฤทธิขงทั้งการไม่ว่าง
 จะขอตัดหาญไปม้วยมรณ ๑

รามเกียรติ์ น. ๖๓

๑ เด็กจะเดินไฟ

ก็ตามใหม่ทั้งสรรพางค์ ๑

รามเกียรติ์ น. ๓๓๒

๑ คนงหลงไขว่คว้า

จูบเงา

ผู้รักเพียงฉายา

แห่งสุข ๑

เวนิสวานิช น. ๘๓

ผู้ไร้อำนาจของ เมื่อยามมาเด็กดั่งร มกพดณต้อง

เด็กเขาของผิด

เวนิสวานิช น. ๘๓

๑ คนเขตาห่มุมมากอยากคนรณ

เด็กกรูปนอกใส่ภณไม่พินิจ

เกินไปกว่าทศวาของคนเห็น

ไม่รู้ตั้งซึ่งวันแตรปกปิด ๑

เวนิสวานิช น. ๘๖

ความรอบคอบ

วิธีของแม่ทัพที่รอบคอบ ก่อนที่จะยกเข้าโจมตี ควรตั้ง
ลาดตระเวนไปดูลาดเดาภริยาอาการของข้าศึกก่อน

หนังสือ น. ๘๗

ขั้รรมตามผู้หวังทำการสำคัญให้สำเร็จ ต้องไม่ประมาทอีก
ฝ่ายหนึ่งเขาไม่รู้เท่า เพราะเขาก็มุ่งมตาเหมือนกัน

โพงพาง น. ๓๘

การแก้ไขความชั่วร้ายในแผ่นดิน ก็เปรียบเหมือนการ
แก้ไขโรคร้ายในร่างกาย คือเราต้องเลือกยาให้ดี และต้องกิน
ยานให้เหมาะต่ออนิจจะเป็นผลดีจริง

ฉวยอำนาจ น. ๒๓

ก่อนที่จะทำการใด ควรจะรำลึกตรึกไตร่ทั้งต้นทั้งปลาย
กระทำเช่นนั้นจะดีร้ายอย่างไรบ้าง แม้โง่เผลอทำการไปโดยมิได้
ครอง ภายหลังมาต้องคิดแก้ไข ไม่ใคร่จะดี

รวมเกียรติ น. ๕๗

ระจงอย่าตระศุดตาจ่ายของท่านเอง

กุศโลบาย น. ๗๘

๑) เมื่อยังไม่เห็นชัดถนดตา

ดูว่าตั้งตัยไม่เชือกอน

พระร่วงคำกลอน น. ๓๒

เมื่อใดภัยพาดมาราานรอน

กุมตตใจกอนจึงตัญญู ๆ

พระเกียรติภ น. ๓๔

In Vino Veritas

(อิน วิโน เวจิตาต — ตัญญิตตละตทิน)

(โคตงคิน)

๑) โนเมรยัยยอมรู้

ภาษิตนคินโต

ชาวโรมชอบพูดตั้ง

คนโคตจิงบันอู้

ความจริง

ใครรู้

ต้องงาม ฉะฉาน

ชัดใจ

๑ เขาไซ้ ^๑ มุง ^๒ ก ^๓ ถ ^๔ ว ^๕ ถ ^๖ ย ^๗	เปรียบเปรย
ยาม ^๘ ต ^๙ ม ^{๑๐} เม ^{๑๑} ร ^{๑๒} ย ^{๑๓} เม ^{๑๔}	ขย ^{๑๕} แ ^{๑๖} ว ^{๑๗}
คว ^{๑๘} ม ^{๑๙} ใน ^{๒๐} จ ^{๒๑} ิต ^{๒๒} จ ^{๒๓} ก ^{๒๔} เม ^{๒๕} ย	แ ^{๒๖} ม ^{๒๗} ห ^{๒๘} ม ^{๒๙} ด ^{๓๐} เจ ^{๓๑} ย ^{๓๒} ว ^{๓๓} พ ^{๓๔} อ ^{๓๕}
ก ^{๓๖} ระ ^{๓๗} จ ^{๓๘} ำ ^{๓๙} ง ^{๔๐} ต ^{๔๑} ง ^{๔๒} ช ^{๔๓} ว ^{๔๔} ด ^{๔๕} แ ^{๔๖} ก ^{๔๗} ว ^{๔๘}	เ ^{๔๙} ห ^{๕๐} ง ^{๕๑} ใ ^{๕๒} ด ^{๕๓}
๑ ไ ^{๕๔} ท ^{๕๕} ร ^{๕๖} ม ^{๕๗} ก ^{๕๘} จ ^{๕๙} ใ ^{๖๐} ห ^{๖๑} ย ^{๖๒} เ ^{๖๓} ม ^{๖๔}	ค ^{๖๕} ว ^{๖๖} ร ^{๖๗} บ ^{๖๘} ี ^{๖๙} ด ^{๗๐}
เ ^{๗๑} ด ^{๗๒} ย ^{๗๓} ด ^{๗๔} ค ^{๗๕} คว ^{๗๖} ม ^{๗๗} ด ^{๗๘} บ ^{๗๙}	จ ^{๘๐} ก ^{๘๑} แ ^{๘๒} จ ^{๘๓} ง ^{๘๔}
ค ^{๘๕} ั ^{๘๖} ค ^{๘๗} ว ^{๘๘} จ ^{๘๙} ง ^{๙๐} ม ^{๙๑} ก ^{๙๒} ก ^{๙๓} ด ^{๙๔}	ช ^{๙๕} ว ^{๙๖} น ^{๙๗} ค ^{๙๘} ม ^{๙๙}
ท ^{๑๐๐} ำ ^{๑๐๑} ด ^{๑๐๒} น ^{๑๐๓} ิ ^{๑๐๔} ท ^{๑๐๕} เ ^{๑๐๖} ด ^{๑๐๗} แ ^{๑๐๘} ด ^{๑๐๙} ร ^{๑๑๐} ง ^{๑๑๑}	ห ^{๑๑๒} ด ^{๑๑๓} อ ^{๑๑๔} ก ^{๑๑๕} ห ^{๑๑๖} ด ^{๑๑๗} ช ^{๑๑๘} น ^{๑๑๙}
๑ ค ^{๑๒๐} ั ^{๑๒๑} ด ^{๑๒๒} ก ^{๑๒๓} ร ^{๑๒๔} ม ^{๑๒๕} ู ^{๑๒๖} เ ^{๑๒๗} ด ^{๑๒๘} ก ^{๑๒๙} แ ^{๑๓๐} ด ^{๑๓๑} ร ^{๑๓๒} ง ^{๑๓๓}	ท ^{๑๓๔} ำ ^{๑๓๕} เ ^{๑๓๖} น ^{๑๓๗} ม ^{๑๓๘} ิ ^{๑๓๙} ต ^{๑๔๐} ร ^{๑๔๑} ภ ^{๑๔๒} า ^{๑๔๓}
ด ^{๑๔๔} ว ^{๑๔๕} ง ^{๑๔๖} ห ^{๑๔๗} ด ^{๑๔๘} อ ^{๑๔๙} ก ^{๑๕๐} ใ ^{๑๕๑} ห ^{๑๕๒} ค ^{๑๕๓} า ^{๑๕๔} ย ^{๑๕๕} ใ ^{๑๕๖} จ ^{๑๕๗}	เ ^{๑๕๘} ช ^{๑๕๙} อ ^{๑๖๐} แ ^{๑๖๑} ด ^{๑๖๒}
ว ^{๑๖๓} ำ ^{๑๖๔} ย ^{๑๖๕} ิ ^{๑๖๖} ง ^{๑๖๗} ช ^{๑๖๘} ด ^{๑๖๙} ค ^{๑๗๐} เ ^{๑๗๑} เห็น	แ ^{๑๗๒} น ^{๑๗๓} ช ^{๑๗๔} ด ^{๑๗๕}
เ ^{๑๗๖} ช ^{๑๗๗} อ ^{๑๗๘} ม ^{๑๗๙} ด ^{๑๘๐} ด ^{๑๘๑} ค ^{๑๘๒} ค ^{๑๘๓} ค ^{๑๘๔} แ ^{๑๘๕} ก ^{๑๘๖}	ฉ ^{๑๘๗} ิ ^{๑๘๘} บ ^{๑๘๙} ห ^{๑๙๐} า ^{๑๙๑} ย ^{๑๙๒}
๑ แ ^{๑๙๓} ม ^{๑๙๔} เ ^{๑๙๕} ห ^{๑๙๖} มา ^{๑๙๗} ย ^{๑๙๘} ม ^{๑๙๙} ุง ^{๒๐๐} จ ^{๒๐๑} ัก ^{๒๐๒} ไ ^{๒๐๓} ด้	เจ ^{๒๐๔} ริ ^{๒๐๕} ญ ^{๒๐๖} ค ^{๒๐๗} ร ^{๒๐๘}
เ ^{๒๐๙} ด ^{๒๑๐} อ ^{๒๑๑} ก ^{๒๑๒} ม ^{๒๑๓} ค ^{๒๑๔} ร ^{๒๑๕} ร ^{๒๑๖} ว ^{๒๑๗} ง ^{๒๑๘} ค ^{๒๑๙} ว ^{๒๒๐}	อ ^{๒๒๑} ย ^{๒๒๒} า ^{๒๒๓} พ ^{๒๒๔} ด ^{๒๒๕} ง ^{๒๒๖}
อ ^{๒๒๗} ู ^{๒๒๘} ร ^{๒๒๙} า ^{๒๓๐} อ ^{๒๓๑} ก ^{๒๓๒} น ^{๒๓๓} า ^{๒๓๔} ว ^{๒๓๕}	ค ^{๒๓๖} อ ^{๒๓๗} ค ^{๒๓๘} ร ^{๒๓๙} อ ^{๒๔๐} ง ^{๒๔๑} ม ^{๒๔๒} ิ ^{๒๔๓} ช ^{๒๔๔} น ^{๒๔๕} า ^{๒๔๖}
แ ^{๒๔๗} ห ^{๒๔๘} ง ^{๒๔๙} อ ^{๒๕๐} ม ^{๒๕๑} ิ ^{๒๕๒} ต ^{๒๕๓} ร ^{๒๕๔} ม ^{๒๕๕} ู ^{๒๕๖} ต ^{๒๕๗}	จ ^{๒๕๘} ิ ^{๒๕๙} ค ^{๒๖๐} ณ ^{๒๖๑} า ^{๒๖๒} ญ ^{๒๖๓}

๑ การคบมิตรจุงได้	ตั้งเกศ
ใครชอบชวนคัมมอม	เพื่อนไซรั
คัมมิตรปฏิรูปเด็ก	กถกถอก กถับแธ
คงจะมุงแต่ไซ	เดห้กถ
๑ รักคนจงอย่าได้	เมามาย
แผดขงติจักพา	จิตขง
ขามคัมอย่าคุดตาย	คัมแค น้อยเทอญ.
กุมตติไ้วบ้อง	บัตถัย ๆ

คฺุสิตสมิต

Give every man the ear, but few thy voice.

(ภาษิตของเซกซ์เบียร์ ในเรื่องละครชื่อ แยมเตต)

(โคตงตฺินฐมาตฺ)

๑ สุงให้โสิตแต่	ทุกคน
ให้ศัพทะของตน	แต่น้อย
กัว้างนัพนั	ภาษิต
แต่นเงนาระเหมาระถอย	ตักเตือน

๑ มีเพื่อนหวังประโยชน์	จริงจัง
เพื่อนพูดจางหมิ่นพอง	เพื่อนใจ
และเก็บศตมัง	โมฆะ
กายหน้าจกใต้ไซ	ช่วยศัว
๑ มีขอตักพูดเพ้อ	พาที
เขานอนอาจจะมู	ความเกตุยด
ขอตักนกกตั้งดี	จะตาดัด แคนดอฆอ
เพราะปราชญ์มกรวงเกยจ	ขอตัก
๑ มีเรื่องควรโต้แย้ง	จึงถาม เทอญพ้อ
ปราชญ์จะแถดงความ	แจ่มแต่
ขอตักพูดความ	เบ็ดไอง
คงไม่แถดงแน่แท้	ถูกหยัน
๑ บัณฑิตผู้รอบรู้	จริงจัง
กล่าววามุมักฟัง	ดีเลิศ
สิ่งไรที่ตนยัง	ไม่รอบ ฐูญา
ก็อาจรู้ประเดริฐู	เพราะฟัง

๐ อินชาติโตไว้เครื่อง

ถึงต้มของต้มหัว

สกัดตจระนงมอ

คานคตชดคักเจ้า

กนศว

จักเค็ร่า

คิตเวอง

ตู้บ้านเราไฉน

๐ ไทยจงว่าดีกขอ

ผู้ที่ไม่ประมาท

จักทำกิจจ่มคาศ

ผู้ประมาทยอมไว้

พทขค่างนั

นินไซร์

เป็นนศย

ชองเผอเห็นผล

๐ เป็นคนของรักบ้าน

รักษาอินประเดวีรู

รักเกยวตคักตเซต

ให้อยู่คู่ฟ้าหน้า

กาเน็ต

เดศ์ถา

ชชช

ดงนงงเด้มอ

๐ มอเผอเพธินเพตติด้วย

มอผ่นวามนทุก

มอคควาหมตยค

มอพูดขอวตคักแจว

คความดช

ชย่างแถว

เชญหมต

จกคองเดยใจ

๑ ไทยเราฟูเฟื่องขึ้น
 แต่อย่าปล่ดชยใจเหิม
 มัชยอารีเริ่ม
 เพราะว่เรายังคง

กว่าเดิม ก็จริง
 จักชอง
 ขวดเก่ง เกินเคย
 คึดหน้าจงด

๑ มัชยแฉดคชงรัก—
 เตรียมพร้งพร้อมเผชใน
 จะมยทรภย
 เตรียมชยมไชทา

ษารย
 บตหน้า
 ถงชาติ
 เพือบชงกนตว ๑

ดุสิตสมิต

น ตั ชิต์ สำนุ ชิต์ ยั ชิต์ อวชิยติ
 (ชรรตถกถา รรมบท)

(โคตงมหาตินชุนาถ์)

๑ ชำนะสิ่งท่ได้
 แม็กลับแพ้ไม่ด
 แม้หมั้นชุตสาหะ
 คชงรักษฐานะแต่

ชำนะ แลว้ฤา
 แน่แท้
 ได้เปรี๊ยบ แด้วนช
 ชย้าให้เตี้ยท

๐ มีชัยในศึกหัว
 ปรมาทไม่ระงัง
 อาจจะเพดยงพดาดง
 จำจะต้องคามกน

๐ เติงตุภายิตได้
 กัจจตังชวราย
 เชอปาปมิตรนำ
 คงมีอาจกตาดแคล้ว

หาญณรงค์
 คณน
 เดยพาย พอเฮย
 ตักตังวิป
 ทางธรรม ด้วยนา
 หนงแดง
 ชวดย่าง อื่นญา
 โทษร้ายแห่งกรรม ฯ

คติสมิต

ต ไช ชิต สาท ชิต ย ชิต นาวชิตติ

๐ ชำนะสิ่งที่ได้
 ไม่กลับแพ้แลค
 ไม่ประมาณเดยตะ
 อาจรักษำนะแด

๐ การยุทธ์แรงรุทรหัว
 ชำนะแตกครงเคยด
 จะอาจคตคักดง—
 จำจะติดคามต้อย

ชำนะ แล้วยญา
 แนแท้
 หลงเชอ คัวแด
 มั่นได้นนาน
 หาญณรงค์
 อย่างน้อย
 ครามไป ได้เดย
 ปราบเตียนจนคูนัย

๑๐. เค้ามุดเปรียบด้วยกัจ
ได้เปรียบเพียงฉาบฉวย
ไม่เป็นประโยชน์พา
ว่าจะเตี้ยเปรียบได้

๑๑. จงใจสุจริตแต่
ดีอกดีคิด
คนชั่วจะคิดพาด
เดชะพระดำมแก้ว

ธรรมดา
นั้นชั่ว
ใจหวน
อีกครึ่งคืบไป
จักหาญ
ขาดแก้ว
พาดพ่าย เองนา
ยอมคุ้มคนตรง ๆ
ดุสิตสมิต

If a man will begin with certainties he shall
end in doubts; but if he will be content to begin
with doubts, he shall end in certainties.

(ภาษิตของฟรานซิสเบคอน ดอร์ติ เกร็ดมี นักปราชญ์
และอมาตย์ผู้มั่งคั่งในประเทศอังกฤษ พ.ศ. ๒๓๐๓-๒๓๖๘)
(โคลง ๒ คั่น)

๑๒. เริ่มด้วยแน่จิตแท้ ถึงยามที่สุดแล้ว สงสัย ๆ

(โคลง ๓ คัน)

๐ ไกรขอมเริ่มกัจใจ   แม้สงสัยอยู่แท้
ถึงยามที่สุดแล้ว   แน่ใจ ๆ

(โคลงตีหมุ่มาดี)

๐ ขอไขกายศให้   แค่มเจน
คิดคคคองเห็น   ถองแท้
แฉ้วคจจระเก็บเป็น   คจจอย่าง   เพ็ญเฮย
เป็นประโยชน์คแม่   จับใจ

๐ ผู้ใดมุ่งกอบกิจ   การดี
มัวแต่รอคค   กอนไซร์
เพ็ญจจจระม   คุณโทษ   เพ็ญใจ
หวังจะแนจคไว้   กอนท่า

๐ คจจาคคองจจจ   วัชร
กจจจระแนจคพอ   เริ่มกัจ
ดงมือเน้นไปหนอ   ทนเพ็ญ   ได้ฤฯ
มัวแต่ระแวงมิต   ชวคค

๑ ผู้^๒ทย^๑อม^๑เด^๑ยง^๑เค^๑ระ^๑ห^๑
 ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐
 ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐
 ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐
 ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐

๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐
 ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐
 ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐
 ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐

๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐
 ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐
 ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐
 ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐

๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐
 ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐
 ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐
 ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐

๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐

Chi va piano va sano, e chi va sano va lontano.
 (๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐)
 ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐)

(โคลงมหาจิตรอดคา)

๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐
 ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐
 ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐
 ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐

๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐
 ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐
 ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐
 ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐

๑ ไทยน์นจวธาเก็ด

ห้ามคองทำกิจ

ตุภาษิตถาตรอง

เห็นชดคคียบ

ไต่พรว้า ดองแฮ

ก่อนตรี

ให้ดัก

เยี่ยงคตายคตงกัน

๑ อินคนฝ้เทาหนัก

อกรบเดินด้าวค่น

เดินทางบ่แข็งทน

เพราะจ่าแรงน่นออก

เดินแรง

คุ่มค่น

เห็นขยก่อน ควรวแฮ

มากกาเกินไป

๑ ผู้โตเดินไม่หนัก

อ๊กไม่รับเร็วเกิน

ย้อมอาจประทังแรง

ยามประดับเทศ์ซึ้ง

คั่งคั่ง

กว่าเหตุ

ไฉ่เผื่อ

จักค้องพยายาม

๑ เปรียบคความจ่ากอบกิจ

เร้งรับแะหักโหม

งานตะเพร่าไปเลย

มุทะตุหนักอาจ

ไต่ไต่ กัด

มากหนัก

เดี้ยกิจ

กตบรัายเดียงาน

๑ ถึงการทพุดกั

ตจนพุดมีทันครอง

แม่ผัดอนนัคโทษ

กิดก่อนพุดชอบจิด

๑ มุงหมายมิชยากถู

ชย้าตจนทำฎาพุด

แม่ตจนหากว่าผัด

รอกิดถึงผัดชอบ

เหมือนกัน พชเชย

ไต่รชอบ

นำตุ คนชอง

มิศรญาติแฉ่งหาย

นินทา

ก่อนคิด

แกยัก นาพ้อ

ก่อนไต่เป็นตี ๑

ดุสิตสมิต

ประมาท

การประมาทไฟร น ผัดนัค

รามเกียรติ น. ๓๓๓

๑ ขอชย้าให้ประมาทชาติคัศรุ

อันคนเฒ่าเหล่าครุท่านชอนไว้

จ่าไม้ตัมชามได้ ชย้าชามคน ๑

พระร่วงคำกลอน น. ๗๕

๑ แนะนำด้วยปากดี
ใครเชื่อก็ดีไป
แต่ถ้าหากครูโง่
จะประมาทเมื่อนั้น

เท่าใด ก็ดี
เท่านั้น
ศิษย์ยอม
อย่าดงน

๑ ทำคนเป็นอย่างไร
เห็นประพฤติชั่ว
จงว่าตกเต็นถนัด
ใครจักชดถ้ายาก

บริษัท
เช่นปาก
ทุกเมื่อ แม่นา
หนักหนา

๑ พุทธศาสนิกไซ้
กุศลทุกสิ่งกรรม
มีด้ามทองทำ
พร้อมจิตกายและพจน์

ควรจำ
ทั้งหมด
ดีชั่ว
จึงดี

๑ วจจกถาถอชัย
กายก็ควรประพฤติไป
อึกจิตคิดมันไว้
จึงจะควรคนหมด

ธรรมใด
เช่นพจน์
ไปหัด
เหมาะสม ๆ

Je cognois tout, fors que moy—mesme.

(เยอะ คอนนัวต์ คัก, ฟอว์ เกอะ
มัวเมม—ภานิตฝรั่งเศตโบราณ)

(โคลงมหาวิษณุมาตี)

๐ กูรูหมตเว็นแต่	ตัวกู นันแล
ภานิตฝรั่งเศต	กล่าวไซร์
หมายความว่าอดรู้	ทุกขอย่าง
บ่คักอุทกไว้	ชะโรงคุดเงา
๐ ใจเบาปากพูดพลอด	อดดี
อ้าโอใจหารใจ	อดฉลาด
ไม่เฟ่งว่าคนมี	รู้หลัก เท่าใด
ใครทักเมื่อพูดพลาด	กตบ้ำาคาเขา
๐ คนเขตาไม่รู้ดีก	คนเขตา
เหมือนหนึ่งกางคกคะ—	ดาครอบ
ไม่รู้จกหนกเบา	เพื่อพูด
ใครทักกมกคอบ	แหกข้างคูปไป

๑ รุกขไม้เหมาะแม่น

รูกขพรวงอย่างใด

รูกขชอบแต่ขมก

รูกขาของคนแก่

๑ ชั่งคนก่อกนจิงกล้า

ชั่งโง่ฉลาดความ

ชั่งตำมารถแห่งตน

ชั่งแต่จรูญญู

๑ พุดโตพุดที่รู้

พุดเพราะได้คักริครอง

พุดเพ่อมโนหวัง

พุดถูกใครจะตอบ

๑ เก่งจริงค้องรอบรู้

เก่งแค่ปากเขาข้อม

เก่งมรุตวาทย์

เก่งพุดให้ไพเราะ

รูกข ตนเอง

หมิ่นแก่

เขมยง ขนนา

จูกรุกากน

ชั่งคน ชื่อนนอ

รอบรู้

โดยกิจ การแต่

อนนเป็นโนน

จิงจิง

รอบคอบ

ประโยชน์

คักคานผิดเอง

แน่จิง

จะเยาะ

เขาเกิดยศ พ่อเฮย

แม่นแท้เขาขม ฯ

คูลิตสมิต

ทุกข์

นุติ ทุกข์สุด มูล

(โคลง ๓)

๑ เพลิดเปลี่ยนทางสนุก เป็นมูลทุกข์แน่แท้
ชอนจกกด่างแก่ ขรรคให้ระเจน ฯ

(โคลง ๔)

๑ เช่นคนชอบตมหน้า ดูรา
ขามตมแก้วเฮฮา ด่มก
รุ่งชนดี อิงหา นาคม อุนแฮ
คอยผดปราศจากดูช ดูไชชนคอ

๑ อักพดได้บรรต ดูรา
พาคิดมากกามา กตตักดุม
เที่ยวคบพวกหญิงตา— มกมาก
เคยเจ็บกับคูม กับได้บายใจ

๑	โรภักย์เบี่ยนเบียดแค้น	ครวญคราง
	เทียบวอนแค้นงทาง	ดับปวด
	วิริมตู่บสิ้นบาง—	ที่ช่วย ได้นำ
	เคยคิดโดยเร็วรอด	หนึ่งแค้นฤหาย
๑	ตั้งชายเพราะสิ้นไซ้	ฆ่ากรรม
	ตุ้กริตประจำ	จิตตั้ง
	วิริมการระยา	ยับยั้ง
	สิ้นประหารทุกชั้น	ทุกกัณฑ์กรรมมา
๑	วิหาตั้งทรพยด้วย	อากรรม
	เริ่มเด่นการพนัน	โถมมาก
	ยังเตี้ยยังเขมขน	เด่นหนัก ชนแย
	เตี้ยทรพยกลดต่ำมาก	สุดพันคนนา
๑	แต่ความเงียนนน	หอนหาย
	ยังทุรนทุราย	หาสุข
	กินเหต่าเพื่อสบาย	ไม่หยุด
	คบสัดศรีแก่ทุกซ์	โรคร้ายแรงทอ

๑ ดั่งน้มนูกมาก
 จงกดบให้ทุกขทอน
 ผู้ฉลาดจงทอน
 คนดีเป็นทรัพย์

เกินควร
 ทุกขหนัก
 เคือนดี คนเขง
 ย่ำถ่างมตาญคน ๑
 ฤๅติสสมิต

ริษยา

ความริษยาพาให้บังเกิดโมหจิต ก็คิดอะไรก็วิปลาศ ขาด
 ความไตร่ตรองโดยทำนองของคตของธรรม

คดีสำคัญ น. ๒๖

En fin donde reyna la envidia no perede vivir

la virtud, ni adonde y escaseza la liberalidad.

(เอ็น ฟิน ดีอันเต เรยนะ ตา เอ็นวีเตีย โน เปเรเต วิวั
 ตา วิวัคต, นิ อะค็อนเต ยี เอ็งคาละเชะ, ตา ตีเบราตีคาค—
 ภาษิตของปราชญ์เปญู ซ็อ แชรวิจนเคต)

(โถงดินรมาดี)

๑ สรุปลความว่าแม่แห่ง	โตมี
ความริษยาครอบที่	แห่งนั้น
ย่อมปราศจากกรรมศรี	วิสุทธ
เช่นตระหนัเห็นชวกัน	กตทาน
๑ ตรวจตำราษิตแห่ง	ปราชญ์เปญ
กจกคานงเห็น	หตถหมน
มีธรรมะเฉกเช่น	พุทธคำณันนเชง
ควรพินิจชอนน	จุงค
๑ ผู้มัจตมากดวย	ริษยา
เหมือนม่านอันฉนหนา	ผูกไว้
ธรรมะจกษุหา	ทางลตด
แต่บ่เห็นลตดได้	ริษยา
๑ พวจิตคิดแต่ร้าย	แรงราญ
ผู้นตคกว่าปาน	ผิดทำ
จงจิตคิดจงผตญ	เพื่อโกรร เขาแ
ฉปริตจิตบัว	ฉกต

๑	ตั้งคนตระหนัสน	ย่อมทวง
	ทรัพย์ใหญ่หนอยทงปวง	ไม่เด็ดอก
	ใครขอว่าละดัง	ละตาย
	ใครแจกทานว่าเด็ดอก	ด้อพดอ

๑	ตั้งขอรียยากับ	ตระหนั
	เป็นตั้งพด่าไมตรี	แน่แท้
	ควรคตตั้งตั้งน	ให้ขาด
	คตขาดได้นั้นแต่	เด็ดคน ๑

ดุสิตสมิต

โลก

Chi troppo abbraccia nulla stringe.

(คือ ใครบโอบ อับบราเชี่ย นุดตะ
ดัดรินเจ — ตูภาษิต อิตาเดียน)

(โคลง ๒ ต้น)

๑ ไครรวบมากนักรู้ รั้งเกลบบมิได้ ยึดถือ ฯ

(โคลงจิตรดตา)

๑ ก็ไครโถกมากนักรู้	ตาหาย
ตรงกับภษิตไทย	นั่นแต่
ไจยากมากมายมือ	ควาไร้ง
เฉยหลุดมือแม่ยึด	ไม่ไหว
๑ ไครบมิใช่พระ	อรหันต์
ย่อมจะยังตัดโลก	ไม่ขาด
แต่ถ้าหากขรรมะ	กรของจิต
ก็ยอมจะอาชรม	จิตคน
๑ คนเรามิหัดรู้	เพียงต้อง
จะรวบได้แต่เพียง	หนึ่งหอบ
แม่ว่าจับของชยาก	ได้มาก
กรโอบบ่รอบย่อม	ตกหาย
๑ ควรหมายเพียงแต่เหมาะ	กำลัง คนนา
ทั้งทรัพย์และตาภยศ	มุ่งมาด
ไครรู้จักขงความ	พอแห่ง ตนเอง
คงจะดีมคาดและ	เหมาะใจ

๑ ไคร่อดคตี่แแต่ซ้ง

คนมากกว่ามัจริง

ย้อมคัจว้ไคว่มักมาก

ถึงหากจะไต่ก็

นำหนัก

นั้นไซ้รั

ยศทรัพย์ ตากแะ

ไม้คอง

๑ ความหลงแแต่โถกเจ้า

ไต่เท่าไต่ไม่พอ

มกน้อยซ้งกาดง

ถึงมไต่มากก็

กรอบงำ

หายชยาก

คนเที่ยง

จักเจริญ ๗

ดุสิตสมิต

ความอกตัญญู

๑ ข้ำดมหนางพัตอ้อวไม่ร้ายสู้

ความชัวอกตัญญูของคนไต่

ถึงพัตคองกายเย็นไม่เป็นไร

เพราะมไต่เคยเห็นเป็นเพื่อนกัน ๗

ตามใจท่าน น. ๗๐

แม่ผู้ใดบ่หู่ไม่รู้คุณ ความชั่วช้ำทารุณก็เบ็นของเขา
รวมเกียรติ น. ๗๐

คนที่ได้เคยรับความอุปถัมภ์การุณของท่านแล้ว กัดบ่คอบ
แทนด้วยการด้อยดองเมียท่านเช่นนิน เป็นคนเดวอย่างที่สุด มนุษย์
ไม่ควรคบอีกต่อไปทีเดียว

นินทาสโมสร น. ๗๐

ถ้าผู้ใดด่าว่าท่านบิดานนบบุตรเป็นคนอปรีย์ ผู้นนเอง
แหะเป็นคนอปรีย์ตรคุณ

ตามใจท่าน น. ๔

การไม่รู้จักบุญคุณคนอื่น
เป็นลักษณะอันหนึ่งของคนหยิ่ง

หลวงจำเนียรเดินทาง น. ๓๔๕

กรุณา

๐ อินว่าความกรุณาปราณี
จะมีใครบังคับก็ทำไม่

หดงมาเองเหมือนย่นอนชื่นใจ
 จากฟากฟ้าสู่ราดัยต์แดนดิน
 เป็นดังส่องชนพดณปดมใจ
 แห่งผู้ให้และผู้รับสัมภักดิ์ ฯ

เวนิสวานิช น. ๓๘๒

๑ การุณยธรรมสุนทร
 งามงอนกว่าพระแสงอันแรงฤทธิ์
 เส่ถียรในหฤทัยพระราชา
 เป็นคุณของเทวาผู้มหิทซ์
 และราชาเทียมเทพอมฤตย์
 ยามบพิตรเผยแผ่พระกรุณา ฯ

เวนิสวานิช น. ๓๘๓

กรุณางามกว่าพยาบาท

ตามใจท่าน น. ๓๘๓

๑ ถึงแม่นายเพชฌฆาตกาจร้าย
 เห็นคนตายจนชินฉะน่นได้
 ยามชวานเงอเห็นชคชนกโทษไว้
 กยงชชอภัยก่อนฟาดฟัน ฯ

ตามใจท่าน น. ๓๙๐

๑ ก่อนที่จะติโทษ

ควรพิจารณาความ

ว่าเหตุเกิดในใจ

ฟังพจน์เขาแก่ก่อน

ใครใคร

ถ่องแท้

ผิดเช่น นนช

ศตดิน

๑ กวินพึงเหตุแล้ว

ผู้ผิดเพราะโมหะ

หรือเพราะว่าสุณะ

ก็อาจจะให้ซึ่ง

พิจา— รณาแผล

มีดไซร์

บงคบ

ชภย

๑ ตั้งใจเห็นอกผู้

แตรกรุณาออก

อาจให้กลับจิตละ

ตั้งว่าอำนาจข่ม

ทำผิด

อุบาท

พยศ ได้นำ

จูเชิญ

๑ หวงเป็นทริกใคร

แห่งญาติมิตรแตร

เมื่อใครจะคิดค้น

คนทศตของตติ

นบถอ

พวณพ้อง

ชยาดู คอบเตย

จิงติ

๑ มีจิตประกอบด้วย	เมตตา
รู้จักผ่อนผันยาม	อ่อนได้
แต่คงซัดวาเห็น	ใจอยู่
แล้วแฉะอ่อนให้กลับ	จิตเทอญ ฯ
	คุณวิเศษ

เมื่อน้อยหาวิชา ให้หาสินต่อใหญ่

(บัญญัติพระร่วง)

(โคลงวิเศษมาถ์)

๑ นัยพระร่วงเจ้า	กล่าวภา— นิตแย
หาวิชาชำนาญ	เมื่อน้อย
ถ่วงสินจูงไม้หา	ต่อใหญ่
ของใคร่ตามเนอถอย	กล่าวมา
๑ คำว่าเมื่อน้อยจัก	ขอแปล
ว่าหย่อนทงอายุ	แฉะยศ
อายุอ่อนน้อยแต่	ยศต่ำ
ควรที่จะเจียดต	ไม่สิ้น

๐ หากินยากอบกิจ

ถึงหากจะมีทุน
 แม้รวบรวมไว้ใน
 ก็จะได้แต่ลำบาก

โตโต กิตติ

มอดมาก
 ทางกิจ การนา
 นกหนา

๐ เวลาที่ยังน้อยอยู่

จักไม่หาวิชา
 ปัญญาเกิดขึ้น
 ก็จะตำราถก

จึงควร
 รบรู่
 ใจมาก แล้วฤ
 ปรอดกลัย

๐ แม้ไร้ความรู้

ถึงหากมีโอกาศ
 ปราศจากซึ่งชำนาญ
 ดันอาจที่จะถก

การงาน
 กอบทรัพย์
 ทำทรัพย์ งอกฤ
 เต็มด้นตาย

๐ ขวนขวายหาดีประ

ประกอบกับชำนาญ
 คงตำราถกวิชา
 อักขาจจะรุกค

วิชา
 ในกิจ
 ทรัพย์มณ
 เพิ่มต้น

๑ วิญญาณย่อมรู้
มักสะดอกเวตา
เมื่อใหญ่กิจการเบียด
แม้ชาติวิชาติชัย

จำเรียน ไตโต
เมื่อนอย
โองาถ์ เตี้ยแย
กว่าเขา ฯ

ดุสิตสมิต

Education is only like good culture,
it changes the size, but not the sort.

(ภาษิตของนักปราชญ์อเมริกัน ฮีธ เฮนรี อดวิต บัเชอร์)

(โศลกมหาวิชรุมัต)

๑ ศึกษาเปรียบเพาะปลูก อย่างดี นั้นแล
คืออาจแปลงขนาด รุกขชาติ
แต่ชนิดเดิมมี อยู่เช่น ไตฤา
ก็บ่มีสามารถ เปลี่ยนให้แตกไป ฯ

๑ เช่นมะไฟตกพร้อม พืชผล
แม่ปลูกณฑัตถน ดีเหมาะ
อีกทางหม่นปรือปรน ผลอาจ เรืองนา
แต่ไม่กตายบั้นเงาะ แม้แท้เกินหวัง

๑ เพียรเพงเตงประจักษ์	แนชต
ว่าปราชญ์นหมใจ	ตจวิต
จงคชยประณมหัตถ	เชอพน เชานา
หลงปราชญ์ทจวิต	จกตองถิบหาย

ดุสิตสมิต

กล่าวหาญ

การตั้งยมเจียมตัวไม่ไ้อวด เป็นลักษณะแห่งผู้กล้าหาญ

จริง

หลวงจำเนียรเดินทาง น. ๑๓

การที่จะห้ามคนกล้าไม่ให้แสดงความองอาจ เท่ากับห้าม
ราชดำไม่ให้อวดถึงหน้าท

หลวงจำเนียรเดินทาง น. ๑๓๕

๑ ชาตวิศตยา จรดตัวความมรณานหน้าไม่ ถ้าแมถึงที่
บรรดัยกตายเอง เมื่อใครจะมาอวดเก่งให้เห็นกัน ใครจะมา
โรมรันกไม่หนั ๆ

รามเกียรติ น. ๒๓

การตายกลางสนามรบ เป็นความตายอย่างงดงามที่สุด
 ทดถุณชายจะประดับได้

เสียดลชะ น. ๗๕

คนเราเกิดมากตายได้ครั้งเดียวเท่านั้น

เพื่อนตาย น. ๓๓

๐ ถึงจะตายก็ให้ชายเขาดีชชช ๗

ซิงนาง น. ๑๕๐

๐ ถึงบรรลัยใจชชชให้ภรรยา ๗

วิวาหพระสมุทร น. ๕๖

ไปตายตามหน้า

พระร่วงคำกลอน น. ๓๐๕

A coeur vaillant rien d' impossible

(ภาพิษคของนางพระยายนหนคตเบรค ชนน้แห่งพระราชา

องรท & แห่งกรุงฝรังเศส พ.ศ. ๒๐๗๑-๒๑๑๕)

(โคลงมหานัททาย)

๑ สำหรับใจกั้นเกล้า	เก่งกาจ
สิ่งไม่สามารถมี	ไปได้
พระมาศราชแห่ง	จอมฝรั่ง—เค็ดนา
ได้ประดาทให้แต่	พระราชโอรส
๑ อ้นพจน์ภักษิตน	ควรจำ
ดำเร้จไม่ดำเร้จ	ในกิจ
อยู่ทจคถาแห่ง	หรืออ่อน
ควรคิดภษิตให้	ถ้องแท้แก่ใจ
๑ ผู้ใดใจกั้นถา	เก่งกาจ
บ่มีได้ชตาตความ	ดำบถ
มีมานะชาจขาม	อุปสรรค
แม้กจจะยากไม่	ย้อยอรรษา
๑ ถาทำถาคิตถ	ถาดอง
ถาดัดรของอน	ยอตรัก
ถาทนคิมของทน	ถูกคำ
ถาเพราะถอศกถหมน	บ่ได้หอนไหว

๐ กตวณยกตวณตทง	กตวพถาด
กตววาคนชชาติ	โทษให้
กตวณูเถงถากขม	เหงชู
กตวจะคองไรดาภ	เชนนตงเต
๐ เชนาอมาคยณู	จงรัก จริงถา
คตวจะรจกทา	จิตกถา
ถอยเกยรตศกตเป็น	ฮาดูช
ชรรมะเหมื่อนผาประ-	เจยตคุมภยพาด
๐ กตการประกอบเกอ	กรณัย
หาญ ตูกถวญ	บียราช
ชาญ คอชวรก-	ษาดิน ไทยแะ
ชัย เชตพระค่างนไว	ครามฟ้าดินคูนัย ๆ

คติตสมิต

Cowards die many times before their death;

The valiant never taste of death but once.

(เชกถเบยวี ยูเดยตชังวาร์ องกท ๒ คชนท ๒)

(โศตงสุภาพ)

๐ คนขลาดสีแม่เมือ	ก่อนตาย
ชิมรสความตายหลาย	สิบครั้ง
คนกล้าสีจกมลาย	ครั้งเดียว
เดื่อป่าเข็ญท่านตั้ง	จิตไหวไหวระดู
๐ มฤคยู่ข่มบ่เว้น	ชีพใคร เหยนา
หนุ่มแก่ฤยศใหญ่	ยังต้น
จำเนนจะบรรดัย	ครึ่งหนึ่ง แน่นอ
จักรพรรดิบพัน	จากคองความตาย
๐ ร้ายใดจะร้ายเท่า	ใจขลาด
คอยแต่นงหวนหวาด	ไปเว้น
กตวตายก็แม่นมาตร	ม้วยชีพ นนแข็ง
กตวดีทำทุกขเวณ	รอดพันไปไหน
๐ แม่ใจไม่ครามต่อ	มรณ—ภัยฤ
ใจก็โล่งแฉะ	สุขแท้
ยืมหีบมอดะ	เดยก็จ
บมต้นหวงแม่	บ้วยเพียงปางตาย

๑ ดับายกายเพราะเมือ ^ห	ดบายจิต
กิดอะไรกิด	ปลดอดได้
ทำงานกิดมฤทษ ^๕	ถูดวง
ยามเมือคองตายไซ ^๕	หุดบไตตงผน ^๕
๑ ชันเราเป็นชาติเชือ ^๕	นกรบ
ถึงหากจะประดบ ^๕	ตั้งของ
ภกิดแต่จอมภพ ^๕	ภูวนาถ
ค้องกิดพันและค้อง	มุงข้ามชดไป
๑ โหน ๆ เราจะค้อง	ถึงตาย
ใจจุงเกงเป็นชาย	ชาติกิด้า
เดี่ยชพกใจตาย ^๕	ในประจคั
ตายกตายผนหน้า	ค้องคัเค็กหาญ ๑

ดุสิตสมิต

เวดาคักตงคราม ผู้ชายกับผู้หญิงกคองแต่ตงความกิด้า
 กนคนดระอย่าง ผู้ชายกิด้าไปรบไปตาย ผู้หญิงกิด้าไม่ทำให้
 เป็นทตดาบากแกผงหรือมูรทโคว ทำให้ผู้ทรกมแกใจไปรบ

หัวใจนกรบ น. ๑๕๔

๖๘
ภักดี

๑ เมื่อเจ้าขุนมุนายท่านตั้งบายใจ
เราผู้เป็นไพร่ก็พลอยตั้งบาย ๆ

พระร่วงคำกลอน น. ๒๒

๑ เกิดมาแต่ต้องตายวายชีวิต
ขอตายเพราะภักดีต่อเจ้านาย ๆ

พระร่วงคำกลอน น. ๕๘

Amor y amistad

En grado inferior se ven

Con la lealtad y el honor.

(ภักดีของปราชญ์ดีเปญ ชีษ คาดเครีอน)

(โคลง ๓ คั่น)

๑ ความรักและไมตรี มีค่าหย่อนยามตั้ง
เปรียบกับภักดีทง เกียรติคุณ ๆ

(โศดงนันททนาย)

<p>๐ ต้นทรภักษ์^๕คน ความรักเป็นไปตาม ครอบครัวยังใครจัก ชาวป่าชาวโคกก็</p>	<p>ควรไต่ ครอบนา แบบโลก ไม่รัก เด่าแย รักกัน</p>
<p>๐ อิน^๕เพื่อน^๕ผู้ชอบ^๕ถูก ย่อมเกิดฉันทาแดง ต่างคนต่างอาศัย ^{๕๕}นกับ^๕ผิด^๕แบบ</p>	<p>อชยา—คัยญา มิตรจิต ไนกิจ การแย ธรรมดา</p>
<p>๐ แด^๕ว่า^๕การ^๕วิ^๕ร^๕ก แดพระเจ้าชีวิต แด^๕วิ^๕ร^๕ว^๕าม^๕พระ ว่า^๕พระ^๕คร^๕อง^๕เท^๕ค^๕จ^๕ง</p>	<p>ภักดี ปกเกล้า คุณเลิศ ปานโต อยู่เย็น</p>
<p>๐ เป็น^๕ด^๕ัง^๕ช^๕ง^๕ผู้^๕ป^๕รา^๕ค^๕ บม^๕อา^๕จ^๕จะ^๕ซ^๕ม ^{๕๕๕}ผู้^๕ท^๕ย^๕ด^๕พระ^๕ช^๕ร^๕ร^๕ม ^{๕๕๕}จ^๕ง^๕จะ^๕ร^๕ก^๕ษ^๕ไ^๕ว^๕ช^๕ง</p>	<p>อารย—ธรรมแย ทราบได้ เป็น^๕ห^๕ด^๕ก ภักดี</p>

๑ มีธรรมกำกับจิต
ความรักเกียรติคุณจึง
รักเกียรติดังถ้อย
ถึงทุกขกัณฑ์

๑ อินทคนผู้รัก
รักเกียรติเป็นศรีใน
ต้องธรรมะนาง
ความรักออกแมกกว่า

เป็นทุน
จะ
กว่ารัก ตนเอง
และทน
ภักดี
ชาติแท้
เลิศกว่า
เมตตา ฯ

ดุสิตสมิต

ความเพียร

๑ ผู้ใดป้องกันตาอันงามแฉะ
ต้องทนหนามคำแยะ ฯ

ตามใจท่าน น. ๗๕

๑ อินทของดั่งแม่ป้องกันจิต
ถ้าไม่คิดบ่นป้ายจะได้หรือ ฯ

ท้าวแสนปม น. ๑๗

๑) แม่นมลูกตั้งวาง
 จักตวงด้นไปนาน
 บั้มคปราการ
 แดงขงความออกดำให้

ของสถาน
 แน่ไซร์
 ยังอยู่
 ประจักษ์แจ้งแก่ตา ฯ

ลิลิตพ่ายพิ น. ๓๕๓

๑) กอนเหตุกยงคชยผา
 แมเพียรตั้งโตมา
 เพียรเปรียบกอนเหตุกไซร์

ตะเขียดได้
 ชองชด ได้ฤา
 ค่อยกอนหินทลาย ฯ

ลิลิตพ่ายพิ น. ๓๓๒

๑) พนมชนตั้งเยยมข้าง
 บันแทบเขตตาจาง
 ตรรพตั้งจักดำมารถ
 แม้อุดดำหังจกได้

ยังอาจ
 ยอดไซร์
 กระทำเดรัจฉ
 หมดถันตั้งประดงค ฯ

ลิลิตพ่ายพิ น. ๓๓๓

ถ้าทำกรตั้งใด ๆ ดำเร้งง่ายดำเร้งคตายเท่าที่เรารูวาค กฏ
 น้อยกคงได้เป็นนวิหารทดวง และปองทัมกระท่อมคนเจญใจกคง
 จะได้เป็นวงเจ้านายไปหมด

เวนิสวานิช น. ๑๘

มีผู้ใดบ้างในโตกนี้ ที่เข้าไปสู่ที่ตุงได้ โดยไม่เหยียบบันได
ชนตา ก่อน

พระพุทธรเจ้าครุสรีระไร น. ๕๕

ถ้าเราทำการไปโดยใจเย็น ๆ และด้วยความพยายามเพียง
พอ ก็คงจะได้เห็นความเปลี่ยนแปลงเช่นที่ประสงค์

ฉวยอำนาจ น. ๘

๐ ไม่คิดต่อยมัวคชยคอกไม้ร่วง

คงชวดคดวงบุปผชาติธระชาดหอม

คแต่ภุมรินเทียบบดินดอม

จึงได้ขอมอบกถนสู่มาดี ๆ

ท้าวแสนปม น. ๕๘

โยคา เว ชายเต ภูริ อโยคา ภูริสงฺขโย

(ธรรมบท ชุตทกนิกาย)

(โคลงมหาจักรดดา)

๐ ปัญญาข้อมเกิดเพราะ ประกอบ

แม่หม่นจึงจะรู้ มากได้

ยังเวียนนัยรอบรู้ แหตมหตัก

เหมือนมัตตบใจจึง จะใช้สัมจิตต์

- ๑ ความ^๓สิ้นความ^๓สุดแห่ง ปัญญา
 ย่อมจะเกิดเพราะไม่ ประกอบ
 เกียรติ^๓รายน^๓บ^๓หาคความ รุ^๓เพิ่ม
 เหมือน^๓มด^๓เก็บ^๓มอ^๓บ^๓ได้ แก่^๓ผู้^๓ไม่^๓ถ่อม
- ๑ ปราชญ์^๓ย่อม^๓รู^๓แน่^๓แล้ว ไม่^๓ถน
 ว่า^๓จะ^๓รบ^๓รู^๓เอง ยาก^๓แท้
 จำ^๓เป็น^๓จะ^๓ร^๓น^๓ช^๓ว^๓าย เรียน^๓ว่า ^๓ไป^๓นา
 บ^๓มี^๓ห^๓ย^๓ค^๓แม่^๓เม^๓ื่อ แก่^๓เจ้า^๓จ^๓น^๓ต^๓าย
- ๑ ฝ่าย^๓ชน^๓ผู้^๓ไร^๓ป^๓รา^๓ช^๓ญ์ แท้^๓จ^๓ริง
 ด^๓แต่^๓อ^๓ว^๓ด^๓ว่า^๓คน ร^๓บ^๓รู^๓
 ค^๓ัก^๓ษ^๓า^๓ด^๓ัก^๓ด^๓ัง^๓ต^๓อง ช^๓ิง^๓ก^๓ ^๓อ^๓ว^๓ด^๓ว^๓อ
 ต^๓ม^๓ุ^๓ค^๓ ^๓เข^๓า^๓ค^๓ุ^๓ห^๓ม^๓ค ^๓ไป^๓ช^๓า^๓ด^๓ม^๓ห^๓น^๓ช
- ๑ พ^๓อ^๓พ^๓น^๓จ^๓า^๓ก^๓ท^๓ค^๓ค^๓— ช^๓า^๓ด^๓ถ^๓าน
 ค^๓ิด^๓ว^๓า^๓เร^๓ียน^๓ร^๓ู^๓จ^๓บ ต^๓ร^๓ร^๓พ^๓ศ^๓า^๓ต^๓ร^๓
 พ^๓ู^๓ด^๓ ^๓ไ^๓้อ^๓ว^๓ค^๓ห^๓า^๓ญ^๓ต^๓อน ผู้^๓ไ^๓หญ^๓
 ไป^๓เ^๓น^๓ก^๓ ^๓พ^๓ล^๓าด^๓พ^๓ด^๓ง เพ^๓ระ^๓ไร^๓ท^๓น^๓จ^๓ริง

๐ คนหนึ่งหึงมเฝ้าแค	คอยด้ดับ
คำปราชญ์แต่ละมุม	อายุ
เพราะหวังจะรับเรื่อง	เป็นประโยชน์
เพิ่มพินิจซึ่ง	มรรคกว้างทางเจริญ
๐ การเพ็ดนิว่ารูมาก	เพียงพอ แด้วฤ
เป็นเครื่องททอนศกคาม	ตำารถ
การอยากจะขอเวียน	อยู่ทุก เมื่อแด
ถึงจะโง่ฮาจตุ	เพื่อนผูกอดค ๑
	ดุสิตสมิต

Aide-toi, le ciel t'aidera.

(ภาษิตของนักปราชญ์ฝรั่งเศส ชื่อ ดาฟองเตน)

(โคลงมหาวิชรุม่าถ์)

๐ ช่วยตนฟ้าจักช่วย	ตัวเธอ
นตฤภาษิตค	ไร่น้อย
มัวคอยแคจะเง้อ	รอดาง
ดาภจะมาตามต้อย	คิดนินนินไต่

๑ ใครไม่รู้จักเธอ

คอยฟังผู้นอกน

อยู่ไปไม่ช้านาน

ขเกยจแถวอยากัด

กอบงาน

เป็นนศย

กงอด พ้อเขย

ซุนซ้องแค้นคน

๑ รักคนศวรเร่งพิศ

คนผิดซัดอมิตร

คนเกยจอซาซัดคน

แม่อุตสาหะไซรั

ดูคน

ไปได้

อ้นเกยต กัณหา

กัดกัณกัณไฉน

๑ ผู้ใหญ่ท่านไม่ชอบ

หากว่าเป็นคนดี

จึงควรจะกล่าวว่

หากว่าเราขเกยจ

นินทา ท่านโย

ท่านเกดยัต

ท่านผิด

ท่านเดยงบ่่วยการ

๑ คนพาดจิตมากด้วย

ผู้นใดตาภยศ

แท้ควรจะคิดมา

ประกอบภักการผู้

วิษยา

บ่นผู้

นะหนัก ขนแฮ

เพอนบางดีดี

๑ ผู้ที่อุทิศตัวให้
 ผู้ใหญ่ท่านเห็นความ
 ก็คงไม่ต้องเรียน
 บำเหน็จคงไม่แคล้ว

พากเพียร
 ชอบแต่
 ร้องรบ กวนเดย
 คดาคพันคนไป

๑ ใครประกอบกิจด้วย
 เปรียบประหนึ่งช่วยตน
 ผู้ใหญ่ก็ยอมพด้น
 เพราะท่านก็ยอมทรว

ขยัน
 ถึงดา
 อนุเคราะห์
 ว่าใช้ได้จริง

ดุสิตสมิต ๆ

Aucun chemin de fleurs ne conduit à la gloire.

(ภาษิตของนักปราชญ์ฝรั่งเศส ชื่อ ดาฟองเคน)

(โคลง ๓ ต้น)

๑ ทางไปสู่เกียรติศักดิ์ จักประดับดอกไม้
 หอมหวานชวนจิตไซ้รำ บ่มี ๆ

(โคลงตี้นรุม่าต)

๐ น ^๕ เป็นภาษาซิง ^๕	นักปราชญ์
ฝรั่งเคตผู้ฉลาด	กล่าวไว้
เพื่อเตือนจิตชนชาติ	ฝรั่งเคต
เราก้ควรพิศให้	ถองตาม
๐ อ ^๕ นความงามมกตง ^๕	ชอเตียง
ปรากฏเป็นนอย่างเยียง	หายาก
ผู้ใดคิดแต่เพียง	ความระคอก คนเอง
หาชอได้ลำบาก	ยากเชิญ
๐ ม ^๕ วเห็นแก่การหตัก	อุปสรรค
ไดยากฤกษ์มก	หุด
คอยดูเยียงเขาจัก	ทำอย่าง— ไรกัน
โสกาสกีย่อมหมด	แน่พตัน
๐ ละนนไกรชอยากได้	๕ ๕ ชนชอ ฤาษา
คองมากบนตงมื่อ	ทำกิจ
จะพบอุปสรรคฤา	ยากเท่า ไโคโต
บ่มียอมให้จิต	ถดถอย

๑. คอยเคื่อนคนให้ยิง	จรรยา
ทุกเมื่อออกดำหะ	ยอมยาก
พยายามบดตตะ	แม่เห็นอย กต
ทนระกำดำบาก	เพอศ

๑. ดงนยามดำเวจ	ปรารภนา
กอบกจได้เป็นดำ—	ระแฉ้ว
ขนชอแฉฉดชชา	ดัมท เพียรแฉ
จคกจกฉฉงแฉฉ	ดุดเกษม ๆ

ดลิตลสมิต

ยุติธรรม

๑. ไนกระแฉฉแห่งยุติธรรมา
ยากจะหาความเกษมเปรมใจ ๆ

๒๕ ค
ความรู้สึกผิด
 ๒

นิสัยของวิญญาณ หากว่าได้ คิดหรือทำอะไรผิดไปแล้ว
 เมื่อรู้สึกผิดของยอมเปิดตนความคิด

ฉวยอำนาจ น. ๔๗

เมื่อได้ผิดไปแล้วก็ต้องหันมารับโทษตามควร แล้วจึง
 ค่อยตั้งใจประพฤติตนให้ดีขึ้น อย่างไม่เขินจะเรียกว่าเป็น
 ผู้ผู้ชาย ว่าเป็นคนกล้าแท้

ความดีมีชัย น. ๗๒

ผู้ที่ทำผิดแล้วไม่รับผิด นับว่าเป็นคนขลาด ไม่สมควรที่
 จะเป็นผู้ชายได้เลย

ความดีมีชัย น. ๗๒

ผู้ที่ประพฤติผิดไปแล้ว ยอมสารภาพรับผิด นับว่า
 งดงาม

หลวงจำเนียรเดินทาง น. ๓๓๓

ถ้าเมื่อได้ทำผิดไปแล้วรู้สึกผิด ควรที่จะสารภาพเสีย ดี
 กว่าที่จะมัวถ้อยทูลมานะอยู่

ความดีมีชัย น. ๗๒

๑ ตะเกียงวิมาศแก้ว
 กระจังอะไมคอร

กะหมัดดีจังหวัด
 จะทลายประทูปนน
 มัทนะพาธา น. ๓๒๓

ความละเอียดใจ

เอาหน้ากากโยบิตหน้ากาก

โรเมโอและจูเลียต น. ๓๓

ความลึกลับ

ธรรมดาการดำปาน เหมือนกับทำสัญญา ต่างคนต่างจะ
 ต้องรักษามนด้วยกนทงต้องฝ่าย ถ้าแม่ฝ่ายหนึ่งทำผิดสัญญาตง
 ไปแล้ว สัญญานกเป็นอนันต์

ทาโลโก้ น. ๕๗

๐ อินชายประกาศจะระปะทาน   ประดิพัทธะแต่หญิง
หญิงควรจะเปรมกมะระยัง   มีวจิตตะชอบรัก
แต่หากฤๅบอภิมย์   จะเฉยฉนนั้นจัก
เป็นปกแะระดวงมูระรัก   ก็ะหลงละเถิงไป ฯ
มัทนะพาธา น. ๒๕

ความดีความจริงเป็นของประเสริฐไม่มีใครรังเกียจ และ
ถ้าหากว่าการดีมาคนของเราได้มีรากเง่าฝังแน่นอยู่ในความดี
การดีมาคนนั้นก็จะคงถึงซึ่งความตายเป็นแน่แท้
ทรมาณลูกก็เคยน น. ๓๕

ความซื่อเม่นของดำกัญญาตั้งอิน
หมายน้าบ่อหน้า น. ๓๓

๐ อินจะเดี่ยตั้งจจวาท   จะเดี่ยศรี... ฯ
พระร่วงคำกลอน น. ๔๗

คำดีศยคดวรรกษา
พระร่วงคำกลอน น. ๒๘

อันดีคุณธรรมนั้นไซ้ ย่อมเป็นอมฤตยวาทิ เป็นที่นิยม
นับถือกันทั่วไป ไม่เด็กกว่าในประเทศใด และตมัยใด

พระศุภทศเป น. ๓

ความดีคือความจริงเป็นของประเสริฐ ไม่มีใครตั้งดี

เมื่อเรื่องละครพูด น. ๓๕

ควรยอมรับแต่ยว่าตนรู้จักในความบกพร่องของตน

เมื่อเรื่องละครพูด น. ๓๕

ล้ามคค

การซัดคชกันไม่เป็นเครื่องที่จะรักษาความล้ามคค

นินทาสโมสร น. ๕๖

๑) แม้พวกเราเดาใดใครจักนเอง

ไหนจะเก่งกถารบให้แจ้งชัน

เราควรปรองคองใจไว้โรมวัน

รบไพร่คมันใหม่ชคม้วย ๑

พญาราชวังสัน น. ๕๓

มัวเกยงกนเตยการ

๑ แม่เราวิชากัน
การยุงตั้งร้าย

๑ ชาติเดียวกันทุกคน
มัวแก่งแะแย่งดี
ทหารอย่าชมเพื่อน
พดเรือนอย่าใจพาด
ค่างฝ่ายตองฟงกน

พระร่วงคำกลอน น. ๓๓๓

ไม่ช้าพดนจะพากันนิบหาย
นั้นแหะเครื่องทำตายตำมคัก ๑

พระร่วงคำกลอน น. ๓๓๓

รักแต่คนจะเสียที่
จะแตกพวกไม่คอรการ
พดเรือนก้เท่าทหาร
อย่าชิงชิงชิงโยธา
ทุกตั้งด้รวพด้ำเรัจนา ๑

หมามยอกเอาหมามบ่งบทร้อง น. ๒๕

สัพเพสิ สังฆภูตานัน สามคฺคี วุฑฺฒิสํสาธิกา

(ตมเตจพระตั้งสมราช ตา ทรวงจนา)

(โคตงตินฐมาถ์)

๑ ความสมัครพรรคพร้อม	แห่งชน ปวงแล
ผู้อยู่เป็นหมู่สน-	ธิจิต
ข้อมเป็นเครื่องขังผล	เจริญรุ่ง
น้อยใหญ่ให้สัมฤทธิ์	ดงจันต์

๑ จงถวีสรรพคุณ

เด็บบ้างนางพุด

เจริญกอบพิริยคุณ

กายย่อมแต่หมั่นนง

๑ นิยมโตเพื่อรัก—

ต่างกรบถนถน

ของใหญ่จะเปรียบปาน

มักก็ช่วยกันระดม

๑ แม้ใครออกธจากถ้ำ

มดก็พร้อมถนพรง

คือน้อยแต่กำลัง

อาจทะลุช่องบด

๑ อันเราเป็นชาติเชื้อ

ตัวเล็กก็มีใจ

ไม่ยอมระยอมใคร

ถึงอธิหาญห้า

ทุกคน เพื่อนเฮย

ต้มคร

เยี่ยงมด เกิดค

น้ำชม

ชาหาร

เรียกพวง

ร้อยเท่า ตัวอื้อ

คว่ำที่ไป

กรายรัง มันทา

ชอกกัก

รวมหมู่ มวดแป

กยนี้

ชาวไทย

ใหญ่ป่า

ในโตก เคยพ้อ

ห่อนแดง

๑ รวมแรงกันเข้ากอบ	การงาน
รวมทรัพย์มั่งคั่งถาวร	ถิ่นที่
รวมจิตใจบาบ	บ้านเกิด
รวมรบพุ่งกันเขต	ขอบดงยาม

๑ เดียงงามขยาเดียงคัก	ศรีสวัสดิ์
เดียงทรัพย์ขยาเดียงรอก	รอบรู้
เดียงทรัพย์ขยาเดียงคัย	ธรรมะ
เดียงชาติขยาเดียงตุ	ตณะนม ๑

ดุสิตสมิต

An two men ride of a horse, one must ride behind.

(จากเรื่องตะกรรข มัธ อะตุ อะเบาต นะทิง ของเชกดีเบยร์)

(โคลงจัตวา)

๑ สองคนจันขมา	เดียงกัน
คนหนังกิจาจะ	ขทาย
ข้างเป็รียบเหมาะครันจ	ครองเกิด เพ็ชชอย
คำพูดนศตายเคือง	ตฤกิดใจ

๑ ให้คิดว่กิจทุก

พานิชและกิจเมือง
ซึ่งชนร่วมนงานมี
แก่งแย่งกันผิดแท้

๑ อุทาหรณ์ขมา

ต่างจะแย่งหน้า
แย่งกันขบหน้เห็น
ต้องมอบหน้ให้ขบ

๑ ดึงนมแม่ในกิจ

ผู้ร่วมนงานต่างคน
งานย่อมยุ่งจะทำ
คนหนึ่งรับผิดชอบ

๑ เพ็ดนเพ่งแต่ถึงเกียรติ—

แต่ไม่ยอมมอบคน
แก่งแย่งเพราะมัวเมา
เดยกตบจะไรยศ

สถาน

ทุกชนิด
อยู่มาก
แน่นขน

ร่วมนกัน

ไปได้

มายิ่งแน่นา
จึงดี

ธุระ

แย่งคิด

งานเต็มได้แต่
กิจเจริญ

ยศตัว

อื่นไซ้

บ้ายศ

ศักดิ์ศรี

๑	ควรที่มุ่งประโยชน์	คณะ
	ถึงหากตนจำต้อง	ต่ำต้อย
	ยอมปลงจิตตั้งตระความ	ไฉย
	ยศศักดิ์ไม่น้อยเพราะ	ถ่อมตัว

๑	หัวหน้าประมุขกอบ	การดี
	ช่วยประมุขโดยเต็ม	จิตไซ้
	งานถ้าเร็วศรีคง	มุดมาก
	คนก็จะไต่ถ่อน	ศุภผล ฯ

คฤทลสมิต

ความสามารถ

ผู้เก่งจริงคือผู้ทำการถ้าเร็วทุกอย่างที่ตั้งใจทำ

อำนาจคือธรรม น. ๓

นาฏณิ นิสฺสํสา ย ชีเวยฺย

(อุทาน สุททกนิกาย)

(โคตถนันททาย)

๐ ไม่ควรฟังผู้อื่น	เป็นอยู่
ภษาคนผู้จง	ดำริ
เผิน ๆ ก็ดูเป็น	ยงย
ให้หยิ่งแตรตรง	ชวดดี
๐ ผู้มีความคิดของ	ตรงดัง หนอยนา
จึงจะรู้ดีถกความ	มุ่งมาด
อ่านดูภษาคนถกความ	ในแตร จงดี
แม้ว่าฉลาดก็	ไม่ถน
๐ คนเราในโลกนี้	เกิดมา
ฟังบิดามาตุ	แต่เหนื่อย
กรนใหญ่แตรหาเตียง	อาตมะ ได้เชิง
เกาะพ่อแม่ห้อยอยู่	เพอชหยัน

สุจริต

ความดีของผู้สุจริต เมื่อเจ็บแสบของจำ เมื่อเคยตก
 ระวังแสบของรู้จักเมตตาปรานี

อำนาจคือธรรม น. ๒๐

จะค้นค่าที่เต็มเกียรติยศ

พระร่วงคำกลอน น. ๓๑

Bien predica quien bien vive.

(บิเณ เบรติศา ทิเณ บิเณ จิเว — ภาษิตของปราชญ์
 ชาติดีเปญชื้อ แซร์วินเคตต์ พ.ศ. ๒๐๑๐—๒๑๕๑)

(โคลงวิษณุมาถ์)

๐ ผู้ใดยังชีพด้วย	สุจริต
ย่อมจะเป็นผู้สอน	เลิศแท้
ปราชญ์ผู้เปญกล่าวภาษิต	ถ่มปราชญ์ เจียนอน
คล้ายพุทธคำสอนนี้	เลิศชม

๐ อุดมบัณฑิตนั้น

พร้อมปฏิบัติงาม

ทรงศีลตั้งมา

สุจริตถ้วน

ปัญญา เยี่ยมแซ่

เลิศถ้วน

จารวัตร

ทุกทวาร

๐ อาจารย์ชาฎนถาดแจ้ง

รุกรอบทั้งโลกธรรม

แม่ประพฤติกะระ

เปรียบดังหูกมูกห้วน

ปาฐะ

จบสิ้น

ทราบดี ทราบดี

หมดไป

๐ ใครยังชั่วดด้วย

แม้จะเทศน์ไม่เป็น

คนอันยอมจกจำ

ดึกความแฉงถอย

ทางธรรม

ดักถอย

เป็นเยี่ยง อย่างแซ่

ขอตกน

๐ คุณตักกว่าเหยง

ดช่วยอมรจวง

พูดแต่แต่จกถับ

เปรียบประหนึ่งหอดอกให้

ได้ตักดับ

ถนัดได้

ประพฤติ ชั่วญา

เพื่อนหลง

๑ จงฝึกหัดจิตให้

อย่ามุ่งแต่คบคา

รักดีก็อย่ารัก

ประพฤติกให้สะอาด

๑ นำซึ่งประพฤติกเพี้ยน

เด็กปากของชอจริง

พูดโตกดีของท่า

ทรงดีคยชระงคแม่

รู้จัก ประพฤติกเทอญ

เพือนบ้าน

แต่ปาก

สะอาดจริง

ฝึกคำ อวดเชอ

มันแท้

ตามปาก พูดนา

ดีพคุณย์ ๑

ดุสิตสมิต

A clear conscience is coat of mail.

(ตูภาษิตอังกฤษ)

(โคตงจิศรตคา)

๑ สุจริตคือเสื้อเกราะ

ภาษิตอังกฤษเค็อน

มุ่งคยอเมเกิดมี

มุ่งชวคมกตดา

เหล็กเกราะ

ดี

ใจมัน

มันใจ

๑ ใครชื่อถ้อยคดี

แม่จักรพรรดิใหม่

ชนชอบอภัยภัย

เปิดของปิดตำบากได้

๑ ใครจินตจกมั่งร้าย

แม่จาศรีเกษธรรม

เหมือนได้เกราะอยู่คง

ชาดูรบได้บาด

๑ ถึงจาศระพายแพ

แห่งขริมแรง

ธรรมะยอมขงผล

ท่ดุดคูอาจถับ

ธรรมา

ไปยาก

คงช่วย

ตั้งถวิต

แต่ดู

เที่ยงใจ

ทนทุกข์

อาตมา

กำลัง

เก่งกาจ

ถ้าเร็ว

ชีวิตชัย ฯ

คุณิตสมิต

กาลเทศะ

การรู้จักตน เป็นหลักดำเนินชีวิตของผู้รู้จักกาลเทศะ

ท่านรอง พ. ๕

การเป็นบ่าวเขานี้ เซอะ ๆ หิงม ๆ ไว้ตั้งกว่าฉลาดฉลาดโสน

ซิงนาง น. ๓๘

ตั้งตั้งตั้งว่าเป็นมรรยาตใฉฉิ่ง เป็นของหน้าขันในชนบท
เท่า ๆ กับมรรยาตของชาวชนบท เป็นตั้งตั้งถูกเย็บมากที่สุด
ใฉฉิ่ง

ตามใจท่าน น. ๘๓

อนทจริง การที่จะให้ความซื่อตรงแก่หญิงชรวงแห้ว ก็
เท่าอับเขาเนื้อ ๆ ไปได้จันอันตักปรก

ตามใจท่าน น. ๑๐๓

โตกันไม่ใช่จะอยู่ได้โดยอาศัยตักตี เราจำเป็นต้องเพ่งตั้ง
ดูตั้งทพบเผชิญหน้าอยู่

ฉวยอำนาจ น. ๔๗

๐ จักหักของอ๋อนโฉน จักได้ ๆ

ฉลิตพายัพ น. ๓๔๗

ขยามั้วพระวง ไฉฉิ่งตั้งดวงเตยมาแต่หัวกเคย

กุศโลบาย น. ๒๘

คนเราจำเป็นตองแ่คเหตุการณอนจ้งหน้า

กศโลบาย น. ๕๓

ชาวเป็ดอกเพ่งตองเม็ดคณอย เข้าไปแ่แ่งกระจ้อยร่อยอย
ในกระบุงแ่ถบ คณทงวณกัแ่บจะหาไม่พบได้ แ่แ่ก้งเมื่อพบ
แ่แ่วไซร้กัไม่มราคา

เวนิสวานิช น. ๓๒

เพ็ดงหนึ่งเฝ้าเอาเพ็ดงอินคับฉะ ปอดหนึ่งระงับคั โดย
ปอดอกแ่หงหนึ่งแ่แ่ เว้นหัด กัดบควเว้นอาจหายเห็นได้เป็น
แ่แ่ ทุกขภัยอาจหาย แ่แ่หาทุกขอนมาเป็นยา

โรเมโอแ่แ่จูเลียต น. ๒๐

มีเวตาบางเวตาจำเป็นจะคองปด เพชรทษาความดคยคย
เพอนฝูง

น้อยอินทเสน น. ๗๓

ก่อนท้จะทำคุณให้แก่มูโต ควรท้จะพิจารณาให้รู้แ่แ่แ่
ก่อน ว่าคณ ๆ นั้นไม่ไซ้คณงอ้แกมบอ

หลวงจำเนียรเดินทาง น. ๑๔๒

การที่จะแต่งความถ้ว มั่นควรจะแต่งแต่ในเงาอัน
 ด้มควร

น้อยอินทเสน น. ๒๖

บัญญัติอยู่ในกายอันทราม ร้ายยิ่งเดี่ยวกว่าเทวราชอยู่ใน
 เรือนหลังคามุงฟาง

ตามใจท่าน น. ๓๐๒

ท่านเตรียมจะเขยเราเมื่อเดี่ยวตั้งแถวไซ้ ไม่ควรที่จะมา
 ไขไฟเดี่ยวกันกาด

ตามใจท่าน น. ๒๓

เขาของดีแตกทรามไม่งามตา

เวนิสวานิช น. ๗๘

อันวารีค้นหาหาไหนเหมือน ควรฝังใต้แร่เรือนทองวิจิตร

เวนิสวานิช น. ๗๒

งานกลายเป็นเครื่องเพ็ดเพ็ดนไปก็ได้

เจ้าคุณเจ้าชู้ น. ๘๐

คุณนนั้นแม่ ไซ้ผิดก้อจากกลายเป็นโทษได้

โรเมโอและจูเลียต น. ๖๓

นักพูดเก่ง ๆ เมื่อไรพูดไปก็ตบชรัก ก็มักจะถ่มน้ำลาย
 แต่สำหรับครกเมื่อพูดชรัก ขอให้พระเจ้าช่วยเตือนให้รู้ตัว จะ
 หาวอะไรแทนไต่ตะขาคติ ยังกวาคูบไม่มีตะ

ตามใจท่าน น. ๓๒๕

การเอาความซื่อตรงไปผสมกับความดีอย่างม ก็เท่ากับ
 เหนามาฝังปรุ้งนาศาล

ตามใจท่าน น. ๓๐๓

คนขี้เหนียวในเรือนอนกรรม เหมือนไข่มุกอยู่ในหอยกาบ
 อีรมดกปรก

ตามใจท่าน น. ๓๖๓

ซึ่งตุ๊กก่อนห้ามมักจะพด้นหักโค่นระทม

โรเมโอและจูเลียต น. ๓๑

หมูเขาจะห้ามเอาคานเข้ามาตอต ผิวเมี่ยงเขาจะกอดเข้ามา
 แทรกกลาง

หมอจำเป็น น. ๒๐

อย่าขัดแย้งผู้ใหญ่ อย่าให้ไพร่ชังตน

(บัญญัติพระร่วง)

(โคลงมหาวิชรุมาด)

๐ อย่าขัดแย้งผู้ใหญ่	เป็นคำ
ภาษิตที่เตือนค	ใช้น้อย
แม่หวังจักได้ทำ	ประโยชน์ จริตญา
หมั่นดคีบรบถอย	ทานผู้บรูชา
๐ ใ้ว่าจะหย่อนกล้อย	คามดรรพ
แต่บมีควรรดิม	กำหนด
ว่าผู้ใหญ่ยอมรับ	ผิดชอบ
ก่อนจะตั้งไต่หมด	ยอมได้ไต่ครอง
๐ ต้องคิดว่าผู้ใหญ่	เคยเห็น
เคยกระทำกิจการ	มามาก
ผู้น้อยหากว่าเป็น	ผู้ขอค ตัญญา
ผู้ใหญ่มีใครอยาก	จะไว้วางใจ

๑ คำว่า อย่าให้ไพร่

^{๕๔ ๕๖ ๕๗}
นักเบบวชเอน

^{๕๘}
บงคบและไ้คน

^{๕๙}
รุจกเอาใจดี

ขังตน

ดี

ควรจะ

จะไ้ดีตาย

๑ ชันนายไ้ไพร่ด้วย

ยามบ่เผลองานอาจ

แต่เผลอก้อาจพา

เพราะไพร่มีไ้จิต

๑ มีศกตมทรวยเตยง

ควรหมั่นคิดเอาใจ

พูดดีอาจยงผล

ดีกว่างาเอนไ้

๑ คำหวานอำนาจมาก

ดังเควระหัดดีกว่าทำ

คนงานทรวกนาย

หมั่นนกรกแรงไ้

ชาญา

^{๖๐}
ดัมฤทธี

เตี้ยเตี้ยม ไ้หนอ

จักไ้งานดี

^{๖๑}
ผู้คน

^{๖๒}
เมื่อไ้

^{๖๓}
ดัมฤทธี

ดูไ้ทำงาน

กว่าหวาย

โทษไ้ไร

แตะนบ ถือแธ

^{๖๔}
กอบเกอกรกิจการ ๆ

ดุสิตสมิต

Ad consilium ne accessis antequam eoceris.

(ภาษิตตะติน)

(โศตงวิษฐมาถ์)

๐	อย่าด่วนไปเข้าสู่	สภา
	จนกว่าจะมีผู้	เรียกร้อง
	ภาษิตตะตินว่า	ดูชอบ กตมอ
	ผู้ฉลาดควรต้อง	ไตร่ดู
๐	สู้รู้เกินกว่าต้อง	การไป
	ไม่ระวังจะถูก	ว่าเด็ก
	ถูกว่าจะขัดใจ	จงครี ก่อนแฮ
	ผู้ฉลาดต้องรู้เด็ก	เหมาะกาล
๐	งานใดใครรับมอบ	ไปทำ
	เขาก็คงมุ่งดี	ที่สุด
	เมื่อใดจะต้องจำ	เป็นปริก— ษาญา
	เขาก็คงรีบรุด	ปริกษา

กิริยา

ยาที่กตัญญูคาด ทำประโยชน์ ได้เท่ากับที่ไม่ ได้กตัญญูใด
ความจริง เมื่อกล่าวด้วยขณาดัตถ์ ก็ย่อมจะ ทำประโยชน์ ได้
ดุจกัน

ทรมานลุงกิเตียน น. ๓๖

กิริยาคนภายนอก เชื้อขยาก

นินทาสไมสร น. ๘๕

กฏธรรมดา

ความจำเป็นไม่รู้จักรักรรรมใด ๆ

อำนาจคือธรรม น. ๘๓

ถ้ายังมีโรคมามากชน ก็ยังมีความตบายน้อยลง

ตามใจท่าน น. ๘๓

การดำมารถมีสองคัน ดีกว่าไม่ดำมารถ

ตามใจท่าน น. ๓๐๘

คนที่ได้เคยกินข้าวจะมุนละไมอยู่แล้ว จรดกลับไปชอบ
กินข้าวดิบมากกว่า ไม่มีขรรมนิยมเลย

ทาโล่ที่ น. ๘

ยิ่งรู้มากเท่าไร ยิ่งแก้เท่านั้น

ทาโล่ที่ น. ๘

ความชราหนักคือเจ้าของแห่งความรู้ เมื่อความชราไม่มา
ถึงตัวเลย ความรักไม่ถึงเหมือนนก

ทาโล่ที่ น. ๘

ในโลกนี้ เป็นกรรมตาอยู่เอง ที่คนชอบมักตั้งเปรียบ
คนคน

อำนาจคือกรรม น. ๓๕

คนเราจะให้คำความคิดตรงกันหมดไม่ได้

หมายน้ำบ่อหน้า น. ๓๓

ความจริงเป็นของที่ปิดไม่มีด

เวนิสวานิช น. ๔๕

๑ เมื่อเค็อนแจ่งแ่งเทียบหาเห็นไม้
แ่งของใหญ่ข่มน้อยจนเหือดหาย

เวณีสวานิช น. ๓๗๓

๑ ผู้ที่ประดำทให้รูปร่างมักจะไม่ใคร่ให้ความสุจริต และ
ผู้ซื่อในดวงจิตมักจะให้รูปร่างน่ารัง ๑

ตามใจท่าน น. ๓๒

ถ้าห้ามบัญญัติ อันเด็กน้อย ของคนโหด มีให้พูดเตี้ย
แล้ว ความโหดที่คนฉลาดแ่งดั่งข้างเด็กน้อย ก็กตายเป็น การ
ใหญ่

ตามใจท่าน น. ๓๕

ในโตกนทองแท่มนมน้อยนัก

คปตา น. ๓๕

๑ แม้อาตนะธาตุดวง
ฤายภูพหูหนา
แม่มโภชนา
โธระจักช่วยแก้

แผ่นดิน กัด

นุ่มแฉ

เคมโธช

อาตนะกระต้างกตายุตบาย ๑

ลิลิตพ่ายพิ น. ๓๓๓

๐ มีคำท่านกล่าวไว้
 ยามจากทุกข์มากมี
 ยังกุศลสิ่งต่าง
 ยามกตมถึงห้องไซ้

เหมาะดี
 หมั่นใหม่
 ตามถ้วน
 จักอ้างกันหาย ฯ

ลิลิตพ่ายพิ น. ๓๖๔

๐ มากมีที่ต่อพลอ มีแต่ขอให้หลงดมปาก ผู้พูดจริงยิ่ง
 หายากในเวียงชัย ฯ

พิเภกณัฐกษัตริย์ น. ๖๒

การคิดของที่เห็นจะเป็นได้ จะเป็นประโยชน์อะไร

ปรียทรรตिका น. ๕๓

ของอะไร ๆ ถ้าจะซ่อนให้หายากที่สุด ให้ซ่อนที่แจ้ง ๆ
 ทดลองความไหวพริบ (ทวิปัญญา)

ข้างตายทั้งตัว เขาใบไม้ปิดที่ไหนจะมีได้

หมายน้ำบ่อน้ำ น. ๕๓

ผ้าที่เบื่อนเดี่ยวหลายชั้น หดหายซ้อนเต็มที ของใดใครก
 ซึมซาบเข้าไปในเนื้อผ้าเดี่ยวแล้ว อย่างไร ๆ ก็ฟอกไม่ขาวได้

ฟอกไม่ขาว น. ๕๐

ถ้าไม่มีไฟที่ไหนจะมีควัน

กลแตก น. ๘๒

ผู้น้องตงามเป็นอันมากย่อมจะเต็มไป ในเมื่อนักบวช
ชกจวรวรณหิม

กุดโลบาย น. ๕๓

- ๐ เป็นผู้หญิงแท้จริงแต่หน้าปาก
เป็นผู้ชายขี้ขลาดกว่าหลายเท่า
หญิงต้องเจียมกายามาแต่เยาว์
ชายต้องเฝ้าวังวอนให้หัดชเว็ก ๆ

วิวาทพระสมุทร น. ๑๓๐—๑๓๑

- ๐ บุรุษผู้เดียวผู้ใด จะเขี้ยวชาญไปในธรรมดังตุ๊กตหมาข

พระนล ๒ น. ๒๗

คนเราจะตีทิจิตยาทุก ๆ อย่าง หายากนัก จะมีชนไหน

พระนล ๒ น. ๒๗

- ๐ ตะวันพัวเมฆพัวพัน ยกออกจากกัน ตู้อุดกระจำง
มองใต้ ๆ

ปริยทรรคิกา น. ๑๓

◎ ราชตรีธวัชแจ้
โกฏิตาวณอัมพร

◎ ชนต้อเคชราชเจ้า
ปวงคัตถกรพ่ายแรง
ไ้ไม่นานชัพยัคฆ์แฝง
นี่นะให้เห็นได้

◎ เคยชม
จะกตบั้ชมอีกานัน

ที่ไ้ใหม่แม่ตงภู คตงมีของหอม

บทละครดี ไม่ตองมีคำตัง

เรื่องละครดี ถ้าจจะตขนอีกได้ โดยมมีคำตังดี

ก็เพราะแต่งนิต้ากร
กับเท่าพระจันทร์เดี่ยว ๆ

มีทนะพาธา น. ๓๒๓

กำแพง เก้านา
ฤทธิไ้
ในนิเวศน์ ร้างพ้อ
โถกถ้วนอนิจจา ๆ

ลิลิตพ่ายพิ น. ๓๔๓

วิหคหงตระเถอดตวร
บได้แต่จ... ๆ

มีทนะพาธา น. ๖๒

มีทนะพาธา น. ๓๓

ตามใจท่าน น. ๓๗๐

ตามใจท่าน น. ๓๗๐

๑ ความเห็นคนยุคน^๕

จามนุษย์หมู่ใด

ควรให้ทุกผู้คน

การแบ่งชนละเด็ก

๑ อินวาททพิน^๕

แต่ขยายตมตั้งธรรม—

คือกิตติเดสทินิงชาย

ย่อมประกอบโชคเคราะห์

๑ ไกรโง่ก็ยอมแพ

ใครเกียจขบ่อาจชนะ

ใครถ่อยจะกาจแข่ง

ใครอ่อนแรงไร้มิตร

๑ ทุกแห่งทุกเทศทิศ

คนโง่ทรพยพถนโทรม

ไม่ทำทรพยพถนให้

จะมั่งมีได้อยู

มีอยู่ บ้างนา

อีตระ

เต็มอภาพ

หมดต้นเต็มอกัน

คัจฉิง ชยุด

มตาโดก

นรชาติ

ไป่คองตงตั้ง

ผู้ฉลาด

หมั่นได้

ตั้งบุรุษ ใต้ฤ

ยอมแพคั้นแรง

เช่นกัน

เต็มไชร์

เงงออก

มันนฉนใด

๑ อักไม่เพียรเพิ่มทรัพย์   พนดิน
 หาแต่เช่ากนกค่า   เซนนน
 ฉันทไฉจกัญญโย   ยันยง
 จนกรอบอຍมนแท   เพราะเผอชาติชยน

๑ ฉะนนแม่วาชยากให้   คนดี
 เต็มอภาคมทรัพย์   ยศศักดิ์
 กอบภรณ์ยะ   เพียรทุกเมื่อแด
 เชื้อเกิดคงจกดีท—   ธิได้ตั้งถจิต ฯ

คุณิตสมิต

ความดีในใจทำให้ชาติดี   ทำให้ซึ่งความชั่วความดี
 ของคนอื่นด้วยความชั่วความดีของตัวเอง

นิทานโมสร น. ๖๘

๑ อินทวงป่าหรือจำจะเป็นทอง
 กอบแก้วมุดมือไปหมัดดิน ฯ

รามเกียรติ์ น. ๒๖

พวกที่ตระโกนรักชาติ   โดยมากมักจะไม่ใคร่ลงมือในเมื่อ
 มีการรบพุ่งจริงจัง

กุศโลบาย น. ๘๖

คนที่เขาได้^๕เคยหมา^๕ได้อย่างดี^๕ ให้^๕กิน^๕อย่าง^๕ดี^๕แล้ว
หมา^๕นั้น^๕กับ^๕กต^๕เขา^๕เจ้า^๕ของ^๕ เจ้า^๕ของ^๕เขา^๕จะ^๕เมต^๕ตา^๕ใหม่

ฟอกไม้ขาว น. ๓๘

นักบวชบาง^๕ที่^๕ไม่^๕ใคร^๕จะ^๕ตั้ง^๕เกด^๕เห็น^๕อะไร^๕ได้^๕เลย

กุศโลบาย น. ๓๒๐

ธรรมดา^๕ผู้^๕ที่^๕ปลูก^๕ดอก^๕ไม้^๕งาม^๕ ๆ^๕ ได้^๕ เขา^๕ไม่^๕ต้อง^๕การ^๕ให้^๕
แมลง^๕กู่^๕มา^๕ค่อม^๕ของ^๕เขา^๕บ่อย^๕ ๆ^๕ เพราะ^๕เขา^๕จะ^๕เอา^๕หนอน^๕มา^๕ปล่อย^๕
ไว้^๕ให้^๕ด้^๕อก^๕ไม้^๕เขา^๕รา^๕โรย^๕ไป

หนังสือ น. ๓๒

ศ^๕ว^๕ม^๕อ^๕ม^๕ใจ^๕ทำ^๕ให้^๕รู^๕ด้^๕ก^๕อ^๕ม^๕ท^๕อง^๕ไป^๕ได้^๕ด้วย

หนามยอกเอาหนามบ่ง น. ๘

๐ อ^๕ัน^๕ค^๕ว^๕ม^๕ทุ^๕ก^๕ฐ^๕ทุ^๕เ^๕า^๕ณ^๕ต^๕ว^๕ง^๕ห^๕ย^๕ห^๕ม^๕ด^๕ เม^๕ื่อ^๕น^๕ก^๕ม^๕โ^๕น^๕ร^๕ก^๕
จ^๕ระ^๕ด^๕ม^๕ ๗

ปรียทรรติกา น. ๖๘

ผู้^๕ท^๕ม^๕ก^๕ย^๕อ^๕ ก็^๕เป^๕ร^๕ย^๕ย^๕เห^๕ม^๕อ^๕น^๕ด^๕ง^๕ป^๕า^๕ต^๕อง^๕ค^๕ง^๕พ^๕บ^๕ก^๕ัน

ตามใจท่าน น. ๖๐

อันคนเราถึงจะเก่งสักปานใด
 ดึกครั่งหนึ่ง

ก็ด่ามารภพเพียงพด้าไต่

รามเกียรติ์ น. ๓๒๕

Simia simia est, etiamsi aurea gestet insignia.

(ดีเมีย ดีเมีย เอ็ดค, เอติอัมตี ออเวฮา
 เจ็ดเค็ด อินตึกเนีย— ภาษิตละตินของปราชญ์ร็อบโต)

(โคลงนันททาลัย)

๐ ถึงหากจักประดับ	กาญจนา— ภรณ์เงา
ถึงก็คงวานร	อยู่ณะนั้น
ใคร่ครวญดูภาษิต	นหนอย เพื่อนเฮย
อาจจะเหมาะมันเกิด	ปัญญา
๐ เต็มมาเครื่องเพชรพร้อย	แพรวงพราว
มทรพยแต่งกายคง	ตมมาต
เครื่องแต่งหุดากหลายอาจ	ยจนเนตร
เมื่อเหลือบแดดผาดน	แน่แด

๑ แต่หากมรยาทไว้
 อักขรธรรมพั้ง
 ประพฤติถ้อยหยาบ
 คงถูกเขาเยาะอึก

ความงาม
 ไม่เพราะ
 ตามก
 คิณิน

๑ จะถวิลแต่เรื่องไฉ่
 ตั้งจิตจงหมายเหมื่อน
 ตั้งถาดตายทาง
 ตั้งนประพฤติกะตย

อ่ากาย
 ธารยะ
 เกงฝรั่ง
 ตั้งเต็ม

๑ ตั้งเตรียมเครื่องแต่งเพือ
 แต่หากว่าใจยัง
 ฝรั่งจะไม่ชม
 ไทยก็ไม่น้อยจะ

ปานใด ก็ดี
 หยชนค้อย
 ว่าเลิศ
 เยี้ยหยัน

๑ ฉะนนกอนทกคิดเพือ
 จงอย่าได้มัวต้อง
 เพิ่งมารยาทชั่ว
 ต่างตั้งตามกก่อน

แต่งตัว
 กระจก
 น้อยมาก เพิ่งโต
 แต่งกาย

๑) หมายถึงเขาชนชัย
 เร่งฝึกจิตคนศักดิ์
 เร่งชำระมดทิน
 แต่งจิตเหาะเลิศกว่า

เป็นคน จริ่งญา
 บาปเกิด
 โทษก่อน เพื่อนเคย
 แต่งกาย ฯ

คุณิตสมิต

๑) ได้เห็นแก้วประเสริฐเลิศชม
 จะนิยมกัณฑ์กรวดกระไรได้ ฯ

ท้าวแสนปม น. ๕๗

๑) ใครเคยในโตกนจะมีบ้าง
 ทดุดจากกินเพียงหิวเพียงปาง
 เมื่อก่อนกินไม่มีอย่าง... ฯ

เวนิสวานิช น. ๖๒

ผู้กินอ้มหน้าตำราญมากเกินไป ก็อาจจะเป็นไข้ได้เท่ากับ
 คนท้อคออาหาร

เวนิสวานิช น. ๑๗

โทษนี้อาจจะโตดโตดข้ามรั้วไม่เกรงกลัวด้วยบุญคุณเคย

เวนิสวานิช น. ๑๗

คนช็อคของแพเปรียบคนฉลาดแกมโกงเสมอ

หนังสือ น. ๓๐๔

กรรมคาบามองมุษเป็นใหญ่ครอบครองบังคับบัญชาเด็ดขาดได้คนเดียวเท่านั้น จะมีเป็นต้องเป็นดำมืดได้เป็นอันขาด

มหาดมธ น. ๒๒

๐ ผู้คนกำเนิดคล้าย	คลึงกัน
ใหญ่ย่อมเพศผิวพรรณ	แพกบ้าง
ความรู้ อาจเรียนทัน	กันหมด
ยกแต่ชั่วดึกกระด้าง	อ่อนแก่ๆไหว ๆ

(พระราชนิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี ศรี-
 ดินทรมหากษัตริย์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราช
 ทาน ด้วยพระราชหัตถเลขาในสมุดของพระบาทสมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวรัชกาลที่ ๒ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินประพาสณประเทศ
 อังกฤษ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๐)

(โศลกสุภาพ)

๐ ได้อ่านฉนวนพจน์แล้ว

ใครจะไม่มีจิต

ยังอ่านก็ยังคิด

เพราะพระองค์โปรดให้

ภาษิต

ปลงได้

ปดมปลง

สติแก้กรรมของ

๐ มองดูกัจจกแจ่ง

ว่าราชภาษิตเป็น

เปรียบดูระยะจันทร์เพ็ญ

ยังประทับของแล้ว

เจนเห็น

ดูแจ่ง

ผองฟาก พ้าฮา

จุดไฉนทาง

๐ ปางนมผมก

เห็นว่าชาติของตัว

จึงคอยแต่มุ่งมัว

แต่อกมานะน้อย

คิดถ่วง

คำคอย

ยอมพ่าย เชนอ

ไม่กล้าแข่งขัน

๐ ถอดพรรณที่แตกแล้ว

หุดหู่ในกมล

ถมนกว่าเป็นคน

ถมนกว่าคความรู

กว่าตน

ไม่สู้

เหมือนเช่น ตนเอง

ชาจรรุทนกัน

๑) ถ้าบัญญัติแต่แต่
 ผิดของจิตโมหะ
 ผิดพรรณไร่ว่าจะ
 จิตต้องแต่ผิดคธา

๑) ความดีความชั่วใช้
 คนชั่วเปรียบปัญญา
 ผลกรรมกัจจพา
 คนโง่ความดีก็

ธรรมะ พอเขย
 เกิดอกกธา
 ชั่วยรชด กรรมนา
 ไปแพ้ผิงงาม

เป็นตรา
 ยิงผู้
 ด้ทุก— คติเอง
 รชดพันภัยพาด ฯ

ดุสิตสมิต

เกียรตคักัด

๑) ทำการไม่เต็มปากว่า จะเอาหน้าไปวางไว้ที่ไหน ฯ

พระร่วงคำกลอน น. ๓๓๗

รูปี ธีรติ มจฺจัน นามโคตฺตํ น ธีรติ

(พุทธศาสตร์นตุภาษิต)

(โคลง ๒)

๑ รูปย่อมย่อขยับได้
แต่ข้อและโคตรไซ้
บ่สิ้นสูญภัย

(โคลงมหาจิตตต)

๑ จะขยายขรรคแจ้ง

แดงไร

ว่ารูปของดีคือปลง

ทุกชนิด

ย่อมย่อขยับไปตาม

กฎแห่ง ขรรคตา

คนก็ไม่ผิดกับ

ดีดีทุกเหล่าหลาย

๑ มีกายกำเนิดแจ้ง

คงดับ

ตั้งคำไพโรสุต

ไม่ปิดยึด

ถึงหากว่าทรพยม

มอดมาก

กมอาจรอดพน

จากเงอมมฤตยู

Yet this inconsistency is such,

As you too shall adore ;

I could not love thee, dear, so much,

Loved I not honour more.

(จากโคลงดาภรรยาไปทัพ ของจีนคอกวี่อังกฤษ
ซึ่งบริหารดัดฟิเดซ พ.ศ. ๒๓๖๓-๒๓๐๓)

(โคลงสุภาพ)

๑ แต่การทอดทิ้งหล่อน

รีบไป

หล่อนก็จะมิใจ

ชอบแท้

ที่จะรักหล่อนได้

มากเท่า นฤ

แม้มิรักศกดิ์แล้ว

เลิศล้ำกว่าปวง ๆ

๑ ห่วงเมยเดี่ยกจาง

ภรรยา

ยามจะต้งไปตี

ศบเดียน

คั้งตั้งถนัท

ทงทอด

ปวงตั้งทหวงเหยน

หันให้ไกลคว

๐ มิวห้องเมยแก้วอยู่
 มิวห้องทรพยบรรดา
 มิวห้องแต่ตุษา
 มิวห้องดวงจิตศุขชัย

๐ ทนความวิโยคไต่
 ทนทุกขลำบากราญ
 ทนเจ็บแสบป่วยปาน
 ทนเพ้อจกรับไซ

๐ กรณียบกพรของคอง
 เลื่อมยศตดเกียรตหนัก
 ยอมพดอยมิงเมยรก
 คองเคียดรอนด้วยแม่

๐ เป็นชายชาญชาติเชอ
 จงกาจกำแหงใจ
 จอมภพรไว้ไหน
 เขาพระเศรคัมเกล้า

เกหา
 โหญ่นชัย
 รมย์รณ
 กตาดแม่นไทดคน

โดยหาญ
 รุกไต่
 ใจเพชร
 พระผู้ทรงศรี

เดื่อมศักดิ์
 แน่แท้
 แดะครอบ ครวดนา
 บได้รู้เห็น

ชาวไทย
 กตณเกล้า
 ไปนั้น พ่อเฮย
 กตาดพันภัยพาด ฯ

คนเราเกิดมาที่ตายได้ครั้งเดียวเท่านั้น

เพื่อนตาย น. ๓๕

เมื่อเวลาตายไปให้ยาว ๆ ได้เท่าใดก็ยิ่งได้กำไรโลก

เท่านั้น

เพื่อนตาย น. ๓๓

๑ ขอบเป็นคิ้วชา

ขอบเป็นคิ้วคดกหัวเราะเร้า

หน้าเหยงย่นทนเขาดำรงดราม่า

ขอยอมให้คิ้วระบมอมตุ้รา

ดีกว่าถอนใจใหญ่ใจเหยงตาย

ไหนเจ้าคนเรานี่เด็ดฝัด

มีจุดนัดแดนไปโน่นเห็นสาย

จะมานั่งแหงนนิ่งไม่ตงกาย

เหมือนก้นหินกรวดทรายไม่เข้าการ

เมื่อยามคั่นขันโตจะให้หัดบ

ราวกับรอมรณาน่าดังตำ

ไม่หัวเราะบ้างไซ้ไรไม่ได้การ ฯ

เวนิสวานิช น. ๘

โชคเคราะห์

คนเรามากคนไม่รู้^๑ว่าโชคของ^๒คนมี^๓เพียงไร

ตามใจท่าน น. ๓๐๕

การ^๑เลี้ยง^๒ทาย^๓หมาย^๔ยาก^๕หนัก

เวนิสวานิช น. ๕๓

พอ^๑ตรู^๒จ^๓ก^๔ตุ^๕ของ^๖ค^๗ว^๘เอง^๙ค^{๑๐}ง^{๑๑}ว่า^{๑๒}เก^{๑๓}ง^{๑๔}พ^{๑๕}อ^{๑๖}ไ^{๑๗}ช^{๑๘}อยู่

เวนิสวานิช น. ๕๕

๐ แม^๑ไ^๒คร^๓บ^๔ก^๕ม^๖ร^๗ณ^๘กา^๙ด

มี^๑จะ^๒ผ^๓ต^๔า^๕ญ^๖บ^๗พ^๘ง^๙ม^{๑๐}ร^{๑๑}ณ^{๑๒}ี ๑

พระนล ๓ น. ๓๓๐

ข^๑ร^๒ร^๓ม^๔ต^๕า^๖ก^๗า^๘ร^๙เด^{๑๐}น^{๑๑}พ^{๑๒}น^{๑๓}ัน^{๑๔} ม^{๑๕}ัน^{๑๖}ม^{๑๗}ี^{๑๘}ต^{๑๙}า^{๒๐}ไ^{๒๑}ด้^{๒๒} ก^{๒๓}็^{๒๔}ย^{๒๕}อ^{๒๖}ม^{๒๗}ม^{๒๘}ี^{๒๙}ต^{๓๐}า^{๓๑}เด^{๓๒}็^{๓๓}ย^{๓๔} แต่^{๓๕}
เร^๑า^๒ค^๓อ^๔ง^๕ห^๖ง^๗ไ^๘ค^๙ไ^{๑๐}ว^{๑๑}ไ^{๑๒}ด^{๑๓}เ^{๑๔}ม^{๑๕}อ

วิ^๑วา^๒ท^๓พ^๔ร^๕ะ^๖ส^๗ม^๘ุ^๙ท^{๑๐}ร น. ๓๐๓

ค^๑ว^๒า^๓ม^๔ ไ^๕ช^๖ค^๗ค^๘ไ^๙ม^{๑๐}ไ^{๑๑}ท^{๑๒}ย^{๑๓}ง^{๑๔} เ^{๑๕}ป^{๑๖}ร^{๑๗}ัย^{๑๘}บ^{๑๙}เ^{๒๐}ห^{๒๑}็^{๒๒}ม^{๒๓}อ^{๒๔}น^{๒๕}พ^{๒๖}้า^{๒๗}เ^{๒๘}ด^{๒๙}บ^{๓๐}ห^{๓๑}ร^{๓๒}ือ^{๓๓}ฟ^{๓๔}อ^{๓๕}ง^{๓๖}น^{๓๗}า

ป^๑ร^๒ิ^๓ย^๔ท^๕ร^๖ร^๗ต^๘ิ^๙กา ภา^{๑๐}ค^{๑๑}น^{๑๒}ำ

ชนผู้เคราะห์ร้าย มักไม่ได้อะไรตามใจโดยปราศจากความ
ซัดซาง

ปรียทรรติกา น. ๕๓

ปรกตวิสัย

มีหรือคนฆ่าใครที่ไม่ซัง

เวนิสวานิช น. ๓๓๔

กรรมตาของคนรุ่นๆ มักเคี้ยวคุณโตดข้ามความคักเคื่อน
เหมือนนกระคายข้ามชายแมตตเข้าป่า

เวนิสวานิช น. ๓๘

ในโตกนี้ ถ้าอยู่ในระเบียบเครื่องนัถ มันไม่ตุนก

เจ้าชาสารวัตร น. ๗

ของอะไรที่รู้ว่าไม่ควรทำ ยังอยากทำมากจน

เจ้าคุณเจ้าชู น. ๓๐๓

๑) ทุกสิ่งสรรพที่อันไถด้อยากได้มาก
เมื่อได้แต่ວຸດຸ້ນຍາກໄປເຈັບວຸດຸ້ນ ຯ

เวณีสวานิช น. ๖๓

ปฤชณย์ยอมมีความบกพร่องเป็นธรรมดา

ทรมานลุงก็เคยมี น. ๓๕

วิ^๑ด^๒ย^๓ของ^๔คน^๕ช^๖อ^๗ย^๘อม^๙ถ^{๑๐}ย^{๑๑}ว่า^{๑๒}ผู้^{๑๓}ช^{๑๔}อ^{๑๕}ห^{๑๖}ม^{๑๗}เ^{๑๘}น^{๑๙}น^{๒๐}ค^{๒๑}น^{๒๒} แต่^{๒๓}ด^{๒๔}ว^{๒๕}น^{๒๖}
คน^{๒๗}ค^{๒๘}ด^{๒๙} ถ^{๓๐}ย^{๓๑}ว^{๓๒}า^{๓๓}ค^{๓๔}น^{๓๕}ช^{๓๖}อ^{๓๗}ค^{๓๘}อ^{๓๙}ร^{๔๐}เ^{๔๑}ด^{๔๒}า^{๔๓} จ^{๔๔}ึง^{๔๕}ห^{๔๖}ด^{๔๗}อ^{๔๘}ก^{๔๙}ได้^{๕๐}ห^{๕๑}ด^{๕๒}อ^{๕๓}ก^{๕๔}เ^{๕๕}า^{๕๖}ค^{๕๗}ว^{๕๘}ม^{๕๙}อ^{๖๐}
เ^{๖๑}า^{๖๒}อ^{๖๓}ใจ

อำนาจคือธรรม น. ๓๕

ใคร ๆ ก็ยอมรักถูกเฉย

(หมายความว่าดำแข็งอยู่ด้วยความรัก)

ปรียทรรติกา น. ๕๘

๑) คนเรานมต่าง ๆ

ทั้งรูปร่างกิริยาแต่หน้าซัน

บางคนมีแต่ต้งนุกทุกคันวัน

หัวเราะงันเหมื่อนนุกแก้วแจ้ว ๆ ไป

บางคนหุบปากไว้ไม่แย้มหัว
 จำจดเด่นรอบค้วหาชั้นไม่
 ไม่รู้จักดีเทนาฮักกับใคร
 เหมือนเป็นไซ้ไม่รู้ต่างไม่วางวาย ฯ

เวนิสวานิช น. ๗

ผู้อ่อนแอที่สุด ต้องเข้าหาก้าแพง

โรเมโอและจูเลียต น. ๕

๑ ... เพื่อนเราต้มยี่ใหม่
 ซึ่งจะทำการใดก็เพียงที่
 จะเป็นของเจตนายศัณทนต์
 ต้มประดังกั้แล้วมีแต่ครัวนไป ฯ

ตามใจท่าน น. ๕๓

๑ อวดดีเสมอ

ชาติยางหัวไม่คก

หยิ่งเย่อเหมือนอย่างคางคก

ก็คงผงกผงาดบังอาจเอิบใจ ฯ

มัทนะพาธา น. ๘๒

คนสมัยใหม่ เขาขอแต่เอากฎหมายมาพูดเป็นขปากได้
ก็พอแล้ว คัดกไม่ตของมี ขรรณกไม่ตของมี

แก้แค้น น. ๓๕.

คนสมัยใหม่ ไม่ม้เคยที่จะรับผิดชอบ เพราะไม่ม้เวลาที่จะทำผิด
ได้เคย

แก้แค้น น. ๓๗

ตามแบบของคนสมัยใหม่ ใคร ๆ อาจทำผิดได้ทุกคน
นอกจากตัวเราเอง

แก้แค้น น. ๓๗

ความรักอันใดเต็มมือด้วยตัวเองไม่ม้

แก้แค้น น. ๒๘

การอะไร ๆ ที่สำคัญในชีวิตของคนเรา เมื่อตกตั้งใจ
กระทำลงไป แล้ว ก็ยอม จะม้ ความรู้สึก ตกใจ ขยู่บาง เป็น
ธรรมดา เพราะไม่รู้อากคนอื่น ๆ เขาจะตั้งเห็นเหตุผลเพียงพอ
หรือไม่

กลแตก น. ๖๒

คนโดยมากก็จะรักใคร่เอ็นดูใคร-ๆ มักจะไม่ใช้เพราะ
 ผู้คนได้อุปการะแก่คน ตรงกันข้าม มักเอ็นดูผู้ทคนเป็นผู้
 อุปการะ

หลวงจำเนียรเดินทาง น. ๑๔๗

ใครบ้างจะยอมอดตาย

ฟอกไม้ขาว น. ๓๐

คนไข้ พอใจให้กัดตัวเมตตยา อันชวนชม ด้วย น้ำตาล เตี้ย
 ก้อน ฉันทิ ปุ่กฤษ ก็พอใจถวิลความบกพร่องล่องคนเตี้ยก้อน
 ฉันทิ

ทรมาณลูกก็เตียน น. ๓๖

ชอบบกพร่องซึ่งมีอยู่ทุกรูปนาม ก็ขอความไม่ชยากให้ผู้
 เขาเขาชอบบกพร่องของตนซึ่งเป็นความจริงมากถาด

ทรมาณลูกก็เตียน น. ๖

นาย โหมรู้ลึกเป็นเกียรติยศในกาบทมิคนหนว้นไปพึงโพธิ
 สัมภารของท่าน

หมายนำบ่อหน้า น. ๑๖

ธรรมชาติของมนุษย์ปฏิภน ย่อมจะมีความเห็นแก่ตัวมาก
 เพราะฉะนั้น โมหะจิตจึงมีคมนไปด้วยความวิชยา ไม่รู้จัก
 คุณประโยชน์ของ

คดีสำคัญ น. ๒๖

ธรรมชาติคนเรา ต้องมีเวลาพักผ่อนบ้างในเวลาดำรงงาน

คดีสำคัญ น. ๒๗

ธรรมชาติอัยการ ย่อมจะต้องปรารภณาเขาจำเลยเข้ากระทรวง
 ให้จงได้

คดีสำคัญ น. ๒๘

ธรรมชาติคนเรา ย่อมต้องรักศวยิ่งกว่าคนอื่น

มิตรแท้ น. ๓๐

ธรรมชาติคนเรา จะรักผู้ใดยิ่งกว่าศวไม่

เพื่อนตาย น. ๔๔

คนเราเมื่อมั่นคงนอนตราบ มีนกกตองหัดเดียบาง

ฉวยอำนาจ น. ๗

ยาที่กดจนาคาด ทำประโยชน์ได้เท่ากับไม่ได้กด ^๕ ฌันได
 ความจริง เมื่อกล่าวด้วยอักษรณาดัย ก็ย่อมจะทำประโยชน์ได้
 คู่กัน

เนื้อเรื่องละครพูด น. ๓๖

มายา

๑ ถึงมีนอกค่าน้อยสักปานใด
 มกัถวงโลกเพราะใตสุดสง่า ฯ

เวนิสวานิช น. ๘๘

ทางที่หลุดออกคนให้ตื้นที่ตื้นคือขบออกความคามจริงนั้นแต่

อำนาจคือธรรม น. ๔๒

การหลับตา อาจจะเป็นของตักเป็นได้ แต่การที่ตามอด
 ไม่เป็นประโยชน์อะไรเลย

ทำนรอง น. ๘๓

๑ ความยากเข็ญเห็นจาดแต่
 แม้ครึ่งคกน่าซึ้งเป็นที่สุด
 แดะพิษร้าย ใครเห็นก็ชากทุก
 ก็ยังมีพดอยสุดในห้วงนี้ ฯ

ตามใจท่าน น. ๕๐

ถูไม้หวาน เบ็ดอกนอกมักเปรี้ยวจี้

ตามใจท่าน น. ๘๕

๑ ตั้งโตวางวับจับถ่ายคา

หงษาหนกแดะราคามกยอมเขี้ยว ฯ

เวนิสวานิช น. ๓๐๐

๑ บรรดารูปร่างนอก มักจะหลอกคนหลงงงระดำ ฯ

เวนิสวานิช น. ๓๐๐

๑ ปวงอาภรณ์เปรียบเหมือนฝั่ง

ดวงกำบังดำครอนคั่นใหญ่ ฯ

เวนิสวานิช น. ๓๐๐

๑) จางๆ ไข้
 ภาษีย่อมเค็ม
 บางคนขอตัว
 ภายนอกตั้งโรง

คำดี ทัดนา
 ดับได้
 แดกเปิดอก นอกขอ
 แคข้างในนอน ๆ
 เวณีสวานิช น. ๗๒

คนเราที่จะทำความผิด ทำไปได้ด้วยเหตุหลายประการ
 ประการหนึ่งเพราะ โสภเห็นแก่เงิน อีกประการหนึ่งเพราะหลงรัก
 ผู้หญิง

ความดีมีชัย น. ๓๓

คนโดยมาก ดูรูปมากกว่าดูใจ นิยมในเครื่องประดับ
 ประดาภายนอก มากกว่าสติปัญญาและความสามารถ ซึ่งเป็น
 เครื่องประดับภายใน

มหาตมะ น. ๓๐๗

คนโดยมากมักนิยมในรูปอยู่มาก ถ้าให้ภายนอกดูได้อยู่
 แล้ว ถึงภายในจะเป็นโพรงบ้างก็ไม่ใคร่ถือ

มหาตมะ น. ๓๐๗

(โศลกมหานัทททายี)

๑ เมื่ออยากจะให้เพื่อน	ตรรเสริญ
ต้องอย่าเพ็ดตเพ็ดนหลง	คนฉลาด
คิดไต่แค่เป็นพูด	โง่มาก
ย่อมจะมีพลาดพลั้ง	เพราะไร้ใครรับรอง
๑ อื่นของในโลกนี้	มากมาย
จะทราบทุกรายไป	ห่อนได้
ไม่ว่าจะชายเกรง	เพื่อนเยาะ
กึ่งฟังไว้เฉย	จกใครรู้เห็น
๑ ทำเป็นคนรู้มาก	ทุกอย่าง
ปราชญ์ย่อมจะขวางเดย	ไม่บอก
ก้อมคัวและวางตัว	ตั้งเบเต้งยม นันแด
ปราชญ์จงจะอชกคิด	แนแท้เอ็นดู
๑ แม้มิรู้ซึ้ง	ตั้งไต่
หากทะนงใจพูด	อาจพลาด
พลาดแล้วจกใครจะ	เว้นคิ
เพราะจกชวดฉลาดแท้	จึงต้องเสียรอย

๐ รุณขยรุจกห้าม
 ผู้ใหญ่เช่นตุง
 ใครคิดว่าผู้พูด
 เจยได้คและไว้รับ

๐ มคความรุจกนง
 อกรุจกชอนผู้
 ให้ต้อนรับและตั้งวนคำ
 นนบจาดดาตยง

ปากตุ
 มอกให้
 นัยก ช่างเทอญ
 รขอบรับนต
 ยามกอร
 เป็นปราชญ์
 อนุศักดิ์ ใจดี
 กกว่าพูดขออดดี ๆ

ดุสิตสมิต

๐ ปากเป็นเขก เดชเป็นโท โบราณว่า
 หนงดีชครี มีปัญญา ไม่เสียหลาย
 ถึงรุมาก ไม่มีปาก ถ้ามากตาย
 มีอูบาย พูดไม่เป็น เห็นป่วยการ
 ถึงเป็นครู รุจกา บัญญา มาก
 ไม่รุจก ไซ้ปาก ให้จดจำ
 เหมือนเต่าฝัง นิ่งซอ ช้อร่าคาญ
 วิชาชาญ มากเปล่า ไม่เขาท่า ๆ

วิชาพระสมุทร น. ๕๖

๑๐ ใครช่างพูดพดกแพลงเหมือนแรงมาก

คนนิยมตมปากมากเฉยวพี

ถึง^๕ร^๕น^๕อ^๕ย^๕ด^๕อ^๕ย^๕ค^๕า^๕ให้^๕ช^๕า^๕ด^๕

กง^๕เบ^๕น^๕ที่^๕ด^๕ม^๕ค^๕ะ^๕เน^๕ที่^๕เ^๕ก^๕ ๑

วิวาหพระสมุทร น. ๕๘

๑๑ มี^๕ค^๕ุ^๕น^๕ว^๕จ^๕น^๕อ^๕ัน^๕ เ^๕ร^๕ย^๕บ^๕ก^๕ะ^๕ป^๕ุ^๕น^๕พ^๕ด^๕ัน^๕ พ^๕ิน^๕า^๕ศ^๕เ^๕ท^๕อ^๕ญ^๕ ๑

(หมายความว่า คำ^๕ด^๕้อ^๕เ^๕ย^๕ย^๕ด^๕ได้^๕ค^๕ว^๕า^๕ก^๕ัน^๕น^๕ เ^๕ร^๕ย^๕บ^๕
เหมือน^๕ป^๕ุ^๕น^๕ห^๕ิน^๕ ซึ่ง^๕ท^๕า^๕เ^๕า^๕ห^๕่^๕ง^๕ไ^๕ด^๕เ^๕ด^๕ว^๕ก^๕ค^๕ิ^๕ด^๕เ^๕น^๕ัน^๕ ย^๕าก^๕ที่^๕จะ^๕ก^๕ะ^๕เ^๕ท^๕า^๕
ให้^๕ห^๕ตุ^๕ค^๕ได้^๕)

ป^๕ร^๕ย^๕ท^๕ร^๕ร^๕ศ^๕ิ^๕ก^๕า น. ๓๒๓

คนพูดปดนะ มันไม่ใคร่จะ ดำ^๕ร^๕่^๕จ^๕า^๕ม^๕ ค^๕ว^๕า^๕ป^๕ระ^๕ด^๕ง^๕ค^๕ได้^๕

หรือ

ค^๕ว^๕า^๕ด^๕ี^๕ม^๕ช^๕ย^๕ น. ๗๘

Aduli gens prudentissima laudat sermonem
indocti, faciem deformis amici.

(อรรถุติ เจนต์ ปรุเตนคัตติมะ ถอคัต เดร์มอเน่ม
อินค้อคคิ ฟาซีเย่ม เทฟอรัมด์ อเมซี—
ภาษิตของปราชญ์โรมันชื่อ ยูวะนาติส)

(โทถงมหาจิครตดา)

๑ ผู้ฉลาดเลิศล้ำ	ทางสอ พลอนา
ชมพจนเทศนาแห่ง	คนโง่
ชมพักตร์ล่อแห่ง	มิตรพิ— การแสร
เพราะยอมประโมทย์จิต	แห่งผู้บ้บยอ

๑ ขอนจริงแนแท้	ควรจำ
ผู้ทมหทรพยัค	อำนาจ
ยามตดับคำคน	ยอชยก
ตดับบออย่าขาดซึ่ง	ตติวจารณ

๑ การขอยอแต่เพียง

คุณเต็มบักจริง
ไม่หนักว่าเกินควร
แต่อย่าเผดอให้ช่อง

๑ การขอดังซึ่งไร

เรียกว่าข้อพลตเพื่อ
ผู้ขอมุ่งตั้งเป็น
เขาปดทอดคด้ายกับ

๑ ควรผู้ฉลาดรู้

แต่รับขอแต่เพียง
ต้วรเด็ญญแต่พอให้
หนักแหวจะผูกจิต

๑ ใครค้ายอกให้

อย่าชยาคว่าเม้น
ใครชั่วหากมีบุญ
ก็มีควรลบตัณห์

ต้วรเด็ญญ

หนักไขว้
ควรรับ ได้นำ
แกผู้ต้อพลต
ความจริง
มุ่งร้าย
ประโยชน์ ตนเอง
เหวียงทอดแหงจน

จักยอ

ทุกุก

มีจิต

มันด้วยไมตรี

ตมดี เทอญพ้อ

ประจวบ

ตักเท่า ไโต

ตั้งช้อยอเผื่อ ๆ

จะกินคำ ก็เจ็บเกียรติยศ

ขอมคำคืน น. ๒๕

คำตบของเจ้าชู้ไม่รุนแรงอะไร ยิ่งไปกว่าถ้อยคำของคน
ชายสุรา ทั้งต้องประเทphan มักเป็นผู้ทักตเตือนไม่จริง

ตามใจท่าน น. ๓๐๘

๑ ผลที่นอกตุ๊กใส่ในเป็นโพรง
คือคนโกงพูดเพราะเหมาะคำจำ
อันว่าพจนูปตดวงปวงระยำ
แฝงในรูปร่างดำดัดดวงตา ฯ

เวนิสวานิช น. ๓๒

๑ หวานอะไรไม่หวานปานจางา ฯ

สาวิตรี น. ๒๓

๑ ดุนทรพจน์
จับจิตคิดดวงใจ

หวานยิ่งรสอย่างไหนๆ
จนบรรดีย์... ฯ

วิวาทพระสมุทร น. ๓๗๒

๑๐ ดนคนนงไม้ค
 ทควรนงนงนงมคคคคคค
 กบคคคคคคคคคคคคคคค
 จนคคคคคคคคคคคคคคค
 คคคคคคคคคคคคคคคคค
 หาคคคคคคคคคคคคคคคค

เวนิสวานิช น. ๑๒

A chi un segreto? Ad un bugiardo o un
 muto: questi non parle, e quei é creduto.

(อะ คี อุน เด้เก้รโต อัด อุน บุกียาร์โต โอ อุน
 มูโต เค็ดคิ นอน ปาร์เต เอ เคออิ นอน เอ เคร์คโต—
 สุภาษิตอิตาเลียน)

(โคลงมหาวิเศษมาถ์)

๑๐ จะบอกความลับให้	คนชนิดใดดี
บอกแก่คนปดๆ	แก่ใบ้
คนใบ้ปดมิดชิด	พูดบ่ เป็นเลข
คนปดผู้ฟังไซ้	บได้เชอถ้อ ๆ

๑ ค้อมึงจะรดว่าจล้อย
 ๑๕๖
 ๑๕๖
 ๑๕๖

อย่าบอกรู้ใครเลย
 แม้ว่ามีมากคนได้

๑ ใครตั้งจิตปรารถนา
 จงอย่าไว้ใจคน
 ๑๕๖
 ๑๕๖
 ๑๕๖

๑ อันคนที่ไว้ใจ
 ๑๕๖
 ๑๕๖
 ๑๕๖
 ๑๕๖

๑ ดั่งนั้นเขาจึงได้
 ๑๕๖
 ๑๕๖
 ๑๕๖
 ๑๕๖

เปรียบเปรย
 ๑๕๖
 ๑๕๖

ดั่งว่า
 ๑๕๖
 ๑๕๖

การหลง
 ๑๕๖
 ๑๕๖
 ๑๕๖
 ๑๕๖

๑๕๖
 ๑๕๖
 ๑๕๖
 ๑๕๖
 ๑๕๖

๑๕๖
 ๑๕๖
 ๑๕๖
 ๑๕๖
 ๑๕๖

๑ ผู้ที่ปากมากแม่
 ย่าบอกรความลับเป็น
 แม่ความลับของเรา
 หนึ่งผลร้ายอาจ

รักเท่า ไฉนา
 อันชาติ
 พดขยมิค ด้วยแฮ
 มากพันคนหา ฯ

คิลิตสมิต

Ceux qui parlent beaucoup ne disent jamais rien.

(ภาษิตของปราชญ์ฝรั่งเศสซ็อ บัวโด)

(โคลงจิตรดคา)

๑ ผู้พูดมากมักพูด
 ควรตรีภาษิตเขา
 ดันผู้ปลาดาวท
 ถึงจะพูดเพราะแต่

ไร้สำ— ระแฮ
 ออกเหมาะ
 ปราชญ์คิ
 เบด่าผล

๑ บางคนชอบขบคิด
 ก็คิดว่าอาจพาคณ
 ทที่เห็นการคม
 จะหลุดออกคนยากได้

ใจหาร
 หดงปาก
 ไนฝัก
 ตั้งใจ

๑ ดั่งใดไม่รอบรู้
 ถึงจะเอาใจหา
 ใครฉลาดหยิ่งรู้
 ว่าทราบน้อยนิดแค่

จริงจัง
 ประติษฐ์
 ทันท่า
 ปากโอ

๑ โยโสตั้งเลี้ยงก้อง
 เขาไม่เลี้ยงเข้าใจ
 ที่แท้กตคนเปรียบ
 เขาฉลาดนั้นไม่

ชมคน
 ว่าหยิ่ง
 สุนัข นั้นเอง
 เหาขี้

๑ อันพูดนั้นไม่ยาก
 ใครทมิ ๕๕๕ ๕๕๕
 ถ้ากัญแต่ในคำ
 อาจจะทำให้ชอบ

ปานใด เพื่อนเฮย
 พูดได้
 ที่พูด นั้นเอง
 และขัง

๑ ตั้งใจพูดของตรู
 ฤาพูดโดยตั้งใจ
 ถึงแม้ว่าคนมี
 กียอมจะขาดผู้

ชมคน
 ให้ขยาย
 ยศศักดิ์ เท่าใด
 วิกจวัง

๐ รุจกตั้งกอบโทษ

รุจกพูดไพเราะ

รุจกตั้งนุงาน

รุจกผูกมิตรไซ้

และคุณ เพื่อนเฮย

จับจิต

เพื่อนร่วม งานเฮย

เด็กดี ๆ

ดุสิตสมิต

Words are always easier than deeds any day.

The Earl of Claverhouse. p. 3

วิชา

ลักษณะ พรหมณ์

ย่อมรู้ได้ โดยจำนวน พระเวท

ของเขา

ปรียทรรตีกา น. ๒๗

เสรีจการเล่าเรียนแล้ว

ได้ไปเบ็ดหูเบ็ดตา เหมือนให้

ธรรมชาติเป็นอาจารย์สอน

หลวงจำเนียรเดินทาง น. ๕

๑ วิชากรณีนามากแม่น
 ฝึหนุ่มบัญญัติปาน

ความหาญ

เปรียบเท่า ๆ

เวฬุสวานิช น. ๗๓

๑ วิชาเปรียบด้วยกำลังเหมาะ

สุจริตคือเกราะกำบังได้

บัญญัติคือธนูชุกชุกวิชัย

สติไซรัคมพดชุกชุกนา ๆ

เกียรติกรรณ น. ๓๕

De aprender se desdena

El literato grave?

Pues mas debe estudiar el que mas sabe

(เด อะเปร์นเดร์ เส เค็ดเดญา

เอ็ด ดิเตราโต กราเว

ปูเอด มาด เดเบ เอกุติฮาร์ เอ็ด เค มาด ดะเบ

ภาษิตรของจินตกวดัดเปญ ช็อ วิริ ยาร์เต)

(โถดงมหาจิตตตคา)

- ๑ ฉันทไต่ผู้ปราชญ์แท้
แต่จะเพิ่มปัญญา
เพราะว่ายิ่งมากมี
ก็ยังมีจิตตอยาก
- ๑ ฉันทว่าผู้รู้แท้
มักจะเหิมทะนง
ความเหิมคุดใจบง
จึงมีอาจารย์ว่า
- ๑ พุดไปบ่ยับยั้ง
คูดผู้อนปวง
เลี้ยงคนซัดขังใจ
ใครจะเลี้ยงโกรธาแก่น
- ๑ เขตตาเกินที่จะรู้
ว่าถ้อยปัญญาปาน
ฟังเพื่อนรุ่นเดียวกัน
เหือกคุดคางคกผิง
- จึงอยาก
ยิ่งวิทย์
ความรอบ รัฎฐา
เพิ่มเพาะปัญญา
- เดาเดา นันฤ
ยิ่งผู้
นัยเนตร
วิทย์น้อยปานโต
- ใคร่ครอง
ว่าโหด
ฟังจับ ใจแฮ
ศัพทักขงดำเขา
- จักเฉด็ยว
ทารก
ชมเปาะ
อยู่ไต่กตา

๐ แด่จ่านกปราชญ์ผู้
 รุจกซังราคา
 จังรวายงเรียน
 รัตักเป็นนตยจา

๐ ใจจึงบ่มคิด
 ปากจึงบ่มโอ
 ใจจึงมุ่งเพิ่มพูน
 ปากจึงบ่อ้ออด

รุจวิ
 ศีลปวิทย์
 ยิงจะ
 ไม้รูปานโต
 เห่อเหิม
 อวดบ้า
 วิทย์อ๊ก เต่มอนา
 คอบโตคันเซตา ฯ
 ดุสิตสมิต

เวลา

ถ้าเรากระทำดีทั้งไรท์เป็นที่พอใจละก็ ดูเวลายมันต้องไปเร็ว
 จนไม่มีใครรู้สึกตัว

ทาโล่ห้ น. ๑๐๕

เวลาย่อมเป็นศฤการผู้ชำระผู้กระทำผิด

ตามใจท่าน น. ๓๓๓

เวดานั่งอยู่ดำหรับพดกทนายความในเวดาคที่ศาลมีต เพราะ
พดกเหล่าน นอนคงแต่ ศาลมีตหยุดพัก จนกว่า จะเริ่ม เปิดใหม่อีก
ภาคหนึ่ง และในเวดาเช่นนเขาแต่ไม่เห็นทเดียวว่า เวดาคด้อย
เกิดขึ้นไป

ตามใจท่าน น. ๘๖

๐ โดคนกตั้งไปเร็วหนักหนา เมื่อโมงก่อนนเกินนาพิกา
พอเวดาดวงไปอีกโมงเดียว ก็จะเป็นตบเข็ดขย่าตงตัย ค่อยดวง
ไปที่ระโมงขย่าเฉลี่ยว ทุก ๆ โมงเราแกตงแน่แท้ยว บัดเดียว
เดียวก็เริ่มทรุดโทรมไป ๆ

ตามใจท่าน น. ๖๕

ถูกรอนก่าตงเกิดขึ้นไป จงกอดทรวกไว้แนบใจ ก่อนท
กุหาบจระราโรย

กตโลบาย น. ๓๐๕

๑ คนใดที่ไม่มีต้นศรัทธาร

ในต้นตาน เป็นคนชอบกตัญญู

อีกใครฟังคนตรีไม่เห็นเพราะ

เขานนเหมาะคิดขบถอัปถักษณั ๑

เวนิสวานิช น. ๓๗๐

การร้องเงินเต็มว่า เป็นของที่ผู้คุมกกระทำเพื่อบำรุงความ
รื่นเริงบางกาดบางสมัย โดยไม่นับว่าเป็นการเสื่อมเสียเกียรติ
อย่างใดเลย

หนามยอกเอาหนามบ่ง น. ๕๗

๑ อ้นชาติใดไร้ค่านคิดผู้สงบ

ค้องมีวัชรบราญรอนหาม่อนไม้

ณ ชาตินั้นนรชนไม่สนใจ

ในกิจคิดประวิโตระวางดงาม ๑

สามัคคีเสวก-วิศวกรรมา น. ๕๖

๑) แต่ชาติใดรุ่งเรืองเมืองสงบ
 ว่างการรบหรือพดอันหันหันตาม
 ย่อมจำนงคิดป่าสง่างาม
 เพื่อย่อมเรื่องระยับประดับประดา ฯ

สามัคคีเสวก—วิศวกรรมา น. ๕๖

๑) อินชาติใดไว้ช่างชำนาญคิดปล
 เหมือนนารินไว้ โฉมบรร โดมสง่า
 ใคร ๆ เห็นไม่เป็นที่จำเวญตา
 เขาจะพากันเย้ยให้ยบอาย ฯ

สามัคคีเสวก—วิศวกรรมา น. ๕๖

๑) คิดปรกรรมนำใจให้สว่างไสก
 ช่วยบรรเทาทุกข์ในโลกให้เหือดหาย
 จำเวญตาพาใจให้ดับาย
 อีกร่างกายก็พดอชดุดชราญ ฯ

สามัคคีเสวก—วิศวกรรมา น. ๕๖

๑ แม้ผู้ใดไม่หมยชมตั้งงาม
 เมื่อถึงยามเค็ร่าอร่าน่างตำร
 เพราะขาดเค็รของวงบดบร่าคาญ
 โอตถโตจะต่มาจนซึ่งคองใจ ฯ

สามัคคีเสวก—วิศวกรรมา น. ๕๖

๑ . . การช่างนตั้งคัญอันนิกเค็ษ
 ทุกประเทศนนานาทงนชัยใหญ่
 จึงยกยอของคี่ดปกรรมนทอไป
 คี่รวโตวตาคี่ดเป็นคี่รเม็อง ฯ

สามัคคีเสวก—วิศวกรรมา น. ๕๖

๑ ใครคูกูกผู้ชำนาญในการช่าง
 ความคี่ดขวางเฉไฉไม่เข้าเรื่อง
 เหมือนคนบ่าคนไพรไม่รุ่งเรื่อง
 จะพูดคี่ดยนนทกเป็ดของซึ่งวจา ฯ

สามัคคีเสวก—วิศวกรรมา น. ๕๗

คานติภาพ

นตฺติ สนฺติปรํ สุขํ

(ธรรมบท ชุททกนิกาย)

(โคลงสุภาพ)

๐ สุขใดไม่มาตรแมน

มนุษย์จะประดับ
คอเมื่อทุกขภัยลบ
ยามสุขดำราญเม็

๐ ภัยใดไม่มาตรแมน

ภัยแกชวคชยาม
ภัยแกทรพยเด็อมทราม
ภัยแกธรรมะเค็ว

๐ ทุกข์ใดไม่มาตรแมน

ทุกข์แห่งผู้จางจาก
ทุกข์ผู้ทดาซาก
ทุกข์ระกาคำเข้า

ความสงบ

สุขแท้
ศูนย์หมด นันแด
ทุกขถัดจตุสไนน

สงคราม

รบเร้า
จินาค
เด็อมตด้วยยุทธภัย

ความพวาก

ถันเหยา
จำอยู่ หตงนา
ชกเค็นบววย

๑ ชายหนุ่มไปศึกเผด
 เตี้ยตตะชว
 บางกพลารมี
 ญาตีมิตร ไศกตวย

๑ ระชาการคักถนน
 แดกกตพันทน
 เพอปราบอธรรมจน
 เสร็จศึกกยอมรู

๑ เหมื่อนม้พายุกล้า
 ยามตงบตบไศก
 นิยมและชมโชค
 วรรตตันติแท้

๑ บรรรแดงคูริยก้อง
 โห้โห้ชโยชาน
 เสร็จศึกทรงบัณฑ
 ตมโทษตันติอ้า

ภกต
 มอดม้วย
 ทกชเทศ
 ดงนธรรมคา

ทุกคน แน่นอ
 คอด้
 แพ้พ่าย
 ศึกพร้อมยงค์

กตางโลก
 ตันแต่
 แห่งชาติ คนช่า
 เด็ดดากว่าเพลง

กัจฉาน
 แจ่มจ้า
 เห็นจิต
 โขษฐเอนอวยพร ฯ

ลัทธิเสรีนิยม - นิพนธ์

๑ ใครไม่ตั้งแท้จริงทุกตั้งอัน
ไม่ควรหมั่นลัทธิเสรีนิยมให้เกินไป ฯ

เวนิสวานิช น. ๗๐

ถ้าคนลัทธิเสรีนิยมทั่วหน้า ต้องแปลว่ามันไปเที่ยวคนเดียวคน
เปราะจะไปทอดหน้าเท่านั้นเอง

นิพนธ์ลัทธิเสรีนิยม น. ๓๕

ข้าไม่ขอให้นินทาผู้ใดในโลกนั้นนอกจากตัวข้าเอง ซึ่งข้าอยู่
ว่ามีชีวิตมีความสุขมากน้อยเท่าใด

ความใจท่าน น. ๗๕

ความลัทธิเสรีนิยม เขามากินก็ไม่อิ่ม

มิตรแท้ น. ๓

ถ้าให้มีพระราชบัญญัติห้ามนินทาได้ คนคงชอบมาก

นิพนธ์ลัทธิเสรีนิยม น. ๒๗

มีคนอยู่ชุดหนึ่ง ที่ไม่ทำอะไรในโลกนี้ นอกจากตั้งกอง
ไล่ความกับนินทาคน

นิพนธ์ลัทธิเสรีนิยม น. ๓๕

ใครรู้จกตรงคราไม่เตี้ยดิน

เวนิสวานิช น. ๖๓

๑ วิชาเหมือนขามมนุษย์ใช้
เด็กได้ไปมาอยู่รอบบ้าน

เวนิสวานิช น. ๓๑๓

ใครกรูแน่ชัดอยู่ว่าตกเบยเตี้ยไมตรี

เวนิสวานิช น. ๒๘

การที่จะใช้เงิน แม้แต่ตั้งค่างเดียว ก็ควรจะต้องคิดดู
เสียก่อนว่า จะนำประโยชน์มาให้เราอย่างไรบ้าง ถ้าจะจำหน่าย
เงินไปโดยยังไม่ได้เห็นทางที่จะได้กลับคืนมา อย่างน้อย เพียงหนึ่ง
ในร้อยแล้ว ก็เท่ากับเอาเงินไปโยนหน้าเด็นเปล่า ๆ เท่านั้น

มหาตมะ น. ๓๓

ในสมัยโบราณ อะไรไม่สำคัญเท่ากำลังกาย ใครมี
กำลังมากก็มีอำนาจมาก จะทำอะไรก็ได้ มาเดี๋ยวนี้ อะไรไม่
สำคัญเท่าเงิน ใครมีเงินใหญ่ คนนั้นก็มีอำนาจมาก จะต้อง
การตั้งไรก็ได้ทุกอย่าง

มหาตมะ น. ๕๕

กรรมเนียมการค้ายาย ผู้ซ้อคองคดซ้อชองด้วยราคาท
 ถูกที่สุดเขาจะซ้อได้ ถ้ายงดงท่นอยได้เพียงไร เขาจะกดบ
 ได้กำไรมากจนเพยงน่น ถ้งนสทชวย กัดองประด่งคจะชวยให้
 ได้ราคาที่ดีทจะเรียกได้ ถ้งแม่จะยอมดดให้ผู้ซ้อบางกยอมได้
 แคพอไม่ให้ขาดท่นเท่านั้น ถ้างเห็นว่ราคาต่ำเกินไปก็ไม่ชวยเดี่ย
 เท่านั้น

มหาตมช. น. ๑๒๓

ผู้ทควรมทรพย คองเป็นผู้ทรู้จกราคาชองทรพย คองรู้
 จักว่ทรพยนั้นจะเป้นเครื่องให้ควมสุขแก่โลกได้เพียงไร จะทำ
 ประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมืองได้เพียงไร

มหาตมช. น. ๑๒๔

Il piccol prestito fa un amico : e il grande un nemico.

(อิด บี้คคด เปร์ดตีโต ฟา อุน ชะมิโค เอ
 อิด กรานเต อุน เนมิโค — สุภานีตยิตาเดียน)

๐ ให้ยืมทรพยแต่นอย เหมือนเครื่องทงร่อย
 มีตรไว้ได้ดี ยิงนา ๆ

(โคลง ๓)

๐ แต่ทำให้ขมทรพย์	ประมวณับมากไซรั
เหมือนเพาะอมิตรไว้	เคอตรอนรำคาญ ฯ

(โคลงมหาดีนฐมาต์)

๐ อินการให้เพณกุ	ดีนทรพย์
ยามเพณชคตณนบ	ว่าถูก
ให้นอยเพณไซกลบ	กินง่าย ตายฤ
กมกเบนเครของมูก	จิคนอิมไมตรี

๐ มทรพย์ชนเคระห	แกมคิร
เมอมิตรเขามักจ	ชวยแตง
เดร์จกจมิครชอบจิต	เป็นแน่
เมออาจไซทรพย์แมง	มองแท้ดบายใจ

๐ แต่ให้ใครกฐทรพย์	จำนวน มากฤ
ผู้อยากได้ออนกอน	มากแท้
ภายหัดงดีจกหอน	ชองจิต
เมอจะไซเห็นแต่	หัดกหน้าหน้ายหัน

๑ พ๑ท๑จะไค๑ชอบ
 เเพ๑น๑ก๑ระ๑ต๑ก๑เด๑ย๑พ๑ด๑น
 ห๑ก๑ท๑ง๑ก๑ม๑ไ๑น
 เด๑ย๑ผ๑ิต๑ใจ๑เพ๑ระ๑ห๑น

๑ น๑ระ๑น๑า๑จ๑ง๑ร๑จ๑ก
 ไ๑ม๑ค๑ร๑ก๑น๑ธ๑าร
 เ๑น๑ก๑ว๑า๑ท๑ป๑ระ๑ม๑า๑น
 จ๑ง๑จ๑ะ๑ม๑ไ๑ด๑า๑ม๑าก

พ๑ก๑น๑ ค๑อ๑ไป

ห๑ด๑ม๑ด

ห๑น๑โก๑ร๑ธ๑ เ๑า๑ย๑ี๑
 ก๑ด๑ก๑น๑ด๑น๑ท๑า

ช๑ง๑ก๑าร

ช๑ย๑า๑ม๑าก

ไ๑ก๑ด๑บ๑ ง๑าย๑แ๑

เพ๑ระ๑ช๑อ๑ง๑จ๑ิต๑ธ๑์๑ห๑าย๑ ๆ

ด๑ล๑ิต๑ส๑ม๑ิต

ล๑ง๑ค๑ราม

ช๑ร๑ร๑ม๑ค๑า๑ก๑าร๑ด๑ง๑ค๑ราม ย๑อ๑ม๑ค๑อ๑ง๑ม๑แ๑ก๑ข๑าง๑ห๑น๑ง๑ ช๑น๑ระ๑ข๑าง
 ห๑น๑ง๑ ถ๑า๑เ๑า๑แ๑ก๑เบ๑น๑เว๑ด๑า๑ค๑เ๑ระ๑ห๑ี๑ช๑อง๑เ๑า๑ อ๑ย๑าง๑ร๑ใ๑ค๑ย๑า๑ใ๑ห๑เ๑า
 ค๑ไ๑ด๑ว๑า๑ห๑น๑ด๑ะ๑ก๑แ๑ด๑ว๑ก๑น

ช๑ง๑น๑าง๑ น. ๓๕๑

ในการซึ่งชูและตั้งก กตอุบายใด ๆ เป็นใช้ใดทั้งต้น
ท่านรอง น. ๒๓๓

๑) เมื่อมีศกมาประชิดติดนคร
ของกตผอนผนบางด้วยทางดี
แม้ถ้ามารภพุดจ่าว่าปรองคอง
ก็ไม่คองเสียพดป่นปี ๆ

รามเกียรติ์ น. ๓๓๓

อาณาจักรใหญ่ ๆ จะก่อกันได้แต่โดยการสงคราม
กตโลบาย น. ๓๓

ต้นตภาพเป็นของดำหรับผอนแและเมื่อยตา สงคราม
เป็นเครื่องมอของผูกาดง

อำนาจคือธรรม น. ๕

ชีวิตของผู้หญิง ในเวดามสงคราม เต็มไปด้วยการคชย
คชยรบจตหมาย คชยให้สามีได้รับอนุญาตตา คชยจนวนัย ซึ่ง
รูชยวาจะคองกงเขาวนหนง

ผิตวินัย น. ๓๔๗

Chi compra terra, compra guerra.

(ที่ คอมนประ เกร๊วะ คอมนประ เกร๊วะ — ตู๊ภาษิตอิตาเดียน)
(โคตงวิษขุม่าต')

๐ ไกรซอ ^{ซุ} สภต ^{ซุ} เขตซอ	สงคราม
ภาษิตอิตาเดียน	กถ่าวไฉ
ที่ตั้นก้อซังความ	พิพาท
เพวระแย่งซังกันให้	เกิดเคื่อง

๐ เร็อง ^{ซุ} น ^{ซุ} ในต่องนกิจ	บุคคล
กัยซอมไต้มีเหตุ	มากแถ้ว
แย่งรัฐมณฑล	ยิ่งใหญ่
ย้อมจะมีไต้แถ้ว	เหตุตาม

๐ ความโตภแห่งมนุษย์	ไปมี ตั้นเตย
จิงมุงแถ้วแถ้ว	รุกค้ำว
เป็นเหตุให้รำว	แย่งยุทธี กั้นนา
มีครค้อมิครแตกรำว	เพวระดิน

๑ ถิ่นใครใครจักไม่

ผู้นประสงค์กรุก

ใครเคยจักนั่งยอม

ต้องกตพินมั่งอาว

๑ ถ้าเมื่อยากจะให้

และยุทธภยชาติ

ทุกชาติทั่วพิภพ

ตัดโตภทนต์ได้

๑ ยังมีรุกตัวอยู่

การยุทธ์รบชาติโลก

แดนใครก็แดนใคร

โลกก็จะแม่นหมั่น

๑ ชาติใหญ่เด็กตะเว็น

และรักษาสรรมะ

ชาติน้อยจะยำเกรง

ต่างจะอยู่สงบได้

รักนอม

ราษฎรราชผู้

ยกให้ เป็ด่านอ

ยุทธนา

ศึกสงบ

โตกไซว์

ต้องคิด

แหวะดี

ตราบไต

ตราบนัน

ต่างอยู่ กันเทศม

หมดยัย

ซ่มเหง

มันใจ

เหมือนพิ

ตั้งจันต์ ฯ

Peace is for the weak and weary. War is the
weapon of the strong.

Might is Right p. 5

๖๘ หน้าท

๑ ปวงคีตประกา^๑ระช^๑ระดี^๑ท— ช^๑วี^๑จี^๑ต^๑ระ^๑ท^๑ก^๑อัน
แม^๑้อ^๑ย^๑าก^๑ก^๑ระ^๑ไ^๑ก^๑จะ^๑มี^๑พ^๑ร^๑ัน^๑ แต่^๑มี^๑เด^๑ียง^๑ฤ^๑ก^๑เ^๑ร^๑ง^๑ร^๑าม^๑ ฯ

พระน^๑ล^๑ ๓ ใ^๑. ๓๒๘

ฉัน^๑เอง^๑ก็^๑ไม่^๑น^๑ึก^๑จะ^๑ค^๑ไ^๑คร^๑ที่^๑ทำ^๑กา^๑ร^๑ค^๑า^๑ม^๑หน้า^๑ท^๑ แต่^๑ผู้^๑ท^๑บ^๑ก^๑พ^๑ร^๑อง^๑
ใน^๑หน้า^๑ท^๑ฉัน^๑ต^๑อง^๑ค^๑ิ^๑ ไม่^๑ว่า^๑จะ^๑เป็น^๑บุ^๑ค^๑ค^๑ต^๑ที่^๑อยู่^๑ใน^๑ตำแหน่ง^๑สูง^๑ด^๑อย^๑
ด^๑ระ^๑ด^๑ง^๑ป^๑า^๑น^๑ไ^๑ด

ฉ^๑ว^๑ย^๑อ^๑ำ^๑น^๑า^๑จ^๑ น. ๕

ฉ^๑า^๑ด^๑า^๑เจ้า^๑จ^๑น^๑ค^๑ง^๑ค^๑า^๑ย^๑ ฉ^๑า^๑ด^๑า^๑น^๑า^๑ย^๑ใ^๑ห^๑้อ^๑ร^๑แ^๑ร^๑ง

เจ้า^๑ข^๑ำ^๑สา^๑ร^๑ว^๑ั^๑ต^๑ร^๑ น. ๕

หากกิจไผ่ไท
 ดีคืนดีท่านชานไช
 ดุจดแม่ ต้นขี้พื้ให้

ท่านใช้
 ค้ำกต่าง
 ชุกไว้เสื่อคลุม
 ลิลิตพ่ายพิ น. ๖

๑ เฟื่องดูประโยชน์หม่นมาก
 ค้ำยอมดำบากทุกสิ่งด้รวพ
 ปราน์ประนอมพร้อมกัน
 ทุกอันมุ่งรักดำมกค้ ๆ

หนามยอกเอาหนามบ่ง น. ๘๓

๑ ไม่ควรนั่งนั่งทงหญิงชาย
 ไม่ควรให้ชายชยหน้าเขา
 อย่าให้ใครตำหนิติเรา
 ว่าเขาแต่แก่งแย่งกัน ๆ

หนามยอกเอาหนามบ่ง น. ๘๓

ธรรมดาเจ้าเมืองคองฟังเตียงพดเมือง

วิชาวพระสมุทร น. ๓๐๖

ลูกชายคชกรจากทำตาม ผู้ใหญ่ว่า เพื่อประโยชน์ของ
บ้านเมือง

กุดโลบาย น. ๓๓๖

๑ ปวงกิจจะการมธุระเรา
ปวงกิจประสิทธิ์ศุภะปุ

ตุระเขาหทัยดู
ชนิยเทพบันดาด

พระนล ๓ น. ๓๓๐

เจ้านายจะหวังแต่งงานเพื่อความรักไม่ได้

กุดโลบาย น. ๓๐

เราทุก ๆ คนก็จำเป็นต้องทำตามหน้าที่ของเรา ถ้าไม่มี
ทางหลุดได้

กุดโลบาย น. ๕๐

เป็นขีบาหนาดังนี้จะปลงชีพสัตว์หรือมนุษย์ไม่ได้

พระร่วงคำกลอน น. ๓๓๒

ผู้รักษากฎหมายก็เปรียบเหมือนเป็นปากของกฎหมาย

หม่นประมาทศาล น. ๘

๑ โฉนเจ้าคนเรากี่เด็ดฝาด
 มีจุดขาดแต่ไปโน่นนั่นตาย
 จะมานั่งแนวนั่งไม่คิงกาย
 เหมือนก้นหินกรวดทรายไม่เข้าการ
 เมื่อยามคั่นคั่นใดจะให้หัดับ
 รวดกับรอมรณาน่าดังด่า

เวนิสวานิช น. ๘

ผู้^{๒๒}รูกษาพระราชกำหนดกฎหมาย จะ^{๒๔}รู้เห็นเป็น^{๒๖}ใจกับ^{๒๘}ผู้^{๓๐}ทศ
 หัก^{๓๒}เดียง^{๓๔}กฎหมาย^{๓๖}ไม่ได้^{๓๘}เป็น^{๔๐}อน^{๔๒}ชาติ

หัวใจนักรบ น. ๒๕

อำนาจ

๑ ผู้^๒ใด^๔มี^๖อำนาจ^๘วา^{๑๐}สนา
 ขรรคมดาหาวะไร^{๑๒}ก็^{๑๔}หา^{๑๖}ได้
 กำ^{๑๘}หมัด^{๒๐}ก็^{๒๒}ยุดิ^{๒๔}ขรรคม^{๒๖}จง^{๒๘}จำ^{๓๐}ไว้
 ไคร^{๓๒}หมัด^{๓๔}ใหญ่^{๓๖}ได้^{๓๘}เป^{๔๐}รียบ^{๔๒}รียบ^{๔๔}เทีย^{๔๖}ง^{๔๘}เกด^{๕๐}ย

ไครหมตย๋อหมตย๋อถ่มกกายยอบ
 คย๋อชยหมชบคย๋อกรบรบเทยงเหนอ

คย๋อระแวงแวงยอชยอช
 มโตกตาเผยชชนตงตง
 มีอานาจวาตอานาจวาตอิทธิ
 พุดตังโตไมผัดเพราะฤทธิชชง
 ติงพุดผัดกำหมตชตงมิง
 กถายเป็นพุดถูกจิงไปทงเพ
 กำหมตเตลกถูกเตลกเถยงโต
 จะตงเตยงเถยงไปไมไหวเหว
 คย๋อชชยหมตโตไ้โบเบ
 เตนไฮเออวางมิงให้ตงตี ๆ

วิจาทพระสมุท น. ๓๓

อานภาพค้อมาตราแห่งความเป็นใหญ่

อำนาจคือธรรม น. ๓

ธรรมะอยู่ที่กำหมต

อำนาจคือธรรม น. ๕

๐ ชาติใดมีเรื่อ	เพื่อประดิดุการ
ทองถิ่นดมฺพร	คอยยุทธานา
เหมือนนมกาดงแรง	ชนแข่งรักษา
ชาติค้ำจุน	กษัตริราชภูมิ ฯ

วิวาทพระสมุท น. ๓๕๖

ผู้มีอำนาจ ควรใช้อำนาจในทางที่ให้คุณนียม

ผิดวินัย น. ๓๗๕

ผู้มีอำนาจ ควรจะใช้อำนาจในทางที่ถูก ที่เป็นยุติธรรม
ถ้ามีฉันททำให้ผู้น้อยต้นความนับถือ

หัวใจนักรบ น. ๓๖

Power is the test of greatness.

Might is Right p. 3

The true hero is the strong man.

Might is Right p. 3

He who has Might, who has Strength, will always
be in the right no matter what he does.

Might is Right p. 3

Power commands respect.

Might is Right p. 5

Right is in one's fist.

Might is Right p. 5

ชาย

ธรรมดาของผู้ชายหนุ่ม ๆ โดยมาก ผู้หญิงคนไหนที่จะได้
ยาก ๆ คู่ชานำปรารถนาอย่างยิ่ง ๆ แต่ถ้าพอได้แล้วก็หมด
ตึก ชักจะจืดจาง ต้องเที่ยวควานหาใหม่อีก

ฟอกไม่ขาว น. ๘

เกิดเป็นลูกผู้ชาย ต้องรู้จักอดทนต่อความลำบาก

หนามยอกเอาหนามบ่ง น. ๘

๐ บุรุษควรจะมีมุ่งหมาย
วิไลโฉมและมีใจ
ฉะฉานควรระวังจริง
มีเด็กคู่เพราะเพ่งทาง
มีชานานักจำเคือง

มีโนแต่ณยอดหญิง
จิตที่รู้ใส่ระอาคิง
และชีวิตมิเปิดาเปิดอง
ประโยชน์เพียงณการเมือง
ระคายจิตระคายคา ฯ

มีทันษาธา น. ๘๕

หญาตะมาจราม

เหมือนชายเมือกงยาม

จักหมดที่รังำไซ้

ห่อนได้

หญิงหัดก— ตะพ้อ

บดินทนต์ ๗

ลิลิตพ่ายพิ น. ๓๓๐

ถึงจะเป็นเพื่อนสนิทเท่าไร

ใจเอนช่อใจกันได้หมดทุก

อย่าง เว้นแต่แค้นเรงมากบผู้หญิงเท่านั้นแหละ

ปล่อยแก่ น. ๕๕

ถูกผู้ชาย เมื่อพลาดท่าแฉวงคองกตพันท

หมายน้ำบ่อหน้า น. ๓๐๘

โคมแฉก มามบงเหียน และเหยยวมกกระตัง ฉนโค

บุษกมกามฉนพน

ตามใจท่าน น. ๓๐๕

การร้องไห้ไม่สมควรแก่ถูกผู้ชาย

ตามใจท่าน น. ๓๐๖

จตุยชายยอมเป็นจตุยคยามเกยว แต่เบนเหมือนตเมือตมรด

แล้ว นางสาวก็ดูราวกับถูกตอกไม้ผิดเมื่อเป็นนางสาว แต่ทอง

ฟ้ามกเปิดย่นไปเมื่อเป็นภรรยา

ตามใจท่าน น. ๓๒๗

เป็นธรรมดาชายหนุ่ม ต้องคอยแต่ระแวงอยู่เต็มอ่าหญิง
สาวพูดดี ๆ กับคงต้องแปลว่าเขาชอบ

เสียดลชะ น. ๓๒

ผู้ชาย รูปตมบคตุมไต้ด้าคณิก เพราะถ้าเป็นของด้าคณิ
แด้งคงมผู้ชายดี ๆ หตายคนต้องเป็นไต้ดคตอคชวต ด้าหรับผู้
ชายคุณตมบคหรือโลกตมบคเป็นเครื่องชวยให้หาเมียไต้ง่ายกว่า
รูปตมบค แคตถายมรูปตมบคปรกอบคตอชวยค

เสียดลชะ น. ๓๐

ธรรมดาผู้ชาย ที่ไต้ผู้หญิงมางาย ๆ เช่นนน ย้อมคตราคา
ผู้หญิงนนค้ำ

บ่วงมาร น. ๔๕

คนหนุ่มในเวดถากถาดรกผู้หญิง คนไหน คนนนกคตอ
เป็น ยอดโลก ไต้มีไต้ใคร เต็มอเหมมอชน จนกว่าจะรัก ออกคน
หนง

เพื่อนตาย น. ๓๗

ดูรา เป็นของ ทำให้ ผู้ชายใจกล้า แต่ทำให้ ผู้หญิง ราก

แตก

ท่านรอง น. ๘๕

๐ บุรุษยามฉันทินหา

ก็พูดโตตระหลายถน ๑

มีทนะพาธา น. ๖๒

๐ อินชายพูดคดของ ๆ เหมือนร้องนำ

ถ้อยคำว่าวอนดั่งน้ออันหวาน

เมื่อหน่ายวายทองนงคราญ

ก็ทงไปได้ปานผลกาโรย ๑

ซิงนาง น. ๓๓๘

เกิดมาเป็นตุกผู้ชายกับเขาชาติหนึ่งแล้ว ก็ไม่ขยาก็

เสียดชาติ

หัวใจนักรบ น ๕

รักของ ชายหนุ่ม เขาว่า อยู่เพียง ที่ดวงตา มีใช้ แน่ ณ

ดวงใจ

โรเมโอและจูเลียต น. ๖๓

๑ อินนารัฐปงามทราวมถวาท
 ถ้าแม่ไร้มรรยาทอินนามถ่ม
 คงไม่มีชายตั้งจะอบรม
 มีแต่ชมเพื่อพดวงแด่วร้างไป ฯ

พระร่วงละครร้อง น. ๑๕

๑ หากพร้อมดีคุณก็รักดี—   ษณนาริยอมเป็น
 ขวัญเมืองประคองระคะนะเห็น   บมีคั่งประกอบทอง ฯ
 มีทนะพาธา น. ๘๕

ผู้หญิงเขารักบุญคุณคน   รักรักจจำได้ใจใ้วาผู้ใดได้
 เป็นผู้อุปการะแก่เขา

หลวงจำเนียรเดินทาง น. ๑๔๗

ถ้าผู้หญิงเขาคงใจจะทำอะไรแล้ว   ถึงผู้ชายจะห้ามเท่าไรๆ
 เขาก็คงทำจนได้

ขนมผลสมกับน้ำยา น. ๗

ผู้หญิงต่างนี่เขานิยมนิยายไม่ได้จริง ๆ

นินทาสโมสร น. ๓๓๕

จะทำให้หุดอนเขื่อนนงายกว่าที่จะให้หุดอนดาร์ภาพว่าเขื่อน
ตามใจท่าน น. ๘๘

ผู้หญิงสาวเหมือนผัดกั๊กหุดาด เก็บไว้นานจะกินตัว
ปล่อยแก้ว น. ๓๓

ธรรมดาผู้หญิง ย่อมต้องการจะเป็นที่ ๓ ของใครคนหนึ่ง
เพราะฉะนั้นไม่ได้เป็นเมียคนเดียว หรือที่ ๓ ของผัว ตัวเองแล้ว
ก็ขอเป็นทรกคนเดียวของชู้

บัวงมมาร น. ๔๗

ผู้หญิงโดยมาก ถ้าเด็กได้แล้ว คงไม่ต้องการร่วมผัว
กับใครเป็นแน่

บัวงมมาร น. ๔๗

ผู้หญิงทมิฬอายุน้อย คากว้ายตีบห้ามตงมา เปรียบ
เหมือน รูปภาพ ทนายช่าง พังจะ ว่างจน ยังไม่ได้วาดเขียนให้
เรียบร้อย

หาโล้ที น. ๔๓

ผู้หญิงนั้น ชายจะว่าเท่ากันหมดกว่าได้ ความงามหรือ
ความน่ารักน่านิยม ของหญิงไม่สำคัญอยู่ที่ชาย ที่สำคัญอยู่ที่
กิริยา วาจา ความดีในใจ และความปรนนิบัติด้วยดีถากดีให้
เป็นที่พอใจ

หาโล้ท์ น. ๕๑

ธรรมดาแม่ผู้หญิง ความขรยยอมไม่มาเยี่ยมเยือนเลย
ถึงแม่จะมา ก็ไม่ให้เขาดังตัวได้

หาโล้ท์ น. ๘

การที่จะคิด ไม่เป็นการที่ผู้หญิงสาวควรจะทำเลย

ชิงนาง น. ๒๒

๐ ธรรมดาจารย์ที่ยังสาว จะบ่อาจความในอุราหากควรไม่ ๆ

เวนิสวานิช น. ๘๓

๐ อินหญิงที่ ทงตัวมี เป็นสัตว์ชั่วช้าด่าหัด ๆ

รามเกียรติ์ น. ๓๓

ธรรมดาผู้หญิงคองมีความอายมาก เพราะฉะนั้นถ้าไม่
เห็นชอบด่าปากแล้ว เขาคงจะไม่ยอมลงทุนทงตัวไปเป็นแน่

บัวงาม น. ๓๕๓

ผู้หญิงผิดกับผู้ชาย เพราะผู้ชายถึงแม้ว่าจะได้เคยมีเมีย
 แดงและเด็กกันไปตั้งกคน ก็ไม่เป็นไร คงหาเมียใหม่ได้เต็มอ
 แต่ตั้งจนผู้หญิงที่มีผัวแล้ว จะหาผัวใหม่ทีไรๆ ได้ยากนัก

บัวงาม น. ๓๓๖

๑ อี้นางรูปโฉมงามห่างง่าย
 แต่ทงกายทงใจโหงวมดม
 ย่อมหายากนักหนาน่านิยม
 นกักรมยชมชนรณฤดี ฯ

สาวตรี น. ๓

ผู้หญิงโดยมาก ต้องรักผู้ชาย ที่เป็นพ่อ ของลูก คนแรก ที่
 ต่อม

ขนมสมกับน้า น. ๓๕

การหึงออกจะเป็นธรรมดาของผู้หญิงต่าง

กลแตก น. ๓๖

ผู้หญิงที่ไม่อยากแต่งงาน จะหนีไปบวชเสียเช่นหนบ้างได้
 ก็จะได้

กุศลโบาย น. ๓๓๓

การเป็นผู้ควบคุมหัตถานต่าง เท่ากับคองว้างแห่งทางกันดาร

กุกุโลบาย น. ๓๗๓

หญิงต่างทรงผู้ชาย บางทกมความฉลาด แต่ความคิด

นะไม่มีแน่ละ

๐ นารีแม่ไร้อรรพ

ผวกเป็นฮาภรณ์

แม่ไร้อรรพ

ถึงจะแต่งรัตนมาศ

๐ นรคค

กแพนภยค

๐ อินทรี เสด็จกระตองบุรุษมี ฤโกรจะชม

มัทนะพาธา น. ๓๓๓

๐ หญิงวิหิงสา แรงฤทธิชญา บมหนักงหน้าหลัง ฯ

มัทนะพาธา น. ๓๐๒

กุกุโลบาย น. ๗๐

ภุชณา

พิลาศ

งามเหือด

ไปพร้อมโศภา ฯ

พระนล น. ๓๓๘

และขมถประทุษณัง

บมิได้เจริญนาน ฯ

มัทนะพาธา น. ๒๖

ขรรคมดาผู้หญิงต้องการให้มีใครคนหนึ่งรัก และต้องการ
รักตอบ

กลแตก น. ๓๓

๐ อันหญิงยอมไม่หยาก
ความรักให้แก่ชาย

จะกระทำประดุจชาย
เพราะอะเกรงจะดูแคลนฯ

มัทนะพาธา น. ๖๐

๐ เป็นขรรคมดาของสุน—
กุมารีย่อมยจนตา

ทรตรุน

๐ แห่งชายหนุ่มและไม่ช้า
รักเข้ามาจ่อจอดใจ

รักก็จะพา

๐ แล้วหญิงยอมจะตกตาไคด
สู่เคหะแห่งสามี ฯ

จากอกพ้อไป

มัทนะพาธา น. ๕๗

๐ ฝากมาคุหรือท่านไซรั
ฝากมิตรกรังมิตรหมาย
เรียมนกออกเรียมกตาย
โถมฝากใจแม่น้อง

บุครหลาย

แคะต้อง

วิตกแน่ แล้วแม่

ยังด้วยฝากใคร ฯ

ลิลิตพายัพ น. ๕

เรา ๆ เคยฉมนไม่เหมือนผู้หญิงสมัยก่อน เราได้เข้าเรียน
 ดนตรี รูดกีตาร์ รูดกีตาร์แห่งอิสรภาพ จำเป็นจะต้อง
 พยายามขจัดฉมนการถูกเป็นทาสของผู้ชาย ให้ความยุติธรรมแก่
 พวกเรา ถึงแม้ว่าจะต้องฝืนใจในความรัก ก็ต้องยอมเสียสละ
 เช่นนั้น สำหรับประโยชน์ของหญิงทั่วไป

หมายนำหน้า น. ๘๗

นี่แหละเป็นหญิงหย่อนก่าตึง ถูกผู้ชายข่มขืนเอง

พญาราชวงศ์ น. ๘

หญิงเมื่อนักอะไรก็คืองูคอกออกมา

ตามใจท่าน น. ๘๒

เด็กชายกับผู้หญิงโดยมาก ก็เป็นสัตว์คล้าย ๆ กัน

ตามใจท่าน น. ๓๐๐

นักหรือว่าค่างแพดคงคองผู้ชาย พึ่งคองเคยแปดง
 อารมณ์เป็นเสอกกับลุงคนตามไปคอง

ตามใจท่าน น. ๘๘

อันใจหญิง ไม่คิดตั้งหยาบคายคล้ายยักษมาร

ตามใจท่าน น. ๓๐๖

เปิดประตูกันความฉลาดของหญิงเสียหรือ ความฉลาด
 มันก็คงวิ่งออกทางหน้าต่าง ปิดหน้าต่างเสียอีก ก็คงหนีออก
 ทางรูกุญแจ ออกรูกุญแจเสียอีกหรือ ก็คงบนหัวขันทง
 ปลูกไฟพร้อมกันกับฉัน

ตามใจท่าน น. ๓๒๘

๐ จะหาฉันทน์
 เพราะมีฉันทน์
 ก็แค่จะหาซึ่ง
 ฉันทน์พยะมากมี

รูทีเด็ดก็อาจหา
 และตุนก็ยังมี
 ภริยาและมีตวัด
 ก็ได้ประจักษ์ใจ ฯ

มีทนะพาธา น. ๓๒๒

หญิงใดไม่สามารรถดับเอาความผิด ของตัวเอง ไปบ้ายได้
 สามัถะก็ ขย่ำให้ดูก็หม่อมเองเลย เพราะจะทำให้ดูกกลาง
 เป็นคนเบาเตงไป

ตามใจท่าน น. ๓๒๘

เชื่อว่าหญิงมักเดินหน้านักบวช และแน่ที่เดียวความผิด
 ของหญิงมักจะไปหน้าความประพฤติของคน

ตามใจท่าน น. ๓๒๘

หญิงยิ่งฉลาดมาก ยิ่งกตัญญูมาก

ตามใจท่าน น. ๓๒๘

๑ คนอื่นไซ้ไม่เห็นห่ออันใด

เช่นนัยน์ตาชายผู้หลงรัก ฯ

ตามใจท่าน น. ๓๓๐

๑ หญิงรูปช่อใจอ่อนน้อม

ยิ่งปากจืดขอมดมของศรี ฯ

ตามใจท่าน น. ๓๓๕

เกิดมาเป็นหญิงต้องระวงศามากที่สุด เพื่อไม่ให้มัวรัก

หนังสือ น. ๓๓๐

๑ หญิงสาวสวยงามรูปร่างดี มักจะมีปัญญาว่างาม ฯ

ตามใจท่าน น. ๖๐

๑ ขันรูปร่างของหญิงเป็นตั้งชวน

ให้โจรพยายามตามจนลำบากได้

มากยิ่งขึ้นกว่าเงินทองหรือของใด ฯ

ตามใจท่าน น. ๓๕

มีผู้หญิงอยู่มากที่หลงรักอุปนถและเครื่องแต่งตัว

วิลัยเลือกคู่ น. ๑๑

ผู้หญิงทุกคนเขาต้องรู้ว่าการที่เขาไปจากผัว ถึงแม้ว่า
จะมีตาเหตุเพียงพอบานใดก็ดี ไม่มีใครตั้งตำหนิผู้หญิงเลย มี
แต่คอยดีโทษเท่านั้น เพราะฉนั้นเมื่ออยู่แล้วทำอะไร ๆ ก็
ไม่พันความครหา ก็ยังชนไปจงได้ฉนั้น ต้องแปลว่าเขาได้รับ
ความคับแค้นจนเหลือที่จะทนอยู่ได้แล้ว

บ่วงมาร น. ๓๔๓

ผู้หญิงถึงจะได้ เป็นอย่างไร ๆ มาแต่ก็ตามที่ แต่ถ้า
มีโอกาศ ได้มีผัวซึ่งรักใคร่จริงจริง ตั้งใจทะนุถนอมให้ ได้รับ
ความสุขตำราญพอใจ จริงจังแล้ว ก็ถ้ามารจะก่ดบังตัวกตายน
เป็นคนดีเท่ากับผู้หญิงที่ตรงออกจากเรือนบิตามารตามมาเรือนผัว

บ่วงมาร น. ๗๑

ผู้หญิงถ้าได้รับความเดียงตุรักใคร่ทะนุถนอมให้ถูกทางแล้ว
เป็นไม่ต้องประพฤติเสียหาย

บ่วงมาร น. ๕๓

แม่แต่ผู้หญิงที่หาเงินเลี้ยงชีพทางบำรุงกาม ถ้ามีโอกาสดู
 ได้มีผลเป็นหลักฐาน ก็คงพอใจเหมือนกัน

บัวงาม น. ๔๓

๐ หญิงสาวไม่ควรจะมีความลับอะไรเลย

ตบตา น. ๓๗

๐ หญิงมีตระกูลมรดกชาติ ถ้าขาดชั้นหมากก็ขายหน้า
 ท้าวแสนปม น. ๔๕

๐ ขรรษานารีคองมีผล จะมาฉ้อโกงใจไม่ควรทำ

ศกุนตลา น. ๓๕

ผู้ชายชอบมากกว่าผู้หญิงเป็นนางฟ้าอะไรอันหนึ่ง เรียมคดอด
 ตึงแต่ผวนอกถึงข้างในเที่ยว ไม่มีกลโกงอะไร ที่อาจจะเสียได้
 ถ้าพอปอดหัว หรือเจ็บอะไรขึ้นมาดะก็ กลายเป็นมนุษย์
 ดำมัญ พอเป็นมนุษย์ด้ามัญเมื่อไรก็จบ ที่ไหนจะไปอัน
 ผู้ชายได้ เพราะยังงั้น ผู้หญิงถึงได้คองประพฤติกให้กลายเป็นนางฟ้า
 ที่ตัดที่จะทำได้

เจ้าคุณเจ้าชู้ น. ๓๔๓

หน้ากต รูปกต กริยามารยาทกต มนเป็นของทพฺพญิง
ทุก ๆ คนอาจแก้ไขดัดแปลงให้เทียมทนกันได้

น้อยอินทเสน น. ๓๒

ผู้หญิงที่ตามผู้ชายไปนะ มันไม่ได้รับผลดีอย่างใดเลยสัก
อย่างเดียว ชายหน้าเขาก่เห็ดชเกิน แดงออกประการหนึ่ง กว
ทำตามเขาไปเช่นนั้น ทำให้ราคาตัวเองถูกลงไปปานใด ผู้ชายที่
ได้เมียเช่นนั้น เขาไม่รู้สึกว่าเขาต้องถนอมหน้าใจอย่างหนึ่งอย่างใด
เลย พอเขาเบื่อเขาเมื่อไหร่ ก็ทิ้งได้ง่าย ๆ ไม่ต้องหนักเกรงอก
เกรงใจใคร

น้อยอินทเสน น. ๓๐

๐ อินทรวเด็กหาผัวตัวไม่รัก

ทุกขระหนักฟูมฟักไอ้อักเขย

ถึงจะยวนชวนชมภิมยเซย

ใจก็เฉยองค์ฮาไม่นำพา ฯ

หนามขอกเอาหนามบัง น. ๖๓

๑ เกิดเป็นหญิงนึ่งไว้ไม่หาคู่
 ดึงคอร่วงไปในหน้าที่
 ผู้หญิงอยู่คนเดียวเปลี่ยวเหงา
 ก้มแต่คนกินแต่นินทา ฯ

ทนายเอกเอาทนายบ่ง น. ๒๐

๑ ตัวน้อยจงจำคำชาติชน
 แม่บังอรหวังชายหมายเป็นคู่
 เมื่อแรกพบเขายังขยำมือต
 คองตอชู้ด้วยทศตระหนก
 หญิงคนโตได้จ่ายชายเขาอื่น
 วิจารณ์หมัดกระตักอยากมีผัว
 ยิงทำอายหุดหุดทักถัว
 เหมือนยงยัดเข้าชายให้หมายมอง
 อโยตเอนเขินเขินขำมารยานาน
 เขารำคาญถับใจไม่ใฝ่ต้อง
 เมื่อควรขอม ๆ เทยถูถูกทำนอง
 ได้แล้วต้องผูกใจไม่ระเดย ฯ

ทนายเอกเอาทนายบ่ง น. ๓๘

๐ ยามฝังเป็นทุกข์เศร้า
 เกตซ์โฮสต์อิน
 ไปตั้งเมฆจวน
 แพทย์ฉลาดรู้แท้

โศกศัลย์
 วิเศษแท้
 กตขยจิต ไต่โดย
 ดึงนตฺยยา ฯ

พระนล ๓ น. ๕๗

๐ อินเมยคควรทจะเคยงผว
 แดะฝากคัวฝากใจมิให้ห่าง
 เพอผวกรรทษากรรยาพตาง
 ถ้วนทุกอยางคาวุ่นอุตหนุณกัน ฯ

พระนล ๒ น. ๓๓

๐ หมิงโคตระหนคัว
 ฉะนบชตชน

ดะกผวบรทชน
 แดะประจบตมวรก ฯ

มัทนะพาธา น. ๑๗

๐ จงเฝ้าปรนหนบศภัดดา
 กงแม่เชอมเมยอน
 อยาปากจตคตงางกับผู้ใด
 จงตงจตเมตคตาแก่ชาทาดี

อย่าทำให้ร้องขุดใจ
 ดักพนหมนคตทงให้จงได้
 ตงใจม่นอยุดวยภกต
 อยาควาคอย่าบ่นจ

ใครผิดค่อยสอนค่อยดี

อย่าเห็นแก่ตัวมหาสุข

เมียดเป็นทขนบาน

ใครดีบำเหน็จให้ต่อรกร

ท่านทุกขเจ้าทุกขด้วยกับท่าน

เมียดรานเป็นเดินยศครอบทวี

ศกุนตลา น. ๓๓

ธรรมสำหรับกุลนารี

๑ ฝ่ายนางประเสริฐผู้มรรยา— วิพัสสุที่ขังกัน
ยอมทรงผู้ธรรมะนิรันดร์— ประเสริฐผู้มรรยา

๑. ภรตฤปิริยมุ (ภคตปิยมุ)

๑ รักผัวดีนทกมดระจ้อ— กดระรักษะชัว
บำเรอทิวาและวระนี้— บันราศันร่าไถด

๒. ภรตฤจตุตถมุ (ภคตฤจตุตถมุ)

๑ หมั่นแดงวัชระประนิต— วรดำมีขันใจ
แม่ชอบฤชักรณะไหน— อหุวัตรบั้งชฉาง

๓. ภรตฤจรรณมุ (ภคตฤจรรณมุ)

๑ จิตภักดีประยมนะเที่ยง— บม็เชียงมีจิตจาง
ถึงแม่จะทุกขทุมะระนาง— กับมีจะนอกใจ

ความรัก

ความรักเหมือนดินประณีต ฟูบเดี่ยวหาย

ปล่อยแก่ น. ๘

ความรักเหมือนเด็กชน

อาจจะคิดข้อยองเข้าตู้เรือน

แต่ถ้าเบ็ดประคุดจะกวักเรียกให้เขาไปดี ๆ ก็มักจะวงหนี

กศโลบาย น. ๕๘

◎ ความรักเหมือนโรคา

มันตาตตาให้มีตม

ไม่ยินแะไม่ยด

อุประดักกะไต ๆ

◎ ความรักเหมือนโคกตก

ถ้าตั้งคักผั้งไว้

ก็โตดจากคอกไป

บ่ยอมอยู่ ณ ที่ขัง

◎ ถึงหากจะผูกไว้

ก็ดึงไปตด้วยกำตั้ง

ยังห้ามก็ขังคั่ง

บ่หวนคิดถึงเจ็บกาย ๆ

มีทนะพาธา น. ๗๗

คนหนุ่มในเวลาที่กำลังรักผู้หญิงคนไหน คนนั้นก็ต้องเป็น
ขอดโดก ไม่มีใครเสมอเหมือน จนกว่าจะรักอีกคนหนึ่ง

เพื่อนตาย น. ๓๘

ภายในดวงใจของหนุ่มสาว ย่อมจะมีบ่ออันเต็มไปด้วย
ยาเสน่ห์

กุศโลบาย น. ๔๖

การที่ผู้ตกอยู่ในความรัก เขาถอนใจทุกนาที และครวญ
ครวญทุกชั่วโมง ก็เพียงพอเป็นมาตราวัดอย่างอื่นเกี่ยวกับแห่ง
เวลาได้ดีเท่ากับนาฬิกา

ตามใจท่าน น. ๘๕

๐ อันความรักย่อใจ บ้าปานใดก็ตาม ไม่เป็นความเที่ยง
แท้ ดังนตุตถ์แท้ ตูตค่านธรรมดา ฯ

ตามใจท่าน น. ๕๖

๐ เราผู้รักจริง จึงเขาตู้ความบ้า นานาน่าหัวแท้ ฯ

ตามใจท่าน น. ๕๖

ความรักเปรียบเหมือนไฟ แต่ความนับถือเหมือนเครื่อง
ผูกพันให้มั่นคง

วิลัยเลิอกคู่ น. ๗๒

๑) นกของนางรักบินค้ำจริง
รวดเร็วยิ่งตีบเท่าแผ่นดินเขาวนไฉ
ในเมื่อยามไปสู่เจ้าคู่ชน
ภริมย์รันแรกรักกันใหม่ ๆ
ย่อมเร็วกว่าไปหาอรไทย
ผู้รักใคร่กันนานพาดจะจาง ๆ

เวนิสวานิช น. ๖๒

ความใคร่เหมือนคนแก่จวนจะตายคนหนึ่งแล้ว ความรัก
หนุ่มสาวแน่นองคอยรับทรพยสิ้นไซ้

โรเมโอและจูเลียต น. ๕๕

การหาคู่ก็เหมือนการสู้ศึก คือ คนที่สู้จริงก็ต้องตั้งวงค์กต
ต้องไม่ใช้อุบายหรือเขาเปรียบ อย่างที่ตนเองจะตั้งรู้งัดตะชาย
แก่ใจ

เสียดสละ น. ๓๐

ความรักอาจทำให้ตามืดได้

กุศโลบาย น. ๖๔

๑ แม้รักจริงหวานยิ่งบุหงาสดวรรค์
ยิ่งกว่าแก่นจันทน์อันหอมไทย
รักร่วมชั่ววาไม่ราโรย
จะช่วยโหยงกดินสวาทไม่ขาดเคย ฯ

ชิงนาง น. ๓๓๘

๑ อันหญิงชายย่อมหมายเป็นคู่ชน
ภิรมย์รื่นร่วมจิตพิศมัย
ตาประดับตารักส้มกรไฉรั
ใจกับใจคือคิดตณิทนัน ฯ

หนามยอกเอาหนามบ่ง น. ๕๐

๑ ใครเคยรักจริงไฉรัค้องได้รัก
เมื่อแรกเห็นประจักษ์จับดวงใจ ฯ

ตามใจท่าน น. ๓๓๖

คำพูดถูกหู เมื่อพูดฟังนหม่ความชอบผู้เจรจา

ตามใจท่าน น. ๓๓๘

แมตงกุ ถึงแม่ความรักของมันจะฝังอยู่ที่ดอกบัวหลวงก็
ตามที เหมือนเห็นดอกมะเดื่อ และอยากคอดมกัฒนหอมใหม่
มันจะยอมนั่งทนไม่ไปหาเดหรือ

ปริยทรรคิกา น. ๕๓

๐ ราคิรมมากด้วย
เปรียบประหนึ่งหยนา
กลางฉนพระสุริยา
แต่โลกนมหคคุดม

คารา
มากกุดม
มเดยจ ดองแม่
เมื่อไรแต่งจะฉน

๐ ฉนฉนฉนฉนฉน
มากยงคารารยับ
ในฉนฉนฉนฉน
แต่มาครชาตริกฉน

ฉนฉนฉน ฉนฉนฉน
เพริศแพรว
มฉน ฉนฉน
ฉนฉนฉนฉนฉน

ฉนฉนฉน น. ๘๗

๐ ถ้าแม่รักจริงแต่ไม่แคล้วกัน
เดินหพันผูกฉนฉนฉน

ฉนฉนฉน น. ๑๓๒

๑) ธรรมเพ็ญชายหนุ่มกตุมกตฺรวิก ฯ
 มักแข่งขำนาฬิกายามหาหญิง ฯ

เวนิสวานิช น. ๖๒

ทรัพย์สิ้นเงินทองเป็นของหาง่าย แต่ความรักของผู้หญิง
 งาม มีค่ายิ่งเสียดกว่าสมบัติอื่นในโลก

ขิงนาง ๓๓๖

ตั้งบุญญาหรืออะไรทองนั้น มีนัยากที่จะชำระความหลง
 ถาเมือกามคิดหาเป็นเชือกเพลิงอยู่แล้ว ความไฟอนันต์ในไม้ซาก
 คองบนดาดใหม่ความมืดมัว จนแมงกปราชญ์ก็เหมือนตาบอด

บัวงาม น. ๓๐

๑) ความรักตามดวงใจคอย วัตถุผิดใจคอยแต่ขมกน

เวนิสวานิช น. ๖๕

ความตั้งตารออาจจะพาใจให้โดยกลายเป็นรักไปได้

หนังสือ น. ๓๓๐

๑) โรครักนแรงหามขยไม้
 ร้ายยิ่งกว่าโรคคಾಯ่างใด ๆ
 ยิ่งกว่าไข้จับหนาวร้าวราญครัน
 แม้มได้ขันขมิให้ดมจิต
 เหมือนเพลิงพิษเผาอรธาแทบขาดัญ
 ไม่เห็นหน้าครูกเพียงตักวัน
 จิตพตนรอนเฝ้าอรธาอศค ๆ

ศกุนตลา น. ๒

ชายใดที่อาจแบ่งนาที่ออกได้เป็นพันส่วน แดงแฉฉฉฉฉ
 ไป แมแต่เพียงส่วนหนึ่งแห่งหนึ่งในพันแห่งนาที่นั้น ในเรื่อง
 เนื่องด้วยศความรักฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉ
 ได้เคยศคยให้เขาแล้ว แต่ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉ
 ของเขาฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ

ตามใจท่าน น. ๓๒๓

๑) เธอพอให้ใจฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉ

ตามใจท่าน น. ๓๓๗

๑ [ความรัก] ก็ยังมีแต่กษณใจ
 ชักขตณันนํ นองแบด ๑

ตามใจท่าน น. ๑๕๓

๑ [ความรัก] ต้องมีใจจงรัก
 รักค้มงรับไซ้ ๑

ตามใจท่าน น. ๑๕๓

๑ [ความรัก] ต้องใฝ่ฝันจิต
 ร้อนราทินและประดงก์
 จงรัก รักดี อ่อน
 หย่อนกายด้อมยอมเชญ
 ใจเย็นใจร้อนรุก
 บวิตุทจททคชยแต่ . . . ๑

ตามใจท่าน น. ๑๕๓

ถ้าจะนับเม็ดตรุดี ก็จะช่วยเท่ากับคอบบัญหาต่าง ๆ ของ

ผู้รัก

ตามใจท่าน น. ๑๓๒

อะไรก็เก่งทงหน ^{๒๒} ถ้าชายหนุ่มซนซและคความหลงจับ

ตามใจท่าน น. ๓๐๘

๑ การตุ้รักมักชอนย้อยวนใจ ให้ผู้รักเกษมเปรมปรีดา ๑

ตามใจท่าน น. ๓๓๐

๑ . . . ความรัก

เปรียบเหมือนศรเจ็บแท่นแฉดเป็น

มิได้เห็นนอกรายร้ายแรงนัก ๑

ตามใจท่าน น. ๓๓๒

๑ ขรรคมดาวยามรักดมักรไชร

ไม่เห็นใครประเดริฎเด็กร่าชู้ ๑

พญาราชวงส์น น. ๒๗

Acceptissima semper munera sunt auctor

quae pretiosa facit. — Ovid.

(อัครเศปติตติมา เต็มเปรี มูเนรา ดุนต์

ชอกคอร เคอ เปริติโอสตา ฟาซึคี—

ตุ้ภาษิตละตินของปราชญ์โรมันชื่อ ออวิด)

(โศคนันททนาย)

๑ สิ่งของนำรับด้วย	ยินดี บังนอ
คือที่คามเพราะ	ผู้ให้
ค่างดาวอุณหตุ	ชำระ เพ็ชเชย
ควรจกจำใจทวี	ต่อไป
๑ การให้พัสดุ	มีหลาย เกณฑ์
หนึ่งประจบนายหวัง	ประโยชน์
หนึ่งต่อขยายความ	ฉบับ
หนึ่งต่อคนโหดให้	คุมหลง
๑ ฉะนั้นจึงหมั่นตงจก	ระวัง
ยามรับของหยิ่งตุ	ถกจน
ควรรับ ๆ ทงมวด	บริสุทธี แฉฉญา
ผู้ทให้ตงหม่ง	ผิดกัน
๑ ให้ฉนั้นเช่นมิตรเมื่อ	ไมตรี
ให้ไปได้มิต	เขาเปรียบ
ให้เพราะจำปรีดา	รักมิตร
ให้เช่นนเทียบพัธ —	คู่สวรงค์

๑ ให้คนผู้ขอยืม

ผู้รักภักดี

ผู้ใหญ่รับจากมี

ไม่รับผู้หย่อม

๑ ตั้งใจผู้ใหญ่เออ

ให้บริวารปุ่น

เพราะเห็นชอบการทำ

ประเสริฐเปรียบเพชรค่า

จงรัก

แน่ไซ้รั

ทัก ได้ฤ

เดี่ยใจ

เขาภาว

บำเหน็จ

ดมจิต ฉะฉนฤ

ควรเมือง ๆ

กุลิตสมิต

๑ ไฉนใดมิได้ประทับพักตร์

ราวหัวอกจะหักเดี่ยให้ได้

หวนมูรานาตาถักคกใน

กลายเป็นไฟเผาอรอนธวั ๆ

พญาราชวงศ์ น. ๒๗

ความรักเป็นเครื่องจูงใจ

แน่นยิ่งกว่าใช้ตรวนใด ๆ

๕๕
ทงต้น

ขนมสมกับน้ำยา น. ๓๖

๑ ความรักชักชวนให้ตัด
 เป็นวิสัยของหญิงยอมทิ้งไป
 แม้ บิดมารดาขึงทองได้
 เพราะดวงใจออกชู้คู่ชู้ว่า ฯ
 พญาราชาวงษ์ น. ๗

ความรักมันเราใจมันยิ่งกว่าตำรากรมธรรม์มดทาด้ือก
 หมายนำบอหน้า น. ๗๐

๑ ชายไตโตโรคกล้า
 เทียบบ่ทตทนาย
 ราค้อนอระต๋าย
 ทรายกาย
 ราคเจ้า
 แดงยิ่ง เจียวแม่... ฯ
 ลิลิตพายัพ น. ๒๐

๑ ถึงกลางวันตุ้ยแจ่มประจักษ์
 ไม่เห็นหน้างตกขณียังมดใหญ่
 ถึงราตรีมัจจันทรอันอำไพ
 ไม่เห็นโฉมประโดมใจก็มีตมณ ฯ

วิวาทพระสมุทร น. ๓๖

ความดีที่ซ่อนมาจที่จะกลายเป็นรักใคร่กันก็ได้

กุศโลบาย น. ๑๕

ความรักจริงย่อมไม่รู้จักบัญญัติใด และจำเป็นค้ำชังไว้
อุปายตามทีไรใดเพื่อตมความปรารถนา

กุกโลบาย น. ๓๕๐

ถ้าต้นรักแดง ถึงจะดำมโซ่ซังห้อยไว้ ผู้หญิงก็ทงหนีไป
มีชู้จนได้

ขนมผลสมกับน้ำยา น. ๓๖

◎ หนาวตมห่มผ้าอุ่น	ดบายใจ
หนาวฤดูมิงไฟ	อุ่นได้
หนาวออกพึ่งตั้งโค	บอุ่น ได้เคย
หนาวอินหมั้นแต่ชไร	ไปดีหนาวขารมณี ๆ
	ลิลิตพายัพ น. ๕๖

◎ ร้อนชากาศอาบหน้า	บรรเทา
ร้อนแดดพชแฝงเงา	ร่มได้
ร้อนในอุระเรา	เห็ดอหัดัก
ร้อนออกวาดหมกใหม่	หม่นเพียงเพลิงรุม ๆ
	ลิลิตพายัพ น. ๓๕๖

คิดหกรวดสักที

ยังหกรวดยงทวด

หอนได้

รักหนัก... ๆ

ลิลิตพายัพ น. ๓๕๐

ความรักเปรียบเหมือนไข ที่จะรักษาได้แต่โดยไขทำงาน
แทนกษยาकिन

ทำนรอง น. ๓๖๖

ความรักก็เป็นแต่ความบาเท่านั้น และข้าขอบอกว่าดม-
ควรถจะถูคดี และถูกขงห้องมิดเช่นเดียวกับคนบา และการที่
คนบารักไม่ถูกรถมาและรักษา ก็เพราะความบาเช่นนั้น มีอยู่
เป็นธรรมดาามากนัก จนคนผู้เขียนเองก็พระองค์อยู่ด้วยเห็มนกน

ตามใจทำน น. ๓๐๐

๐ อันกระต่ายนิยมชมจันทร์ จะเห็นเห็นไปไม่มีเดย
เมื่อยังชมไม่หน้าซ้ำใจ จะหัดกไปไม่ได้ละแม่เข็ย ๆ

ท้าวแสนปม น. ๕๒

ไฟใดกนจะหาตั้งไว้ที่ชนใจเท่าผู้หญิงที่รักไม่มีเดย

เกินต้องการ น. ๖๖

๐ รตไตไม่เหมือนรตรัก
 หวานหนักหวานไตจะเปรียบได้
 แต่มิได้เรยชมตมใจ
 รตไตไม่เทียบเปรียบปาน ๑

ท้าวแสนปม น. ๕๓

๐ ตูขไตจะเปรียบประมะตู่ข
 ปรีะหนบมเหมือน ๑
 มัทนะพาธา น. ๘๖

๐ เพ็ชไตจะมีประคุดเพ็ช
 ฤดีวณดีเนหา ๑
 มัทนะพาธา น. ๘๖

๐ ธรรมคาหญิงชายทงหทัยไซรั
 ถ้าหากไรเพ็ชชยากดำปากแค้น
 หากมีมิตรจิตหายระสหายแค้น
 รตไตๆ ไม่แน่นไมศรัรัส ๑

จิหวาหพระสมุท น. ๘

๐ หวานไตไม่หวานหนัก
 ไรรัรักหนักอารมณ์
 เท่างรัรักตมัครตม
 หวานเหมือนนมอมไศกา ๑

พระนล ๓ น. ๓๐๒

๑. ดิบแต่เห็นผู้คนรักดีมีนมาดย์ ไม่เท่าเทียบเปรียบปานด้วย
 วรรัก ๑

ขิงนาง น. ๓

๑. อ้นความรักเหมือนหน้าอมฤต ได้ คมแต่จวนจิตพิศวง
 ระวังโรคใคร่ศูนย์พุ่มพวง เพราะรักร้นนงยอวยวนใจ ๑

สาวตรี น. ๓๓

ลัษณธรรม

การลัษณธรรม เป็นสิ่งซึ่งได้ประดิษฐ์ขึ้นในลัษณวรรัก

กุกโลบาย น. ๖๘

๑. ลัษณธรรมคือมงกุฎของบุญใน เป็นขวัญใจเคหาเฉลิมศรี ๑

ตามใจทำน น. ๓๖๖

การลัษณธรรมอย่างแท้จริง ต้องประกอบด้วยความรักใหญ่
 ยิ่ง ความรักที่น่าเคารพและเป็นของผูกใจมั่น คือเมื่อเราเอง
 เป็นผู้ประดิษฐ์เครื่องพินชนกการนชนเองด้วยความเต็มใจ

กุกโลบาย น. ๕๒

ถ้าจะมีเมยดกรหาผู้หญิงที่เป็นไบดะดี จะได้ไม่คอยด้อต่อ
 เกียงให้หนวกหู

กลแตก น. ๓

เรื่องมเมยนเห็นดะดำคณิก ถ้าไม่หาเมยทชนเคยวบกบด
 เราเองดะมันก้อาจจะพาให้เราฉิบหายได้

มิตรแท้ น. ๗

บิดามารดาไม่ควรจะขัดใจลูกในกรทที่จมีด่ามี ปลูกเรือน
 ค้องตามใจผู้ขุยจึงจะถูก

น้อยอินทเสน น. ๓๒๓

ถ้าผู้ชายหนุ่มใด ผู้หญิงสาวเป็นเมย เขาจะด้องตมช้แก่
 หาโล่ห์ น. ๕๐

เมื่อผวหิงแะดั่งดัยใจเมยโดยไมม่เหตุ ก็เทากับประพฤคิ
 ผิดตัญญา เพราะธรรมดาคนทจะแต่งงานกันค้องเขาใจว่าเชอถอ
 หน้าใจกันแะกัน

นิทาสโมสร น. ๖๓

หญิงทมผวผศคองนงเขานาคาเซตหิวเขา

วิลยเลอิกคู น. ๓๓๐

การมีผวมมีเมีย ถ้าจะหยิ่งขมจริงแต่จระกั ความพอใจ
 ตักวาทรพยต้นเงินทองมาก

หมอลำเป็น น. ๖๓

โบราณท่านว่าใจดำ มีเมียเหมือนมีครกนได้ชา

หมอลำเป็น น. ๖

การมีผวมิตเป็นความทุกข์อย่างร้ายกาจดำหรับหญิงสาว

วิสัยเลือกคู่ น. ๓๖๐

ไม่มีอะไรน่าปรารถนา ยิ่งไปถ่วงการอยู่ เป็นคู่ผวมคิดเมียกัน
 โดยสงบ ปรองดองแต่จะถูกชญาสัยกัน ไม่ใช่ดุ่มหตงกัน
 อย่างบ้า

วิสัยเลือกคู่ น. ๗๕

เด็ก ๆ ปล่อยให้หมีเมียแต่เด็ก ๆ ไม่มีคุณอะไร ไม่เป็น
 หิวเป็นท่าย ใจคอไม่แน่นอน

ปล่อยแก่ น. ๘

เวียงอนมถาแพงตอมตักง่าหมู่บ้านคนใด หน้าผากของผู้
 มีเมียแดงก็เป็นสง่ายังกวดาหน้าผากอันเกิดยงของชายได้ดคนนั้น

ตามใจที่ น. ๓๐๔

๐ เมียดเป็นทชนบาน เมียดรานเป็นเต็นยคกรอบกรวด ๑

ศุภนตลา น. ๓๓

๐ ...เมียดเป็นทสุโขตม รินรมยราวอยู่ในชั้นฟ้า ๑

เวนิสวานิช น. ๓๒๘

๐ แดหญิงทิมผดแก้ว ผัวยอมยั้งแก้วสุดดั่งงา ๑

พญาราชวงศ์ น. ๓๓

มีเมียดเหมือนมัตรงนได้ชา

หมายน้าบ่อหน้า น. ๘๕

๐ แท้จริงนะหญิงกัตรีวิฑ—
หญิงโตดจะเวียงยะคะแคะศรี

ชนะได้เพราะตำมี
ตะกั้แต่นจะยากเย็น ๑

มัทนะพาธา น. ๘๕

๐ ตำมีดีเป็นระคะนะเลิศ
นารีและฮาภะระณะมของ

และจุทามณิของ
บมิยังสุภรรดา ๑

มัทนะพาธา น. ๘๖

๐ อันชายจะมีสุนิชิโต
เป็นศรีและศักดิ์ระคะนา

กับเปรียบภะภรรยา
ทิประดับประดาเรือน ๑

มัทนะพาธา น. ๘๖

การเป็นแม่เรือนดี ถ้าไม่มีผัวมาช่วยทำให้เรือนรก ข้าง
 เรามักไม่มีโอกาสได้แสดงความดีมารถของเราเท่านั้นเอง ถ้า
 ไม่มีใครทำเรือนให้รกก่อน การที่เราจะกวาดบ้านจะเป็นประโยชน์
 โทษอะไร

พจนานุกรมออกเอาพจนานุกรม บ. ๒๓

ถึงการทำกับข้าวก็เหมือนกัน ถ้าเราทำแล้วไม่มีใครกิน
 มันจะเปลืองของเปล่า ๆ เท่านั้นเอง

พจนานุกรมออกเอาพจนานุกรม บ. ๒๓

๑ เดรัจฉาที่ดำรพดมตแนมแดด

ผัวไม่แคตมือเรานะเจ้าเฮย

ซุกำราบปรามผัวหัวไม่เงย

ใครจะเย้ยข้างเขาเราพอใจ ๆ

พจนานุกรมออกเอาพจนานุกรม บ. ๓๗

ขรรคมดาเด็ก ถ้าไม่ปลุกฝังใหม่เนเบนเนชเบมคจ มันมัก
 หักเหตวเออะ

ปล่อยแก่ น. ๓๒

No man ought to be too busy to pay attention to
his wife.

A Statesman's wife p. 26

ลมาคม

การคบเพื่อนชชดาดอาจพาให้ตนชชดาดไปด้วย

หนังสือ น. ๓๓๔

พอใจที่จะให้คนเขลา มาทำให้สบายใจมากกว่าให้ความรู้
ทำให้เศร้า

ตามใจท่าน น. ๓๒๒

ผู้^๒ที่เหงานั้นไปหรือสนุกมากเกินไปเป็นผู้^๒ที่น่ารัง และมัก
ทำให้^๒ผู้อื่นโดยมากเขาตัดสินพินทามากกว่าคนเฒ่า

ตามใจท่าน น. ๓๒๓

ไม่ตักน้ำใส่กระโหลกชะโงกดูเงา

ปล่อยแก่ น. ๖๒

๑ ขามอับจนหม่นหมองไม่มองได้
 เพื่อนักหน้ายัดท้ายหนีทอดบดไป
 คดงไขว่ไขว่เป็นธรรมดา ฯ

ตามใจท่าน น. ๔๓

๑ คนททาทาหน้าบงชงแข่งช้อ
 คนทงหลดายจระนบถอกทาไม้ ฯ

เวนิสวานิช น. ๘

๑ เอาความขริมเป็นเหยื่อเพื่อตกลา
 ชั่งถ้อยคำสรรเสริญของโดกา
 เหมือนมุ่งตกลปลาไม้เข่าที่ ฯ

เวนิสวานิช น. ๓๓

๑ ยอมให้คั้ระบบอมตุ้รา
 คัดว่าถอนใจใหญ่ใจเหี่ยวตาย ฯ

เวนิสวานิช น. ๘

ตั้งมั่นเป็นธรรมเนียมคองคตบคากัน ต่างคนต่างประพฤติ
 คดงเป็นตุ้กูปบ พองชนทุกท

คตบดา น. ๓๒๐

คนเราทุกคนต่างคนต่างพยายามคบค้าเพื่อนบ้านอยู่ทุกๆวัน

ตปตา น. ๓๓

ถูกคนค้า หรือถูกเขาหักงอ เป็นหมาเหิงเนาหงัด
กว่าถูกเขาตี

บัวงมาร น. ๘๗

ตามกฎหมายทั่วโลกยอมมีहतกยุดา การบั้งกันคงเป็น
ดีทรของบุคคลผู้มีอสรภาพ

คดีสำคัญ น. ๓๓

ธรรมคำผู้ที่เป็นคนตั้ง ถ้าเขาไม่อยากจะให้อะไรแก่คนค้า
เขามกนงเดียเท่านั้น เป็นทางแต่คงอริยาศัยดของเขา

ตปตา น. ๕๗

“ถ้าหาก” เป็นผู้บนตาดต้นตภาพได้อย่างเดียว “ถ้าหาก”
มีคุณมาก

ตามใจท่าน น. ๓๖๓

คนเช่นไหนก็ชอบคนเช่นนั้น

ปรียทรรคิกา น. ๖๕

๑ โดยมากไม่ว่าตั้งไร
โดยถูกกับของเติร์ดดี
คั้พระกรวี

ยอมเติร์ดชนใต้
แม่เท่าถ่านเม็ชทาที่
ถูกมนักเบนของงาม ฯ
ปริยทรรคิกา น. ๕๘

อย่าไว้ใจในเจ้านาย

(ตำนานของชอโตมอน)

กุตโลบาย น. ๓๖๐

๑ อย่าพระวงหุดงเซ็ชถัย
คนห้ามกระเท่อทำ
นักพูดขั้กระยา
นักปราชญ์ดีจกุกู

ฟังคำ
ชวดรู้
ยับเบ้ดำ พ่อเขย
จิตให้หรรษา ฯ

พระพล ๓ น. ค

จงฟังแต่ดังดังไปในใจของคนเอง ก็จะได้เห็นว่าตนก็คล้าย
กับคนทั้งหลาย คือพอใจให้คนอื่นเขาพูดจากันโดยดี คนใดที่
ทำแก่ตนโดยหยาบคาย ก็ยอมไม่เป็นที่พอใจ

ทรมานลงกิเดียน น. ๓๖

คนเราจะเห็นเหตุดาหรือเป็นคนตามญกทผว

แกแค้น น. ๓๒

๑ เด็ดพิเพราะป่าปก และป่ารกเพราะเด็ชยง
ดินเย็นเพราะหญ้างง และหญ้างงเพราะดินดี ๆ

หนามชอกเอาหนามบ่งบตรอง น. ๔๕

พยายาม ที่จะ หนัก ถึง ใจ คน อื่น บาง เหมือน กับ คนเขา ทุ่ง-
หลาย

เนื้อเรื่องละครพูด น. ๓๕

ถ้าหากว่าการดีมาคมของเรา มีได้มรากเง่าฝังแน่นอยู่
ในความดีศย การดีมาคมนนก็จะคงถึงซึ่งความตะตายแน่แท้
แต่เราก็จะดีมเดียวไม่ได้เหมือนนกนว่า ปุถุชนย์ยอมมความบกพร่อง
เป็นธรรมดา

เนื้อเรื่องละครพูด น. ๓๕

ถ้าจะเคอนกนดองยอชมาศยและความเห็น ใจกัน ผู้ที่ถูก
เคอนกมแต่จะรู้สึกชอบใจ หรืออย่างไรก็ดี คนดีแล้วเขาดีของ
ชอบใจ

เนื้อเรื่องละครพูด น. ๓๖

Accensa domo proximi, tua quoque periclitatur.

(อัครเซนต๊ะ โดโม พรอกซิมิ ตุวะ โค้วเค็ง
เบร็คติคาตุร์— สุภานิตตะดิน)

(โคลง ๓)

๐ เมื่ออัครคใหม่เรอน	แห่งเพื่อนบ้านนั้นไซ้
เรอนสุเองก็โกด	เหตุร้ายปานกัน ๆ

(โคลงมหาวิษณุมาตี)

๐ อันใครซึ่งพูดว่า	ต่างคน
ควรอยู่ควรรังษัพ	ต่างหาก
คือเห็นประโยชน์คน	ยังแคบ อยู่นา
เพราะมนุษย์เรายาก	ที่จะอยู่เดียว

๐ ที่เปลี่ยวใครจะอยาก	ไปอยู่ ยิ่งฤ
คนยอมชอบอยู่เป็น	หมู่หมวด
อยู่รวมคณะดู	ตายจิต จิตแช
ตั้งหนอยกคองชวด	ทุกข็อสุธา

๑ ภายพบคเบยค

แม่จะนั่งเฉยเดี่ยว
เหตุร้ายจักกระเทือน
และเพื่อนไม่คบค้า

๑ แม่บ่ขงเป็นตุขยง

คองคคตงเพอนรวม
เพอนวอดจะตำรง
ไช่ว่าอุบ้ทอเหตุ

๑ คอวเขาธุระโอบ

ช่วยปกบ้ชองกนภย
คอวคคควาเพอนมี
เรากพดชยช่ทอาน

๑ ถึงคราเราเคือคว้อน

เพอนก้คองช่วยรำ—
มีมคจคคด่มา
เป็นประเพณ้โลก

เมี้ยนเพือน บ้านแต
ไปช่า

กระทบ เวาเอง
จะได้คอรذنอง

ย้นยง
ถนเทศ
ตุ้ชอยู่ ฉันโต
จะเว้นแคเวา

ฮาร
เพือนบ้าน
คความทกช
ทกชช่วยช่ชา

รำคาญ

จับไค้ก

ตำมค้— ค้แ่
ตำช่ช่องช่รวเรวีญ ฯ

ดุสิตสมิต

Chorá lokasmimabbudá.

Bandits are the world's banes.

If we show any friendliness to bandits, we must inevitably become tainted and baneful also ?

Might is Right p. 95

มิตรลัทธิ

ใครทำร้ายคือผู้ที่เป็นญาติมิตรของเรา ก็เท่ากับประทุษ-
ร้ายเราด้วยเหมือนกัน

อำนาจคือธรรม น. ๘๕

มิตรกับมิตรจะพบกันนัยากนั้ แต่แม้ว่าเขาอาจจะ
เขยื้อนได้โดยแผ่นดินไหวและได้พบกันโดยเหตุอื่น

ตามใจท่าน น. ๘๘

๑ นำฟ้าหนางร้างออกฝากไม่เหมือน

ข ^๕ ^๕ ^๕ ^๕ ^๕
 ขงแค้นเพื่อนดมคุณทุกตั้งสรวิ

๕ ^๕ ^๕ ^๕ ^๕ ^๕
 ถึงฟ้าทาทนาแข่งแกร่งฉนวน

๕ ^๕ ^๕ ^๕ ^๕ ^๕ ^๕
 ไม่เขินทนเทียบเพื่อนเดือนดมมิตร ฯ

ตามใจท่าน น. ๗๖

๑ ทรกกโตก ก็เพราะรักดมัครมิตร ฯ

เวนิสวานิช น. ๗๗

๑ ถึงมทุกขตั้งหันขยกลอยถด

๕ ^๕ ^๕ ^๕ ^๕ ^๕
 เมื่อพงพจนมิตรช่วยกนอวยพร ฯ

วิวาทพระสมุทร น. ๘

๑ จระหามณรัตน

เพราะม้วนรัชดา

๘ ^๕
 กแต่จะหาซึ่ง

๕ ^๕
 มีทรัพย์ยะมากมี

๕ ^๕ ^๕ ^๕
 รุจิเดศก้อจากหา

๕ ^๕ ^๕
 แดะตญูกมั่งดี

๕ ^๕ ^๕
 ภริยาแแต่มิตรดี

๕ ^๕ ^๕ ^๕
 ก็บได้ประตุใจ ฯ

มีทนะพาธา น. ๗๒๒

ผู้ทวิโรเงิน โยกาธ และความพอใจ ก็เท่ากับไร้วัยหัยดี
 ตามคน

ตามใจท่าน น. ๘๓

Amici vitia si feras, facias tua.

(อมิชิ วิชัย ดี ฟริต เฟาซิอัส คุระ—

ภานิตตตดิน ของนักปราชญ์โรมัน ชื่อ ปุปลั๊ยัส ติรุส)

(โคลงวิชรูมาดี)

๐ เห็นมิตรทำชั่วแล้ว	เพิกเฉย
เท่ากับสุขตัวเอง	นั่นแล
ภานิตตตดิน	พบอยู่
ในพุทธศาสน์แท้	น่าคะนึง
๐ พึงเข้าใจว่าแม่	รักมิตร
มิตรประพฤติกดีควร	ชอบมาก
แม่มิตรประพฤติกผิด	ใจเหี้ยม
รักอย่ารักแต่ปาก	จึงควร

๑ หวนครองดูซึ่งถ้อย
 คนอื่นจะซึ่งเรา
 โดยดูว่าคบมิตร
 มิตรชั่วอาจพาให้

๑ มีคนอยู่มากเข้า
 ว่าหากจะซื่อตรง
 ต้องนั่งอยู่แม่มิตร
 ปกปิดความผิดแม่

๑ ตามจริงแม่คริตด้วย
 ก็ให้เห็นด้วยตาม
 ผู้รวมรักถาวร
 แม่จาทูกทวงจิต

๑ มิตรสหายแม่จารัก
 เห็นมิตรจะผิดควร
 เกรงใจแต่ในสิ่ง
 ทวงเพื่อกันผิดคร้าม

ภานิศ เทอญพ้อ
 แน่ไซรั
 สหายอย่าง ไตนอ
 เต็มศรี

ใจผิด
 เทียงแท้
 ทำชั่ว
 ทราบความ

วิจารณ์
 ภานิศ
 ชั่วอย่าง ไตญา
 อาจกลาย

กันจริง
 กล่าวห้าม
 ควรที่ จึงดี
 เพื่อนโย

๐ ใครถูกมิตรทั้งงัดจับ	ขี้ใจ
นับว่าเห็นแก่ตัว	มากฉัน
ไม่อาจจะรักใคร	นอกจาก ตัวเอง
ฉันจะเป็นมิตรพัน	วิสัย ๆ

ดุสิตสมิต

Aquellos son ricos tiennen amigos.

(อะเคลโดส ซอน ริโคส เค ทิเอ็นเน็น อมิโกส -

สุภาษิตตเปญ)

(โคตงตีหฐมาถ์)

๐ มากมิตรเหมือนมากด้วย	ชนสาร
ปราชญ์กล่าวคคิขาน	เช่น ^๕
นับว่าถูกโดยฐาน	อุป - มาเย
อรรถระจะชช ^๕	ค่อไป

๑ ใครเล่ามีอิ-

อภิปดงวงษา

จะประดิษฐ์การา

แน้แท้มีอาจจก

กายา

เปรี๊ยบยกษ

ได้แค่ เคียงจฤา

ดีทอหอง

๑ ถ้าพงแรงหนงทง

ปราศจากซงพวกพอง

ปราศจากเพอนชวยครอง

ทุกอยางคองเดอชกเพ้น

หนงดมอง

จิงเคน

ครกจ

แต่เดยว

๑ เณยวณดาตทง

แม่พดาดอาจจะยบ

มีเพอนชวยเคอนกบ

ทุกดั่งดัมฤทชไซร์

มากทรวพย

ย้อยได้

ช้วยชอก แรงนา

ตุ้ดตุ้

๑ ถึงมคความรชบรู

อาจจะมเวตา

ยามพดาดอาจเดยพา

กิดพดาดอาจเดยพช

จิตทยา มากแต

มหมัด

ใจเหี้ยว

ปราศมต

๐ กมถยามเมื่อทอ	ถดถอย
มมิตจรจิตคคย	เคื่อนจิต
เมื่อเห็นจะเต็ยรอย	คยแะ นำน
แม่พิถาตอจแกมิต	ปดอคย
๐ ฉะนนไกรมมิตรมาถ	จงคิ เพอนเฮย
เป็รียบประหนิงเค็รชรู	เค็คย
ยามคิมิตเร็ริมปรัต	เปรมจิต จริงพอ
ยามชคคู้หัทกุ	กตบเกษม ฯ

ดุสิตสมิต

Il est plus honteux de se défier de
ses amis que d' en être trompé.

(ภาษิตของปราชญ์ฝรั่งเศส ชื่อ ตา รชชฟูโคตต์)

(โคตงมหาวิชชุนาถ)

๐ การระแวงใจแห่งผู้	เป็นมิตร สหายแฮ
เป็นสึงนำอดสู	แน่แท้
ยิ่งกว่าถกเพอนคิด	ทวยศ
ภาษิตนขอแก	ชรรคให้แจ่มไต

๑ คือใครมีมิตรแต่

จำมิตรบ่ชื้อตรง

เหมือนตบประมาทมิตร

บ่มีชู้จกไว้

๑ กลัวอายเพราะมิตรจก

จึงคิดถลาตระแวง

ท่แท้กคนคือ

เพราะว่าองค์แห่งมิตร

๑ ผู้ใดดูถูกมิตร

เพราะว่าคนทรามไหน

เมื่อเริ่มจะตงผูก

ใยไม่วิจารณ์จับ

๑ มิตรร้ายมิมุ่งร้าย

แม่เมื่อเราชื้อตรง

โตกยอมจะศิเขา

คนชื้อยอมไม่แค้น

ระแวงจิต

นั่นไซ้

ดูถูก มิตรนา

มิตรต้นปวงสหาย

ไม่ชื้อ ตรงแฉ่

หาผิด

ผิดมิตร — ธรรมนา

ก็ตงใจใจ

ดูถูก คนเอง

จึงคบ

มิตรภาพ

จิตหมั่นในสหาย

ต่อเรา

ชื้อแค้น

ไม่ศิ เราเคย

กลาตโตกนิหนทา

๑ ภาษิตจึงได้กล่าว

ว่าระแวงมิตรนำ
ยิ่งกว่าถูกเพื่อนหลอก
ตรงจะเสียทีคดี

๑ มุ่งหมายจิตมั่นด้วย

ถึงหากเพื่อนทุจริต
อย่าวิตกแต่จำ
จักคบมิตรอื่นไซ้

คดีบอก

อภัยศ

ดวงเพราะ ชีษณา

ไปต้องอับอาย

มิตรธรรม

หลอกให้

ไว้เพื่อ

จะได้รู้พรรณ ๑

คู่สัตตสมิต

ญาตี

ถึงสุดท้ายจะสนิทปานใดก็ไม่เต็มอญาตีได้

กลแตก น. ๒๑

ญาตีตั้งกะ ย่อมเป็นถึงสรเรตรีญษของมหาชน

นิมทาสโมสร น. ๘๘

๑ อินพน์ของตองตันทเตนหา

จะนิยมผู้อื่นกว่าได้อย่างไร ๆ

รามเกียรติ์ น. ๖๘

ญาติสนิทมิตรวาทจะประชิดประชันกัน

รามเกียรติ์ น. ๓๕๓

พี่น้องกันจะไม่รักกันอย่างไร

รามเกียรติ์ น. ๖๘

คนที่ไม่โอบอ้อมอารีช่วยเกอูกุดพน์องแดง เป็นไมค์คว

นบถอเดย

นินทาสโมสร น. ๖

ใครทำร้ายต่อผู้ที่เป็นญาติมิตรของเรา ก็เท่ากับประทุษ

ร้ายเราด้วยเหมือนกัน

อำนาจคือธรรม น. ๘๕

บิดา มารดา บุตร

แม่รักลูก ลูกแต่ตั้งตัวแม่ลูกอ่อนดี ถึงแม่โดยปรกติมันจะไม่
 ไร่ไร่ตัวคูรายเดย เมื่อมีใครกตากรายเข้าไปใกล้ลูกของมัน
 มันก็โศกออกมากตทเดียว

หนังสือ น. ๓๐๕

บาปของบิดาจะตั้งตกแก่บุตร

เวนิสวานิช น. ๓๒๕

กรรมตาถูกตั้งกตัญญูต่อบิดา

ปล่อยแก่ น. ๗๒

ได้ถูกกดขี่มาไ้บ้านค้ตั้งยิ่งกว่าได้สมบัติอะไร ๆ ทั้งหมด

คือนรบัลล น. ๖

๑ เมื่อแก่เฒ่าหมายเจ้าช่วยรับใช้

เมื่อยามไข้หมายเจ้าเฝ้ารักษา

เมื่อยามถึงวันตายวายชีวา

หวังถูกช่วยบิดาเมื่อสิ้นใจ ฯ

วิวาทพระสมุทร น. ๓๕๕

ไม่ใช่หน้าที่ของลูกที่จะตอบแทน

โพงพาง น. ๒๗

มีตาควรคิดถึงความรู้สึกของบุตรมากกว่าของตัวเอง

ตปตา น. ๑๒๑

อาจารย์ ศิษย์

อาจารย์มีหน้าที่กระทำความดีของศิษย์ในทีละคนทีละ

วิทยาลัยเลือกคู่ น. ๘๕

A bove majori discit arare minor.

(อา โบเว มะเยอริ ดิดชิต อระวาระ มินอรั—สุภาษิตละติน)

(โคตงนันททายั)

๑ โคหนุ่มเรียนรอบรู้	การไถ
ก็จากโควัยอัน	แก่เก่า
คิงนุงไม้ตรง	ตฤเกิด
คิดเปรียบเทียบเขากับ	มนุษย์เรา

๑ จงไฉครีให้มาก

ดบหตุ^{๑๒๕}มอ—ตม^๑คณ^๑กั^๑ศ^๑ร^๑ค^๑ม^๑ก^๑ข^๑ด^๑ม^๑ก^๑พ^๑ร^๑าก^๑ง^๑นจก^๑ต^๑ย^๑ม^๑ากจ^๑ร^๑จ^๑าก^๑ ค^๑น^๑น^๑าค^๑น^๑ช^๑ม๑ นิยมแะนบ^๑น^๑อบท^๑าน^๑ร^๑ก^๑จ^๑ก^๑ไ^๑ต^๑ห^๑ม^๑นท^๑าน^๑ช^๑ง^๑จ^๑ก^๑ว^๑โร^๑ค^๑ว^๑ามค^๑เ^๑ว^๑ร^๑พ^๑บ^๑ผ^๑ิต^๑เช^๑ยผ^๑ิ^๑ห^๑ญ^๑อ^๑น^๑ุ^๑ค^๑ิ^๑ษ^๑ฏ^๑ร^๑พ^๑เ^๑ม^๑ อ^๑ก^๑แ^๑ดเก^๑ิต^๑ง^๑ห^๑าย ๑ค^๑ุ^๑สิ^๑ต^๑ส^๑มิ^๑ตท^๑ห^๑าร๑ เ^๑็น^๑ท^๑ห^๑าร^๑ช^๑า^๑ญ^๑ค^๑ั^๑ก^๑ต^๑าค^๑อ^๑ง^๑ไม^๑ย^๑อ^๑ม^๑ช^๑า^๑ย^๑ห^๑ี^๑น^๑ำ^๑ด^๑ู^๑ย^๑อ^๑ม^๑ต^๑าย ๑พ^๑ร^๑ร^๑่วง^๑ค^๑ำ^๑ก^๑ล^๑อ^๑น น. ๓๐๕

๑๑ เป็นทหารชาญชัยไม่เหมือนคน

ถึงเดี่ยชนม์ไม่เดี่ยซึ่งวณัย ฯ

หนามยอกเอาหนามบ่ง น. ๓๕

๑๒ เป็นเชื้อชาติกรบ

ตลิ่งพอนตงคราม

นับว่าไต่ตายงาม

ตุจะนายทหารกล้า ฯ

มีทนะพาธา น. ๑๒๕

๑๓ เป็นทหารจะพระองค์หงเฮษ

ตะเดยราชกิจไม่บังควร

ตั้งบศักกโคอยู่เคหา

เคียงคูภรรยาเฝ้าตั้งจน

เมื่อตอศไพรทมากมวด

จะมีหวงหวงเมื่อยยอมเดี่ยถาร ฯ

พญาราชวงส์น น. ๓๗

๑๔ หนาทเป็นนกรบ

ถึงจะจบตั้งซาร์นาวาดม

จะชนชอติดนชนนิยม

เกียรติอุดมเกริกแคว้นแดนไทย ฯ

พญาราชวงส์น น. ๓๗

๑ ทหารมหานทีคอยปรามปราย

ถ้ารบเหล่าศัตรูทงน้อยใหญ่ ฯ

พญาราชวงส์ น. ๕๑

๑ เป็นทหารรักษาอยู่

จะถูกลักศัตรุไม่ควรที่ ฯ

พระร่วงคำกลอน น. ๓๓

ผู้นำ

พระราชาเปรียบเหมือนธงชัยของชาติ

ฉวยอำนาจ น. ๓๒

กษัตริย์ ผู้เป็นจอมจักรพรรดิบรรดิษฐ์ แม่ผู้ใดเขา
 บารมีเป็นเทพานก จะเป็นมนุษย์จានรยกษไต ๆ กัด ถึงแมรูดา
 ไพรถ้ามาระขอบ จะถ่าวดตบงัดไปนั้นไม่ได้ จำจะต้องรับได้
 และเดียงดู

รามเกียรติ์ น. ๗๖

กองทัพโตไว้ซึ่งชัย ทหารในกองทัพนั้นย่อมจะมีขวัญไม่
 ต่ำต้อย และเมื่อเขาตั้งนามรบ การตั้งความซึ่งชัยไปในกองทัพ ถึง
 แม้ซึ่งนั้นจะมีได้อยู่ในแนวหน้า ทหารก็มีขวัญดี เพราะมีน้ำใจ
 ยึดมั่นอยู่ตรง

ฉวยอำนาจ ๗/๒๗

ทศพิธราชธรรม

๑. ราชานเรศควรทรง ทศพิธมหาธรรม
 ถึงแม้อรพละประจัญ ก็ปดาคปรัดยถาน

๑. ทานม (ทาน)

๑. ทนงทาวประกอบมะณะณะเออ อนุเคราะห์หะอวยทาน
 เพือชนนิกฤตฤระสรวาย ฤตเพือบยากจน

๒. กัณฑ์ (กัณฑ์)

- ๐ หนึ่งคือประพาศกัณฑ์ระจำรวม   ทัศนะมุ่งมุนุญผล
ทรงศีลระตั้งวิมุต   ชุระมุ่งเดี่ยวตั้งวรรก

๓. ปริศนาคม (ปริศนาคม)

- ๐ หนึ่งเอื้ออ่ารุงตมณพราหมณ์   และประคิษฐูหิตานนท์
โรงเรียนตะพานและคฤหะอัน   ชนใช้จะฟังประตังค์

๔. อารุชวม (อารุชวม)

- ๐ หนึ่งมีกะมตวิมตไร   ฤทธิษชื้อตรง
เป็นนคยนรนคระระจำรง   สัจวิคณไตรทวาร

๕. มารุทวม (มารุทวม)

- ๐ หนึ่งคือหทยบมกกระต่าง   บมพิงจระฐนราญ
บถังพระองคัตมะตมาน   มนะนัชนนิยชม

๖. ศปม (ศป))

- ๐ หนึ่งเสกเกิดระอุกุด มดะกตวณ อารมณ
ด้วยการบำเพ็ญพระอุคม วรรค่างโนบาย

๗. อโกธรมุ (อโกธ))

- ๐ หนึ่งแม่จรมนุหะปอง ประคิบั้กษะมุงุร้าย
เมตคาคิธรรมะวิจิหมาย ชนะด้วยอเวธา

๘. อวิหัตถม (อวิหัต))

- ๐ หนึ่งท้าวบชปองมะนะระเบี่ยน นรพิงพระเตธา
บ้องปกพคกนิกรนา — ละครแม่หนีโยธธ

๙. กุชานคิม (ชนติ))

- ๐ หนึ่งแม่จรมิฐุระว้าคาญ หฤทัยก้ออมชด
ยามคจวกททรงกรุณรงค คุรุทณัทรธญา

๑๐. อวิโรจนม (อวิโรจน))

- ๐ หนึ่งคองขำรงนิตติประจดี วยุกคิธรรมมา
ทรงงำพิภพติดถกมา — ตุกแม่ันมุนุเต็ม
๐ ชุนโคค่างตุทศรร — มะกุศถกตั้งเดริม
บุญญาธิการจะเพิ่ม พหุพรมบวญวัน ๑

๑ ใครดักขมให้ดมจิต   ใครผิดวินัยตั้งให้จับ
 ใครแข็งขันอำนาจก็ฟาดยับ   ให้ดมกับที่พาดหาญทรงงา

ทนามยอกเอาทนามบ่ง น. ๓๘'

สนุนทุโธ ขตุติโย ตปติ

(ธรรมบท ขุททกนิกาย)

(โคลงสุภาพ)

๑ ขามองคักข์ตติยะเจ้า	จอมประชา
ทรงพิชัยภูษา	เสร็จแล้ว
ขามน้นย่ออมสง่า	งามจับ ใจแฮ
ราวจะชวนข้าแก่แล้ว	แก้วนกล้ำกลางสมรฯ
๑ นิกโรโตไรราช	นำหมู่
เหมือนชาติธงชัยชู	จิดกล้า
ขุนนำรบบริบูรณ์	พลอีก หาญยื้อ
ไว้รักษศรียังงว	เห่งแท้โคปาน

๑ ภัยพาดไต่จะดี
ใจเหี้ยมยอมบ่ทน
ใจเหี้ยมยอมประจัญ
อาจชนะแพ้ได้

๑ เหตุฉนวนยามเหต๋าข้า
จรวราชกษัตริย์ทรง
กรรุมพระแดงยง —
จิตจงปราโมทย์น้อม

๑ บรมกษัตริย์เจ้า
ทรงรัตนโกสินทร์
ยุทธศาสตร์ทรงฉิน
เหมือนกษัตริย์อารยะกั

๑ ทรงผดุงพลพยุหพร้อม
ทรงตั้งคึกคึกจอมพล
ทรงเอาเหตุที่ยั่งยืน
ทรงเมตตาพดเกล้า

ใจคน ได้ฤฯ
เค็กรัไชร์
เค็กร่อน เกรงเดย
แน่นแท้เพราะขวัญ

เห็นองค์
เกรงพร้อม
ยรรยงพรัง
นอบน้อมบังคม

จักริน
แห่ตงน
ชาญเขี้ยว
ก่อนแท่ทุกองค์

เผื่อรณ
เพ็รศัแพรว
ต่อคตของ
มาครแม่นัพระดีหาย

๐ ฉะนชายนักรบเข็	ชาติไทย
คังอุคด่าห้อยออกไป	เค็กหัวง
ซึ่งชัยจวบได้ชัย	ชนะเค็ก
ประกาศเกียรติอะคร้าว	ครวกครนเกียรติสยาม ฯ
	ดุสิตสมิต

ปุตตกัม วิย ราชาน โปช รุกขนตุ สัพพทา

(ตุภานิตตชนมาจากคาถา “ยัย”

ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ฉิม)

(โคลงวิษขุมาถ์)

๐ ราชาทกเมอเลียง	รักษา
ปวงราชบุตรประหนงเป็น	ราชบุตร
นเป็นเลิศสุภา—	นิตแม่ เทียงจน
เป็นคติฝ่ายพุทธ—	คำธนา
๐ ราชามาแม่กอบด้วย	เดชะ
ฤทธิอานุภาพ	แผ่เจ้าหน้า
จกั่มพระตะบะ	ยิ่งใหญ่
แม่มีพร้อมพรรักษา	ไปดี

๑ มี ^๓ เศรษฐา ^๓ จ ^๓ ปราบ ^๓ ด้วย	อาชญา
มี ^๓ ว ^๓ รชน ^๓ ถ ^๓ ก ^๓ เกรง	นบนอบ
แต่ ^๓ แม่ ^๓ จ ^๓ ิต ^๓ ป ^๓ ระ ^๓ ชา	ไม่ ^๓ รัก ^๓ พ ^๓ ระ ^๓ ฤ ^๓
จ ^๓ ิต ^๓ ก ^๓ ง ^๓ บ ^๓ ย ^๓ อบ	อ ^๓ ย ^๓ าง ^๓ ว ^๓ ม

๑ ค ^๓ ว ^๓ าม ^๓ จ ^๓ ริง ^๓ เป็น ^๓ ต ^๓ ง ^๓ น	แ ^๓ น ^๓ ช ^๓ ิต
จ ^๓ อม ^๓ ภ ^๓ พ ^๓ จ ^๓ ม ^๓ ง ^๓ ท ^๓ าง	ป ^๓ ด ^๓ ู ^๓ ก ^๓ รัก
ช ^๓ า ^๓ ร ^๓ ัก ^๓ พ ^๓ ระ ^๓ ป ^๓ ริ ^๓ ช	แ ^๓ น ^๓ พ ^๓ อ ^๓ น ^๓ ระ ^๓ น ^๓ แ ^๓ ด
จ ^๓ ิง ^๓ จ ^๓ ะ ^๓ มี ^๓ จ ^๓ ิต ^๓ ด ^๓ ม ^๓ ก ^๓ ร	แ ^๓ น ^๓ จ ^๓ ริง

๑ ย ^๓ ิง ^๓ เป็น ^๓ พ ^๓ ด ^๓ ท ^๓ ะ ^๓ แ ^๓ ก ^๓ ด ^๓	ก ^๓ อบ ^๓ ก ^๓ าร ^๓ ย ^๓ ุ ^๓ ท ^๓ ช ^๓ ฤ ^๓
แม่ ^๓ ท ^๓ ร ^๓ า ^๓ บ ^๓ จ ^๓ ว ^๓ า ^๓ ร ^๓ า ^๓ ช ^๓	ช ^๓ ะ ^๓ ร ^๓ ัก
ก ^๓ ็ ^๓ ย ^๓ ิง ^๓ จ ^๓ ะ ^๓ เห ^๓ ิม ^๓ ห ^๓ า ^๓ ญ ^๓	ห ^๓ ำ ^๓ ว ^๓ ค ^๓ ึก
ด ^๓ ั ^๓ ด ^๓ ะ ^๓ ช ^๓ ัพ ^๓ เพ ^๓ ระ ^๓ ภ ^๓ ัก ^๓ —	ด ^๓ ิ ^๓ ด ^๓ มา ^๓ น

๑ พ ^๓ ระ ^๓ ณ ^๓ า ^๓ น ^๓ พ ^๓ ภ ^๓ พ ^๓ น	ภ ^๓ ู ^๓ มี ^๓ ท ^๓ ไ ^๓ ย
ย ^๓ า ^๓ ม ^๓ ค ^๓ ร ^๓ ี ^๓ ด ^๓ ค ^๓ อ ^๓ น ^๓ ร ^๓ ับ ^๓ พ ^๓ ด	สุ ^๓ ก ^๓ ด ^๓ ับ
ท ^๓ ร ^๓ ง ^๓ ป ^๓ ระ ^๓ ก ^๓ าศ ^๓ ร ^๓ ัก ^๓ ใน	พ ^๓ ด ^๓ พ ^๓ ร ^๓ ค
พ ^๓ ด ^๓ ท ^๓ ห ^๓ าร ^๓ ไ ^๓ ด ^๓ ั ^๓ ด ^๓ ับ	จ ^๓ ับ ^๓ ใจ

๑ ไม่เดียดทุ^๕
 เหนอเดียดเพื่อปราบปราม
 ความรักแห่งองค์พระ
 ตามปกเกล้าจึงปราศ

ยอมสละ
 ขีรราช
 บิคุเรศว โดกแย
 ปลอดภย ๑

ดุสิตสมิต

คุณนุเจ ตรมานัน อัฐิ คจุนติ ปุงคโว
 สฬพา อัฐิ คจุนนติ เนตเต อัฐิ คเต สติ
 (โคลงสุภาพ)

๑ ยามฝูงโคข้ามฟาก
 โโคจกนำตรงดี
 ปวงโคอันตามร
 ทงหมดบ่คัดเคียว

๑ อันสุภษิตน
 แห่งผูกเป็นใหญ่
 มีหน้าทหน้าใคร
 จำระคองรอบรู

นที
 ไปเลี้ยว
 รุดข้าม
 ใต้เท้าตามกัน ๑
 เต็มใจ
 ยิ่งผู้
 ไกรนั้น กัด
 จักแท้ทางตรง

๑ จะบงการแม่แต่
 กจกคดของประกอบ
 ให้เป็นเยี่ยงอย่างชอบ
 จึงจะอาจรักษได้

๑ ถ้าคิดพานิชคอง
 คุมควบคุมคนทงหลาย
 ให้สุจริตกาย
 ดินคิงจะไม่ร้าง

๑ ยามรับราชกิจให้
 บังคับจะหนัก
 ก็โดยที่เคร่งครัด
 ประพฤติสุจริตได้

๑ หากเป็นเส่นยะผู้
 นำพวกประจัญบาน
 ดำแดงพิระชาญ
 นายทงนนำหน้า

ในครอบ ครว้ฎฎา
 กิจไซรั
 สุจริต ธรรมแะ
 พอกพ้องพงศา
 ค้าขาย
 ถูกจ้าง
 วจนะ
 เริตไว้ไกรงาม

ทรงรัฐ
 แน่ได้
 ในระเบียบ การแะ
 มั่นแต่ัวไปเชิญ
 นายทหาร
 เค็กกถ้ำ
 ษิตชงจัต
 ไพร่จันพลอยหาญ

๑ แม่ท่านผู้ปกครอง
 ชาติสุวรรณมา
 พศกภัยอมพา
 ประคองผู้โคฉ่ำ

ครองประชา
 เทียงแท้
 ถิ่นรัก ขรรณแด
 ไต่เต้าตามชน ๆ

ดุสิตสมิต

The King is the light of the Realm.

Coup d'Etat p. 21

ความรักชาติ

Ad ogni uccello suo nido par bello.

(อ๊ต โอนยี่ อุกเจ็ดโต ตูโว นิโต ปาร์ เบ็ดโต—
 ตูภาษิตอิตาเดียน)

(โศดงสุภาพ)

๑ ต่างนกต่างเห็นไซ้	ว่ารัง
ตนอย่างมสะพรัง	แนแท้
สุภาษิตนพ	จับจิต
ครีไตรให้ดัด	ทราบขอเปรียบคดี
๑ ไครมีเคหะห้อง	ของคน
เป็นทออยู่คงยด	แยบได้
พักกายพักกมด	ผาดุก
ย่อมจรรักเย้าไซ้	ออกทงคอยถนอม
๑ ย่อมจรรักเคหะแม่	เด็กนิต หนึ่งนา
หรือมีงามประคิษฐ์	เด่นจา
ขอเพียงแต่ถูกจิต	ผู้อยู่ นนแต่
อันตกโตในหล้า	จกตั้งเรือนเรา
๑ เผ้าคดถึงเซ่น	ท่านเขย
แต่จกขอจงเตย	คิดด้วย
ว่าท่านอยู่สบาย	เพราะเหตุ ไตฤา
เพราะเหตุใดไม่ม้วย	มอดทงครวเรือน

๑ จงเตือนสติให้
เราสู้ขโม้หมิ่นหมอง
เพราะประเทศไทยของ
มีรัฐบาลคุ้ม

๑ พึงเห็นเขียงนกแก้ว
เต็มประเทศไทยอยู่
เทศอันจกเฟื่องฟู
กับรักเท่าแม่

๑ ความรักประเทศผู้
ทั้งวางและช้อ
รักษายึด—
ยงยศสยามราชเรือง

ใคร่ครอง
หมกกดุม
เรา
ครอบเกล้าเราเย็น

ครองดู
สูงแท้
โตเต็ม เท่าใด
ภาคน้อยแห่งสยาม

ยอมดละ
ปลดเปลื้อง
ภาพแห่ง ไทยแ
รัฐผู้ของตน ฯ

ดุสิตสมิต

ถึงจะตายก็ไม่น่าตายชีวิต
นึกเสียว่าตายให้บ้านเมือง
ของเรา

ขอมตายเด็ดดีกว่าที่คงเป็นทาส

หนามยอกเอาหนามบ่ง น. ๖๒

การที่รักชาติคงเข้าใจว่าเหมือนรักตัวของเราเอง ใคร
ข่มเหงชาติควรต้องเจ็บแค้นเหมือนหนงข่มเหงตัวเรา

ความดีมีชัย น. ๓๐๒

ความเจริญแห่งพารา
ควรหนักประโยชน์แท้

ปรากฏตา แน่แท้
อุระคนเปรมกมต ฯ

ลิลิตพยุหี น. ๓๔

คนเราจะตายอย่างไร ไต้งดงามยิ่งไป กว่าต่อศัตรู ที่มามาก
กว่าหลายเท่า เพื่อป้องกันองคการของชนกและศาตเทพารักษ์ของ
เรานั่น มิฉะนั้น

ฉวยอำนาจ น. ๓๒

How can man die better
Than facing fearful odds,
For the ashes of his fathers
And the temples of his gods?

Coup d'Etat p. 57

ไทย

๐ ยามเย็นเดินนั่งนอม
 ว่างถึงเทศน์
 เป็นรัฐมนตรี
 ควรนอนแน่นคง

๐ ยามอดคิดแข่งบาน
 คิดแต่ถึงเมืองไทย
 เมืองเรศวรวิไล
 นกพุดจะชวนช

๐ หากด้ายามยังชยยัง
 เรากเหมือนนอยคง
 หากด้ายามพินาศคง
 เรากเหมือนนมอดม้วย

กมต
 ชยยัง
 ไทยอยู่ สราญธา
 อยู่เพียงขอदान ๆ

สยามานิสสดี

เมืองไหน หน้อยเตย
 บดิน
 ควรอยู่ แด้วนา
 ชักบ้าย่าฟัง ๆ

พระนล ๓ น. ค

ย่นยง
 ชพดวย
 ไทยอยู่ ได้ฤ
 หมดตั้งตั้งทุกไทย

๐ ไกรราญไกรรุกค้ำ

ไทยรบจนสุดใจ
 เตี้ยเตี้ยคเนอหงไห
 เตี้ยชีพไปเตี้ยต้น

แดนไทย

ชาติคน

ยอมถ้ดะ ต้นแด

ชอกองเกยรคิงาม ๆ

สยามานุสสติ

๐ ตุรกกุดบุตรเชอ

อินชาติรงเรืองฉาย
 แม่ไรกจฉาย
 เขาจะเขาะเดนมแม่

ชาติชาย

เกิดแท้

ทงชาติ เจยจพ่อ

หมตมูรูตี ๆ

พระนล ๓ น. ค

๐ ขอบวงนภปราชญ์เชอ

ถ้วทจจมีใจ
 วิชากวีโน
 ทงบคณบตหนา

ชาวไทย

ดุจเจ้า

ดยามวีรู

อย่าให้คูนยพงค์ ๆ

พระนล ๓ น. ค

๐ ระวังคงจิตเข็

เขาเยี่ยงอย่างกั

เบนขาแผ่นดิน

เขาจะนับเปรียบแก้ว

เขาคิ เกิดพอ

พิริยแผ้ว

เตียงศพ ต.เทอญ

รุงเรืองเมืองไทย ฯ

พระนล ๑ น. ๗.

๐ ขอไทยผดุงกวีวิชา

เพื่อเกียรติสยามกวีวิชา

ด่มะเหมื่อนณเพรงกาด

นรชาตินิยมชม ฯ

พระนล ๒ น. ๗๓

๐ กรุงไทยศรัทธาเพื่อนบ้าน

จึงมีช้างชำนานญิวเดชา

ทงช้างบนช้างเขยนเพียรวิชา

อีกช้างตลาปนาถูกทำนอง

ทงรูปพรรณตุงวรรณกิจ

ช้างประดิษฐ์รัชดาตั้ง่ามือง

อีกช้างถมถายดักษณะจำดอง

อีกช้างของเชิงรัตนประกร ฯ

สามัคคีเสวก—วิศวกรรมา น. ๕๗

๑ ควรไทยเราช่วยบำรุงวิชาช่าง
 เครื่องดำอย่างแบบไทยส์โมดร์
 ช่วยบำรุงช่างไทยให้ถาวร
 อย่าให้ห้อยอกกว่าเขาเราจะอาย
 อันของชาติไพรัชช่างจัดสรร
 เป็นหลายอย่างต่างพรรณเข้ามาขาย
 เราต้องซื้อหุดาก ๆ และมากมาย
 ค้าง ไซ้ทรพยุตุ้ยตุ้ยเป็นก่ายกอง
 แม้พวกเราชาวไทยคงใจช่วย
 เชื้ออำนาจช่างไทยให้ทำของ
 ช่างคงใฝ่ใจผูกถูกทำนอง
 และทำของงาม ๆ หนักตามกาล
 เราช่วยช่างเหมือนอย่างช่วยบ้านเมือง
 ให้ประเทศองเศศไทยอันไพศาล
 ต้มเป็นเมืองใหญ่โตมโหฬาร
 พอไม่อายเพื่อนบ้านจึงจะดี ๆ

๑ ไทยรวมกำลังคน
 ดำรงรบซึ่งกันชนแข็ง
 ถึงแม้วาศศรธมมแรง
 มายุทธแย่งก็จะปลาดไป
 ขอแต่เพียงไทยเราย่ามดาญญาติ
 ร่วมชาติร่วมจิตเป็นขั้วใหญ่
 ไทยอย่ามุ่งร้ายทำลายไทย
 จงพร้อมใจพร้อมกำลังระดมเมือง
 ให้นำนาภาษาเขานิยม
 ชมเกียรติยศฟูเฟื่อง
 ช่วยกันบำรุงความรุ่งเรือง
 ให้ชื่อไทยกระเดื่องทั่วโลกา
 ช่วยกันเต็มใจไฝ่ผดุง
 บำรุงทั้งชาติค้ำคานา
 ให้อยู่จนดินดินฟ้า ฯ

๑ เรายอมเสียชีวาทิชาติยศ
 รักษารัฐธำมาทีอาศัย
 รักษาชาติค้ำถันดาวรรไฉ
 ให้ไทยคงเป็นไทยชั่วดินฟ้า ฯ

พระร่วงละครร้อง น. ๒๒

๑ พวกเราชาวไทยด้นใจเด็ด
 กตัญญูเหมือนเพชรไม่ยอมใครง่าย ๆ
 ถึงจะมีไพร่มามากมาย
 ก็ต่อสู้จนตายไม่อึ้ง ฯ

พระร่วงละครร้อง น. ๒๒

จงอย่าได้มี เวลาเสื่อมยศตาย รักใคร่ชาติ บ้านเมือง ของเรา
 ฟังอุทสาห์ตั้งใจไว้ว่า จักรักษาความเป็นไทยแห่งชาติบ้านเมือง
 ของเราไว้ มิให้ มีเวลา ย่อหย่อนไป แม้แต่ นิด หนึ่งเลย เป็น
 อื่นชาติ

ความดีมีชัย น. ๓๐๒

ถ้าชาติไทยเราต้องฉิบหายแล้ว คนไทยเราอยู่ไม่ได้
ถึงแม้จะเป็นคนมีเงินก่แดนซึ่งก็ไม่รอดจากความฉิบหายได้

มหาत्मะ น. ๒๗

๐ รวบรวมชาติต้องรวมรัก	และสมัครตามัคคั
จงรักภักดี	ต่อพระปิ่นนรากร
ทวักกันจงกันกาจ	รักษาชาติดีโมสร
คำสั่งนาให้ถาวร	อิสรระชอด่าน
ให้เกียรติศิขจรจบ	บรรดิ้อดบถั่งมาตาด
เทพไทในวิมาน	ให้สรรเสริญทั้งโลกา ฯ

ทนามยอกเอาทนามบ่งบทร้อง น. ๕๕

๐ ไทยเราอย่ามุ่งร้ายทำลายไทย
ควรร่วมแรงแข่งได้ใช้รบรา ฯ

พญาราชวังสัน น. ๕๓

เกิดเป็นไทยต้องเป็นทาสอนาถนัก

ขอมคำคืน น. ๓๗

เราเป็นไทยไม่วี่ ^๕ซึ่งดีจจา

พระร่วงคำกลอน น. ๓๕

ไทยเป็นไทย ^๕เชอชาตินกรบแท้

พระร่วงคำกลอน น. ๓๖

๐ ^๕อนพอกเราชอนกน ^๕ดวามภักดี ^๕จงรกรวมชาติ ^๕คำด้นนา
 ยอมตายไม่เตี้ยตาย ^๕ชัว ^๕เพอรักษา ^๕อธิระคณเรไทย
 ต่มาน ^๕ด่ามคค ^๕ให้คอยู่ ^๕จะตุ้ศักศักร ^๕ทงหลายได้
 กอวจะ ^๕จ่านงจใจ ^๕เป็นไทย ^๕จนด้น ^๕ดินฟ้า ๖

หัวใจนกรบ น. ๑๕๕

อศฺวภาษิต

(คือภาษิตของ “อศฺวพาหุ”)

ความเชื่อก็คือในคำกล่าวของผู้อื่น โดยรวดเร็วชั่วแค้น ๓
 ๕ นั้น มิได้นำมาซึ่งผลดีแต่อย่างใดเลย กลับจะกลายเป็นก่อผล
 ๕ ร้ายได้ต่าง ๆ

การที่จะให้ รุจกชาวต่างชาติ ก่อนรุจกบ้านเมืองของเขานั่น
 ๕ ๕ ก่อกบฏมนุษย์ที่ยังมิได้สิ้นดิน แต่พอถูกรุจกได้ ก็วิ่งป่วนไป
 ๕ ๕ ที่เดียว

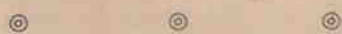

เมื่อเห็นว่าชนบทรวมเนียมโต ๕ ๕ ที่ดีที่เหมาะสมแก่เรา จะ
 ๕ ๕ ทำได้ จึงค่อยทำค่อยไป

อย่าหัดบดคายภัยของแต่ ผู้ที่เรารุจกแต่ขอเท่านั้น ให้มันนำ
 ๕ ๕ พวกเราคนไทยดำเนินตามไปนั้นไม่ได้

พวกเราทั้งหลายจึงอย่าได้มีความระอาย ในการที่จะชวน
ชวายเป็นวิชาความรู้ต่อไป

มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ แม้จะมีวิชาความรู้เฉลียว
ฉลาดปานใด ก็ไม่สามารถจะรู้การงานได้ทุกสิ่งทุกอย่าง

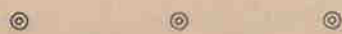
เรามีชีวิตอยู่นานจน เราก็มีโอกาสได้เรียนวิชาความรู้
มากขึ้น

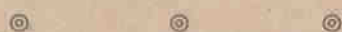
ปราชญ์ผู้มั่งคั่งปัญญามาก ย่อมมิได้มีความเบียดเบียน
แก่จกร้าน หรือหยุดการเล่าเรียนแม้แต่สักขณะจิตเดียวในช่วง
ชีวิตของเขา

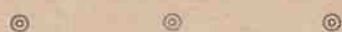
คนโง่เขลาเบาปัญญาเท่านั้น จึงจะดำคิดว่าคนมีวิชาความรู้
สูงถึงที่สุด พอจะหยุดการเล่าเรียนวิชาต่อไปได้แล้ว

การพูด^{๔๔} หรือ^{๔๕} นก^{๔๖} ไม่ควรปล่อยให้ตัวพูดไปนึกไป
จนเกินกว่าความเป็นจริง

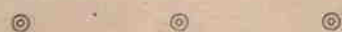
ถ้าเรามีความประสงค์จะให้ชาวเมืองที่เป็นเพื่อนบ้านของ
เรา หรือชาวต่างประเทศที่เขามาอยู่ในเมืองเรายิ่งมีความนับถือ
เราอยู่แล้ว เราต้องแสดงให้เขาทั้งหลายเห็นว่า เราเป็นชาติที่
สามารถจะใคร่ครอง และวินิจฉัยเหตุการณ์ใดๆ ได้ด้วยความ
หนักแน่น โดยอาศัยเหตุและผลประกอบกัน

โรคเด่นประสาทพิการ ซึ่งแสดงอาการที่จะพูดหรือทำสิ่ง
ใดด้วยเสียงกรีดกราดโดยฉะฉาน เป็นโรคโดยเฉพาะของหญิง
ซึ่งมีเส้นประสาทตั้งเครียดอยู่โดยปรกติ โรคชนิดนี้ยอมให้แต่
หญิงพิการเขาเป็นเจ้าของแต่ฝ่ายเดียวเกิด

ชายและหญิงผู้ประกอบด้วยสติปัญญา ควรจะมีความ
หนักแน่นเยือกเย็นอยู่เป็นปรกติ

การที่จะเดินไปนั้น เป็นของที่น่ากลัวอนตรายอยู่บ้าง ของ
เตรียมการดับเพลิงเพลิงใจเสียให้พร้อมก่อน เพื่อจะได้ดับได้
ง่ายเมื่อเวลาถ้าเรื่อกิจแล้ว

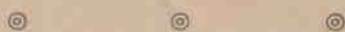
ผู้ปกครองบ้านเมืองซึ่งไม่มีความชำนาญ ย่อมบอกพร่อง
และเสียเปรียบผู้ที่มีความชำนาญอยู่แล้วเป็นอันมาก

ปัญหาในเรื่องเงินนั้น ย่อมเป็นข้อสำคัญไม่ว่าสำหรับ
ประเทศใด ๆ รัฐบาลทุก ๆ ประเทศย่อมรู้สึกมีความลำบากใจ
ในการแสวงหาเงินมาให้พอคุ้มรายจ่ายในการแผ่นดิน

สิ่งใด ๆ ที่จำเป็นทำมิได้ ย่อมช่วยให้หลักฐานฝ่ายโจทก์
มั่นคงขึ้น

ที่คนนั้นอาจนำประชาชน ให้ทำตายถึงนี้ ถึงนั้นแล้วไม่อาจ
สร้างอะไรขึ้นแทนได้ ที่จะสิ้นและระเมอถึงของวิเศษต่าง ๆ ใน
ขณะเรานอนหลับนั้นเป็นของง่าย แต่ที่จะเนรมิตฝัน ให้เป็นจริง
นั้นเป็นคนละเรื่องกันแท้

ที่จะ รอดง ง่าย เหมือนกัน แต่จะ สถาปนา อะไร ขึ้น ให้
 ถาวร ยืนนาน ให้มั่นคง อยู่ใน ความนิยม ของ มหาชนได้ นั้น
 ยากนัก

การตบแต่ง ยังง่าย กว่า การ ที่จะ รักษา และ ตกแต่ง เสียอีก
 เพราะเหตุนี้คนที่ใจเร็วไม่มีความคิดพูดไปต่างๆ จึงแนะนำการ
 ตบแต่งอยู่เสมอ

ถ้าท่านลองใคร่ครวญ ความโดย ปราศจากสติ พึงชำน ดัก
 ขณะหนึ่งแล้ว ท่านคงจะเห็นด้วยว่า แท้จริงผู้ตบแต่งสมควรได้
 รับความชมเชยน้อยกว่าผู้ ทพยายามรักษาและตกแต่ง ดั่งใด ๆ ซึ่ง
 มีอยู่แล้ว

เราควรจะมีสติตรองไว้ เราไม่ควรรับวิชันตกลงในข้อ
 ความอันหนึ่งอันใดให้เกินไป

ความเห็นที่เกิดขึ้น ในขณะหนึ่งยามหนึ่ง ไม่ปราศจาก
 ความพลาดพลั้งได้เลย

การศึกษาเป็นมรดกอันล้ำค่าที่สุด แห่งความรุ่งเรือง
 ของโลก ผู้ใดปราศจากการศึกษาแล้ว ผู้นั้นก็เสมือน
 หรือรู้สึกคุณอันเป็นผลแห่งความรุ่งเรืองไม่ได้

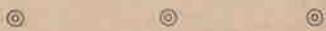
การศึกษาเป็นการล้ำค่าที่สุด ที่ทุก ๆ คนเราจะต้องศึกษา
 เจ้าเรียน

การที่จะหวังให้ชาวยุโรปช่วยจัดการบ้านเมือง อยู่คนละอดขัด
 กัดปวดล้านนาก็เป็นอันไม่ได้ ถ้าชาวประเทศใดไม่สามารที่จะ
 จัดการบ้านเมืองโดยลำพังเองได้แล้ว ประเทศนั้นก็จะคงจะ
 กลายเป็นเมืองขึ้นของประเทศยุโรป

การที่จะให้ประเทศ ของตน ดำเนินไปทัน ประเทศยุโรป นั้น
 ชาวเราจักจำเป็นจะต้องเจ้าเรียนศึกษาวิชาของชาวยุโรป

การที่ทงใจหลุดออกเขา ก็เท่ากับหลุดออกตนเอง

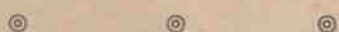

ถึงใดที่เหมาะสมกับประเทศหนึ่ง ไม่จำเป็นจะต้องเหมาะสม
 กับประเทศอื่น ๆ

เราจะเอาอย่างขนบธรรมเนียมหรือประเพณีนั้นๆ โดยมีได้
พิจารณาและวินิจฉัยเสียก่อนว่า จะเป็นของที่เหมาะสมหรือไม่
แล้ว ก็ยอมไม่เป็นการสมควรอย่างยิ่ง

ความรู้อะไรหนึ่งอย่างแกว่งแห่งนรชนคือความรู้จริง ความรู้อะไร
ไม่จริงเป็นเหตุให้เกิดความไม่เป็นสุขใจ และความไม่สงบแก่ตัว
และพวกพ้องของเขาของความรู้นั้นเอง

ความรู้ที่ไม่จริงนั้นแหละ เป็นเหตุให้บังเกิดความทะเยอ
ทะยานอึกเหิมโดยไม่มีมูลอันใด ทั้งทำให้เจ้าของความรู้นั้น
ราคาตัวเกินกว่าที่ควร

ความรู้น้อยเป็นดังทนายฟ้องตัว

พลเมืองประเทศใด ซึ่งมีใครศึกษาเล่าเรียน ก็อาจทำเหตุ
ให้เป็นเคืองตาบ่ากใจแก่ผู้ปกครองได้มากเหมือนกัน

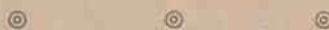

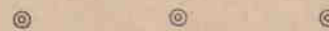
อย่าไปรยเสีย ซึ่งเวลาในการพูดที่หาสาระประโยชน์อันใด
มิได้

การที่เคยนคนทั่วรวมชาติกันนั้น เดิมอกกับคเคยนคัวของ
ตัวเอง และไม่ใช่วิธีที่จะทำให้ชาวต่างชาตินิยมนับถือชาติของ
ตนมากนัก

มนุษย์เราถายังมีความทะเยอทะยานตั้งตนคัว และยังม
ความนิยมใน ความผาตุก ความ ปราศจาก อันตราย ตั้งตนคัว
มากกจ่าตั้งอันอยู่คราบโต ชัดคราบนั้นคนเรากยังจะคงคองทงผู้
มีคุณแก่ตน และหันเอาคัวรอดในเวลาทภัยจะมาถึง

การที่คิดให้มขบถและการที่จะเริ่มการขบถนั้นเป็นของง่าย
แต่การที่จะทำให้การขบถเป็นผลจ่าเรัจนั้น เป็นของไม้ง่าย
ง่ายนัก

การที่จะทำอะไรนั้น ผิดกับการที่จะทำให้สำเร็จไป

◎ ◎ ◎

การที่จะใช้วิธีปกครองชนิดใด ๆ ที่ถือเอาเสียงของประชาชนเป็นใหญ่ ให้เป็นผลสำเร็จนั้น มหาชนคงมีความรู้สึกเห็นเป็นชนชั้นพบว่าพอใช้ได้เสียก่อน

◎ ◎ ◎

เหตุอย่างเดียวกัน ข้อมนามาซึ่งผลอย่างเดียวกัน เหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกัน ย่อมเวียนกลับมาอีกเนื่อง ๆ

◎ ◎ ◎

คนที่ได้ชนเป็นใหญ่ มีอำนาจโดยอาศัยกำลังแห่งทหารคงจะต้องถึงแก่ความพินาศฉิบหาย เพราะกำลังแห่งทหารนั้นเอง

◎ ◎ ◎

พวกตอฉัตรทำไม่เป็นแห่หมกฉวต

◎ ◎ ◎

คนไม่ทปฏุกด้วยกำลัง เดียงด้วยกำลัง และบำรุงรักษา

ด้วยกำลัง ผลของคนไม่ซนคน จะเป็นอย่างไรก็ได้ นอก
จากผลอันรุนแรง

◎

◎

◎

ถ้าเราปลุกคนมะตุ่มดง ก็เป็นการเห็ดอวดด้วยตัวเองที่จะ
หวงให้เกิดเป็นมม่วง ผลที่เราได้สมควรจะได้ และได้โดยแน่แท้
ก็ผลมะตุ่มนเอง

◎

◎

◎

พวกที่พูดมากเกินไป และทำการน้อยเกินไป มักต้องถูก
บังคับให้ถั่นคำอวดโอ้ของตนเอง

◎

◎

◎

หมอเถ่าๆ ที่ไม่มีความรู้ในทางยา มักรักษาคคนไข้ด้วยวาง
ยา ซึ่งคนไม่รู้ วิธยาจะควร ใช้อย่างไร แต่ทำที่เหมือนหนังสือ
และดวงเอาคนไข้นั้นหลงเชื่อไปได้พักหนึ่ง

◎

◎

◎

คนเราอาจหลอกมนุษย์บางคนให้เชื่อได้ตลอดเวลา หรือ
หลอกมนุษย์ทั้งหมดให้เชื่อได้ชั่วเวลาหนึ่ง

แต่ คน เรา ไม่ อาจ หลอก มนุษย์ ทั้งหมดให้ เชื่อได้ ตลอด
เวลา

การปกครองไม่ว่าใด ๆ ก็คงเป็นดังไมตรี ไม่ว่าจะ
ประเทศนั้นจะปกครองโดยลักษณะคองดัดดุร้าย หรือโดยอำนาจ
ดีทรุชาติ

◎ ◎ ◎
ความหรรษาของชาติ ในการที่จะเอาลักษณะคองดัดดุร้าย
มากลุมไว้ดูจะเสีย ก็คล้ายกับความหรรษาของพาทิเขาหนึ่งราชดี
มากลุมคองดัดดุร้าย

◎ ◎ ◎
ถ้าพาคองดัดดุร้ายของตน ก็คงจับไม่ได้ แต่พาคองดัด
บางทอดรืองได้

◎ ◎ ◎
ตั้งชาติดุร้ายขึ้นมา ชนมันอาจเปลี่ยนได้ แต่ในดัยใจของมัน
อย่าพึงนึกว่าจะเปลี่ยนได้

◎ ◎ ◎
จะทำแกมผู้อื่นอย่างที่ดีปรารถนาจะให้เขาทำแกมตัว แต่
ทำเสียก่อน (เป็นตฤภามิตของพวกเจ้าประเทศ)

◎ ◎ ◎
ความดุร้าย มันก็คงเป็นความดุร้าย ไม่ว่าจะคนทรบผิด

ชอบนั้นจะเป็นคนทกยถกษณะคนนตคคฺฐน หรือถกษณะถอ
 อานาจอนตทธชาติ

พุทธคำตนิภษนยอมไดรบความตั้งถอน ให้.ผอ.แม่เมตตา
 จิต แดะม่ความปรานตั้งเวะไมชอแแต่แกญ ทรวมคำตนา ย่อม
 ทอถงไปยงเวในยตถอทงทถาย ไม่วาคำตนาโตหรือถทริโต

พุทธคำตนิภษน คำท ไชเรียกภทที่มีไดรวมคำตนาด้วย
 ความถบประมาทคฺฐหมนหรือถจยความรูถถวามคศฺฐู ดังเชน
 ท ไชอย ในหมุ ท ถอคำตนาครถตถแตะ มะหะหมคณน ยอมไมม่
 เถย

การทอถายชอจของผุเบนมาจนาทฐู ก็เบนบาปอนหนักเทา
 กบฆาผุ ทเบนถมมาทฐูเหมอนภน

การท เรา จะโทษ คนทเขาไดกระทอ ความ คฺฐราย เขียมโทค

ต่าง ๆ เพราะคำสอนของเขาได้ตั้งสอนให้เขาทำเช่นนกเท่ากบตี
โทษเด็ก ซึ่งพ่อแม่สอนให้ขโมยหรือโกหก

◎ ◎ ◎

สิ่งใดที่เหมาะสมกับพวกของเขานั้น ไม่จำเป็นจะเหมาะ
ตรงกับพวกเรา

◎ ◎ ◎

ความตายด้วยปราศจากความรู้อันจริง เข้าใจจริง เปรียบ
เหมือนพระนักต้อด ที่จะเดินโลกโลก ก็ต้องเอาดาตบ้ครบั้งหน้า
เสียก่อน

◎ ◎ ◎

การซ่อนหน้าพูดอยู่หลังหมวกนั้น เป็นนัยไมตรี ชาว
ประจิมทิศไม่ควรจะให้ท้ายส่งเสริม เพราะในที่สุดก็จะให้โทษ
แก่ชาวบูรพทิศมากกว่าให้คุณ

◎ ◎ ◎

บัญญัติแห่งรัฐประศาสน์คำสัตย์ยอมพลางพลาดได้ แต่
วิทยาคำสัตย์เป็นของที่พลาดไม่ได้

ผู้ที่ได้เห็นด้วย โยงที่ไซ้ชกรูปหุ่นแดง ย่อมมีความเชื่อถือ
อยู่ในรูปหุ่นนั้น ก็เท่ากับเป็นคนโง่ประดาเสีย

๐ ๐ ๐

ความอันตราย มักเกิดขึ้นจากการที่ทหาร เขาไปมีดงนด้วย
ในการเมือง ทหารควรจะเข้าใจได้เป็นกงวลอยู่แต่ในการ
ทหาร ไม่ควรจะเข้าไปยุ่งในการเมืองด้วย

๐ ๐ ๐

ประเทศทุกประเทศที่รุ่งเรืองแล้ว โดยแท้จริง เขาบัญญัติ
เป็นข้อห้ามไม่ให้ทหารเขาไปมีดงนด้วยในการเมือง เป็นข้อห้าม
ที่ลอกันอยู่ทั่วทุกประเทศในยุโรปและอเมริกา

๐ ๐ ๐

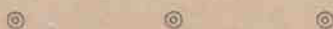
การเมืองไม่เป็นวิชาที่อยู่ในหลักสูตรของทหาร และไม่มี
เป็นของนิยมกันเลยในหมู่ทหาร

๐ ๐ ๐

ทหารที่พูดถึงเรื่อง การเมือง นั้น ก็เท่ากับว่า ทหาร ผู้
นั้นได้เด็ก การ เป็น ทหาร เสีย แล้ว หรือ มียศทหาร เพียง กิต-
ติมศักดิ์

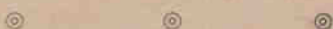

การเมืองนั้นไม่ถูกกบฏการเป็นทหาร และบรรดานาย
ทหารทศนิยมไม่เคยของด้วยเลย บรรดานายทหารที่มความรัก
ในทางการของตนควรหนีให้ไกล

จงระวังอย่าปล่อยให้ให้หลงเชื่อในลัทธิคำสอนไฟเราะต่างๆ
จงจำเรื่องพาในปฏิกรณานใจ อย่าไปหลงเชื่อหนังสือหนังสือ
มันขโมยมาคลุมตัวมัน

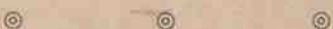
ถ้าท่านหลงเชื่อไปง่าย ๆ ท่านก็คงได้รับความอภัยใน
ขณะที่ท่านเปลี่ยนแปลงเพียงออกมาเป็นเพียงพา

การคนเดินไปพักหนึ่ง และพูดเสียงดังไปพักหนึ่ง ก็
เหมือนเด็ก ๆ ที่โกนจุกใหม่ ๆ ก็คงคิดว่าตนเป็นผู้ใหญ่

ความคงความเป็นกลางนั้นเป็นของยากอย่างยิ่ง ที่จะรักษา
ไว้ให้เที่ยงไม่เอนเอียง

ข้อสำคัญขั้นต้นแห่งการปกครอง อันเป็นหลักฐานและ
ศิวตย คือ กฎหมาย

เมื่อปราศจาก กฎหมาย แล้ว ก็ เป็น อนาธิปไตย

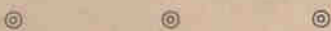
(อนาธิปไตย)

การลงโทษ กันโดยอาศัยกฎหมายในใจแห่งผู้มีอำนาจฝ่าย
เดียว นั้น อย่างดีจะเรียกได้แต่ว่า ปกครองอย่างกดขี่

การประจบไม่จำเป็นจะใช้ได้แต่ในส่วนที่ประพฤติก่อผู้เป็น
ใหญ่ ถึงพูดจาถ้อยตามผู้น้อยหรือตามเสียงของคนใด ๆ ถ้า
เป็นความไม่จริงใจแล้ว ก็เป็นประจบเท่ากัน

อิสรบุคคล ซึ่งมีอำนาจอันชอบธรรมที่จะเลือกเสรีอิสรความ
ใด ๆ ได้ตามพิจารณา ถ้าแม้จะถ่วงอิสรความใด ๆ ไป
แล้ว ก็คงตั้งใจเพื่อให้เป็นคุณประโยชน์แก่คนร่วมชาติ ผู้เป็น
ไทยด้วยกันโดยแท้

การบางอย่าง บางทีรู้ดีอยู่แล้วว่าจะแก้ไขให้ดียิ่งขึ้นกว่า

เถาโต แต่ถาเห็นอยู่อย่างไม่ถึงเวลาที่จะเป็นไปได้อีก ก็
ควรงดเสียก่อน

○ ○ ○
ตั้งซึ่งยังไม่ถึงเวลาจะจัดให้เป็นไปได้ โดยเป็นผลดีแก่
ชาติบ้านเมืองแล้ว จะพูดขอดัดไปเท่าใด ก็จัดการให้สำเร็จ
ตลอดไปไม่ได้

○ ○ ○
อย่าพอใจหาข้อในทางเป็นนักพูด หรือในทางตั้งคนเป็น
คนรู้ในรัฐประศาสนกิจ (ปอลิตทิคัล)
มีหน้าที่ประจำตัวเพียงใด จึงอุกถ้ำให้กระทำไปให้ถึง
สุดที่จะทำได้ ดีกว่าที่จะคุยโตอวดรู้ต่าง ๆ ซึ่งไม่เป็นจริงดัง
ปากอวด

○ ○ ○
ผู้มักไม่ฝันไปต่าง ๆ โดยตั้งใจ มีความรู้ในลักษณะเขา
ไม่ใช่แล้ว ซึ่งไปพูดเขาขึ้นมาจากหุดมและปลุกขมมน เป็น
ประหนึ่งวาปุ่นฉาบหน่าอยู่

○ ○ ○
ถ้าแม้ว่ากิจการใด ๆ อาจจะทำสำเร็จไปได้ แต่โดยอาศัย

ความปรารถนาเท่านั้น มนุษย์ก็สามารถกระทำกิจการได้สำเร็จ
 อย่างน่าอัศจรรย์หลายอย่างแล้ว

ความขยันคิดในการเปลี่ยนแปลงทั้งหลาย เป็น ของที่
 ออกมาแต่เพียงจากหัวใจ มีแต่ความกระหายหรือครุเตียว ซึ่ง
 ปรารถนาจากความรู้อันแท้จริง เข้าใจแท้จริง ในแบบ อันงามแห่งความ
 เป็นชาติ

มนุษย์ที่พอใจปลุกกำลังดวงธรรม (คอนดักทิวทิฟเฟอร์-
 เซด) อันใหม่ขึ้น มักดำเนิกรู้คิดว่าตัวของเขากำลังทำอยู่โดย
 ความสำเร็จ

แท้จริง เขาหรือภาค ทิ้ง ดิ ๆ ลงไปพร้อม กับภาคที่ คร่าคร่า
 ซึ่งต้องการเวลาหลาย ๆ พันปี เพื่อสถาปนาขึ้น

ผู้ที่เป็นส่วนน้อยจะครบโดยมาก ในเรื่องเด่นตระคราตินัน
 โดยมากมักเป็นคนมักใหญ่ใฝ่สูงอย่างสามัญชน คนเหล่านี้จึง

มักมีความพอใจแต่ในทางคิดอุบายหาประโยชน์ได้คน และไม
อินังในประโยชน์แห่งมหาชนเลย

◎ ◎ ◎

คนระบุกดเกเรเกอง ซึ่งมีความด่ามคักคอกันอยู่ได้ ก็
อาศัยกำลัง ในความปรารถนาจะปล้นทรัพย์สมบัติ

◎ ◎ ◎

ถามบุคคลบางคน ผู้มีความต้งจริต และรักชาติจริง ๆ
ได้เข้าไปประปน อย่ดวย ก็เพื่อ เขาชอบ เป็นเหยื่อ ดลความนิยม
เท่านั้น แท้จริงมักมีความต้ง ใจและแน่อนอยู่ทุกจะหรือผลาญ
ชาติ

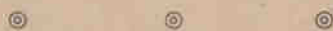
◎ ◎ ◎

ในโตกนมคนต้งจริตแค่เพียง ๒ คน คน ๓ ได้ตายเดี่ย
นานแล้ว และอีกคน ๓ ยังไม่ได้เกิดมา

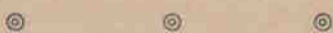
◎ ◎ ◎

การปกครองไม่ต้งนั้น อย่างไร ๆ ก็คงเป็นต้งไม่ต้ง ไม่
จามุ่ ทรบผิดชอบนั้น จะเป็นคนเฉลยฉลาดหรือเป็นคนบดขบ
เราจะต้งวินิจฉัยหรือชมผู้ปกครอง โดยมองต้งงานที่เขาทำ

เมื่อดูวานมกายผสม ก็แปลว่าเจ้าของดูวานนมนมจผสม
คือตระหนัสนีย์

ในสมัยเงินอย่างเดี๋ยวเป็นเหมือนหนึ่งถือเดินทาง ที่จะให้
ดำเนินสะดวกได้จนถึงความดำริ่ ในการค้าขายย่อยและใน
พาณิชย์การ เงินเท่านั้นสามารถจะเป็นเครื่องประกัน ให้ได้อยู่
เย็นเป็นสุข

การรับดินบน พร้อมด้วยความยุติธรรมอย่างน่าเกลียด
ซึ่งซึ่งเป็นผลบังเกิดมาแต่การรับดินบนนี้ เพราะบุคคลนั้น ๆ
ถวนรับรอนที่จะรวบรวมทุนไว้ให้พอกินต่อไป เพราะเขาทั้งหลาย
รู้สึกความไม่สามารรถแห่งตน

อาหารและของตระเวน กับชีวิตชนคือนายของคนและมี
ผู้ทรมความหนักแน่นอยู่คนเดียวแล้ว ก็เปรียบเหมือนนายช่างก่อสร้าง
สร้างผู้ไว้ช่างปูน ไว้ช่างก่อ และไว้ตุ้มมือ

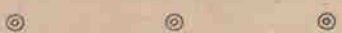
มนตรีธำภา ซึ่งมีแกนด้านขยเสียกว่าควนไฟนิน หา
ประโยชน์มิได้

มนตรีธำภา คง ขยให้ นบได้จา เป็น นามศัพท์ แห่ง
หมู่ มาก ซึ่ง แปร จา มาก แต่ จำนวน ไม่ใช่ มากใน ส่วน
ประโยชน์

ชาวอินเดียนผู้นอยนิตเท่าใด ๆ ก็อาจดำมารถที่จจะถือ
คำสอนาคริสต์คงได้ทั้งหมด เท่าที่มีอยู่ในเมืองอินเดียนไปด้วยคนไม่
มีคำสอนา

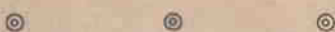
ความสงบนั้นดำมารถที่จจะรักษาไว้ได้ โดยง่าย ในระหว่าง
แตรโดยชาติ ซึ่งมีจุดแห่งความเจริญพอเท่า ๆ กัน

ทางที่จจะจะมีสงครามมาได้นั้น ย่อมมีแต่ความไม่เต็มอ
กันแห่งความเจริญ

คำทำนาย ของคน ทรงเจ้า จะได้สมจริง ก็เพราะ ความ
ศรัทธาแก่กล้า ของพวกบริษัทคนทรงเจ้านั่นเอง
ถ้าบริษัท ศรัทธา อยู่แล้ว ก็ไม่ยากอะไร ในการที่
จะเป็นผู้ ทำนายแม่นั้น

ถูกเขี่ย เจ้าจง ถู พรหมจรรย์ จนกว่า จะ ถูก ชักชวน
จง รักษาดี และตั้งอยู่ใน ความไม่ ประมาท เมื่อไม่ เม้า และ
จง ทรมาน ร่างกาย ของเจ้า ด้วย การ ขัด อาหาร เมื่อ หา อะไร ก็
ไม่ได้

อย่าแต่เห็นเป็นกระบวนแห่บ้างต่าง ในที่ ซึ่งผู้แต่ดูการ
อย่างปรกติ แต่เห็นแต่กระบวนแห่ศพ

นี้เป็นความเห็นของฉฉ และฉฉเห็นด้วยกับตัวฉฉ

ผู้แต่ดูการจากภายนอก มีกรอดพ้นจากภรรยาค้นเค้นหรือ
ถ้าเอียงใด ๆ ฉฉจะมีอยู่แก่ใจผู้ ที่อยู่ภายใน

ผู้ที่เป็นตัวละคร อยู่นิ่ง

ก็อยาก แต่จะให้ ละคร น้อม

คนชม

ผู้ทรมความรู กว้างขวาง

มัก จะไม่ คั่นคั้น ในคำโอ้อวด

และไม่หลง ค่ตงค้แต่ ตั้ง ที่ ตบตา

แฉ่ และ เชื้อ พดอย คั่นคั้น

ไปด้วย

ศรยบยง พังการทงต้งฝ้ายกอน

แฉ่จกคยจณจณยตง

ความเห็นเป็นแนนอน

ผู้ทพังการฝ้ายเคียว แฉ่หตงนยมเตอมไต้ในคยค่านนๆ

ชองจาเป็นผูทมไต้คองอยู่ ในบณคคคยจณย เป็นท พงคเคยนทงทง

โลกทางธรรม หากคนนับถือแท้จรงมิได้

ตั้งไต้ๆ ในโลกนอนเป็นทหน้าปรารภนา

จะไต้มาโดยไม

คองต้งต้งอนแตกเป็ดยนบั้งน นไม่มีเดย

ถ้าจิตได้มาโดยง่าย และโดยไม่คั่งค้างถึงขั้นแตก
เบียดเบียนนั้น แท้จริงเป็นจิตอันไม่มีราคาเลย

ตา, ยศ, ความสุข, ความสะอาด, ยุติธรรม, และ
ความเจริญรุ่งเรืองแห่งชาติ จะได้อีกแต่โดยมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งแตก
ให้เพียงพอเหมือนกัน

ถ้าปรารถนาตา ก็ต้องพากเพียร

ถ้าปรารถนายศ ก็ต้องหมั่นในหน้าที่ และจงรักภักดีต่อ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

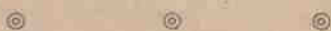

ถ้าปรารถนาความสุข ก็ต้องเว้นจากสิ่งซึ่งจะนำมาซึ่งทุกข์
และต้องไม่ทำการใดที่ให้ทุกข์แก่ตนและผู้อื่น

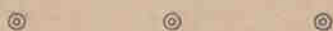

ถ้าปรารถนายุติธรรม ก็ต้องคงคนไว้ในที่ชอบ ประ
พฤติให้ต้องตามทำนองคลองธรรม รักษาความสุจริตไว้มิให้

บกพร่อง และ ทรนทาน จึง มิให้เอียงไปใน ทาง วิชา อารยธรรม
ต่าง ๆ

ถ้าปรารถนาความเจริญรุ่งเรืองแห่งชาติ ก็ต้องประพฤติ
ตนเป็น พลเมืองดี ไม่ คิดถึง ประโยชน์ แห่งตน และ พกพียง
ยิ่งกว่าประโยชน์ แห่งชาติทั่วไป ยอมสละความสุขและความ
สะดวกของตนเอง เพื่อให้ ความสุข และ ความสะดวกแก่
ชาติ ต้องมีความซื่อตรงจงรักภักดีต่ออันตธรรมประเพณี อัน
เป็นวัตนะประเพณีของชาติ เหมือนมณีนีวัตนะของพระเจ้าจักร-
พรรดิ ต้องเว้นจากความประพฤติ หรือความคิด ความเห็น
อันจะเป็นเครื่องพาะ ความฉลาดไม่ส่งบรบบคาบให้บังเกิด มี ขัน
ใหม่เพื่อน พลเมือง ซึ่งจะ เป็น ผล พินาศ แห่งชาติ คำสอน
อาณาจักร

ถ้าภายในบ้านเมืองยุ่งเหยิงแล้ว ก็ย่อมจะเป็นช่องให้ชาว
ต่างประเทศเออเข้ามา โฉมฉวยได้ถนัด

บุคคลที่ทนายทนายงานใดเป็นผลดีที่สุด มักเป็นผู้ที่
ซื่อสัตย์นอຍที่สุด

ผู้ทรงประสงค์ความเชื่อถือ (เครดิต) ย่อมจำเป็นต้องยอม
ลงทุน ยิงเป็นรางวัลใหม่แก่ของประกาศให้มากขึ้น

เจ้าของห้างเขาประกาศโอ้อวดความดีของเขา เราผู้ชาน
ไม่จำเป็นต้องที่จะต้องหลงตามเขาไป โดยมีได้พิจารณาตรวจ
ตราดูให้ละเอียดก่อน

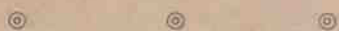
คนเราย่อมต่างคนต่างมีความเห็นของตนเอง แต่หากไม่
ผิดด้วยกฎหมายแผ่นดิน และไม่เป็นการเห็นอันตามกแล้ว ก็
ไม่มีความผิดอันใด ในการที่จะแสดงความคิดเห็นนั้น โดย
สุจริตและเปิดเผย

ผู้เริ่มออกเดินทางอันลำบาก ซึ่งนำไปสู่ความเจริญ แต่ก็
เป็นการทำให้เป็นไปได้อย่างหนักหนา

ความประพฤติที่รับดินบน ย่อมเป็นรากเง้าของการปก-
ครองไม้ดี

ธมาธิก ซึ่งรวมกันเป็นคณะ ต่าง ๆ ย่อมเพ็ดเต็ดใน
การเดินกตถกน ซึ่งกนแต่ละกน และ คอยจ้อง ทำตายพิธ แห่งกน
แต่ละกน

วิธ ที่จะทำให้คน เป็นผู้ ใฝ่รู้ใฝ่เรียน เป็นผู้ แทน ใน ที่ ประชุม
โดยคองยงผู้ ที่เบญกัแข็งจนกนเดี่ยกอนน แมเป็นวิธอนแนอน
เด็ดขาดกจรงอยู่ แต่กยากที่จะให้ปราชญ์ ผู้ กักข่าในนคณยแห่ง
การปกครองธรรเธริญ (แบบเมกซีโก)

จีนเป็นชาติที่นาประหตาดอยู่ชาติหนึ่ง คือเป็นคนทีเห็น
ตมูกตถกนเด่นได้ ถึงความตาย

ข้อที่เป็นปัญหาที่มั่งคั่งกัน ไม่ควรจะใช้ ปืนพกและลูก
ระเบิดช่วยวินิจฉัย

คนที่มีความเห็นในทางการเมือง ซึ่งต่างก็รวมกัน
เป็นคณะหนึ่ง ๆ นั้น ไม่ควรจะเข้าใจและประพฤตเช่นเดียวกับ
ของ

การพูดขู่งเป็นของง่ายกว่าการทำให้สำเร็จไป คนเรายัง
มีอยู่เป็นอันมาก ที่หากินด้วยการคิดกำเรบ และก่อเหตุจลาจล
ในบ้านเมือง โดย ขู่งเหี้ย พลเมือง ที่ไม่รู้เท่าให้เกิด ความไม่
พอใจ

คณะนี้ ๆ (หรือของขู่ง) เป็นเครื่องมีอําคัญของพวก
ขู่งเหี้ย

ประเทศใด การที่ม็คนไปเที่ยวดวงโลกในนามของรัฐ-
บาด ไม่เป็นที่นิยมนับถือของโลกเลย ศัตรู ๆ วิชาศบตาของ
ข้าพวงนักโง่งที่ไว้หลตอกเอาเงินจากชาวบ้านนอก

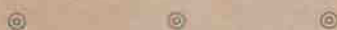

การที่จะให้ โปลิติค เป็นประโยชน์แก่คัว นักเลง

ไปดึก เหนื่อย มุ่งทางเดียว คือทางคิด การกำเริบ และ ก่อ
 ฤตจาก

นายศักรวิทย์ ทักคนเราบางคนถือวาจาว่า ไตทมิ ในหนังสือ
 พมพแต่งคองเป็นชาวชนนแนชนทงต้น

ไม่มีใครเลย ที่จะเฉลยจนกว่า หนังสือพมพพน
 มนุษย์เป็นผู้แต่งเรื่องจริงได้ และถ้าเมื่อมนุษย์เป็นผู้เขียนตระหน
 กคองแต่งแต่ลักษณะแห่งผู้เขียน

ถ้าผู้เขียนโกหก หนังสือพมพก็โกหกไปด้วย เพราะ
 ฉะนั้นชาวโลกหกในหนังสือพมพอาจจะมีได้ ไม่อศักรวิทย์เลย

รัฐบาลทงปวงควรจะรู้ดีก่า ถ้าให้ โอกาสแก่จันบาง
 จำพวกเพียงดึกคืบเดียว เขาคงจะถือเอาถึงศอกเป็นแน่ คน
 จำพวกนี้เขาใจไม่ได้เลยก่า ความกรุณานนแปดความว่าอย่างไร
 กตบถือเอาความกรุณาเป็นการแต่งคองความอ่อนแอหรือความกต

พวกก่อการจลาจล ย่อมเป็นเดียนหนามแก่การปกครอง
และความขุ่นเป็นสุขของพลเมืองทั่วไปเป็นเนืองนิจ คนชนคิน
ย่อมเป็นศัตรูต่อประชาชน

บุคคล บางจำพวก เมื่อ นึกไป ถึง ความลำบาก ของ ตน
แล้ว ก็มักหันเหหาความเพ็ดพิณ และความหลงใหลใน
สุรา

ไม่มีสิ่งใดที่จะปรารถนาให้ความรุ่มเย็น แก่บุคคลที่อาจ
จะทำลายความมั่นคงแห่งการปกครองและความสงบราบคาบแห่ง
สาธารณชนได้

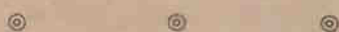

หนุตาย คือเดียว ถ้ามารด จะทำให้หน้า ทงศีรษะ เป็นพิษ ได้
ฉันใด อ้ายพอกย แหย่ก็อาจจะทำให้คนร่วมชาติทั้งหมด เดี่ยวข้อ
เดียง ถึงความนับถือของคนทงปวงได้ ฉันนั้น

ถึงใดจะดำเร่จืดเท่ากับความดำเร่จืดแล้ว เป็นไม่มี

การเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงนั้น ไม่เป็นดังที่หน้าไว้ใจ

ถ้าบรรดาประเทศในโลกล้วน จะมาตกลงทำสัญญากันเสีย
ให้เด็กตั้งที่รุนแรงทั้งสอง รวมทั้งการสงครามด้วยฉะนี้แล้ว คน
เราก็คงได้รับความสุขอันอีกเป็นอันมาก

นิสัยมนุษย์โดยมาก มักจะมีแรงกว่ากำลังความคิด ซึ่ง
เป็นหน้าตายอย่างยิ่ง

คนบางประเทศจะแสดงข้อความใด ๆ ให้เข้าใจไม่ได้ นอก
จากโดยใช้อำนาจแห่งกำลัง

ผู้หนึ่งที่ปกครองคนใด ซึ่งไม่เตรียมตนที่จะเลี้ยงบุญบ้าง
แล้วก็ควรจะถอยไปเสียข้างหลัง หัดถ่วงให้คนที่เขากดากว่ามา
แทนที่

คนที่เข้มงวดคนไหนเท่า ที่ไม่มีใครเกลียด

โลกเราจะไม่ได้เห็นผู้เขี้ยวชาญในวิริยฤทธิ์ ดังเช่นนโป-
เลียนอีกเลย

นโปเลียนเป็นแม่ทัพตักตักเคยมัมา และค้อไปก็ยังไม่ได้
เห็นว่าจะมีแม่ทัพใด ที่จะบังคับบัญชาเอาทหารไว้ ในกำมือได้โดย
แน่นนอนอย่างนั้นอีก

◎ ตักกรวยามเด็กระบำแดง

ซอจำเรียงเรียงแจวกัดตึงตึง

คารานขยรยพอนรายเรียง

ก็หุดบเตียงเหตอแขงแดงตะวัน

ไอ้อกเอ่ยอกครมไม่ตมคิด

เตี้ยแรงจิตคงใจได้สู้ขั้วรพี

พอเดรัจเดนมเคนวาระบำบรพี

ก็พอผันเลื่อนหายเตี้ยตายเขย ๆ

พวกทจตกรเคนวำไม่ตำเรัจนน ดังทายมกเป็นผูได้เปเรียบ
ด้วยเหตุทไมคองมีเรองกวนใจและเป็ดองทรพี

ผู้ใดพยายามจะตกเค้นคน ให้ใช้ความคิดโดยสมเหตุ
 สมผล ผู้คนมักจะถูกตาอย่างร้ายแรง แทนที่จะเห็นจากความ
 เห็นตื้นเขิน

วงศกถของจันทคนดูหัวเราะกันไต่มาทุก ๆ กมกมเรื่องตาย
 อยุ่อย่างน้อยที่สุดตาย ๓ จะเป็นตายด้วยถูกประหารชีวิต หรือ
 ฆ่ากันตาย หรือฆ่าตัวเองก็ได้

ขงหลายตั้มอมใช้ดีแห่งแสงสว่างตามธรรมชาติ และให้
 ถ้าดับกันตามสภาพแห่งดี

มีใครบ้างหรือ ที่ของทุกขเมื่อแต่ดูดีแห่งรุ่งกมหน้า ที่ เห็นอยู่
 บนท้องฟ้า ย่อมไม่มีใครคิดของรูดีกว่าคามุเคย เพราะดีเหล่านั้นอยู่
 ตามลำดับอันเหมาะ จึงไม่บาดตาคน

ถ้าไม่มีผู้ใดจะช่วยผู้เมองอันกำลังจะจมจนแล้ว อำมาคัย
 จะทำประโยชน์อะไรได้

คนเราโดยมาก ยังมีความคิดฝังมั่น นิยม ยึดอยู่ในแบบแผน
 แห่งกิจปกรรณอย่างเก่า จึงยังมีอาชวาทจะเอาใจไว้เขียนรูปอย่าง
 ธรรมเนียม (พีวเซอริสต์) ฉนั้นใด ถึงแม้ในลักษณะปกครองก็
 ฉ ฉ ฉ

◎

◎

◎

เมื่อเราได้ตีตึกพิจารณา ดูว่าการเดินรำของพ่อ ม่อมผลตก
 ต่อกว่าใดแล้ว เราจึงจะรู้ตักย่นคืออย่างย่ง ที่เราไม่ได้เป็นบ้าไป
 เช่นเขาบ้าง

◎

◎

◎

พวกที่โคจรตการเดินรำดำเรจ เมื่อบัญชรเงินคางของห้าง
 ปลิวเข้ามาเป็นมด ๆ นนแหดะจึงจะรู้ด้านกคจ

◎

◎

◎

ในขณะที่คนเคนเตรียมการ ในขณะที่เมื่อยงโต ย่นเตียง
 คนคร ในขณะเมื่อยงอยู่ในห้องเดินรำอันเคมไปดวยตมาคมอัน
 คกคก ไมมีใครเคยทจะได้นกถึงภาดภายในหัว ส่วนคางจับจ่าย
 ไซ่ตอยนนชางห้อมน

◎

◎

◎

ควนชชจ่าเรียงเตียงแจวกตู่ตเตียง ตารานอยร่อยพินชน

รายเรียง กทตบเตียงเหลืองแดงแดงครวณ แดงกตบเป็นชอกเรอง ๑

◎ ◎ ◎

บรรดาผู้ที่โตมการเค้นรำแดง มักไม่ยอมถำรภาพว่า การ
กายทตงเป็นของขมขมเพียงไร

◎ ◎ ◎

เป็นขมขมตาโตก เราทงหลายมักจะยอมให้คนช่างพูดสูง
จุมกเรา ด้วยความกิดคือนักศิศรฟุ้งชำนต่าง ๆ เขาจะชอกความ
คิตค้อย่างไร เราทเห็นด้วยทงตม

◎ ◎ ◎

ตั้งโคทได้ทำตงไป เราย่อมหาทงแก้ค้วได้เต็มช แต่
ตั้งโคทผู้อื่นได้ทำตงไปแล้ว เราไม่ยอมฟังคำแก้ค้วของเขาตย
ถ้าไม่เป็นเรณน โดกนทคงเป็นต้วรวิค ทาใช้โดกมมนุษย์
ไม่ และเราก้คงเป็นเทวดา ไม่ใช่มนุษย์

◎ ◎ ◎

ความเห็นของชาติทเป็นมหาประเทศ เปรียบเหม็นชนพี่ชาย
ในครวัเรือนแห่งนานาประเทศ

การทประเทศเล็ก จะคิตคาน ความคตคอง ของประเทศใหญ่
นนยอมไม่มผล เทากนทบของเล็ก ๆ จะชิตชนใจของพี่ชายซึ่งโค
และมกาดมมากก่า

การที่กระทรวงต่างประเทศ แห่ง เมืองใด ๆ จะคิด หรือว่า
อะไรนั้น จะจำเป็นจำต้องตรงกับความเห็นของพลเมืองโดยมาก
แห่งประเทศนั้นนักหามิได้

◎ ◎ ◎
ชาวยุโรปชั้นที่เราเรียกว่า มหาชน นั้น โดยมากมักจะ
เป็นชนที่เต็มไปด้วยเวทนาต่าง ๆ จนเต็มใช้สติ และมักจะเข้าใจ
ด้วยกบฏ ทมิฬความเจ็บแค้นส่วนตัว

◎ ◎ ◎
มหาชน ซึ่ง ท่าน ผู้ชำนาญ การเมืองบางคน เรียกว่า ฟา
นั้น เพราะหาว่า โง่ และดื้อ เหมือน ฟา

◎ ◎ ◎
ใจของคนที่อยู่นอกบริเวณโรงสวด ย่อมผิดกันกับคน
ที่อยู่ในโรงสวด

◎ ◎ ◎
ผู้ที่ใช้สติเห็นใจ ให้ยับยั้งงดแต่เหตุเหตุการณ์ที่พึงระวังที่เป็น
ไปด้วยพิจารณาณอันสงบนั้น อาจเข้าใจเหตุผลได้ดีกว่าผู้
ที่ยอมตนให้พวกหากินร่อน ๆ หลุดอกจนหลงเชื่อความคั่นคั่น
ในของเก้

จัดพิมพ์จำหน่าย

โดย

ตึกเลขที่ ๘๖๙ ฝั่งสะพานช้างโรงสี ถนนอัมรินทร์
ตรงข้าม หลังกระทรวงกลาโหม อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร

ราคาเล่มละ ๓๐ บาท

พิมพ์ที่โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์ 47 ถนนเพ็ญนคร ตอนหลังกระทรวงมหาดไทย พระนคร
นายวรา รุ่งเรืองธรรม ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา 2501

